T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DESTÂVÎZ-İ DÂNİŞ

(YAVUZ SULTAN SELÎM DÎVÂNI'NIN ŞERHİ)

TENKİTLİ METİN ve İNCELEME (S. I - 180)

BEYZA TERZİ

2501131127

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. A. AZMİ BİLGİN

İSTANBUL - 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Beyza TERZİ	**Numarası**	:	2501131127
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı	**Danışmanı**	:	Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN
Tez Savunma Tarihi	:	01.08.2016	**Saati**	:	11.00
Tez Başlığı	:	Destâviz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvanı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (S.I-180)			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN		Kabul
2- Doç. Dr. Gülgün YAZICI		kabul
3- Yrd. Doç. Dr. Cemal AKSU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Sebahat DENİZ		
2- Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ		

ÖZ

Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi)

Tenkitli Metin ve İnceleme (s. I – 180)

Beyza TERZİ

Destâvîz-i Dâniş, XVI. yüzyılın şâir padişahlarından Yavuz Sultan Selîm'in Divanı'nı şerh etmek amacıyla XIX. asırda Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından kaleme alınmış bir eserdir. *Destâvîz-i Dâniş'*in ortaya konulup incelenmesini ihtiva eden bu çalışmada, şerh ve şerh edebiyatını anlatan giriş bölümünün ardından Yavuz Sultan Selîm ve Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında *Destâvîz-i Dâniş*'in tenkitli metni ortaya konmuş, şerh metninden hareketle metinde yer alan unsurlar ve şârihin şerh metodu incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise şârihin şerh esnasında kelimelere verdiği anlamlar, şerhte geçen sayfa ve satır numaralarıyla birlikte Sözlük-Dizin başlığında sıralanmış, ardından Özel Adlar Dizini'ne yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yavuz Sultan Selîm, Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, XIX. yüzyıl, *Destâvîz-i Dâniş*, şerh, Farsça Divan, Divan şerhleri

ABSTRACT

Destâvîz-i Dâniş (Commentary of Persian Diwan By Sultan Selîm I)

Textual Criticism and Analysis (p. I – 180)

Beyza TERZİ

Destâvîz-i Dâniş is a work of literature that was written by Dâniş Ahmed Efendi from Manastir in XIX. century with the purpose of examining Yavuz Sultan Selîm's Diwan. After the presentation of serh and serh literature in the introduction part of this study that exhibits and explores *Destâvîz-i Dâniş*, Yavuz Sultan Selîm and Dâniş Ahmed Efendi's lives and their works were elaborated. Thereafter, critical text of *Destâvîz-i Dâniş* was presented, elements included in text and poet's method were examined with the reference of serh text. In the last part of the study, the meanings given to words by poet with page and line numbers were sorted in Dictionary-Index chapter, then Special Name Index was involved in the end.

Key Words: Yavuz Sultan Selîm, Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, XIX. century, *Destâvîz-i Dâniş*, serh, Persian Diwan, Diwan serh.

ÖNSÖZ

Klâsik Türk Edebiyatı sahasındaki çalışmaların basamaklarından biri olan şerhler, mensup olduğumuz medeniyet ve kültür dairesinin kapılarını bizlere aralaması bakımından önemli metinlerdir. İslam medeniyetinde Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve ilk olarak Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kelime ve ibarelerin açıklanıp yorumlanmasıyla karşımıza çıkan şerhler, zamanla anlaşılması güç olduğu düşünülen hemen her konudan metinler için yapılmaya başlanmıştır. Türkler'in İslam dairesine girmesiyle birlikte öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'den surelere Türkçe şerhler yazılmaya başlanmış, zamanla dili Arapça - Farsça olup izaha muhtaç olduğu düşünülen muhtelif konularda pek çok metin şerh edilmiştir. Bununla birlikte az da olsa dili Türkçe olan metinlere yapılmış şerhler de bulunur.

Şerhler; ihtiva ettikleri tarihi, kültürel, filolojik, dini, edebi, felsefi vs. malzeme bakımından hem ait olduğu yüzyıl hem günümüz çalışmaları için birer başvuru kitabı niteliğindedir. Yine her eserin doğduğu çağın ruhunu yansıttığı düşünüldüğünde, şerhlerin günümüz araştırıcılarına âit olduğu yüzyılın sosyal hayatı hakkında bilgiler verdiği de söylenebilir. Bu metinlerin ilmi çerçevede ortaya konulup içindeki malzemenin değerlendirilmesi ise pek çok yeni çalışmaya ışık tutacaktır.

Çalışmamızın konusu olan *Destâvîz-i Dâniş*, XVI. asrın padişah şâirlerinden Yavuz Sultan Selîm'in Fars diliyle yazdığı Divanı'nın şerhini ihtiva eder. Eser XIX. yüzyıl gibi Klâsik Edebiyat için geç addedilecek bir dönemde kaleme alınmış olması, Osmanlı Edebiyatı'nın en parlak devri olan XVI. yüzyılda yazılmış bir divanı şerh etmesi, kaynak metnin müellifinin bir padişah olması gibi özellikleriyle kültür edebiyat tarihimiz için önem arz eder.

*Destâvîz-i Dâniş'*in dört nüshası bulunmaktadır. Çalışmanın ilk evresinde nüsha taraması yaparken eserin 2 nüshası olduğunu tespit ettik. Bunlardan tarihi daha eski olup İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Kataloğu'nda TY 4709 numarasıyla kayıtlı olan nüshayı A nüshası, tarihi daha geç olup Milli Kütüphane'de

06 Mil Yz A 3293 numarasıyla kayıtlı olan nüshayı B nüshası olarak isimlendirdik. Çalışma devam ederken B nüshasındaki bir ibare bizi Makedonya Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki OMCT III/5 numaralı yazmaya götürdü. Çok uzun uğraşlar neticesinde elde edebildiğimiz bu yazmayı incelediğimizde, içerisinde "Yavuz Sultan Selîm Hân'ın Dîvân-ı Belâgat-unvânının Şerhi Destâvîz-i Dâniş" başlıklı bir bölüme rastladık. Bu bölümde, eserden iki nüsha yazıldığı birinin padişah Sultan II. Abdülhamid'e takdim edildiği diğerininse dışarı çıkartılmamak kaydıyla Manastır'daki İshakiye Camii Kütüphanesi'ne vakfedildiği kayıtlıydı. Sağ alt tarafında tarih, sol alt tarafında Ahmed Dâniş mührü bulunuyordu. Bu bilgi Makedonya'daki nüshayı B, Milli Kütüphane'deki nüshayı C olarak isimlendirmemize sebep oldu. Yine bu bilgilerden hareketle B nüshası olarak adlandırdığımız Mekedonya Kütüphanesi nüshası ile A nüshası olarak adlandırdığımız İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi nüshasının müellif hattı olduğunu düşünmekteyiz. Eser, mukaddimesindeki ifadeye göre II. Abdülhamid'e ithafen yazılmıştır. Bunun yanı sıra B nüshasında, iki nüsha yazılıp bunlardan birinin İstanbul'a gönderildiği bilgisi bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in 1876-1909 yılları arasında kullanmış olduğu İstanbul'daki Yıldız Sarayı'nın, kütüphanesi 1925 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. *Destâvîz-i Dâniş*'in bu koleksiyonun içerisinde geldiğini düşünmekteyiz. Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 8511 numarasıyla kayıtlı nüsha ise herhangi bir tarih kaydı bulunmadığından D nüshası olarak isimlendirildi.

Çalışma metnimiz 336 sayfa olduğundan metin ikiye bölünmüş, (s. I – 180) numaralı sayfalar tarafımızca çalışılmıştır. *Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (s. I – 180)* üç bölümden oluşmaktadır. Şerh edebiyatı hakkında yapılan genel bir girişin ardından "I. Bölüm"de önce Yavuz Sultan Selîm'in hayatı, edebi yönü ve eserleri hakkında sonra Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

"Destâvîz-i Dâniş'in İncelenmesi" başlıklı "II. Bölüm"; "Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin Şerh Yöntemi", "Gramer Terimleri" ve "Eserde Yer Alan Kültürel Unsurlar" olmak üzere üç bölüme ayrılmış, her başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak metnin incelemesi yapılmıştır. "III. Bölüm"de nüshaların tavsifi verilmiş "Tenkitli Metinde Takip Edilen Yol" anlatıldıktan sonra dört nüshasını da okuduğumuz *Destâvîz-i Dâniş*'in metni çeviri yazıya aktarılmıştır. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin metnin şerhi esnasında manalarını verdiği kelimeler, metinde geçtiği sayfa ve satır numaralarıyla birlikte Sözlük-Dizin başlığında verilmiş, ardından Özel Adlar Dizini eklenmiştir. Çalışmamızın en sonuna mevcut nüshaların başından ve sonundan sayfa örnekleri konmuştur.

Bu çalışmanın her safhasında yanımda olan, aynı metni paylaştığım yol arkadaşım Seda AYDIN'a; eserin Farsça kısımlarının kontrolünde desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ ve Prof. Dr. Mehmet ATALAY'a; Arapça kısımların okunmasında yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Hüseyin YAZICI ve Araş. Gör. Leyla YAKUPOĞLU BORAN'a; yardımlarından dolayı Süleymaniye Kütüphanesi Eski Müdürü Nevzat KAYA'ya, Prof. Dr. Günay KUT'a ve İsmet İPEK'e; çalışmanın sözlük-dizin kısmının hazırlanmasında yardımlarını gördüğüm Okt. Halil AÇIKGÖZ'e; fikir ve destekleriyle dâima yanımda olan kıymetli hocam Doç. Dr. Gülgûn ERİŞEN YAZICI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamı hazırlarken sabrını ve yardımlarını esirgemeyip metnimin tamamını okuyarak yol gösteren, çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük paya sahip olan danışman hocam Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....iii

ABSTRACT iv

ÖNSÖZ.....v

KISALTMALAR LİSTESİ.....xi

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....xiii

GİRİŞ……..…...……..……..1

I. BÖLÜM

A. YAVUZ SULTAN SELÎM

1. Hayatı.....13

2. Edebi Yönü.….....17

3. Eserleri.…….....22

a. Divan.….....22

B. MANASTIRLI DÂNİŞ AHMED EFENDİ

1. Hayatı.....24

2. Eserleri.....24

a. Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî.….....24

b. Mecmû'a-i Kavâ'id-i Fârisiyye..……25

c. Dîvânçe…….....25

d. Destâvîz-i Dâniş (Şerh-i Dîvân-ı Sultân Selîm-i Evvel)....25

II. BÖLÜM

A. DESTÂVÎZ-İ DÂNİŞ'İN İNCELENMESİ

1. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin Şerh Yöntemi....26

a. İktibaslar….....28

(1) Ayet-i Kerime....28

(2) Hadis-i Şerif....30

(3) Şiir…….....31

(4) İbareler..……33

(5) Diğer....35

2. Gramer Terimleri….....37

3. Eserde Yer Alan Kültürel Unsurlar....65

a. Edebi Unsurlar….....65

b. Tarihi ve Mitolojik Unsurlar..……67

c. Coğrafi Unsurlar....70

d. Musiki İle İlgili Unsurlar....71

e. Peygamberler ve İslam Büyükleri..……72

f. Evliya Menkıbeleri.....75

III. BÖLÜM

A. DESTÂVÎZ-İ DÂNİŞ'İN METNİ

1. Nüsha Tavsifi.....77

a. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 4709.....77

b. Makedonya Kütüphaneleri OMCT III/5.....78

c. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3293.....79

d. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8511.....79

2. Tenkitli Metinde Takip Edilen Yol.....81

3. Tenkitli Metin.....84

B. SÖZLÜK – DİZİN

1. Özel Adlar Dizini.....380

SONUÇ.....390

KAYNAKÇA.....392

EKLER.....402

1. A Nüshasından Örnekler.....402

2. B Nüshasından Örnekler.....404

3. C Nüshasından Örnekler.....406

4. D Nüshasından Örnekler.....408

KISALTMALAR LİSTESİ

a. g. e.	:	adı geçen eser
a. e.	:	aynı eser
a. g. t.	:	adı geçen tez
a. g. y.	:	adı geçen yayın
a. m.	:	aynı makale
a.y.	:	aynı yayın
A. Ü.	:	Atatürk Üniversitesi
bkz.	:	bakınız
C.	:	cilt
cm.	:	santimetre
Çev.	:	çeviren
d.	:	Doğumu
DİA	:	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	:	editör
H.	:	hicri
Haz.	:	hazırlayan
İFAV	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İ.Ü.	:	İstanbul Üniversitesi
M.	:	miladi

mm.	:	milimetre
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	:	ölümü
S.	:	sayı
s.	:	sayfa
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.Ü.	:	Selçuk Üniversitesi
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TİKA	:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
t. y.	:	tarih yok
v. b.	:	ve benzeri
v. dğr.	:	ve diğerleri

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Harfler		Transkripsiyon
أ	hemze	ʾ
ا	elif	a, e, ė, ı, i, o, ö, u, ü
آ	medli elif	ā
ب	be	b
پ	pe	p
ت	te	t
ث	se	s̱
ج	cim	c
چ	çim	ç
ح	ha	ḥ
خ	hı	ḫ
د	dal	d
ذ	zel	ẕ
ر	re	r
ز	ze	z
س	sin	s
ش	şın	ş

ص	sad	ṣ
ض	dad	ż / ḍ
ط	tı	ṭ
ظ	zı	ẓ
ع	ayın	ʿ
غ	gayın	ġ
ف	fe	f
ق	kaf	ķ
ك	kef	k (nadiren g, ň)
ڭ	noktalı kef (gef)	g, ň
ل	lam	l
م	mim	m
ن	nun	n
و	vav	v
ه	he	h
ى	ye	y

Birleşik Şekiller

او	elif+vav	başta o, ö, u, ü
اي	elif+ye	başta ı, i, ī

GİRİŞ

Şerh ve Şerh Edebiyatı

Sözlüklerde "açma, ayırma; bir anlatım veya kitabı açıklama, yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap; açık ve ayrıntılı anlatma"[1], "keşfetmek ve beyan etmek"[2], "müşkil ve mübhem ve mahfî ma'kûlesini keşf ü izhâr eylemek; kesmek, açmak, fehm eylemek"[3], "anlatma, açıklama, tanımlama; edebî bir metni yorumlama, yorum; kesip içini açmak, parçalamak; bir kelime ya da pasajın yorumunu yapmak"[4] gibi anlamları olan şerh sözcüğü, edebiyat terimi olarak kullanıldığında "[…] bir edebî eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek, içinde bulundurduğu bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamayı anlatır."[5] Yine bu sözcük "Bir metnin, daha iyi anlaşılsın diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması"[6] olarak da izah edilmiştir.

Tanımlarından da anlaşılacağı üzere şerhi yapılmaya karar verilen metnin mutlak surette edebî bir hüviyet taşıması gerekmez. İster dil ister mana ister içinde barındırdığı ilmi terimler bakımından olsun; herhangi bir metnin okuru için muğlak bir mahiyeti varsa, o metin şerh için bir malzeme oluşturur.

Şerhin yapılma amacının en basit ifadeyle "açıklamak" olduğu söylenebilir. Tunca Kortantamer, bu ihtiyacın sebebini şöyle izah eder: "Bir metnin açıklanması gerekiyorsa, o metinde okuyucunun bilgisi, aklı, düşüncesi, sezgisi veya duygularıyla aşamayacağı bazı güçlüklerin varlığı kabul ediliyor demektir. Ayrıca metnin daha büyük ilişkiler manzumesi içerisinde meselâ inanç veya düşünce sistemlerinde ne anlama geldiğini anlamak ve anlatmak ihtiyacı da metinleri şerh ettirmiştir."[7]

---

[1] **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDK Yayınları, 2011, s. 2217.
[2] **Ahterî-i Kebir**, Ankara, TDK Yayınları, 2009, s. 927.
[3] Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûs-ı Okyânûs**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1304, C: I, s. 484.
[4] Sir James W.Redhouse, **A Turkish and English Lexicon**, Beirut, Librairie Du Liban, 1890, s. 1121.
[5] Muhammet Nur Doğan, **Eski Şiirin Bahçesinde**, 4. Basım, İstanbul, Yelkenli Yayınevi, 2009, s. 8.
[6] Tunca Kortantamer, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,** İzmir, 1994, C: VIII, s. 1.
[7] Kortantamer, **a. y**.

Şerh yapan kişilere şârih denir. Şârihler, ele aldıkları metni diğer insanlardan hatta şârihlerden daha iyi anladığını düşünen ve buna dayanarak yeni bir metin üreten kimselerdir. "Şârih, konusunu beğenip hoşlandığı bir metnin güzelliklerini, anlam inceliklerini başkalarıyla paylaşmak isteyen kişidir."[8] Şârihlerin aynı zamanda "iş bulmak, meslektaşlarından veya seleflerinden daha zeki olduğunu göstermek, kolayca unutulabilecek ismini büyük bir yazarın ölümsüz isminin yanına eklemek gibi amaçları"[9] da bulunabilir.

Aralarındaki nüanslara rağmen; temelde bir şeyi izah manası bulunan hâşiye, ta'lik, telhis, tevil gibi terimler de şerh kavramıyla alakalı olarak kullanılır. Hâşiye; bir metinde geçen özel isim, âyet, hadis, şiir gibi hususlarla ilgili olarak yapılan ve genellikle sayfa kenarlarında yer alan kısa açıklamalara denir. Şerhten farkı daha kısa olması ve şerh gibi eserin tamamına değil genelindeki bir ibareye açıklık getirmesidir.[10] "Bir eserle ilgili kısa ilâve ve açıklamaların adı olan 'ta'lik'; aslında özetleme demek olmakla birlikte, esas metne açıklamaların da getirildiği 'telhis'; bir manayı ihtimallerin en doğru olanı istikametinde açıklamak olan 'tevil' de şerhle ilgili diğer terimlerdir."[11] Metin çalışmalarının son aşaması olan tahlil ise şerhe göre daha geniş kapsamlı olup "şerhten ayrı, müstakil metin incelemesi çalışması olarak düşünülebileceği gibi, kapsamlı bir metin incelemesi içerisinde incelemenin şerhten sonraki basamağı, devamı olarak da düşünülebilir."[12] Görüldüğü gibi bütün bunlarda amaç ister bir kelime ister müstakil bir kitap olsun, bir metnin en doğru şekilde anlaşılmasını sağlamak ve okuyucunun zihninde o metinle ilgili oluşabilecek soru işaretlerini en aza indirmektir.

---

[8] Azmi Bilgin, "Eski Türk Edebiyatında Şerh", **Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001)**, Haz. Prof. Dr. Mustafa Argunşah v. dğr., Kayseri, Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, 2001, C: I, No: 1, s. 171.

[9] Glenn W. Most, "Şerhlere Kuramsal Bir Bakış", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlıda Telif, Tercüme ve Şerh**, Çev. Murat Umut İnan, Haz. Hatice Aynur v. dğr., 1. Basım, İstanbul, Klâsik, 2014, s. 464.

[10] Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Hâşiye", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 1997, C: XVI, s. 420.

[11] Yekta Saraç, "Şerhler", **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ed. Talât Sait Halman v. dğr., Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007, C: II, s. 122.

[12] Mine Mengi, "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", **Divan Şiiri Yazıları**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, Akçağ, 2010, s. 80.

İslam dünyasında şerhin ilk örnekleri şiirlerde geçen bazı kelime ve ibarelerin açıklanması şeklinde görülürken; Batı dünyasında bu örnekler antik çağlara uzanıp, Aristo ve Eflatun'un eserleri üzerine temellendirilmiştir.[13] İnsanoğlu var olduğundan beri anlamaya ihtiyaç duymuş, bu dürtüyle önce kendini sonra etrafındaki nesneleri anlamlandırmaya çalışmıştır. Bir metne açıklama yazma ihtiyacının ise kutsal kitapların yorumuyla başladığı düşünülmektedir.[14] Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'deki az bilinen kelimelerin manalarını vererek âyetleri açıklaması, İslâm medeniyetinde tefsir/şerh geleneğinin başlangıcı olarak kabul edilebilir.[15] Yine Hz. Peygamber'in ashabına yaptığı açıklamalar, hadis ilmi etrafında ilk şerh faaliyetleri olarak kabul edilmektedir.[16]

İslâmiyetin ilk devirlerinde Kur'ân-ı Kerîm'i farklı bilgi ve kültür seviyesindeki muhataplarına doğru bir biçimde aktarıp anlatma ihtiyacından doğan *tefsir,* dinî ilim dallarından biridir. "Kelime anlamı açmak, açıklamak olan "tefsir", terim olarak Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetlerin anlamlarını açıklamak, çıkan hükümleri, nâsih-mensûh, muhkem-müteşâbih gibi niteliklerine göre ayırmak, iniş sebeplerini ve metindeki bağlamlarını ortaya koymak"[17] manasına gelir ve şerh sözcüğünün müteradifi olarak da kullanılır. Başlangıçta Arapça kaleme alınan tefsirler, zamanla tüm İslâm coğrafyasına yayılmış; X. yüzyılda Türkler'in İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte Türkçe olarak da yazılmaya başlanmıştır. Anadolu sahasında kaleme alınan muhtelif surelerin[18] Eski Anadolu Türkçesiyle kaleme alınan tefsirleri bu tür eserlerdendir. Kur'ân-ı Kerîm'in ertafında oluşan ilim dalları ve diğer bilimlerle ilgili metinler yüzyıllar boyunca medreselerde ders olarak okutulmuş, medrese hocalarının yükselmeleri için okutacakları *ders metinlerinin şerhini* ihtiva eden risaleler

[13] Detaylı bilgi için bkz. Sadık Yazar, **Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

[14] Topuzoğlu, **a. y**.

[15] Sedat Şensoy, "Şerh", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010, C: XXXVIII, s. 556.

[16] Mehmed Efendioğlu, "Şerh (Hadîs)", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010, C: XXXVIII, s. 559.

[17] Saraç, **a. g. y**., s. 121.

[18] Özcan Tabaklar, **Amme Cüz'ü Tefsîri**, İ.Ü. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987; Feryal Eminer, **Mülk Suresi Tefsiri (1b - 31a)**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

yazmaları şart koşulmuştur.[19] Bütün bunlar Osmanlı coğrafyasında şerh geleneğinin gelişmesini sağlayan başlıca sebeplerdendir.

"Önceleri her türlü metnin 'tefsir' adı altında açıklandığı görülür ancak zamanla bu ilim dalının sınırlarının belirlenmesi 'şerh' kavramının ortaya çıkması için gerekli olan zeminin alt yapısını oluşturmuştur."[20] Böylelikle şerh, anlam daralmasına uğrayarak bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmış; zamanla içinde anlam güçlüğü barındıran, okuyucunun tecrübesiyle manayı eksik bırakacağı düşünülen her türden metne şerhler yapılmıştır. Sayıları az da olsa başlangıçta şerhin müteradifi olarak kullanılan tefsir üzerine yapılmış şerh çalışmaları dahi bulunmaktadır.[21]

Türk Edebiyatındaki ilk şerhler dini-tasavvufi içerikli eserler üzerine yapılmıştır. "Başta temel hadis ve fıkıh kitapları olmak üzere esmâ-i hüsnâ ve duâ mecmuaları, akâidle ilgili eserler, hilye-i nebîler vb. çok sayıda dînî telifâtın yanı sıra dil, gramer ve astronomi sahalarında yazılmış eserler"[22] şerh edilmiştir.

Şerhler daha çok Arapça ve Farsça metinlere yapılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminden beri ilim dili olarak Arapça'nın, sanat ve edebiyat dili olarak ise Farsçanın esas alınması yapılan şerhlerin kaynak dillerini etkilemiştir. Bu sebeple genellikle tıp, gramer, fıkıh, astronomi vb. gibi daha ziyade ilmi konulara yapılan şerhler Arapça metinlerden seçilirken; edebî mahiyetteki konulara yapılan şerhler daha çok Farsça eserlerden seçilmiştir.

Fars Edebiyatı'ndan yapılan şerhlerin başında *Hâfız, Şevket-i Buhârî, Örfî-i Şîrâzî, Sâib-i Tebrizî* olmak üzere Farsçanın büyük şâirlerine yapılan *Dîvân* şerhleri gelir. Yine *Mesnevî*'nin tamamına ya da bir kısmına yapılan şerhler, *Cezîre-i Mesnevî* şerhleri, *Bostân, Gülistân, Bahâristân, Pend-i 'Attâr* şerhleri, manzum-mensur *Lügat* şerhleri, *Dîbâce-i Gülistân*, *Dîbâce-i Bahâristân* gibi *dîbâce* şerhleri,

[19] Saraç, **a .g. y**., s. 123.
[20] Ozan Yılmaz, "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2007, C: V, S. IX, s. 272.
[21] Abdülhamit Birışık, "Şerh (Tefsir)", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010, C: XXXVIII, s. 558.
[22] Ömür Ceylan, **Tasavvufî Şiir Şerhleri**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2000, s. 20.

Mantıku't-Tayr, Şebistân-ı Hayâl, Yûsuf u Zelîhâ, Tuhfetü'l-Ahrâr, Sübhatü'l-Ebrâr şerhleri, meşhur şâirlerin gazel, muammâ ve beyitlerine yapılan şerhler bu tür eserlerdendir. Bu şerhlerin dili genellikle Türkçe olmakla birlikte, Farsça olanları da vardır.[23]

Arap Edebiyatı'ndaki eserlere yapılan şerhler daha çok ilmi hüviyetteki kitaplara yapılmış olup bunlar *Kâfiye, Emsile, Binâ, İzhâr, Avâmil* gibi nahiv kitapları şerhleri; fıkha dâir *Hidâye, Ferâiz, Fıkhu'l-Ekber, Fıkhu'n-Nâfî* şerhleri; kelâma dair *Gurerü'l-Ahkâm, Akâidü'l-Adûdiyye;* tıbba dair *Kânûn, Fusûl-i Bukrât, Muğnî, Mûciz* gibi şerhler; kimyada *Şüzûr, Mükteseb*; astronomide *Mulahhas fi'l-Hey'e, Dâire*; mantıkta *Mantık, İsagûcî, Metâli, Telhîs* gibi eserlerdir. Bu metinlerin Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde yapılmış birçok şerhi bulunmaktadır.[24]

Bunlarla birlikte Arapça edebî metinler üzerine yapılan Türkçe şerhler de bulunmaktadır fakat bunlar Farsça ile karşılaştırıldığında daha az bir yer tutar. *Esmâü'l-hüsnâ, kırk hadis, hilye, mu'ammâ, Muallkatu's- Seb'a* şerhleri; *İbnü'l-Fârız, İmruü'l-Kays, Ka'b bin Züheyr, Mütenebbî* gibi dîvânları Arap Edebiyatı'nın klâsik dönem eserleri arasında bulunan şâirlerin eserlerine yapılan *Dîvân* şerhleri; *Hz. Ali Dîvânı* şerhleri, *Abdülkâdir Geylânî, Pîr-i Herât, Muhyiddin İbnü'l-'Arabî* gibi büyük şâirlerin beyitlerine yapılan beyit şerhleri ve edebiyatımızda bolca örneğine rastlanan *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Tantarâniyye* gibi şerhler bu tür eserlerdendir.[25]

Türkçe metinlere yapılan şerhlerin sayısı ise Arapça ve Farsçaya nisbetle çok daha azdır ve bunlar genellikle tasavvufi çevrelerde ortaya konan eserlerdir.[26] Bunda tasavvuf muhtevalı eserlerde daha çok sembolik bir dil kullanılması, bu eserlerin anlaşılması güç remiz ve sembolleri ihtiva etmesi, genellikle erbabının anlayabileceği şekilde kaleme alınması gibi sebeplerin etkili olduğu söylenebilir.

[23] Ömür Ceylan, "Şerh (Türk Edebiyatı)", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010, C: XXXVIII, s. 566.
[24] Ozan Yılmaz, **Gülistân Şerhi: Sûdî-i Bosnevî**, 1. Baskı, İstanbul, Çamlıca, 2012, s. XXI.
[25] Ceylan, **a. g. y**., s. 566-567.
[26] Ceylan, **a. g. y**., s. 567.

Örneğin; Dini-tasavvufi edebiyatın önemli türlerinden biri olan *şathiye*[27] halk arasında yanlış anlaşılmaya oldukça müsait bir türdür ve bu tür şiirler izaha muhtaçtır. Türkçe metinlere yapılan şerhlerle alakalı Mehmet Çavuşoğlu şu tespiti yapar: "Eskiler, Arab ve Acem şâirlerinin eserleri bir yana, tek tük şiirlerini bile açıklamakda çok hamarat davranmışlar, bizim şâirlerimizle hemen hemen hîç meşgûl olmamışlardır."[28]

Anadolu'da edebî şerh faaliyetlerinin XIV. yüzyılda başladığı söylenebilir.[29] Bu yüzyılda kaleme alınan Gülşehrî (ö. 1317'den sonra)'nin *Mantıku't-Tayr*'ı, birebir tercüme olmayıp hikâyenin geniş bir biçimde aktarılıp anlatılmasından dolayı bir tür Türkçe şerh olarak kabul edilmektedir. Klâsik Türk Edebiyatı'nda şerh olarak değerlendirilen en eski çalışma Mehmed b. Âşık Selmân el-Lâzkî tarafından 1397'de manzum olarak Türkçeye aktarılan *Keşfü'l-Me'ânî* adlı eserdir.[30]

XV. yüzyılda II. Murâd'ın isteği üzerine Mu'înî tarafından kaleme alınan *Mesnevî-i Murâdî*, Mesnevî'nin birinci cildinin ilk şerhidir. Yine bu yüzyıl, Türkçe metinlere yapılan şerhlerin ilk örneklerini ihtiva etmesi bakımından önem teşkil eder. Dede Ömer Rûşenî'nin iki Türkçe şiirine yazdığı şerh ile İlâhî-i Simâvî, bu geleneğin öncülerindendir.[31]

Şerh geleneğinin gelişmesi XVI. yüzyılın ikinci yarısına tekâbül eder, bu yüzyıla gelindiğinde şerh konularının çeşitliliği ve şârihlerin sayısındaki artış göze çarpar. Geçmiş yüzyılda yalnızca ilk cildine şerh yapılan *Mesnevî-i Ma'nevî*'nin tamamı bu yüzyılda hem Farsça hem Türkçe olarak şerh edilmiştir. Sürûrî (ö. 1562) tarafından Farsça, Şem'î (ö. 1602'den sonra) tarafından Türkçe yapılan bu tam

[27] "(VIII.) yüzyıldan itibaren sûfîler arasında kullanılmaya başlanan şathiyye (çoğulu şatahât / şathiyyât) sûfînin sekr, vecd, cezbe, galebe, inbisat, istiğrak, cem', fenâ ve tevhîd-i zâtî gibi kendini kontrol edemediği tasavvufi haller içinde söylediği sözlerdir. Bâyezîd-i Bistâmî, Sehl et-Tüsterî ve Hallâc-ı Mansûr ilk dönem tasavvufunda şathiyeleriyle en çok tanınan sûfîlerdir." Süleyman Uludağ, "Şathiye", **DİA**, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010, C: XXXVIII, s. 370. Detaylı bilgi için bkz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, **Türk Edebiyatında Şathiyye**, Ankara, Akçağ, 2001.

[28] Mehmet Çavuşoğlu, **Dîvanlar Arasında**, Ankara, Umran Yayınları, 1981, s. 20.

[29] XIV. yüzyıl şâirlerinden Âşık Paşa, Garibnâme adlı eserinde Yunus Emre'nin bazı beyitlerini hissettirmeden şerh etmiştir. Bkz. Kemal Yavuz, "O Türkçeye Âşıktı Âşık Paşa", (Çevrimiçi) http://www.tded.org.tr/images/logo/x/asik_pasa.pdf , 30 Haziran 2016.

[30] Yazar, **a. g. t.**, s. 41.

[31] Yazar, **a .g .t.**, s. 41-42.

şerhlerin yanı sıra, yine Seyyid Ebûssuûd (ö. 1577) tarafından birinci cilde, Hacı Pîrî tarafından ise seçme beyitlere şerh yapılmıştır. Aynı yüzyıl, hem *Cezîre-i Mesnevî*[32] şerhlerinin hem *Mesnevî'*nin ilk 18 beyit şerhlerinin başlangıç zamanı olmuştur. *Cezîre-i Mesnevî* şerhlerinin ilki 1571 senesinde Mehmed İlmî Dede (ö. 1611) tarafından yapılmıştır. Lokmânî Dede (ö. 1519) ise *Menâkıb-ı Mevlânâ* adlı eserinin içinde ilk 18 beyiti şerh etmiştir.[33] Özellikle Farsça edebî eserlere yapılan şerhlerin arttığı bir dönem olan XVI. yüzyılda, Sa'dî'nin *Gülistân*'ına Sürûrî tarafından Arapça; Şâhidî İbrahim Dede (ö. 1550), Sûdî (ö. 1599), Şem'î ve Hüseyin b. İbrâhîm el-Kefevî (ö. 1601) tarafından Türkçe şerh yapılmıştır. Yine Sa'dî'nin *Bostân*'ına Sürûrî tarafından Farsça; Sûdî ve Şem'î tarafından Türkçe şerh yapılmıştır. Sürûrî, Sûdî ve Şem'î'nin *Hâfız Dîvânı* şerhi de bulunmaktadır. Şem'î'nin; *Mahzenü'l-Esrâr, Pendnâme, Mantıku't-Tayr, Bahâristân, Sübhatü'l-Ebrâr, Tuhfetü'l-Ahrâr* şerhleri de yine bu yüzyılın eserlerindendir. *Gülistân* dîbâcelerine yapılan Türkçe şerhlerin başlangıcı ve *Pendnâme* şerhleri başlangıcı XVI. yüzyıldadır. *Kasîde-i Bürde*'nin Türkçe şerhleri ilk kez XVI. yüzyılda yapılmış, *Esmâü'l-Hüsnâ* şerhlerinin sayısı oldukça artmıştır. *Tantarâniyye, Münferice* kasideleri ve İbnü'l-Fârız'ın *Tâ'iyye* kasidesi de Türkçe şerhi yapılan Arapça metinlerdendir.[34]

XV. yüzyılda İlâhî-i Simâvî ile başlayan Türkçe tasavvufî metinleri şerh etme geleneği XVI. yüzyılda da devam etmiş, Lâmi'î Çelebi (ö. 1532) kendisine ait olan 9 beyitlik bir gazeli şerh etmiştir.[35] Anadolu şâirlerinden Yûnus Emre'nin "Çıktım erik dalına…" ifadesiyle başlayan meşhur şathiyesi, ilk defa XV-XVI. yüzyılda Şeyhzâde Muhyiddin Mehmed Efendi tarafından şerh edilmiştir.[36] Yüzyılın öne çıkan şârihleri, Sürûrî, Sûdî ve Şem'î'dir.

---

[32] XVI. yüzyıl şâirlerinden Yûsuf Sîne-çâk (ö. 1546), Mevlevîliğe intisâp eden dervişlerin faydalanması için Mesnevî-i Ma'nevî'nin altı cildinden beyitler seçip bir seçki hazırlamış, bu seçkisine de Cezîre-i Mesnevî ismini vermiştir. Bu seçki daha sonra çok beğenilmiş ve kendisine farklı yüzyıllarda çeşitli şerhler yazılmıştır. İsmail Güleç, **Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerh Geleneği**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2008, s. 188.

[33] Mesnevi şerhleri hakkında detaylı bilgi için: Bkz. İsmail Güleç, **Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerh Geleneği**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2008, s. 1 - 258.

[34] Yazar, **a. g .t**., s. 42-45.

[35] Yazar, **a. g. t**., s. 41-44.

[36] Ceylan, **a .g .y**., s. 567.

XVII. asırda, bir önceki yüzyılda şerh edilmiş eserlere yeni şerhler yapılmaya devam edilmiş, bununla birlikte çift kahramanlı bir aşk mesnevisi de ilk defa bu yüzyılda şerh edilmiştir. Eserde Molla Câmî'nin Yûsuf ve Züleyhâ'sı tercümeye yakın olarak şerh edilmiştir. Bahsi geçen eserin Ömer el-Halvetî el-Manisavî'ye ait olduğu düşünülmektedir.[37]

*Mesnevî-i Ma'nevî'*nin tam şerhleri bu yüzyılda da yapılmaya devam edilmiştir. İsmâil Ankaravî (ö. 1631) ve Şifâ'î Mehmed Dede (ö. 1671)'nin yapmış olduğu tam şerhlerin yanı sıra Abdülmecîd Sivasî (ö.1639), Pîr Muhammed Efendi (ö.1671), Sarı Abdullâh Efendi (ö.1660) tarafından *Mesnevî*'nin bir ya da birkaç cildine şerhler yapılmıştır. Aynı yüzyılda, *Cezîre-i Mesnevî*'ye Abdülmecîd Sivâsî, Abdullah Bosnevî (ö.1644), Cevrî İbrahim (ö.1654) tarafından yapılmış üç şerh bulunmaktadır. *Mesnevî* etrafında gelişen başka şerh çalışmaları da vardır. [38]

Hâfız ve *Örfî-i Şirâzî Dîvânı* şerhleri, *Pendnâme* ve *Gülistân* şerhleri; *kırk hadis, Kasîde-i Bürde*, *Münferice* şerhleri XVII. yüzyılda da yapılmaya devam edilmiştir. Ka'b b. Züheyr'in *Bânet Su'âd* adlı kasidesiyle, İbnü'l-Fârız'ın *Hamriyye* adlı eseri ilk kez bu yüzyılda şerh edilmiştir. XVII. yüzyılda yapılmış tek esmâü'l-hüsnâ şerhi bulunur o da Niyâzî-i Mısrî (ö.1694)'ye aittir. Yine Niyâzî-i Mısrî, Yûnus Emre'nin iki şiirini, Şeyhülislâm Feyzullâh Efendi (ö.1703) ve Abdülhay Celvetî Üsküdarî (ö.1705) ise Hacı Bayram Velî'nin bir şathiyyesini şerh ederek XVII. yüzyılda Türkçe tasavvufî metin şerhlerinin örneğini oluşturmuşlardır.[39] Yüzyılın öne çıkan şârihi, Rüsûhî mahlaslı İsmâil Ankaravî'dir.

XVIII. asır şerh faaliyetlerinin en fazla olduğu yüzyıldır. *Mesnevî-i Ma'nevî* etrafında gelişen şerh faaliyetleri devam etmiş, çeşitli ciltlere yapılan şerhler sürdülürken Şeyh Gâlib (ö. 1796) tarafından da *Cezîre-i Mesnevî*'ye bir şerh yazılmıştır. Bu yüzyılda *Hâfız ve Örfî-i Şirâzî Dîvânı* şerhlerinin yanı sıra *Hz. Ali, Sâib, Şevket-i Buhârî, Ferişte Dîvânı* şerhleri; yine önceki yüzyıllarda yapılan *Pendnâme, Gülistân* şerhleri; *kırk hadis, esmâü'l-hüsnâ, Kasîde-i Bürde, Münferice,*

[37] Yazar, **a .g .t**., s. 46.
[38] Güleç, **a. g .e**., s. 142- 198.
[39] Detaylı bilgi için: Bkz. Yazar, **a .g. t**., s. 47-48.

Tantarâniyye, Bânet Su'âd, Hamriyye şerhleri ile Arap ve Fars Edebiyatı'nın muhtelif şâirlerinin pek çok gazel, kaside ve beyitleri çeşitli şârihler tarafından şerh edilmiştir. XVIII. yüzyıl, Türkçe tasavvufi metinlere yapılan şerhlerin de en fazla olduğu yüzyıldır ve bu özelliği ile geçmişteki yüzyıllardan ayrılmaktadır.[40] Özellikle İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) tarafından yapılan Muhammediye şerhi, kendinden önce bu uzunlukta Türkçe edebî bir metnin şerh edilmemiş olması bakımından dikkat çekicidir.[41] Yüzyılın öne çıkan şârihleri, İsmâil Hakkı Bursevî, Salâhî-i Uşşâkî ve Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi (ö. 1788)'dir.

XIX. asırda sosyal ve siyasi alandaki değişmeler sanat ve edebiyatı da etkilemiş, bu yüzyılda baş gösteren Batılılaşma arzusuyla klâsik dönem eserlerine- haliyle şerhlere de- topyekûn sırt çevrilmiştir. Bununla birlikte klâsik geleneği sürdürenler de bulunmaktadır. Nitekim çalışmamızın konusu olan *Destâvîz-i Dâniş* de 19. asırda klâsik şerh usulüyle kaleme alınmış bir eserdir.

Klâsik Türk Edebiyatı'nda artan şerh çalışmaları, şerhe dair eserlerin nasıl tasnif edileceği sorusunu da beraberinde getirmiştir. Yapılacak tasnifin nasıl isimlendirileceğinin bile problem olduğu bu meseleyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüş fakat mevcut malzemenin tam olarak ortaya çıkarılamaması nedeniyle net bir sonuca gidilememiştir.

Klâsik Edebiyat'ın şerhle alakalı en önemli sorununun geleneksel şerh, modern şerh ayrımının belirlenememesi olduğu söylenmiş; geleneksel şerh tanımı ile tam olarak hangi şerhlerin kastedildiğini anlamanın mümkün olmadığı ifade edilmiştir.[42] Mevcut kaynaklarda Cumhuriyet öncesinde yapılan şerhlerin hemen hepsinin geleneksel şerh başlığı altında toplanabildiğini söyleyen makaleye göre, metot ve usul bakımından birbirlerinden farklı olan bu eserleri geleneksel şerh başlığı altında toplamak sağlıklı bir tasnif olamayacaktır. Yine geleneksel şerh ile birlikte modern şerhin de tam tarifinin yapılamadığı anlatılmış; günümüzde yapılan klâsik

[40] Detaylı bilgi için, Yazar, **a. g. t**., s. 52-53.
[41] Saraç, **a. g. y**., s. 129.
[42] Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi", **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (12-13 Nisan 2007)**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, t. y. s. 363.

metinleri anlamaya yönelik çalışmaların bile tam tespitinin oldukça güç olduğu, bu sebeple hem bu çalışmaların hem de Osmanlı dönemine ait şerh metinlerinin ortaya konulduktan sonra sınıflandırıp değerlendirilmesinin doğru olacağı ileri sürülmüştür. [43] [44]

"Türkçe şiir şerhlerini klâsik ve günümüz diyerek ikiye ayırmak aslında bir tercihten öte bir mecburiyet"[45] tespitinden hareketle, Klâsik Türk edebiyatı boyunca üretilen eserleri klâsik şerhler; Ali Nihat Tarlan ile başlayan Cumhuriyet sonrası şerhleri son dönem şerhler olarak ele alırsak şunları söyleyebiliriz.

Geleneksel şerh de denilen klâsik döneme âit şerhler ile son dönem olarak nitelendirilen Cumhuriyet sonrası şerhleri; usul ve yöntem bakımından birbirine benzeseler de temelde devir, zihniyet hatta alfabe değişiminden kaynaklanan büyük farklılıkları ihtiva ederler. Klâsik devir şerhlerine baktığımızda şârihin temel amacının ele aldığı metni, devrinin insanlarının anlayabileceği hale getirmek olduğunu görürüz; son dönem şerhlerinde ise öncelikli amaç evvela eski devrin bakış açısı ve zihniyet özeliklerini okura kavratabilmek daha sonra metni okurun anlayabileceği hale getirmektir. Bir devri anlamak elbette o devrin bakış açısını anlamakla mümkündür. Klâsik şerhlerde yapılan "Metnin o günün insanının rahatça anlayabileceği bir şekilde takdimi (eğer Türkçe dışında yazılmış bir eser ise Türkçe tercümesi); daha sonra kelimelerin önce lugat anlamlarından başlamak suretiyle, edebiyat içerisinde ifade ettiği anlam ve aldığı boyutun tespiti; bunu takiben, kelimenin o metin içerisinde ifade ettiği fonksiyon ve diğer kelimelerle edebî sanatlar açısından meydana getirdiği bütünlüğün tayini ve en sonunda, o edebî eserin mazmununun, yani arka planda yatan ana fikrinin, -tabir câizse- mesajının bulunup

[43] Kılıç, **a.y**., s. 364.
[44] Tasnif görüşleri içeren eden diğer makaleler için bkz:
Atabey Kılıç, "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler", **Turkish Studies**, Güz 2009, S. 4/6.
Hakan Yekbaş, "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", **S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Bahar 2008, S. 23.
İsmail Güleç, "'Dağılmış İncileri Toplamaya' Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", **Turkish Studies**, Güz 2009, S. 4/6.
[45] Ömür Ceylan, **Böyle Buyurdu Sûfî**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2005, s. 238.

çıkarılması"[46] idi. Şerhlerde devrin kaynak eserlerine atıflar yapılabilir; muhtelif hikâye, kıssa, beyit ve şiirlerden örnekler verilebilir, bazen aynı metnin daha önce yapılan şerhleri eleştirilip diğer şârihin eksik yönleri vurgulanır, bazen de konuyla ilgili olarak metnin düz anlamı dışında açıklamalar yapılırdı.[47]

Tunca Kortantamer, klâsik şerhin usul ve yöntemiyle ilgili "Bu bakımdan Sarı Abdullah Efendi'nin (ö. 1660) Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevisi ile Tahir Olgun'un günümüzdeki Mesnevi Şerhi arasında önemli bir fark yoktur."[48] demiştir. "Cumhuriyet dönemindeki uygulamalara bakıldığında, şerh usulünün yapısal bakımdan farklı bir yol izlemediği görülmektedir. Tahirü'l-Mevlevi ile Abdülbaki Gölpınarlı'nın Mesnevî şerhleri bu görüşü doğrular."[49]

Cumhuriyet sonrasında yapılan şerhlerde, Tanzimat ile birlikte başlayıp Cumhuriyet'in ilk zamanlarına kadar devam eden eskiye karşı takınılan tutuma cevap verme endişesi hissedilir. Yine ilerleyen zamanla birlikte devrin insanlarının değişen algı dünyası, zihniyet yapısı ve bakış açısı; Cumhuriyet sonrası şerhlere öncelikle ele aldığı devrin özelliklerini kavratabilmek sorumluluğunu yüklemiştir.

Metin şerhi üzerine çalışan araştırmacıların başında gelen ve konuyla ilgili ilk makaleyi kaleme alan Ali Nihat Tarlan, incelemenin metne yönelik yapılmasını, bununla birlikte şâirin iç dünyasını da anlamak gerektiğini savunur. "Bir metin, onu meydana getiren san'atkârın iç benliği ve o devrin hususî karakterini bize vuzuh ile gösteren değerli bir vesikadır."[50] der. Tarlan'dan sonra bu konu üzerine çalışan pek çok araştırmacı çeşitli görüşler ileri sürmüş, klâsik şerh usulüne eklenen katkı ve görüşlerle metin şerhi meselesi tüm yönleriyle aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda klâsik metinleri modern teoriler yardımıyla şerh eden araştırmacıların da sayısı hayli artmıştır. Klâsik metinlere Batılı metotlarla da yaklaşılabileceğini savunan bu şerhlerde de amaç Klâsik Edebiyat'ı günümüz

[46] Muhammet Nur Doğan, **a. g. e.**, s. 8.
[47] Saraç, **a. g .y**., s. 125-126.
[48] Kortantamer, **a. g .y**., s. 2.
[49] Saraç, **a. g. y**., s. 129.
[50] Ali Nihad Tarlan, "Metinler Şerhi", **Edebiyat Meseleleri**, İstanbul, Ötüken, 1981, s. 202.

insanına daha iyi anlatabilmektir. Fuzûlî'nin gazellerini yapısal bakımdan incelemesiyle Cem Dilçin, klâsik şiire modern yaklaşımlar hususunda akla gelen ilk kişilerdendir. Dilçin, bahsi geçen çalışmada Fuzûlî'nin bir gazelini önce klâsik usulle şerh edip ardından aynı gazeli yapısal yönden incelemiş, nihayetinde divan şiiri açıklanırken yapısal yöntemden de faydalanmak gerektiğini söylemiştir.[51] Cem Dilçin'den sonra bu konu üzerine çalışan ve yalnızca yapısal metodun değil farklı metotların da kullanılabileceğini dile getiren araştırmacılar olmuştur. Bununla birlikte, Batılı metotlarla Doğu medeniyetine ait eserlerin şerh edilmesi, bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiş ve yapılan çalışmalar bilinenleri tekrar etmek olarak değerlendirilmiştir.

Metin şerhiyle ilgili yaklaşımları: *1) Klâsik metin şerhi metodunda ısrar edenler 2) Klâsik metin şerhi metodunu da ihmal etmeden yeni metodlara sıcak bakanlar 3) Klâsik metinlerin yeni metodlara göre tekrar ele alınması gerektiğini söyleyenler* şeklinde üç başlık altında toplayan araştırmacılar da vardır.[52]

Klâsik dönemi anlayıp anlatma çabasının hâlâ var olduğunun en somut örnekleri olan şerh çalışmaları, gerek üniversitelerde yapılan derslerle gerek çeşitli ilmi çalışmalarla devam etmekte ve her bir çalışma bizi eski kültürümüzü anlamaya bir adım daha yaklaştırmaktadır.

[51] Cem Dilçin, "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", **Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, Ankara, Kabalcı, 2010, s. 55.

[52] İsmail Güleç, "Klâsik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli ?", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İstanbul, 2010, C: XLII, S. 42.

I. BÖLÜM

A. YAVUZ SULTAN SELÎM

1. Hayatı

Osmanlı İmparatorluğu'nun dokuzuncu padişahı olan I. Selîm, babası II. Bayezid'in sancak beyi olduğu Amasya'da doğmuştur. Doğum yılı hakkında çeşitli görüşler olsa da kaynakların çoğu 1470 yılı olduğunu söyler. Annesi Dulkadiroğlu Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe Hatun'dur. Osmanlı belgelerinde adı Selîm Şah olarak geçen I. Selîm, sert mizacı ve cesareti sebebiyle "Yavuz" lakabıyla anılmıştır. [53]

Şehzade Selîm'in ilk görev yeri Trabzon sancağıdır. Burada yaklaşık yirmi dört yıl sancak beyliği yapan I. Selîm'in, Trabzon'da oldukça geniş bir tecrübe kazandığı; bu yıllarda özellikle Şah İsmâil'in faaliyetlerini takip ederek devlete bu konu hakkında raporlar yazdığı bilinmektedir. I. Selîm'in Trabzon'da bulunduğu süre içerisinde Safevi tehdidiyle yakından ilgilenmesi, tebaaya bu konuyu ancak onun çözebileceği ihtimalini düşündürmüş; böylelikle Şehzade Selîm hem halk hem yeniçeri nazarında revaç bulmuştur. Amasya sancağında bulunan ağabeyi Ahmed'in, babası II. Bayezid'ın nazarında taht için öncelikli aday olduğunu fark eden I. Selîm, hem kardeşleri hem de babasıyla zorlu bir taht mücadelesine girmiştir. Doğu'da Safevi tehlikesi gittikçe artarken devam eden taht kavgaları karışıklıklara sebep olmuş; nihayetinde II. Bayezid, yeniçerinin I. Selîm'e olan desteği ve yapılan baskılar neticesinde tahtından feragat etmek zorunda kalmıştır. Bir nevi tahttan indirilmiştir. Bunun üzerine 24 Nisan 1512 (7 Sefer 918)'de Yavuz Sultan Selîm imparatorluğun dokuzuncu padişahı olarak Devlet-i Âliye'nin başına geçmiştir.[54]

Yavuz Sultan Selîm tahta çıktıktan sonra ilk olarak gücünü sağlamlaştırmaya çalışmış, kardeşleriyle giriştiği mücadele sonucunda önce ağabeyi şehzade Korkut'u ardından büyük ağabeyi şehzade Ahmed'i öldürtmüştür. Sonrasında da sekiz yıllık hükümdarlığı boyunca en çok ilgileneceği konu olan Şah İsmâil'in Şiilik politikasına

[53] Feridun Emecen, "Selîm I", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2009, C: XXXVI, s. 407.
[54] Emecen, **a. g. y.**, s. 408.

yönelmiştir. Safevi Devleti'nin kurucusu ve ilk şahı olan Şah İsmâil, Anadolu'da yaşayan Şiileri Osmanlı'dan koparıp kendi yönetimine almak istiyordu[55] bu da Osmanlı İmparatorluğu için ciddi bir dini ve siyasi mesele demekti. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selîm İran'a sefer yapmaya karar vermiştir. Sefer hazırlıkları esnasında Şâh İsmâil taraftarı olup ayaklanma ihtimali bulunan kırk bin kişi belirlenmiş, bunlardan bir kısmı hapsedilip bir kısmı idamla cezalandırılmış, böylelikle içeride çıkması muhtemel isyanların önüne geçilmiştir.[56] Önce Şah İsmâil ile Yavuz Sultan Selîm'in arasında mektuplar gidip gelmiş ardından Sultan Selîm ordusunu toplayarak İran'a doğru sefere çıkmıştır. İki ordu 23 Ağustos 1514'te Van Gölü'nün kuzey doğusunda bulunan *Çaldıran* Ovası'nda karşı karşıya gelmiş, savaşın sonunda Şah İsmâil büyük bir yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kalmış, başta Diyarbekir olmak üzere pek çok Doğu Anadolu şehri Osmanlılar'ın eline geçmiştir.[57]

Çaldıran Zaferi'nden sonra Yavuz Sultan Selîm'in çağrısına rağmen savaşa katılmayan ve Osmanlı kuvvetlerini Çaldıran'da zor durumda bırakan *Dulkadiroğulları* beyliği, Osmanlı topraklarına katılmıştır.[58] Bu topraklar aynı zamanda Osmanlı ile Memlük Devleti arasında tampon bölgedir.[59]

Çaldıran Savaşı'nın ardından Doğu'daki en büyük rakibini sindiren Yavuz Sultan Selîm'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya hâkim olma yolunda attığı adımlar, bölgede önemli şehirleri elinde tutan Memlük Sultanı Kansu Gavri'yi endişelendirmeye başlamıştı. Kansu Gavri bir yandan Şah İsmâil ile irtibata geçip bir yandan Şam bölgesine hareket ediyordu. Bunun üzerine 24 Ağustos 1516 (25 Receb 922)'da iki ordu karşı karşıya gelmiş, *Mercidâbık* adı verilen savaşta Memlük Sultanı yenilgiye uğramış, savaşın ardından Doğu Anadolu ve Güneydoğu

[55] Tufan Gündüz, "Şah İsmâil", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010, C: XXXVIII, s. 254.

[56] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, TTK Basımevi, 1975, C: II, s. 258.

[57] Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 1993, C: VIII, s. 195.

[58] Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 272.

[59] Emin Aysan, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selîm'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri**, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1990, C: III, s. 3.

Anadolu'daki şehirlerde Osmanlı hâkimiyeti tam olarak sağlanıp Mısır yolu Osmanlı'ya açılmıştır.[60]

Yavuz Sultan Selîm Memlük Devleti'nin uğradığı bu hezimet neticesinde bu kez Mısır'a sefer düzenlenmeye karar vermiş, bazı devlet erkânının çöl arazisinin sıkıntılarından ve susuzluk tehlikesinden dolayı Kahire'ye gidilmesine karşı çıkmasına rağmen kararından vazgeçmeyerek Kahire önlerine ilerlemiştir. Osmanlı ordusu 22 Ocak 1517 (28 Zilhicce 922) sabahı harekete geçmiş ve Mısır'ı topraklarına katmıştır. *Ridâniye* olarak isimlendirilen bu savaşın neticesinde Memlük Devleti ortadan kaldırılmış, böylelikle Mısır'da tam anlamıyla Osmanlı hâkimiyeti kurulmuştur.[61] Memlük Sultanlığı'nın ortadan kaldırılmasıyla birlikte Sultan Selîm Han; Memlüklere tâbi olan Abbasi halifesinden hilâfeti de alarak İslâm âlemi üzerindeki etkisini arttırmıştır.[62]

Yavuz Sultan Selîm yaklaşık iki sene bir ay süren Doğu seferleri neticesinde yorgun düşmüş yine de sefer bitimi İstanbul'a döndükten sonra burada çok fazla kalmayarak Edirne'ye gitmiştir. Edirne'de çeşitli ülkelerden gelen elçileri kabul etmiş, Batılı devletlerle olan ilişkilerini gözden geçirmiş, Avrupa'da gerçekleşmesi muhtemel yeni bir Haçlı seferinin hazırlıklarını takip etmiştir. Bu esnada İmparator Maximilian'ın ölümü Avrupa'daki şartları tamamen değiştirmiş bunun üzerine Yavuz Sultan Selîm yeni bir sefer hazırlığı niyetiyle İstanbul'a dönmüştür. Daha sonra İstanbul'daki veba salgını ve sağlık durumunun iyi olmaması gibi sebeplerden dolayı tekrar Edirne'ye hareket eden Yavuz Sultan Selîm sırtında çıkan büyük bir ur sebebiyle hastalanmış, 1520 yılının 21 Eylül'ü 22'ye bağlayan gecesi (8-9 Şevval 926) Edirne'ye varamadan Çorlu'da vefat etmiştir. Ölümü oğlu Süleymân'ın Manisa sancağından İstanbul'a gelişine kadar gizli tutulmuştur. 1 Ekim 1520'de İstanbul'a getirilen naaş, devlet erkânı tarafından karşılanıp Fatih Camii'nde yapılan cenaze töreninin ardından bugünkü türbesinin bulunduğu Mirza Sarayı'na defnedilmiştir.

---

[60] Feridun Emecen, "Mercidâbık Muharebesi", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2004, C: XXIX, s. 175.

[61] Feridun Emecen, "Ridâniye Savaşı", **DİA,** İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2008, C: XXXV, s. 87-88.

[62] Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 292.

Sonrasında buraya Kanuni Sultan Süleymân tarafından Sultan Selîm Camii ve Külliyesi yaptırılmıştır.[63]

Çalışmamızın konusu olan *Destâvîz-i Dâniş*'te Yavuz Sultan Selîm'in vefatıyla alakalı bir kıssa bulunmaktadır. Buna göre Sultan Selîm şirpençe hastalığına tutulmuş, ölüm döşeğinde musahibi Hasan Can Bey'den hâlini sormuş ve Hasan Can Bey Yasin suresini okurken *selâmun kavlen min rabbin rahîm* ayetine geldiğinde ruhunu teslim etmiştir. Bu kıssa aşağıda verilmiştir:

Sulṭān Selīm Ḫān doḳuz yüz yigirmi altı senesi Receb'iniň āḫirinde şīr-pençe çıḳarup iki ay ḳadar ḫastalanup seneʾ-i mezbūre Şevvāl'iniň doḳuzuncı gicesi terk-i daġdaġaʾ-i dünyā ile ʿāzim-i dār-ı beḳā olmuşdur raḥmetu'llāhi ʿaleyh ve ʿalā eslāfihi ve aḫlāfihi, merḥūmuň maḳbūl ü nedīm ü muṣāḥibi Ḥasan Cān Beg'den menḳūldür ki ḥīn-i iḥtiżārda iken Ḥasan Cān bu ne ḥāldir didikde: Sulṭānım Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a teveccüh idüp Allah ile olacaḳ zamāndır didim. Bizi bunca zamāndan beri kiminle bilürdüň Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a teveccühümüzde ḳuṣūr mı fehm itdiň didikde: Ḥāşā şehriyārım lākin bu zamān sāʾir zamānlara beňzememegin didim baʿdehu bir laḥẓadan soňra sūre-i Yasin oḳu diyüp bir kere oḳuyup ikincide kendüsi bile oḳuyup selāmun ḳavlen min rabbin raḥīm āyetine geldigimde şahādet parmaġın ḳaldırup teslīm-i rūḥ itdi. Cenāzesi ġusl olunur iken iki kere ṣaġ eliyle kendüye setr-i ʿavret eyleyüp görenler ḫayrān olup tekbīr ve rūḥ-ı Resūl'e ṣalavat-ı keşīr itdiler. Şu ḳıṣṣadan münfehim oldı ki merḥūm müşārün-ileyh yalňız salṭanat-ı ẓāhireye nāʾil degil imiş salṭanat-ı bāṭıniyeye daḫi vāṣıl imiş. (53/ 1- 17)

[63] Emecen, **a. g. y.**, "Selîm I", s. 413.

2. Edebi Yönü

Osmanlı Devleti'nin dokuzuncu padişahı olan Yavuz Sultan Selîm sekiz yıllık kısa saltanatı süresince devletin Doğu sınırlarını oldukça genişletmiş, Doğu'daki Safevi tehdidini kırarak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini kuvvetlendirmiştir. Mısır'ı topraklarına katmasının ardından hilafet makamı Osmanlı'ya geçmiştir. Yavuz Sultan Selîm yalnızca askeri başarılarla yetinmeyen aynı zamanda ilmi ve edebi sahada da varlığını gösteren entelektüel bir padişahtı. "Savaşlara gidip gelirken, yollarda geçen uzun zamânın büyük bir kısmını ilme, şiire, âlim ve şâirlerle sohbete hasreden Sultan Selîm yine sefer esnâsında yanındaki âlimlere fethedeceği ülkenin târihine, coğrafyasına âit eserler tercüme ettiriyordu."[64]

İlim, sanat, edebiyat ve kültüre verdiği önemi icraatlarıyla da belli eden Yavuz Sultan Selîm fethettiği yerlerdeki bazı âlim ve sanatkârları beraberinde getirerek onları himayesi altına almıştır. İran'dan getirdiği sanatçılar arasında ressam *Şah Mehmed, Abdulgani, Derviş Bey*; nakkaş *Alaeddin Mehmed, Mansur Bey, Şeyh Kâmil, Ali Bey, Abdülhalik* gibi isimler sayılabilirken Tebriz'den getirdiği sanatçılar arasında *Neyzen Şeyh Murad, İmam Kuru, Mehmed Kasım, Kanuni Şahmeran, Maksud* gibi isimler sayılabilir.[65]

Kendisinin de şâir olup Selîmî mahlasıyla şiirler yazması, daha Trabzon'da şehzade iken etrafına pek çok şairi toplaması, padişah olduktan sonra da şiir meclislerine ve şâirlere önem vererek kendisine eser sunanları ödüllendirmesi, çıktığı seferlerde beraberinde şâirleri de götürmesi onun devrinde şiir ve edebiyatın gelişmesinin nedenlerindendir.

Elsine-i selâseye hakim olan Yavuz Sultan Selîm Fars şiiri ve edebiyatıyla özellikle ilgilenmiş, Farsça bir Divan tertip etmiştir. O, şiirleriyle fesahatte Sahbân, şiirde Selmân'a muadil tutulmuştur. Belagatli şiirleri fuzela ve bülegâ arasında makbul ve muteber sıfatlarıyla anılmış; Acem bilginleri onun şiirlerinden dâimâ

[64] Nihad Sâmi Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971, C: 1, s. 566.
[65] Halûk İpekten, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1996, s. 60, 61.

övgüyle bahsetmişlerdir.[66] "Şâir Sultan Selîm üzerinde büyük İran şairlerinden Hâfız, Sa'dî, Selmân ve Câmii'nin çok tesirleri görülür."[67] Ayrıca "Edebî bir lisanla yazılarak pek muğlak olan Vassaf Tarihi'ni mütalâa etmesi Arapça ve Farsçadaki yüksek vukufuna delildir."[68]

Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe şiirleri ve Türkçe bir divanı olup olmadığı hususunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Sehî Bey "*egerçi ʿavāmu'n-nās aňlara Türkī eşʿār ısnād iderler ammā aňlar aṣlā Türkī şiʿr dimemişlerdür küllī-i eşʿārı aňlaruň Pārsī'dür dīvānlarında bir Türkī sözleri yoḳ.*""[69] diyerek kesin bir dille Türkçe şiiri bulunmadığını söylemiştir. Aynı yüzyılda Latîfî *"Şuʿarā-yı vilāyet-i Rūmdan andan ġayrı kimesne Fārisī dīvān tedvīn itmedi ve şiʿr-i Türkīyi terk idüp ol ṭarza gitmedi"*[70] deyip sonrasında *"Egerçi elsine-i s̱elās̱ede naẓma ḳādirdür ammā zebān-ı Türkīde eşʿārı ġāyetde ḳalīl ü nādirdür. Anlarun nāmına eṣnā-i nāsda oḳınan Türkī eşʿāruň ekṣeri ʿavāmü'n-nāsuň iftirāsı ve ısnādıdır."*[71] diyerek az sayıda Türkçe şiirlerinin bulunduğunu fakat halk arasında Yavuz'a isnat edilen şiirlerin esasında ona ait olmayıp bunların yakıştırmadan ibaret olduğunu söylemiştir. XVI. yüzyılın bir diğer tezkirecisi Âşık Paşa ise *"[…] Fārsīye meylleri ziyāde olduġı sebebden üslūb-ı ʿAcem daḫı tetebbuʿ itdiler. Bu sebebden Türkīden Fārsī şiʿrleri ekṣer ve ḫalḳ içinde eşherdür."*[72] cümleleriyle Türkçe şiirleri bulunduğunu fakat halk arasında yaygın olanların Farsça şiirleri olduğunu ifade etmiştir. Kınalızâde Hasan Çelebi *"Ol şāh-ı hünerver ve sulṭān-ı süḫandānıň Fārsī müretteb u mükemmel dīvānı ve bī-naẓīr ü bī-ʿadīl kelimāt-ı belāġat-ʿunvānı*

---

[66] Rıdvan Canım, **Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, Ankara, TTK Basımevi, 2000, s. 150.

[67] Ali Nihad Tarlan, **Yavuz Sultan Selîm Divanı**, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1946, s. 4

[68] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 304.

[69] Günay Kut, **Heşt Bihişt The Tezkire by Sehî Bey**, Cambridge, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1978, s. 104, 105.

[70] Rıdvan Canım, **a. g. e.**, s. 150.

[71] **a. e.**, s. 151.

[72] Filiz Kılıç, **Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-Şu'arâ**, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010, C: I, s. 198.

vardır."[73] deyip yalnızca Farsça Divanı'ndan haber vermiştir. Beyâni Mustafa Bin Carullah ise *"Türkī şiʿr dimege tenezzül itmeyüp bī-naẓīr Fārsī eşʿārı vü ʿAcemāne güftārı vardır"*[74] diyerek Türkçe şiirleri olmadığını söylemiştir. XVII. yüzyıl tarihçilerinden Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî konuyla ilgili olarak *"Hayatları boyunca, Türkçe şiir söylemediğini tarihçiler kaydetmişlerdir. Ammâ bazılarının rivâyetine göre 'Cihânın gerçi nûş ettim yedi tasdan geçen zehrin / Velâkin zehr-i kâtilden beter buldum meğer kahrin' beyti kendilerinden sâdır olmuştur. Böyle olduğuna şüphe yoktur."* deyip bu beytin Yavuz tarafından Çaldıran savaşı esnasında söylendiğini anlatmıştır.[75] Hüseyin Hüsnü 1306 (m. 1888/1889)'da neşrolunan eserinde *"Müşārün-ileyh ḥażretleri ṭabʿān şiʿre māʾil olup şiʿri ise bāriḳa-i efkārıyla mütenāsib olmasıyla lisān-ı Fārsī üzere inşād buyuduḳları eşʿār-ı zamānī üdebāsı nezdinde ġıbṭa-resān ve […]"*[76] ifadeleriyle Türkçe şiirleri hakkında hiç bilgi vermemiştir. İki yıl sonra yine aynı matbaada basılan Barikâ[77] adlı eserde Şeyh Vasfî: *"Türkçedeki metānet-i şiʿriyyesine Şīrler pençe-i ḳahrımdan olurken lerzān/ Beni bir gözleri āhūya zebūn itdi felek beyt-i ʿāşıḳānesi bürhān-ı ḳavīdir."*[78] deyip ardından Yavuz'un Farsça şiirlerinden bahsetmiştir. Fuad Köprülü'den aktaran Nihad Sami Banarlı ise *"Türkçe şiirleri olmadığı hakkında bâzı tezkirelerde tesâdüf edilen iddiâlar yanlıştır. Bununla berâber Farsça Dîvân'ı mazbut ve meydanda olan Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe şiirleri henüz biraraya getirilmiş değildir."*[79] ifadeleriyle Yavuz'un Türkçe şiirlerinin olduğundan bahsetmiştir.[80] Görüldüğü gibi konu hakkında ne XVI. yüzyılda ne sonrasında mutabık olunmuştur.

---

[73] İbrahim Kutluk, **Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Ankara, TTK Basımevi, 1989, s. 93.

[74] İbrahim Kutluk, **Beyâni Mustafa Bin Carullah Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Ankara, TTK Basımevi, 1997, s. 11.

[75] Vahid Çabuk, **Solak-Zâde Tarihi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, C: II, s. 96.

[76] Hüseyin Hüsnü**, Dîvân-ı Sultân Selîm**, İstanbul, Kitapçı Arakel, 1306, s. 4.

[77] Yavuz Sultan Selîm Divanı'ndan seçilen beyitlerin, tercümelerinin bulunduğu kitaptır.

[78] Şeyh Vasfî, **Bârika**, İstanbul, Kitapçı Arakel, 1308, s. 3.

[79] Nihad Sâmi Banarlı, **a. g. e.**, s. 566.

[80] Konuyla ilgili bir tez mevcuttur. Detaylı bilgi için bkz. Hüsrev Subaşı, "Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazireler", İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul, 1982.

Yavuz Sultan Selîm daha Trabzon sancağındayken büyük kısmı şairlerden oluşan edebi bir muhit meydana getirmiş onları musahib ve nedim olarak yanından ayırmamıştır. *Halîmî Çelebi, Hayâlî (Abdülvehhab) Çelebi, Revânî, Şehîdî Acem Kasım ve Şevkî* şehzadeliği esnasında yanında olan şairlerdendir. Bunlardan *Şevkî* dışında hepsi, şehzade Selîm padişah olduktan sonra da onun himayesinde kalmışlardır.[81]

Yavuz Sultan Selîm, Osmanlı coğrafyasında şiir ve sanatın yayılıp yaygınlaşması ve Anadolulu şair ve sanatkârların itibar kazanması için oldukça çaba sarfetmiştir. Bir İran seferi dönüşünde, aynı zamanda musahibi de olan Hayâlî Çelebi'ye *"'Acem'e varduḳ, ḳavâbil-i ʿAcemi Rûm'a sürdük, her ḫırfetüñ ṣâḥib-i hezllerin bile getürdük. Ġarażum buydı ki Rûm'uñ ḳavâbili ʿAcem'e ġâlib olalar ve ṣanâyiʿ ü ḫırfetde merâtib-i ʿâliye bulalar"*[82] dediği rivayeti bunun bir göstergesidir. Yine Âşık Çelebi'nin naklettiğine göre halkın Anadolulu sanatkarlar yerine Acem üstadlarına başvurması onu hayli müteessir etmiş *"İşidürem ki ḫalḳ yine ʿAcem üstâdlarına mürâcaʿat iderler imiş. Rûmîlere mürâcaʿatdan ʿâr u ḥamiyyet iderler imiş […] Rûm'da bir kimse mümâreset idüp ʿAcem şaṭranc-bâzlarına muḳâvemet idecek deñlü meşḳ itmeye. Biz şâhı mât itdügümüz gibi anı mât ider bir kimesne bulınmaya"*[83] diyerek Hayâlî Çelebi'ye durumla ilgili sıkıntısını belli etmiştir.

Yavuz'un muhitinde bulunan şairler şunlardır: *Âhî, Fehmî, Güvâhî, Halîmî Çelebi, Hayâlî (Abdülvehhab) Çelebi, İshak Çelebi, Kemâlpaşa-zâde, Lâmi'î, Mu'ammayî, Muhammed Kazvinî, Müeyyed-zâde, Nihâlî Cafer Çelebi, Pir Mehmed Paşa (Remzi), Revânî, Sagârî, Sücûdî, Şâh Kasım, Şehîdî Acem Kasım, Şemsî, Şevkî, Şükrî, Tali'î, Taci-zâde Cafer Çelebi, Üsküplü İshak Çelebi, Zâti* ve *Zeynel Paşa.*[84] Bunlardan *Müeyyed-zâde, Kemâlpaşa-zâde, Taci-zâde Cafer Çelebi* aynı zamanda ilimle de meşgul olan hatta daha çok ilmi sahada ön plana çıkan şâirlerdi. Yine *Kemâlpaşa-zâde, Revânî, Halîmî, Sücûdî, Tali'î, Güvâhî, Fehmî, Nihâlî* gibi şairler

[81] Halûk İpekten, **a. g. e.**, s. 207.
[82] Filiz Kılıç, **a. g. e.**, C: III, s. 1538.
[83] Filiz Kılıç, **a. e.**, s. 1538.
[84] Halûk İpekten, **a. g. e.**, s. 60-80.

Yavuz'un daima beraberinde bulunup sefere çıkarken yanında götürdüğü şairlerdir. *Sücûdî, Tali'î, Üsküplü İshak Çelebi, Şükrî* aynı zamanda çıkılan seferlerin tarihlerini de yazmışlardır.[85] Yavuz Sultan Selîm döneminde, ilk defa yazılan tarihlere isim verme geleneği oluşturulmuş; onun ismiyle anılan tarihler Selîmnâme olarak adlandırılmıştır.[86]

XVI. yüzyıl tezkire yazarlarından Gelibolulu Mustafa Âlî yazmış olduğu tezkiresinde şâirleri bulundukları devrin padişahlarına göre gruplandırmıştır. Buna göre: *Âhî, Habîbî, Huzûrî, Halîmî, Monlâ Halîmî, Revânî, Sücûdî, Surûrî, Sa'yî, Sûzî, Sehî Beg, Şemsî, Sabâyî, Sun'î Bey, Tali'î, Fakîrî, Güvâhî, Neşrî, Nihâlî* ve *Nihânî*[87] "I. Selîm (Yavuz) Dönemi Şâirleri (1512-1520)" olarak geçer. Yavuz Sultan Selîm'in bu şâirlerinden kimiyle birebir diyaloğu olmuş, kimiyle tanışıklığı olmamış, kimi Yavuz'un ihsanından müstefid olmuş, kimi gazabından pay almıştır.[88]

Çalışmamıza kaynak metin olan Yavuz Sultan Selîm'in Divanı; Yavuz Sultan Selîm'in edebi yönünü ve şairlik kudretini göstermesi bakımından bir ayna görevindedir.

[85] Halûk İpekten, **a. g. e.**, s. 61.

[86] Ahmet Uğur, "Selîmnâme", **DİA,** İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2009, C: XXXVI, s. 440. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Mustafa Argunşah, "Türk Edebiyatında Selîmnameler" **Turkish Studies**, Güz 2009, S. 4/8.

[87] Mustafa İsen, **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994, s. 29.

[88] Detaylı bilgi için bkz. Mustafa İsen, **a. g. e.**, s. 171-183.

3. Eserleri

a. Divan

Yavuz Sultan Selîm'in mürettep tek eseri Farsça şiirlerinin bulunduğu Divan'ıdır. Divan'ın Türkiye kütüphanelerinde 18 yazma nüshası bulunmaktadır.[89] İlk olarak 1306 (M. 1888/ 1889) yılında Hüseyin Hüsnü tarafından *Dîvân-ı Yavuz Sultan Selîm* adıyla İstanbul'da neşrolunmuştur. Hüseyin Hüsnü'nün kısa girişinin ardından; sırasıyla 2 münâcât, 1 na'at-ı nebevî, 102 gazel ve 1 na'at-ı nebevî'yi ihtiva eder.[90] Daha sonra 1904 senesinde Alman imparatoru II. Wilhelm'in emriyle Berlin'de bastırılmıştır. Paul Horn tarafından yedi nüsha karşılaştırılarak meydana getirilen bu nüsha; sırasıyla 1 tevhid, 1 na'at, 1 tevhid, 1 na'at, 298 gazel ve 2 kasideyi ihtiva eder.[91]

Yavuz Divanı'nın tercümeleri de yapılmıştır. Bunlardan biri 1308 (M. 1890/ 1891) yılında Şeyh Vasfî tarafından *Bârika* adıyla İstanbul'da neşrolunmuştur. Eser; *Yavuz Sulṭān Selīm'in Eşʿārıyla Tercümeleri* ve *Mışrāʿlar* olmak üzere iki bölüme ayrılır. Yavuz Sultan Selîm'in Eşarıyla Tercümeleri kısmında 166 beyit ve bunların tercümesi; Mısra'lar kısmında ise 12 mısra ve bunların tercümesi bulunur.[92] *Bârika*; Filiz Kalyon, Gökhan Gökmen ve Hasan Gültekin tarafından yayımlanmıştır.[93] Bir diğer tercüme ise *Yavuz Sultan Selîm Divanı* ismiyle 1946 yılında Ali Nihat Tarlan tarafından yapılmıştır. Tarlan'ın ifadesine göre bu tercümede, 1904 senesinde Alman imparatoru II. Wilhelm'in emriyle Paul Horn tarafından yedi nüsha karşılaştırılarak

---

[89] Detaylı bilgi için bkz. Seda Aydın, "Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (s. 180- 360)", İ.Ü. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

[90] Hüseyin Hüsnü**, Dîvân-ı Yavuz Sultân Selîm**, İstanbul, Kitapçı Arakel, 1306.

[91] Sultan Selîm, **Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Sultân Selîm Hân-ı Evvel**, Haz. Paul Horn, Berlin, Matba'a-i Devletî, 1904.

[92] Şeyh Vasfî, **Bârika**, İstanbul, Kitapçı Arakel, 1308.

[93] Filiz Kalyon, **Yavuz Sultan Selîm'in Şiirlerinden Seçmeler Bârika**, Ankara, Berikan, 2015. Gökhan Gökmen, **Bârika Yavuz Sultan Selîm'in Farsça Seçme Şiirleri ve Türkçe Tercümeleri**, İstanbul, Büyüyen Ay, 2015. Hasan Gültekin, "Yavuz Sultan Selîm'in Farsça Beyitleriyle Tercümeleri", **Turkish Studies**, Bahar 2015, S**.** 10/8.

oluşturulan nüsha kullanılmıştır.[94] Eser; sırasıyla 1 tevhid 1 na'at, 1 tevhid, 1 na'at 298 gazel ve 2 kasidenin tercümesini ihtiva eder.[95]

Divan'ın şerhi 1313 (M. 1896/1897) yılında Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından yapılmıştır. Bu eser hakkında detaylı bilgi ise Manastırlı Daniş Ahmed Efendi'nin Eserleri kısmında verilecektir.

[94] Ali Nihad Tarlan, **a .g. e.**, s. 6.

[95] Ali Nihad Tarlan, **a .g. e.**

B. MANASTIRLI DÂNİŞ AHMED EFENDİ

1. Hayatı

Kaynaklarda doğum yılı hakkında bir bilgiye rastlayamadığımız Dâniş Ahmed Efendi, Manastır'da doğmuştur. Kendisi hakkında bilgi edinebildiğimiz bu kaynaklara göre babası Manastırlı Mehmed'dir.[96] Fakat Dâniş'in *Destâvîz-i Dâniş* adlı eserinin Mekedonya Kütüphanesi nüshasında ismi *Aḥmed Dāniş bin Ṣāliḥ bin ʿAbdü'n-nebī* olarak geçmektedir.[97] Bu durumda baba adı Sâlih, dede adı ʻAbdünnebî olmalıdır.

İlk tahsilini Manastır'da gören Dâniş Ahmed Efendi, tahsilinin ileri safhası için İstanbul'a gelmiş eğitimini tamamladıktan sonra tekrar Manastır'a dönmüştür. Burada uzun zaman müderrislik yaparak hayatını idame ettirmiştir.

Arapça ve Türkçeye vâkıf olup çok iyi Farsça bilen Dâniş Ahmed Efendi aynı zamanda şâirdir. Kaynaklarda *Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî*, *Şerh-i Dîvân-ı Sultân Selîm-i Evvel*, *Mecmû'a-i Kavâ'id-i Fârisiyye* ve *Dîvânçe* adlı dört eserinin bulunduğu söylenmektedir. H. 1316 (M. 1898/ 1899)'da Manastır'da vefât etmiştir.[98]

2. Eserleri

a. Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî: Harîrî'nin Makâmât'ına başta Türkçe olmak üzere pek çok dilde tam ve kısmî tercümeler yapılmıştır. Bu tam tercümelerden biri de Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'ye âittir.[99] Eserin Türkiye kütüphanelerinde nüshası bulunamamıştır. *Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler*

---

[96] Cemil Paşa, Esad Bey, **Sicill-i Osmanî Zeyli**, Haz. Özen Tok, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2008, C: V, s. 42.
Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, **Osmanlı Müellifleri**, Haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul, Meral Yayınevi, t.y., C: I, s. 304.

[97] Destâvîz-i Dâniş, **Makedonya Kütüphaneleri OMCT III/5**, s. I.

[98] Cemil Paşa, Esad Bey, **a. g. e**., s. 42, Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, **a. g. e**., s. 304. Detaylı bilgi için bkz. Seda Aydın, **a. g. t.**, s. 16-17.

[99] Hulûsi Kılıç, "el-Makâmât", **DİA**, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2003, C: XXVII, s. 415.

Kataloğu'nda bulunan eser, 923 numarada OMCT III/ 21 katalog numarasıyla *Makâmât-ı Edebiyye-i Harîriyye Şerhi* adıyla geçer.[100] Kataloğa göre, 915 sayfa olan eserin başında; elli kadar bölümün belirtildiği bir fihrist, dîbâce ve mukaddime yer alır.[101]

b. Mecmû'a-i Kavâ'id-i Fârisiyye: Varlığına kaynaklarda rastladığımız bu eser hakkında bilgi edinilememiştir.

c. Dîvânçe: Varlığına kaynaklarda rastladığımız bu eser hakkında bilgi edinilememiştir. "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar Kataloğu'nda yer alan Manastırî Dâniş Ahmed Efendi adına gösterilen divan nüshalarının tamamı aslında Dâniş Mehmed Bey'e ait olup tüm nüshaların incelenerek tenkitli metin halinde Süreyyâ Özavar tarafından çalışılmış olduğu tespit edilmiştir."[102]

d. Destâvîz-i Dâniş (Şerh-i Dîvân-ı Sultân Selîm-i Evvel) : Türk Edebiyatı'nda Farsça edebi eserlere yapılan Türkçe şerhlerden biri de Dâniş'in Dîvân-ı Selîmî adlı eseridir.[103] Dâniş ile ilgili bilgi veren kaynaklarda *Şerh-i Dîvân-ı Sultân Selîm-i Evvel*[104] adıyla kaydedilen bu eserin ismi, eriştiğimiz yazmalarda *Destâvîz-i Dâniş*'tir. Eserle ilgili detaylı bilgi nüsha tavsifi kısmında verilecektir.

---

[100] Yaşar Aydemir, Abdülkadir Hayber, **Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler Kataloğu**, Ankara, TİKA, 2007, s. 439.

[101] Çabalarımıza rağmen katalogdaki eseri görebilme imkânımız olmamıştır.

[102] Seda Aydın, **a. g .t.**, s. 20.

[103] Ömür Ceylan, **a. g. y.**,"Şerh", s. 556.

[104] Eserin adı **Osmanlı Müellifleri'**nde hatalı olarak *Şerhu Divan-ı Sıltan Selim-i Evvel* olarak kaydedilmiştir. Bkz. Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, **a. g. e**., s. 304.

II. BÖLÜM

A. DESTÂVÎZ-İ DÂNİŞ'İN İNCELENMESİ

1. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin Şerh Yöntemi

Geleneksel şerh usulü de denilen klâsik şerh usulünde şârih; önce kaynak dil farklı ise kelime ve ibareleri açıklar, sonra gramatikal açıklamaları ve tercümeyi verir, nihayetinde manayı kapalı bulduğu yerleri izah eder.

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi de XIX. yüzyılda kaleme aldığı eserini bu usulle şerh etmiş kaynak dili Farsça olan metnin önce kelime ve ibarelerini açıklamış bunu yaparken aynı zamanda birtakım gramatikal izahlar da yapmıştır. (*bkz. Gramer Terimleri s. 37*)

> Sākin-i kūy-ı tü ne'bved be-gülistān muḥtāc
> Nīst müştāḳ-ı tü bā-ravża-i Rıḍvān muḥtāc
>
> *sākin* ḳarār u ārām eyleyici *kūy* maḥalle *tü* sen *ne'bved* olmaz *be- edāt-ı ilṣāḳ gülistān* gül baġçesi *muḥtāc* ʿarż ḥācet idici *ḥācet* ḫā'hiş ü istek maʿnāsınadır *nīst* degildir *müştāḳ* ʿāşıḳ *bā- edāt-ı ilṣāḳ ravża* baġçe *Rıḍvān* bevvāb-ı cennet. (175/12-17)

Kelime izahlarının akabinde *mahsûl-i beyt* başlığıyla önce birebir çeviriyi vermeye gayret eden şârih; sonrasında "*ya'ni*" sözcüğüyle bağlantı kurarak daha geniş bir izah yapmıştır.

> ***Maḥṣūl-i beyt:*** Ey cānān seniň maḥalleňde sākin olan gül baġçesine muḥtāc degildir ve seniň ʿāşıḳıň bevvāb-ı cennetiň baġçesine muḥtāc degildir *yaʿnī* seniň maḥalleňde ḳarār u ārām iden ne gül baġçesine ve ne de cennete iḥtiyācı var ikisiniň daḫi seniň ʿāşıḳıň naẓarında peşīz-i nāçīz ḳadar ḳıymeti yoḳdur. (175/18-21)

Şârih (7/12) numaralı beyti açıklarken *şu beytiň mıṣraʿ-ı ṯānīsinde maʿnā-yı dīger daḫi melḥūẓdur* diyerek beyitte geçen kelimeleri okunması muhtemel diğer şekilleriyle okumuş daha sonra aynı beyti yeniden şerh etmiştir. Beytin ikinci mısrasındaki ***lāne*** ve ***ālāyī*** sözcükleri ***lā, neī, illā*** şeklinde okunarak yeniden açıklanmıştır.

Miṯl-i Mūsā be-ser-i Tūr tü-rā ṣad ʿāşıḳ
Ber-zebān lāne-i bī-huş şüde der-ālāyī

[…] *ber-* burada ẓarfiyet içündür […] *lāne* bu maḳāmda ṣadā vü nidā vü naġme-perdāzī maʿnāsınadır nite ki Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhū buyurur […] *ālā[y]* medd-i hemze ile niʿām maʿnāsınadır ki niʿmetiň cemʿidir müfredi ilādır.

Maḥṣūl-i beyt: Ey Ḫudā-yı müteʿāl Ṭūr-ı Sīnā'da tecellīye vāṣıl ve risālete nā'il Ḥażret-i Mūsā gibi saňa yüz ʿāşıḳ var lisānında ṣadā vü nidā iderek niʿam-ı İlāhiyeniň keşretinden nā-maʿdūd u ġayr-ı maḥdūd oldığını tefekkür iderek lāyaʿḳıl olmuşdur *şu beytiň mıṣraʿ-ı ṯānīsinde maʿnā-yı dīger daḫi melḥūẓdur ber-* edāt-ı istiʿlā *lā* maʿdūm u mefḳūd maʿnāsını ifāde ider *neī* degilsin *illā* hemzeniň kesriyle edāt-ı istiṯnā, müṯbet ü mevcūd maʿnāsına *bu ṣūretde mıṣraʿ-ı ṯānīniň maḥṣūl-ı maʿnāsı* Yā Rab ʿāşıḳlarıň lisānı üzere maʿdūm u mefḳūd degilsin belki müṯbet ü mevcūdsın lā-ilāhe illa'llāh kelime-i tevḥīdi ile ẕikr iderek vecd olup lā-yaʿḳıl ḳalurlar ḫuẕ mā ṣafā daʿmā keder.

Şârih, kaynak metindeki edebi sanatların neler olduğuna dâir çok fazla bilgi vermemiş; bazı beyitlerde *teşbih*leri göstermiştir. Teşbih örneklerinin tamamı aşağıdadır. Bunun dışında metinde *ihâm* ve *leff ü neşr* sanatlarından bahsedilmiştir. İkisi de yalnızca bir defa geçer.

Maḥṣūl-i beyt: […] bu ṣūretde ʿarş feres-i serīʿü's-seyre *teşbīh olunmuşdur* (24/9-10); bu beytde hilāl şemşīre *teşbīh olunmuşdur* (77/1); şu beytde

cānānıň cemāli ḳurṣ-ı ḳamere ve gīsūları Leyle-i Ḳadr'e *teşbīh olundı* (92/12-13); şu beytde cānānıň zülfi siyāhlıḳda gice ḳaranlıġına ve yaňaġı ḳurṣ-ı ḳamere ve rūşenālıġı meh-tāba *teşbīh olundı* (110/3-4); şu beytde maḥbūbuň vechi ḳurṣ-ı ḳamere ve ḫālleri aḫterlere *teşbīh olunmuşdur.* (129/15-16)

Maḥṣūl-i beyt: […] bu beytde ḫaṭā taʿbīrinde *īhām* vardır yaʿnī seniň zülfüň Ḫaṭā memleketinde müşk āhūsuna mensūbdur göbek miskiniň rāyiḥası laṭīf ise seniň elṭāfdır. (154-155/ 20-1)

[…] gīsū omuz üzerine düşen ṣaça dirler *leff ü neşr-i ġayr-ı müretteb* ṭarīḳiyle meh şāma ve mihr ṣubḥa mensūbdur. (31/12-13)

Şârih, bahsettiği konu hakkında daha detaylı bilgi için okuru farklı kaynaklara yönlendirmiş, isteyenin tarih ve tefsir kitaplarına başvurmasını söylemiştir.

Maḥṣūl-i beyt: […] ārzū iden *tefāsīr ü tevārīḫe* mürācaʿat eylesün (10/4), şu ḳıṣṣanıň tafṣīlini ārzū iden *tevārīḫe* mürācaʿat eylesün. (15/17)

a. İktibaslar

Yer yer ayet-i kerimelerden, hadis-i şeriflerden; Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde manzum parçalardan, muhtelif ibarelerden istifade eden şârih; ayetler için "âyet-i kerîme, âyet, nazm-ı celîl, kemâ kâle'llâhu te'âlâ" ifadelerini hadisler için ise, "hadîs-i şerîf, hadîs-i kudsî" ifadelerini kullanmış bazen de hiçbir şey söylemeksizin doğrudan iktibas yapmıştır.

(1) Ayet-i Kerime

Metinde (3/14, 18, 21), (5/12), (9/16, 17, 18), (17/7, 11), (21/18, 19), (37/7), (38/8), (53/11), (90/ 5-6), (91/15-16), (165/21) numaralı sayfalarda toplam on yedi ayet geçer. Ayetlerin isim ve manaları dipnotlarda belirtilmiştir.

Maḥṣūl-i beyt: Eger baña ḥased idici beni ġıybetde yüz kelime yalan söyler ise ben o türlü fenā söyleyici ile baḥṣ eylemek istemem yaʿnī ve lā-yaġteb baʿḍukum baʿḍan *āyet-ī kerīmesi* ġıybeti nehy itdiginden […] (165/19-21)

Yalnızca (9/17, 18), (21/19), (37/7), (53/11), (91/15) numaralı sayfalardaki 6 ayetin tamamı verilmiş geri kalan 11 ayetin bir kısmı verilmiştir.

Maḥṣūl-i beyt: […] Seniň emr-i Rabbāniyeň ve irāde-i Yezdāniyeň olmadan köleniň elinden ve dilinden hīç bir ḥāl ü şān gelmez *ileyhi yerciʿu'l-emru kulluhu* mażmūnunca cemīʿ-i efʿāl ü aḥvāl saña rāciʿdir. (5/12) Ayetin bir kısmı verilmiştir.

Ḳıṣṣa: […] ikincide kendüsi bile oḳuyup *selāmun ḳavlen min rabbin raḥīm* āyetine geldigimde… (53/11-12) Ayetin tamamı verilmiştir.

(9/16, 17, 18), (21/18), (38/8) numaraları sayfalarda ayetler verilirken nazm-ı celîl, âyet-i kerîme gibi herhangi bir ifade kullanılmamış ayetler doğrudan verilmiştir. Yine (3/14) ve (5/12) numaralı sayfalarda ayetler için yalnızca *fehvâsınca*, *mazmûnunca* gibi ifadeler kullanılmıştır.

Fā'ide: […] üstünde görinüp bu muʿcize-i ʿaẓīmeyi küffār-ı ẕevī'l-ʿinād u bī-ʿaḳl ḥāşā sihre ḥaml idüp īmān eylemediler men lem yecʿali'llāhu lehū nūren fe-mā lehū min nūr… (38/7-8)

[…] meṣelā bir kimseye tecellī-i ẕāt olsa fe-lemmā tecellā Rabbuhū li'l-cebeli ceʿalehu dekkan ve ḫarra Mūsā ṣaʿiḳan *feḥvāsınca…* (3/13-14)

(37/7) numaralı sayfada şârih ayetin kastettiği manayı vermiş, Hz. Fatma'dan rivayetle ayetin manasını açıklamıştır.

Fā'ide: […] Fe-evḥā ilā ʿabdihī mā evḥā *āyetinde maḳṣūd ne oldıġını* Ḥażret-i Faṭma *raḍıya'llāhu ʿanhā* rivāyet ider ki Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ol Leyle-i

Mübāreke'de cemī' -i ümmetiniň bağışlanmasını recā eylemiş Ḥaḳ Teʿālā ḥażretleri buyurmuş ki ṣülüṣüni bu gice bağışladım ṣülüṣānını daḫi yevm-i ḳıyāmetde bağışlasam gerekdir. (37/7-11)

(2) Hadis-i Şerif

Metinde (8/15), (17/8), (18/2), (26/9, 11), (30/19), (31/3), (56/14), (66/17), (68/19), (73/11), (78/13-14), (79/9-10), (107/9), (113/20-21), (130/11-12), (169/19-20) numaralı sayfalarda toplam on yedi hadis geçer. (49/18-21) ve (67-68/ 21-3) numaralı sayfalarda geçen iki hadis lafız olarak değil mana olarak verilmiştir. Hadislerin manaları dipnotlarda belirtilmiştir.

Maḥṣūl-i Beyt: […] *ḥadīṣ-i şerīfde* himmetu'l-merʾi ḳıymetuhū vārid olmuşdur bu ṣūretde insān teveccüh-i ḳalbini Ḥażret-i Mevlā'ya eylesün ki dünyā vü mā-fī-hā aňa ḳıymet olmaz. (107/9-10)

(56/14) ve (68/19) numaralı sayfalarda hadis verilirken hadîs-i şerîf, hadîs-i kudsî gibi herhangi bir ifade kullanılmamış hadis doğrudan verilmiştir. Yine (78/13-14), (79/9-10), (113/20-21), (169/19-20) numaralı sayfalarda hadisler için yalnızca *fehvâsınca*, *mazmûnunca, mûcibince* gibi ifadeler kullanılmıştır.

Maḥṣūl-i beyt: […] maṭlūb-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl olurlar nite ki mūtū ḳable entemūtū bu maʿnāya işāretdir. (56/14)

Maḥṣūl-i beyt: […] yaʿnī el-cezāu min cinsi'l-ʿamel *mūcibince* gözümüň çekdigi cezā-yı ʿamelīdir. (113/20-21)

(49/18-21) ve (67-68/ 21-3) numaralı sayfalarda; hadis kaynak dilinden verilmemiş, şârih Türkçeye çevirdiği anlamı doğrudan vermiş ve bunu yaparken *"Ḥabīb-i Ekrem efendimiz buyurmuşdur ki"* ibaresini kullanımıştır.

[…] Ḥabīb-i Ekrem efendimiz buyurmuşdur ki Rabbim Teʿālā baňa Kevṯeri vaʿd eyledigi anda ḫayr-ı keṯīr vardır baldan ṭatlı ve südden beyāż ve ḳardan soġuḳ ve ḳaymaḳdan yumuşaḳdır ve maşrabaları nücūm-ı semā ʿadedince gümüşdendir andan nūş ideni ebedī ḥarāret almaz ve aňa ibtidā vārid olanlar fuḳarāʾ-i muhācirīndir. (49/18-21)

Maḥṣūl-i beyt: […] Ey Selīm laṭīf rūzgār gibi kimseyi incitmeyiz zīrā cemīʿ-i eṭrāf ü nevāḥī bizim müselmānlıġımıza şehādet ider şu beyt ile bir *ḥadīṯ-i şerīfiň* mażmūnuna işāret olundı *Ḥabīb-i Ekrem efendimiz buyurmuşdur* müslim ol kimsedir ki anıň elinden ve dilinden müslimler selāmetdedir yaʿnī incinmezler. (67-68/ 21-3)

(31/3), (130/11-12) numaralı sayfalarda şârih hadis-i şerifi verdikten sonra hadisin manasını açıklamıştır.

Maḥṣūl-i beyt: […] zīrā *ḥadīṯ-i şerīfde* levlāke lemā ḫalaḳtu'l-eflāk vārid olmuşdur *bundan münfehim oldı ki* arż u semā vü mā-fī-hānıň ḫalḳ u īcādı Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň vücūd-ı mesʿūd-ı pür-cūdlarına vā-bestedir. (31/3-5)

Fā'ide: […] *ḥadīṯ-i şerīfde* ʿömrü'z-zübābu erbaʿūne leyleten veʿz-zubābu kulluhū fi'n-nāri ile'n-naḥli vārid olmuşdur *ya'nī* arıdan mā-ʿadā olan siňegiň nāra duḫūli zübāba ʿaẕāb içün olmayup ancaḳ ehl-i nār üzerlerine taʿẕiben ḳonmaları içündür. (130/11-14)

(3) Şiir

Şerhte 5'i *nazm*, 16'sı *beyt*, 2'si *kıt'a* olarak başlıklandırılmış 24 Farsça, 3'ü *nazm* 10'u *beyt* olarak başlıklandırılmış 13 Türkçe, 3'ü *beyt* 1'i *kıt'a* olarak başlıklandırılmış 5 Arapça olmak üzere toplam 42 şiirden iktibas yapılmıştır. Farsça şiirlerin bulunduğu bir yerde verilen şiirden sonra *mazmununca* ifadesi ; Arapça

şiirlerin bulunduğu bir yerde verilen şiirden önce *nite ki demişlerdir* ifadesi kullanılmıştır.

Şârih Farsça şiirlerin on üçünün şairini belirtirken, Türkçe şiirlerin yalnızca birinin şairini belirtmiş; Arapça şiirlerin hiçbirinde şair ismi zikretmemiştir. Şârihin mukaddime bölümünde *Dâniş* mahlasıyla yazmış olduğu *nazm* başlıklı bir şiiri de bulunmaktadır. Şerhte iktibas yapılıp ismi şârih tarafından zikredilen şâirler şunlardır: ‘Attâr, Enverî, Fahreddîn-i ‘Irâkî, Fuzûlî, Hâfız, Mevlânâ Câmî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa’dî ve Selmân. Şârih tarafından kime ait olduğu söylenmeyip tarafımızca belirlenen şâirler ise şunlardır: Nev’î, Şeyhülislâm Yahyâ, Seyyid Seyfullah, Sinan Paşa. Bunlar dışında kime ait olduğu belirlenemeyen şiirler de mevcuttur.

Metinde şârih tarafından kime ait olduğu söylenmeyen fakat tarafımızca belirlenen şair isimleri dipnotlarda gösterilmiştir. Hem kime ait olduğu şârih tarafından zikredilen, hem tarafımızca kime ait olduğu belirlenebilen şiirler; alıntı yapılan kaynak ile mukayese edilmiş farklılık varsa, dipnotla gösterilmiştir. Aşağıda üç dilden yapılan iktibaslara birer örnek verilmiştir. Metinde geçen şiirlerin sayfa ve satır numaraları şunlardır:

Farsça: (III/12), (4/9-13), (8/18-19), (11/16), (23/18-19), (25/3-8), (26/16-18), (28/16-17), (29/12), (33/14-15), (45/12-13), (64/9-10), (71/12-13), (73/3-4), (76/2), (104/3-5), (104/13-14), (115/2), (125/11-12), (143/16), (156/15), (162/20-21), (163/5-6), (167/11-12)

Türkçe: (II/10-20), (III/17), (50/15-16), (60-61/ 21-1), (62/1-2), (103/20-21), (111/13-14), (124/6), (165/9-10), (167/17-18), (169/7-8), (171/2-3), (177/16-17)

Arapça: (21/14), (46/1-3), (52/19-20), (85/18-19), (168/17-18)

Maḥṣūl-i beyt: […] mest olanlar ibn-i vaḳtdir māżī vü müstaḳbel fikrinde degildir nite ki dimişlerdir Beyt:

Geç geçenden ibn-i vaḳt ol gözle ḥāl

Hem daḫı ferdā ġamıň ferdāya ṣal (124/5-6)

Maḥṣūl-i beyt: […] ṭarīḳ-i ʿaşḳı ṭaʿn idenler cehlleri ile maʿẕūrdur nite ki dimişlerdir:

Teʿāle'l-ʿışḳu ʿan fehmi'r-ricāl

Ve ʿan vaṣfi'l-firāḳi evi'l-viṣāl

Metā mā celle şeyʾun ʿan ḫayāl

Yecullu ʿani'l-iḥāṭati ve'l-miṣāl (168/16-21)

Maḥṣūl-i beyt: […] nite ki Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhū buyurur. Naẓm

Ḫod gülşen-i vaḳtest īn

Yā Rab çi dıraḫtest īn

Ṣad bülbül-i mest īncā

Her laḥẓa küned lāne (8/17-19)

(4) İbareler

Şârih mahsûl-i beyt kısmında ve kelime izahı yaptığı yerlerde bazen tanım yapmak bazen de manayı pekiştirip sözü güzelleştirmek adına Arapça ibarelerden yararlanmıştır. İbarelerin manaları dipnotlarda belirtilmiştir.

Metinde ibarelerin geçtiği sayfa ve satır numaraları şunlardır: (9/10), (10/20), (14/12), (23/14), (34/7), (55/11), (62/9), (98/16), (134/3), (141/19), (162/12-13), (169/10), (178/4) Aşağıda bunlardan bazılarının örnekleri verilmiştir.

"Sevgiliden gelen eza ve cefa safadır." manasına gelen ibare mahsûl-i beyt bölümünde kullanılmıştır.

Maḥṣūl-i beyt: […] Ey benim maḥbūbum senden vuḳūʿ bulan cevr ile Selīm göňlüni ḳaṭʿ itmez ol yanmış göňülli ʿāşıḳıň ġam cebeliniň üzerinde vefā

ṣāḥibidir yaʿnī *ḍarbu'l-ḥabībi zebībun* didikleri gibi seniñ ṭarafıñdan cevr ü cefā maḥż-ı ṣafādır… (141/19)

"Hoşluk veren şeyi al, keder veren şeyi bırak." manasına gelen ibare kelime izahı bölümünde kullanılmıştır.

illā hemzeniñ kesriyle edāt-ı istiṯnā müṯbet ü mevcūd […] lā-ilāhe illa'llāh kelime-i tevḥīdi ile ẕikr iderek vecd olup lā-yaʿḳıl ḳalurlar *ḫuẕ mā ṣafā daʿ mā keder.* (9/10)

"Tatmayan bilmez." manasına gelen ibare mahsûl-i beyt kısmında kullanılmış; hemen ardından ibarenin birebir tercümesi verilmiştir.

Maḥṣūl-i beyt: […] *men lem yeẕuḳ lem yaʿrif* mefhūmunca leẕẕetini *tatmayan bilmez* merāḳı olan bir mürşid-i kāmile intisāb ile ṭarīḳ-i ʿaşḳa sülūk idüp girān-māye-i ʿaşḳ u şevḳi iktisāb eylesün. (169/10)

Aşağıdaki örnekte *resūl* sözcüğü "Hükümleri tebliğ etmeleri için Allahın halka (insanlara) göndermiş olduğu bir insandır" manasına gelen ibare ile tanımlanmıştır.

resūl *insānun beʿaṯehu'llāhu teʿālā ile'l-ḫalḳi li-tebliġi'l-aḥkām* taʿrīfiyle muʿarrefdir ki peyġamber dimekdir maʿnā-yı luġavīsi elçi. (34/7)

Aşağıdaki örneklerde metnin kelime izahları bölümünde izahları desteklemek adına kullanılan ibareler gösterilmiştir. *Neheng* sözcüğü açıklanırken **"**Bütün hayvanlar alt dudağını oynatır, timsahlar hariç" manasına gelen ibare; *ʿaşḳ* sözcüğü açıklanırken **"**Hiçbir şey yokken Allah vardı." manasına gelen ibare kullanılmıştır. Bu ibare aynı zamanda metnin farklı bir yerinde mahsûl-i beyt bölümünde de geçer.

neheng timsāḥ didikleri balıḳdır ḫuṣūṣā ve cümle iri balıġa dirler ʿumūmā mezbūr timsāḥ Nīl ṣuyuna maḫṣūṣdur rivāyet olunur ki ṣuda gezdigi gibi ḳarada daḫi gezer ve ḳum üzerinde çiftleşür ve yavrı çıḳardıḳda ṣuda doġurur ise timsāḥ olur ḳumda doġurur ise saḳanḳur olur ve cemīʿ-i cānveriñ alt çeñesi ḥareket ider illā nehengiñ üst çeñesi ḥareket eyler nite ki *kullu*

ḥayevānun yuḥarriku fekkehu'l-esfele illā't-timsāḥ ʿibāresi meşhūrdur ḳaḳnūsuň daḫi üst çeňesi ḥareket ider dirler. (55/11)

ʿaşḳ ifrāt-ı muḥabbet maʿnāsına ise de ḥaḳīḳatde ʿaşḳ bir cevher-i tābnākdir ki anıň kānı *kāne'llāhu ve-lem yekun meʿahū şeyʾun*dur. (62/9)

Maḥṣūl-i beyt: […] ʿaşḳ bir cevher-i bī-ḳıymetdir ki anıň maʿdenī *kāne'llāhu ve-lem yekun meʿahū şeyʾun*dur. (178/3-4)

(5) Diğer

Metinde; *fâ'ide, kıssa, temhîd, tetimme* başlıklarıyla yapılan izahlarda ele alınan beyitlerin şerhi daha detaylı yapılmaya çalışılmıştır. Kıssa başlıklarında yalnızca peygamber kıssaları ele alınmamış muhtelif şahıs ve olaylarla alakalı hikâyelere yer verilmiştir. Fâ'ide başlıklarında; peygamber kıssalarından *(bkz. Eserde Yer alan Kültürel Unsurlar s. 65)* feleklerin isimlerinden (19/9-14), Şakk-ı Kamer mucizesinden (38/1-8), Mi'râc hadisesinden (24-25/ 13-3) bahsedilmiştir. Mi'râc, (36-37/ 19-11) sayfalarında daha geniş bir şekilde tekrar anlatılmıştır. Sayfa (39/6-18)'de büyük âlimlerden Necmü'd-dîn-i Kübrâ'dan bir örnek verilmiştir.

Fâ'ide, kıssa, temhîd ve tetimme başlıklarının geçtiği sayfa ve satır numaraları şunlardır. Fāʾide: (19/9), (20/12), (21/14), (24/13), (26/8), (36/19), (38/1), (39/6), (130/9) Ḳıṣṣa: (9/11), (10/21), (11/20), (13/3), (15/1), (53/1), (57/6), (104/2), (133/13) Temhīḍ (17/6) Tetimme: (59/10) Aşağıda her birinden birer örnek verilmiştir:

Fā'ide: Seyyid-i kāʾināt ḥażretleri ḳable'n-nübüvve oġlancıḳ iken daḫi ṣaḥrāda gezdikleri yerde mübārek başları üstünden bir pāre bulut ḫālī olmayup sāyebān olur idi melekler daḫi gölgelik ider idi dimişler; ḥattā on iki yaşında iken ʿammīsi Ebū Ṭālib'le Şām'a sefer idüp mülāḳāt-ı Ḥażret-i Resūl'e muntaẓır u ṭālib ve müteşevviḳ ü rāġıb olan Baḥīrā-yı Rāhib mübārek başı üzre sāyebān olan seḥābı görüp āḫir zamān peyġamberi oldıġını bilüp

ḳadem-i ferḫūndelerine yüzini gözini sürüp ve ḳable'-d-daʿvet nübüvvetini taṣdīḳ idüp ve ḥaḳ peyġamber olacaġını Ebū Ṭālib'le yoldaşlarına rāhibiň ḫaber virdigi kütüb-i siyerde muḥarrerdir. (20/12-21)

Ḳıṣṣa: Ebū'l-Ḫayr Tīnānī'niň meclisinde bir gün āḫbābıyla kerāmāt-ı evliyādan baḥs olunur imiş ṣuda yüzer ve havāda uçar gibi baʿż-ı ḫāriḳ-i ʿāde şeyler söylendiḳde Ebū'l-Ḫayr ḥażretleri kendine işāret iderek dimiş ki ben bir Ḥabeşī ġulām bilürüm ki ġarb-ı Ṭrāblusī cāmiʿ-i şerīfinde başını ḫırḳaya çekmiş iken göňlüne Kaʿbe-i Mükerreme ārzūsı düşer başını ḫırkadan çekdikde kendini Kaʿbe'de bulur. İşte nāẓım-ı taḥrīr bī-ḳadem menzilleri ṭayy ider taʿbīrinden böyle kerāmeti ḳaṣd itdi. (57/6-12)

Temhīḍ: ʿİlm her şeyden efḍal u eʿazz oldıġınıň delīli hel yestevi'l-leẕīne yaʿlemūne ve'lleẕīne lā-yaʿlemūn naẓm-ı celīlīdir ve ḥadīṯ-i şerīfde uṭlubū'l-ʿilme mine'l-mehdi ilā'l-laḥd vārid olmuşdur ve Ḥabīb-i Ekrem efendimiz dünyānıň serīʿü'z-zevāl oldıġından māl ü menāline ḳaṭʿān raġbet buyurmamış iken ʿilmiň ʿizzetinden içün ve ḳul Rabbi zidnī ʿilmen āyet-i kerīmesi mūcibince ṭaraf-ı İlahī'den ʿilmiň ziyādesini ṭalebe meʾmūr oldı nāẓım-ı taḥrīr daḫi eṣer-i nebevīye iḳtidāʾen Ḥażret-i Ḫudā'dan ʿālimlıgıň efzūnluġuna duʿā eyledi. (17/6-13)

Tetimme: Kibār-ı evliyādan Ebū'l-Ḥasan Ḫaraḳanī ḥażretleri rūḥāniyetiyle ʿarş-ı aʿlāyı ṭavāf ider iken melāʾike-i kirām dahi ṭavāf iderler imiş Ḫaraḳānī ḥaẓretleri dimiş ki melāʾike taʿaccüb iderek baňa sūāl eylediler ki sende bu sürʿat-ı seyr nedir ki bizde yoḳdur ben anlara cevāb virdim ki bu sürʿat, muḳteżā-yı nār-ı ʿaşḳdır sizde ʿaşḳ yoḳdur ki sürʿat olsun. (59/10-15)

2. Gramer Terimleri

Şerhi yapılan metnin gramer açısından değerlendirilmesi, Klâsik şerhlerin basamaklarından biridir. Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi de, metninin daha anlaşılır olması için metindeki gramatikal unsurları göstermiştir. Çalışmamızın bu bölümünde, Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin kullandığı gramer terimlerinin karşılıkları, çeşitli kaynaklardan hareketle açıklandı.[105] Metinde geçen gramer terimleri ve bu terimlerin anlamları alfabetik sırayla verildi. Bu terimler dörtten azsa tamamı, fazlaysa yalnızca dört tanesi gösterilmiş, altına örnek beyit verilerek meselenin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Şârihin kullandığı gramer terimlerinin bazıları günümüzde kullanılan terimlerle uygunluk göstermemektedir.

Örneğin: **Nī** be-viṣāl ḫoş büved **nī** zi-firāk dil ḥazīn

Ān-ki nihād yek ṭaraf yād-ı ümīd u bīm-rā (90/9)

beyitinde geçen nī…….nī ibaresi günümüzde *bağlaç* olarak isimlendirilirken Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından *edât-ı nefy* olarak adlandırılmıştır. Bu gibi durumlarda şârihin vermiş olduğu isme sâdık kalınmış, metne müdahale edilmemiştir.

---

[105] Bu bölümde gramer terimlerini anlamlandırırken yararlanılan kaynaklar şunlardır: Ahmet Cevat Emre, **Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv**, Haz. Gülden Sağol v.dğr. Ankara, TDK, 2004; Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa, **Kavâ'id-i Osmâniyye**, Haz. Nevzat Özkan, Ankara, TDK, 2000; Ahmet Cevdet Paşa, **Medhal-i Kavâ'id**, Haz. Nevzat Özkan, Ankara, TDK, 2000; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 21. bsk., Ankara, Aydın Kitabevi, 2004; İsmail Bangi, **Farsça Dil Bilgisi (Grameri)**, Ankara, AÜ Basımevi, 1972; **İkinci Seneye Mahsus Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî**, Haz. Recep Toparlı, Ankara, TDK, 2003; Manastırlı Mehmet Rifat, **Mükemmel Osmanlı Sarfı**, Haz. Ferhat Tamkoç, Ankara, TDK, 2013; Mürsel Öztürk, **Farsça Dilbilgisi**, Ankara, TTK Basımevi, 1988; Nimet Yıldırım, **Farsça Cümle Bilgisi**, Ankara, Fenomen Yayıncılık, 2005; Nimet Yıldırım, **Farsça Dilbilgisi**, Ankara, Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi, 1997; Nimet Yıldırım, **Farsçada Fiiller Kipler ve Zamanlar**, Erzurum, Altınsoy Yayınları, t. y. ; Nusrettin Bolelli, **Farsça Dilbilgisi (Nahiv ve Sarf)**, İstanbul, İFAV, 2012; Nusrettin Bolelli, **Arapça Dilbilgisi Nahiv Sarf ve Terimleri**, İstanbul, Yasin yayınevi, 2006; **Şemseddin Sami ve Nev-usûl Sarf-ı Türkî**, Haz. Furkan Hamit, Ankara, TDK, 2009; Tahir Ken'an, **Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî**, Haz. Leyla Karahan, Ülkü Gürsoy, Ankara, TDK, 2004; Veyis Değirmençay, **Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2010.

ʿAlāmet-i mefʿūl: Farsçada isimlerin sonuna eklenen *-rā* edatının farklı pek çok görevi bulunsa da bu edat, daha çok Türkçedeki *yönelme hâli (-A)* ya da *yükleme hâli (-I)* ekinin karşılığı olarak düşünülebilir. Edatın hangi görevi üstlendiği metnin manasına göre belirlenmektedir. Edāt-ı mefʿūl olarak da isimlendirilen *ʿalāmet-i mefʿūl* metinde (131/6-7) numaralı sayfada geçmiştir.

Nīst ān meh**-rā** Selīmī şīve-i mihr ü vefā

Gerçi mīdāned be-her mūyeş dü-ṣad nāz ü ʿitāb (131/6-7)

ʿĀṭıfe: Bir kelimeyi diğer bir kelimeye yahut bir cümleyi başka bir cümleye bağlamaya denir. Harf-i atf denilen vav harfi ile sağlanır. Kendinden önceki kelimenin kalın ya da ince olması durumuna göre *-u/ü* şeklinde okunur. Türkçedeki *ve veya ama* bağlaçlarına karşılık gelir. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

u: ʿāṭıfe (2/13), (6/6), (28/18), (32/16)

Hemçü Dārā be-deret bende hezārān Ḫusrev

Ey tü dārende **vü** zībende tü-rā Dārāyī (2/13)

Edāt-ı ʿarż: Farsçada çeşitli görevlerde kullanılan *tā* edatının işlevlerinden biri de izahtır. Metinde izah vasıtasıyla iki cümle birbirine bağlanmıştır. Edāt-ı arż bu yönüyle kullanım bakımından, edāt-ı beyān görevindeki *ki/kim* edatına da benzer. Metinde tek örneği bulunmaktadır.

tā: Edāt-ı arż (155/15)

Be-rāh-ı ʿaşḳ-ı tü cānān besī belā dīdem

Henūz **tā** zi-firāket çihā be-rāh-ı menest (155/15)

Edāt-ı beyān: Farsçada çeşitli görevlerde kullanılan *kim/ki* edatının işlevlerinden biri de izahtır. Kendinden önce gelen kelime yahut cümleyi açıklayan *ki* edatının metinde geçen bazı örnekleri şunlardır:

ki: Edāt-ı beyān (112/17), (114/16), (159/18), (172/21)

Duʿā-yı ḫayr eger gūyī me-rā ey hem-nişīn ān gūy

Ki çeşm-i şūḫ-i ān ebrū-kemān ḫūn-ḫ'ār-ter bādā (112/17)

Edāt-ı cemʿ: Türkçedeki *-lAr* ekine karşılık gelir. Farsçada çokluk, ismin sonuna eklenen *-ān* ve *-hā* ekleriyle sağlanır. Canlıları gösteren isimler genellikle *-ān* ; cansızları gösterenler ise genellikle *-hā* ekiyle çoğul yapılır. *-Hā* eki *-ān*'dan farklı olarak hem canlıları hem cansızları ifade etmede kullanılabilir. Yine eklendiği kelimenin son sesine göre *-ān* eki *-yān* yahut *-gān* şeklini de alabilir. Metinde geçen çoğul eklerinden bazıları şunlardır:

-ān: Edāt-ı cemʿ (67/4), (103/15), (121/14), (157/18); edāt-ı cemʿ ẕevī'l-ʿuḳūlde müstaʿmeldir (34/9) (52/9); edāt-ı cemīʿ (2/10)

Ū şāh-ı mürselest resūl**ān** cümle ḫayl

Maḳṣūd ūst kevn ü mekān der-reheş ṭufeyl (34/9)

-hā: Edāt-ı cemʿ (57/18), (70/18), (111/2), (127/20); edāt-ı cemʿ ẕevī'l-ʿuḳūlüñ ġayrıda müstaʿmeldir. (46/12-13)

Bi'nger be-çarḫ kevkebe-i leşker-i nücūm

Kʿān**hā** fürūġ-ı gevher-i vālā-yı Muṣṭafāst (46/12-13)

Edāt-ı ḫaber: Türkçede bir işlevi de isme gelip ismi yüklem yapmak olan ek fiilin geniş zamanı Farsçada *hesten* eyleminin altı şahsa göre çekimlenmesiyle sağlanır. Ek

filin geniş zamanının üçüncü tekil ve üçüncü çoğul şahıstaki çekimi olan bildirme eki, metinde edāt-ı haber olarak adlandırılmıştır. Bildirme ekleri: Türkçede -dIr/-dIrlAr; Farsçada est/end'dir. Metinde *est* edatının Türkçedeki *-dIr* ekine karşılık geldiği Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından da izah edilmiştir.[106] Farsçada ek fiilin geniş ve şimdiki zamanda çekimi şöyledir:

*Men âşık hest**em,** tü âşık hest**î,** û âşık **hest/est,** mâ âşık hest**îm,** şümâ âşık hest**îd,** ânhâ âşık hest**end.*** Bu fiilinin bitişik şekli de yaygın olarak kullanılır; *men âşık**em,** tü âşık**î,** û âşık **hest/est,** mâ âşık**îm,** şümâ âşık**îd,** ânhâ âşık**end.*** Metinde her iki durumdaki örneklere rastlamak mümkündür. Yine metinde vezni aksatmamak adına üçüncü şahıs çekimi olan *hest/est* fiili kimi yerde *-st* şeklinde kullanılmıştır: Mustafâ**st** gibi.

-[e]st: Edāt-ı ḫaber (6/19), (16/21), (18/4), (30/13); edāt-ı ḫaber muḳayyede maṣrūfdur muḳayyedest taḳdīrindedir (176/6-7); edāt-ı ḫaber aġyāra maṣrūfdur yaʿnī aġyārest taḳdīrindedir. (164/12-13)

Ḫūrşīd ʿaks-i āyine-i rūy-ı Muṣṭafā**st**

Peyvend-i her dü kevn be-yek mūy-ı Muṣṭafā**st** (30/13)

-[e]nd: Edāt-ı ḫaber ve cemʿdir. (153/1)

Ey Selīm ez-dil u cān ṭālib-i yār**end** heme

Ger muḳīm-i ḥarem-i zühd u eger bāde-perest (153/1)

[106]**-[e]st:** edāt-ı rabṭdır ḥükm ve ḫaber maʿnāsını ifāde ider niteki ʿArabīde żamīr-i faṣl ve Türkīde -dIr gibi (3/6-7)

Edāt-ı ḥāl: *-mī* ön edatı Türkçedeki *-yor* ekinin karşılığı olarak düşünülebilir. Fiillerin başında kullanılan bu edat; öznenin, nesnenin ya da her ikisinin durumunu eklendiği fiilin zamanına göre belirtir. Farsçada şimdiki zaman ve geniş zaman iç içedir.[107] Metinde bu edata geniş zaman anlamı verilmişir.-*Mī edāt-ı ḥāl* (5/10) tek yerde geçmektedir.

Hīç bī-emr-i tü ez-bende neyāyed emrī

Men be-emr-i tü künem her çi tü **mī**fermāyī (5/10)

Edāt-ı ḥaṣr: Hem bir şeyi umûmîleştirme, hem de yalnızca bir şeye mahsus olma manasını ifade eder. Metinde *her* edatı umûmîleştirme manasında kullanılmıştır. Yalnızca tekil isimlerle kullanılan *her* edatının metinde geçen bazı örnekleri şunlardır:

her: Edāt-ı ḥaṣr (5/9), (65/5), (107/18), (174/13); edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi (3/3-4) (30/13-14) (176/18)

Her şeb ez-fikr ser-i zülf-i tü der-kūşe-i ġam

Be-meh u mihr nebāşem men-i ḥayrān muḥtāc (176/18)

Edāt-ı ḥikāye: Geçmiş zamanı ifade eden edatlardır. Metinde *būd, mī, -ī ve hemī* edatları kullanılmıştır.

būd: Türkçede bir işlevi de isme gelip ismi yüklem yapmak olan ek fiilin görülen geçmiş zamanı, Farsçada *būden* eyleminin altı şahsa göre çekimlenmesiyle sağlanır. Farsçada ek fiilin görülen geçmiş zamanda çekimi şöyledir: *Men âşık būd**em** (âşık idim), tü âşık būd**î** (âşık idin),û âşık **būd** (âşık idi), mâ âşık būd**îm** (âşık idik), şümâ âşık būd**îd** (âşık idiniz), ânhâ âşık būd**end** (âşık idiler).*

[107] İsmail Bangi, **Farsça Dil Bilgisi (Grameri)**, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1972 s. 56.

būd: Edāt-ı ḥikāye (12/12), (16/3)

Yek gedā **būd** Süleymān be-āʿṣā ü zenbīl

Yāft ez-luṭf-ı tü ān ḥaşmet-i mülk-ārāyī (12/12)

-mī, -ī, -hemī: Farsçada şimdiki ve geniş zamanın hikâyesi, fiilin geçmiş zaman kökünün önüne *-mī* ön edatının getirilip ardından çekimlenmesiyle elde edilir. Bu durum metinde; bazen *-mī* ön edatının kaldırılıp geçmiş zaman köküne istimrar yâ'sı da denilen *-ī* ekinin eklenip çekimlenmesiyle bazen de geçmiş zaman kökünün önüne *-hemī* edatının eklenip çekimlenmesiyle sağlanmıştır. Hemī edatının kullanılma amacı anlamı kuvvetlendirmektir.

Örneğin; ***mī****güft, güftī yahut* ***hemī*** *güft*; bunların hepsi *söylüyor idi* manasındadır. Metindeki bazı edāt-ı hikāye örnekleri şunlardır:

mī: Edāt-ı ḥikāye (102/5), (134/7)

Ruḫsār nümūdī be-heme-i ḫalḳ çü ḫurşīd

Der-ʿālem eger ḥüsn-i tü **mī**būd perī-rā (102/5)

-ī: Edāt-ı ḥikāye (16/3), (68/9-10), (110/19)

Cān be-leb āmed me-rā güftī ki āyem ber-seret

Zūd ber-āy ḳāṣıd-ı cānhā ki der-yābī me-rā (110/19)

hemī: Edāt-ı ḥikāye (21/3), (160/15)

Ādem evvel ki güneh kerd **hemī** dānestī

Ki tü āḫir be-ser-i taḫt-ı şefāʿat āyī (21/3)

Edāt-ı ḫiṭāb: *(bkz. żamīr s. 63)* Gramer olarak ikinci tekil şahıs zamirinin merciʿsi (yerini tuttuğu isim) *muhātab* olarak isimlendirildiğinden metinde ikinci tekil şahıs bitişik şahıs zamiri, *edāt-ı hitāb* olarak adlandırılmıştır. Bazı örnekleri şunlardır:

-[e]t: Edāt-ı ḫiṭāb (2/9), (29/17), (62/19), (178/21)

Selīm ḫaşm-ı dil**et** ez-çi dāned īn ḥālet

Ki ez-ẓuhūr-ı İlāhīst fetḥ-i leşker-i mā (62/19)

-ī: (*bkz. edāt-ı ḫaber s. 39*) Ek fiil. Metinde ek fiilin geniş ve şimdiki zamanının ikinci tekil şahıs eki, edāt-ı hitāb olarak adlandırılmıştır. (45/1), (119/18)

Bī-dil**ī** çendān Selīmī ān perī-rū ḥākimest

Ger biḫ'āned ver birāned bī-nevā-yi ḫ'īş-rā (119/18)

Edāt-ı ibtidā: Farsçada isimlerin başına eklenen *ez-* ve *zi-* edatı, Türkçede *ayrılma hâli* ekine (*-dAn*) karşılık gelir. Metindeki bazı edāt-ı ibtidā örnekleri şunlardır:

ez-: Edāt-ı ibtidā (5/7), (25/12), (128/19), (176/18); edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi (98/7); min maʿnāsına (150/3)

Derd-i ʿaşḳ-ı ḫūb-rūyān-rā devā ḫod kemterest

Men çisān sāzem devā īn derd-i bīş **ez-**bīş-rā (98/7)

zi-: Edāt-ı ibtidā (132/5), (155/15); edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi (3/2)

Nā-çeşīdest şerbet-i ġam-ı tü

Dil be-teng āmede **zi-**ʿayş u ṭarab (132/5)

Edāt-ı ʿillet: ʿİllet; bir şeyin var olmasını sağlayan sebep demektir. *Çü* edātı metinde sebep bildirme göreviyle kullanıldığından edāt-ı ʿillet olarak adlandırılmıştır. *Çü* metinde *edāt-ı ʿillet* adıyla tek yerde geçer:

Kücā revem men-i mehcūr cüz be-rāh-ı ʿadem

Berāy-ı men **çü** hemīn muntaẓır mezār-ı menest (163/11)

Edāt-ı ilṣāḳ: Farsçada isimlerin başına eklenen *be-* ve *bā-* edatı; metinde ismin *yönelme -A, bulunma -dA* ve *vasıta hāli- ılA* görevleriyle kullanılmıştır. Metinde geçen bazı edāt-ı ilsāk örnekleri şunlardır:

be-: Edāt-ı ilṣāḳ (30/16), (67/20), (152/12), (173/11)

Büved zi-gevher-i deryā tiġ-i leşker-i men
Neyem be-himmet-i ʿālī **be**-hīç kes muḥtāc (173/11)

bā-: Edāt-ı ilṣāḳ (85/14), (147/20), (175/17)

Sākin-i kūy-ı tü ne'bved be-gülistān muḥtāc

Nīst müştāḳ-ı tü **bā**-ravża-i Rıḍvān muḥtāc (175/17)

-ī: Edāt-ı ilṣāḳ[108] (28/17)

Cüz reh-i şerʿ-i tü reften çi besī gümrāhī

Be-tü mensūb u günehgār rehī rüsvāyī (28/17)

Edāt-ı istiʿānet: İstiʿānet yardım demektir. Metinde ek ve kelime izahı yapılan kısımda *be-* edatına edāt-ı istiʿānet manası verilmiş, mahsûl-i beyt kısmında ise

[108] Bu edat C nüshasında "edât-ı masdar" olarak gösterilmiştir.

aşağıdaki gibi bir açıklamaya gidilmiştir. Bu edat, *edāt-ı istiʿānet* ismi ve göreviyle tek yerde geçmektedir.

Hest ümmīd-i Selīmī **be-**şehinşāhi-i tü

Ki biyābed zi-viṣālet şeref-i bīnāyī (29/11)

Maḥṣūl-i beyt: *Yā Resūlallāh melikü'l-mülūk oldığınıñ* ***istiʿānesine*** *Selīmiñ ümīdi vardır (29/19-20)*

Edāt-ı istifhām: Soru edatı demektir. Metinde *çi, key ve ki* edatları kullanılmıştır.

***çi*:** Türkçedeki *ne* sorusuna karşılık gelir, insan dışındaki varlıkları sormak için kullanılır. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

edāt-ı istifhām ẕevī'l-ʿuḳūlüñ ġayrıdan sūaldir çi çīz ne nesne dimek gibi (3/5-6); edāt-ı istifḥām ẕevī'l-ʿuḳūlüñ ġayrıdan sūāl olunur (28/13-14); edāt-ı istifhām (5/10), (51/4), (74/12), (158/17); ne edāt-ı istifhāmdır. (123/9)

Be-ser-mestān **çi** mīgūyī ḥadīṯ-i dīni ey zāhid

Der-ān menzil ki bāşed ḥāl ḳadrī nīst dünyārā (123/9)

key: Metinde Türkçedeki *ne zaman ve niçin* sorularına karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

ḳaçan edāt-ı istifhāmdır (166/21); edāt-ı istifhām ḳaçan maʿnāsına (87/8-9), (118/11)

Ey Selīm ez-şāhi-i ʿālem ġaraż āvāzeest

Key büved mā-rā pey-i īn dünyā-i murdār baḫṣ (166/21)

ki: Farsçada pek çok görevde buluan *ki* edatının buradaki görevi sorudur. Türkçedeki *kim* sorusuna tekabül eder, insanları sormak için kullanılır. Metindeki örnekleri şunlardır:

edāt-ı istifhām (144/8-9), edāt-ı istifhām kim dimekdir ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir. (140/15)

Der-dilem rāz-ı firāvān velī der-ʿālem

Ehl-i derdī **ki** be-ū-rā bitüvān güft kücāst (140/15)

Edāt-ı istiʿlā: Kelime anlamı olarak istiʿlā yükselmek, üste çıkmak demektir. Metinde istiʿlā edatı olarak kullanılan *ber-* ve *be-* Türkçede *üzere*, *üzerine, üzerinde, üstünde* anlamlarına karşılık gelir. Metindeki bazı edāt-ı istiʿlā örnekleri şunlardır:

ber-: Edāt-ı istiʿlā (9/5), (44/15), (72/1), (97/14)

Her zamān **ber**-men raḳībī-rā musallaṭ mīküni

Çend ḫāk-i rāh sāzī nā-murād ḫ'īş-rā (97/14)

be- Edāt-ı istiʿlā (42/1)

Ṭūbā girifte dest **be**-ser īstāde maḥv

Ḥayrān-ı naḫl-ı ḳāmet-i reftār-ı Muṣṭafāst (42/1)

Edāt-ı liyāḳat: Kelimelerin sonuna eklenen edāt-ı liyākat, uygunluk bildiren edattır. Metinde tek yerde geçmektedir:

Sebük rūḥī ki ṭavf-ı ḳūy-ı cānān kerd merd**āne**

Be-vādī-i saʿādet bī-ḳadem ṭayy kerde menzilhā (56/19)

Edāt-ı maṣdar: Arapça ve Farsça sıfatlara eklenen *-ī* edatı, eklendiği sıfatı mastar yapar. Metinde geçen bazı edāt-ı masdar örnekleri şunlardır:

-ī: Edāt-ı maṣdar (3/9), (63/20), (82/11), (178/11)

Kişver-i dehr giriftīm be-himmet āsān

Gerçi düşvār nümāyed be-tü āsānī-i mā (82/11)

Edāt-ı mefʿul: *(bkz.ʿalāmet-i mefʿūl s. 38)* Metinde geçen bazı örnekleri şunlardır:

-rā: Edāt-ı mefʿūl (14/12), (73/4-5), (130/20), (164/15)

Her zamān ber-dergeh-i yārest ez-aġyār baḥṣ

Nīst cān-**rā** īnçünīn hergiz be-kūy-i yār baḥṣ (164/15)

Edāt-ı muṣāḥabet: Farsçada isimlerin başına eklenen *bā-* ve *be-* edatı, metinde ismin *vasıta -ılA* ve *yönelme -A hāli* görevleriyle kullanılmıştır. Genellikle birliktelik, beraberlik, vasıta için kullanılır. Metinde geçen bazı edāt-ı muṣāḥabet örnekleri şunlardır:

bā-: Edāt-ı muṣāḥabet (108/17), (165/17), (173/20), (177/10); edāt-ı muṣāḥabet ʿArabīde maʿa gibi (130/17)

Bā-ḫadeng-i ḫ'īş çün peykān-ı ḫūnīn der-şikār

Sūḫte dilhā-yi ġamgīn-rā ki mīsāzed kebāb (130/17)

be-: Edāt-ı muṣāḥabet (12/13), (37/14), (69/14), (176/5); edāt-ı muṣāḥabet ʿArabīde maʿa maʿnāsına (3/8)

Cilve-i ḥüsn-i tü ẓāhir zi-ruḫ-i her zībā

İn çi ḥüsn ü çi ẓuhūrest **be**dīn zībāyī (2/21)

Edāt-ı mübālaġa: Abartma edātı anlamına gelir. Metinde tek yerde geçmektedir:

-gār : Kāf-ı Fārsiyle edāt-ı mübālaġadır bu ṣūretde günehgār mübālaġa ile günāh işlü dimekdir (28/19-20)

Cüz reh-i şerʿ-i tü reften çi besī gümrāhī

Be-tü mensūb u güneh**gār** rehī rüsvāyī (28/19-20)

Edāt-ı mütekellim-i vaḥde: *(bkz. żamīr s. 63)* Edāt-ı mütekellim-i vaḥde 1. tekil şahıs demektir. Gramer olarak birinci tekil şahıs zamirinin merciʿsi (yerini tuttuğu isim) *mütekellim* olarak isimlendirildiğinden metinde birinci tekil şahıs bitişik şahıs zamiri, *edat-ı mütekellim-i vahde* olarak adlandırılmıştır. Bazı örnekleri şunlardır:

-[e]m: Edāt-ı mütekellim-i vaḥde (69/5), (88/9), (174/12)

Be-derdmendi u endūh ḫū girifte dil**em**

Belā vü derd be-her-i kūh-ken ṭabīb u ʿilāc (174/12)

Edāt-ı nefy: Olumsuzluk edatı demektir. Metinde *bī-*, *ne* ve *nī* edatları kullanılmıştır.

bī-: Farsçada isimlerin başına getirilen *bī-* edatı, Türkçedeki *-sIz* ekinin karşılığıdır. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

edāt-ı nefy ʿArabīde lā gibi (101/12-13), (178/18); edāt-ı nefydir ʿArabīde lā Türkīde -sIz ile taʿbīr olunur bī-dil gibi göñülsüz maʿnāsına (1/12-13); edāt-ı nefy (1/12), (5/6), (119/1), (147/21)

Cevr-i ān meh bā-men-i **bī**-iʿtibār ez-ḥadd güẕeşt

Cān bideh ey dil ki bi'llāh luṭf-ı yār ez-ḥadd güẕeşt (147/21)

ne* ve *nī: Ne ve nī *yok, değil* manasında olup eklendikleri kelimeleri olumsuz yapar. Yine Farsçada bütün zamanların olumsuz şekli fiilerin başına getirilen *ne-* sesi ile sağlanır. Bu Türkçedeki *-mA* ekine karşılık gelir. Metindeki bazı örnekler şunlardır:

ne: Edāt-ı nefy (109/10), (164/2), (156/16), (177/21); nefy içün şüde maṣrūfdur neşüdī taḳdīrindedir (68/10-11); nefy içündür (91/1); nefy-i ẕevāt ve selb-i ṣıfāt içündür (1/9), (16/4), (140/3), (161/13)

Ger serā-perde-i hestī **ne**şüdī ḥā'il-i mā

Ne cüdāyī şüdi ez-ṣoḥbet-i cānān dil-i mā (68/10-11)

nī: Edāt-ı nefydir leyse maʿnāsına (90/9), (140/2)

Nī be-viṣāl ḫoş büved **nī** zi-firāk dil ḥazīn

Ān-ki nihād yek ṭaraf yād-ı ümīd u bīm-rā (90/9)

Edāt-ı nisbet: Farsçadaki nisbet edātları ismlerin sonuna eklenir ve eklendikleri isimlere aitlik, mensubiyet, benzerlik anlamları verir. Bunlardan *-mend* edatı Türkçedeki sıfat yapma ekine *-lI -lU* karşılık gelir. Metinde geçen bazı edāt-ı nisbet örnekleri şunlardır:

-mend: Edāt-ı nisbetdir dā'imā āḫir kelimeye lāḥiḳ olur (144/9-10), edāt-ı nisbet (174/11)

Hīç dānī ki Selīmī ki büved der-reh-i ʿaşḳ

Derd**mend**ī be-ser-i kūy-i belā abdālīst (144/9-10)

-ī: Edāt-ı nisbet (7/7), (63/2), (101/15), (137/1)

Selīm ḫaşm-ı dilet ez-çi dāned īn ḥālet

Ki ez-ẓuhūr-ı İlāhīst fetḥ-i leşker-i mā (63/2)

Edāt-ı rabṭ: Bağlama edatı demektir. Metinde *est*, *hest*, *ki* edatları kullanılmıştır.

hest/est: *(bkz. edat-ı haber s. 39)* Metinde *hesten* fiilinin üçüncü şahıs çekimi *(hest/est)* isme bağlanarak, bağlandığı ismi yüklem yaptığından edāt-ı rabt olarak isimlendirilmiştir. Metinde geçen örneklerin tamamı şunlardır:

-[e]st: Edāt-ı rabṭdır ḥükm ve ḫaber maʿnāsını ifāde ider niteki ʿArabīde żamīr-i faṣl ve Türkīde -dIr gibi (3/6-7)

Cilve-i ḥüsn-i tü ẓāhir zi-ruḫ-i her zībā

İn çi ḥüsn ü çi ẓuhūr**est** bedīn zībāyī (2/21)

hest: Edāt-ı rabṭ lāyıḳa merbūṭdur taḳdīri lāyıḳestdir (83/3-4); edāt-ı rabṭ çāke maṣrūfdur çākest taḳdīrindedir (127/18-19)

Türk-i ḫūrşīd ki çevgān-ı zereş māh şüde

Hest lāyıḳ ki büved bende-i derbāni-i mā (83/3-4)

ki: Farsçada pek çok görevi bulunan *ki* edatının görevlerinden biri de bağlamadır. Açıklama suretiyle iki cümleyi birbirine bağlar. Metinde geçen bazı örnekleri şunlardır:

ki: Edāt-ı rabṭ (6/19), (37/14), (70/19), (162/17)

Būd der-ketm-i ʿadem kāse-i serhā çü ḥübāb

Ki ġam-ı ʿaşḳ-ı tü zed ḫayme be-āb ü gil-i mā (70/19)

Edāt-ı şıla: Farsçada farklı görevleri olan *der-* edatı daha çok *edāt-ı zarf* olarak kullanılır; bu da Türkçedeki *bulunma hāli* ekinin (-dA) karşılığı olarak düşünülebilir. Metinde isimlerin başına eklenerek edāt-ı sıla olarak adlandılan *der-* edatının *yönelme* göreviyle de kullanıldığı görülmüştür. Metinde geçen örneklerin tamamı şunlardır:

der-: Ṣıla (79/13), edāt-ı ẓarf yāḫūd ṣıla (27/12)

Der-pāy-ı ġam fütād Selīmī u zerd şüd

Vaḳtest ey perī ki şevī dest-gīr-i mā (79/13)

Edāt-ı şarṭ: Şart edatları, gerçekleşmesi istenen bir durumun başka bir duruma bağlı olduğu yerlerde kullanılır. Metinde şart anlamını sağlamak için *eger, er, ger* ve *ver* edatları kullanılmıştır. Bunların hepsi aynı anlamda olup, görevleri bakımından Türkçedeki *-sA* ekine benzer. Metinde geçen bazı edāt-ı şart örnekleri şunlardır:

eger: Edāt-ı şarṭ (165/15)

Ḥāsidī der-ġıybetem ṣad ḥarf **eger** güyed dürūġ

Men neḫā'hem kerd bā-ān nevʿ-i bed-güftār baḥṣ (165/15)

er: Edāt-ı şarṭ (80/21)

Kūh feryād ber-āred pey-i āhū rānden

Der-şikār **er** şineved nevbet-i sulṭāni-i mā (80/21)

ger: Edāt-ı şarṭ (45/1), (70/7), (96/9), (115/5)

Terk-i ser sehl büved der-reh-i ʿaşḳet cānā

Ger şeved bāz ser-i kūy-i tü ser-menzil-i mā (70/7)

ver: Edāt-ı şarṭ (14/14), (119/19-20), (158/7); ger gibi edāt-ı şarṭ (108/9)

Serem ey kāş refti **ver** negeşti fāş sırr-ı ʿaşḳ

Be-ḫūbān kerden iẓhār-ı muḥabbet bes belā būdest (158/7)

Edāt-ı tafḍīl: Üstünlük edatı demektir. Farsçada kelimelerin sonuna eklenen *-ter* edatı; Türkçede kelimelerin başına getirilen *daha* ve *en* zarflarına karşılık gelir. Bir şeyin diğerinden haslet yahut herhangi bir şey yönüyle daha üstün olduğunu belirtmek için kullanılır. Metinde geçen bazı örnekleri şunlardır:

-ter: Edāt-ı tafḍīl (98/5), (112/4), (113/7-8), (154/16-17)

Tenem efgār şüd ez-tīġ-i ġamem efgārter bādā

Belā vü miḥnetem bisyār şüd bisyārter bādā (112/4)

Edāt-ı taḫṣīṣ: Farsçada isimlerin sonuna eklenen *-rā* edatının farklı pek çok görevi bulunur. *(bkz. ʿalāmet-i mefʿūl s. 38)* Bunlardan biri de iki isim arasında sahiplik bağı kurmaya yarayan tahsīs görevidir. Edāt-ı tahsīs Türkçedeki ilgi durumu eklerinin *-In/-Un, -nIn/-nUn* karşılığı olarak düşünülebilir. Metinde geçen örneklerin tamamı şunlardır:

-rā: Edāt-ı taḫṣīṣ (1/4-5), (123/14), (180/6); edāt-ı taḫṣīṣ büte maṣrūfdur büt-i merā taḳdīrindedir (94/5)

Be-ser-mestān çi mīgūyī ḥadīṯ-i dīni ey zāhid

Der-ān menzil ki bāşed ḥāl ḳadrī nīst dünyārā (123/14)

Edāt-ı taʿlīl: Metinde *behr, berāy, pey, çü, çün, ki* ve *tā* edatları kullanılmıştır. *Behr, berāy* ve *pey* edātları kendinden sonraki kelimeye izafet ile bağlanmış ve Türkçedeki *için* edatıyla karşılanmıştır. Farsçada farklı görevleri bulunan *çü, çün, ki* ve *tā*

edatları ise; sebep-sonuç anlamı içeren cümlelerde herhangi bir izafet eki almaksızın sebep belirtme göreviyle kullanılmış ve Türkçedeki *çünkü, zîrā* edatlarıyla izah edilmiştir. Metinde geçen bazı edāt-ı taʿlīl örnekleri şunlardır:

behr: Edāt-ı taʿlīl (80/9); taʿlīl içün (35/1), (95/17-18), (106/5), (117/10)

Der-sefer geşten u īn bī-ser ü sāmāni-i mā

Behr-i cemʿiyyet-i dil-hāst perīşāni-i mā (80/9)

berāy: Taʿlīl içün (89/20), (94/17), (160/7), (172/19)

Berāy-ı taḫt-ı cihān-ı fenā çi fikr künem

Me-rā ki baḫt büved taḫt u feth u nuṣret u tāc (172/19)

çü: Edāt-ı taʿlīl (6/6-7), (58/8), (61/16), (100/14); edāt-ı taʿlīl ʿArabīde lām-ı cārre gibi (51/18)

Bū-cehl münkir-i süḫan-ı ehl-i Ḥaḳ çirāst

İn güft u gūy-ı mā **çü** be-ilhām-ı Muṣṭafāst (51/18)

çün : Edāt-ı taʿlīl (10/6), (129/12), (130/18)

Afetī gerded ki kevkebhā be-rūy-ı meh revend

Ez-ʿaraḳ **çün** ber-gül-i rūyeş şeved peydā gül-āb (129/12)

ki: Edāt-ı taʿlīl (43/8), (121/15), (151/11), (161/14)

Ḫusrev-i ḫūbān kerem kerdī **ki** ḫūnem rīḫtī

Sāḫtī ez-gerd ḫālī āsitān-ı ḫ'īş-rā (121/15)

pey: Taʿlīl içündür (74/1), (80/19), (167/1); maḳām-ı taʿlīlde īrād olunmuşdur (71/8)

Tā be-mā salṭanat-ı ʿaşḳ muḳarrer kerdend

Ez-**pey**-i nūr büved türk-i felek sāʾil-i mā (71/8)

tā: Edāt-ı taʿlīl (24/1), (91/14), (122/10)

Ger füted āteş Selīmī ber-dilet ez-ġam revāst

Tā zi-dīger ġayr ber-bendī dehān-ı ḫ'īş-rā (122/10)

Edāt-ı tenkīr: İsimlerin sonuna eklenen *-ī* edātının görevlerinden biri eklendiği ismi belirsiz yapmaktır. Bu edatın Türkçede birebir karşılığı yoktur, bu görev dilimizde ismin önüne getirilen *bir* lafzı ile sağlanır. Edāt-ı tenkīr, bu bakımdan Türkçedeki *herhangi bir* belgisiz sıfatının karşılığı olarak düşünülebilir. Bu ekin aynı zamanda eklendiği isme *teklik* anlamı katan bir görevi daha vardır, *(bkz. edāt-ı vahdet s. 56)* Bu sebeple *-ī* edātı metinde, *edāt-ı vahdet yahut tenkīr içindir* ifadesiyle izah edilmiştir. Metinde geçen bazı edat-ı tenkīr örnekleri şunlardır:

-ī : Edāt-ı tenkīr (17/1), (110/11); tenkīr içündür (60/16), (158/18); edāt-ı vaḥdet yāḫūd tenkīr içündür (84/17), (154/14-15), (165/13)

Sünbüleş ber-ḫ'īş tā pīçīd ez-dūd-ı dilem

Rişteʾ-i cān dād ez-her mūy-ı ū tābī me-rā (110/11)

Edāt-ı teşbīh: Benzetme edatı demektir. Metinde kullanılan *çü, çün, hemçü* ve *hemçün* edatları Türkçedeki *gibi* edatıyla karşılanmıştır. *-Sān, -vār, -veş* benzetme edātları ise isimlerin sonuna eklenerek *gibi* manası verir. Örnek: āyine*sān*, *ayna gibi* demektir. Metinde geçen edāt-ı teşbih örneklerinden bazıları şunlardır:

çü : Edāt-ı teşbīh (70/18), (102/3), (118/2), (146/19)

Gāh mī̇tābed zi-men rūy-ı **çü** māh-ı ḫ’ī̇ş-rā

Gāh mī̇pī̇çed ser-i zülf-i siyāh-ı ḫ’ī̇ş-rā (118/2)

çün : Edāt-ı teşbī̇h (67/17), (73/16), (120/18), (128/9)

Mā çün Sikender ez-pey-i ḥayvān nemī̇revī̇m

ʿAşḳ u tevekkülest der-ī̇n rāh pī̇r-i mā (73/16)

hemçü: Edāt-ı teşbī̇h (7/2), (51/5), (130/4), (137/12); edāt-ı teşbī̇hdir ʿArabī̇de kāf Türkī̇de gibi maʿnāsına (2/5)

Hemçü Dārā be-deret bende hezārān Ḫusrev

Ey tü dārende vü zī̇bende tü-rā Dārāyī̇ (2/5)

hemçün: Edāt-ı teşbī̇hdir (156/17)

Egerçi ḫaste Mecnūn şıḥne-i derd ü belā būdest

Ne **hemçün** men be-ʿaşḳ-ı māh-rūyān mübtelā būdest (156/17)

-sān: Edāt-ı teşbī̇h (114/18-19)

Ḫā’hī̇ ki genc-i ʿaşḳ künī̇ levḥ-i sī̇ne-rā

Ez-dil be-şūy āyine**sān** gerd-i kī̇ne-rā (114/18-19)

-vār: Edāt-ı teşbī̇h (115/6)

Ger āverend rū be-tü mecmūʿ-ı kāʾināt

Āyī̇ne**vār** gī̇r ber-i her kemī̇ne-rā (115/6)

-veş : Edāt-ı teşbī̇h (74/10-11)

Şükr-i Ḫudā ki tīz çü tīr-i perīveşān

Der-dem resīd her çi güẕeşt ez-żamīr-i mā (74/10-11)

Edāt-ı tevḳīt: Farsçada çeşitli görevlerde kullanılan *tā* edatının işlevlerinden biri de zaman anlamı vermektir. Metinde dahil olduğu cümleye *o vakit*, *-dığı vakitde* gibi manalar vermiştir. Metindeki edāt-ı tevkīt örneklerinin tamamı şunlardır:

tā: Edāt-ı tevḳīt (71/7), (78/9); edāt-ı tevḳīt yā ḫūd mādām maʿnāsına (151/20)

Tā şüd ez-sīne dem-i tīġ-i türā dānistem

Ki diger hicr be-rūyem der-i şādī der-best (151/20)

Edāt-ı vaḥdet: İsimlerin sonuna eklenen *-ī* edātının görevlerinden biri eklendiği isme *teklik* anlamı katmasıdır. Bu ekin aynı zamanda eklendiği ismi belirsiz yapma görevi de vardır *(bkz. edāt-ı tenkir s. 54)* Bu sebeple *-ī* edātı metinde, *edāt-ı vahdet yahut tenkīr içindir* ifadesiyle izah edilmiştir. Metinde geçen bazı edāt-ı vahdet örnekleri şunlardır:

-ī : Edāt-ı vaḥdet (5/8), (32/15), (37/17), (162/17); edāt-ı vaḥdet yāḫūd tenkīr içündür (84/17), (154/14-15), (165/13)

Şebī ki ebr-i siyeh āteş-i belā bāred

Nişān-ı baḫt-ı bed u rūz-ı rūzgār-ı menest (162/17)

Edāt-ı ẓarf: Farsçada isimlerin başına eklenen *der-, ber- ve be-* edatı, metinde ismin *bulunma -dA* ve *yönelme hāli -A* görevleriyle kullanılmıştır. Metinde geçen bazı edāt-ı ẓarf örnekleri şunlardır:

der-: Edāt-ı ẓarf (60/13), (101/12), (165/13-14); edāt-ı ẓarf ʿArabīde fī gibi (1/10), (44/3); edāt-ı ẓarf yāḫūd ṣıla (27/12)

Ey türā perde-i ʿizzet ʿalem-i yektāyī

Kes ne hemtā-yı tü **der**-milket bī-hemtāyī (1/10)

ber- : Burada ẓarfiyet içündür (7/9-10)

Miṣl-i Mūsā be-ser-i Tūr tü-rā ṣad ʿāşıḳ

Ber-zebān lāne-i bī-huş şüde der-ālāyī (7/9-10)

be-: Edāt-ı ẓarf (2/9), (46/9), (56/20), (133/1)

Her zamān ber-dergeh-i yārest ez-aġyār baḥṣ

Nīst cān-rā īnçünīn hergiz **be**-kūy-i yār baḥṣ (164/16)

İntihāʾ-i ġāyet: Farsçada çeşitli görevlerde kullanılan *tā* edatının işlevlerinden biri de *nihayet, bir şeyin sonunun olacağı vakti* bildirmektir. Metinde de *tā* intihāʾ-i ġāyet için kullanıldığı yerlerde *-e kadar, vakitte, vakte gelince* gibi manalarda kullanılmıştır. Metinde geçen örneklerden bazıları şunlardır:

tā: İntihāʾ-i ġāyet içündür (51/8), (62/6), (87/7), (168/21); intihāʾ-i ġāyet için (95/8-9), (162/5)

Zi-Ādem **tā** bedīn dem baḥṣ-ı ʿaşḳest

Neşüd āgeh kes ez-vaṣl mebāḥiṣ (168/21)

İsm-i işāret: İşaret ismi. Belirli bir nesneyi göstermek için ismin önüne getirilen *ān* ve *īn* lafızlarına ism-i işāret denir. *Ān*, Türkçedeki *o* sözcüğüne karşılık gelirken; *īn* Türkçedeki *bu* sözcüğünün karşılığıdır. *Ān* uzak için; *īn* ise yakın için kullanılır. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

ān: İsm-i işāret (66/10), (92/5), (123/13), (147/20); ism-i işāret baʿīde mevżūʿdur (12/17), (84/13-14)

Be-ser-mestān çi mīgūyī ḥadīṯ-i dīni ey zāhid
Der-**ān** menzil ki bāşed ḥāl ḳadrī nīst dünyārā (123/13)

īn: İsm-i işāret (44/13), (74/3), (162/3), (167/1); ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ bu dimekdir (3/8-9); ism-i işāret ḳarībe mevżūʿdur bu maʿnāsını ifāde ider (19/19-20); ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ (134/9-10)

Ey Selīm ez-şāhi-i ʿālem ġaraż āvāzeest

Key büved mā-rā pey-i **īn** dünyā-i murdār baḫş (167/1)

İsm-i mevṣūl: Birleştirme ismi. İki kelimeyi yahut manayı birbirine bitiştiren isimlere denir. *Ānçe* insanlar dışındaki durumlar için kullanılıp *o şey ki* anlamına; *ānki* ise insanlar için kullanılıp *o kimse ki* anlamına gelir. Metinde geçen örneklerin tamamı şunlardır:

ānçe: İsm-i mevṣūl ẕevī'l-ʿuḳūlüñ ġayrıda müstaʿmeldir (119/8)

Ger güneh būd **ānçe** rūz-i viṣal mīkerdem neşāṭ
Dīdem īnek der-şeb-i hicrān sezā-yı ḫ'īş-rā (119/8)

ānki: İsm-i mevṣūl müfred içündür ve ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir (32/20-21), ism-i mevṣūl ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir (108/19-20)

Āteşem der-cān girift u bā-çünīn sūz-ı derūn
Nīst cüz-i eşk **ānki** ber-āteş zened ābī me-rā (108/19-20)

İstidrāk: Anlam sınırlandırması demektir. Metinde kullanılan *lākin* ve *velī* edatları; cümlede kendisine kadar olanki kısımda ortaya konan duruma karşı bir durum,

olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Metinde *istidrāk içündür* izahıyla geçen örneklerin tamamı şunlardır:

lākin: İstidrāk içündür (85/3)

Pīş-i merdüm leb tüvān besten zi-feryād u fiġān

Menʿ netüvān kerd **lākin** dīde-i ḫūn-bār-rā (85/3)

velī : İstidrāk içündür lākin maʿnāsına (91/1-2)

Men zi-tü mīkünem ḥayā tü zi-cefā-yı ḫ'īş nī

Gerçi neāgehī **velī** suḫtei-i Selīm-rā (91/1-2)

Müctelibe: Metinde iki şekilde kullanılmıştır. Farsçada bitişik şahıs zamirlerinin eklendikleri kelimelerin sonunda güzel he varsa; bu zamirler başına bir elif eklenerek yazılır *(bkz. żamīr s. 63)* Metinde bitişik şahıs zamirlerinin böyle yazıldığı yerlerde, zamirin başına eklenen elif harfi müctelibe olarak adlandırılmıştır. Yine bildirme ekinin üçüncü tekil şahsının *(est)* başındaki elif harfi de müctelibe olarak isimlendirilmiştir. Metinde geçen örneklerin tamamı şunlardır:

-e: Müctelibe (32/2), (109/7), (130/3)

Ber-ḫadengeş beski pīçed rişte-i cān der-fiġān

Sīne**e**m z'āmed u şüd tīreş şüde hemçü ẕübāb (130/3)

Nidā: Ünlem. Bir his veya bir heyecanı anlatmak için kullanılan ifadelerdir. Metinde *ey*, *yā,* ve *-ā* edatları seslenme göreviyle kullanılmıştır. Kelimelerin sonuna eklenen *-ā* eklendiği kelimeye sesleniş anlamı verir. Örneğin; *cānā* ifadesi *ey sevgili* demektir. Metinde *ey* edatının kullanıldığı bazı yerlerde *ḥarf-i nidā münādāsı maḥẕūf Cenāb-ı Ḫudādır (1/4)* örneğinde olduğu gibi seslenmenin yapıldığı kişi yahut nesnenin adı

doğrudan verilmemiş, düşmüştür. Bu durumda şâirin kime seslendiği ancak metnin mana bütünlüğünden anlaşılabilir. *Yā* edatının kullanıldığı yerlerde ise seslenmenin muhatabı açıkça belirtilmiştir. Metinde geçen bazı nidâ örnekleri şunlardır:

-ā: Nidâ içündür (70/7), (150/2)

Terk-i ser sehl büved der-reh-i ʿaşḳet cānā

Ger şeved bāz ser-i kūy-i tü ser-menzil-i mā (70/7)

ey: Ḥarf-i nidâ (47/16), (52/5), (63/17), (148/2); ḥarf-i nidâ münādâsı maḥẕūf Cenāb-ı Ḫudâ'dır (1/4); ḥarf-i nidâ münādâsı Cenāb-ı Ḫudâ'dır (2/12); ḥarf-i nidâ münādâsı Ḥażret-i Resūlu'llāh (18/15)

Ey türā perde-i ʿizzet ʿalem-i yektāyī

Kes ne hemtā-yı tü der-milket-i bī-hemtāyī (1/4)

yā: Ḥarf-i nidâ (66/8)

Yā Rab ez-ġayr nihān dār çü sırr-ı ebedī

ʿAşḳ-ı ān ʿārıż u ġam ḫorden-i pinhānī-i mā (66/8)

Taḥsīn-i lafẓ ve te'kīd: Sözü güzelleştirme ve pekiştirme demektir. Metinde *be-(bi-), der-, ber-, ḫod, -n* ve *-ī* edatları kullanılmıştır. Farsçada *be- (bi-)* edatının, fiillerin başına gelmesiyle kazandığı görevlerden biri de anlamı pekiştirmektir. Metinde bununla birlikte yine fiillerin başına eklenen *ber- ve der-* edatları da kullanılmıştır. Pekiştirme görevinin *ḫod* gibi müstakil bir kelimeyle de sağlandığı görülür. Taḥsīn-i lafz ve te'kīd; *-n* ve *-ī* örneklerinde olduğu gibi kelimelerin sonuna eklenerek kendinden önce gelen çekimli zaman ve nisbet eklerini pekiştirmek amacıyla da

kullanılır. Metinde isimlerin başına eklenen *be-* edatının da teʾkīd göreviyle kullanıldığı görülmüştür, bazı örnekleri şunlardır:

bi-: Teʾkīd ü taḥsīn içündür (46/9), (77/6-7); teʾkīd ü taḥsīn-i lafẓ içündür (125/13); edāt-ı basīṭeden mużāriʿ i te'kīd ve istiḳbāle taḫṣīṣ ider (18/6-7); teʾkīd ẕü'l-iştiḳāḳ içündür yaʿnī efʿāliň evāʾiline teʾkīd ve taḥsīn-i lafẓ için idḫāl olunur (29/14-15); teʾkīd içündür (57/17-18), (140/16-17), (149/11); taḥsīn-i lafẓ için (67/5)

Ṣayd kerdīm be-efsūn süḫan-ı ḫūbān-rā

Gū **bi**dānīd meh u mihr-i perī-ḫ'āni-i mā (67/5)

be-: Teʾkīd için (94/6); taḥsīn-i lafẓ için evāʾil-i müştaḳḳāta dāḫil olur (114/17-18)

Büt çi germī mīdehī ḫūrşīd-i ruḫsār merā

Tā-**be**-key sūzī der-āteş cān-ı bīmār-ı merā (94/6)

ber- : Taḥsīn-i lafẓ için (122/11); taḥsīn lafẓ-i içündür evāʾil-i müştaḳḳāta daḫil olur (18/15-16)

Ger füted āteş Selīmī ber-dilet ez-ġam revāst

Tā zi-dīger ġayr **ber**-bendī dehān-ı ḫ'īş-rā (122/11)

der-: Taḥsīn-i lafẓ içündür (151/1-2), taḥsīn-i lafẓ için (152/3)

Tā şüd ez-sīne dem-i tīġ-i türā dānistem

Ki diger hicr be-rūyem der-i şādī **der**-best (152/3)

ḫod : Burada taḥsīn-i lafẓ için (95/18-19), (98/5), (149/13-14)

Der-i ʿaşḳ-ı ḫūb-rūyān-rā devā **ḫod** kemterest

Men çisān sāzem devā īn derd-i bīş ez-bīş-rā (98/5)

-n: Nisbeti müʾekked (64/15), (130/19)

Bā-ḫadeng-i ḫʾīş çün peykān-ı ḫūnīn der-şikār

Sūḫte dilhā-yı ġamgīn-rā ki mīsāzed kebāb (130/19)

-ī: Hikāyeyi mü'ekked (21/4)

Ādem evvel ki güneh kerd hemī dānestī

Ki tü āḫir be-ser-i taḫt-ı şefāʿat āyī (21/4)

Terdīd: Sözü iki ihtimalle anlatmak demektir. Türkçedeki *ya … yahut* / *ya … ya* bağlacının karşılığıdır. Metinde de bu anlamda kullanılmıştır. *Terdīd içündür* izahıyla geçen örneklerin tamamı şunlardır:

yā: Terdīd içündür (84/15-16), (122/3)

Raḥm deh ber-ḥāl-i zārem yā Rab ān dil-dār-rā

Yā ḳarār u ṣabr u teskīni-i dil-efgār-rā (84/15-16)

Zāʾid: Farsçada isimlerin başına eklenen *be-* edatının işlevlerinden biri de zāʾid olma durumudur. Zāʾid lüzumsuz, gereksiz demektir. Bu edatın yazılıp yazılmıyor oluşu önemli değildir ve ifadede varlığı yokluğu birbirine denktir. Metinde zāʾid edatı olarak *be-* ve *güzel he* kullanılmıştır. Kimi zaman *be-* edatında olduğu gibi kelimelerin başına, kimi zaman da *güzel heʾ* de olduğu gibi kelimelerin sonuna eklenebilir. İsmin başına eklenen *be-* edatının görevlerinden biri de zarf görevini sağlamak olduğundan metinde *zāʾid yāḫūd maʿnā-yı ẓarfī müʾekkeddir* ifadesiyle de izah edildiği görülür. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

be-: Zāʾid (25/12), (65/21), (83/18); zāʾid yāḫūd maʿnā-yı ẓarfī müʾekkeddir (27/19)

Büt-perestī **be**-cüz ez-mihr-i tü her mihr ki hest

Her ḫayālī ki be-ġayr ez-tü heme sevdāyī (25/12)

-güzel he: Zāʾidedir ki ifādede vücūd u ʿademi müsāvīdir (32/1-2)

Rūz u şeb-i cihān ki medār-ı zamāneest

Z'evvel ġılāf-ı heykel-i bāzū-yı Muṣṭafāst (32/1-2)

Żamīr: Farsçada şahıs zamirleri ikiye ayrılır. Bunlar; kendinden önceki kelimeyle bitişmeyip müstakil hâlde kullanılan *ayrı şahıs zamirleri* ve kendinden önceki kelimeyle bitişerek bağımsız hâlde kullanılamayan *bitişik şahıs zamirleri*dir. Ayrı şahıs zamirleri Türkçedeki şahıs zamirleriyle aynıdır. *Men (ben), tü (sen), ū/ vey (o), mā (biz), şümā (siz), īşān/ ānhā (onlar)* Bitişik şahıs zamirleri ise Türkçedeki iyelik ekleri olarak düşünülebilir. Bu zamirlerin tekil şahıslardaki harekesi üstün *-[e]m, -[e]t, -[e]ş* ; çoğul şahıslardaki harekesi ise esredir: *-[i]mān -[i]tān -[i]şān*. Zamirin altı şahısta çekimi şöyledir: *dilem, dilet, dileş, dilimân, dilitân, diliişân*. Bunlar; *gönlüm, gönlün, gönlü, gönlümüz, gönlünüz, gönülleri* manalarındadır. Bu zamirlerin eklendikleri kelimenin sonunda güzel he harfi varsa; tekil şahıslarda zamirin başına bir elif harfi eklenir ve zamir *-em, -et, -eş* şeklinde yazılır. *Hâneem hâneet hâneeş* örneklerinde olduğu gibi. Çoğulda ise zamirin eklendiği kelimenin sonundaki güzel heʾnin üzerine bir hemze işareti getirilir. Metinde geçen ayrı ve bitişik şahıs zamirlerinin örnekleri şunlardır:

-[e]m: Żamīr-i mütekellim-i vaḥde (90/1), (121/16), (126/7), (130/3)

Ḫusrev-i ḫūbān kerem kerdī ki ḫūnem rīḫtī

Sāḫtī ez-gerd ḫālī āsitān-ı ḫ'īş-rā (121/16)

-[e]ş: Żamīr-i ġā'ib şāha rāciʿ (18/5), żamīr-i ġā'ib ʿarşa rāciʿ (24/1), żamīr-i ġā'ib, müfred Ḥażret-i Peyġamber'e rāciʿ (43/7-8), żamīr-i ġā'ib Türk'e rāciʿ (83/2), żamīr cānāna rāci (95/7-8), żamīr-i ġā'ib cānāna rāciʿ (95/20), żamīri mürġe rāciʿdir (106/16), żamīr-i ġā'ib cānāna rāciʿ (130/1), żamīri cānāna rāciʿ (152/12), żamīr cānāna rāciʿ (156/2)

Naḫl-i ümmīd şüd u mihr ü vefā bār āverd

Her ḫadengeş ki be-pehlū-yı men-i zār nişest (152/12)

ū: Żamīr-i ġā'ib Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rāciʿdir (34/4), żamīr-i ġā'ib nūra rāciʿdir (36/2-3), żamīr-i ġā'ib, müfred Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rācīʿdir (40/14), żamīr-i ġā'ib Cibrīl'e rāciʿdir (42/20-21), żamīr-i ġā'ib gerdūna rāciʿ (51/8), żamīri maṭlaʿa rāciʿ (65/11), żamīri nūra rāciʿ (78/21), żamīr-i ġā'ib cānāna rāciʿ (96/12), żamīr cānāna rāciʿ (108/10), żamīri ehle rāciʿ (140/16)

Ū şāh-ı mürselest resūlān cümle ḫayl

Maḳṣūd ūst kevn ü mekān der-reheş ṭufeyl (34/4)

vey: Żamīr-i ġā'ib şāha rāciʿ (18/3-4), żamīr-i ġā'ib, ism-i mevsūlüň mutażammın oldığı kimseye rāciʿdir (33/2-3)

Pür-dil kesī ki dād dil ü cān be-mihr-i ū

Ḫoş ḫāṭır ānki ḫāṭır-ı **vey** sūy-ı Muṣṭafāst (33/2-3)

Māżī: Geçmiş zaman demektir.

bürdī: iledir idi bürd; māżī, müfred, yā' edāt-ı ḫikāyedir (20/2); **dānest** māżī, müfred bildi (21/3-4); **kerdī:** ider idi kerd; māżī, müfred, yā' edāt-ı ḫikāyedir (19/16)

Mużāriʿ: Geniş zaman demektir.

ārāyī mużāriʿ, müfred, muḫāṭab; tezyīn idersiň (24/4-5); **āyī** mużāriʿ, müfred, muḫāṭab; gelürsin dimekdir (21/9)

3. Eserde Yer Alan Kültürel Unsurlar

Şârih, şerhini yaparken yalnızca beyitlerin ona sunduğu malzemeyle sınırlı kalmamış kimi zaman mahsûl-i beyt bölümlerinde kimi zaman fâide, kıssa gibi alt başlıklarda kimi zaman da kelime izahları sırasında ek bilgiler vermiştir. Aşağıda bu bilgiler Edebi Unsurlar, Tarihi ve Mitolojik unsurlar, Coğrafi Unsurlar, Musiki ile İlgili Unsurlar, Peygamberler ve İslam Büyükleri, Evliya Menkıbeleri başlıkları altında verilmiş, şârihin faydalandığı unsurlar şerhten örneklerle açıklanmıştır.

a. Edebi Unsurlar

Şârih metni şerh ederken klâsik şiirin mazmunları ve şahıs kadrosu hakkında bilgiler vermiş bunu kimi zaman kelime izahları esnasında kimi zaman mahsûl-i beyt kısmında yapmıştır. Aşağıda bunların birkaçına örnek verilmiştir.

> **Ferhād:** bir ʿāşıḳıň ismidir ki Şīrīn nāmında bir maḥbūbeye taʿaşşuḳ itmiş idi Şīrīn'e viṣāl ümīdiyle kūh-ı Bīsutūn'ı ḳazdığından kūh-ken dirler. (170/11-13)
>
> **Mecnūn: 1.** Mecnūn-ı ʿAmirī ki Leylā'ya ʿāşıḳ olmuş idi. (156/12-13)
>
> **2.** muṭlaḳā dīvāne yāḫūd Leylā'nıň ʿāşıḳı olan Mecnūn-ı ʿAmirī. (166/5-6)
>
> **3.** bu daḫi bir ʿāşıḳdır ki Leylā nāmında bir maḥbūbeye ʿalāḳa eylemiş idi fī'l-aṣl ismi Ḳays'dır maḥbūblığı ġalebe-i ʿaşḳ ile ḳazanmışdır. (170/13-15)
>
> **Kūh-ken**: vaṣf-ı terkībī daġ ve ḳazıcı dimekdir Şīrīn'iň ʿāşıḳı Ferhād kūh-ı Bīsūtun'ı ḳazdığından kūh-ken Ferhād maʿnāsınadır. (174/13-15)

Laʿl: maʿrūf ḳıymetlü cevherdir aʿlāsı Bedaḫşān daġlarında ḥāṣıl olandır şuʿarā leb-i maḥbūbı aña teşbīh iderler. (105/2-3), (137-138/ 21-1)

Ṭūbā: Cennetde bir şeceriñ ismidir ve maḥbūblarıñ ḳāmetiñ aña teşbīh idüp ḳāmet-i Ṭūbā dirler ve baḫt ve ʿayş-ı ḫūş ve ḫayr u rāḥat maʿnālarınadır. (41/19-21)

Ṣabā: ol yeldir ki cānib-i şarḳdan seher vaḳtinde vezān olur ve ʿinde'l-baʿż Kaʿbe ṭarafından esen yel ki Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selāmıñ pīrāheni ḳoḳusunı Ḥażret-i Yaʿḳūb ʿaleyhi's-selāma irişdirmişdir. (33/11-13)

(40/14-20) sayfada *āzād* sözcüğünün izahı esnasında önce kelimenin manası verilmiş sonra Klâsik Edebiyat'ın mazmunlarından *servi ağacına* niçin azâd sıfatının verildiği anlatılmıştır. Buna göre Mecnûn bir gün gezerken servi ağacını kesmek isteyen bir bağban görmüş, servinin boyunu sevgilisi Leylâ'ya benzettiğinden kesilmesine gönlü razı olmamış, ardından bağbana yalvarıp servinin ederini ödeyerek serviyi âzâd etmiştir.

āzād: bī-ḳayd ve żarūrāt-ı beşeriyeden fāriġ ve serv aġacına āzād tesmiyesiniñ sebebi şudur ki bir gün Mecnūn-ı ʿĀmirī āşüfte vü ser-gerdān gezer iken görür ki bir bāġbān bir mevzūn u bālā-ḳadd serv aġacına balta urup kesmek ister ḳadd-i mevzūn Leylā'ya beñzer diyü bāġbāna yalvarup ve servi ṣatun alup kesmekden āzād ider ol serve āzād tesmiye iderler baʿdehu mürūr-ı eyyāmla her serve ism olmuşdur. (40/14-20)

58. sayfanın mahsûl-i beyt bölümünde şârih; aşkın gerektirdiği ahvali anlatmak için Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı sebebiyle, sevgilisinin mahallesinde bulunan köpeklere bile saygı gösterdiğinden bahsetmiştir. Yine 98. sayfada Mecnûn'un, mecazi aşktan İlâhî aşka erişmesi anlatılmıştır.

[…] *Mecnūn-ı ʿAmirī Leylā'nıñ maḥallesinde olan kelblere taʿẓīm idüp ḥatta ayaḳlarını öper imiş* zīrā maʿşūḳuñ cemīʿ-i müteʿalliḳātına ḥürmet itmek

muḳteżā-yı ʿaşḳdır ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳīde daḫi Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ eñ ednā maḫlūḳatını ḫ'or u ḥaḳīr görmemek ve göñlüni rencīde itmemekdir ve ẕem ü ġıybet eylememekdir. (58/14-18)

[…] el-mecāzu cisru'l-ḥaḳīḳa mūcibince ʿaşḳ-ı mecāzīyi ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳate taḥvīl ile *Mecnūn; Leylā Leylā diyerek vāṣıl-ı Mevlā oldıġı* gibi ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ daḫi cānān cānān diyerek nāʾil-i Yezdān olur. (98/16-18)

b. Tarihi ve Mitolojik Unsurlar

Kaynak metin şerh edilirken tarihi ve mitolojik unsurlardan bahsedilmiş; klâsik şiirin mazmunları olarak da kullanılan mitolojik hayvan ve kahramanlara, hükümdarlara, tarihi şahsiyetlere yer verilmiştir. Kelime izahı esnasında açıklamaları verilen şahsiyetler: Dârâ, Husrev, Kâvus, Kayser, Leylâc, Mahmûd, Nömrûd, Rüstem, Selîm (Yavuz Sultan), Sikender ve Zâl'dir. Şerhte izahı verilmeyip yalnızca adı geçen şahsiyetlerin ismi çalışmamızın Özel Adlar Dizini'nde verilmiştir.

Dārā: 1. ekāsire-i İrān'dan ve mülūk-i Keyāniyān'dan bir şehriyārıñ ismidir İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn'iñ bidāyet-i ẓuhūrunda nice vilāyetlere ḥākim idi aña Dārāb ve Keyḳubād da dirler ve her ẕī-şevket ḥükümdāra medḥ ü sitāyişde Dārā dinülür. (2/5-9)

2. ẕī-şevket melik yāḫūd vaṣf-ı terkībī olaraḳ ṭutıcı maʿnāsına. (2/14-15)

Ḫusrev: her zī-şevket şehriyāra ıṭlāḳ olunur ve Hürmüz-i Tācdār'ıñ oġlı Pervīz'iñ laḳabıdır ki Ḫusrev-i Pervīz dirler. (2/10-12)

Kāvus: Belḫ şehrinde oturup Bābil şehrinde raṣad bunuñ āṣārındandır ḫūb-rūy u cesīm olup degme bir at götüremez idi ʿadl ü ḫayrāta māʾil ü rākin lākin mütelevvin olmaġın ġāhī umūr-ı mütenāḳıża ṣudūr idüp baż-ı ġayr-ı mühimmātda saʿy-ı mevfūr ve baʿż-ı mühimmātda ihmāl ü ḳuṣūr ider idi

Ḥażret-i Dāvud ve Süleymān ve Loḳmān Ḥekīm bunuň zamānında idiler. (61/10-15)

Ḳayṣer: Bunlar elli nefer kimse olup müddet-i ḥükūmetleri dört yüz altmış iki yıldır birincileri Aġustūsdur vālidesi doġurur iken vefāt idüp bunı vālidesi ḳarnından çıḳardılar böyle olana Yunān dilince Ḳayṣer dinmegin bunuň laḳabı Ḳayṣer oldı evvel Ḳayāṣire budur elli beş yıl ḥükümdār olup ḥükūmetiniň ḳırḳ ikinci senesinde Ḥażret-i ʿİsā doġdı. (61/5-10)

Leylāc: bir meşhūr ḳumārbāz adıdır ki nerd yaʿnī ṭavla taʿbīr olunan oyun ki - iki zar ve otuz pul ile oynarlar- Leylāc merḳūm īcād u iḫtirāʿ itmiş bundan fehm olundı ki çoḳ ʿāḳil imiş çi fāʾide ki ʿaḳlını nā-bemehal ṣarf itmiş ve aňa Liclāc daḫi dirler. (171/15-18)

Maḥmūd: mülūk-i Ġazneviye'deň Maḥmūd bin Sebüktegīn **Ayāz** maḥbūb-ı ḫaṣ kütüb-i muḥāżarātda meẕkūrdur ki müşārün-ileyhiň maḥbūbı ḫāṣ Āyāz ve vezīri Ḫ'āce Ḥasan Meymendī idi ʿulemā vü ṣuleḥāya ve nüdemā vü ṣuʿarāya cūd u ʿaṭālar ve beẕl ü seḫālar idüp Firdevsī-i Tūsī anıň nāmına Şehnāme kitābını altmış biň beyt olaraḳ otuz yılda teʾlīf eyledi. (38/13-18)

Nömrūd: nunuň żammıyla cebābireden bir şaḫṣ-ı maʿrūf ismidir ve cebbār-ı mersūm İbrāhīm Ḫalīl ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selāmi'l-celīl ḥażretini āteşe ilḳā iden şaḫṣ-ı müstaḥakü't-tenkīldir. Keyāniyān'dan Kāvūs oldıġı daḫi mervīdir. (10/10-14)

Rüstem: İrān ʿaskerinde meşhūr-ı ʿālem bir pehlivāndır ki Şehnāme'de cengleri ve dilā-verligi meẕkūrdur Rüstem-i Destān ve Rüstem-i Zāl dirler. (15/19-20)

Selīm: 1. sülāle-i celīle-i ʿOṣmāniyān'dan ṣāḥib-i dīvān sulṭān-ı ẕī-şān celīlü'l-ʿunvān ḫāḳān-ı cihān Ḥażret-i Selīm Ḫān'ıň ism-i şerīfidir. (16/18-20)

2. ṣāḥib-i dīvān Sulṭān Selīm Ḫān'ıň ism ü maḫlaṣıdır. (29/10-11)

3. ḫulefā-yı ʿOṣmāniyān'ıň doḳuzuncı ṣāḥib-i dīvān-ı belāġat-ʿunvān ḫāḳān-ı cihānıň maḫlaṣıdır. (52/13-14)

4. ṣāḥib-i dīvānıň maḫlaṣı. (57/15)

Sikender: İkidir biri Ẕü'l-Ḳarneyn ve biri Rūmī'dir āb-ı ḥayātı ṭaleb iden Ẕü'l-Ḳarneyn'dir tefsīr-i Medārik'de Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selāmdan mervīdir İskender kitāblarda görmüş idi ki evlād-ı Sām'dan biri āb-ı ḥayāt pıňarından içüp ḳıyāmete ḳadar muʿammer ola īmdi ol heves ile anı aramaġa gidüp Ḥıżır ʿaleyhi's-selām anıň vezīri ve muḳaddime-i ʿaskerde olmaġın bulup içüp Ẕü'l-Ḳarneyn aňa rāst gelmedi. (73/16-21)

Zāl: Rüstem'iň pederiniň ismidir Zāl'iň maʿnāsı pīr-i sāl-ḫūrdedir meẕbūr Zāl anasından tevellüd itdikde ṣaçı ve ḳaşı ve kirpigi beyāż oldığından Zāl ismiyle tesmiye olunmuşdur. (15-16/ 20-2)

Mitolojik bir kuş olan ʿ*Anḳā* ve āb-ı hayvān da denilen *āb-ı hayāt*'ın izahı aşağıdaki örneklerde verilmiştir. Şerhte farklı yerlerde de Anka hakkında bilgi verilmiş; Hz. Süleymânla olan bir kıssası (10-11/ 21-16) sayfalarında anlatılmıştır.

ʿAnḳā: Fārsīde Sīmurġ dirler bir ʿaẓīmü'l-ḫalḳa ve ʿacībü'l-ḫeyʾet ḳuşdur. Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selāmıň dīvānına ḥāżır olur imiş andan ṣoňra benī Ādem görmemiş Ḥażret-i Süleymān'dan ṣoňra rubʿ-ı meskūna çıḳmadı dirler el-ḥāletu haẕihi beyne'n-nās mevcūdu'l-ism maʿdūmu'l-cismdir baʿż-ı rivāyetde İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn kūh-ı Ḳāf'a vardıḳda İskender'e buluşup

söyleşmiş insān gibi tekellüm ider dirler el-ʿilmu ʿinde'llāhi teʿālā. (10/14-20)

āb-ı ḥayāt: āb-ı ḥayvān didikleri ki anı nūş iden ḳıyāmete ḳadar muʿammer olur dirler İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn'e bir pīr -ben Şīş bin Ādem vaṣīyetnāmesinde oḳumuşumdur ki- maġrib ṭarafında bir ḳaraňuluḳ yerde āb-ı ḥayāt pıňarı vardır didikde Ẕü'l-Ḳarneyn ol ārzū ile maġrib ṭarafına ʿazīmet eyledi erkek aşmamış olan altı biň genç ḳısraḳ ḳaranlıḳda ziyāde gördüklerinden peydā idüp anlar ile Ẓulmāt'a girüp bāḳī-i ʿaskeriň ṭaşrada bıraḳdı on sekiz gün devrān eyledi Ḥażret-i Ḫıżır ʿaleyhi's-selāmıň muʿammer olmasına sebeb budur ki Ẕü'l-Ḳarneyn āb-ı ḥayāta irişmek içün Ẓulmāt'a girdikde Ḫıżır ʿaleyhi's-selām vezīri ve teyzesi oġlı olmaġın rāst gelüp atından inüp ol ṣudan şürb u ġusl u vużūʾ idüp Ḫudā-yı bī-enbāza namāz ḳılup bu ṭarafda Ẕü'l-Ḳarneyn ḥikmet-i ḫālıḳu'l-kevneyn ile yol azup ol maṭlab-ı aʿlāya ve maḳṣad-ı āḳṣāya vuṣūl-ı ḥuṣūl bulmamaġın ḫāsir ü ḫāʾib ve rāciʿ ü āʾib oldı. (50/3-15)

c. Coğrafi Unsurlar

Kaynak metinde adı geçen bazı yer adları metinde şârih tarafından izah edilmiştir. İzah edilmeyen yer adları çalışmamızın Özel Adlar Dizini'nde verilmiştir.

Çīn: meşhūr memleket adıdır. (143/11)

Ermen: Aẕerbāycān'da bir vilāyet ismidir Ḫusrev-i Pervīz maḥbūbesi Şīrīn ile anıň dağı yaylaġında ʿişret ü ṣohbet iderler idi. (14/15-16)

ʿIrāḳ: ikidir ʿIrāḳ-ı ʿArab; Baġdād ve ʿIrāḳ-ı ʿAcem; Iṣfahān burada maḳṣūd ṣānīdir. (133/1-2)

Kevṣer: 1. cennetde maḫṣūṣ bir nehr adıdır ki cemīʿ-i enhār-ı cinān andan münfecir ü münşaʿib olur. Ḥabīb-i Ekrem efendimiz buyurmuşdur ki Rabbim

Teʿālā baña Kevs̱eri vaʿd eyledigi anda ḫayr-ı kes̱īr vardır baldan ṭatlı ve südden beyāż ve ḳardan soġuḳ ve ḳaymaḳdan yumuşaḳdır ve maşrabaları nücūm-ı semā ʿadedince gümüşdendir andan nūş ideni ebedī ḥarāret almaz ve aña ibtidā vārid olanlar fuḳarāʾ-i muhācirīndir. (49-50/ 17-1)

2. cennetde maḫṣūṣ bir nehr adıdır ki cemīʿ-i enhār-ı cinān andan münfecir ü münşaʿib olur. (107/16-18)

Ḳudüs: Beytü'l-Muḳaddes'iñ ismidir. (116/10)

Ḳulzüm: Cebel-i Ṭūr'a ḳarīb Süveys deñizi didikleridir şu deñizde Firʿavn maʿa-cünūduh ġarḳ olundı. (55/16-17)

Medīne: Medīne-i Münevvere. (116/11)

Ṭūr: muṭlaḳa daġ maʿnāsına ve Ṭūr-ı Sīnā'ya dinür ki Şām ile Medyen beyninde vāḳiʿdir Süveyş deñizinden Yenbuʿ ṭarafına gidenlere görinür ve Ṭūr; Şām ülkesinde başḳa bir dağıñ daḫi ismidir ʿalā ḳavlin Ṭūr-ı Sīnā budur ki münācātgāh-ı Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selāmdır. (8/2-7)

d. Musiki İle İlgili Unsurlar

Şerhte kelime izahı kısmında açıklaması yapılan musikiye dâir unsurlar aşağıdaki gibidir:

çeng: bir nevʿ sāz ve çalġıdır ki Mūsıḳa-i Hümāyūn'da vardır iki ṭabaḳ şeklinde olup yek-dīgerine ḍarb olunduḳda laṭīf bir sadā çıḳar. (51/6-7)

nevbet: neḳḳare vü kös zamān-ı İskender'de günde üç nevbet çalunur idi ḫaylī zamāndan beri metrūkdur şimdi Musıḳa-i Hümāyūn çalunur Cenāb-ı Ḥaḳ metbūʿ-i müfaḫḫam Efendimiz'i mesrūr ve mülküni maʿmūr ve ile'n-nihāye muẓaffer ü menṣūr ve āʿdāsını müdemmer ü maḳhūr eyleye, āmīn. (80-81/ 21-4)

ney: 1. maʿrūf sāz ki mevlevī-ḫānede mevlevī dervişleri üfürürler bunuň daḫi envāʿı var şāh, manṣūr ve curā ve ḳız nāyı dirler. (103/2-3)

2. ḳamış. (111/11)

e. Peygamberler ve İslam Büyükleri

Şerhte peygamber kıssaları ve İslam büyüklerinden bahsedilmiş bunlar bazen kıssa, fâ'ide gibi alt başlıklarla bazen de herhangi bir başlık olmaksızın mahsûl-i beyt kısmında verilmiştir. Şerhte geçen peygamberler ve İslam büyükleri şunlardır: Hz. Âdem, Hz. Ahmed (Muhammed Mustafâ), Hz. Alî, Hz. Dâvud, Hz. Eyyûb, Hz. İbrâhîm, Hz. İsâ, Hz. Lokmân Hekîm, Hz. Mûsâ, Hz. Nûh, Hz. Süleymân, Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf; Hz. Âîşe, Hz. Bilâl, Hz. Câbir bin ʿAbdullâh, Hz. Ebû Tâlib, Hz. Fatma, Hz. Havvâ, Hz. Hızır, Hz. Meryem, Hz. Zü'l-Karneyn.

Bazı peygamberlerin isimlerinin açıklamaları kelime izahı kısmında verilmiştir. İzah kısmında adı geçmeyip şerhte adı geçen peygamber ve İslam büyükleri çalışmamızın Özel Adlar Dizini'nde sıralanmıştır.

Ādem: 1. Ebū'l-beşer ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām ḥażretleriniň ismidir. (21/2)

2. Ebū'l-beşer ʿaleyhis-selām. (168/21)

Aḥmed: nām-ı peyġamberī. (38/13)

Ḫalīl: Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām. (116/11)

ʿİsā: rūḥu'llāh ūlū'l-ʿazm bir peyġamberiň ism-i şerīfidir. (14/17)

Mūsā: lafẓ-ı ʿİbrānī'dir mū ile şā lafẓından mürekkebdir mū ṣuya ve şā aġaca dinür Ḥażret-i Mūsā'yı vālidesi doġurduḳdan soňra Firʿavn'ıň ḫavfından bir ṣanduḳ içine vażʿ idüp nehr-i Nīl'e ṣalıvirdi cereyān iderek Firʿavn'ıň ḳaṣr-ı ḥarem-sarāyı altında vāḳiʿ bir aġacıň dibine ilişüp ḳalmış idi Firʿavn'ıň zevcesi Āsiye cenābları görüp aḫẕ u ḳıṣṣası müteʿārif oldıġı üzere terbiyesine

ḳıyām idüp bu sebeble ismini Mūşā tesmiye eylediler baʿdehu taʿrīb idüp Mūsā didiler ṣoňra cānib-i İlahī'den mebʿūṯ oldı ūlū'l-ʿazm kelīmu'llāh bir peyġamberdir ki enbiyā-yı benī İsrāʾiliň evvelidir niteki Ḥażret-i ʿİsā rūḥu'llāh enbiyā-yı benī İsrāʾiliň āḫiridir. (7-8/ 13-1)

Muṣṭafā: 1. Ḥabīb-i Ekrem efendimizin ism-i şerīfidir. (30/12)

2. Ḥabīb-i Ekrem efendimizin ism-i şerīfidir maʿnā-yı luġāvīsi müntaḫab u güzīde. (32/6-7)

Nūḥ: bir peyġāmber-i z̤ī-şānıň ismidir. (14/11)

Süleymān: bir peyġāmber-i z̤ī-şānıň ism-i şerīfidir. (12/12)

Kıssa başlığıyla; Hz. Mûsâ'nın cebel-i Tûr kıssası (9-10/ 11-4), Hz. Süleymân ile Ankâ kuşu arasında geçen bir kıssa (10-11/ 21-16), Hz. İbrahîm ve Nömrûd'un kıssası (11-12/ 20-10), Hz. Dâvûd ile oğlu Hz. Süleymân'ın arasında geçen bir kıssa (13-14/ 3-9) ve Hz. Nûh'un tufân-ı Nûh kıssası (15/2-17) nakledilmiştir. Aşağıda bunlardan birine örnek verilmiştir.

Ḳıṣṣa: Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām āteşden sālimen çıḳdıḳda Nömrūd cenge daʿvet idüp zamān u mekān taʿyīn olunduḳda Ḥażret-i İbrāhīm yā Rab Nömrūd'ı aḫḳar-ı ḥayvānātla helāk eyle diyü duʿā idüp yevm-i mevʿūdda Nömrūd-ı şeḳā-nümūd bī-ḥadd cünūd ile bir ṣaḥrāda ṣaflar baġlayup İbrāhīm ʿaleyhi's-selām tek u tenhā, merdāne meydāna gelüp Nömrūd ile söyleşüp ol ḥīnde sivri siňek alayı hevāyı ḳaplayup kefereniň evvelā silāḥların baʿdehu aʿżāların yiyüp helāk itdiler Nömrūd ḥayretle ḳaçup sarāyına girdi bir siňek gelüp alt dudaġını ışırup muḥkem şişüp irtesi gelüp üst dudaġını ışırup şişüp baʿdehu burnuna girdi dimāġını yimege başlamaġın çomaḳlar ile başını dögdirüp bu ʿaz̤āb ile helāk oldı. (11-12/ 20-10)

Fâ'ide başlığıyla; Hz. Peygamber'in peygamberlik müjdesini daha kendileri çocukken veren Râhip Bahîrâ'nın hikâyesi (20/12-21), Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın cennetten sürülme kıssası (21-22/ 16-10), Hz. Peygamber'e gönülden muhabbetin önemini aktaran bir hikâye (26/8-16) anlatılmıştır. Aşağıda bunlardan birine örnek verilmiştir.

> **Fā'ide:** Īmānıň kemāline Resūlu'llāh'a muḥabbet şarṭ oldığına delīl *lā-yū'minu aḥadukum ḥattā ekūne ileyhi eḥabbe min vālidihi ve veledihi ve'n-nāsi ecmaʿine* daḫi *len yū'mine aḥadukum ḥattā ekūne eḥabbe ileyhi min nefsihi* diyü iki ḥadīṯ-i şerīf mervīdir kibār-ı meşāyıḫdan biri dir ki Ḥażret-i Resūl ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimizi vāḳıʿāda görüp yā Resūla'llāh beni maʿẕūr ṭut zīrā Allahu Teʿelā'ya muḥabbet saňa muḥabbetden beni meşġūl itdi didim buyurdılar ki yā mübārek; bir kimse ki Ḥaḳ Teʿālā'ya muḥabbet itdi taḥḳīḳ baňa muḥabbet eyledi. (26/ 8-16)

Mahsûl-i beyt kısımlarında, (3-4/ 10-5) sayfalarda Allah'ın sıfatlarının zâtlara tecellisi hususunda Hz. İsâ, Hz. Mûsâ, Hz. Meryem, Hz. Eyyûb; Hz. Bâyezîd ve Hâllâc-ı Mansûr'dan bahsedilmiş ve her birine Allah'ın hangi ism-i şerifiyle tecellide bulunduğu anlatılmıştır. (48-49/ 1-4) sayfalarda Hz. Peygamber ile sahabe-i kirâmdan Hazret-i Câbir bin 'Abdullâh'ın arasında geçen bir kıssa nakledilmiş; kıssada Peygamber efendimizin nasıl yaratıldığı kendi ağızlarından anlatılmıştır. Sayfa (28/2-9)'da Hz. Peygamber'in Hz. Bilâl ve Hz. Âîşe ile aralarında geçen bir sohbetten bahsedilmiştir. Aşağıda bunlardan birine örnek verilmiştir.

> **Maḥṣūl-i beyt:** […] Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň bir ḥāl-i şeref-meʾāline işāret ider ki aḥyānen Ḥażret-i Bilāl'a ḫiṭāben *"eriḥnī yā Bilāl"* buyururlar idi fī'l-ḥāl Cenāb-ı Bilāl muḥarriḳ ü mü'eṩṩir ṣadā ile naġme-perdāz olup şiʿr söylemege āġāz eyledikde Ḥażret-i Resūlu'llāh beşeriyetinden geçüp ʿālem-i ġayba ʿurūc u pervāz ider idiler; bir müddet tevaḳḳuf eyleyüp daʿvet-i ümmetle meʿmūr oldığından bi'ż-żarūr beşeriyet ḥāline ricʿate mecbūr olup Ḥażret-i ʿĀīşe'ye ḫiṭāben *kellīmīnī yā Ḥumeyrā* diyüp ʿĀīşe-i ṣıddīḳa umūr-ı

dünyādan baʿż-ı kelām ve ifāde-i merām itdikde Faḫr-ı ʿĀlem efendimiz ʿālem-i cismāniyete ʿavdet buyururlar idi. (28/2-9)

Kelime izahlarının yapıldığı kısımlarda, sayfa (33/11-15)'de *ṣabā* sözcüğü açıklanırken Hz. Yûsuf kıssasına gönderme yapılmış; ardından konuyla alakalı Hâfız'ın bir beyti verilmiştir. Yine Sayfa (23/8-14)'te *ʿarş* sözcüğü açıklanırken Hz. Peygaber ile Hz. Cebrâ'il arasında geçen bir diyalogtan bahsedilmiştir.

[…] *ṣabā* ol yeldir ki cānib-i şarḳdan seher vaḳtinde vezān olur ve ʿinde'l-baʿż Kaʿbe ṭarafından esen yel ki Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selāmıň pīrāheni ḳoḳusunı Ḥażret-i Yaʿḳūb ʿaleyhi's-selāma irişdirmişdir nite ki Ḫ'āce Ḥāfıẓ şu maʿnāya telmīḥ ile

Beyt: *Ey ṣabā nükhetī ez-būy-ı fülānī be-men ār*

Zār u bīmār-ı gamem rāḥat-ı cānī be-men ār beytini naẓm itmişdir. (33/11-15)

f. Evliya Menkıbeleri

Şârih metinde söylediklerini güçlendirip güzelleştirmek için beyitleri şerh ederken evliya menkıbelerinden de yararlanmış; bunları kıssa, fâ'ide tetimme gibi alt başlıklarla vermiştir. Metinde geçen evliyâlar: Bâyezîd-i Bistâmî, Behlûl-i Dânâ, Ebû'l-Hayr Tînânî, Ebû'l-Hasan Harakânî', Fahreddîn-i 'Irâkî, Hallâc-ı Mansûr ve Şeyh-i Ekber (Muhyiddîn-i İbn-i Arabî)'dir.

Kıssa başlığıyla; Ebû'l-Hayr Tînânî'nin meclisinde gerçekleşen bir sohbetten (57/6-12), Fahreddîn-i 'Irâkî'nin başından geçen bir olaydan hareketle aşk sırrını gizlemenin mümkün olmadığından (104/2-19), yine Behlûl-i Dânâ ile Harûn Reşîd arasında geçen bir olaydan haraketle Behlûl-i Dânâ'nın bir kerametinden (133/13-19) bahsedilmiştir. Tetimme başlığıyla Ebû'l-Hasan Harakânî'nin bir kerameti (59/10-15) anlatılmıştır. Bunun dışında geçen evliyâ isimleri metnin mahsûl-i beyt bölümünde kullanılmıştır. Aşağıda bunlardan birine örnek verilmiştir.

[…] Ḫulefā-yı ʿAbbāsiye'den Harūnu'r-Reşīd geşt ü güẕār ider iken deryā kenārında birāderi Behlūl-i Dānā'yı görmüş ki köhne libāsına yama vaż‘ ider dimiş ki ey Behlūl nedir bu ḥāl ḫulefā yanında beni maḥcūb itdiň Behlūl elinde olan igneyi deryāya atar balıḳlara ḫiṭāben benim sūzenimi getürüň dir derḥāl deňiz ḳarışup bir balıḳ igneyi aġzına alup Behlūl'üň öňüne getürüp bıraḳır ol vaḳt Behlūl dir ki sen beni evliyā nezdinde şermsār itdiň ki ḥayvānata emriň nāfiẕ degildir. (133/ 13-19)

III. BÖLÜM

A. DESTÂVÎZ-İ DÂNİŞ'İN METNİ

1. Nüsha Tavsifi

Çalışmamızın konusu olan *Destâvîz-i Dâniş* adlı eserin Türkiye'de 3 Makedonya'da 1 olmak üzere toplam 4 nüshası tespit edilmiştir. Çalışmamızda bu dört nüsha okunmuş nüshalar arası farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir. Aşağıda kütüphanelerde geçen arşiv numaralarıyla isimlendirilen nüshalar tanıtılmıştır.

a. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 4709

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Kataloğu'nda bu eser Destâvîz-i Dâniş ismiyle geçer. Katalog fişinde şârihi hakkında bilgi verilmemiştir. Sırtı meşin, yanları bez, siyah deri ciltli ve şemselidir. 232.175-190.125 mm. ölçülerindedir. Nesih ile kaleme alınan eser 21 satır, 366 sayfadır. Tamamında siyah mürekkep kullanılmıştır.

Eser, Mukaddime bölümünün ardından "Destâvîz-i Dâniş Münâcât-ı İlâhî" olarak başlıklandırılmıştır. En sonunda tetimme kaydı bulunur: Sene-i mâliye 1312, Nisan 8; sene-i kameriye 1313, Zî'l-ka'de 7, yevm-i bâzâr irtesi. Mukaddime bölümünden sonra Münâcât-ı İlâhî başlığıyla 1 adet ve Na't-ı nebevî başlıklarıyla 2 adet şiir şerh edilmiştir. Sonrasında Gazeliyât başlığıyla 102 adet gazelin şerhi bulunur. Gazellerden sonra Na't-ı nebevî başlığıyla 1 naat daha şerh edilmiştir.

Başı: (Mukaddime s. I / 1-4) Ḥamd-ı bī-ġāye ve şükr-i mā-lā-nihāye Cenāb-ı Ḫudā-yı vāhibü'l-ʿaṭāyāya sezādır ki *ḫammerat ṭıynetu Ādem erbaʿīne ṣabāḥen* tecelliyāt-ı bāriānesiyle mebdeʾ-i aṣlāb-ı beşer olan Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmı […]

Sonu: (Maḥṣūl-i beyt 366 / 17-19) Ey cānān Selīm'iñ dostluġundan her ne ḳadar ʿār ṭutar iseñ senden ġayrı tā ḳıyāmete ḳadar aña bir dost olmasun ve ebedī senden ayrılmasun dāʾimā ẕāt-ı pākiñle berāber olsun āmin ve minhu't-tevfīḳu ilā sivāʾi'ṭ-ṭarīḳ.

b. Makedonya Kütüphaneleri OMCT III/5

Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler Kataloğu'nda *Oriantal Manuscript Turk* başlığı altında "Yavuz Sultan Selîm Han'ın Dîvân-ı Belâgat-unvânının Şerhi (Farsça Tercüme)" şeklinde kayıtlıdır. Kırmızı deri ciltli, şemselidir. 273.198-240.150 mm. ölçülerindedir. Nesih ile kaleme alınan eser 25 satır, 240 sayfadır.[109] Tamamında siyah mürekkep kullanılmıştır.

Nüshada diğer nüshalardan farklı olarak Mukaddime bölümünden önce *Yavuz Sultan Selîm Hân'ın Dîvân-ı Belâgat-unvânının Şerhi Destâvîz-i Dâniş* başlıklı bir bölüm bulunur. Bu bölümde; eserden iki nüsha yazılıp birinin padişaha takdim edildiği diğerininse dışarı çıkartılmamak kaydıyla Manastır'daki İshakiye Camii Kütüphanesi'ne vakfedildiği anlatılır. Eserin sonunda vakıf kaydı bulunmaktadır. Târih-i vakf ibaresiyle sene-i hicriye 1314, Receb-i şerif 27 tarihi ve bende-i vâkıf ibaresiyle Ahmed Dâniş bin Sâlih bin 'Abdü'n-nebî ismi kayıtlıdır. Sol alt tarafta Ahmed Dâniş mührü bulunur. *Yavuz Sultan Selîm Hân'ın Dîvân-ı Belâgat-unvânının Şerhi Destâvîz-i Dâniş* bölümünde anlatılanlar eserin sonunda da tekrarlanır. Mukaddime bölümünden sonra Münâcât-ı İlâhî başlığıyla 1 adet ve Na't-ı nebevî başlıklarıyla 2 adet şiir şerh edilmiştir. Sonrasında Gazeliyât başlığıyla 102 adet gazelin şerhi bulunur. Gazellerden sonra Na't-ı nebevî başlığıyla 1 naat daha şerh edilmiştir.

Başı: (Mukaddime s. I/ 1-2) Ḥamd-ı bī-ġāye ve şükr-i mā-lā-nihāye Cenāb-ı Ḫudā-yı vāhibü'l-ʿaṭāyāya sezādır ki *ḫammerat ṭıynetu Ādem erbaʿīne ṣabāḥen* tecelliyāt-ı bāriānesiyle mebdeʾ-i aṣlāb-ı beşer olan Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmı […]

Sonu: (Maḥṣūl-i beyt 240/ 17-18) Ey cānān Selīm'iñ dostluġundan her ne ḳadar ʿār ṭutar iseñ senden ġayrı tā ḳıyāmete ḳadar aña bir dost olmasun ve ebedī senden ayrılmasun dāʾimā ẕāt-ı pākiñle berāber olsun.

[109] Yaşar Aydemir, Abdülkadir Hayber, **a. g. e.**, s. 439.

c. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3293

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda kayıtlı olan bu nüshanın ismi Destaviz; yazar adı ise hatalı olarak Hüseyin Dâniş şeklinde kaydedilmiştir. Eser tuğra şemselidir. Köşebentli sırtı kahverengi meşin, kapakları siyah pandizot bez ve mukavva bir cilt içerisindedir. 207.130-170.110 mm. ölçülerindedir. Cedid kâğıda rika ile yazılan eser 18 satır, 206 yapraktır.[110] Eser, Mukaddimenin ilk sayfası atlanarak sonraki sayfalardan itibaren numaralandırılmıştır. Son yaprak 411 olarak numaralanmıştır. Eserin tamamında siyah mürekkep kullanılmıştır.

Mukaddime bölümünden sonra Münâcât-ı İlâhî başlığıyla 1 adet ve Na't-ı nebevî başlıklarıyla 2 adet şiir şerh edilmiştir. Sonrasında Gazeliyât başlığıyla 102 adet gazelin şerhi bulunur. Gazellerden sonra Na't-ı nebevî başlığıyla 1 naat daha şerh edilmiştir. Nüshanın sonunda 22 Temmuz 1322 tarihli istihsah kaydı bulunur. Burada eserin aslının Manastır'da İshakiye Camii'nin kütüphanesinde bulunduğu ve mevcut nüshanın bu eserden istinsah edildiği belirtilmiştir.

Başı: (Mukaddime s. I / 1-2) Ḥamd-ı bī-ġāye ve şükr-i mā-lā-nihāye Cenāb-ı Ḫudā-yı vāhibü'l-ʿaṭāyāya sezādır ki *ḫammerat ṭıynetu Ādem erbaʿīne ṣabāḥen* tecelliyāt-ı bāriānesiyle mebdeʾ-i aṣlāb-ı beşer olan Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmı […]

Sonu: (Maḥṣūl-i beyt 411/ 3-5) Ey cānān Selīm'iň dostluġundan her ne ḳadar ʿār ṭutar iseň senden ġayrı tā ḳıyāmete ḳadar aňa bir dost olmasun ve ebedī senden ayrılmasun dāʾimā ẕāt-ı pākiňle berāber olsun.

d. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8511

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda kayıtlı olan bu nüshanın hatalı olarak ismi Divan ve yazar adı Yavuz Sultan Selîm olarak kaydedilmiştir. Yavuz Divan'ı nüshası gibi kaydedilen eser aslında divanın şerhinin nüshasıdır. Yazmanın sırtı meşindir ve ebrulu karton kapağı bulunur. 195.120-180.110 mm. ölçülerindedir.

[110] (Çevrimiçi), https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=135992, 29 Haziran 2016.

İnce kâğıda rika ile yazılan eser 21 satır, 171 yapraktır.[111] Eser, Mukaddime bölümü atlanarak Münâcât-ı İlâhî bölümünden itibaren numaralandırılmıştır, son yaprak 355 olarak numaralanmıştır. Münacât bölümündeki ilk beyitlerde kırmızı mürekkep kullanılmış bunun dışında eserin tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır.

Nüshaya mukaddime bölümünden önce Kemâl Paşazâde'nin meşhur kıtası kurşun kalemle eklenmiştir.

Az zamân içre çok iş itmiş idi
Sâyesi olmuş idi âlem-gîr
Şems-i 'asr idi 'asrda şemsin
Zıllı memdûd olur zamânı kasîr

Ardından yine kurşun kalemle nüsha içerisindeki şiirlerin sıra numarası ve sayfaları çizelge şeklinde verilmiştir.

Mukaddime bölümü başlıksız olarak doğrudan yazılan nüshada, Münâcât-ı İlâhî başlığıyla 1 adet ve Na't-ı nebevî başlıklarıyla 2 adet şiir şerh edilmiştir. Sonrasında Gazeliyât başlığıyla 102 adet gazelin şerhi bulunur. Gazellerden sonra Na't-ı nebevî başlığıyla 1 naat daha şerh edilmiştir. Nüshada herhangi bir tarihe rastlanmamıştır.

Başı: (s. I / 1-3) Ḥamd-ı bī-ġāye ve şükr-i mā-lā-nihāye Cenāb-ı Ḫudā-yı vāhibü'l-ʿaṭāyāya sezādır ki *ḫammerat ṭıynetu Ādem erbaʿīne ṣabāḥen* tecelliyāt-ı bāriānesiyle mebdeʾ-i aṣlāb-ı beşer olan Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmı […]

Sonu: (Maḥṣūl-i beyt 355/ 3-6) Ey cānān Selīm'iñ dostluġundan her ne ḳadar ʿār ṭutar iseñ senden ġayrı tā ḳıyāmete ḳadar aña bir dost olmasun ve ebedī senden ayrılmasun dāʾimā ẕāt-ı pākiñle berāber olsun.

[111] (Çevrimiçi), https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=128276, 29 Haziran 2016.

2. Tenkitli Metinde Takip Edilen Yol

Çalışmamızın konusu olan *Destâvîz-i Dâniş* adlı eser XIX. yüzyılın sonunda kaleme alınmıştır. Metin çeviri yazıya aktarılırken yazılmış olduğu yüzyılın dil hususiyetlerine dikkat edilmiştir.

Türkiye Türkçesi; araştırmaları kolaylaştırmak bakımından Eski Türkiye Türkçesi, Orta Türkiye Türkçesi ve Yeni Türkiye Türkçesi olarak üç devreye ayrılmıştır.[112] "Türkiye Türkçesi'nin tarihi ve doğal gelişim süreci dikkate alındığında XVIII. yüzyıl Yeni Türkiye Türkçesi'nin gelişimini büyük ölçüde tamamladığı bir devre olarak karşımıza çıkar. Eski Türkiye Türkçesi'ne (ETT) hakim olan dudak uyumsuzluğundan sonra günümüzdeki telaffuz şekillerinin çoğu XVIII. yüzyılda artık oluşmuş durumdadır."[113] Bu durum karşımıza geleneksel/klişeleşmiş imla ile telaffuz farkı meselesini çıkartır. XIX. yüzyılda Halit Ziya Uşaklıgil "meselâ didi, gelüb gibi kelimeler böyle yazılırlar, amma dedi, gelip okunurlar…"[114] diyerek imla ile telaffuzun farklılığına işaret etmiştir. "İmlâ muhafazakâr bir sistem olup kimi kalıplaşmış şekiller yüzyıllar boyunca değişmeden yazıldıkları için, kelimelerin söylenişi değişir, ancak yazılışı değişmez."[115]

Çalışmaya konu olan metinde, klişeleşmiş imla dolayısıyla yazılan ünsüzlerin aktarımında Türkiye Türkçesi söylenişi esas alınmıştır: Aga**ç** (136/20), **ç**iftci (82/1), gü**ç** (24/4), kılı**ç** (32/10), gelü**p** (12/4), idü**p** (13/19), **çı**planmış (27/11), sa**ç** (91/17), bulu**t** (127/7), kanat**l**ı (67/7), ü**ç** (15/12). Nüsha içerisinde imlaya dair birlik bulunmamaktadır. Örneğin; "saçlara" sözcüğü kimi yerde cim harfiyle saclara (65/5), kimi yerde çim harfiyle saçlarına (31/18) şeklinde yazılmıştır: Ucdukları/ u**ç**dukları

[112] Hayati Develi, "18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine", **Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi**, Gazimağusa, 1998, S. 1, s. 1.

[113] Hayati Develi, **a. m.**, s. 1

[114] Kaya Türkay'dan aktaran Yavuz Kartallıoğlu, "Tanzimat Gramerlerinde Bazı Eklerin İmlası ve Dudak Uyumu ile İlgili Uyarılar", **Bilig**, Güz 2007, S. 43, s. 90.

[115] Hayati Develi, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015, s. 207.

(67/7; 135/8), bulud/ bulut (128/21; 19/18) gibi… Bu gibi durumlarda yine Türkiye Türkçesi söylenişi esas alınmıştır. Aynı durum metnin diğer nüshalarının kendi içerisinde de nüshalar arasında da görülür.

Ünlülerin yazımında nüsha içerisinde birlik bulunmamaktadır. Bu gibi durumlarda metne sadık kalınmış hangi vokal kullanıldıysa o vokal yazılmıştır: İçeri/ içerü (108/18; 97/4), dürli/ dürlü (136/5; 4/7), gizli/ gizlü (4/15; 114/19), karşı/ karşu (175/9; 9/11), korkı/ korku (90/12; 140/3), yaraşıklı/ yaraşıklu (2/13; 44/1). Yine aynı durum metnin diğer nüshalarının kendi içerisinde de nüshalar arasında da görülür.

Eklerin yazımında metne sadık kalınmıştır: Oldukda (15/12), itdi (21/11), gitmişdir (27/21), göricilikden (29/21); ider ise/ iderse (79/6; 40/9), olur ise/ olursa (44/7; 83/20), peygamber ile/ refrefle (24/20; 24/21), iʿtikād-ı sahīh ile/ iʿtikād-ı sahīhle (57/20; 45/17) ider idi/ iderdi (13/21; 63/9).

Farsça kısımların yazımında Türkçenin ses yapısına uygun yazım esas alınmıştır: Konem/ künem (5/9); bordi/ bürdi (20/2); koca/ küca (140/17); gol/ gül (39/21) gibi. Farsça konum ekleri (be-, ber-, der-, ez-, rā-, zi-) eklendikleri isimlerden kısa çizgi ile ayrılmıştır: Be-aʿsā (12/11), ber-efrāşte (18/14), der-reheş (34/3), ez-gayr (4/14), şeb-rā (5/19), zi-tü (90/18) gibi. Farsça konum eklerinden *-rā* eki; tahsis edatı göreviyle kullanıldığı yerlerde görev farkını göstermek amacıyla eklendiği isme bitişik yazılmıştır: merā "benim" (96/14), dünyārā "dünyanın" (123/8), Selīmrā "Selîm'in" (180/4) gibi. İsme eklenen *be-,* konum ekiyle karışmaması için ifadeyi güzelleştirip kuvvetlendirmek maksadıyla fiile eklenen *be-* sesi *bi-* olarak yazılmıştır: Bigüşūd (57/13), bidānīd (67/2), bişūy (114/15) gibi. Çoğul ekleri eklendikleri kelimeye bitişik yazılırken, eklendikleri ismi olumsuz yapan *bī-* ve *nā-* ekleri ayrı yazılmıştır: Muhibbān (34/20), dilhā (54/1); bī-ḫayāl (178/16), nā-maʿdūd (9/3) gibi.

Metinde veznin gerektirdiği yerlerde Türkçede olduğu gibi ilk kelimedeki sesli düşürülerek yerine kesme işareti konulmuştur: **Z'**evvel (zi- evvel) 31/20, **K'**ī̄n (ki ī̄n) 44/10 gibi. Yine bazı yerlerde vezin gereği ikinci kelimedeki sesli düşürülmüştür: Ne'**tv**ān (ne tüvān) 85/10, bi'**gz**ār (bi-güzār) 116/8, bi'**şn**ev (bi-şinev) 103/1 gibi. Bazen de vezin gereği şeddeli sesler şeddesiz okunmuştur: Ümmī̄d yerine ü**m**ī̄d (62/3) gibi...

Destāvāz-i Dāniş; XVI. yüzyılda kaleme alınmış Farsça bir Divan'ın XIX. yüzyılda yapılmış şerhidir. Çalışmamızda Farsça kelimeler şerhi yapılan metnin yüzyılına uygun (XVI. yüzyıl) okunurken, şerhin kaleme alındığı XIX. yüzyıldaki kelimelerde yukarıda da bahsedildiği gibi günümüz söyleyişine yakın olan tercih edilmiştir. Örneğin; henüz sözcüğü şiirin içersinde geçiyorsa "henūz" şerh kısmında geçiyorsa "henüz" olarak yazılmıştır: "Güft Selīmī **henūz** […] " (147/8), "[…] **henüz** görünmüş ṣaḳala […]" (105/1)

Metinde okunamayan iki kelime [……] şeklinde yazılıp bu kelimelerin eski harflerle yazılışı dipnotta gösterilmiştir. Ayetlerin manaları verilirken *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân-ı Kerîm Meali* kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmamız mensur bir metin olduğundan metni kolaylaştırmak adına gerekli görülen yerlere noktalama işaretleri konmuş, metinde geçen özel adlar büyük harfle yazılmış ve adlara gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmıştır. Metinde kelime izahlarının yapıldığı yerler ve başlıklar **koyu**, metne şevahit getirme maksatlı alıntılanan şiir parçaları *italik* yazılmıştır. Metnin kendisinde bulunan sayfa numaralarına sadık kalınmış, okura kolaylık sağlamak açısından sayfadaki satırlar tarafımızca numaralandırılmıştır.

3. Tenkitli Metin

I

MUKADDİME

(1) Ḥamd-ı bī-ġāye ve şükr-i mā-lā-nihāye Cenāb-ı Ḫudā-yı vāhibü'l-ʿaṭāyāya (2) sezādır ki *ḫammerat ṭıynetu Ādem erbaʿīne ṣabāḥen*[116] tecelliyāt-ı bāriānesiyle (3) mebdeʾ-i aṣlāb-ı beşer olan Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmı zīnetsāz-ı (4) erīke-i tekvīn *ve inna'llāhe ḫaleḳa Ādem ʿalā ṣūretihi*[117] teşrīf-i ḫās-ı ṣamedānīsiyle (5) zīb-i taḫtgāh-ı ḫilāfet-i māʾ u ṭīn eyleyerek ʿillet-i ġāʾiye-i kevn (6) ü mekān ve sebeb-i āferīniş-i ins ü cān olan Ḥabīb-i Ekrem'ine (7) o vāsıṭa-i celīle ile tevdīʿ-i emānet ve naḳl-i tuḫfe-i kübrā-yı risālet (8) buyurmuşlardır ve ṣalāt u selām, mefḫar-ı enām ve peyġamber-i ḫāss u ʿām (9) efendimize elyaḳ u revādır ki ḫilāfet-i bāṭıniye vü ẓāhiriyeniň muḳteżāsını

II

(1) ber-vefḳ-i ḥaḳ u ʿadālet īfā vü icrā ve duʿā-yı cemīl ü ṣenā-yı cezīl (2) āl-i ʿıẓām u aṣḥāb-ı kirāma aḥrādır ki her biri metbūʿ-ı müfaḫḫam (3) ve resūl-ı aʿẓāma kemāl-i ittibāʿ vü inḳıyād ile istikmāl-i şerīṭa-i iḳtidā (4) buyurdılar ve dürūd-ı nā-maʿdūd u sitāyiş-i bī-ḥudūd ḫalīfe-i zamān (5) ve ḫāḳān-ı cihān āb-rū-yı sülāle-i celīle-i ʿOṣmāniyānü's-sulṭān (6) ibnü's-sulṭānü's-sulṭān ʿAbdü'l-Ḥamīd-i Ṣānī Ḫān efendimize şāyeste (7) vü evlādır ki seyf ü ḳalem tevʾem oldıḳları cihetle yek-dīgere irtibāṭı (8) ehemm ü elzem idügünden seyfiň meziyet-i celīlesini itmām ile aṣḥābını (9) maʿmūr ve ḳalemiň ḥuḳūḳ ve ḥürmet-i muḳaddesesini *kemā-yelīḳu* [118] istikmāl ile (10) erbābını mesrūr buyurdılar.

---

[116] Adem'in mayası kırk sabah süresince mayalandı.

[117] Kesinlikle Allah Adem'i kendi mizacı üzerine yarattı.

[118] Uygun olduğu üzere

Naẓm:

Şehriyār-ı ümem ü ḥāmi-i dīn ü nāmūs
İdeli taḫt-ı ḫilāfetde ʿadāletle cülūs

Oldı āsāyiş ü emniyyet ile ḫalḳ-ı cihān
Sāye-i luṭf-ı ʿamīminde elīf ü meʾnūs

Heybet ü ḥaşmet u dārātını rūʾyet itse
Dāḫil-i kehf-i şermsārı olur Daḳyānūs

Mūr olur ẕillet ile encümeninde Tīmūr[119]
Bāb-ı ʿālīsine derbān olamaz Keykāvus

Bendesi Ḫusrev-i Pervīze tefāḫür eyler
Naẓar-ı ḥażret-i şāhānesidir genc-i ʿarūs

Mihr ü meh gelmede taʿẓīm ile eyyām ü leyāl
Bārgāh-ı ʿaẓametgāhını olsun pābūs

Āsumānda görinen şuʿleleri şanma nücūm
Her gice ʿadline şenlikle yaḳarlar fānūs

Fażl u iḥsān u saḫā fehm ü dirāyetde muḥīt
ʿAḳl u iẕʿān u ẕekā ʿilm ü hünerde ḳāmūs

Dānişā ʿāfiyet ü ʿömr-i dırāz u iḳbāl
Ẕāt-ı ʿulyāsına ikrām ide Ḥayy u Ḳuddūs[120]

[119] Tīmūr: D nüshasında bu sözcüğün üstünde Faġfūr da yazılmıştır.
[120] Ḥayy u Ḳuddūs: Ḥayy u Ḳuddūs neṣr B, C

III

(1) bu dāʿī-i kemīneleri ecdād-ı maʿālī-nijād-ı ḫusrevāneleri bulunan ḫulefā-yı (2) celīle-i ʿOṣmāniyeniň doḳuzıncısı cennet-mekān sulṭān Selīm Ḫān (3) ḥażretleriniň sevḳ-ı ittifāḳ ile dīvān-ı belāġat-ʿunvānlarını müṭālaʿa (4) idüp mażāmīn-i rengīniyle[121] dīde-pīrā-yı iştiyāḳ ve nikāt-ı şīrīninden (5) iktisāb-ı niṣāb-ı ezvāḳ eyledigimden müşārün-ileyh ḥażretleriniň yerāʿa-ı (6) şāhāneleriniň eṣer-i bāriʿi olan bu bergüzār-ı ḳıymetdār şāyān-ı iʿtibār[122] (7) bir gevher-i şehvār olup bedāyiʿ-i müntericātı ʿulüvv-ı ṭabʿ-ı şāhānesiniň (8) şāhid-i bī-ʿadīlī olmaḳla zebān-ı ʿazbü'l-beyān Fārsīye heveskār (9) bulunanlar müstefīd olsunlar içün lisān-ı Türkī üzere bir şerḥ-i muḫtaṣar (10) u müfīd tertībine göňlümde bir ārzū peydā oldı ḳalemimde kesel (11) ü ḳuṣūr ve ḳalbimde ʿacz ü fütūr ẓāhir ü hüveydā ise de [123]

Ġaraẓ naḳşist k'ez mā bāz māned
Ki hestī-rā nemī bīnem beḳāyī[124]

(13) mażmūnunca bu ʿālemden güzer her kimseye muḳadder ü emr-i muḳarrer oldıġı (14) cihetle bārī ʿācizāne bir eṣer terk ideyim mülāḥaẓasıyla *mütevekkilen* (15) *ʿale'llāh teʿālā*[125][126] tercüme vü taḥrīre mübāşeret ve tamām u ḫitāmı müyesser-kerde-i (16) Rabbü'l-ʿizzet oldı.

Eger güş itmeyeydim ḳıṣṣa-i Mūr u Süleymānı
Ḳanāʿat eylemezdim böyle destāvīz-i nāçīze[127]

[121] rengīniyle: rengīni ile B, C, D
[122] şāyān-ı ʿitibār: ʿitibār idilecek B, C, D
[123] ẓāhir ve hüveydā ise de: ẓāhir ve hüveydā ise de beyt B, C
[124] Bizden geriye kalandan maksat, bir nakıştır; çünkü (maddi) varlıkta sonsuzluk görmüyorum.
[125] mütevekkilen ʿale'llāh teʿālā: mütevekkilen ʿale'llāh D
[126] Yüce Allah'a sığınarak.
[127] destāvīz-i nāçīze: destāvīze nāçīze C

(18) feḥvāsınca pāy-ı melaḫ meşābesinde olan şu hediye-i mürānemi (19) Süleymān-ı zamān u ḫāḳān-ı cihān cenāb-ı şevket-meʾāb u ḳudret-nişāb

IV

(1) veliyy-i nimet-i ʿālī-cenāb şehenşāh-ı kām-yāb efendimiz ḥażretlerine (2) ʿācizāne ʿarż u ihdā eylemege ictirā idebildim. Cenāb-ı Ḥaḳ (3) u feyyāż-ı muṭlāḳ ḥażretleri rehīn-i mevḳiʿ-i ḥüsn-i ḳābūl buyursun (4) *ve minhu't-tevfīḳu ilā sivāʾi'ṭ-ṭarīḳ.*[128]

1

DESTĀVĪZ-İ DĀNİŞ[129]

MÜNĀCĀT-I İLĀHĪ

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

Ey türā perde-i ʿizzet[130] ʿalem-i yektāyī
Kes ne hemtā-yı tü der-milket-i bī-hemtāyī

(4) **ey** ḥarf-i nidā münādāsı maḫżūf[131] Cenāb-ı Ḫudā'dır **tü** sen **-rā** edāt-ı (5) taḫṣīṣ[132] **perde** hicāb u niḳāb **ʿizzet** ḳudret ü ġalebe ve kuvvet ü kerem (6) cihetinden ġayra rüchān u ziyādet ve nādirü'l-vücūd ve miṣl-i nā-būd olmaḳ (7) maʿnālarınadır **ʿalem** nişān u damġa ve cebel ü sancaḳ ve bir ḳavmiñ seyyid (8) ü ẕī-şānına dinür **yektā** yalñız u bir ḳat **-ī** edāt-ı maṣdar[133] **kes** (9) kimse **ne** nefy-i ẕevāt ve selb-i ṣıfāt içündür **hemtā** miṣl ü mānend (10) **der-** edāt-ı ẓarf[134] ʿArabīde fī gibi **milket** bir nesneye

[128] Başarıya giden yol Allah'tandır.
[129] destāvīz-i Dāniş: -B, -C, -D
[130] ʿizzet: ʿişmet A
[131] münādāsı maḫżūf: münādāsı B, C, D
[132] -rā edāt-ı taḫṣīṣ: -rā edāt-ı taḫṣīṣ bu ṣūretçe türā seniñ dimekdir B, C, D
[133] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[134] edāt-ı ẓarf: ẓarfiyet içündür B, C edāt-ı ẓarfiye D

istiḳlāl vechi (11) üzere żabṭ eylemege ḳādir olaraḳ ẓafer bulup zīr-i dest-i istīlāya (12) almaḳ maʿnāsınadır **bī-** edāt-ı nefydir ʿArabīde lā Türkīde -sIz ile taʿbīr olunur (13) göñülsüz gibi.[135]

2

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Ḫudā seniñ ḳudret ü kuvvetiniñ ḥicābı, vaḥdāniyet ü ferdāniyetiniñ (2) nişānıdır bī-miṯl ü bī-mānend olmaḳ mülkünde saña[136] şerīḳ ü naẓīr yoḳdur (3) sen ḥükmüñde müstebid ü müstaḳilsin.

Hemçü Dārā be-deret bende hezārān Ḫusrev
Ey tü dārende vü zībende tü-rā Dārāyī

(5) **hemçü** edāt-ı teşbīhdir ʿArabīde kāf Türkīde gibi maʿnāsına[137] **Dārā** (6) ekāsire-i İrān'dan ve mülūk-i Keyāniyān'dan[138] bir şehriyārıñ[139] ismidir İskender-i (7) Ẕü'l-Ḳarneyn'iñ bidāyet-i ẓuhūrunda[140] nice vilāyetlere ḥākim idi aña Dārāb ve (8) Keyḳubād da dirler ve her ẕī-şevket ḥükümdāra[141] medḥ ü sitāyişde Dārā (9) dinülür **be-** edāt-ı ẓarf[142] **der** bāb u ḳapu[143] **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **bende** (10) ḳul u köle ʿArabīde ʿabd gibi **hezār** biñ **-ān** edāt-ı cemīʿ[144] **Ḫusrev** (11) her zī-şevket şehriyāra[145] ıṭlāḳ olunur ve Hürmüz-i Tācdār'ıñ oġlı Pervīz'iñ (12) laḳabıdır ki Ḫusrev-i Pervīz dirler **ey** ḥarf-i nidā münādāsı Cenāb-ı Ḫudā'dır (13) **tü** sen **dārende** ṭutucı **ü** ʿāṭıfe[146]

[135] göñülsüz gibi: bī-dil gibi göñülsüz maʿnāsına B, C, D
[136] mülkünde saña: mülkünde bir kimse saña B, C mülkünde kimse saña D
[137] maʿnāsına: maʿnā D
[138] mülūk-ı Keyāniyān'dan: D nüshasında mülūk kelimesinin üstüne ḥükümdārān kelimesi de yazılmıştır.
[139] şehriyārıñ: ḥükümdārıñ B, C, D
[140] İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn'iñ bidāyet-i ẓuhūrunda: -B, -C, -D
[141] ḥükümdāra: pādişāha B, C, D
[142] edāt-ı ẓarf: ẓarfiyet içündür B, C edāt-ı ẓarfiye D
[143] bāb u ḳapu: ḳapu B, C, D
[144] edāt-ı cemīʿ: edāt-ı cemʿ ẕevī'l-ʿuḳūlde müstaʿmeldir B, C, D
[145] şehriyāra: pādişāha B, C, D
[146] ʿaṭıfe: ʿaṭf içündür B, C edāt-ı ʿaṭf D

zībende güzel ü yaraşıḳlı (14) idici **tü-rā** saña maḫṣūṣ **Dārā** ẕī-şevket melik[147] yāḫūd vaṣf-ı terkībī (15) olaraḳ ṭutıcı maʿnāsına **-ī** edāt-ı maṣdar.[148]

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Dārā gibi ẕī-şevket biñlerce mülūk[149] seniñ dergāh-ı (17) maʿnevīyeñde ḳuldur yaʿnī sen Maʿbūd ve anlar ʿābiddir[150] ve sen Ḫālıḳ (18) ve anlar maḫlūḳdur ey Ḫudā ki ṭutucı ve eşyāya zīnet ü yaraşıḳ (19) viricilik[151] ve şevket ü ʿaẓamet şehriyārlıġı[152] saña maḫṣūṣdur.

Cilve-i ḥüsn-i tü ẓāhir zi-ruḫ-i her zībā
İn çi ḥüsn ü çi ẓuhūrest bedīn zībāyī

(21) **cilve** bir nesneyi keşf ü ʿayān eylemek ve bir şeyʾe[153] naẓar ṣalmaḳ

3

(1) maʿnāsınadır **ḥüsn** cemāl ü güzellige dinür cemʿi maḥāsin gelür **tü** (2) sen **ẓāhir** āşikār **zi-**edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi **ruḫ** yaňaḳ (3) ʿārıż ve ruḫsār daḥi dirler ʿArabīde ʿiẕār gibi **her** edāt-ı ḥaṣr[154] (4) ʿArabīde küll gibi **zībā** ārāste vü zīnetli vü yaraşıḳlı **īn** bu[155] (5) **çi** edāt-ı istifhām ẕevī'l-ʿuḳūlüň ġayrıdan sūaldir çi çīz ne nesne (6) dimek gibi **ẓuhūr** āşikār olmaḳ **-[e]st** edāt-ı rabṭdır ḥükm ve ḫaber (7) maʿnāsını ifāde ider nite ki[156] ʿArabīde żamīr-i faṣl ve Türkīde -dIr gibi (8) **be-** edāt-ı

[147] melik: pādişāh B, C, D
[148] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[149] mülūk: pādişāhlar B, C, D
[150] ʿābiddir: ʿābid B, C, D
[151] viricilik: virici B, C, D
[152] şehriyārlıġı: pādişāhlıġı B, C, D
[153] şeyʾe: nesneye B, C, D
[154] edāt-ı ḥaṣr: edāt-ı ḥaṣrdır B, C
[155] bu: ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ bu dimekdir D
[156] ider niteki: ider D

muṣāḥabet ʿArabīde maʿa maʿnāsına **īn** ism-i işāret (9) ḳarībe mevżūʿ bu dimekdir[157] **-ī** edāt-ı maṣdar.[158]

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Rab her maḥbūbuñ ruḫsārından seniñ ḥüsnünüñ (11) inkişāfı āşikārdır bu ne güzellikdir ve bu zīnet ü yaraşıḳ ile berāber (12) ne ẓāhir ü bāhir olmaḳdır ḫulāṣa-i maḳṣūd cilve, Cenāb-ı Ḫudā'nıñ (13) ẕāt ü ṣıfāt ve efʿāliniñ ẓuhūruna dirler meṣelā bir kimseye tecellī-i ẕāt (14) olsa *fe-lemmā tecellā Rabbuhū li'l-cebeli ceʿalehu dekkan ve ḫarra Mūsā ṣaʿiḳan*[159] feḥvāsınca (15) ol kimseniñ ẕāt ü ṣıfātını ifnā vü mużmaḥil eyler āmmā tecellī-i ṣıfāt mütecellī-i lehiñ (16) ẕātını ifnā eylemez belki ṣıfat-ı Ḫudā anda ẓuhūr ider meṣelā Ḥażret-i ʿĪsā'ya (17) ḫālıḳıyet ṣıfatıyla tecellī eyledi ḫākden ḳuş ḫalḳ itdi *ve iẕ taḫluḳu (18) mine'ṭ-ṭīni ke-heyʾeti'ṭ-ṭayr*[160] naẓm-ı celīlī beyān eyledigi gibi ve Muḥyī vü Şāfī (19) ismleriyle tecellī eyledi iḥyā-yı mevtī ve ibrāʾ-i ekmeh ü abraṣ itdi (20) ve Ḥażret-i Meryem'e rezzāḳıyet ṣıfatıyla tecellī eyledi[161] ʿālem-i ġaybdan aña rızḳ (21) gelürdi[162] kemā ḳāle'llāhu teʿālā *kullemā deḫale ʿaleyhā Zekerīyyā'l-miḥrābe vecede ʿindehā rızḳan*[163]

4

(1) ve Ḥażret-i Eyyūb'a Ṣabūr ismiyle tecellī eyledi bu ḳadar sene belāya ṣabr ḳıldı (2) ve evliyāu'llāhdan Ḥażret-i Bāyezīd'e ʿıẕem-ı şānıyla[164] tecellī eyledi *subḥānī (3)*

---

[157] ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ bu dimekdir: bu D

[158] edāt-ı maṣdar: edāt-ımaṣdariye D

[159] Kur'ān-ı Kerīm, (7/143) Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağan ediverdi. Mūsā da baygın düştü.

[160] Kur'ān-ı Kerīm, (5/110) İznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun.

[161] iḥyā-yı mevtī ve ibrā-i ekmeh ü abraṣ itdi ve Ḥażret-i Meryeme rezzāḳıyet ṣıfatıyla tecellī eyledi: -D

[162] gelürdi: gelür idi B, C

[163] Kur'ān-ı Kerīm, (3/37) Zekeriyā, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu.

[164] ʿıẕem-ı şānıyla: ʿaẕamet-i şānıyla D

mā aʿẓam şānī[165] didi ve Ḥallāc-ı Manṣūr'a vaḥdet-i muṭlaḳa ile (4) tecellī eyledi ene'l-ḥaḳ didi ve ḫūbān-ı dil-sitānlara Cemīl ismiyle (5) tecellī eyledi ʿuşşāḳı ḥüsn ü cemāllerine ḥayrān ḳıldı[166] ve bu ẕikr olunan (6) tecelliyātdan ġayrı Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri her laḥẓa ʿibādınıň ḳalbine (7) bir türlü ẓuhūr ve bir gūne tecellī ḳılmadadır gāh ḳabż u gāhī basṭ (8) ve gāh ṣaḥv u gāh maḥv ve gāhī fenā vü gāhī beḳā ve bir gūne ism ve bir nevʿ resm (9) ile nümāyān olur nite ki bir ʿārif dimişdir. **Naẓm**[167]:

Āyīne sāḫt ʿālem u ḫod-rā be-ū nümūd
ʿAks-i cemāl-i ūst nihān u ʿayān ki hest

Çün ḥüsn-i ū be-naḳş cihān kerd cilveī
Ẓāhir nümūd īn heme kevn ü mekān ki hest

Kū nām u kū nişān zi-ġayr u kücāst ġayr
Yārest ẓāhir ez-heme nām u nişān ki hest[168]

Tü nihān der-tutuḳ-ı nūr ẓuhūret heme cā
Rūyet ez-ġayr nihān ve'z heme rū peydāyī

(15) **tü** sen **nihān** gizli **tutuḳ** perde **nūr** āydınlıġa dinür ḍavʾ u ẓiyāʾ (16) maʿnāsına Fārsīde rūşenāyī dirler ki ẓulmetiň żıddıdır **heme** (17) cemiʿan **cā** yer ü arż[169]

[165] Durumum ne kadar da yüce.

[166] ḳıldı: ḳıldılar B, C

[167] Naẓm: -B, -C, -D

[168] Âlemi ayna yaptı ve kendini ona yansıttı. Gizli ve âşikâr ne varsa onun cemâlinin aksidir. / Onun güzelliği cihânın nakşına kendini gösterince, bu mevcut olan bütün kevn u mekân âşikâr oldu. / Nerede ad san, nerede nişan hani başkasının adı ve nişanı; var olan her şeyde adı ve nişanı zâhir olan sevgilidir.

[169] yer ü arż: arż u yer B, C, D

maʿnāsına **rūy** yüz **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb (18) **ez-** edāt-ı ibtidā[170] **ġayr** dīger **u** ʿāṭıfe[171] **rū** cihet ü yüz **peydā** (19) ẓāhir ü āşikār **-ī** edāt-ı ḫiṭāb.

(20) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Ḫudā nūr perdesi içinde muḫtefī vü bāṭın iseň de (21) her maḥalde tecelliyātıň ile āşikār ü ẓāhirsin ve seniň cemāliň

5

(1) aġyārdan mestūr ise de cemīʿ-i cihātdan nümāyānsın yaʿnī tecellī-i ẕāt ü ṣıfāt (2) ve efʿāl ile eşyānıň ve ḫuṣūṣiyle insānıň fıṭrat-ı ezeliye ve istiʿdāt-ı (3) ebediyesine nisbetle tecellī idüp şān-ı ulūhiyetiňe şāyān olan (4) ẓuhūr[172] ile ẓāhir olursın.

Hīç bī-emr-i tü ez-bende neyāyed emrī
Men be-emr-i tü künem her çi tü mīfermāyī

(6) **hīç** maʿdūm u endek **bī-** edāt-ı nefy **emr** buyurmaḳ maʿnāsına[173] ki (7) nehy muḳābilidir Fārsīde fermān dirler[174] **tü** sen **ez-** edāt-ı ibtidā (8) **bende** ʿabd u çāker **neyāyed** gelmez **emr** ḥāl ü şān[175] **-ī** edāt-ı vaḥdet (9) **men** ben **be-** edāt-ı muṣāḥabet[176] **künem** iderim **her** edāt-ı ḥaṣr (10) **çi** edāt-ı istifhām **mī** edāt-ı ḥāl **fermāyī** buyurursın.[177]

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Seniň emr-i Rabbāniyeň ve irāde-i Yezdāniyeň olmadan köleňiň (12) elinden ve dilinden hīç bir ḥāl ü şān gelmez *ileyhi yerciʿu'l-emru kulluhu*[178] mażmūnunca (13) cemīʿ-i efʿāl[179] u aḥvāl saňa rāciʿdir sen merciʿ-i küll-i eşyā ve

[170] edāt-ı ibtidā: min maʿnāsına Türkīde den gibi B, C edāt-ı ibtidā ʿArabīde min Türkīde den gibi D
[171] ʿaṭıfe: ʿaṭf içün zi- edāt-ı ibtidā B, C edāt-ı ʿaṭf D
[172] şāyān olan ẓuhūr: şāyān-ı ẓuhūr D
[173] maʿnāsına: maʿnāsınadır B, C, D
[174] fermān dirler: fermān B, C
[175] ḥāl ü şān: ḥāl ü şān ve efʿāl ü aḳvāl B, C ḥāl ü şān ve fʿil ü ḳavl D
[176] edāt-ı muṣāḥabet: muṣāḥabet içündür Türkīde ile gibi B, C edāt-ı muṣāḥabet Türkīde ile gibi D
[177] fermāyī buyurursın: -B, -C.
[178] Kurʾān-ı Kerīm, (11/123) Bütün işler ona döndürülür.
[179] cemīʿ-i efʿāl: efʿāl D

mürīd-i muṭlaḳ (14) Ḥaḳ Teʿālāsın ben[180] çākeriñ her ne buyurur iseñ seniñ emriñ ile iderim[181] (15) irādeñden ḫāric bir kārda bulunmaġa muḳtedir degilim yaʿnī irāde-i ḥākim-i ḥaḳīḳī (16) taʿalluḳ itmeden bir siñek ḳanadını taḥrīk idemez ve hīç kimse bir ṭarīḳe (17) gidemez imdi ḥarekāt u sekenātımız irāde-i külliye-i İlāhiyeniñ ẓuhūruna menūṭ (18) ve emr-i Ḫudā'nıñ vuḳūʿuna merbūṭ oldıġı maʿnā-yı beytden münfehim oldı.[182]

Kerde ḥükm-i tü revān ez-ʿadem-ābād ezel
Rūz u şeb-rā çü tü ḳāṣıd be-cihān-peymānī

(20) **kerde** eylemiş **ḥükm** ḳażā maʿnāsına ismdir **tü** sen **revān** (21) ṣıfat-ı müşebbehedir gidici maʿnāsına[183] **ez-** edāt-ı ibtidā[184] **ʿadem** yavı

6

(1) ḳılmaḳ fıḳdān maʿnāsına yoḳluḳ dimekdir **ābād** çend-i maʿnāyı mutażammın ise de (2) bu maḳāmda ṣaḥrā maʿnāsınadır saʿd-ābād ve ḫurrem-ābād didikleri gibi (3) **ezel** ḳıdem maʿnāsınadır ki şeyʾiñ evvel ü ibtidāsı olmamaḳdır yaʿnī (4) vücūduñ cānib-i māżīde muʿteber, ezmine-i muḳaddere-i ġayr-ı mütenāhiyede (5) istimrārından ʿibāretdir nite ki ebed cānib-i müstaḳbelde müstemir olmaḳdır[185] (6) **rūz** gündüz **u** ʿāṭıfe[186] **şeb** gice **-rā** edāt-ı mefʿūl **çü** (7) edāt-ı taʿlīl **ḳāṣıd** teveccüh ü ʿazm ve āhenk eyleyici ve yolı doġrı idici (8) ve iʿtimād ḳılıcı[187] **peymā** ṣıfat-ı

[180] ben: bir D
[181] emriñ ile iderim: emriñ ile D
[182] oldı: olur D
[183] ṣıfat-ı müşebbehedir gidici maʿnāsına: gidici ṣıfat-ı müşebbehedir B, C, D
[184] edāt-ı ibtidā: edāt-ı ibtidādır min maʿnāsına B, C, -D
[185] müstemir olmaḳdır: istimrārından ʿibāretdir B, C, D
[186] ʿāṭıfe: edāt-ı ʿāṭf D
[187] ḳılıcı: ḳılıcı be- edāt-ı muṣāḥabet cihānʿālem-i kevn ü fesād D

müşebbehe ölçüci **-ī** edāt-ı maṣdar[188] (9) **cihān-peymā** vaṣf-ı terkībī olaraḳ seyyāḥ maʿnāsına ıṣṭılāḥāt-ı ʿAcemdendir.[189]

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Rab tā ezelde ḳıdem ṣaḥrāsından seniň ḳażā vü ḳaderiň (11) giceyi ve gündüzi gidici eylemişdir yek-dīgerini taʿḳīb iderler (12) zīrā seyyāḥlıḳ ile istiḳāmet ṭarīḳiňe teveccüh idici ve saňa iʿtimād (13) ḳılıcıdırlar[190] yaʿnī gice vü gündüz meʾmūr olduḳları ṭarīḳe giderler teḫālüf (14) itmezler bu ṣūretde eşref-i maḫlūḳāt olan insān, Ḥażret-i Ḳurān (15) beyān itdigi ṭarīḳi terk idüp[191] ʿiṣyān yoluna ʿazm itmek (16) insnāniyete ḳaṭʿā ṣāyān degildir.

Ḳudretet-rā ki nihādest be-ḥikmet ber-ṭāḳ
Hemçü yek şīşe büved nüh felek-i mīnāyī

(18) **ḳudret** zor u ḳuvvet ve ġınā vü yesār maʿnālarınadır **-rā** edāt-ı taḫṣīṣ (19) **ki** edāt-ı rabṭ **nihāde** ḳomuş[192] **-[e]st** edāt-ı ḫaber **be-** edāt-ı (20) muṣāḥabet **ḥikmet** ʿadl ü ʿilm ü eşyāniň māhiyetini bilmek ve īcābı (21) üzere īcād itmek ki bu maʿnā ṣıfāt-ı İlāhiyedendir **ber-** edāt-ı istiʿlā[193]

7

(1) **ṭāḳ** ḳubbe vü kemer maʿnāsına mahbūbuň ḳaşı, kemer gibi egri oldıġından (2) ṭāḳ-ı ebrū dirler **hemçü** edāt-ı teşbīh **yek** bir **şīşe** ṣırçadan (3) yapılmış ẓarf boş olsun dolu olsun içinde ṣu olana āb-gīne (4) dirler ve istiʿāre ṭarīḳiyle eflāke de şīşe ıṭlāḳ

[188] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[189] ıṣṭılāḥāt-ı ʿAcemdendir: ıṣṭılāḥāt-ı ʿAcemdendir maʿnā-yı luġavīsi cihānı ölçüci B, C ıṣṭılāḥāt-ı ʿAcem'dir D

[190] ḳılıcıdırlar: ḳılıcıdır D

[191] terk idüp: terk idüp de B, C, D

[192] ḳomuş: ḳomuş ism-i mefʿūldür B, C, D

[193] edāt-ı istiʿlā: edāt-ı istiʿlā ʿArabīde ʿalā gibi B, C, D

olunur[194] (5) **büved** olur **nüh** nūnuň żammıyla doḳuz[195] **felek** medārü'n-nücūm ismidir (6) ki kevākibiň dā'ir oldıġı gök olmuş olur **mīnā** lāciverdī (7) ṣırçaya dinür **-ī** edāt-ı nisbet.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Rab seniň zor u ḳuvvetiň lāciverdī ṣırçaya mensūb (9) olan doḳuz ḳat felegi bir şīşe gibi ḳubbe üzerine metānet u ġāyet-i (10) aḥkām ve nihāyet-i itḳān ile vaż' itmişdir ki ḳudret ü kemāl 'aẓamet-i İlāhiyeňe (11) delālet ider.

Miṣl-i Mūsā be-ser-i Tūr tü-rā ṣad 'āşıḳ
Ber-zebān lāne-i bī-huş şüde der-ālāyī

(13) **miṣl** mānend ü gibi **Mūsā** lafẓ-ı 'İbrānī'dir mū ile şā lafẓından (14) mürekkebdir, mū ṣuya ve şā aġaca dinür Ḥażret-i Mūsā'yı vālidesi (15) doġurduḳdan soňra Fir'avn'ıň ḫavfından bir ṣanduḳ içine vaż' idüp (16) nehr-i Nīl'e ṣalıvirdi cereyān iderek Fir'avn'ıň ḳaṣr-ı ḥarem-sarāyı (17) altında vāḳi' bir aġacıň dibine ilişüp ḳalmış idi Fir'avn'ıň (18) zevcesi Āsiye cenābları görüp aḫẕ ü ḳıṣṣası müte'ārif oldıġı (19) üzere terbiyesine ḳıyām idüp bu sebeble ismini Mūşā tesmiye (20) eylediler ba'dehu ta'rīb idüp Mūsā didiler ṣoňra cānib-i İlāhī'den (21) meb'ūṯ oldı ūlū'l-'azm kelīmu'llāh bir peyġamberdir ki enbiyā-yı benī İsrā'il'iň

8

(1) evvelidir nite ki Ḥażret-i 'Īsā rūḥu'llāh enbiyā-yı benī İsrā'il'iň āḫiridir (2) **be-** edāt-ı ẓarf **ser** baş u uç u heves ma'nālarınadır **Ṭūr** (3) muṭlaḳa daġ ma'nāsına ve Ṭūr-ı Sīnā'ya dinür ki Şām ile Medyen (4) beyninde vāḳi'dir Süveyş[196] deňizinden Yenbu' ṭarafına gidenlere görinür ve Ṭūr (5) Şām ülkesinde başḳa bir dağıň daḫi ismidir 'alā ḳavlin Ṭūr-ı Sīnā budur (6) ki münācātgāh-ı Ḥażret-i Mūsā 'aleyhi's-

[194] dirler ve isti'āre ṭarīḳiyle eflāke de şīşe ıṭlāḳ olunur: dinür ve isti'āre ṭarīḳiyle eflāke şīşe dirler C dinür ve isti'āre ṭarīḳiyle eflāke de şīşe dirler B dirler ve isti'āre ṭarīḳiyle eflāke de şīşe ta'bīr iderler D

[195] nunuň żammıyla doḳuz: doḳuz B, C, D

[196] Süveyş: Süveys A, D, C

selāmdır **tü-rā** saña **ṣad** (7) yüz **ʿāṣıḳ** ʿaṣḳa giriftār ādeme dinür ʿaṣḳ bir kimseniñ (8) sevdigi maḥbūbdan ġayrı naẓarında dil-ber ü maḥbūb olmayup naẓarını[197] aña (9) ḥaṣr eylemek ʿalā ḳavlin ifrāṭ üzere muḥabbet eylemekden ʿibāretdir **ber-** (10) burada ẓarfiyet içündür[198] **zebān** ālet-i tekellüm olan ʿuẓv-ı maḫṣūṣdur ki (11) ʿArabīde lisān dinülür ve bir ḳavmiñ istiʿmāl itdigi luġate daḫi (12) zebān dirler meṣelā luġat-i Türkī'ye zebān-ı Türkī ve Fārsī'ye zebān-ı Fārsī (13) söylerler Türkīde dil ve ʿArabīde, lisān zebān gibi iki maʿnāya şāmildir (14) hem ālet-i tekellüm ve hem luġat maʿnāsını mutażammındır nite ki ḥadīṯ-i şerīfde[199] (15) *lisānu ehli'l-cenneti fī'l-cenneti ʿArabī ve Derī*[200] buyuruldıġı lisān taʿbīri (16) müddeʿāmıza şāhiddir **lāne** bu maḳāmda ṣadā vü nidā ve naġme-perdāzī (17) maʿnāsınadır[201] nite ki Ḥażret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhū*[202] buyurur. **Naẓm**[203]:

Ḫod gülşen-i vaḳtest īn
Yā Rab çi dıraḫtest īn
Ṣad bülbül-i mest īncā
Her laḥẓa küned lāne[204]

bī-huş medhūş u lā-yaʿḳıl

(20) **şüde** olmuş **der-** edāt-ı ẓarf[205] **ālā[y]** medd-i hemze ile niʿām (21) maʿnāsınadır ki niʿmetiñ cemʿidir müfredi ilādır **-ī** edāt-ı tenkīr.

9

[197] naẓarını: naẓarı D
[198] ẓarfiyet içündür: edāt-ı ẓarfiyedir D
[199] ḥadīṯ-i şerīfde: bir ḥadīṯ-i şerīfde B, C, D
[200] Cennet ehlinin dili Arapça ve Farsçadır.
[201] maʿnāsınadır: maʿnāsına D
[202] Sırrı mukaddes olsun.
[203] Naẓm: -B, -C, -D
[204] lāne: Mevlāna D. Bu, zamanın gülbahçesidir. / Ya Rab bu nasıl bir ağaçtır. / Burada her an yuva yapan yüzlerce mest bülbül vardır.
[205] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Ḫudā-yı müteʿāl Ṭūr-ı Sīnā'da tecellīye vāṣıl ve risālete (2) nāʾil Ḥażret-i Mūsā gibi saña yüz ʿāşıḳ var lisānında ṣadā vü nidā iderek (3) niʿam-ı İlāhiyeniñ keşretinden nā-maʿdūd u ġayr-ı maḥdūd oldıġını tefekkür iderek (4) lā-yaʿḳıl olmuşdur şu beytiñ mıṣraʿ-ı şānīsinde maʿnā-yı dīger daḫi melḥūẓdur (5) **ber-**edāt-ı istiʿlā **lā** maʿdūm u mefḳūd maʿnāsını ifāde ider (6) **neī** degilsin **illā** hemzeniñ kesriyle edāt-ı istiṯnā müṯbet ü mevcūd (7) maʿnāsına bu ṣūretde mıṣraʿ-ı şānīniñ maḥṣūl-ı maʿnāsı; Yā Rab (8) ʿāşıḳlarıñ lisānı üzere maʿdūm u mefḳūd degilsin belki müṯbet (9) ü mevcūdsın *lā-ilāhe illā'llāh*[206] kelime-i tevḥīdi ile ẕikr iderek (10) vecd olup lā-yaʿḳıl ḳalurlar *ḫuẕ mā ṣafā daʿ mā keder.*[207]

(11) **Ḳıṣṣa:** Ḥażret-i Mūsā vādī-i Ṭūvā'da āteş aramaḳda iken ḳarşu (12) Cebel-i Ṭūr'da nūr görinüp nār[208] ṣanup vardıḳda bir tāze yeşil ʿunnāb (13) aġacını ser-tā-pā aḳ u berrāḳ ve mühīb ü nūrānī bir ʿaceb āteş ḳaplayup (14) aña yaḳlaşdıḳda āteş uzayup Mūsā ḫavfından çekildiḳde āteş (15) aña yaḳlaşup Mūsā anıñ tesbīḥin daḫi işidüp bu aḥvāl-i (16) pür-ehvāl-i saʿādet-meʾālde *yā Mūsā innī ene'llāhu Rabbu'l-ʿālemīn*[209] diyü (17) ve daḫi *yā Mūsā innī ene Rabbuke feḫlaʿ naʿleyke inneke bi'l-vādi'l-muḳaddesi ṭuvā (18) ve ene aḫtertuke fe'stemiʿ li-mā yūḥā*[210] diyü cānib-i şecerden nidā-yı ḥikmet-edā (19) gelmegin Ḥażret-i Mūsā meyyit-āsā medhūş u mebhūt ve mülāzım-ı (20) sükūt-ı taḳviyet[211] ve imdād-ı Rabbü'l-ʿibād ile ḳuvvet ü mükālemeye ḳudret (21) geldikde cenāb-ı Ḥaḳ'la mufaṣṣalan söyleşüp cemīʿ-i aʿżāsıyla

10

[206] Allahtan başka ilah yoktur.

[207] Hoşluk veren şeyi al, keder veren şeyi bırak.

[208] nār: nās C

[209] Kur'ān-ı Kerīm, (28/30) Ey Mūsā! Şüphesiz ben, evet, ben ālemlerin Rabbi olan Allah'ım.

[210] Kur'ān-ı Kerīm, (20/12-13) Ey Mūsā! Şüphe yok ki, ben senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar çünkü sen mukaddes vadi Tuvā'dasın. Ben seni (peygamber olarak) seçtim. Şimdi vahyolunacak şeyleri dinle.

[211] mülāzım-ı sükūt taḳviyyet: mülāzım-ı sükūt olup taḳviyyet B, C, D

(1) kelām-ı Rabbü'l-enāmı bī-ḥarf u ṣavt ve bī-cihet ü keyfiyet işidüp (2) vāṣıl-ı mertebe-i nübüvvet ü risālet olup ʿaṣā vü yed-i beyżā muʿcizeleriyle (3) Firʿavn'ı ve ḳavmini īmāna daʿvete[212] emr olundı şu ḳıṣṣanıň tafṣīline (4) ārzū iden tefāsīr ü tevārīḫe mürācaʿat eylesün.

Çün dehed ḳahr-ı tü pervāz be-şāhīn-i ḳażā
Peşşe der-kelle-i Nömrūd küned ʿAnḳāyī

(6) **çün** edāt-ı taʿlīl **dehed** virir **ḳahr** bir kimseye ġalebe eylemek (7) maʿnāsınadır ki bi-ṭarīḳi't-teẕlīl aḫẕ eylemekden ʿibāretdir **tü** sen (8) **pervāz** uçmaḳ **be-** edāt-ı ilṣāḳ **şāhīn** serīʿü't-ṭayrān bir yırtıcı (9) ḳuşuň ismidir **ḳażā** ḥükm ü ḳaṭʿ u faṣl maʿnālarınadır **peşşe** (10) sivri siňek **der-** edāt-ı ẓarf[213] **kelle** baş **Nömrūd** nunuň (11) żammıyla cebābireden bir şaḫṣ-ı maʿrūf[214] ismidir ve cebbār-ı mersūm İbrāhīm (12) Ḫalīl ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selāmi'l-celīl ḥażretini āteşe ilḳā iden (13) şaḫṣ-ı müstaḥakü't-tenkīldir Keyāniyān'dan Kāvūs oldıġı daḫi (14) mervīdir **küned** ider **ʿAnḳā** Fārsīde Sīmurġ dirler (15) bir ʿaẓīmü'l-ḫalḳa ve ʿacībü'l-heyʾet ḳuşdur Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-(16) selāmıň dīvānına ḥāżır olur imiş andan ṣoňra benī Ādem görmemiş (17) Ḥażret-i Süleymān'dan ṣoňra rubʿ-ı meskūna çıḳmadı dirler *el-ḥāletu haẕihī*[215] (18) beyne'n-nās mevcūdu'l-ism maʿdūmu'l-cismdir baʿż-ı rivāyetde (19) İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn kūh-ı Ḳāf'a vardıḳda İskender'e buluşup (20) söyleşmiş insān gibi tekellüm ider dirler *el-ʿilmu ʿinde'llāhi teʿālā*[216] (21) **-ī** edāt-ı maṣdar.[217]

Ḳıṣṣa: Bir gün ʿAnḳā dīvān-ı Süleymān ʿaleyhi's-selāma

[212] daʿvete: daʿvet B, C
[213] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[214] şaḫṣ-ı maʿrūf: şaḫṣ-ı maʿrūfuň B, C
[215] günümüzde
[216] İlim, Allahın nezdindedir.
[217] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

(1) varup ḳażā vü ḳaderden baḥṣ idüp maġrib-i zemīnde bir şāhzādeye[218] (2) maşrıḳda bir şāhıň[219] ḳızı cüft olmaḳ taḳdīrde vardır lākin ben menʿ (3) iderim diyü iddiʿāda olup varup ḳızı ḳaldırup āşiyānesinde ḥıfẓ (4) ider baʿdehu meẕkūr şāhzāde[220] sefer ü seyāḥat ile ʿAnḳā'nıň āşiyānesi (5) oldıġı[221] mekāna gidüp ḳızı görür ḳız daḫi kendüye beňzer bir ādem oġlanı[222] (6) gördükde ünsiyet içün tedbīr ider ki anda ʿAnḳā etini yiyüp (7) ḳafes-i bedenin bıraḳdıġı bir fīl yāḫūd[223] gergedan ḳālıbı içine girüp gizlenür (8) baʿdehu ḳız temennā vü ricā ile Sīmurġ'a mezbūr ḳafesi yanına getürdüp (9) oġlan ile bir zamān ṣoḥbet ü muʿāşeret ider bir veledi vücūda gelür (10) ʿAnḳā geldikçe oġlan mezbūr[224] ḳafesiň içine girüp görünmez idi (11) baʿdehu Ḥażret-i Süleymān ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām[225] Sīmurġ'dan menʿ-i taḳdīr aḥvālin (12) istifsār ve ḳızı dīvānına iḥżāra emr itdikde Sīmurġ daḫi tefāḫür (13) ü mübāhātle varup ḳızı oġlan oldıġı ḳālıbıň içine ḳoyup (14) dīvān-ı Süleymān'a[226] getürdükde içinde[227] ḳız ve oġlan ve veledi çıḳdıḳda (15) Sīmurġ ḫacāletinden Ḳāf dağına varup ʿuzlet ider.[228] Ḫ'āce Ḥāfıẓ

Beyt[229]: *ʿAnḳā şikār-ı kes neşeved dām bāz çīn*

K'ancā hemīşe bād be-destest dām-rā[230][231]

---

[218] şāhzādeye: pādişāh-zādeye B, C, D

[219] şāhıň: pādişāhıň B, C, D

[220] şāhzāde: pādişāh-zāde B, C, D

[221] oldıġı: olan D

[222] oġlanı: oġlanın B, C

[223] yāḫūd: yā D

[224] mezbūr: mezkūr B, C

[225] Ḥażret-i Süleymān ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām: Süleymān ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām C Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām D

[226] dīvān-ı Süleymāna: dīvān-ı Süleymān ʿaleyhi's-selāma D

[227] içinde: içinden B, C, D

[228] ʿuzlet ider: ʿuzlet iḫtiyār eyledi B, C, D

[229] Beyt: -B, -C, -D

[230] Anka kimseye av olmaz, tuzağını topla. / Burada tuzağın eline havadan başka bir şey geçmez.

[231] Rızâ Kâkâî Dehkurdî, **Dîvân-ı Hâfiz**, Tahran, İntişârât-ı Kaknûs, 1380 hş. , s. 92.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** İlāhī çünki seniň ḳahr u ġalebeň ḳażā şāhīnine (18) uçmaḳ emrini vire bir sivri siňek Nömrūd'uň başında ʿanḳālıḳ (19) ider yaʿnī cüsṣesi ṣaġīr ise de kebīrü'l-cism işini görüp Nömrūd gibi (20) ḳavī ṣaḥṣı helāk eyler.

Ḳıṣṣa: Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām (21) āteşden sālimen çıḳdıḳda Nömrūd cenge daʿvet idüp zamān

12

(1) u mekān taʿyīn olunduḳda Ḥażret-i İbrāhīm yā Rab Nömrūd'ı aḥḳar-ı ḥayvānātla[232] (2) helāk eyle diyü duʿā idüp yevm-i mevʿūdda Nömrūd-ı şeḳā-nümūd bī-ḥadd (3) cünūd ile bir ṣaḥrāda ṣaflar baġlayup İbrāhīm ʿaleyhi's-selām tek u tenhā, (4) merdāne meydāna gelüp Nömrūd ile söyleşüp ol ḥīnde sivri (5) siňek alayı hevāyı ḳaplayup kefereniň evvelā silāḥların baʿdehu (6) aʿżāların yiyüp helāk itdiler Nömrūd ḥayretle ḳaçup sarāyına girdi (7) bir siňek gelüp alt dudaġını ışırup muḥkem şişüp irtesi gelüp (8) üst dudaġını ışırup şişüp baʿdehu burnuna girdi dimāġını (9) yimege başlamaġın çomaḳlar ile başını dögdirüp bu ʿaẕāb ile helāk (10) oldı.

Yek gedā būd Süleymān be-ʿaṣā vü zenbīl
Yāft ez-luṭf-ı tü ān ḥaşmet-i mülk-ārāyī

(12) **yek** bir **gedā** faḳīr **būd** edāt-ı ḥikāye **Süleymān** bir peyġāmber-i ẕī-şānıň (13) ism-i şerīfidir **be-** edāt-ı muṣāḥabet **ʿaṣā** çūb-ı destī yaʿnī degnek[233] (14) **zenbīl** ʿArabī ve Fārsīde ve Türkīde müşterekdir ḫurmā yapraġından ururlar (15) ve ʿalā ḳavlin daġarcıġa dirler **yāft** buldı **ez-** edāt-ı ibtidā **luṭf** (16) rıfḳ ü nevāziş ü mülāyemet üzere muʿāmele eylemek maʿnāsına **tü** sen (17) **ān** ism-i işāret baʿīde mevżūʿdur **ḥaşmet** ʿıyāl ü ḫışm u aḳrabā (18) ve ʿābid ü ḫademeye ıṭlāḳ olunur **mülk** mülkiyet üzere żabṭ (19) ve taṣarruf olunacaḳ nesneye dinür **ārā** ṣıfat-ı müşebbehe

[232] ḥayvānātla: ḥayvānat ile B, C, D

[233] degnek: degnek u ʿāṭıfe B, C u edāt-ı ʿāṭf D

tezyīn (20) idici **-ī** edāt-ı maṣdar[234] **mülk-ārā** vaṣf-ı terkībī olaraḳ (21) taḥt iḳtidārında olan şeyʾi tezyīn idici dimekdir.

13

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Süleymān ʿaleyhi's-selām ʿaṣā vü zenbīl ile bir faḳīr idi ey Ḫudā (2) seniň luṭfuňdan memleket tezyīn idicilik ehl ü ʿıyāl ü aḳrabā ve ʿābid (3) ü ḫademe buldı.

Ḳıṣṣa: Ḥażret-i Dāvud'a Cenāb-ı Ḥaḳ'dan on sūāl taʿlīm (4) olunup cevābları bir nāme-i merḳūm u maḫtūm ile nāzil olup on sekiz (5) evlādıňdan eň küçük olan oġluň Süleymān'a sūāl ile ber-vech-i (6) ṣavāb cevāb virir ise yerine ḫalīfe olacaḳ odur diyü vaḥy (7) olunduḳda ʿulemā-yı kibār ve fużalā-yı aḥbārdan yüz ḳırḳ nefer cemʿ idüp (8) anların ḥużūrunda Süleymān'a ṣorduḳda bī-tevaḳḳuf u tekellüf didi ki (9) 1) aḳreb-i eşyā āḫiretdir 2) ebʿad-ı eşyā umūr-ı dünyādan kişiye irişmeyüp (10) fevt olan nesnedir 3) āhsen-i eşyā cesed-i bā-rūḥdur (11) 4) evḥaş-ı eşyā cesed-i bī-rūḥdur 5) aḳbeh-i eşyā küfr-i baʿde'l-īmāndır (12) 6) ḳāʾiman arż u semādır 7) muḫtelifan leyl ile nehārdır 8) mütebāġıżan (13) mevt ile[235] ḥayātdır ki birbirlerini sevmezler 9) şol şeyʾ ki aňa irtikāb (14) itdikde āḫiri maḥmūd u memdūḥ[236] ola ġażabdır ki āḫirinde ḥilm ola (15) 10) şol şeyʾ ki aňa itrikāb itdikde āḫiri meẕmūm u merdūd ola (16) ḥiddetddir diyüp[237] cevābı ḫatm itdikde nāmeden ḫatm refʿ[238] olunup yazılan (17) cevāblar kelām-ı Süleymān'a muṭābıḳ çıḳdıḳda cümlesi taṣdīḳ (18) ve emr-i ḫilāfeti taḥḳīḳ itmegin[239] Dāvud ʿaleyhi's-selām ʿaṣā-yı mülūki (19) teslīm idüp irtesi vefāt itdiler Ḥażret-i Süleymān sulṭān-ı ʿālī-şān (20) iken zühd ü taḳvā ve ʿibādet

[234] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariyye D

[235] ile: ve B, C

[236] maḥmūd u memdūḥ: memdūḥ u maḥmūd B, C, D

[237] diyüp: diyü D

[238] ḫatm refʿ: refʿ-i ḫatm B, C

[239] itmegin: itmekle D

üzere olup kesb-i ḥelāl ile maʿīşet (21) içün sāzdan zenbīl urup ṣatup bahāsıyla ḳanāʿat ider idi.

14

(1) aḳ ʿabālar giyüp kepegi alınmamış arpa itmegin yiyüp mescidde ve ekl-i ṭaʿāmda (2) fuḳāra ile ḳuʿūd idüp[240] *miskīnun meʿa'l-mesākīn*[241] diyüp kemāl-i tevāżuʿa meʾnūs (3) olmuş idi Ḥaḳ Teʿālā Süleymān ʿaleyhi's-selāma[242] ins ü cin ve vaḥş (4) u ṭayrı ve bād-ı serīʿü's-seyri tesḫīr ve żabṭ u rabṭın teysīr ve lisān-ı (5) cemīʿ-i maḫlūḳātı tefhīm u taḳdīr idüp bir mühr-i mihr-i lemeʿān iḫsān itmiş (6) idi ki ḳızıl yāḳūtdan güneş gibi tābān u dıraḫşān olmaġın rū-yı beşāşet-i (7) ḫūyuna bir ferd nāẓır olmaġa ḳādir degil idi[243] heybet-i ḫātem ile ʿāmme-i maḫlūḳāt (8) muṭiʿ-i fermān olup muḫālefetlerinden tersān u ḫirāsān idiler ḫātem-i mezbūruñ (9) naḳş-ı ferāḫ-baḫşı *lā-ilāhe illa'llāhu vaḥdehū lā-şerīke lehū Muḥammedun ʿabduhu ve resūluh*[244] idi.

Püser-i Nūh nebī-rā ġażabet rüsvā kerd
Ver küni emr küned Ermenī-i ʿĪsāyī

(11) **püser** oġul **Nūḥ** bir peyġāmber-i ẕī-şānıñ ismidir **nebī** peyġamber maʿnāsına (12) dır[245] ki *muḫbirun ʿan'i-llāhi teʿālā*[246] olan ẕāt-ı şerīfdir **-rā** edāt-ı mefʿūl[247] **ġażab** (13) ḥiddet **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **rüsvā** reẕīl ü ẕelīl **kerd** itdi (14) **ver** edāt-ı şarṭ **küni** idersin **emr** fermān **küned** ider (15) **Ermen** Aẕerbāycān'da bir vilāyet ismidir Ḫusrev-

[240] ḳuʿūd idüp: cülūs idüp D
[241] Miskinler, miskinlerle beraberdir.
[242] Süleymān ʿaleyhi's-selāma: Süleymāna B, C, D
[243] ḳādir degil idi: ḳādir olmayup B, C, D
[244] Allah'tan başka ilâh yoktur. O birdir. Ortağı yoktur. Muhammed (s.a.v.) O'nun elçisi ve kuludur.
[245] maʿnāsınadır: maʿnāsına D
[246] Allah haber verendir.
[247] edāt-ı mefʿūl: edāt-ı taḫṣīṣ B, C, D

i Pervīz maḥbūbesi[248] (16) Şīrīn ile anıň dağı yaylağında ʿişret ü ṣohbet iderler idi[249] (17) **-ī** edāt-ı nisbet **ʿĪsā** rūḥu'llāh ūlū'l-ʿazm bir peyġamberiň ism-i (18) şerīfidir **-ī** edāt-ı nisbet.[250]

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** İlāhī Ḥażret-i Nūḥ peyġāmberiň oġlı Kenʿān'ı seniň ġażabıň (20) rüsvā itdi ve eger emr u irāde ider iseň Ermen'e mensūb olan (21) kāfiri taṣdīḳ-i nübüvvet ve taḥḳīḳ-i vaḥdāniyet ile ʿĪsā'ya mensūb

15

(1) müʾmin eylersin yaʿnī ġażabıň maḳbūli merdūd ve lutfuň merdūdı maḳbul (2) eyler.

Ḳıṣṣa: Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhi's-selām küffār-ı füccārı doḳuz yüz elli sene (3) muttaṣıl dīn-i Hudā'ya ve rāh-ı Hüdā'ya saʿy ü diḳḳat ile daʿvet idüp (4) ḫāricden yalñız yetmiş iki kimse icābet itdiler bāḳīleri ol resūl-ı (5) ṣādıḳ-ı reh-nümūna ḥāṣā nisbet-i cünūn idüp her gün cism-i nūrānī (6) resmlerin kefere-i bī-fütūḥ ḍarb-ı şedīd ile bī-rūḥ itmege ḳarīb (7) mecrūḥ idüp[251] her gice Cebrāʾil ʿaleyhi's-selām ḳanadıyla ṣıġayup (8) tamām-ı şifā bulmaġın[252] irtesi yine daʿvet ve vaʿẓ u naṣīḥat ider idi (9) ʿāḳıbet küffār-ı menḥūsuň īmānından meʾyūs olduḳda *Rabbī (10) lā-teẕer ʿale'l-arżi mine'l-kāfirīne deyyāren*[253] diyü bed-duʿā itdikde eṯer-i icābet (11) ẓuhūr idüp binā-yı sefīne ile meʾmūr oldı sefīne tamām (12) olduḳda ḫāricden yetmiş iki er u ʿavrat ve Ḥażret-i Nūḥ ve üç oġlı (13) vü kerīmeleri vü ehli ile cemiʿan seksen kimse binüp ve cemīʿ-i ḥayvānātdan (14) birer cüft gemiye alup ṭufān-ı ḳıyāmet-nişān ẓuhūr itdi ḫāricde (15) ḳalanlar ve Ḥażret-i Nūḥ'uň Kenʿān nāmında bir oġlı pederiniň nübüvvetini taṣdīḳ (16) itmediginden ġarḳ oldılar beyt-i meşrūḥda püser-i Nūḥ'dan

[248] maḥbūbesi: maḥbūbesi olan D

[249] iderler idi: ider idi C

[250] edāt-ı nisbet: nisbet içündür B, C, D

[251] idüp: iyleyüp D

[252] bulmaġın: bulmaġla D

[253] Rabbim yeryüzünde kafirlerden (oluşan) bir rahip bırakma.

maḳṣūd merḳūm (17) Kenʿān'dır şu ḳıṣṣanıñ tafṣīlini ārzū iden tevārīḫe mürācaʿat eylesün.

Rüstem-i Zāl zi-yek pīrezenī kem būdī
Ger ne ez-püşt-i tü mīyāft çünān bernāyī

(19) **Rüstem** İrān ʿaskerinde meşhūr-ı ʿālem bir pehlivāndır ki Şehnāme'de cengleri (20) vü dilā-verligi meẕkūrdur[254] Rüstem-i Destān ve Rüstem-i Zāl dirler **Zāl** Rüstem'iñ (21) pederiniñ ismidir Zāl'iñ maʿnāsı[255] pīr-i sāl-ḫūrdedir meẕbūr Zāl anasından

16

(1) tevellüd itdikde ṣaçı vü ḳaşı vü kirpigi beyāż oldıġından Zāl ismiyle tesmiye (2) olunmuşdur **yek** bir[256] **pīrezen** ḳocaḳarı **-ī** vaḥdet maʿnāsını (3) ifāde ider[257] **kem** noḳṣān u eksik **būd** oldı **-ī** edāt-ı ḥikāye **ger** (4) edāt-ı şarṭ **ne** nefy-i ẕevāt ve selb-i ṣıfāt içündür[258] **ez-**edāt-ı ibtidā[259] (5) **püşt** arḳa ki ʿArabīde ẓahr diler **tü** sen **mī** edāt-ı ḥikāye (6) **yāft** buldı **çünān** öyle **bernā** bahādır u yigit maʿnāsına **-ī** (7) edāt-ı maṣdar[260] yaḫūd pürnā bāʾ-i Fārsīniñ ẓammıyla bir nevʿ münaḳḳaş dībādır ki (8) ġāyet laṭīf ü nāzik olur.

(9) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Rab eger Rüstem-i Zāl seniñ ʿind-i maʿneviyeñden öyle bahādırlık (10) u pehlivānlıḳ bulmaya idi ḳuvvetde bir ḳoca ḳarıdan noḳṣān olur idi (11) yaḫūd maʿnā-yı Rüstem yüz aḳlıġı itdikçe ve aʿdāya ġālib olduḳça ṭaraf-ı

[254] dilā-verligi meẕkūrdur: dilā-verligi mufaṣṣalān meẕkūrdur B, C, D
[255] Zāliñ maʿnāsı: maʿnā-yı aṣlīsi B, C, D
[256] olunmuşdur yek bir: olunmuştur zi- edāt-ı ibtidā B, C olunmuşdur zi- edāt-ı ibtidā yek bir D
[257] vaḥdet maʿnāsını ifāde ider: edāt-ı vaḥdet B, C, D
[258] içündür: içündür ve mī yāfta maṣrūfdur taḳdīri nemī yāftdır D
[259] edāt-ı ibtidā: ʿArabīde min maʿnāsına B, C
[260] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

şāhīden (12) ḫilʿat-ı seniyeye[261] ve libās-ı fāḫireye nāʾil olmaz idi belki ḳoca ḳarılardan (13) ednā köhne elbise ile geçinür idi.

Pādişāhī be-Selīmī ki gedā-yı der-i tüst
Dānişī baḫş ki efzūn büved ez-dānāyī

(15) **pādişāh** maʿrūf lafẓ-ı mürekkebdir bir cüzʾi pāddır dāfiʿ-i żarar ve muṣliḥ-i fesād (16) maʿnāsına ve bir cüzʾi şāhdır ki ulu yaʿnī büyük maʿnāsına bi-ḥasebi'l-ʿörf (17) ıṭlāḳı üzere istiʿmāl olunduḳda sulṭān dimek olur **-ī** edāt-ı maṣdar[262] (18) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **Selīm** sülāle-i celīle-i ʿOs̱māniyān'dan ṣāḥib-i dīvān (19) sulṭān-ı ẕī-şān celīlü'l-ʿunvān ḫāḳān-ı cihān Ḥażret-i Selīm Ḫān'ıň (20) ism-i şerīfidir **-ī** edāt-ı nisbet **ki** edāt-ı beyān[263] **gedā** yoksul (21) u faḳīr[264] **der** bāb u ḳapu **tü** sen **-[e]st** edāt-ı ḫaber **dāniş**

17

(1) ʿilm ü istiʿdād **-ī** edāt-ı tenkīr[265] **baḫş** emr-i ḥāżır baḫş eyle ve iḥsān it[266] (2) **ki** edāt-ı rabṭ[267] **efzūn** ziyāde **büved** olur[268] **dānā** ṣıfat-ı müşebbehe (3) bilici **-ī** edāt-ı maṣdar.[269]

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Ḫudā seniň dergāh-ı eḥadiyet ve bārgāh-ı ṣamediyetiniň faḳīr (5) ü muḥtācı olan Selīm'e pādişāhlıḳ virdiň ʿālimliḳden ziyāde olmaḳ (6) içün ʿilm ü ʿistiʿdād iḥsān eyle.[270]

---

[261] seniyeye: seniye B, C
[262] edāt-ı maṣdar: maṣdariye B, C edāt-ı maṣdariye D
[263] edāt-ı beyān: edāt-ı rabṭ B, C, D
[264] yoḫsul u faḳīr: faḳīr B, C, D
[265] edāt-ı tenkīr: tenkīr içündür B, C
[266] baḫş eyle ve iḥsān it: iḥsān eyle B, C, D
[267] edāt-ı rabṭ: rabṭ B, C
[268] olur: olur ez- edāt-ı ibtidā B, C olur ez- edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi D
[269] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[270] iḥsān eyle: ziyāde eyle D

Temhīḍ: ʿİlm her şeyden efḍal (7) u eʿazz[271] oldığınıň delīli *hel yestevi'l-leẕīne yaʿlemūne ve'lleẕīne lā-yaʿlemūn*[272] (8) naẓm-ı celīlīdir ve ḥadīṯ-i şerīfde *uṭlubū'l-ʿilme mine'l-mehdi ilā'l-laḥd*[273] (9) vārid olmuşdur ve Ḥabīb-i Ekrem efendimiz dünyānıň serīʿü'z-zevāl oldığından (10) māl ü menāline ḳaṭʿan raġbet buyurmamış iken ʿilmiň ʿizzetinden içün (11) *ve ḳul Rabbī zidnī ʿilmen*[274] āyet-i kerīmesi mūcibince ṭaraf-ı İlāhī'den ʿilmiň (12) ziyādesini ṭalebe meʾmūr oldı nāẓım-ı taḥrīr[275] daḫi eṯer-i nebevīye iḳtidāʾen (13) Ḥażret-i Ḫudā'dan ʿālimlıġiň efzūnluġuna duʿā eyledi.

Dādeī şāhī-i ez-salṭanat-ı dehr be-vey
Şāhī ānest ki rāheş sūy-ı ḫod be'nmāyī

(15) **dādeī** virmişsin **şāh** üç maʿnāyadır evvel ol nesneye dirler ki (16) emṯālinden bihter ü büzürgter ola meṯelā ḳaṣīdede beytiň aʿlāsına şāh-beyt (17) ve iyü atluya şāh-süvār ve işlek ü vāsiʿ yola şāh-rāh ve ḳuşlarıň (18) cümlesinden büyük bir ḳuş vardır şāh-ruḫ[276] dirler ṯānī dāmād maʿnāsınadır (19) ṯāliṯ aṣl u ṣāḥib maʿnāsınadır imdi ismiň şerefiyeti ẓāhirdir (20) ve ḥaseb ü nesebde sāʾir ḫalḳdan mümtāz u ser-efrāzdır **-ī** edāt-ı maṣdar[277] (21) **salṭanat** ḳudret-i ʿaẓīme ve saṭvet-i cesīme maʿnāsınadır.

18

(1) **dehr** zamān maʿnāsına ve bi'l-külliye müddet-i dünyāya ıṭlāḳ olunur[278] (2) *lā-tesubbu'd-dehre fe-inne'd-dehre huve'llāh*[279] ḥadīṯ-i şerīfinde vāḳiʿ dehr (3) ʿinde'l-

[271] efḍal u eʿazz: eʿazz u efḍal B, C, D
[272] Kur'ān-ı Kerīm, (39/9) Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?
[273] Beşikten mezara kadar ilmi taleb ediniz
[274] Kur'ān-ı Kerīm, (20/114) "Rabbim ilmimi arttır." de.
[275] nāẓım-ı taḥrīr: Sulṭān Selīm Ḫān B, C, D
[276] şāhruḫ: şāḫruḫ A
[277] -ī edāt-ı maṣdar: -ī edāt-ı maṣdar ez- edāt-ı ibtidā B, C edāt-ı maṣdariye D
[278] olunur: idilür B, D

baʿż esmā-i ḥüsnādan ʿadd olunur **be-** edāt-ı ilṣāḳ **vey** (4) żamīr-i ġāʾib şāha rāciʿ **ān** ol[280] **-[e]st** edāt-ı ḫaber **ki** edāt-ı (5) beyān[281] **rāh** ṭarīḳ u yol **-[e]ş** żamīr-i ġāʾib şāha rāciʿ **sūy** ṭaraf (6) u cihet **ḫod** kendi **bi-** edāt-ı basīṭeden mużāriʿi te'kīd (7) ve istiḳbāle taḫṣīṣ ider **nümāyī** gösterirsin.[282]

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Rab zamānıň ḳudret ü saṭvetinden Selīm'e pādişāhlıḳ (9) virmişsin pādişāhlıḳ oldur ki anıň ṭarīḳine kendi bārgāh-ı (10) maʿneviyeňi gösteresin yaʿnī Selīm'i rāh-ı saḳīme-i sülūkdan menʿ eyle (11) hencār-ı müstaḳīme sevḳ idüp viṣāl-i bī-miṯāl ve tecellī-i cemāl-i bā-kemāliňe (12) nāʾil ve niʿmet-i bī-ḳıymet-i müşāhadeye vāṣıl eyleyesin.

(13) Nʿat-ı Nebevī

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

Ey ber-efrāşte ẕātet ʿalem-i bālāyī
Sāyeī ez-ʿalemet nüh felek-i vālāyī

(15) **ey** ḥarf-i nidā münādāsı Ḥażret-i Resūlu'llāh **ber-** taḥsīn-i lafẓ içündür (16) evāʾil-i müştaḳḳāta dāḫil olur **efrāşte** refʿeylemiş ve yüksek (17) ḳaldırmış[283] **ʿalem** sancaḳ maʿnāsınadır Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň (18) murabbaʿ vü büyük ʿuḳāb nāmında bir sancaḳları var idi ki ġazā-yı (19) cennet-sezālarında ekṣeri Ḥażret-i ʿAlī *kerrema'llāhu vechehu*[284] ya virir idi (20) ve beyāż birḳaç ʿalemleri var idi ki biriniň üstüne kelime-i şehādet (21) yazılmış idi bunları daḫi ġazavātında seriyye reʾislerine iʿṭā buyurur idi.

19

---

[279] Zamana sövmeyiniz çünkü zaman (zamanı yaratan) Allah'tır.

[280] ol: ism- i işāret baʿīde mevżūʿ B, C ism- i işāret baʿīde mevżūʿ ol dimekdir D

[281] edāt-ı beyān: edāt-ı beyāniye B, C

[282] gösterirsin: mużāriʿ, müfred, muḫāṭab gösterirsin B, C, D

[283] ḳaldırmış: ḳaldırmış ẕāt mim -e[t] edāt-ı ḫiṭāb B, C, D

[284] Allah yüzünü şerefli kılsın.

(1) ve āḫiretde livāʾü'l-ḥamd ismiyle müsemmaʿ bir sancaġı vardır ki cemīʿ-i enbiyā ve ümmet-i (2) merḥūme anıň altında tecemmuʿ idüp ʿAraṣāt meydānınıň dehşetini görmeyecekledir (3) **bālā** bülend ü yüce **-ī** edāt-ı maṣdar **sāye** gölge ʿArabīde ẓıll gibi[285] **nüh** nūnuň żammıyla doḳuz[286] **felek** āsumān u gök **vālā** bülend-ḳadr[287] (5) u ʿālī-şān u bi-ḥasebi'l-mertebe büzürgvār maʿnāsınadır **-ī** edāt-ı nisbet.

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Ḥabīb-i Ekrem efendimiz seniň ẕāt-ı şerīfiniň bülendi ve yücelik (7) sancaġını tā ezelde refʿ eylemiş ve yücelige ve yükseklige mensūb olan (8) doḳuz felek seniň sancaġ-ı nübüvvetiňden bir gölgedir yaʿnī bi-ḥasebi'l-mertebe (9) ʿinda'llāhi[288] doḳuz felekden ʿālīsin.

Fāʾide: Ḥükemā doḳuz felek iʿtibār (10) ider birincisi semā-yı dünyā ki ismi berkīʿā ikincisiniň ismi [……][289] (11) üçüncisiniň ismi māʿūn dördüncisiniň erḳalūn beşincisiniň retḳā (12) altıncısınıň [……][290] yedincisiniň ʿarībā sekizincisiniň kürsī doḳuzuncusunuň (13) felek-i aʿẓam daḫi kevākibden ḫālī oldıġı içün felek-i aṭlas dirler ki lisān-ı (14) şerʿīde ʿarş taʿbīr olunur.[291]

Sāye kerdī be-seret ebr ki ba-īn ʿaẓamet
Reşk bürdī ki be-ḫurşīd tü ser fersāyī

(16) **sāye** gölge vü ẓıll[292] **kerdī** ider idi kerd; māżī, müfred, yāʾ edāt-ı ḥikāyedir[293] (17) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **ser** baş ʿArabīde reʾs mürādifidir[294]**-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb (18) **ebr** bulut,

---

[285] gibi: gibi ez-edāt-ı ibtidā B, C gibi -[e]t edāt-ı ḫiṭāb D
[286] nunuň żammıyla doḳuz: doḳuz B, C, D
[287] bülend-ḳadr: bülend ve yüce D
[288] ʿinda'llāhi: ʿinda'llāhi Teʿālā B, C
[289] قيذرم
[290] رقبا
[291] olunur: iderler B, C, D
[292] gölge vü ẓıll: gölge ʿArabīde ẓıll dirler B, C, D
[293] edāt-ı ḥikāyedir: edāt-ı hikāye B, C
[294] reʾs mürādifidir: gibi B, C reʾs D

seḥāb u ġamām maʿnāsına **ki** edāt-ı taʿlīl[295] **bā-** edāt-ı (19) muṣāḥabet[296] **īn** ism-i işāret ḳarībe mevżūʿdur bu maʿnāsını (20) ifāde ider **ʿaẓamet** büyüklük **reşk** ġayret ü ḥased ü ġıbṭa (21) maʿnāsınadır ḥased ile ġıbṭanıň farḳı şudur ki ḥased āḫeriň

20

(1) niʿmeti zevālini istemek ve ġıbṭa āheriň niʿmeti gibi kendünün daḫi olduġuň (2) istemekdir **bürdī** iletir idi bürd; māżī, müfred, yāʾ edāt-ı ḥikāyedir (3) **ki** edāt-ı beyān[297] **be-**edāt-ı ilṣāḳ **ḫūrşīd** güneş, mihr ü āfitāb daḫi (4) dirler ʿArabīde şems gibi **tü** sen **ser** baş **fersāyī** aşındırırsın (5) ve köhne ḳılarsın āḫirinde yāʾ edāt-ı ḫiṭābdır.[298]

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Resūla'llāh bulut ʿaẓametiyle berāber saňa gölge ider idi (7) ve şeref ü saʿādetiňe ġıbṭa eyler idi zīrā cenāb-ı nübüvvet-meʾābıňa ḥürmet (8) ü taʿẓīm ile güneşiň başını aşındırırsın ve yāḫūd nūr-i cemāl-i bā-kemāliňe (9) nisbetle güneşiň nūrını köhne ḳılarsın zīrā bi'l-ittifāḳ cemīʿ-i (10) maḫlūḳāt Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň nūrundan ḫalḳ olunmuşdur bu ṣūretde (11) güneşiň nūrı Efendimiz'iň nūr-ı küllīsinden bir cüzʾdür şu taḳdīrce cüzʾ (12) külle nisbet olunduḳda köhne vü fersūde meşābesinde ḳalur.

Fāʾide: (13) Seyyid-i kāʾināt ḥażretleri[299] ḳable'n-nübüvve oġlancıḳ[300] iken daḫi ṣaḥrāda gezdikleri (14) yerde mübārek başları üstünden[301] bir pāre bulut ḫālī olmayup sāyebān (15) olur idi melekler daḫi gölgelik ider idi[302] dimişler ḥattā on iki (16) yaşında iken ʿammīsi Ebū Ṭālib'le Şām'a sefer idüp mülāḳāt-ı Ḥażret-i (17) Resūl'e

[295] edāt-ı taʿlīl: edāt-ı rabṭ B, C, D

[296] edāt-ı muṣāḥabet: muṣāḥabet içündür B,C

[297] edāt-ı beyān: edāt-ı taʿlīl B, C, D

[298] ḳılarsın āḫirinde yāʾ edāt-ı ḫiṭābdır: ḳılarsın -ī edāt-ı ḫiṭāb B, C, D

[299] Seyyid-i kāʾināt ḥażretleri: Seyyid-i kāʾināt efendimiz ḥażretleri D

[300] oġlancıḳ: civān B, C

[301] üstünden: üstünde D

[302] gölgelik ider idi: gölge iderler idi B, C, D

muntaẓır u ṭālib[303] ve müteşevviḳ ü rāġıb olan Baḥīrā-yı Rāhib mübārek (18) başı üzere sāyebān olan seḥābı görüp āḫir zamān peyġamberi (19) oldıġını bilüp ḳadem-i ferḫūndelerine yüzini gözini sürüp ve ḳable'-d-daʿvet (20) nübüvvetini taṣdīḳ idüp ve ḥaḳ peyġamber olacaġını Ebū Ṭālib'le yoldaşlarına (21) rāhibiň ḫaber virdigi kütüb-i siyerde muḥarrerdir.

21

Ādem evvel ki güneh kerd hemī dānestī
Ki tü āḫir be-ser-i taḫt-ı şefāʿat āyī

(2) **Ādem** ebū'l-beşer ʿalā nebiyyinā ve ʿaleyhi's-selām ḥażretleriniň ismidir **evvel** (3) ibtidā **güneh** ẕenb u ʿiṣyān **kerd** itdi **hemī** edāt-ı ḥikāye **dānest** (4) māżī, müfred[304] bildi **-ī** hikāyeyi mü'ekked **ki** edāt-ı beyān[305] **tü** sen (5) **āḫir** soňra **be-** edāt-ı ilṣāḳ **taḫt** serīr maʿnāsınadır[306] fī'l-aṣl (6) vażʿında selāṭına iḫtiṣāṣı yoḳdur ancaḳ mülūke[307] taḫṣīṣi keṣret-i (7) istiʿmāl ile iʿlām-ı ġālebeden[308]olmuşdur **şefāʿat** muṭlaḳa iʿānet (8) eylemek maʿnāsına mevżūʿdur baʿdehu mücrim veyā muḫtāc ḥaḳḳında dilek eylemekde (9) istiʿmāl olundı **āyī** mużāriʿ, müfred, muḫāṭab; gelürsin dimekdir.

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām ki cennetde dāne-i ḥınṭayı tenāvülde sehven (11) ve nisyānen ẕilleyi[309] irtikāb itdi bilür idi ki sen yā Resūla'llāh şefāʿat (12) taḫtına bir sulṭān-ı ʿālī-şān gelürsin ve Ādem cismānī pederiň oldıġından (13) şefāʿat idersin ve ʿinda'llāh maḳbūlü'ş-şefāʿasın.

(14) **Fā'ide:** *Ve inne'l-enbiyāʾ le-fī imān*

[303] muntaẓır u ṭālib: ṭālib B, C
[304] māżī, müfred: fiʿl-i māżi, müfred B, C
[305] edāt-ı beyān: edāt-ı rabṭ B, C
[306] serīr maʿnāsınadır: serīr maʿnāsına B, C serīr-i mülūkD
[307] mülūke: pādişāhlara B, C, D
[308] istiʿmāl ile iʿlām-ı ġālebeden: istiʿmāl iledirayaʿnī iʿlām-ı ġālebeden B, C
[309] ẕilleyi: ẕille D

ʿAni'l-iṣyāni ʿamden ve inʿizāl[310]

beytiniň mażmūnunca (15) enbiyā-yı ʿiẓām ʿamden irtikāb-ı ẕünūbdan maʿṣūmlardır sehven ṣudūrunı tecvīz (16) itmişlerdir mervīdir ki Ādem ve Ḥavvā feżā-yı rāḥat-efzā-yı cennetü'l-meʾvāda (17) sākin ü mütemekkin iken ṣemere-i şecere-i muʿayyenden ictināb içün *lā-taḳrabā haẕihi'ş- (18) şecerate*[311] ile ḫiṭāb olunduḳlarında[312] ġāyet-i ʿizzet ü ḥużūr ve nihāyet-i behcet (19) ü sürūrlarından *ve le-ḳad ʿahidnā ilā Ādem min ḳablu fe-nesiye ve lem necid lehū ʿazmen*[313] āyeti (20) mefhūmunca nevāhī-i Cenāb-ı İlāhī'den ġāfil ü ẕāhil olup ve telbīs-i iblis ile (21) ṣemere-i şecere-i menhiyeden[314] evvel Ḥavvā soňra Ādem ʿaleyhi's-selām mütenāvil ü ākil

22

(1) oldılar baʿdehu fermān-ı Raḥmān ile cennetden çıḳup[315] Ādem Hind'e, Ḥavvā[316] Mekke'ye (2) iki ḳonaḳ yerde Cidde'ye indirildikde ikisiniň daḫi dīde-i belā-dīdeleri (3) ḳaṭarāt-ı ḥasarātı bārān-ı nīsān gibi rīzān itdiler andan ṣoňra Ādem ʿaleyhi's-selām (4) Kaʿbe'niň yerinde olan Beytü'l-Maʿmūr-ı pür-nūra emr-i Ḥaḳ'la Hindistān'dan (5) tenhā ve yayan ḥac itdikde cebel-i ʿArafāt-ı fāʾiżü'l-berekātda Ḥavvā'ya mülāḳāt (6) idüp ikisi daḫi cennetde iken *lā-ilāhe illa'llāh Muḥammedun resūlu'llāh*[317] kelime-i (7) münciyesini maḳāmāt-ı ʿāliyede ḫaṭṭ-ı celī ile gördüklerinden Ḥażret-i Muḥammed (8) ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimiziň

[310] Kesinlikle peygamberlerin imanı vardır/ Ve onlar isyandan uzaktır.

[311] Kur'ān-ı Kerīm, (2/35) Şu ağaca yaklaşmayın.

[312] olunduḳlarında: olunduḳda D

[313] Kur'ān-ı Kerīm, (20/115) Andolsun, bundan önce biz Ādem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme diye) emrettik. O ise bunu unutuverdi. Biz onda bir kararlılık bulmadık.

[314] menhiyeden: menhiyeyi B, C, D

[315] ile cennetden çıḳup: ile D

[316] Ādem Hinde Ḥavvā: Ādem Hinde ve Ḥavvā B, C

[317] Allahtan başka ilah yoktur. Muhammed (s.a.v.) O'nun elçisidir.

nām-ı saʿādet-encāmını şefīʿ ittiḫāẕ (9) iderek Cenāb-ı Bārī'ye tażarruʿ vü zārī itdiklerinde tevbeleri maḳbūl ve eṣnāf-ı (10) elṭāf-ı behiye-i İlāhiye mevṣūl oldılar.

ʿArş z'ān küngüre-ber-küngüre şüd zeyne-i nūr
Tā tüeş der-şeb-i miʿrāc be-ḳadr ārāyī

(12) **ʿarş** ferş vezninde ʿarş-ı İlāhī'dir ki taḥdīd ü taḳdīri (13) ʿuḳūl-i beşeriyeden ḫāricdir ḥaḳīḳati ve miḳdārı ʿilm-i İlāhī'ye menūṭdur (14) yāḫūd ḥaḳīḳati bir yāḳūt-ı aḥmerdir ki nūr-ı Ḥażret-i Cebbār'dan mütelālīʾ vü tābāndır (15) Fārsīde kerzemān dirler[318] ve ḥükemā ʿindinde ʿarş felek-i aʿẓamdır ki (16) muḥaddedü'l-cihātdır ve kürsī-i felek ṣevābitdir ki felek-i ṣāmindir ʿarş (17) fī'l-aṣl[319] saḳf maʿnāsına mevżūʿdur ve ʿarş cümle felegiň (18) ḫuṣūṣā cennetiň saḳfı menzilesindedir ve ʿinde'l-ḥükemā seyri ol ḳadar (19) serīʿdir ki yigirmi dört sāʿatde devresin tamām idüp merkezine (20) varır eflāk sebʿayı kendi ḥareketine uydırır[320] her biriniň maḫṣūṣ (21) ḥareketi var iken kimi ġarbdan şarḳa ve kimi reḥāvī ve kimi ḥamāʾilī

23

(1) ve kimi dolābī devr ider felekü'l-eflāk yaʿnī ʿarş şarḳdan ġarba (2) devr ider anıň süʿat ve şiddet-i ḥareketinden sāʾir eflākiň ḥareketi (3) müşāhede olunmaz[321] ancaḳ anıň ḥareketi görinür meṣelā degirmen ṣaġdan (4) ṣola döner iken üzerinde bir ḳarınca ṣoldan ṣaġa gitse (5) ẓāhirde ḳarıncanıň ḥareketi görinmeyüp degirmeniň ḥareketi görinür sāʾir (6) eflāk aňa nisbeten baṭīʾu'l-ḥareke olduḳlarından ḥareketleri müşāhed (7) degildir felekü'l-eflāk[322] ol mertebe serīʿü'l-ḥarekedir ki rivāyet olunur (8) bir gün Ḫāce-i Kā'ināt ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavat ve ekmelü't-taḥiyyāt efendimiz (9) Ḥażret-i peyk-i celīl Cebrāʾil ʿaleyhi's-selāma vaḳt-i ẓuhr dāḫil oldı mı (10) diyü

[318] dirler: dinür B, C, D
[319] ʿarş fī'l-aṣl: aṣl-ı ʿarş B, C, D
[320] uydırır: uydurup B, C, D
[321] olunmaz: olunmayup B, C, D
[322] degildir felekü'l-eflāk: degildir B, C, D

sūāl buyurdılar lā vü neʿam diyü cevāb virdi Ḥażret-i Peyġamber[323] ʿaleyhi's-selām (11) bu nice cevābdır didiklerinde Cebrāʾil ʿaleyhi's-selām buyurdı ki sūaliñizde (12) henüz şems ẓuhr maḥaline varmamış idi lā vü neʿām mā-beyninde bin (13) beşyüz mīl ḳaṭʿ idüp neʿam deyince dek ẓuhr maḥaline vardı didiler (14) sürʿat-ı seyrini bundan ḳıyās eyle *va'llāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl*[324] (15) **z'ān** andan **küngüre** kāf-ı evvelī ʿArabī ve kāf-ı ṯāniye Fārsī ikisi (16) daḫi mażmūm ve nūn sākin rāʾ meftūḥdur ḥişār dīvārı üzerine[325] (17) olan beden ve ṭāḳ-ı eyvān kenārında olan cuft didikleri nesne maʿnāsınadır (18) nite ki Ḫ'āce Selmān

Beyt[326]: *Ez īn ḫarebe-i kongor maḳām eger be-berī*

Firāz-i küngüre-i ʿarş müstaḳarr yābī[327]

dimişdir **ber-** edāt-ı istiʿlā[328] **şüd** (20) oldı **zeyne** zānıň fethiyle beze vü ārāyiş maʿnāsına **nūr** aydınlıġa (21) dinür ḍavʾ u żiyā maʿnāsına ẓulmetiň żıddıdır[329] Fārsīde rūşenāyī

24

(1) dirler **tā** edāt-ı taʿlīl **tü** sen **-[e]ş** żamīr-i ġāʾib[330] ʿarşa rāciʿ **der-** (2) edāt-ı ẓarf[331] **şeb** gice **miʿrāc** luġatde[332] nerdbāna dinür[333] süllem maʿnāsına[334] (3) maʿnā-yı ıṣṭılāḥīsi maʿlūmdur **be-** edāt-ı muṣāḥabet **ḳadr** miḳdār (4) u meblāġ u ḳuvvet ve bir

[323] Ḥażret-i Peyġamber: Ḥażret-i Resūl B, C, D

[324] Durumun doğrusunu Allah bilir.

[325] üzerine: üzerinde B, C üzere D

[326] Beyt: -B, -C, -D

[327] Bu harap kubbe altında eğer bir makam elde etmek istiyorsan; asrın kubbesinin üstünde hazır vaziyette bulursun.

[328] edāt-ı istiʿlā: edāt-ı istiʿlā ʿArabīde ʿalā gibi B, C, D

[329] ẓulmetiň żıddıdır: her ne olur ise olsun ki ẓulmetin żıddı olur B, C, D

[330] żamīr-i ġāʾib: żamīr D

[331] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[332] miʿrāc luġatde: miʿrāc miḥrāb vezninde luġatde B, C, D

[333] dinür: dinilür D

[334] maʿnāsına: maʿnāsınadır B, C

nesneye güç yetmek maʿnāsınadır **ārāyī** mużāriʿ, (5) müfred, muḫāṭab tezyīn idersiň.[335]

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿArş-ı İlāhī andan beden beden üzerine nūr ile ārāste (7) ve żiyā ile pīrāste oldı tā ki Miʿrāc gicesinde anı ḳadr u şerefle (8) bir ḳat daha tezyīn ve meblaġ-ı cemāl ve derece-i kemāliňi tebyīn u taʿyīn idesin (9) yāḫūd **zīn** zānıň kesriyle eger[336] maʿnāsınadır bu ṣūretde ʿarş (10) feres-i seriʿü's-seyre teşbīh olunmuşdur şu taḳdīrce maʿnā yā Resūla'llāh (11) ʿarşıň ẓahr-ı ferese müşābih olan bedenleri nūrdan eger meṣābesindedir (12) tā ki sen ʿizzet ü ʿaẓametiň ile süvār olup nūr-i rūyuňla tenvīr (13) ve müşk-būyuňla ḥamele-i ʿarşı tesrīr idesin.

Fāʾide: Miʿrāc (14) baʿde'n-nübüvve on ikinci yılıň Receb'iniň yigirmi yedinci iṣneyn gicesi vāḳiʿ (15) oldı evvel leyl-i mübārekde[337] emr-i Ḥaḳ Teʿālā ve tebārek[338] ile Cebrāʾil ʿaleyhi's- (16) selām gelüp daʿvet idüp Burāḳ'la Mekke'den bir anda Ḳudüs'e varup (17) yolda nice ʿacāʾib ü ġarāʾib görüp cemīʿ-i enbiyānıň ervāḥına yā ecsādıyla (18) ervāḥına imāmet eyleyüp baʿdehu cennetden gelmiş muraṣṣaʿ nerdbānla göklere (19) çıḳup her ṭabaḳanıň melekleri envāʿ-ı ikrām u iclāl ile istiḳbāl (20) idüp yedi ḳat gökde sekiz nefer-i meşhūr peyġamber ile buluşup (21) baʿdehu Sidre'ye baʿdehu Beytü'l-Maʿmūr'a baʿdehu Refref'le ʿarş-ı aʿlāya

25

(1) baʿdehu bī-keyfiyet ve bī-mesāfet[339] ḳurb-ı Mevlā'ya yaʿnī tecelliyāt-ı celiyyāt-ı Ḥażret-i (2) Ḫudā celle ve ʿalāya irişüp Şeyḫ ʿAṭṭār-ı ḥikmet-āṣār ifāde itdigi (3) esrār āşikār oldı.

[335] mużāriʿ müfred-i muḫāṭab tezyīn idersiň: tezyīn idersiň D

[336] kesriyle eger: kesriyle serc ü eger D

[337] evvel leyl-i mübārekde: evvel mübārek gicede D

[338] Teʿālā ve tebārek: Teʿālā D

[339] bī-keyfiyet ve bī-mesāfet: bī-mesāfet ve bī-keyfiyet B, C, D

Naẓm: *Çü bü'gẕeşt ez-cihet reh geşt bārīk*

Be-āḫir şüd be-Rabbi'l-ʿizze nezdīk

Derān ḥażret çi güyem ū ki çün būd

Ki ān dem ez-vücūd-ı ḫod bürūn būd

Zi-ḥiss bü'gẕeşt v'ez cān hem güẕer kerd

Çü bī-ḫod şüd zi-ḥaḳ der-ḥaḳ naẓar kerd

Hemī çendān ki çeşmeş kār mīkerd

Dileş der-çeşm-i ū dīdār mīkerd

Derān heybet Muḥammed mānd ez-kār

Muḥammed ez-Muḥammed geşt bī-zār[340][341]

Büt-perestī be-cüz ez-mihr-i tü her mihr ki hest

Her ḫayālī ki be-ġayr ez-tü heme sevdāyī

(10) **büt-perest** vaṣf-ı terkībīdir büte ṭapıcı dimekdir büt müşrikīniň (11) perestiş eyledikleri veṯen ü ṣanem maʿnāsınadır **-ī** edāt-ı maṣdar[342] (12) **be-** zāʾid[343] **cüz** ġayr u başḳa **ez-** edāt-ı ibtidā **mihr** muḥabbet **tü** sen (13) **her** edāt-ı ḥaṣr[344] **ki** edāt-ı rabṭ **hest**

[340] Yönlerden geçince yol ince oldu (daraldı). Sonunda Aziz olan Allah'a yakın oldu. / O hazretin nasıl olduğu hakkında ne diyeyim? Çünkü o esnada kendi varlığının dışında oldu. / Histen de geçti, candan da geçti. Kendinden geçince, kendinden Hakk'a nazar etti. / Gözü görebildiği kadar, gönlü, onun gözüne bakıyordu. / O heybet karşısında Muhammed bir şey yapamadı. Muhammed Muhammed'den bîzâr oldu.

[341] Ferîdüddîn Attâr Nîşâbûrî, **Esrârnâme**, Haz. Sâdık Gevherîn, Tahran, Kitâbfurûşi-yi Zevvâr, 1361hş., s. 20.

[342] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[343] zāʾid: zāʾide B, C, D

[344] edāt-ı ḥaṣr: edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi B, C, D

vardır **ḫayāl** (14) insānıñ ḳuvve-i müteḫayyilesinde[345] yaḳaẓa vü rūʾyā ḥallerinde mürtesem ü müteşebbih (15) yaʿnī ṣūret-peẕīr olan şaḫṣa vü timṯāle dinür **-ī** edāt-ı vaḥdet (16) **ki** edāt-ı beyān[346] **be-** edāt-ı ilṣāḳ[347] **heme** cemīʿan ve hepsi ve bütün (17) **sevdā** aḫlāṭ-ı erbāʿanıñ ḫılṭ-ı süflīsidir ki aġdiyeden miʿdede (18) baʿde'n-naẕc ḥāṣıl olan āb-ı ṣāfī cigere vāṣıl olduḳda anda tekrār (19) naẕc ve inṭiyāḫdan ṣoñra ġāyet laṭīfī dem ve nā-puhte vü ḫāmī balġam ve köpükī (20) ṣafrā ve derdī yaʿnī eṣḳali sevdā olur ve maḥal-i ḳarārı ṭıḥāl[348] yaʿnī dalaḳdır (21) ve bu sevdā ġalebe itdigi vaḳtde[349] vesvese ve mālīḫūlyā vü cünūna

26

(1) bādī olur. Eftīmon u sināmeki maṭbūḫiyle taʿdīl itmek[350] gerekdir (2) ʿArabīde sevdā esved lafẓından müʾenneṯ olup ḥabbetü'l-ḳalb maʿnāsınadır (3) **-ī** edāt-ı nisbet.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Resūla'llāh seniñ muḥabbetiñden ġayrı her muḥabbet ki (5) vardır büte ṭapmaḳdır yaʿnī müfīd olmadıġından başḳa muẓırdır (6) ve her timṯāl ü ṣūreti taḫayyül ki senden ġayrıdır mālīḫūlyādır yaʿnī (7) seniñ cemāliñden ġayrıya teveccüh itmek dīvāne işidir ʿaḳl-ı maʿād ile (8) ʿāḳil olanıñ kārı degildir.

Fāʾide: İmānıñ kemāline Resūlu'llāh'a (9) muḥabbet şarṭ oldıġına delīl[351] *lā-yūʾminu aḥadukum ḥattā ekūne ileyhi (10) eḥabbe min vālidihi ve veledihi ve'n-nāsi ecmaʿine*[352] daḫi *len yūʾmine aḥadukum (11) ḥattā ekūne eḥabbe ileyhi min nefsihi*[353]

[345] insānıñ ḳuvve-i müteḫayyilesinde: insānıñ müteḫayyilesinde B, C, D

[346] edāt-ı beyān: edāt-ı rabṭ D

[347] edāt-ı ilṣāḳ: edāt-ı ilṣāḳ zi- edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi B, C

[348] ṭıḥāl: ṭıḥāldır B, C, D

[349] itdigi vaḳtde: itdikde D

[350] taʿdīl itmek: taʿdīl D

[351] īmānıñ kemāline Resūlu'llāha muḥabbet şarṭ oldıġına delīl: muḥabbet-i Resūlu'llāh īmānıñ kemāline şarṭ oldıġına delīl B, C īmānıñ kemāline muḥabbet-i Resūlu'llāh şarṭ oldıġına delīl D

[352] Ben birinize babasından, evladından ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça sizlerden biri tam iman etmiş sayılmaz.

diyü iki ḥadīṯ-i şerīf mervīdir (12) kibār-ı meşāyıḫdan biri dir ki Ḥażret-i Resūl ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem (13) efendimizi[354] vāḳıʿāda görüp yā Resūla'llāh beni maʿẕūr ṭut (14) zīrā Allahu Teʿālā'ya muḥabbet[355] saña muḥabbetden beni meşġūl itdi didim (15) buyurdılar ki yā mübārek bir kimse ki Ḥaḳ Teʿālā'ya muḥabbet itdi taḥḳīḳ (16) baña muḥabbet eyledi.

Naẓm: *Ey müfteḫir be-ẕāt-ı tü ẕerrāt-ı kā'ināt*
Aṣl-ı muḥabbet-i tü kilīd-i der-i cenāt

Her ẕāt müsteḥaḳḳ-ı ṣıfāt-ı kemāl nīst
Ey ẕāt ber-kemāl-i tü mecmūʿa-i ṣıfāt[356]

Neşr[357]: ʿUlemā dimişlerdir ki ʿalāmet-i (19) muḥabbet-i Resūlu'llāh çoḳdur aʿẓamı Ḥabīb-i Ekrem efendimiziñ[358] şerīʿat (20) u ṭarīḳat ve sünnet ü sīretine iḳtidā ve anlardan ʿadem-i tecāvüz ve ʿadem-i ibādır.

Rūhet ez-cism mücerred şüde der-rūḥāni
Ẕātet ez-ʿālem-i süflī be-der-i ʿulyāyī

27

(1) **rūḥ** mādde-i ḥayāt olan vedīʿa-i İlāhiyeye dinür ki cān taʿbīr olunur ḥükemā aña (2) nefs-i nāṭıḳa ıṭlāḳ iderler[359] rūḥuñ ḥaḳīḳati bir laṭīfe-i Rabbāniye ve ʿanāṣır-ı (3) ʿālem-i ʿulvīden bir ʿunṣūr-ı şerīfdir ki meded-i İlāhī ile ʿālem-i süflīye muttaṣıl (4) ve derecāt-ı ḥayvānāt ve tefāvüt-i ḥālāt ḥasebiyle ḥayvān ḳısmına müteʿallik olur (5)

---

[353] Kendisinden (kendi nefsinden) daha sevimli olmadığım sürece, sizlerden birisi iman etmeyecek.

[354] ʿaleyhi ve sellem efendimizi: ʿaleyhi ve sellemi B, D

[355] Ḥażret-i Resūl ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem efendimizi vāḳıʿāda görüp yā Resūla'llāh beni maʿẕūr ṭut zīrā Allahu Teʿālāya muḥabbet: Ḥażret-i Resūl Allahu Teʿālāya muḥabbet C

[356] Ey kâinâtın zerrelerinin senin zâtınla iftihâr ettiği; senin sevgin cennetin kapısının anahtarıdır. / Her kişi kemal sıfatlarına layık değildir. Ey zât, bütün sıfatlar senin kemalin üzerinedir.

[357] Neşr: -B, -C.

[358] Ḥabīb-i Ekrem efendimiziñ: Ḥabīb-i Ekrem'iñ B, C.

[359] ıṭlāḳ iderler: dirler D

ve insān nevʿi ṣūretde ve maʿnā vü ṣıfatda ekmel-i cins-i ḥayvān olmaġla aňa (6) muttaṣıl olan rūḥ efḍal-i ervāḥ olur ve ol laṭīfeniň ḥaḳīḳatine (7) vuḳūf ṭavr-ı ʿuḳūl-i beşeriyeniň mā-verāsıdır nihāyet ʿavārıż-ı mümeyyizesiyle (8) idrāk ḥadd-i imkāndadır ve üç nevʿ ile mütenevviʿdir ḥayvānī vü ṭabīʿī (9) vü nefsānīdir rūḥ-ı ḥayvānīniň[360] merkezi ḳalbdir ve ṭabīʿīniň merkezi demdir (10) ve nefsānīniň merkezi dimāġdır **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb[361] **cism** cesed (11) ü beden ki Türkīde gövde taʿbīr olunur **mücerred** ṣoyunup çıplanmış (12) **şüde** olmuş ve yāḫūd gitmiş **der-** edāt-ı ẓarf[362] yāḫūd ṣıla (13) **rūḥānī** kendi de rūḥ u ḥayāt olan şeydir ki[363] cānlu dimekdir rūḥa (14) mensūbdur[364] ve melāʾikeye ve cin ṭāʾifesine nisbetde kez̲ālik rūḥānī (15) dinür bilā-cesed rūḥ olduḳları içün ki cismānī muḳābilidir cemʿi (16) rūḥāniyūn gelür[365] **ʿālem** mā-sivā-yı İlāhī mecmūʿ-ı maḫlūḳāta ıṭlāḳ (17) olunur ve ʿalā ḳavlin baṭn-ı felekiň ḥāvī oldıġı yaʿnī zīr-i felek ḳamerde (18) mevcūd olan cümle-i cevāhir ü aʿrāża dinür **süfl** alçaḳ u ḫasīs (19) ü nāçīz olmaḳ **-ī** edāt-ı nisbet **be-** zāʾid[366] yāḫūd maʿnā-yı ẓarfı müʾekkeddir.[367]

(20) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Resūla'llāh seniň rūḥuň beşeriyet ḳışrından ṣoyunup (21) melekūta gitmişdir ve seniň z̲āt-ı firişte ṣıfātıň ḫasīs ü nā-çīz

28

[360] rūḥ-ı ḥayvānīniň: ḥayvānīniň D

[361] edāt-ı ḫiṭāb: edāt-ı ḫiṭāb ez- edāt-ı ibtidā B, C, D

[362] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[363] şeydir ki: nesnedir D

[364] dimektir rūḥa mensūbdur: dimektir B, C

[365] gelür: gelür -[e]t edāt-ı ḫiṭāb B, C, D

[366] zā'id: zā'ide B, C, D

[367] müʾekkeddir: müʾekked der- edāt-ı ẓarf ʿulyā ṣaḥrā vezninde göke ıṭlāḳ olunur semā maʿnāsına -ī nisbiye B, C müʾekkeddir der- edāt-ı ẓarfiye ʿulyā ṣaḥrā vezninde göke ıṭlāḳ olunur semā maʿnāsına -ī edāt-ı nisbet D

(1) olan dünyādan ʿarż ile semāda rūḥāniyūn içindedir şu beyt (2) Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň bir ḥāl-i şeref-meʾāline işāret ider ki[368] aḫyānen (3) Ḥażret-i Bilāl'a ḫiṭāben *eriḥnī yā Bilāl*[369] buyururlar idi fī'l-ḥāl Cenāb-ı Bilāl (4) muḥarriḳ ü müʾeṣṣir[370] ṣadā ile naġme-perdāz olup şiʿr söylemege āġāz eyledikde (5) Ḥażret-i Resūlu'llāh beşeriyetinden geçüp ʿālem-i ġayba ʿurūc u pervāz ider (6) idiler[371] bir müddet tevaḳḳuf eyleyüp[372] daʿvet-i ümmetle meʾmūr oldığından bi'ż-żarūr (7) beşeriyet ḥāline ricʿate mecbūr olup Ḥażret-i ʿĀīşe'ye ḫiṭāben *kellīmīnī (8) yā Ḥumeyrā*[373] diyüp ʿĀīşe-i ṣıddīḳa umūr-ı dünyādan baʿż-ı kelām ve ifāde-i merām itdikde (9) Faḫr-ı ʿĀlem[374] efendimiz ʿālem-i cismāniyete ʿavdet buyururlar idi.

Cüz reh-i şerʿ-i tü reften çi besī gümrāhī
Be-tü mensūb u günehgār rehī rüsvāyī

(11) **cüz** ġayr **reh** ṭarīḳ u yol **şerʿ** Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleriniň ʿibādetine vażʿ (12) u taʿyīn eyledigi dīn ü āyīne dinür tā ki aňa sülūk eyleyeler ve doġrı (13) açıḳ yola dirler **tü** sen **reften** gitmek **çi** edāt-ı istifḥām (14) ẕevī'l-ʿuḳūlüň ġayrıdan sūāl olunur **besī** çoḳ **gümrāh** ḍāll (15) u azġun ve yolun ve izin yitürmiş kimse maʿnāen ve maḥsūsan nite ki Mevlānā (16) Cāmī buyurur.

Beyt[375]: *Ān nemīgūyem ki būdem sālhā der-rāh-ı tü*
Hestem ān gümreh ki eknūn rū be-rāh āverdeem[376]

[368] ider ki: ider D
[369] Ey Bilâl, bizi rahatlat.
[370] muḥarriḳ ü mü'eṣṣir: mü'eṣṣir ü muḥarriḳ D
[371] ʿurūc u pervāz ider idiler: ʿurūc iderler idi B, C ʿurūc buyururlar idi D
[372] eyleyüp: idüp D
[373] Ey Hümeyra, benimle konuş.
[374] faḫr-ı ʿālem: Ḥażret-i faḫr-ı ʿālem B, C
[375] Beyt: -B, -C, -D
[376] Yıllardır senin yolunda olduğumu söylemiyorum. / Ben şimdi yüzünü (doğru) yola çevirmiş olan bir günahkârım.

-ī edāt-ı maṣdar[377] **be-** edāt-ı ilṣāḳ (18) **mensūb** ṣāḥib-i nisbet ü iżāfet kimseye dinür **u** ʿāṭıfe[378] (19) **güneh** günāhdan muḫaffef ẕenb u ʿiṣyān maʿnāsına **-gār** kāf-ı Fārsiyle (20) edāt-ı mübālaġadır bu ṣūretde günehgār mübālaġa ile günāh işlü[379] dimekdir (21) **rehī** bende vü köle **rüsvā** luġatde şāyiʿ maʿnāsına ise de ḥayāsızlıḳ

29

(1) u terbiyesizliḳ maḳāmında istiʿmāl olunur **-ī** edāt-ı maṣdar.[380]

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Seniň[381] ṭarīḳ-i müstaḳīmiňden ġayrı yol ne çoḳ azġūnluḳdur (3) yaʿnī şerīʿat-ı ġarrāyı terk idüp de ġayrı yola sülūk itmek ḍalāletdir (4) ve saňa ümmet olmaḳla nisbet peydā iden bendeniň mübālaġa ile ʿiṣyān, (5) irtikāb itmesi ḥayāsızlıḳdır şu beytin mıṣraʿ-ı Ṣānīsinde mübālaġa maʿnāsını (6) ifāde iden gār lafẓından münfehim olan, ḥasebü'l-beşeriye insān irtikāb-ı (7) ʿiṣyānda bulunur ise de bāri kebāʾirden olmasun ve ıṣrār eylemesün (8) ve günāh-ı ṣaġāʾir vuḳūʿunda derḥāl tāʾib ü müstaġfir olsun.

Hest ümmīd-i Selīmī be-şehinşāhī-i tü
Ki biyābed zi-viṣālet şeref-i bīnāyī

(10) **hest** vardır **ümīd** recā vü tevaḳḳuʿ[382] **Selīm** ṣāḥib-i dīvān Sulṭān (11) Selīm Ḫān'ıň ism ü maḫlaṣıdır **be-** edāt-ı istiʿānet nite ki şāʿir dimişdir. (12)

Beyt[383]: *Nüvīsem ʿaşḳ-ı yārem der-defātir*
Be-cām çün ḳālem ber-levḥ-i maḥfūẓ[384]

[377] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[378] u ʿāṭıfe: vāv ʿaṭf içündür B, C u edāt-ı ʿāṭf D
[379] günāh işlü: günāh işleyici D
[380] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[381] seniň: Yā Resūla'llāh seniň B, C
[382] recā vü tevaḳḳuʿ: tevaḳḳuʿ B, C emel ü ārzū ki ʿarabīde tevaḳḳuʿ mürādifidir D
[383] Beyt: -B, -C, -D

(13) **şehinşāh** melikü'l-mülūk **-ī** edāt-ı maṣdar[385] **tü** sen **ki** edāt-ı beyān[386] (14) **bi-**teʾkīd ẕü'l-iştiḳāḳ içündür yaʿnī efʿāliň evāʾiline teʾkīd ve taḥsīn-i (15) lafẓ içün idḫāl olunur[387] **yābed** bulur[388] **viṣāl** muḥib maḥbūbuna vāṣıl (16) olmaḳ maʿnāsınadır gerek ʿafāf u ʿişmet ve gerek ḫabṣ ü şenāʿat cihetiyle (17) olsun **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **şeref** mecd ve büzürgī vü ululuḳ maʿnāsınadır (18) **bīnā** ṣıfat-ı müşebbehe görici **-ī** edāt-ı maṣdar.[389]

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Resūla'llāh melikü'l-mülūk oldıġınıň[390] istiʿānesine Selīm'iň (20) ümīdi vardır ki senin yardımıňla göricilik mecd ü şerefini bulur (21) ve maṭlūbuna vāṣıl olur ṣāḥib-i dīvānıň göricilikden maḳṣūdı

30

(1) baş göziniň görmesi degildir belki ḳalb göziniň güşāde olmasını ṭaleb (2) ider ki aňa başīret dirler başīret, şol ḳuvvet-i ḳudsiyedir ki teʾyīd-i hidāyet-i (3) Ḥaḳ'la müʾeyyed ve nūr-ı ḳudsiyle münevverdir ve bu ḳuvvet-i ḳudsiye ḳalb ü ʿaḳla (4) başar menzilesindedir nihāyet idrāk-i ʿuḳūl bunuňla olur bu ḳuvvet-i ḳudsiye (5) ṣāḥibini şübhe vü şükūk ve ḥayretden ḫalāṣ eyler ve başīret ṣāḥibi olān (6) kimse bir kār işlese ol kārıň ʿāḳıbetinden ḳorḳmaz ve ol kārıň āḫirinde (7) aňa żarar u ġāʾile gelmez meşāyiḫıň çeşm-i bāṭın-bīn didikleri ve göňül gözi (8) ve cān gözi[391] diyü edā ḳıldıḳları bu nūrdur.

(9) Naʿt-ı Nebevī

Mefūlü/ fāilātü/ mefāīlü/ fāilün

---

[384] Sevgilime olan aşkımı kadehin yardımıyla kalem gibi levh-i mahfuzda defterlere yazarım.

[385] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[386] edāt-ı beyān: edāt-ı rabṭ B, C

[387] teʾkīd ẕü'l-iştiḳāḳ içündür yaʿnī efʿāliň evāʾiline teʾkīd ve taḥsīn-i lafẓ içün idḫāl olunur: teʾkīd ve taḥsīn-i lafẓ için müştaḳḳātıň evāʾiline dāḫil olur D

[388] bulur: mużāriʿ, müfred u ġāʾib;bulur maʿnāsına zi- edāt-ı ibtidā B, C, D

[389] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[390] Yā Resūla'llāh melikü'l-mülūk oldıġınıň: Yā Resūla'llāhseniň ulu pādişāhlıġınıň B, C, D

[391] göňül gözi ve cān gözi: göňül gözi D

Ḫūrşīd ʿaks-i āyine-i rūy-ı Muṣṭafāst

Peyvend-i her dü kevn be-yek mūy-ı Muṣṭafāst

(11) **Ḫūrşīd** güneş ʿArabīde şems mürādifidir ʿ**aks** ḳalb eylemek[392] **āyine** (12) mirʾāt **rūy** vech ü yüz[393] **Muṣṭafā** Ḥabīb-i Ekrem efendimizin ism-i şerīfidir (13) **-[e]st** edāt-ı ḫaber **peyvend** ittiṣāl ü ḳayd u taʿalluḳāt maʿnālarınadır **her** (14) edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi **dü** iki **kevn** bir nesneniň ḥudūṯ (15) u vuḳūʿundan ʿibāretdir cihān daḫi ḥādiṯ ve maḥal-i ḥavādiṯ oldıġından (16) burada cihān maʿnāsınadır **be-** edāt-ı ilṣāḳ[394] **yek** bir **mūy** şaʿr u ḳıl.[395]

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Güneş Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň cemāl-i bā-kemāli mirʾāt-i muṣaffāsınıň (18) ḳalbidir yaʿnī fī'l-aṣl güneşde nūr yoḳdur Ḥażret-i Faḫr-ı Kāʾināt efendimiziň (19) nūrundan iḳtibās itmişdir zīrā ḥadīṯ-i şerīfde *evvelu mā ḫaleḳa'llāhu nūrī*[396] (20) vārid olmuşdur yaʿnī Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleri evvelā Server-i Enbiyā efendimiziň (21) nūrını ḫalḳ idüp ve ol nūrdan ʿarşı yaradup andan güneşi

31

(1) ḫalḳ itmişdir dimek oldu ki ervāḥıň ve eşbāḥıň ve cemīʿ-i eşyānıň aṣlı (2) Ḥażret-i Faḫr-ı Ālem efendimiziň nūrıdır ve iki cihānıň taʿalluḳ u ittiṣāli Ḥażret-i Muḥammed (3) Muṣṭafā'nıň bir mūy-ı müşk-būyunadır zīrā ḥadīṯ-i şerīfde *levlāke lemā ḫalaḳtu'l-eflāk*[397] (4) vārid olmuşdur bundan münfehim oldı ki arż u semā ve

[392] eylemek: itmek B, C

[393] vech u yüz: yüz ʿArabīde vech dirler B, C, D

[394] edāt-ı ilṣāḳ: edāt-ı basīṭeden ilṣāḳ içündür D

[395] şaʿr u ḳıl: ḳıl ʿArabīde şaʿr gibi B, C ḳıl D

[396] Allahın yarattığı ilk şey benim nurumdur.

[397] Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım.

mā-fī-hānıň ḫalḳ (5) u īcādı Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň vücūd-ı mesʿūd-ı pür-cūdlarına[398] vā-bestedir.

İn şuʿ lehā-yı nūr-ı meh ü mihr ṣubḥ u şām
Dendānhā-yı şāne-i gīsū-yı Muṣṭafāst

(7) **İn** bu[399] **şuʿle** āteş ʿalevine dirler -**hā** edāt-ı cemʿ[400] **nūr** aydınlıġa dinür (8) żiyā vü pertev maʿnāsına Fārsīde rūşenāyī dirler **meh** ḳamer u ay[401] **mihr** (9) şems u güneş[402] **ṣubḥ** fecr vaḳtine dinür ki ṭaň yeri aġarup şafaḳ (10) sökdiği vaḳtden ʿibāretdir ki maḳṣūd fecr-i ṣādıḳdır **şām** akşām (11) **dendān** diş ʿArabīde sīn gibi[403] **şāne** ṭaraḳ[404] ʿArabīde muşṭ dirler (12) **gīsū** omuz üzerine düşen ṣaça dirler[405] leff ü neşr-i ġayr-ı müretteb (13) ṭarīḳiyle meh şāma ve mihr ṣubḥa mensūbdur.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Akşām u ṣabāḥ güneş u ay nūrınıň pertev ü żiyāları (15) Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň gīsūsı ṭarağınıň dişleridir yaʿnī ṭaraḳ (16) Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıň gīsūsuna temās ile nice ki[406] misk-i ezfer (17) iḳtibās eyler ise şems u ḳameriň żiyāsı daḫi Ḥabīb-i Ekrem efendimizin (18) mübārek ṣaçlarına teşebbüs ü taʿalluḳ itdiklerinde būy-ı ʿanber ve rāyiḥa-ı ṭayyibe-i (19) peyġamber[407] iktisāb u istifāde iderler.

Rūz u şeb-i cihān ki medār-ı zamāneest
Z'evvel ġılāf-ı heykel-i bāzū-yı Muṣṭafāst

---

[398] vücūd-ı mesʿūd-ı pür-cūdlarına: vücūd-ı mesʿūd u pür-cūdlarına B, C, D
[399] bu: ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ bu maʿnāsına B, C, D
[400] edāt-ı cemʿ: edāt-ı cemīʿ żevī'l-ʿuḳūlıň ġayrıda müstaʿmeldir B, C
[401] ḳamer u ay: ay ʿArabīde ḳamer dirler B, C, D
[402] şems u güneş: güneş ʿArabīde şems gibi B, C güneş ʿArabīde şems dirler D
[403] gibi: gibi -hā edāt-ı cemʿ B, C mürādifidir -hā edāt-ı cemʿ D
[404] ṭaraḳ: ṭaraḳ ki B, C
[405] dirler: dirler ve D
[406] nice ki: nice B, C
[407] rāyiḥa-ı ṭayyibe-i peyġamber: rāyiḥa-ı laṭīfe-i peyġamber D

(21) **rūz** gündüz **şeb** gice **cihān** dünyā **ki** edāt-ı rabṭ **medār** dönecek

32

(1) ve dolanacaḳ maḥal ve zamān **zamāne** vaḳt -**güzel he** zāʾidedir ki ifādede vücūd (2) u ʿademi müsāvīdir[408] -**e** müctelibe[409] **-[e]st** edāt-ı ḫaber **zi-** edāt-ı ibtidā ʿArabīde (3) min gibi[410] **evvel** ibtidā **ġılāf** bir nesneniň ẓarfına ve ḳabına dinür (4) ḳılıcıň ve ḫançeriň ḳını gibi ki Türkīde taḥrīfle ḳılıf taʿbīr olunur[411] **heykel** (5) ṣūret ü şekl ve heyʾet-i vücūd ʿArabīde ve Fārsīde bu maʿnālarda müşterekdir (6) **bāzū** ḳoluň ṭaraf-ı bālāsı ki ʿArabīde ʿażd dirler **Muṣṭafā** Ḥabīb-i (7) Ekrem efendimizin ism-i şerīfidir[412] maʿnā-yı luġāvīsi müntaḫab u güzīde.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Cihānıň gece vü gündüzi ki zamānıň dönecek ve dolanacaḳ (9) maḥalidir ibtidādan ve tā ezelden Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň ḳolı[413] şekliniň (10) ḳını vü ḳılıfıdır yaʿnī ḳın ḳılıç içün ve ẓarf maẓrūf içün yapıldıġı (11) gibi gice vü gündüz Ḥażret-i Resūlu'llāh içün ḫalḳ olunmuşdur ve'l-ḥāṣıl (12) ḳılıçsız ḳından bir fāʾide ḥāṣıl olmadıġı gibi Ḥażret-i Faḫru'l-Enbiyāsız[414] gice (13) vü gündüzden daḫi bir istifāde olunamaz.

Pür-dil kesī ki dād dil ü cān be-mihr-i ū
Ḫoş ḫāṭır ānki ḫāṭır-ı vey sūy-ı Muṣṭafāst

(15) **pür-dil** bahādır u şecīʿ **kes** kimse **-ī** edāt-ı vaḥdet **ki** edāt-ı rabṭ (16) **dād** virdi **dil** göňül **u** ʿāṭıfe[415] **cān** rūḥ-ı ḥayvānīdir ki (17) her zindede olur **be-** edāt-ı ilṣāḳ **mihr**

[408] ifādede vücūd u ʿademi müsāvīdir: vücūd u ʿademi ifādede siyyāndır B, C, D
[409] müctelibe: hemze-i müctelibe D
[410] edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi: edāt-ı ibtidā B, C
[411] olunur: iderler D
[412] ism-i şerīfidir: nām-ı şerīfidir D
[413] ḳolı: bāzūsı B, C
[414] Ḥażret-i faḫru'l-enbiyāsız: Ḥażret-i ḫātemü'l-enbiyāsız B, C, D
[415] ʿāṭıfe: edāt-ı ʿāṭf D

muḥabbet ü şefḳat **ū** (18) żamīr-i ġāʾib Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rāciʿdir **ḫoş** ḫūb u güzel (19) ʿArabīde vāv-ı maʿrūfla şīrīn maʿnāsınadır **ḫāṭır** maḥal-i ḫuṭūr (20) oldığından içün mecāzen ḳalb maʿnāsınadır[416] **ānki** ism-i mevṣūl (21) müfred içündür ve ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir **ḫāṭır** insānıň

33

(1) derūnuna lāyıḥ olup cevelān iden şeyʾe dinir rāy u fikr ve tedbīr ü vesvese (2) gibi hācis maʿnāsınadır **vey** żamīr-i ġāʾib, ism-i mevsūlüň mutażammın (3) oldığı kimseye rāciʿdir **sūy** cānib ü ṭaraf.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Bahādır ol kimsedir ki Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıň muḥabbetine (5) cān u göňül virdi ve ol kimseniň ḳalbi güzeldir ki anıň rāy u tedbīri (6) Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıň[417] cānib-i seniyyü'l-cevānibinedir yaʿnī dāʾimā fikr u endīşesi (7) sünnet-i seniyye-i nebevīyeyi icrā ile rūḥ-ı peyġamberīyi kendinden rāżı (8) vü ḫoşnūd itmek[418] ve bu vesīle ile şefāʿatine nāʾil olmaḳdır.

Cān-ı ṣabā zi-ṭavf-ı cihān tāze geşt ü güft
K'īn būy-ı cān zi-sünbül-i gül-būy-ı Muṣṭafāest

(10) **cān** rūh-ı ḥayvānī ve bir ḳavm adıdır ki Ḥażret-i Ādem'den evvel dünyāya geldiler (11) **ṣabā** ol yeldir ki cānib-i şarḳdan seher vaḳtinde vezān olur ve ʿinde'l-baʿż (12) Kaʿbe ṭarafından esen yel ki Ḥażret-i Yūsufʿaleyhi's-selāmıň pīrāheni (13) ḳoḳusunı[419] Ḥażret-i Yaʿḳūb ʿaleyhi's-selāma irişdirmişdir nite ki Ḫ'āce Ḥāfıẓ (14) şu maʿnāya telmīḥ ile

[416] maḥal-i ḫuṭūr oldığundan içün mecāzen ḳalb maʿnāsınadır: mecāzen ḳalb maʿnāsınadır maḥal-i ḫuṭūr olduġından içün B, C, D

[417] Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıň: Ḥabīb-i Ekrem Efendimiz'iň B, C, D

[418] rāżı vü ḫoşnūd itmek: ḫoşnūd u rāżıdır D

[419] pīrāheni ḳoḳusunı: būy-ı pirāhenini B, C

Beyt[420]: *Ey ṣabā nükhetī ez-būy*[421]*-ı fülānī be-men ār*

Zār u bīmār-ı gamem rāḥat-ı cānī be-men ār[422]

beytini naẓm itmişdir[423] **ṭavf** (16) bir nesneniň çevresini dolanmaḳ **cihān** ʿālem-i kevn ü fesād yaʿnī (17) dünyā **tāze** maʿrūf, maḥbūbda ve mīyvede ve ġayrıda istiʿmāli şāyiʿdir (18) **geşt** oldı ʿArabīde ṣāra maʿnāsına **güft** didi **ki** edāt-ı beyān[424] (19) **būy** rāyiḥa **cān** rūḥ-ı ḥayvānī **sünbül** maʿrūf çiçekdir Ḥażret-i (20) Resūlu'llāh'ıň mübārek ṣaçlarından müsteʿārdır **gül-būy** gül ḳoḳulı.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Bād-ı ṣabānıň cānı ʿālem-i kevn ü fesādıň çevresini dolanmadan

34

(1) tāze oldı ve didi ki bu cān rāyiha-ı ṭayyibesi Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň (2) gül ḳoḳulı gīsūlarındandır.

Ū şāh-ı mürselest resūlān cümle ḫayl

Maḳṣūd ūst kevn ü mekān der-reheş ṭufeyl

(4) **ū** żamīr-i ġāʾib Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rāciʿdir **şāh** aṣl u ṣāḥib (5) ve āḳrān u emṣālinden mümtāz u ser-efrāz olmaḳ maʿnālarınadır **mürsel** (6) peyġamber maʿnāsınadır Fārsīde veḫṣūr mürādifidir **-[e]st** edāt-ı (7) ḫaber **resūl** *insānun beʿaṣehu'llāhu teʿālā ile'l-ḫalḳi li-tebliġi'l-aḥkām*[425] (8) taʿrīfiyle muʿarrefdir ki peyġamber dimekdir maʿnā-yı luġavīsi elçi[426] **-ān** edāt-ı (9) cemʿ[427] ẕevī'l-ʿuḳūlda

[420] Beyt: -B, -C

[421] Hâfız Dîvânı'nda bu kelime kūy şeklindedir. Dîvân-ı Hâfız, s. 219

[422] Ey sabâ, falancanın köyünün kokusunu bana getir./ Gamdan dolayı perişan ve hastayım. Canıma rahatlık getir.

[423] itmişdir: itmişdir zi- edāt-ı basīṭeden min maʿnāsına B, C

[424] edāt-ı beyān: beyaniye B, C

[425] Hükümleri tebliğ etmeleri için Allahın halka (insanlara) göndermiş olduğu bir insandır.

[426] elçi: elçidir B, C

[427] edāt-ı cemʿ: edāt-ı cemʿdir B, C

müstaʿmeldir **cümle** cemiʿan **ḫayl** atlu ʿaskere (10) dinür **maḳṣūd** maṭlūb[428] **kevn** ḥudūṯ maʿnāsınadır ki bir nesneniň (11) ḥudūṯ u vuḳūʿundan ʿibāretdir Fārsīde būden mürādifidir[429] **mekān** (12) maḥal-i kevn ü ḥuṣūl **der-** edāt-ı ẓarf ʿArabīde fī gibi **reh** ṭarīḳ u (13) yol **-[e]ş** żamīr-i ġāʾib Ḥażret-i Peyġamber'e rāciʿdir **ṭufeyl** ʿArabīde (14) vāriş ve Fārisīde kaselīs ve Türkīde oyuntı didikleridir ki (15) velīmelere vü żiyāfetlere daʿvetsiz bī-tekellüf gider burada tābiʿ maʿnāsınadır.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḥażret-i Server-i Enbiyā efendimiz peyġamberleriň mümtāz ve şāh-ı (17) ser-efrāzıdır sāʾir enbiyā-yı ʿiẓām bi'l-cümle aňa ʿaskerdir ḫilḳat-ı ʿālemden (18) maḳṣūd müşārün-ileyh ḥażretleridir dünyā vü mā-fī-hā anın ṭarīḳ-i müstaḳīminde (19) tābiʿdir cenāb-ı nübüvvet-meʾābları metbūʿdur.

Ḳaṣr-ı behişt behr-i muḥibbān-ı Muṣṭafāst
Mevcūd her çi hest zi-ihsān-ı Muṣṭafāst[430]

(21) **ḳaṣr** köşk maʿnāsına[431] ʿArabīdir Fārsīde de eyvān dirler **behişt**

35

(1) cennet **behr** taʿlīl içündür[432] **muḥib** sevici **-ān** edāt-ı cemʿdir **mevcūd** (2) yoḳ iken var olan şeyʾe dinir **her** edāt-ı ḥaṣr[433] **çi** edāt-ı istifhām[434] (3) **hest** vardır[435] **iḥsān** iyülik eylemek ve güzel etmek maʿnāsınadır.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Cennet köşki Ḥażret-i Resūlu'llāh'ı[436] seviciler içündür ʿālemde (5) her ne ki mevcūd ise Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň[437] iḥsānındandır yaʿnī (6)

[428] maṭlūb: maṭlūb ū żamīr-i ġāʾib Ḥażret-i peyġambere rāciʿdir B, C
[429] mürādifidir: mürādifidir u ʿāṭıfe B, C
[430] A nüshasında 33/12-34/20 aralarına tekābül eden kısım D nüshasında atlanmıştır.
[431] maʿnāsına: maʿnāsınadır D
[432] içündür: içün D
[433] edāt-ı ḥaṣr: edāt-ı ḥaṣrdır ʿArabīde küll gibi B, C
[434] edāt-ı istifhām: edāt-ı istifhāmdır B, C
[435] vardır: vardır zi-edāt-ı ibtidā B, C

dünyā vü mā-fī-ḥā ve cemīʿ-i eşyā Faḫr-ı ʿĀlem efendimiz içün yaradılmışdır maḫlūḳātın (7) ḫilḳatine bāʾiş[438] vücūd-ı mesʿūdıdır dimek olur.

Pā ber-sipihr-i mihr nihed hemçü āfitāb
Dest-i ümīd her ki be-dāmān-ı Muṣṭafāst

(9) **pā** ḳadem ü ayaḳ **ber-** edāt-ı istiʿlā[439] **sipihr** āsumān u gök ʿArabīde (10) semā dirler **mihr** güneş[440] **dest** yed ü el[441] **ümīd** emel ü recā vü ārzū (11) **her** edāt-ı ḥaṣr **ki** edāt-ı istifhām ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir (12) **be-** edāt-ı ilṣāk **dāmān** etek maʿnāsınā[442] ʿArabīde zeyl gibi.[443]

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Her kimseniň ki recā vü ārzūsı eli Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň (14) dāmān-ı kerem-efşānlarına vā-beste ve müteʿallikdir yaʿnī şeriʿat-ı muṭaḥḥarasına (15) sülūk ü ṭebaʿiyetde ṣādıḳdır, güneş gibi mürtefīʿ olup güneşiň felegi (16) olan dördünci ḳat göge[444] ṣuʿūd idüp ḳadem-nihāde olur yaʿnī ʿinda'llāh (17) mertebe ve ʿālī menzile bulur.

Nūrī ki defʿ-i ẓulmet-i ʿisyān-ı mā küned
Āḫir ṭulūʿ-i ū zi-girībān-ı Muṣṭafāst

---

[436] Ḥażret-i Resūlu'llāh'ı: Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'yı D

[437] Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň: Ḥażret-i Muṣṭafā'nıň D

[438] bāʾiş: bādī B, C

[439] pā ḳadem ü ayaḳ ber- edāt-ı istiʿlā: pā ayaḳ ʿArabīde ḳadem maʿnāsına ber-edāt-ı istiʿlāʿArabīde ʿalā gibi B, C pā ayaḳ ʿArabīde ḳadem maʿnāsına ber-edāt-ı mürekkebden istiʿlā içün ʿArabīde ʿalā gibi D

[440] güneş: güneş nihed vażʿ ider ve ḳoyar hemçü edāt-ı teşbīh āfitāb güneş B, C, D

[441] yed ü el: el ʿArabīde yed gibi B, C, D

[442] etek maʿnāsınā: etek B, C, D

[443] gibi: mürādifidir D

[444] göge: feleke B, C

(19) **nūr** żiyā vü pertev **-ī** edāt-ı vaḥdet **ki** edāt-ı rabṭ[445] **defʿ** zor ile (20) öte ṣavmaḳ ve ḳaḳıvirmeḳ maʿnāsınadır **ẓulmet** ḳaranlıḳ Fārsīde (21) tarīḳī gibi **ʿişyān** ẕenb u günāh **mā** biz ʿArabīde nahnü gibi

36

(1) **küned** ider **āḫir** feṯḥ-i ḫā ile dīger[446] maʿnāsınā ve[447] kesr-i ḫā ile taʿaccüb ü taʿarruż (2) maʿnāsınadır **ṭulūʿ** ẓuhūr eylemek ve dogmaḳ maʿnāsınādır[448] **ū** żamīr-i (3) ġāʾib nūra rāciʿdir[449] **girībān** yaḳa maʿnāsınadır[450] girīb daḫi dirler.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň mübārek yaḳasından ẓuhūr eden (5) bir nūr ki bizim günāhımızıň ḳaranlıgını defʿ edüp rūşen ḳılmasında taʿaccüb (6) olunur yaʿnī günāhkārlıḳda ol ḳadar ẓulmet peydā eyledik ki izālesinden (7) meʾyūs olmuş idik Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň nūr-ı şefāʿati āfitāb gibi (8) ẓuhūr edüp ẓulmeti ṭard u defʿ ile bizi kemāl-i rūşenāyīye maẓhar buyurdı.

Çendīn ḥikāyet-i şeb-i miʿrāc u ḳadr-ı ū
Şerḥī zi-vaṣf-ı mūy-ı perīşān-ı Muṣṭafāst

(10) **çendīn** bu ḳadar **ḥikāyet** bir söz ḫaberi naḳl ü rivāyet eylemek maʿnāsınadır (11) **şeb** gice ʿArabīde leyl mürādifidir[451] **Miʿrāc** süllem ü nerdbān maʿnāsına (12) ve çıḳacaḳ yere dinür[452] **ḳadr** miḳdār u meblaġ ve tāb u ṭāḳat maʿnālarınādır (13) **ū** żamīr-i ġāʾib şebe rāciʿdir **şerḥ** keşf ü iẓhār eylemek **-ī** (14) edāt-ı vaḥdet[453] **vaṣf** bir

[445] edāt-ı rabṭ: ḥarf-ı rabṭ B, C
[446] dīger: dīger ü ġayrı D
[447] maʿnāsınā ve: maʿnāsınā B, C
[448] dogmaḳ maʿnāsınadır: dogmaḳ D
[449] rāciʿdir: rāciʿdir zi- edāt-ı ibtidā B, C, D
[450] maʿnāsınadır: maʿnāsına B, C, D
[451] mürādifidir: gibi B, C, D
[452] dinür: dinür maʿnā-yı ışṭılāḥīsi maʿlūmdur D
[453] vaḥdet: vaḥdet zi-edāt-ı basīṭeden ibtidā içün B, C

nesneyi sıfaṭlamaḳ yaʿnī ḫalḳan u ḫulḳan ʿalāyimini (15) taʿdad u beyān eylemekden ʿibāretdir **mūy** ḳıl ʿArabīde şaʿr dirler (16) **perīşān** dağılmış.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Leyle-i Miʿrāc'ıñ bu ḳadar ḥikāyesi ve meblaġ u miḳdārı (18) Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıñ yemīn ü yesārına dağılmış olan gīsūlarınıñ (19) vaṣfını keşf ü iẓhār eylemekdir.

Fā'ide: Baʿde'n-nübüvve on ikinci yılıñ (20) Receb'iniñ yigirmi yedinci işneyn[454] gicesi Cibrīl-i Emīn bir Burāḳ ile gelüp (21) Ḥabib-i Ekrem efendimiz rükūb edüp[455] bir anda Ḳudüs'e varup yolda

37

(1) nice ʿacāʾib ü ġarāʾib görüp[456] cemīʿ-i enbiyānıñ ervāḥına Mescid-i Aḳṣā'da imāmet idüp (2) cennetden gelmiş muraṣṣaʿ nerdbānla[457] göklere çıḳup her ṭabaḳanıñ melekleri envāʿ-ı ikrām (3) ü iclāl ile istiḳbāl iyleyüp yedi ḳat gökde olan meşhūr peyġamberler ile (4) buluşup baʿdehu Sidre'ye baʿdehu Beyt-i Maʿmūr'a baʿdehu Müstevā'ya yaʿnī levḥ-i maḥfūẓdan (5) aḥkām-ı İlāhiyeyi levḥ-i maḥv u iṯbāta yazan Sefere didikleri melekler maḳāmına baʿdehu (6) Refref'leʿ ʿarş-ı ʿalāya baʿdehu bī-mesāfet ve bī-keyfiyet ḳurb-ı Mevlā'ya yaʿnī (7) tecelliyāt-ı celiyyāt-ı Ḥażret-i Ḫudā celle ve ʿalāya irişdi. *Fe-evḥā ilā ʿabdihī mā evḥā*[458] (8) āyetinde maḳṣūd ne oldığını Ḥażret-i Faṭma *raḍıya'llāhu ʿanhā*[459] rivāyet ider ki (9) Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ol Leyle-i Mübāreke'de cemīʿ-i ümmetiniñ bağışlanmasını recā (10) eylemiş Ḥaḳ

[454] yigirmi yedinci işneyn: yigirmi yedinci B, C

[455] Cibrīl-i Emīn bir Burāḳ ile gelüp Ḥabib-i Ekrem efendimiz rükūb edüp: Cibrīl-i Emīn gelüp Ḥabib-i Ekrem efendimiz bir Burāḳ'a rükūb edüp D

[456] varup yolda nice ʿacāʾib ü ġarāʾib görüp: varup B, C, D

[457] nerdbānla: nerdbān ile B, C, D

[458] Kur'ān-ı Kerīm (53/10), Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.

[459] Allah ondan razı olsun.

Teʿālā ḥażretleri buyurmuş ki şülüşüni bu gice bağışladım şülüşānını (11) daḫi yevm-i ḳıyāmetde[460] bağışlasam gerekdir.

Bedr-i münīr-rā ki be-engüşt sāḫt şaḳḳ
Yek ḫuşḳ pāreīst ki ez-ḫʿan-ı Muṣṭafāst

(13) **bedr** ayıň on dördünci gicesinde olan ḳamere dirler **münīr** rūşen (14) ü aydın idici -**rā** edāt-ı mefʿūl[461] **ki** edāt-ı rabṭ **be-** edāt-ı muṣāḥabet (15) **engüşt** parmaḳ ki ʿArabīde ışbıʿ mürādifidir[462] **sāḫt** düzdi ve yaptı (16) **şaḳḳ** yarmaḳ **yek** bir **ḫuşḳ** ḳurı **pāre** ḳıṭʿa vü parça (17) **-ī** edāt-ı vaḥdet **ki** edāt-ı beyān[463] **ḫ'ān** simāṭ u sofra.[464]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Cihānı rūşen idici ḳameri ki parmaḳ işāretiyle şaḳḳ (19) eyledi Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň sofrasından ḳurı bir parçadır (20) yaʿnī Şaḳḳ-ı Ḳamer muʿcizesi muʿcizāt-ı sāʾireye nisbetle ṣaġīrdir zīrā ḳıyāmete (21) ḳadar bāḳī ḳalan muʿcize-i Ḳurʾān[465] ve miʿrāc-ı ʿarş-ı raḥmān[466] Şaḳḳ-ı Ḳamer'den

38

(1) ekber oldığı aẓherdir.

Fā'ide: Şaḳḳ-ı Ḳamer muʿcizesi enbiyādan birine müyesser (2) olmayup ʿālem-i ʿulvīde taṣarruf olmaġın[467] cümlesiniň muʿcizātından aʿceb ü efḍal (3) idügi muḳarrerdir kemāl-i ecmāli budur ki nübüvvet-i resūlüň sekizinci yılında (4) Mekke'de Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selāma baż'-ı kibār-ı Ḳureyş eger ṣaḥīḥ

[460] yevm-i ḳıyāmetde: kıyāmetde B, C
[461] edāt-ı mefʿūl: edāt-ı mürekkebeden ʿalāmet-i mefʿūldür B, C
[462] mürādifidir: dirler D
[463] -ī edāt-ı vaḥdet ki edāt-ı beyān: -ī edāt-ı vaḥdet -[e]st edāt-ı ḫaber ki edāt-ı beyān ez- edāt-ı ibtidā B, C, D
[464] simāṭ u sofra: sofra maʿnāsına B, C sofra D
[465] muʿcize-i Ḳurʾān: Ḳurʾān B, C
[466] miʿrāc-ı ʿarş-ı raḥmān: muʿcize-i miʿrāc D
[467] olmaġın: olmaġla D

peyġamber (5) iseň bize ayı iki pāre[468] eyle didiklerinde Resūl ʿaleyhi's-selām duʿā itmegin[469] (6) ḥikmet-i Ḥaḳ ve ḳudret-i fāil-i muṭlaḳ ile ay iki şaḳḳ olup her nışfı bir daġ (7) üstünde görinüp bu muʿcize-i ʿaẕīmeyi küffār-ı ẕevī'l-ʿinād ü bī-ʿaḳl[470] (8) ḥāşā sihre ḥaml idüp īmān eylemediler *men lem yecʿali'llāhu lehū nūren fe-mā lehū min nūr.*[471]

Maʿşūḳ u ʿaşḳ u ʿāşıḳ-ı cān-baḫş-ı dil-nüvāz
Şāfīʿ Şefīʿ-i Aḥmed u Maḥmūd hem Ayāz

(10) **maʿşūḳ** maḥbūb **ʿaşḳ** ifrāṭ-ı muḥabbet **ʿāşıḳ** muḥib **cān-baḫş** (11) vaṣf-ı terkībī cān baġışlayıcı[472] **dil-nüvāz** bu daḫi vaṣf-ı terkībīdir (12) göňül okşayıcı **Şāfīʿ** iʿānet eyleyici **Şefīʿ** iʿānet ṣaḥibi (13) **Aḥmed** nām-ı peyġamberī **Maḥmūd** mülūk-i Ġazneviyedeň Maḥmūd bin Sebüktegīn (14) **Ayāz** maḥbūb-ı ḫāṣ kütüb-i muḥāżarātda meẕkūrdur ki müşārün-ileyhiň (15) maḥbūbı ḫāṣ Ayāz ve vezīri Ḫ'āce Ḥasan Meymendī idi ʿulemā vü ṣuleḥāya ve (16) nüdemā vü şuʿarāya cūd u ʿaṭālar ve beẕl ü seḫālar idüp Firdevsī-i Tūsī (17) anıň nāmına Şehnāme kitābını altmış biň beyt olaraḳ otuz yılda[473] (18) teʾlīf eyledi.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Server-i Enbiyā maḥbūb-ı Ḫudā'dır[474] ve muḥib-i kibriyādır ve Aḥmed u Maḥmūd'a ve (20) Ayāz'a iʿānet idici ve iʿānet ṣāḥibidir Ḥażret-i Resūlu'llāh cemīʿ-i ʿāleme (21) raḥmet ve cümleye ṣāḥib-i şefāʿāt iken Aḥmed u Maḥmūd'ı taḫṣīṣ-i bi'ẕ-ẕikr itmeniň

39

[468] iki pāre: iki şaḳḳ yaʿnī iki pāre D
[469] itmegin: idüp D
[470] küffār-ı ẕevī'l-ʿinād ve bī ʿaḳl: küffār-ı ẕevī'l-ʿinād-ı bī ʿaḳl B, C, D
[471] Kur'ān-ı Kerīm, (24/40) Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur.
[472] bağışlayıcı: bağışlayıcı vāvʿāṭıfe B, C bağışlayıcı u edāt-ı ʿaṭf D
[473] Şehnāme kitābını altmış biň beyt olaraḳ otuz yılda: Şehnāme'yi otuz yılda B, C Şehnāme kitābını otuz yılda D
[474] maḥbūb-ı Ḫudādır: maḥbūb-ı Ḫudā B, C

(1) sebebi şudur ki ism-i Resūl ile tesemmī yaʿnī adaş olmaḳ dünyāda vü āḫiretde (2) nāfiʿdir zīrā Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri buyurmuşdur ki Ḥabībim,[475] ʿizzet ü celālim (3) ḥaḳḳı içün seniň ismiň ile tesemmī ideni āteşde yaḳmam ve ʿaẕāb (4) itmem ve menfaʿat-ı dünyevīyesi bir māʾidede[476] ism-i peyġamberī ile müsemmā bir ādem (5) bulunır ise Ḥaḳ Teʿālā ḥażretleri ol menzili günde iki defʿa[477] taḳdīs ider.

(6) **Fāʾide:** İttifāḳ-ı evliyā bunuň üzerinedir ki ʿuşşāḳıň bidāyeti (7) zühhād u ʿubbādıň nihāyetidir anlar ḫavf u recā ile giderler[478] ve bunlar (8) cezb u ʿaşḳ-ı Ḫudā ile seyr iderler Necmü'd-dīn-i Kübrā ḥażretleri buyururlar (9) ki[479] uṣūl-ı cemʿ-i ṭarīḳ[480] üçdür ṭarīḳ-i aḫyār ve ṭarīḳ-i ebrār ve ṭarīḳ-i (10) şüṭṭār. Aḫyār şol ṭāʾifedir ki keṡret-i ṣalāṭ u ṣıyām ve ḳırāʾāt (11) u ḳıyām ile sülūk iderler bu ṭarīḳle Ḥaḳḳ'a vāṣıl olan zamān-ı (12) ṭavīlde ʿeḳal-ı ḳalīldir ve ebrār ol cemāʿatdir ki taṣfiye-i bāṭın ve (13) tezkiye-i aḫlāḳ ile ḳurb-ı Ḥażret-i Ḫallaḳ'a giderler bu ṭarīḳle Ḫudā'ya (14) vāṣıl olanlar egerçi ferīḳ-i evvelden ziyādedir ammā bunlarıň daḫi biňde (15) biri Ḥaḳḳ'a vaṣıl olmaz ammā şüṭṭār şol ʿuşşāḳ-ı fenā-girdārdır ki (16) terk-i hestī ḳıldılar ve men ve mādan bi'l-külliye berī oldılar ḫirmen-i nām (17) u nāmūsa āteş urdılar aġyār ve mā-sivāyı dilden sürdiler (18) pes[481] rū-yı yāri mirʾāt-ı dilde muʿāyeneten gördiler.

Ḫūbī-i ʿālem ez-gül-i rūḫsār-ı Muṣṭafāst
Envār-ı her dü kevn zi-dīdār-ı Muṣṭafāst

[475] ki Ḥabībim: ki B, C
[476] māʾidede: ḫānede D
[477] defʿa: kere B, C, D
[478] giderler: gider D
[479] buyururlar ki: buyururlar D
[480] uṣūl-ı cemʿ-i ṭarīḳ: uṣūl-ı ṭarīḳ B, C
[481] sürdiler pes: sürdiler D

(20) **ḫūb** güzel **-ī** edāt-ı maṣdar[482] **ʿālem** mecmūʿ-ı maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur (21) **ez-** edāt-ı ibtidā[483] **gül** maʿrūf çiçekdir Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıñ

40

(1) muʿcize-i bāhiresinden olaraḳ aḳṣā-yı Hindistān'da bir ḳızıl gül vardır (2) ki her bir[484] yapraġı üstünde ḳuḍretden aḳ ḫaṭla *lā-ilāhe illa'llāh Muḥammedun (3) resūlu'llāh*[485] yazılmışdır[486] **ruḫsār** yañaḳ maʿnāsına ʿArabīde ʿiẕār (4) dirler **envār** nūruñ cemʿī żiyā vü pertev maʿnāsına[487] **dü** iki **kevn** (5) cihān[488] **dīdār** vech ü cemāl.

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿĀlemiñ güzelligi Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıñ ʿiẕār-ı ʿanber-niṣārı (7) gülündendir gül nice[489] gülistānı tezyīn ider ise Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ʿālemi[490] (8) taḥsīn itmişdir ve iki cihānıñ pertev ve żiyāsı Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıñ (9) cemāl-i bā-kemālindendir yaʿnī şems nice ki dünyāyı rūşen iderse (10) Ḥażret-i Faḫr-ı ʿĀlem efendimiz nūr-ı nübüvvetiyle iki cihānı tenvīr itmişdir.

Şāhenşeh ān gedā ki büved ḫāk-i rāh-ı ū
Āzād bendeī ki giriftār-ı Muṣṭafāst

(12) **şāhenşeh** melikü'l-mülūk **ān** ol[491] **gedā** yoksul u dilenci **ki** (13) edāt-ı beyān **büved** olur **ḫāk** türāb u ṭopraḳ **rāh** ṭarīḳ u yol (14) **ū** żamīr-i ġāʾib, müfred Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rācīʿdir **āzād** bī-ḳayd (15) ve żarūrāt-ı beşeriyeden fāriġ ve serv aġacına āzād tesmiyesiniñ sebebi (16) şudur ki bir gün Mecnūn-ı ʿĀmirī āşüfte vü

[482] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[483] olunur ez- edāt-ı ibtidā: olunur D
[484] her bir: her B, C
[485] Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed (s.a.v.) O'nun elçisidir.
[486] lā ilāhe illā'llāh Muḥammedun resūlu'llāh yazılmışdır: lā ilāhe illā'llāh yazılmışdır B, C
[487] maʿnāsına: maʿnāsına her edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi B, C maʿnāsına her edāt-ı ḥaṣr D
[488] cihān: cihān zi- edāt-ı ibtidā B, C
[489] nice: naṣıl B, C, D
[490] ʿālemi: cihānı B, C, D
[491] ol: ism-i işāret baʿīde mevżūʿ B, C ism-i işāret D

ser-gerdān gezer iken (17) görür ki bir bāġbān bir mevzūn u bālā-ḳadd serv aġacına balta (18) urup kesmek ister ḳadd-i mevzūn Leylā'ya beňzer diyü bāġbāna yalvarup ve (19) servi ṣatun alup kesmekden āzād ider ol serve āzād tesmiye iderler (20) baʿdehu mürūr-ı eyyāmla her serve ism olmuşdur **bende** ʿabd u ḳul (21) rehī daḫi dirler **ki** edāt-ı rabṭ[492] **giriftār** mübtelā vü maḥbūs olucı.[493]

41

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Melikü'l-mülūk ol gedādır ki Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıň ṭarīḳ-i (2) müsṭaḳīm ü ġarrāsınıň türābı olur ve bī-ḳayd ol bendedir ki Ḥażret-i (3) Resūlu'llāh'ıň[494] mübtelāsıdır niteki 'Ḳul olmaḳ dergehiňde dehre ṣulṭān (4) olmadan yegdir'[495] dimişlerdir.

İn rūşenī ki hest ẓuhūr-ı kemāl-i ʿaşḳ
Yek lemʿa ez-teşaʿşuʿ-ı envār-ı Muṣṭafāst

(6) **īn** bu[496] **rūşen** aydın **-ī** edāt-ı maṣdar[497] **ki** edāt-ı rabṭ **hest** (7) vardır yaḫūd est gibi edāt-ı ḫaber olup ʿaşḳa merbūṭdur[498] **ẓuhūr** (8) āşikār olmaḳ **kemāl** bir şeyʾiň icrāsı[499] yerlü yerinde tam u kāfī olmaḳ (9) maʿnāsına[500] **ʿaşḳ** bir kimseniň sevdigi maḥbūbdan ġayrı naẓarında (10) dil-ber ü maḥbūb olmayup naẓarı ana ḥaṣr eylemek ve ʿaşḳ ġalīẓü'ṭ-ṭabʿ (11) ve fāsidü'l-mizāc ve vażīʿu'l-himmet olan eşḫāsa ʿārıż

[492] edāt-ı rabṭ: ḥarf-ı rabṭ B, C
[493] maḥbūs olucı: maḥbūs D
[494] Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıň: Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň B, C, D
[495] Ḳul olmaḳ dergehiňde dehre ṣulṭān olmadan yegdir:
Ḳul olmaḳ dergehiňde dehre ṣulṭān olmadan yegdir
Ġamınla aġlamaḳ yıllarca ḫandān olmadan yegdir dimişlerdir D
[496] bu: ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ B, C
[497] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[498] merbūṭdur: maṣrūfdur D
[499] icrāsı: cemīʿ-i icrāsı B, C, D
[500] maʿnāsına: maʿnāsınadır D

olmaz didiler (12) **yek** bir **lemʿa** żiyā vü pertev ü parlamaḳ[501] **teşaʿşuʿ** intişār u (13) teferruḳ ve dağılup perākende olmaḳ **envār** nūruň (14) cemʿi żiyā vü pertev.

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Bu aydınlıḳ ki anıňla ʿaşḳın tamāmı ʿāşikārdır Ḥażret-i (16) Muḥammed Muṣṭafā'nıň envār-ı risāleti intişārından bir pertevdir yaʿnī (17) Ḥażret-i Resūlu'llāh nūr-ı nübüvvetiyle cemīʿ-i ʿālemi münevver[502] ḳıldı.

Ṭūbā girifte dest be-ser īstāde maḥv
Ḥayrān-ı naḫl-ı ḳāmet-i reftār-ı Muṣṭafāst

(19) **Ṭūbā** cennetde bir şeceriň ismidir ve maḥbūblarıň ḳāmetin aňa teşbīh (20) idüp[503] ḳāmet-i Ṭūbā dirler ve baḫt ve ʿayş-ı ḫūş ve ḫayr u rāḥat (21) maʿnālarınadır **girifte** ṭuṭup āhirinde hāʾ terettübdür **dest**

42

(1) yed ü el **be-** edāt-ı istiʿlā[504] **ser** reʾs ü baş **īstāde** dikilüp (2) durmuş **maḥv** bir nesneniň eṣerini izāle eylemek maʿnāsınadır (3) ki bütün bütün nā-bedīd eylemekden ʿibāretdir **ḥayrān** bir nesneye bir düze[505] (4) çoḳ baḳmaḳ sebebiyle gözi donuḳlanmaḳ[506] ve bir ādem ser-geşte olup nireye (5) gidecegini ve ne yapacaġını bilmez olmaḳ ve ḥayret iki ḳısmdır bir ḳısmı (6) memdūḥ ve bir ḳısmı meẕmūmdur ḥayret-i memdūḥe, müşāhede-i ālā vü naʿmādan (7) ẓuhūra gelen[507] ve esmāʾ vü ṣıfāt-ı Ḫudā'dan ḥāṣıl olan ḥayretdir ve ḥayret-i (8) meẕmūme, dünyā vü mā-fī-hādan ve ḥubb-ı mā-sivādan ve mukteżā-yı nefs u hevādan (9) ḥāṣıl olan ḥayretdir **naḫl**

[501] parlamaḳ: parlamaḳ **ez-** edāt-ı ibtidā B, C
[502] münevver: tenvīr D
[503] idüp: ider D
[504] edāt-ı istiʿlā: istiʿlā içündür B, C, D
[505] düze: düziye B, C, D
[506] gözi donuḳlanmaḳ: gözini donuḳlamaḳ D
[507] ẓuhūra gelen: gelen D

ḫurmā aġacına dinür **ḳāmet** ḳadd u boy (10) **reftār** ism-i maṣdardır yürümek ve salınmaḳ maʿnālarına.

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň ḫurmā aġacı gibi ḳāmet-i dil-ārāsınıň (12) yürimesine naẓar iderek Ṭūbā aġacı ḥayrān u nā-bedīd olaraḳ (13) elini başı üzerine ṭutup dikilüp ṭurmuş kemāl-i ġıbṭā vü ġayretden (14) ne yere gideceğini bilemez.[508]

Cibrīl ez-ān zi-çarḫ fürū n'āyed īn zamān
K'ū şermsār mānde zi-güftār-ı Muṣṭafāest

(16) **Cibrīl** Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām ki sāʾir melāʾikeniň muṭṭaliʿ olmadıḳları (17) esrār-ı vaḥy u ġayba vāḳıf u maḥrem oldığı cihetle aňa nāmūs-ı ekber (18) ıṭlāḳ olunur **z'ān** andan[509] **çarḫ** felek-i aʿẓam ki bir gün ve gicede (19) devrini tamām idüp merkezine varır **fürū** aşağı **n'āyed** gelmez **īn** (20) bu **zamān** vaḳṭ **ki** edāt-ı taʿlīl **ū** żamīr Cibrīl'e rāciʿ dir[510] (21) **şermsār** ḫacīl ü utanıcı **mānde** ḳalmış **güftār** söz

43

(1) düzmek naẓm-ı kelām maʿnāsına.

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām bu zamān ol sebebden zemīne nüzūl itmez (3) zīrā ki[511] Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň kelāmından ḫacīl ḳalmışdır yaʿnī Ḥabīb-i Ekrem (4) efendimiziň kelāmı gibi feṣāḥat u belāġat üzere söyleyemediginden utanup (5) semādan arża inmez.

Redd ez-dereş fiġān ki be-cānem zi-rīsten
Ḫāşāk-ı baḥr-ı ġam şüdem ez-ḫūn girīsten

[508] ġayretde ne yere gideceğini bilemez: ġayretden ne ideceğini bilmez B, C ḥayretden ne idecegini bilmez D

[509] andan: andan zi- edāt-ı ibtidā B, C andan zi- min maʿnāsına D

[510] żamīr Cibrīl'e rāciʿ dir: żamīr-i ġāʾib, müfred Cibrīl'e rāciʿ B, C, D

[511] zīrā ki: zīrā B, C

(7) **redd** girü döndürmek **ez-** edāt-ı ibtidā[512] **der** bāb u ḳapu **-[e]ş** żamīr-i ġāʾib, (8) müfred Ḥażret-i Peyġamber'e rāciʿ[513] **fiġān** feryād **ki** edāt-ı taʿlīl **be-cānem** mużṭarib (9) ü bī-ḥużūrum[514] **rīsten** nevḥa eylemek **ḫāşāk** çör çöp ve süpründi (10) **baḥr** deryā vü deñiz **ġam** ġuṣṣa vü endūh **şüdem** oldum **ḫūn** dem (11) ü ḳan **girīsten** bükā eylemek ve aġlamaḳ.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıñ bāb-ı şefāʿat-meʾābından girü dönmege (13) feryād zīrā ki redd olmaḳ fikriyle bükā itmekden mużṭaribim şu ġāʾilede ḳan (14) aġlamaḳdan ġuṣṣa deryāsınıñ çör çöpi oldum ḫulāṣa-i kelām Ḥażret-i (15) Resūlu'llāh ümmetlige ḳabūl buyurdıġı kimse içün dāreynde ḫavf (16) u ġāʾile yoḳdur *el-ʿıyāẕu bi'llāh*[515] redd eyledigi ādem içün iki cihānda (17) selāmet meʾmūl degildir zīrā Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ḳabūl itmedigini Ḥaḳ Teʿālā (18) daḫi ḳabūl itmez belki şeḳāveti sebebiyle mücāzāt ider.[516]

Ṣubḥ-ı ümmīd ṭalʿat-i zībā-yı Muṣṭafāst
Esrār-ı ġayb der-dil-i dānā-yı Muṣṭafāst

(20) **ṣubḥ** fecr-i ṣādıḳ ki taň yeri aġarup şafaḳ sökdigi vaḳtden ʿibāretdir (21) **ümīd** emel ü recā vü arzū **ṭalʿat** Fārsīde dīdār ve ʿArabīde

44

(1) rūʾyet yaʿnī görmek maʿnāsınadır **zībā** güzel ü yaraşıḳlu **esrār** (2) sırrıň cemʿi derūnda[517] ketm u iḫfā olunan rāza dinür **ġayb** belürsüz (3) ġāʾib ve nā-bedīd olmaḳ

[512] döndürmek ez- edāt-ı ibtidā: döndürmek D
[513] rāciʿ: rāciʿdir D
[514] mużṭarib ü bī-ḥużūrum: mużṭarib ü bī-ḥużūrum zi- edāt-ı ibtidā B, C mużṭaribim ve bī-ḥużūrum D
[515] Allaha sığınırım.
[516] Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ḳabūl itmedigini Ḥaḳḳ Teʿālā daḫi ḳabūl itmez belki şeḳāveti sebebiyle mücāzāt ider: Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň ḳabūl itmez belki şeḳāveti sebebiyle mücāzāt ider C Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň ḳabūl itmedigini Ḥaḳḳ Teʿālā daḫi ḳabūl itmez belki şeḳāveti sebebiyle mücāzāt ider B, D
[517] derūnda: derūnunda D

der- edāt-ı ẓarf ʿ Arabīde fī gibi[518] **dil** göñül **dānā** (4) bilici ki ʿ Arabīde ʿ alīm ü ʿ allām maʿ nāsınadır ammā ʿ āḳil maʿ nāsına[519] istiʿ māli şāyiʿ dir.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Emel ü recā ṣabāḥı Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň yaraşıḳlı dīdārıdır (6) ve ġayb sırları Ḥaẓret-i Resūlu'llāh'ıň[520] bilici göñlündedir yaʿ nī fecr-i ṣādıḳda nice ki (7) ẓulmet-i leyl gidüp eṭrāf ü eknāf rūşen olur ise Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň (8) dīdārı küfr u cehālet ẓulmetini izāle idüp cihānı aydın eyledi ve ġayba müteʿ alliḳ (9) olan esrāra muṭṭaliʿ vü āşinādır.

Gū hīçkes mekün ṭaleb-i ḫilʿ at-ı kemāl
K'īn cāme rāst ber-ḳad-i bālā-yı Muṣṭafāst

(11) **Gū** söyle **hīç** maʿ dūm u endek[521] **mekün** eyleme **ṭaleb** istemek **ḫilʿ at** (12) muṭlaḳa kisve ve libās-ı fāḫire dinür **kemāl** tam u kāfī **ki** edāt-ı taʿ līl (13) **īn** ism-i işāret **cāme** libās **rāst** lafẓ-ı mürekkebdir rā' ile estden (14) meṣelā felā nedir diyecek yerde felā ne rāst dirler -**rā** edāt-ı taḫṣīṣ **-[e]st** (15) edāt-ı ḫaber **ber-** edāt-ı istiʿ lā **ḳadd** ḳāmet ü boy **bālā** bülend (16) ü yüce.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Söyle, hīç kimse kemāl-i libās-i fāḫirini ṭaleb eylemesün zīrā (18) bu libās Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň bülend-ḳāmeti üzerine maḫṣūṣdur (19) yaʿ nī Ḥażret-i Faḫru'l-Enbiyā efendimiziň rütbesine ezelden ebede ḳadar efrād-ı āferīdeden (20) kimse nā'il olamaz.

Ger āgehī zi-maʿ na-i ve'ş-şemsu ve'ḍ-ḍuḥa
Taʿ rīf-i māh rūy-ı dil-ārā-yı Muṣṭafāest

45

[518] edāt-ı ẓarf ʿ Arabīde fī gibi: edāt-ı ẓarfiye D
[519] ammā ʿ āḳil maʿ nāsına: ʿ āḳil maʿ nāsına daḫi D
[520] Ḥaẓret-i Resūlu'llāh'ıň: Cenāb-ı Resūlu'llāh'ıň D
[521] maʿ dūm u endek: maʿ dūm-ı muṭlaḳ B, C, D

(1) **ger** edāt-ı şarṭ **āgeh** āgāhdan muḫaffef ḫaber-dār u muṭṭaliʿ[522] **-ī** edāt-ı ḫiṭāb[523] (2) **maʿnā** medlūl ü mefhūm u maḳṣūd **şems** güneş **ḍuḥā** irtifāʿ-ı nehār (3) maʿnāsınadır ki ḳaba ḳuşluḳ taʿbīr olunur ki[524] ṣalāt-ı işrāḳ hengāmīdir **taʿrīf** (4) taʿlīm **māh** ḳamer u ay **rūy** vech ü yüz **dil-ārā** vaṣf-ı terkībī göňül (5) tezyīn idici.

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger ve'ş-şems ve'-ḍ-ḍuḥānıň medlūlünden ḫaber-dār iseň Ḥażret-i (7) Muḥammed Muṣṭafā'nıň göňül tezyīn idici māh cemālini bildirmekdir yaʿnī sūre-i (8) Şems'de ki Ḥaḳ Teʿālā şemse ḳasem ider rūḥ güneşine ve żiyāsınıň bedende (9) münteşir olmasına işāretdir bu ṣūretde Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ebū'l-ervāḥ (10) oldığından ḳasemden maḳṣūd rūḥ-i Muḥammedī'dir ve sūre-i Ḍuḥā'daki Ḥaḳ Teʿālā (11) ḥażretleri Ḍuḥā'ya ḳasem itmişdir Ḥażret-i Faḫr-ı ʿĀlem'iň rū-yı rūşenine işāretdir (12) niteki bu maʿnāyı

Beyt[525]: *Ve'-ḍ-ḍuḥā remzī zi-rū-yı hemçü māh-ı Muṣṭafā*[526]

Maʿnā-yı ve'l-leyl gīsū-yı siyāh-ı Muṣṭafā[527][528] beyti müʾeyyid ü şāhiddir.

Bī-şek Ḫudā-şināsi büved der-reh-i yaḳīn
Dervīş-i ʿāşıḳī ki şināsā-yı Muṣṭafāst

(15) **bī-** edāt-ı nefy[529] **şek** şübhe **Ḫudā-şinās** vaṣf-ı terkībīdir[530] Ḫudā'yı (16) aňlayıcı[531] **-ī** edāt-ı maṣdar[532] **büved** olur **der-** edāt-ı ẓarf[533] **reh** ṭarīḳ u yol (17) **yaḳīn**

[522] ḫaber-dār u muṭṭaliʿ: ḫaber-dār B, C
[523] ḫiṭāb: ḫiṭāb zi- edāt-ı ibtidā B, C, D
[524] olunur ki: olunur B, C, D
[525] Beyt: -B, -C, -D
[526] Muṣṭafā: Muṣṭafāst B, C
[527] Muṣṭafā: Muṣṭafāst B, C
[528] Ve'd-duhâ; aya benzeyen Muhammed Mustafâ'nın yüzünden bir remizdir. / Ve'l-leyl'in manası Mustafâ'nın siyah zülfüdür.
[529] edāt-ı nefy: edāt-ı nefydir ʿArabīde lā gibi B, C, D
[530] terkībīdir: terkībī B, C
[531] aňlayıcı: aňlayıcı maʿnāsına D
[532] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[533] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

bir nesneyi iʿtiḳād-ı ṣaḥīḥle[534] bilmege dinür ki ʿilmiñ ṣıfātındandır (18) **dervīş** cihet-i dünyeviyeden bir şeyʾe mālik olmayan kimseye dirler[535] **ʿāşıḳ** (19) ʿaşḳ bir keyfiyet-i muḥriḳadır ki ḳalb-i ʿāşıḳda vāḳiʿ olur ʿalāmeti maʿşūḳını (20) görmek içün dāʾimā muẓṭaribdir görmegi ārzū ider ve gördükde dehşet (21) el virüp ḫafaḳān-ı ḳalb u raʿşe ve lisānında inʿiḳād olup söylemege

46

(1) iḳtidārı ḳalmaz niteki dimişlerdir. **Ḳıṭʿa:**

Lī fī maḥabbetikum şuhūdun erbaʿūn
Ve şuhūdu kulli ḳaḍīyyetin iṣnāni
Ḫafaḳānu ḳalbī ve irtiʿāşu mefāṣilī
Ve nuhūlü cismī ve inʿiḳādi lisānī[536]

-ī edāt-ı vaḥdet **ki** edāt-ı rabṭ **şināsāy** ṣıfat-ı müşebbehe aňlayıcı.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Bir faḳīr ʿāşıḳ ki Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'yı aňlayıcıdır şübhesiz (5) iʿtiḳād-ı ṣaḥīḥ ṭarīḳinde Ḥażret-i Ḥaḳḳ'ı aňlayıcılıḳ olur[537] yaʿnī Ḥażret-i Peyġamber'iň[538] (6) nübüvvetini aňlayup taṣdīḳ iden bi'ż-żarūr Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıň vaḥdaniyet u ulūhiyetini (7) taṣdīḳ itmiş olur.

Bi'nger be-çarḫ kevkebe-i leşker-i nücūm
Kʿānhā fürūġ-ı gevher-i vālā-yı Muṣṭafāst

(9) **bi-** teʾkīd ü taḥsīn içündür[539] **niger** naẓar eyle **be-** edāt-ı ẓarf [540] **çarḫ** felek-i (10) aʿẓam ki bir gün ve bir gicede devrini tamām idüp merkezine varır **kevkebe** ṭanṭana

[534] iʿtiḳād-ı ṣaḥīḥle: şübhesiz iʿtiḳād-ı ṣaḥīḥ ile B, C, D

[535] dirler: dinür B, C

[536] Sizin bana olan sevginizde dört delil vardır/ Her delilin iki kuralı vardır / Kalbimin çarpması eklemlerimin titremesi / Bedenimin zayıflığı ve dilimin bağlanması.

[537] aňlayıcılıḳ olur: aňlayıcılıḳ B, C

[538] Ḥażret-i Peyġamberiň: Peyġamberiň D

[539] teʾkīd ü taḥsīn içündür: teʾkīd ü taḥsīn içündür ki müştaḳḳātıň evveline dāḫil olur B, C

(11) ve şöhret-i tam[541] ve ḫadem u ḥaşem maʿnāsına[542] **leşker** ʿasker **nücūm** necmiň (12) cemʿi, aḫter **ki** edāt-ı taʿlīl **ān** ism-i işāret[543] **-hā** edāt-ı cemʿ (13) ẕevī'l-ʿuḳūlüň ġayrıda müstaʿmeldir **fürūġ** żiyā vü rūşenī maʿnāsına (14) ʿArabīde cevzā burcuna dirler **gevher**[544] ṭıynet ü cibilliyet ve aṣl u nejād (15) maʿnāsınadır meṣelā aṣlı pāk olana pāk-gevher ve bed-aṣla bed-gevher (16) dirler ve ḳıymetlü ṭaşa ve incüye gevher dinür muʿarrebi cevherdir **vālā** bülend- (17) ḳadr u ʿālī-şān u bi-ḥasebi'l-mertebe büzürgvār maʿnāsınadır.

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Felek-i aʿżamda nücūm ʿaskeriniň ṭanṭanasına nażar eyle (19) zīrā[545] Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıň cevheriniň żiyāsıdır yaʿnī aḫterlerde ḥadd-i ẕātında (20) nūr yoḳdur bālāda beyān olundıġı üzere ḫilḳat-i ʿālemden muḳaddem Ḥabīb-i Ekrem (21) efendimiziň nūrı ḫalḳ olunup andan ʿarş-ı aʿẓam ve ʿarşıň nūrundan şems

47

(1) u ḳamer ve nücūm-ı sā'ire[546] yaradılmışdır bu sebebden nāẓım-ı taḥrīr Ḥażret-i Peyġamber'iň (2) cevheriniň żiyāsıdır diyerek taʿbīr-i dil-pezīr eyledi.

Dā'im dil-i şikeste-i men der-hevā-yı ūst
Vā-reste ez-belā-yı ḫod u mübtelā-yı ūst

(4) **dā'im** peyveste **dil** göňül **şikeste** münkesir ü ḳırılmış **men** ben **der-** (5) edāt-ı ẓarf[547] **hevā** bir nesneye meftūnluġa dinür ʿaşḳ maʿnāsınadır[548] (6) ve nefsiň irāde vü

---

[540] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ilṣāḳ yāḫūd ẓarf B, C ilṣāḳ yāḫūd ẓarfiye içündür D

[541] şöhret-i tam: şöhret ü nām D

[542] maʿnāsına: maʿnāsınadır B, C, D

[543] ism-i işāret: ism-i işāret baʿīde mevżūʿ B, C, D

[544] C nüshasında "her" olarak yazılmıştır.

[545] zīrā: zīrā ki anlar B, C, D

[546] nücūm-ı sā'ire: kevākib-i sā'ire B, C

[547] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[548] maʿnāsınadır: maʿnāsına B, C, D

arzū eylediġi şeyʾe ve bir nesneye muḥabbet eylemek maʿnāsına[549] (7) **ū** żamīri Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rāciʿdir[550] **-[e]st** edāt-ı ḫaber **vā-reste** (8) ḫalāṣ olmuş ve ḳurtulmuş[551] **belā** ġam u muṣībet fī'l-aṣl eskimek (9) ve fersūde olmaḳ ve çürümek maʿnālarınadır[552] **ḫod** kendi[553] **mübtelā** (10) imtiḥān u iḫtibār olunıcı.

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Dāʾimā benim göñlüm Ḥażret-i Faḫr-ı ʿĀlem efendimize ʿaşḳ u muḥabbetdedir (12) kendi ġam u muṣībetinden ḫalāṣ olup anıñ mübtelāsıdır zīrā ʿāşıḳıñ (13) maṭmaḥ-ı naẓarı maʿşūḳıdır dünyā vü mā-fī-ḥā naẓarında yoḳdur farażā ḳıyāmet ḳopsa (14) ḫaber-dār olmaz.

Ey dil ḥayāt-ı rūḥ be-inʿām-ı Muṣṭafāst
V'āġāz-ı ḳāʾināt zi-encām-ı Muṣṭafāst

(16) **ey** ḥarf-i nidā **dil** göñül **ḥayāt** zindegānī vü dirlik **rūḥ** madde-i ḥayāt (17) olan vedīʿa-i İlāhiyeye dinür ki cān taʿbīr olunur ḫükemā aña nefs-i nāṭıḳa (18) ıṭlāḳ iderler[554] ve ʿinde'l-mütekellimīn bir cism-i laṭīf ve şeffāfdır ki bi'ẕ-ẕāt (19) zindedir bedene sirāyeti gül-ābıñ güle sirāyeti gibidir **be-** edāt-ı muṣaḥabet[555] **inʿām** (20) niʿmet iḥsān itmek ve bir ādemi mesrūr u feraḫnāk eylemek[556] **āġāz** evvel ü ibtidā (21) **ḳāʾināt** maḫlūḳat[557] **encām** intihā vü ṣoñ.

[549] maʿnāsına: maʿnāsınadır B, C

[550] żamīri Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rāciʿdir: żāmīr-i ġāʾib-i müfred Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rāciʿdir B, C żāmīr Ḥażret-i Resūlu'llāh'a rāciʿ D

[551] ḳurtulmuş: ḳurtulmuş ez- edāt-ı ibtidā B, C, D

[552] fersūde olmaḳ ve çürümek maʿnālarınadır: fersūde olmaḳ maʿnāsınadır B, C, D

[553] kendi: kendi u ʿāṭıfe B, C kendi u edāt-ı ʿaṭf D

[554] iderler: dirler C

[555] edāt-ı muṣaḥabet: edāt-ı muṣaḥabet ʿArabīde maʿa maʿnāsına B, C, D

[556] eylemek: eylemek u ʿedāt-ı ʿaṭf B, C, D

[557] maḫlūḳat: maḫlūḳat zi- edāt-ı ibtidā B, C

48

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey göñül rūḥuñ ḥayātı Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıñ (2) iḥsānıyladır ve maḫlūḳatıñ ibtidāsı Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem efendimiziñ[558] (3) intiḥāsındandır zīrā ki[559] ṣaḥabe-i kirāmdan Ḥażret-i Cābir bin ʿAbdullāh *raḍıya'llāhu (4) ʿanhum*[560] Ḥażret-i Resūl-ı şerīfü'l-ḫıṣāl ve laṭīfü'l-fiʾāle evvel-i maḫlūḳ-ı (5) Rabb-i müteʿāl nedir[561] diyü sūʾāl itdikde seniñ peyġamberiniñ nūrıdır ki (6) cümle eşyā andan yaradılup ẓuhūr itmişdir Allahu Teʿālā ol nūrı[562] ibtidā (7) yaratdıḳda on iki biñ yıl maḳām-ı ḳurbda muḳīm idüp baʿdehu dört (8) bölüp birinden ʿarş birinden kürsī birinden ḥameleʾ-i ʿarş ve ḥameleʾ-i kürsīyi (9) yaradup dördünci ḳısmı daḫi on iki biñ yıl maḳām-ı muḫabbetde ṭurġurup (10) baʿdehu yine dört bölüp birinden ḳalem birinden levḥ birinden cenneti yaradup (11) dördünci ḳısmı daḫi on iki biñ yıl maḳām-ı ḫavfda ṭurġurup (12) baʿdehu[563] yine dört bölüp birinden melāʾike birinden şems birinden ḳameri (13) yaradup dördünci ḳısmı daḫi on iki biñ yıl maḳām-ı recāda ṭurġurup (14) baʿdehu yine dört bölüp birinden ʿilm ü ḥilm birinden ʿişmet birinden tevfīḳ yaradup (15) dördünci ḳısmı daḫi on iki biñ yıl maḳām-ı ḥayāda ṭurġurup baʿdehu (16) aña naẓar itdükde ʿaẓamet-i Rabb-i ʿizzetden utanup ʿaraḳ-rīz olup (17) yüz yigirmi dört biñ ḳaṭre damlayup her birinden birer peyġamberiñ rūḥı (18) yaradıldı baʿdehu ol Ervāḥ-ı Enbiyā tenefüs idüp anlarıñ nefes-i muḳaddeslerinden (19) ervāḥ-ı evliyā vü şühedā ve etḳıyā vü süʿedā yaradıldı baʿdehu ol nūr-ı manẓūr içün (20) on iki ḥicāb yaradılup her birinde biñ yıl durup

[558] Ḥabīb-i Ekrem Efendimiz'iñ: Muḥammed Muṣṭafā'nıñ B, C Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıñ D

[559] zīrā ki: nite ki D

[560] Allah onlardan razı olsun.

[561] Rabb-i müteʿāl nedir: Rabb-i müteʿāl C

[562] ol nūrı: anı B, C, D

[563] ṭurġurup baʿdehu: ṭurġurup B, C

baʿdehu eczāʾ-i marżiyeʾ-i (21) arżiye[564] ile terkīb olunup baʿdehu zamān Ādem ʿaleyhi's-selām yaradıldıḳda

49

(1) anıň cebīn-i mübīninde tābān u raḫşān[565] olup tedrīcle pederime ve andan vālideme (2) müntāḳil ü müteḥavvil olduḳda Allahu Teʿālā beni, ʿālem-i vücūd u şühūda getürüp (3) seyyidü'l-mürselīn ve ḫātemü'n-nebiyyīn eyledi, buyurdılar. Şu tafṣīlden maʿlūm (4) oldı ki Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň ḫilḳatiniň nihāyeti cemīʿ-i maḫlūḳātıň bidāyetidir.

Sīmurġ-ı cān-ı mā ki remīdest ez-dü kevn
Minnet Ḫudāy-rā ki be-cān rām-ı Muṣṭafāst

(6) **Sīmurġ** ʿAnḳā ḳuşuna dirler **cān** rūḥ-ı ḥayvānī **mā** biz **ki** edāt-ı rabṭ (7) **remīde** ürkmüş **-[e]st** edāt-ı ḫaber[566] **dü** iki **kevn** cihān (8) **minnet** niʿmet virmek ve bir ādeme iyülik eylemek maʿnāsınadır **Ḫudāy** (9) Cenāb-ı Bārī-i Teʿālā ʿazze ismuhūya dinilür maʿnā-yı luġavīsi ṣāḥib ü mālik dimekdir (10) **-rā** edāt-ı taḫṣīṣ **ki** edāt-ı taʿlīl **be-** edāt-ı muṣaḥabet **rām** muṭīʿ.[567]

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Bizim cānımızıň ʿAnḳāsı ki iki cihāndan ürkmüşdür iḥsān (12) Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a[568] maḫṣūṣdur zīrā cānımız cān u göňülden[569] Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'ya (13) mutīʿdir yaʿnī iki cihāna meyl ü raġbeti ve naẓar-ı muḥabbeti

[564] eczāʾ-i marżiyeʾ-i arżiye ile: eczāʾ-i marżiyeʾ ile D
[565] raḫşān: dıraḫşān D
[566] ḫaber: ḫaber ez- edāt-ı ibtidā B, C, D
[567] muṭīʿ: muṭīʿ vü münḳād B, C, D
[568] Ḥaḳḳ'a: Ḫudā'ya B, C
[569] göňülden: göňülle B, C, D

olmayan göñlümüz kemāl-i iṭāʿatle (14) peyġamber-i zī-şāna muṭīʿdir[570] ve şu tevfīḳ ü hidāyete Cenāb-ı Ḥaḳ bizi maẓhar (15) itdiginden bendelerine niʿmet virmek ve iḥsān eylemek aña maḫṣūṣdur.

Kevṣer zi-çeşm-i çeşme-i iḥsān-ı raḥmeteş
Āb-ı ḥayāt ḳatrei ez-cām-ı Muṣṭafāst

(17) **Kevṣer** cennetde maḫṣūṣ bir nehr adıdır ki cemīʿ-i enhār-ı cinān andan münfecir (18) ü münşaʿib olur Ḥabīb-i Ekrem efendimiz buyurmuşdur ki Rabbim Teʿālā baña Kevṣeri[571] (19) vaʿd eyledigi anda ḫayr-ı keṣīr vardır baldan ṭatlı ve südden beyāż ve ḳardan (20) soġuḳ ve ḳaymaḳdan yumuşaḳdır ve maşrabaları nücūm-ı semā ʿadedince gümüşdendir (21) andan nūş ideni ebedī ḥarāret almaz ve aña ibtidā vārid olanlar fuḳarāʾ-i

50

(1) muhācirīndir[572] **çeşm** göz **çeşme** pınar u ayazma bu[573] ḥavālīde ḳaynaḳ (2) dirler[574] ʿArabīde ʿayn maʿnāsına **iḥsān** iyülik itmek **raḥmet** esirgemek (3) ve riḳḳat ve şefḳat ü taʿaṭṭuf maʿnāsına **āb-ı ḥayāt** āb-ı ḥayvān didikleri[575] (4) ki anı nūş iden ḳıyāmete ḳadar muʿammer olur dirler İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn'e (5) bir pīr -ben Şīṣ bin Ādem[576] vaṣīyet-nāmesinde oḳumuşumdur ki- maġrib (6) ṭarafında bir ḳarañuluḳ yerde āb-ı ḥayāt pınarı vardır didikde Ẕü'l-Ḳarneyn (7) ol ārzū ile maġrib ṭarafına ʿazīmet eyledi erkek aşmamış olan (8) altı biñ genç ḳısraḳ ḳaranlıḳda ziyāde gördüklerinden peydā idüp anlar ile (9) Ẓulmāt'a girüp bāḳī-i ʿaskeriñ ṭaşrada bıraḳdı

[570] yaʿnī iki cihāna meyl u raġbeti ve naẓar-ı muḥabbeti olmayan göñlümüz kemāl-i iṭāʿatle peyġamber-i zī-şāna muṭīʿdir: -C, yaʿnī iki cihāna naẓar-ı raġbeti ve muḥabbeti olmayan göñlümüz kemāl-i iṭāʿatle peyġamber-i zī-şāna muṭīʿdir B

[571] ki Rabbim Teʿālā baña Kevṣeri: Rabbim Teʿālā Kevṣeri baña B, C

[572] muhācirīndir: muhācirīndir zi- edāt-ı ibtidā B, C

[573] bu: şu D

[574] dirler: taʿbīr iderler D

[575] didikleri: didikleridir B, C, D

[576] Ādem: Ādem'iñ D

on sekiz gün devrān (10) eyledi Ḥażret-i Ḥıżır ʿaleyhi's-selāmıñ muʿammer olmasına sebeb budur[577] Ẕü'l-Ḳarneyn (11) āb-ı ḥayāta irişmek içün Ẓulmāt'a girdikde Ḥıżır ʿaleyhi's-selām vezīri ve teyzesi oġlı (12) olmaġın rāst gelüp atından inüp ol ṣudan şürb u ġusl u vużūʾ (13) idüp Ḫudā-yı bī-enbāza namāz ḳılup[578] bu ṭarafda Ẕü'l-Ḳarneyn ḥikmet-i ḫālıḳu'l-kevneyn (14) ile yol azup ol maṭlab-ı aʿlāya ve maḳṣad-ı āḳṣāya vuṣūl-ı ḥuṣūl (15) bulmamaġın ḫāsir ü ḥāʾib ve rāciʿ ü āʾib oldı.[579]

Naẓm[580]: *Devr idelden berü bu çarḫ-ı felek*

Kimisine emek kimine yemek

ḳaṭre damla[581] **cām** ḳadeḥ (17) ü peymnāne.[582]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Kevṣer Ḥabīb-i Ekrem efendimiziñ iḥsānı ḳaynaġınıñ gözündendir (19) āb-ı ḥayvān Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıñ peymāne-i nübüvvetinden bir ḳaṭredir yaʿnī (20) Ḥażret-i Resūlu'llāh ümmetiniñ maġfiret olunması içün aġlayup ḳaṭarāt-ı (21) sirişkinden cennetde nehr-i Kevṣer peydā olmuşdur ve nübüvveti ḳadeḥinden

51

(1) şeriʿat-ı ġarrā ṣuyunı bir ḳaṭre içen[583] müʾmin ḥayāt-ı ebedī ve ʿömr-i sermedīye (2) nāʾil olacaġı ẓāhirdir.

---

[577] budur: budurki B, C, D

[578] ḳılup: ḳıldı D

[579] bulmamaġın ḫāsir ü ḥāʾib ve rāciʿ ü āʾib oldı: bulmayup ḥāʾib ü ḫāsir ve rāciʿ ü āʾib oldı. Niteki Ḫ'āce Ḥāfıẓ dimişdir:
Feyż-i ezel be-zūr u zer er āmedī be-dest
Āb-ı ḥayāt naṣībe-i İskender āmedī B, C, D

[580] Naẓm: -D

[581] damla: damla ez- edāt-ı ibtidā B, C

[582] ḳaṭre damla cām ḳadeḥ ü peymnāne: -D

[583] içen: içün C

Gerdūn çi gūne rāst küned ḳadd hemçü çeng
K’ū tā be-rūz-ı ḥaşr der-ikrām-ı Muṣṭafāst

(4) **gerdūn**[584] āsumān u gök **çi** edāt-ı istifhām **gūne** nevʿ ü türlü **rāst** (5) müstaḳīm ü doġrı **küned** ider **ḳadd** ḳāmet ü boy **hemçü** edāt-ı teşbīh (6) **çeng** bir nevʿ sāz ve çalġıdır ki Mūsıḳa-i Hümāyūn’da vardır iki ṭabaḳ (7) şeklinde olup yek-dīgerine ḍarb olunduḳda laṭīf bir sadā çıḳar **ki** (8) edāt-ı taʿlīl **ū** żamīr-i ġāʾib gerdūna rāciʿ **tā** intihāʾ-i ġāyet içündür (9) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **rūz** gündüz **ḥaşr** bir cemāʿati maḳar u meʾvālarından (10) nefīr üzere izʿāc u iḫrāc eylemek maʿnāsına[585] **ikrām** ḥürmet ü taʿẓīm eylemek.

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Felek çeng gibi muḫannā olan ḳāmetini ne türlü doġrı ide bilür (12) zīrā ḥaşr gününe ḳadar Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā’ya ḥürmet ü taʿẓīm eylemekdedir (13) nice taʿẓīm itmesün ki anıň ve cemīʿ-i ʿālemiň Ḥabīb-i Ekrem efendimiz sebeb-i vücūdıdır.

Bū-cehl münkir-i süḫan-ı ehl-i Ḥaḳ çirāst
İn güft u gūy-ı mā çü be-ilhām-ı Muṣṭafāst

(15) **Bū-cehl** cehl ṣāḥibi **münkir** bilmeyici **süḫan** söz **ehl** ṣāḥib (16) **Ḥaḳ** esmāʾ-i ḥüsnā-yı İlāhiyedendir[586] ṣābit ü müteḥaḳḳıḳ maʿnāsına[587] beyhūde (17) vü bāṭıl muḳābilidir **çirā** niçün[588] **īn** bu **güft ü gūy** ḳīl ü ḳāl **mā** biz[589] (18) **çü** edāt-ı taʿlīl ʿArabīde lām-ı cārre gibi **be-** edāt-ı muṣāḥabet[590] **ilhām** (19) Ḫudā-yı müteʿāl bi-ṭarīḳi’l-feyż ʿabdiň ḳalbine bir nesneyi ilḳā vü telḳīn (20) eylemek maʿnāsınadır.

---

[584] gerdūn: eger C

[585] maʿnāsına: maʿnāsınadır der- edāt-ı ẓarf B, C maʿnāsınadır der- edāt-ı ẓarfiye D

[586] esmāʾ-i ḥüsnā-yı İlāhiyedendir: esmāʾ-i ḥüsnā-yı İlāhiyeden bir ism-i şerīfdir D

[587] maʿnāsına: olan şeyʾe dinür ki B, C, D

[588] niçün: niçün -[e]st edāt-ı ḫaber B, C, D

[589] biz: biz ʿArabīde nahnü gibi B, C, D

[590] edāt-ı muṣāḥabet: edāt-ı muṣāḥabet ʿArabīde maʿa gibi B, C, D

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Cāhil ehl-i ḥaḳḳıñ kelāmını niçün inkār idicidir zīrā bizim

52

(1) bu ḳīl ü ḳālimiz Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā'nıñ telḳīni iledir yaʿnī feyż-i nebevī (2) olmasa biz bir kelām söylemege muḳtedir degiliz Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ʿālem-i maʿnāda (3) ḫavāṣ-ı ümmetine baʿż şeyler taʿlīm buyurdıġı tevātüren müṣbetdir.

Ey şeh be-ümmetān-ı ḫod āḫir naʿīm baḫş
V'āngeh şarāb-ı ʿaşḳ be-cān-ı Selīm baḫş

(5) **ey** ḥarf-i nidā **şeh** şāhdan muḫaffef melik ü şehriyār maʿnāsına[591] (6) ki maḳṣūd Ḥabīb-i Ekrem efendimizdir **be-** edāt-ı ilṣāḳ **ümmet** kendilere (7) peyġamber gönderilen cemāʿate dinür gerek īmān eylesünler ki ümmet-i icābet (8) ıṭlaḳ olunur gerek īmān eylemesünler ki ümmet-i daʿvet ıṭlāḳ olunur[592] (9) **-ān** edāt-ı cemʿ ẕevī'l-ʿuḳūlde müstaʿmeldir **ḫod** kendi **āḫir** (10) fetḥ-i ḫā ile dīger[593] maʿnāsına ve kesr-i ḫā ile taʿaccüb ü taʿarruż maʿnāsınadır (11) **naʿīm** niʿmet ü ʿatiye[594] **baḫş** iḥsān eyle[595] **āngeh** andan soñra (12) **şarāb** şerbet **ʿaşḳ** ifrāṭ-ı muḥabbet **be-** edāt-ı ilṣāḳ **cān** (13) ruḥ-ı ḥayvānī **Selīm** ḫulefā-yı ʿOṯmāniyā'nıñ doḳuzuncısı ṣāḥib-i dīvān-ı (14) belāġat-ʿunvān ḫāḳān-ı cihānıñ maḫlaṣıdır.[596]

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey şehriyār-ı[597] nübüvvet kendi ümmetleriñe keṯretinden taʿaccüb olunacaḳ (16) derecede niʿmet ü ʿaṭiye iḥsān it daḫi andan soñra Selīm'iñ

[591] melik ü şehriyār maʿnāsına: pādişāh maʿnāsına B, C, D
[592] ıṭlāḳ olunur: dinilür D
[593] dīger: dīger ü ġayrı D
[594] ve ʿatiye: ve ʿatiye maʿnāsına B, C, D
[595] eyle: eyle u ʿāṭıfe B, C eyle u edāt-ı ʿaṭf D
[596] ḫulefā-yı ʿOṯmāniyā'nıñ doḳuzuncısı ṣāḥib-i dīvān-ı belāġat-ʿunvān ḫāḳān-ı cihānıñ maḫlaṣıdır: ḫulefā-yı ʿOṯmāniyeniñ doḳuzuncısı ṣāḥib-i dīvān ḫāḳān-ı cihānıñ ismidir: B, C ḫulefā-yı celīle-i ʿOṯmāniyā'nıñ doḳuzuncısı ṣāḥib-i dīvān-ı belāġat-ʿunvān ḫāḳān-ı cihānıñ ismidir D
[597] şehriyār-ı: pādişāh-ı B, C, D

cānına[598] (17) ʿaşḳ şarābını baḫş eyle sulṭān Selīm ḥażretleri ʿaşḳ şarābını (18) geregi gibi nūş itdigi şu dīvānında olan kelāmlarından ve ẕikri ātī (19) ḳıṣṣadan maʿlūmdur ancaḳ **Beyt[599]:**

Şerībtu'l-ḥubbe keʾsen baʿde keʾsin

Fe-mā nefede'ş-şarābu ve-lā raveytu[600]

(20) mażmūnunca sīnesinde vüsʿat (21) oldıġından ḳanmamışdır belki nūş itdikçe ḥarāreti ziyāde olmuşdur.

53

(1) **Ḳıṣṣa:** Sulṭān Selīm Ḫān doḳuz yüz yigirmi altı[601] senesi Receb'iniň āḫirinde şīr-pençe (2) çıḳarup iki ay[602] ḳadar ḫastalanup seneʾ-i mezbūre Şevvāl'iniň (3) doḳuzuncı gicesi terk-i daġdaġaʾ-i dünyā ile ʿāzim-i dār-ı beḳā olmuşdur[603] (4) *raḥmetu'llāhi ʿaleyh ve ʿalā eslāfihi ve aḫlāfihi*[604] merḥūmuň maḳbūl ü nedīm (5) ü muṣāḥibi[605] Ḥasan Cān Beg'den menḳūldür ki ḥīn-i iḥtiżārda iken[606] (6) Ḥasan Cān bu ne ḥāldir didikde sulṭānım Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a teveccüh idüp (7) Allah ile olacaḳ zamāndır didim bizi bunca zamāndan beri kiminle (8) bilürdüň Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a teveccühümüzde ḳuṣūr mı fehm itdiň didikde (9) ḫāṣā şehriyārım[607] lākin bu zamān sāʾir zamānlara beňzememegin didim (10) baʿdehu[608] bir laḥẓadan soňra sūre-i Yasin oḳu diyüp bir kere oḳuyup (11) ikincide kendüsi bile oḳuyup *selāmun ḳavlen min*

---

[598] cānına: rūḥuna B, C, D

[599] Beyt: -B, -C, -D

[600] Aşk şarabını kadeh kadeh içtim / Ne şarap bitti, ne ben kandım.

[601] altı: altıncı D

[602] ay: māh D

[603] terk-i daġdaġaʾ-i dünyā ile ʿāzim-i dār-ı beḳā olmuşdur: vefāt itdi B, C, D

[604] Allah'ın rahmeti onun üzerine, kendinden öncekilere ve sonrakilere olsun.

[605] merḥūmuň maḳbūl ü nedīm ü muṣāḥibi: merḥūmuň maḳbūl ü muṣāḥibi B, C merḥūm müşārün-ileyhiň maḳbūl ü muṣāḥibi D

[606] iken: iken baňa ḫiṭāben B, C, D

[607] şehriyārım: pādişāhım B, C, D

[608] didim baʿdehu: didim B, C, D

rabbin raḥīm[609] (12) āyetine geldigimde şahādet parmaġın ḳaldırup teslīm-i rūḥ (13) itdi cenāzesi ġusl olunur iken iki kere ṣaġ eliyle kendüye (14) setr-i ʿavret eyleyüp görenler ḥayrān olup tekbīr ve rūḥ-ı Resūl'e (15) ṣalavat-ı keşīr itdiler şu ḳıṣṣadan münfehim oldı ki merḥūm (16) müşārün-ileyh yalñız salṭanat-ı ẓāhireye[610] nāʾil degil imiş (17) salṭanat-ı bāṭıniyeye daḫi vāṣıl imiş.

54 ĠAZELİYĀT

Ġazel 1

Mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün

Zihī derd-i firāḳ u sūz-ı hicret rāḥat-ı dilhā
Ġam-ı ʿaşḳet der-iḳlīm-i muḥabbet ḥall-i müşkilhā

(4) **zihī** ne güzel **derd** renc ü zaḥmet ü aġrı[611] **firāḳ** ayrılıġa dinür (5) **sūz** ism-i maṣdar yanmaḳ maʿnāsına **hicr** ḳaṭʿ u terk maʿnāsından (6) ismdir bir ādemden ve bir maḥalden ayrılup kesilmege dinür **rāḥat** (7) āsāyiş **dil** göñül **-hā** edāt-ı cemʿ **ġam** ġuṣṣa vü endūh **ʿaşḳ** (8) ifrāṭ-ı muḥabbet **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **der-** edāt-ı ẓarf[612] **iḳlīm** eḳālīm-i (9) sebʿanıñ müfredidir yedi[613] iḳlīm taḳdīr olunan kürre-i arżdan (10) bir ḥisse-i maḳṭūʿadır Fārsīde kişver dinür **muḥabbet** (11) ḳalb ve rūḥuñ bir şeyʾe meyl eylemesidir ol şeyde kemāl-i idrāk (12) eyledigi içün **ḥall** çözmek **müşkil** bir nesne müştebeh ü (13) mültebis olmaḳ.[614]

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniñ ayrılıġıñ yaḳması ve firāḳınıñ ġam (15) u endūhı ne güzeldir ki göñülleriñ rāḥatıdır seniñ ʿaşḳınıñ ġamı (16) muḥabbet iḳlīminde

[609] Kur'ān-ı Kerīm, (36/58) Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) "Selam" (vardır)
[610] salṭanat-ı ẓāhireye: salṭanat-ı ẓāhiriyeye B, C, D
[611] renc ü zaḥmet ü aġrı: vecaʿ vü renc ü zaḥmet D
[612] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[613] yedi: ki yedi B, C
[614] olmaḳ: olmaḳ -hā edāt-ı cemʿ B, C, D

mültebis ü müştebeh olan şeyleri ḥall itmekdir yaʿnī (17) ʿāşıḳ maʿşūḳıyla bezm-i vuṣlatda iken firāḳ vuḳūʿı ġāʾilesiyle dāʾimā (18) mużṭaribdir hīç rāḥatı yoḳdur lākin firḳat hengāmında ümīd-i viṣālden

55

(1) ġayrı bir fikr ve mülāḥaẓası olmadığından nevʿummā āsāyişdedir[615] ʿaşḳ (2) bir mevhibe-i İlāhiyedir ki anıň sırrına ve müşkilātınıň keşf ü ḥalline erbāb-ı (3) küşūf ʿārifdir, aṣḥāb-ı ʿuḳūl vāḳıf degildir.

Neheng-āsā der-āb-ı dīde merdān-ı belā-perver
Nihāde rū be-sūy-ı ḳulzüm-i ʿaşḳet zi-sāḥilhā

(6) **neheng** timsāḥ didikleri balıḳdır ḫuṣūṣā ve cümle iri balıġa dirler ʿumūmā (7) mezbūr timsāḥ Nīl ṣuyuna maḫṣūṣdur rivāyet olunur ki ṣuda gezdigi (8) gibi ḳarada daḫi gezer ve ḳum üzerinde çiftleşür ve yavrı çıḳardıḳda (9) ṣuda doġurur ise timsāḥ olur ḳumda doġurur ise saḳanḳur (10) olur ve cemīʿ-i cānveriň alt çeňesi ḥareket ider illā nehengiň üst (11) çeňesi ḥareket eyler nite ki *kullu ḥayevānun yuḥarriku fekkehu'l-esfele illā't-timsāḥ*[616] ʿibāresi (12) meşhūrdur ḳaḳnūsuň daḫi üst çeňesi ḥareket ider dirler **āsā** (13) miṣl ü mānend ve gibi **der-** edāt-ı ẓarf **āb** ṣu **dīde** çeşm ü göz (14) ʿArabīde ʿayn dirler **merd** ādem **-ān** edāt-ı cemʿdir **belā-perver** vaṣf-ı terkībīdir (15) ġam u muṣibetle terbiye olıcı **nihāde** ḳomuş **rū** vech ü yüz[617] **be-** (16) edāt-ı ilṣāḳ **sūy** cihet ü ṭaraf **ḳulzüm** Cebel-i Ṭūr'a ḳarīb (17) Süveys deňizi didikleridir şu[618] deňizde Firʿavn maʿa-cünūduh[619] ġarḳ olundı (18) **ʿaşḳ** ifrāṭ-ı muḥabbet[620] **sāḥil** deňiz yalısına dinür **-hā** edāt-ı cemʿ.

[615] āsāyişdedir: āsāyişdedir ve B, C, D

[616] Bütün hayvanlar alt dudağını oynatır, timsahlar hariç.

[617] vech ü yüz: yüz B, C, D

[618] şu: ve şu B, C, D

[619] Askerleriyle beraber

[620] muḥabbet: muḥabbet zi- edāt-ı ibtidā B, C

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Timsāḥ balığı gibi göz yaşı içinde ġam u muṣībet ile terbiye (20) olmuş ādemler deñiz yalılarından seniň ʿaşḳınıň deryāsı ṭarafına yüz ḳomuşlardır (21) yaʿnī teveccüh itmişlerdir ḫulāṣa ey cānān seniň ʿāşıḳlarıň deryā-yı

56

(1) ʿaşḳıña dalup cānlarını fedā ile maḥv-ı vücūd iderler.

Ṣevāb-ı ḥac küned ḥāṣıl faḳīh ammā nemīdāned
Ki der-bī-ḥāṣılī dārend ʿuṣṣāḳ-ı tü ḥāṣılhā

(4) **ṣevāb** ecr u cezā **ḥac** Kaʿbe-i Muʿaẓẓama'yı mevsim-i maḫṣūṣda maʿanniye (5) ziyāret ü ṭavāf ve nüsük-i ḥaccı edā itmek maʿnāsına **küned** ider **ḥāṣıl** (6) her şey'iň birazı gitdikden soňra yerinde bāḳī vü ṣābit olanından ʿibāretdir (7) **faḳīh** ʿilm-i fıḳha āşinā **ammā** tafṣīl yāḫūd te'kīd içündür **nemīdāned** (8) bilmez **ki** edāt-ı beyān **der-** edāt-ı ẓarf[621] **bī-** edāt-ı nefy **-ī** edāt-ı maṣdar[622] (9) **dārend** ṭutarlar **ʿuṣṣāḳ** ʿāşıḳıň cemʿi muḥib **tü** sen ʿArabīde (10) ente gibi **ḥāṣıl** fā'ide **-hā** edāt-ı cemʿ.[623]

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Ṭarīḳ-i ʿaşḳa sülūkda[624] hac ecr u cezāsı ḥāṣıl ider[625] (12) ammā ʿilm-i fıḳha āşinā olan bilmez ki ey cānān seniň ʿāşıḳlarıň ḥāṣılsızlıḳda (13) ḥāṣıllar ṭutarlar yaʿnī buldıḳlarını yoḳluḳ ʿāleminde bulurlar variyetlerinden geçüp (14) maṭlūb-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl olurlar nite ki *mūtū ḳable en temūtū*[626] bu maʿnāya işāretdir.

Sebük rūḥī ki ṭavf-ı ḳūy-ı cānān kerd merdāne
Be-vādī-i saʿādet bī-ḳadem ṭayy kerde menzilhā

[621] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[622] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[623] edāt-ı cemʿ: edāt-ı cemʿ ẕevī'l-ʿuḳūlüň ġayrıda müstaʿmeldir B, C
[624] sülūkda: sülūkda sālik B, C
[625] cezāsı ḥāṣıl ider: ṣavābı ḥāṣıl olur D
[626] Ölmeden önce ölünüz.

(17) **sebük** ḫafīf **rūḥ** cān **-ī** edāt-ı vaḥdet **ki** edāt-ı beyān[627] (18) **ṭavf** bir nesneniň çevresini dolanmaḳ **kūy** maḥalle **cānān** (19) maʿşūḳ **kerd** eyledi **merd** ādem **-ān** edāt-ı cemʿ **-güzel he** edāt-ı liyāḳat (20) **be-** edāt-ı ẓarf[628] **vādī** iki daġ arasıňa Fārsīde dere (21) ve Türkīde yar dirler **saʿādet** ḳutlu vü ferḫūnde vü mübārek olmaḳ

57

(1) **bī-** edāt-ı nefy **ḳadem** ayaḳ ki Fārsīde pāy dirler **ṭayy** bir nesneyi (2) dürmek ve ṭoplamaḳ **kerde** eylemiş **menzil** ḳonaḳ **-hā** edāt-ı cemʿ.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Bir ḫafīf cānlı ki cānānıň maḥallesini merdlere lāyıḳ dolandı (4) saʿādet vādīsinde ḳademsiz olaraḳ ḳonaḳları dürüp ṭopladı (5) yaʿnī dāʾimā cānānıň rıżāsını taḥṣīlde dolananlar menzil-i maḳṣūda vāṣıl (6) oldılar.

Ḳıṣṣa: Ebū'l-Ḫayr Tīnānī'niň[629] meclisinde bir gün āḫbābıyla kerāmāt-ı (7) evliyādan baḥṣ olunur imiş ṣuda yüzer ve havāda uçar gibi baʿż-ı (8) ḫāriḳ-i ʿāde şeyler[630] söylendiḳde Ebū'l-Ḫayr ḥażretleri kendine işāret (9) iderek dimiş ki ben bir Ḥabeşī ġulām bilürüm ki[631] ġarb-ı Ṭrāblusī cāmiʿ-i (10) şerīfinde başını ḫırḳaya çekmiş iken göňlüne Kaʿbe-i Mükerreme[632] ārzūsı (11) düşer başını ḫırkadan çekdikde kendini Kaʿbe'de bulur işte nāẓım-ı taḥrīr (12) bī-ḳadem menzilleri ṭayy ider taʿbīrinden böyle kerāmeti ḳaṣd itdi.

Selīmī yār-ı leb der-nuṭḳ ez-kākül girih bigüşūd
Gümānhā şüd yaḳīn u geşt ṣābit cümle bāṭılhā

[627] edāt-ı beyān: edāt-ı rabṭ B, C, D
[628] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[629] Ebū'l-Ḫayr Tīnānī'niň: Kibār-ı evliyādanEbū'l-Ḫayr Tīnānī B, C, D
[630] ḫāriḳ-i ʿāde şeyler: ḫāriḳ-i ʿāde B, C, D
[631] bilürim ki: bilürim ki bir gün D
[632] mükerreme: muʿaẓẓama B, C, D

(15) **Selīm** ṣāḥib-i dīvānıň[633] maḫlaṣı **-ī** tenkīr içündür **yār** dost (16) **leb** dudaḳ **der-** edāt-ı ẓarf[634] **nuṭḳ** maʿānī fehm olunur ḥurūf (17) u eṣvātla söz söylemek[635] **kākül** zülf ü perçem[636] **girih** dügüm **bi-** (18) teʾkīd içündür[637] **güşüd** açdı ve keşf itdi **gümān** ẓan **-hā** (19) edāt-ı cemʿ **şüd** oldı **yaḳīn** bir nesneyi şek u şübhesiz[638] (20) iʿtiḳād-ı ṣaḥīḥ ile bilmege dinür[639] **geşt** oldı **ṣābit** muḥkem (21) ü üstüvār **cümle** cemīʿan **bāṭıl** ḥaḳ muḳābilidir.

58

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm dostuň dudaġı söylemekde ve zülfünden dügümi (2) keşf itdi ẓanlar yaḳīn oldı ve cümle bāṭıllar muḥkem ü ḥaḳ oldı (3) yaʿnī cānān zülfüni ḳaldurup māh cemālini gösterince bī-mānend ü bī-miṣāl (4) oldıġında kimseniň şek u şübhesi ḳalmadı.

Ġazel 2

Mefāilün/ feilātün/ mefāilün/ feilün

Çü ḫāk-i rāh-i segān-i der-i tü şüd siper-i mā
Zemīn u ḳalʿa-i eflāk şüd musaḫḫar-i mā

(8) **çü** edāt-ı taʿlīl **ḫāk** türāb u ṭopraḳ[640] **seg** kelb **-ān** edāt-ı cemʿ (9) **der** bāb u ḳapu **tü** sen **şüd** oldı **siper** ḳalḳan (10) **mā** biz[641] **zemīn** arż u yer **ḳalʿa** ḥiṣār[642] Çaġatāy'da

[633] ṣāḥib-i dīvānıň: nāẓım-ı taḥrīriň B, C, D
[634] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[635] söylemek: söylemek u ʿāṭıfe ez- edāt-ı ibtidā B, C söylemek u edāt-ı ʿaṭf ez- edāt-ı ibtidā D
[636] zülf ü perçem: zülf ü perçem maʿnāsına B, C, D
[637] teʾkīd içündür: teʾkīd ü taḥsīn-i lafẓ içündür D
[638] şek u şübhesiz: şübhesiz D
[639] dinür: dinür vāv ʿāṭıfe B, C
[640] ṭopraḳ: ṭopraḳ rāh ṭarīḳ u yol B, C, D
[641] biz: biz ʿArabīde nahnü gibi B, C, D
[642] ḥiṣār: ḥiṣār maʿnāsına B, C, D

ḳalʿaya ḳorġan (11) dirler **eflāk** felekiň cemʿi āsumān[643] **musaḫḫar** rām, muṭīʿ vü münḳād.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān çünki seniň ḳapunuň kelbleriniň yolı (13) ṭopraġı bizim ḳalḳanımız oldı arż u semāvāt ḳalʿası bize muṭīʿ (14) vü münḳād oldı meşhūrdur ki Mecnūn-ı ʿAmirī Leylā'nıň maḥallesinde (15) olan kelblere taʿẓīm idüp ḥatta ayaḳlarını öper imiş zīrā maʿṣūḳuň (16) cemīʿ-i müteʿalliḳātına ḥürmet itmek muḳteżā-yı ʿaşḳdır ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳīde (17) daḫi Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıň eň ednā maḫlūḳatını ḫ'or u ḥaḳīr görmemek ve göňlüni (18) rencīde itmemekdir ve ẕem ü ġıybet eylememekdir belki ḳalben ve ḳalıban taʿẓīm (19) ve medḥ u ṣenā eylemekdir zīrā naḳṣı medḥ, naḳḳāşa rāciʿdir.

Ger āteş-i dil-i mā īnçünīn fürūzed berḳ
ʿAceb ki çarḫ tevāned şüden berāber-i mā

59

(1) **ger** edāt-ı şarṭ **āteş** nār **dil** göňül **mā** biz **īnçünīn** bunuň gibi (2) **fürūzed** yaḳar ve yanar yaʿnī müteʿaddī ve lāzımdır[644] **berḳ** şimşeke dinür (3) ḥaḳīḳat-i şerʿiyesi seḥāb üzere müvekkil olan ferişteniň emṭārı (4) meʾmūr olan maḥale sevḳi[645] içün seḥābı şiddetle ḍarb u taḥrīkinden (5) tevekkün iden āteşlerdir ki lemeʿan ider **ʿaceb** taʿaccüb olunacaḳ şeyʾe (6) dinür **ki** edāt-ı rabṭ **çarḫ** felek-i aʿẓam **tevāned** ḳādir olur (7) **şüden** olmaḳ **berāber** müsāvī.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger bizim göňlümüzüň āteşi bunuň gibi şimşek yaḳar ise (9) felek-i aʿẓam bizimle müsāvī olmaġa ḳādir olur ise taaccüb olunur yaʿnī (10) felekiň şimşeki āteşden, benim göňlümüň āteşi ziyādedir.

[643] āsumān: āsumān maʿnāsına şüd oldı B, C āsumān maʿnāsına D

[644] lāzımdır: lāzım olur D

[645] sevḳi: insiyāḳı B, C, D

Tetimme[646]**:** Kibār-ı evliyādan (11) Ebū'l-Ḥasan Ḫaraḳānī[647] ḥażretleri rūḥāniyetiyle ʿarş-ı aʿlāyı ṭavāf ider (12) iken melāʾike-i kirām dahi ṭavāf iderler imiş Ḫaraḳānī ḥaẓretleri[648] dimiş ki (13) melāʾike taʿaccüb iderek baňa sūāl eylediler[649] ki sende bu sürʿat-ı seyr nedir (14) ki bizde yoḳdur ben anlara cevāb virdim ki bu sürʿat muḳteżā-yı nār-ı ʿaşḳdır[650] (15) sizde ʿaşḳ yoḳdur ki sürʿat olsun.

Be-mevchā-yı ḥavādiṯ nemīrevīm ez-cā
Ki hicr keşti-i ʻaşḳest u kūh lenger-i mā

(18) **be-** edāt-ı muṣāḥabet **mevc** dalġa **-hā** edāt-ı cemʿ **ḥavādiṯ** vuḳūʿāt (19) **nemīrevīm** gitmeyiz[651] **cā** yer **ki** edāt-ı taʿlīl **hicr** ayrılıḳ **keşti** (20) sefīne vü gemi **ʻaşḳ** ifrāt-ı muḥabbet[652] **kūh** kāf-ı ʿArabiyle cebel ü dağ (21) **lenger** geminiň çatal demüri ki gemi ḳarār itmek içün deryāya bıraḳup

60

(1) gemiyi ṭutarlar **mā** biz.

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Vuḳūʿāt dalġalarıyla yerimizden ḥareket itmeyiz maḳāmımızda (3) ṣābitiz zīrā firḳat ʿaşḳ sefīnesidir dahi cebel[653] bizim demirimizdir (4) ḫulāṣa-i maḳāl ʿālem-i ervāḥda cānān-ı ḥaḳīḳī ile encümen-i vuṣlatda iken (5) ʿaşḳ gemisine rākib olup ʿālem-i kevn ü fesāda gelüp firāḳ deryāsına (6) düşüp cebel-i vücūd u enāniyetimiz demirini atup bu maḥalde ṣābit ü ḳāʾim (7) ḳaldıḳ bundan ḫalāṣ

[646] tetimme: ḳıṣṣa B, C
[647] Ebu'l-Ḥasan Ḫaraḳanī: Ḥasan Ḫaraḳanī B, C, D
[648] rūḥāniyetiyle ʿarş-ı aʿlāyı ṭavāf ider iken melāʾike-i kirām dahi ṭavāf iderler imiş Ḫaraḳānī Ḥaẓretleri: -C
[649] baňa sūāl eylediler: baňa sūāl itdiler B, C sūāl itdiler D
[650] muḳteżā-yı nār-ı ʿaşḳdır: muḳteżā-yı ʿaşḳdır D
[651] gitmeyiz: gitmeyiz ez- edāt-ı ibtidā B, C
[652] muḥabbet: muḥabbet -[e]st edāt-ı ḫaber u ʿāṭıfe B, C muḥabbet -[e]st edāt-ı ḫaber u edāt-ı ʿāṭf D
[653] cebel: cebel-i vücūd B, C, D

olmanıň çäresi lenger-i vücūdı ḳaldırup (8) rūḥ-ı mücerred olaraḳ sefīne-i ʿaşḳa batup ʿālem-i ervāḥa ʿazīmet (9) ve cānān-ı ezelīye vuṣlat itmekdir.

Be-sīm ü zer çi muḳayyed şevīm der-ʿālem
Bes est ez-ʿālem āhī ki sancaḳ-ı zer-i mā

(12) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **sīm** fıḍḍa vü gümüş[654] **zer** zeheb ü altun[655] **çi** (13) ne **muḳayyed** baġlanmış **der-** edāt-ı ẓarf[656] **ʿālem** maḫlūḳātıň (14) her birisidir ki cemʿi ʿavālim gelür ve bir maʿnāsı[657] bāde meclisi ki (15) ʿālem-i āb dirler **bes** yeter **ʿālem** mā-sivāyü'ṣ-ṣānī **āh** maʿlūl (16) ü mecrūḥuň derūnundan çıḳan ṣadā **-ī** tenkīr içündür **sancaḳ** (17) ʿalem maʿnāsına **mā** biz.[658]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿĀlemde altun u gümüşe meyl ü muḥabbet[659] ile niçün baġlanalım (19) āh ʿāleminden altun sancaġımız bize kāfīdir yaʿnī ʿaşḳ-ı cānān ile bir āh[660] (20) ve sancaḳ gibi dūd-ı siyāhı felege uzatmaḳ sīm ü zerden ve lüʾlüʾ vü cevherden (21) evlādır zīrā

Beyt[661]: *ʿAşḳ ider cāna reh-i Ḥaḳḳı ʿayān*

61

Açar her demde biň rāz-ı nihān

dimişlerdir ḫulāṣa ʿaşḳ, Ḥaḳḳ'a vāṣıl (2) ider ol sebebden her şeyʾe tercīḥ olunur.

---

[654] gümüş: gümüş u ʿāṭıfe B, C gümüş u edāt-ı ʿāṭf D

[655] zeheb ü altun: altun D

[656] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[657] maʿnāsı: maʿnāsı daḫi C, D

[658] yeter ʿālem mā-sivāyü'ṣ-ṣāniʿ āh maʿlūl ü mecrūḥuň derūnundan çıḳan ṣadā -ī tenkīr içündür sancaḳ ʿalem maʿnāsına mā biz: yeter -[e]st edāt-ı ḫaber ez- edāt-ı ibtidā ʿālem mā-sivāyü'ṣ-ṣāniʿ āh mim -ī edāt-ı tenkīr sancaḳ ʿalem mā biz B, C yeter -[e]st edāt-ı ḫaber-ī edāt-ı tenkīr ki edāt-ı taʿlīl sancaḳ ʿalem D

[659] meyl ü muḥabbet: meyl B, C

[660] āh: āh çekmek B, C, D

[661] Beyt: -B, -C, -D

Be-taḫt-ı Ḳayṣer u Kāvūs nīst māʾil dil

Çü āsitāne-i dost būdeest müyesser-i mā

(5) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **taḫt** serīr-i mülūk[662] **Ḳayṣer** bunlar elli nefer kimse olup (6) müddet-i ḥükūmetleri dört yüz altmış iki yıldır birincileri Aġustūsdur (7) vālidesi doġurur iken vefāt idüp bunı vālidesi ḳarnından (8) çıḳardılar böyle olana Yunān dilince Ḳayṣer dinmegin[663] bunuň laḳabı (9) Ḳayṣer oldı evvel-i Ḳayāṣire budur elli beş yıl ḥükümdār olup ḥükūmetiniň (10) ḳırḳ ikinci senesinde[664] Ḥażret-i ʿĪsā doġdı **Kāvus** Belḫ şehrinde (11) oturup Bābil şehrinde[665] raṣad bunuň āṣārındandır ḫūb-rūy u cesīm olup (12) degme bir at götüremez idi ʿadl ü ḫayrāta māʾil ü rākin lākin mütelevvin (13) olmaġın[666] ġāhī umūr-ı mütenāḳıża ṣudūr idüp baż-ı ġayr-ı mühimmātda saʿy-ı (14) mevfūr ve baʿż-ı mühimmātda ihmāl ü ḳuṣūr ider idi Ḥażret-i Dāvud (15) ve Süleymān ve Loḳmān Ḥekīm bunuň zamānında idiler **nīst** degildir **māʾil** (16) raġbet idici **dil** göňül **çü** edāt-ı taʿlīl **āsitāne** eşik ki (17) ʿArabīde ʿatebe dirler **dost** maḥbūb **budeest** olmuşdur (18) **müyesser** āsān u ḳolay.[667]

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḳayṣer ve Kāvus'uň taḫtına göňül māʾil ü rāġıb degildir (20) zīrā ki maḥbūbuň āsitānesi bize müyesser olmuşdur yaʿnī cānānıň eşiginde (21) baş ḳoyup ḳul olmaḳ ṣūretā ẕillet görinür ise de ḥaḳīḳatde

62

(1) ʿizzet ü saʿādet budur nite ki dimişlerdir.

[662] mülūk: selāṭīn B, C, D

[663] dinmegin: dinildiginden D

[664] ḳırḳ ikinci senesinde: ḳırḳ ikisinde B, C

[665] şehrinde: şehrindeki D

[666] olmaġın: oldıġından D

[667] ḳolay: ḳolay mā biz B, C

Beyt[668]**:** *ʿAşḳ mestī ʿāleme sulṭān olur*

Ṣūretā ger vālih ü ḥayrān olur

Ümīd hest ki tā devr-i mihr u māh büved

Be-bezm-i ʿaşḳ ne isted zi-devr sāġar-i mā

(5) **ümīd** emel ü recā vü tevaḳḳuʿ[669] u ārzū **hest** vardır **ki** edāt-ı rabṭ (6) **tā** intihāʾ-i ġāyet içündür **devr** dönmek ve dolanmaḳ **mihr** (7) şems u güneş[670] **māh** ḳamer u ay **büved** olur **be-** edāt-ı ẓarf (8) **bezm** meclis ü encümen **ʿaşḳ** ifrāt-ı muḥabbet maʿnāsına ise de ḥaḳīḳatde (9) ʿaşḳ bir cevher-i tābnākdir ki anıň kānı *kāne'llāhu ve-lem yekun meʿahū şeyʾun*[671]dır (10) **neisted** durmaz **sāġar** ḳadeḥ ü peymāne.

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Ümīdimiz vardır ki şems u ḳameriň dolandığı müddetde ʿaşḳ (12) encümeninde bizim peymānemiz dolanmaḳdan durmaz ḫulāṣa-i kelām altun (13) maʿdende durduḳça derece-be-derece[672] kesb-i kemāl itdigi gibi ʿāşıḳ daḫi (14) tekye-i ʿaşḳda bulunduḳça dem-be-dem ṣahbā-yı muḥabbeti nūş itdikçe ānen-fe-ānen (15) teraḳḳī idüp cānānıň vuṣlatına istiʿdād u istiḥḳāḳ kesb[673] eyleyeceginden (16) maṭlūbuna vāṣıl ve maḥbūb-ı merġūbuna nāʾil olur.

Selīm ḫaṣm-ı dilet ez-çi dāned īn ḥālet

Ki ez-ẓuhūr-ı İlāhīst fetḥ-i leşker-i mā

---

[668] Beyt: -B, -C, -D

[669] recā vü tevaḳḳuʿ: recā B, C, D

[670] güneş: güneş u ʿāṭıfe B, C

[671] Hiçbir şey yokken Allah vardı.

[672] bizim peymānemiz dolanmaḳdan ṭurmaz ḫulāṣa-i kelām altun maʿdende ṭurduḳça derece-be-derece: -D

[673] kesb: iktisāb D

(19) **ḫaşm** düşman **dil** göñül **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **ez-çi** neden **dāned** (20) bilür **īn** bu **ḥālet** insāna muḫtaṣ olan heyʾet u keyfiyete dinür[674] (21) **ki** edāt-ı rabṭ **ẓuhūr** bir nesne rūşen u ʿayān olmaḳ ve bir ādeme

63

(1) yardım ve derecesini terfīʿ ve ʿālī rütbeye işʿād eylemek maʿnālarınadır (2) **İlāh** esmā-i ḥüsnā-yı Ḫudādandır[675] Maʿbūd maʿnāsına[676] **-ī** edāt-ı nisbet[677] (3) **feṯḥ** ḳapalu nesneyi açmaḳ ve ġālib olmaḳ **leşker** ʿasker.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm seniñ göñlünüñ düşmanı neden bilsün ki bizim ʿaskerimiziñ (5) ġālib olması imdād-i İlāhiyedendir yaʿnī ʿasker bir sebeb-i ẓāhirīdir[678] ġalebe (6) ve nuṣret Cenāb-ı Ḫudā'nıñ iḥsānıdır Ḥabīb-i Ekrem efendimiz ġazavātında biñ iki yüz (7) biñ beşyüz ʿasker ile nice biñ kāfire ġālib oldığı kütüb-i tevārīḫde[679] (8) meṣṭūrdur buña iʿtirāż olunmasun ki Ḥabīb-i Ekrem[680] efendimiz ḳuvvet-i ḳudsiye (9) ile ġalebe iderdi[681] zīrā eger böyle ola idi bulundığı mekāndan ḥarekete (10) ḥācet olmayup yalñız bir teveccüh ve meyl-i ḳalb küffārıñ inhizāmına kifāyet (11) idüp esbāb-ı ẓāhiriyeye teşebbüṣ ile ʿasker cemʿ eylemez idi belki leşker (12) ṭoplamaḳ her şeyʾiñ esbāba menūṭ oldığını ümmetine taʿlīm ü tenbīh içün (13) oldığında şek u şübhe yoḳdur.

Ġazel 3

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilātün

---

[674] dinür: ıṭlāḳ olunur B, C

[675] esmā -i ḥüsnā-yı Ḫudā'dandır: esmā -i ḥüsnādan D

[676] maʿnāsına: maʿnāsınadır D

[677] nisbet: nisbet -[e]st edāt-ı ḫaber B, C

[678] sebeb-i ẓāhirīdir: sebeb-i ẓāhirīdir ki C

[679] -i tevārīḫde: -i siyerde B, C

[680] Ḥabīb-i Ekrem: Ḥażret-i Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem B, C

[681] ġalebe iderdi: ġālib olur idi B, C

Ey zi-sevdā-yı ser-i zülf-i tü ḥayrāni-i mā

Ber-ser-i kūy-ı ġamet ḥaşmet-i sulṭāni-i mā

(17) **ey** ḥarf-i nidā **sevdā** siyāh olan şeyʾe dinür **ser** baş u uç (18) u heves maʿnālarınadır **zülf** ʿArabīde ṭurre dirler[682] **tü** sen (19) **ḥayrān** bir ādem ser-geşte olup ne yere gidecegini ve ne yapacaġını bilmez (20) olmaḳ **-ī** edāt-ı maṣdar[683] **mā** biz **ber-** edāt-ı ẓarf[684] **kūy** maḥalle (21) **ġam** ġuṣṣa vü endūh **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **ḥaşmet** bir ādemiň ehl

64

(1) ü ʿābid ve ḫaṣṣa vü müteʿalliḳātına dinür **sulṭān** şehriyāra ve ḳudret (2) ü saṭvetine ıṭlāḳ olunur **-ī** edāt-ı maṣdar.[685]

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň zülfüň ucunuň siyāhlıġındandır ser-geşte (4) vü müteḥayyir oldıġımız ve[686] seniň ġuṣṣa vü endūhunuň maḥalle başındadır bizim (5) ḳudret ü saṭvetimiziň ḫāṣṣa vü müteʿalliḳātı yaʿnī ey maḥbūb zülfüň (6) mirʾāt-i cemāliňi setr itdiginden kemāliyle müşāhede vü taṣavvur idemedigimizden (7) müteḥayyiriz ve seniň ġam-ı ʿaşḳıň maḥallesini ṭavāf itmek ḥaḳīḳatde sulṭānlıḳ budur (8) zīrā seniň ẕātıňa bendeligi meşʿardır maʿa-mā-fih ʿubūdiyet mūcib-i mefḫaretdir (9) nite ki Ḥażret-i Mevlānā dimişdir.[687]

Beyt[688]: *Her bende ki āzād şeved şād şeved*

Men şād ezānem ki tü-rā bende şevem[689]

---

[682] ʿArabīde ṭurre dirler: ṭurreye dirler B, C

[683] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[684] edāt-ı ẓarf: burada ẓarfiyet içündür B, C edāt-ı ẓarfiye D

[685] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[686] oldıġımız ve: oldıġımız B, C, D

[687] dimişdir: buyurmuşdur B, C

[688] Beyt: -B, -C, -D

[689] Hür olan her köle mutlu olur. / Ben sana köle olduğum için mutluyum

Şāne-i sünbül-i miskīn-i tü şüd pençe-i ‘ömr
Ḥaḳ ʿalīmest k’ez ānest perīşāni-i mā

(13) **şāne** ṭaraḳ ki ʿArabīde muşṭ dirler **sünbül** maʿrūf çiçekdir ki zülfden (14) müsteʿārdır **misk** ʿArabīdir Fārsīde şīn-i muʿceme ile müşk dirler (15) **-ī** edāt-ı nisbet **nūn** nisbeti müʾekked **tü** sen **şüd** oldı (16) **pençe** pārmaḳlar ile ele ıṭlāḳ olunur **‘ömr** çoḳ zamān yaşayup (17) ḳalmaḳ maʿnāsınadır[690] **Ḥaḳ** esmā-i ḥüsnādandır Mūcid maʿnāsına[691] (18) **‘alīm** bilici[692] **ki** edāt-ı rabṭ **ān** ism-i işāret[693] **perīşān** perākende (19) vü dağınıḳ **-ī** edāt-ı maṣdar.[694]

(20) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň miske mensūb sünbül zülfüň[695] ṭaraḳı (21) müddet-i ḥayāt pençesi oldı Cenāb-ı Ḥaḳ bilicidir ki bizim perākende oldığımız

65

(1) andandır yaʿnī bād-ı ṣabā ḥübūb idüp tār-ı zülfün[696] taḥrīk itdikde sünbül ḳoḳusunı (2) meşām-ı cān iştimām eyledikde ḥayrān u perīşān oluruz az ḳalur ki terk-i ḥayāt[697] idelim.

Her dü zülfet ki büved maṭlaʿ-ı dībāce-i ḥüsn
Ser-ḫaṭ-ı ʿaşḳ ez-ū şeved ḫaṭ-ı dīvāni-i mā

(5) **her** edāt-ı ḥaṣr **dü** iki **zülf** cebhe üzerinde olan ṣaçlara dinür[698] (6) **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **ki** edāt-ı rabṭ **büved** olur **maṭlaʿ** doġacaḳ (7) maḥal ve bir nesneye vāḳıf olup bilmek ve nā-gehānī çıḳa gelmek maʿnālarınadır (8) **dībāce** naḳş u tezyīn fī’l-aṣl erş ve

[690] çoḳ zamān yaşayup ḳalmaḳ maʿnāsınadır: müddet-i ḥayāt D
[691] maʿnāsına: maʿnāsınadır D
[692] bilici: bilici maʿnāsına B, C
[693] işāret: işāret -[e]st edāt-ı ḫaber B, C
[694] maṣdar: maṣdariye B, C edāt-ı maṣdariye D
[695] zülfüň: zülfünüň B, C, D
[696] zülfün: zülfüni B, C, D
[697] terk-i ḥayāt: terk-i ḥayāt -ı musteʿār B, C
[698] cebhe üzerinde olan ṣaçlara dinür: ʿArabīde ṭurre dirler B, C mim D

arġacı ḥarīr olan ḳumaş (9) maʿnāsınadır **ḥüsn** güzellik **ser-ḫaṭ** ser baş ve ḫaṭ yazı yazmaḳ (10) ve çizgi maʿnāsına ise de[699] ıṣṭılāḥāt-ı ʿAcem'den olaraḳ ser-ḫaṭ manṣıb (11) u mesned maʿnāsında müstaʿmeldir[700] **ū** żamīri maṭlaʿa rāciʿ **şüd** oldu (12) **ḫaṭ** yazı yazmaḳ ve çizgi[701] **dīvān** umūr-ı devlet[702] rūʾyet olunur[703] maḳām-ı vālā-yı ḥükūmetdir.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň iki zülfüň münaḳḳaş ü müzeyyen güzelliğiň doġacaḳ (14) maḥali[704] yaʿnī ṣūret-i meh-ṭalʿatiňdir o maṭlaʿdan ʿaşḳ manṣıbı bizim dīvānımızıň (15) yazısı oldı ḫulāṣa-i kelām ey maḥbūb cemāl-i bā-kemāliňi rūʾyet ü müşāhede (16) idüp ʿaşḳ manṣıbını iḥrāz ile ṣāḥib-i dīvān ve ṭarīḳ-i muḥabbetde mümtāz u ser-firāz[705] oldum.

Dūr ez-ḫāk-i deret revnaḳ-ı şāhī cüstem
Be-cüz īn nīst der-eyyām peşīmāni-i mā

(19) **dūr** baʿīd ü uzaḳ **ḫāk** türāb u ṭopraḳ **der** bāb u ḳapu **revnaḳ** (20) leṭāfet ü yaraşıḳ ve ḥüsn ü zīnet maʿnāsına **şāh** melik ü şehriyār (21) **-ī** edāt-ı maṣdar[706] **cüstem** ṭaleb itdim ve aradım **be-** zāʾid **īn** bu

66

(1) **nīst** yoḳdur **eyyām** zamāne **peşīmānī** nedāmet.

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān bāb-ı devlet-meʾābınıň türābından uzaḳ olaraḳ (3) şehriyārlıḳ[707] ṭaleb itdim bizim nedāmetimiz zamānede bunuň ġayrı degildir yaʿnī (4)

[699] ise de: iseler de B, C, D
[700] müstaʿmeldir: müstaʿmeldir ʿaşḳ ifrāṭ-ı muḥabbet ez- edāt-ı ibtidā B, C
[701] rāciʿ şüd oldu ḫaṭ yazı yazmaḳ ve çizgi: rāciʿ ḫaṭ mim D
[702] umūr-ı devlet: umūr-ı devlet ve millet B, C, D
[703] olunur: olunan D
[704] maḥali: maḥalidir B, C
[705] ser-firāz: ser-firāz-ı aḳrān B, C, D
[706] maʿnāsına şāh melik ü şehriyār -ī edāt-ı maṣdar: maʿnāsına şāh mim -ī edāt-ı maṣdar B, C maʿnāsına -ī edāt-ı maṣdariye D

ey maḥbūb-ı ḥaḳīḳī seniň dergāh-ı maʿneviyeň türābına yüzüm ve gözüm ile'l-ebed (5) sürmek lāzım iken bir müddet ġaflet itdigim mūcib-i nedāmetdir.

Yā Rab ez-ġayr nihān dār çü sırr-ı ebedī
ʿAşḳ-ı ān ʿārıż u ġam ḫorden-i pinhānī-i mā

(8) **yā** ḥarf-i nidā **Rab** esmā-i ḥüsnā-yı İlāhiyeden münādā[708] **nihān** gizli (9) **dār** ṭut **çü** edāt-ı teşbīh **sır** rāz **ebed** āḫiri olmayan zamāna (10) niteki ezel evveli olmayan vaḳte dirler **-ī** edāt-ı nisbet **ān** ism-i işāret[709] (11) **ʿārıż** ʿiẕār u yaňaḳ[710] **ġam** ġuṣṣa vü endūh **ḫorden** yemek, ekl[711] (12) maʿnāsına **pinhān** gizli **-ī** edāt-ı nisbet.[712]

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Rab cānānıň ruḫsārına olan muḥabbet ü iştiyāḳımızı ve tenhāda (14) gizli olaraḳ yedigimiz ġuṣṣaları ebede mensūb esrār gibi aġyārdan gizli (15) ṭut ḫaber-dār olmasunlar zīrā[713] muṭṭaliʿ olurlar ise şāyed ki ʿāşıḳ ile (16) maʿşūḳ beynine ilḳāʾ-i fitne iderler[714] ḫulāṣa-i kelām ḥadīṯ-i şerīfde (17) *men keteme sırrahū meleke emrehu*[715] vārid olmuşdur meṯelā bir kimse dünyevī bir maṭlūbını (18) fāş eylese çoḳ ṭālib ẓuhūr idüp maṭlūbuna vuṣūlden maḥrūm (19) ḳalur ve uḫrevī ʿibādetini iẓhār eylese riyā maḫlūṭ olmasıyla ecr ü ṯevāba (21) nāʾil olmaz bu sebebdendir ki ṭarīḳ-i melāmīde bulunanlar ḫayrlarını ızmār (21) ve şerlerini iẓhār eyledikleri cihetle bulunduḳları ṭarīḳde ḳaṭʿ-ı menāzil ü maḳṣadlarına[716] nāʾil olurlar.

67

---

[707] şehriyārlıḳ: pādişāhlıḳ B, C, D

[708] esmā-i ḥüsnā-yı İlāhiyeden münādā: esmā-i ḥüsnādan münādādır ez- edāt-ı ibtidā ġayr dīger B, C esmā-i ḥüsnā-yı İlāhiyeden münādā ġayr dīger D

[709] ism-i işāret: ol B, C, D

[710] ʿiẕār u yaňaḳ: yaňaḳ ki ʿArabīde ʿizār dirler B, C, D

[711] yemek ekl: yemek ü ekl D

[712] gizli -ī edāt-ı nisbet: gizli D

[713] zīrā: zīrā eger B, C

[714] ilḳāʾ-i fitne iderler: fitne ilḳā iderler B, C, D

[715] Kim sırrını gizlerse, sırrının durumunu elinde bulundurur.

[716] ḳaṭʿ-ı menāzil ü maḳṣadlarına: ḳaṭʿ-ı menāzil ve serīʿan maḳṣadlarına B, C, D

Ṣayd kerdīm be-efsūn süḫan-ı ḫūbān-rā
Gū bidānīd meh u mihr-i perī-ḫ’āni-i mā

(3) **ṣayd** şikār ü av **kerdīm** eyledik **be-** edāt-ı muṣāḥabet **efsūn** ḥīle vü mekr (4) süḫana mużāfdır **süḫan** söz **ḫūb** güzel **-ān** edāt-ı cemʿ **-rā** (5) edāt-ı mefʿūl[717] **gū** söyle **bi-** taḥsīn-i lafẓ içün[718] **dānīd** biliñiz **meh** (6) ḳamer u ay **mihr** güneş[719] **perī** maʿrūf bir maḫlūḳdur müsellim ü muvaḥḥiddirler (7) uçduḳları ecilden ḳanatlı tesmiye olunmuşdur zīrā perī ḳanatlı dimekdir (8) **ḫ’ān** emr-i ḥāżır oḳu maʿnāsınadır **perī-ḫ’ān** vaṣf-ı terkībī olaraḳ (9) perī oḳuyucı maʿnāsını ifāde ider **-ī** tenkīr içündür.[720]

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Kelām siḥriyle güzelleri ṣayd eyledik bizim perī oḳuyucı (11) oldıġımızı ḳamer-ṭalʿat ü āfitāb-ṣūret olan maḥbūblara söyleyin bilsünler (12) yaʿnī bizim şiʿrimiz siḥr gibi teʾşīr ider her kime oḳur isek musaḫḫir olur (13) maḥbūblar bunı bilsünler de bizden firār eylemesünler zīrā ʿāḳıbet dām-ı (14) maḳṣūdumuza üftāde ideriz.

Çün nesīmīm kem-āzār Selīmī ki dehend
Heme āfāḳ güvāhī be-müselmāni-i mā

(17) **çün** edāt-ı teşbīh **nesīm** ḫoş u laṭīf rūzgāra dinür **kem-āzār** (18) vaṣf-ı terkībī olaraḳ az incidici hīçden kināyedir **ki** edāt-ı taʿlīl (19) **dehend** virirler **heme** cemīʿan **āfāḳ** eṭrāf ü nevāḥī **güvāhī** şahādet (20) **be-** edāt-ı ilṣāḳ[721] **müselmān** müʾmin **-ī** edāt-ı maṣdar.[722]

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm laṭīf rūzgār gibi kimseyi incitmeyiz zīrā cemīʿ-i eṭrāf

[717] edāt-ı mefʿūl: ʿalāmet-i mefʿūl B, C, D
[718] taḥsīn-i lafẓ içün: taḥsīn-i lafẓ içündür B, C teʾkīd ü taḥsīn-i lafẓ içündür ki müştaḳḳātıň evveline dāḫil olur D
[719] güneş: şems u güneş B, C, D
[720] tenkīr içündür: edāt-ı tenkīr B, C, D
[721] be- edāt-ı ilṣāḳ ifadesi A nüshasında sehven iki kere yazılmıştır.
[722] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

68

(1) ü nevāḥī bizim müselmānlıġımıza şehādet ider şu beyt ile[723] bir ḥadīṯ-i şerīfiň (2) mażmūnuna işāret olundı[724] Ḥabīb-i Ekrem efendimiz buyurmuşdur müslim (3) ol kimsedir ki anıň elinden ve dilinden müslimler selāmetdedir yaʿnī incinmezler.

Ġazel 4

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

Ger serā-perde-i hestī neşüdī ḥāʾil-i mā
Ne cüdāyī şüdi ez-ṣoḥbet-i cānān dil-i mā

(7) **ger** edāt-ı şarṭ **serā-perde** ḥarem ḳapusunda ve mülūk ü vüzerā vü kibārıň (8) ḫāṣ-ḫāneleri ḳapusunda olan perde maʿnāsına[725] ʿArabīde serādiḳ dirler (9) **hestī** vücūd u variyet **n-** edāt-ı nefy **şüd** oldı **-ī** edāt-ı (10) ḥikāye **ḥāʾil** mānīʿ **mā** biz **ne** nefy içün şüde maṣrūfdur (11) neşüdī taḳdīrindedir[726] **cüdāyī** firḳat u ayrılıḳ **neşüdī** olmaz idi (12) **ṣoḥbet** ülfet ü ünsiyet **cānān** maʿşūḳ **dil** göňül.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger vücūd perdesi bize mānīʿ olmaya idi göňlümüzde maʿşūḳ (14) muṣāḥabetinden müfāraḳat olmaz idi şu cihetden *vucūduke ẕenbun (15) lā-yuḳāsu ʿaleyhi ẕenbun āḫar*[727] dimişlerdir yaʿnī seniň variyetiň bir günāhdır ki (16) aňa ġayrı günāh ḳıyās olmaz[728] zīrā cānān-ı ḥaḳīḳīden ayrılmaġa şu vücūd (17) sebeb oldı bundan geçmeden viṣāl ü rūʾyet[729] muḥaldir geçmek daḫi (18) iki türlüdür żarūrī ve iḫtiyārī żarūrī geçmekde çendān fāʾide olmaz (19) iḫtiyārī geçmek lāzımdır nite ki

[723] şu beyt ile: şu beyt D
[724] işāret olundı: işāretdir D
[725] ḥarem ḳapusunda ve mülūk ü vüzerā vü kibārıň ḫāṣ-ḫāneleri ḳapusunda olan perde maʿnāsına: mülūk ü vüzerānıň vü kibārıň ḫāṣ-ḫāneleriniň ḥarem ḳapusunda olan perde maʿnāsınadır D
[726] taḳdīrindedir: taḳdīrlerinde B, C
[727] Senin varlığın başka bir günahla mukayese olunmayacak bir günahtır.
[728] olmaz: olunmaz B, C, D
[729] rūʾyet: rūʾyet-i cemāl B, C, D

mūtū ḳable en temūtū[730] mevt-i iḫtiyārīye (20) emrdir bunuň da[731] ṭarīḳi ṣarf-ı zühd ü ṣalāḥ ile olmaz mürşid-i kāmile intisāb (21) ve ḥarāmdan ictināb ve ẕikr-i dāʾimī ile Cenāb-ı Ḫudā'dan bir laḥẓa[732] ġāfil

69

(1) olmamaḳla maṭlūb ḥāṣıl olur.

Vāh der-baḥr-ı firāḳīm künūn çün girdāb
Mānde ser-geşte vü peydā nebüved sāḥil-i mā

(4) **vāh** ḥayf ü teʾessüf **der-** edāt-ı ẓarf[733] **baḥr** deryā vü deňiz **firāḳ** ayrılıḳ (5) **-ī** edāt-ı nisbet **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i vaḥde **künūn** şimdi **girdāb** (6) deryāda vāḳiʿ olan çevrindi Baḥr-ı Muḥīṭ'de vardır dirler **ser-geşte** (7) müteḥayyir **peydā** āşikār **nebüved** olmaz **sāḥil** deňiz yalısı.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Teʾessüf ki girdāb gibi şimdi firḳat deryāsında müteḥayyir (9) ḳalmışız[734] ve bizim viṣāl yalımız āşikār olmaz yaʿnī girdāb nice ki oldığı (10) maḥalde dönüp çevrilür ise biz daḫi hicrān deňizinde[735] ḳalup sāḥil-i (11) vuṣlatda vāṣıl olmaġa çāre bulamayız.

Der-reh-i Kaʿbe-i maḳṣūd be-ümmīd-i viṣāl
Ey ḫoş ān rūz ki tābūt büved maḥmil-i mā

[730] Ölmeden önce ölünüz.
[731] bunuň da: bunuň D
[732] Cenāb-ı Ḫudā'dan bir laḥẓa: bir laḥẓa Cenāb-ı Ḫudā'dan D
[733] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[734] ḳalmışız: ḳalmış B, C
[735] deňizinde: deryāsında B, C

(14) **der-** edāt-ı ẓarf **reh** ṭarīḳ u yol[736] **Kaʿbe** Beytu'llāh **be-** edāt-ı muṣāḥabet (15) **ümīd** emel ü recā **viṣāl** vuṣlat **ḫoş** güzel **ān** ol (16) **rūz** gün **ki** edāt-ı rabṭ **tābūt** naʿaş-ı meyyit **büved** olur **maḥmil** maḥfe.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Maḳṣūd Kaʿbesi ṭarīḳinde vuṣlat ārzūsıyla ey cānān (18) ol gün ḫoşdur ki bizim maḥfemiz tābūt olur yaʿnī ḥüccāc maḥfeye binüp (19) giderek Kaʿbe-i maṭlūba vāṣıl oldıḳları gibi ʿuşşāḳ[737] daḫi tābūta (20) rükūb idüp cānān-ı ḥaḳīḳīye nāʾil olurlar tābūta binmeden[738] ṭūṭī-i rūḥ (21) ḳafes-i bedenden pervāz itmeden kemāl-i viṣāl muḥāldir bu ʿālemde ʿuşşāḳa

70

(1) istiʿdādı[739] nisbetinde baʿż-ı tecelliyāt vuḳūʿ bulur ise de şimşekiň (2) çaḳması gibi devāmsız oldığından rūḥa ġıdā ve göňle[740] şafā yoḳdur (3) belki geçdikde rūʾyā gibi ḫayāl ḳalur.

Terk-i ser sehl büved der-reh-i ʿaşḳet cānā
Ger şeved bāz ser-i kūy-i tü ser-menzil-i mā

(6) **ser** baş **sehl** āsān u ḳolay **büved** olur **reh** ṭarīḳ u yol[741] (7) **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **cān** revān[742] **-ā** nidā içündür **ger** edāt-ı şarṭ[743] (8) **şeved** olur **bāz** tekrār[744] **ser-i kūy** maḥalle ucı **tü** sen (9) **ser** baş **menzil** ḳonaḳ.

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň ʿaşḳıň ṭarīḳinde baş terk (11) itmek āsān olur eger tekrār[745] bizim baş ḳonaġımız seniň maḥalleň ucı (12) olur ise yaʿnī maḫalleniň

[736] edāt-ı ẓarf reh ṭarīḳ u yol: edāt-ı ẓarf reh ṭarīḳ B, C edāt-ı ẓarfiye reh yol u ṭarīḳ D
[737] ʿuşşāḳ: ʿuşşāḳ-ı ẕevī'l-ibtihāc B, C, D
[738] binmeden: binmeden ve D
[739] istiʿdād: istiʿdādı B, C, D
[740] göňle: göňle çendān D
[741] ṭarīḳ u yol: ṭarīḳ B, C, D
[742] revān: rūḥ-ı ḥayvānī D
[743] edāt-ı şarṭ: edāt D
[744] tekrār: yine B, C, D

vasaṭına ve aʿlāsına girmege bizde istiʿdād (13) yoḳdur kenārında maḳāmımız olur ise cān fedā itmek āsāndır (14) ḫulāṣa maṭlūbumuz bütün bütün civārıňdan ḫāric ḳalmamaḳdır.

Būd der-ketm-i ʿadem kāse-i serhā çü ḥübāb
Ki ġam-ı ʿaşḳ-ı tü zed ḫayme be-āb ü gil-i mā

(17) **būd** idi **ketm** gizlemek ve ṣaḳlamaḳ **ʿadem** yoḳluḳ **kāse** (18) çanaḳ **ser** baş **-hā** edāt-ı cemʿ **çü** edāt-ı teşbīh **ḥübāb** (19) ṣuyuň yüzünde ḥāṣıl olan ḳabarcıḳ **ki** edāt-ı rabṭ **ġam** ġuṣṣa[746] (20) **tü** sen **zed** urdı **ḫayme** çadır **be-** edāt-ı muṣāḥabet **āb** (21) ṣu **gil** çamur.

71

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Yoḳluḳ gizlemesinde yaʿnī ezelde başlar çanaġı ḳabarcıḳ gibi idi ki (2) seniň ʿaşḳıň ġamı bizim ṣuyumuz ve çamurumuz ile çadır ḳurdı yaʿnī ʿaşḳ (3) sebeb oldı ki ebū'l-beşer Ādem ʿaleyhi's-selāmıň bedeni āb u gilden ḫalḳ (4) olunup ketm-i ʿademden ṣaḥrā-yı vücūda ḳadem-nihāde-i şühūd oldı.

Tā be-mā salṭanat-ı ʿaşḳ muḳarrer kerdend
Ez-pey-i nūr büved türk-i felek sāʾil-i mā

(7) **tā** edāt-ı tevḳīt **be-mā** bize **salṭanat** sulṭanlıḳ **muḳarrer** ṣābit (8) **kerdend** eylediler **pey** maḳām-ı taʿlīlde īrād olunmuşdur[747] **nūr** żiyā (9) **büved** olur **türk** maḥbūb maʿnāsınadır maḥbūblar şīve vü nāz ile (10) ṣabr u ḳarār-ı ʿuṣṣāḳı ġāret itdikleri içün türk[748] tesmiye olunmuşdur (11) zīrā fī'l-aṣl Türk Ḫıṭā vü Ḫoten ve deşt-i Ḳıpçaḳ ḫalḳına dirler ki ʿādetleri (12) ġāret ü yaġmadır nite ki Ḫ'āce Ḥāfız dimişdir.

---

[745] tekrār: yine B, C, D

[746] ki edāt-ı rabṭ ġam ġuṣṣa: ki ḥarf-i rabṭ ġam ġuṣṣa u keder D

[747] maḳām-ı taʿlīlde īrād olunmuşdur: taʿlīl içündür D

[748] maḥbūb maʿnāsınadır maḥbūblar şīve vü nāz ile ṣabr u ḳarār-ı ʿuṣṣāḳı ġāret itdikleri içün Türk: -D

Beyt[749]: *Fiġān k'īn lūliyān-ı şūh-ı şīrīnkār u şehr-āşūb*

Çünan bordend ṣabr ez-dil ki türk-ān ḫa'n-ı yaġmā-rā[750][751]

(14) **felek** āsumān **sā'il** gedā vü dilenci.

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Bize salṭanat-ı ʿaşḳı muḳarrer itdikleri vaḳtde nūr (16) ecilinden felek maḥbūbı bizim sāʾilimiz olur felekiň maḥbūbı güneşdir (17) ḫulaṣa-i kelām ʿaşḳ sebebiyle ḳalbimize ḳaṭʿā ẓulmet ḳalmayup şems (18) u ḳamerden enverdir.

Ey Selīmī be-süḫan kūş ki ber-taḫt-ı vücūd
Güft ü gūyīst der-āfāḳ heme ḥāṣıl-ı mā

(21) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **süḫan** söz[752] **kūş** saʿy eyle **ki** edāt-ı taʿlīl

72

(1) **ber-** edāt-ı istiʿlā **taḫt** serīr-i mülūk **vücūd** variyet **güft ü gūy** (2) ḳīl ü ḳāl[753] **āfāḳ** eṭrāf ü eknāf **heme** cemīʿan **ḥāṣıl** her şeyʾiň (3) birazı gitdikden ṣoňra yerinde bāḳī vü ṣābit olanından ʿibāretdir.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Söze[754] saʿy eyle zīrā vücūd serīri üzerinde cemīʿ-i āfāḳ (5) ü eṭrāfda bizim ḥāṣılımız bir ḳīl ü ḳāldir andan başḳa[755] ser-māyemiz yoḳdur.

Ġazel 5

Mefūlü/ fāilātü/ mefāīlü/ fāilün

Eflāk nīst lāyıḳ-ı taḫt u serīr-i mā

---

[749] Beyt: -B, -C

[750] Bu; şuh, cilveli, şehri birbirine katan güzeller / Türklerin yağmalaması gibi sabrımızı yağmaladılar.

[751] Dîvân-ı Hâfız, s. 90.

[752] be- edāt-ı ilṣāḳ süḫan söz: be-süḫan söz B, C be- edāt-ı ilṣāḳ süḫan kelām u söz D

[753] ḳāl: ḳāl -[e]st edāt-ı ḫaber B, C, D

[754] söze: Ey Selīm söze B, C, D

[755] başḳa: başḳa bir B, C, D

Zīr-i ḳadem-i sipihr büved yek ḥaṣīr-i mā

(9) **eflāk** felekiň cemʿi semā vü āsümān **nīst** degildir **lāyıḳ** sezā (10) **taḫt** maʿrūf **serīr** taḫtıň ʿaṭf-ı tefsīridir **zīr** alt (11) ʿArabīde taḫt gibi **ḳadem** ayaḳ[756] **sipihr** gök u āsumān **büved** olur (12) **yek** bir **ḥaṣīr** būrīya maʿnāsına ki ḳamışdan yaparlar.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Nüh felek bizim taḫtımıza sezā degildir zīrā āsumān ayaḳ altında (14) bizim ḥaṣırımızdır yaʿnī faḫriye-i şāʿirāne öyledir ki biz ol derece ʿālī-cenābız (15) ki doḳuz[757] felek bize taḫt olmaġa lāyıḳ degildir zīrā felek bizim ayaġımız (16) altında bir ḥaṣır meṣābesindedir ḥaṣır ise fuḳarā firāşıdır bizim gibi ʿālī-himmete sezā degildir.[758]

Tūġ-i şihāb ü leşker-i seyyāre-rā çi ḳadr
Ṭāliʿ şeved çü kevkeb-i mihr-i münīr-i mā

(19) **tūġ** maʿrūf **şihāb** sāṭıʿ vü dıraḫşān[759] olan āteş şuʿlesine (20) dinür **leşker** ʿasker **seyyāre** kārbāna ıṭlāḳ olunur ḳāfile (21) maʿnāsına nite ki *cāʾet seyyāratun*[760] müddeʿāmızı müʾeyyiddir[761] maʿnā-yı luġavīsi

73

(1) zīyāde gezici ve geşt ü güẕār idici[762] şu beytde kevkeb ḳarīnesiyle maḳṣūd (2) sebʿa-i seyyāredir ki baʿż-ı ʿulemā nücūm-ı seyyāreyi eflākī tertībi üzere naẓm (3) idüp dimişlerdir.

---

[756] ayaḳ: ayaḳ Farsīde pāy dirler B, C, D

[757] doḳuz: nüh B, C, D

[758] sezā degildir: sezā degildir niteki buňa mānend olaraḳ bir şāʿir dimişdir.
Çıḳmıyor bir nīm-ten ḳadd-i bülend-i himmete
Aṭlas-ı gerdūnı birḳaç kerre taḫmīn itdiler B, C, D

[759] dıraḫşān: raḫşān B, C, D

[760] Bir kafile geldi.

[761] müʾeyyiddir: müṣbetdir D

[762] gezici ve geşt ü güẕār idici: gezici D

Ḳıṭʿa: *Sebʿa -i seyyāre ez-nücūm-ı semā*

Bā-vifāḳ müneccimīn-i milel

Ḳamerest u ʿUṭārid u Zühre

Şems u Mīrriḫ u Müşterī vü Zuḥal[763]

-rā edāt-ı (5) mefʿūl **çi** ne[764] **ḳadr** miḳdār u meblaġ ve tāb u ṭāḳat maʿnāsınadır (6) **ṭāliʿ** doġucu **çü** edāt-ı taʿlīl **kevkeb** necm ü aḫter **mihr** şems (7) u güneş[765] **münīr** żiyā virici.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Raḫşān olan āteş şuʿlesi tuġuna ve sebʿa-i seyyāre (9) nücūmunuň ʿaskerine ne tāb u ṭāḳat var çünki bizim żiyā virici aḫterimiz (10) doġucı olur şu beytden maḳṣūd ḳalbiň ʿaẓametini beyāndır zīrā ki (11) ḥadīṯ-i ḳudsīde *lā yesiʿunī arḍī velā semāʾī velākin yesiʿunī ḳable'l-ʿabdīhi'l-muʾmin*[766] (12) buyurulmuşdur bunuň mażmūnundan münfehim olan āfitāb-i ḳalb arż u semādan (13) ekber ve şems u ḳamerden enverdir.

Mā çün Sikender ez-pey-i ḥayvān nemīrevīm
ʿAşḳ u tevekkülest der-īn rāh pīr-i mā

(16) **mā** biz **çün** edāt-ı teşbīh **Sikender** ikidir biri Ẕü'l-Ḳarneyn (17) ve biri Rūmī'dir āb-ı ḥayātı ṭaleb iden Ẕü'l-Ḳarneyn'dir tefsīr-i Medārik'de (18) Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selāmdan mervīdir İskender kitāblarda görmüş idi ki (19) evlād-ı Sām'dan biri āb-ı ḥayāt pıňarından içüp ḳıyāmete ḳadar muʿammer ola[767] imdi (20) ol heves ile anı aramaġa gidüp Ḫıżır ʿaleyhi's-selām anıň vezīri ve muḳaddime-i (21) ʿaskerde olmaġın bulup içüp Ẕü'l-Ḳarneyn aňa rāst gelmedi.

---

[763] Gökyüzündeki yedi yıldız, milletlerin müneccimlerinin muvafakatiyle: Kamer, Utarit, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri ve Zuhal'dir.

[764] ne: edāt-ı istifhām B, C

[765] şems u güneş: güneş u şems D

[766] Yeryüzüne ve gökyüzüne sığamam fakat mümin kulun kalbine sığarım.

[767] ola: olacaḳdır D

74

(1) **pey** taʿlīl içündür[768] **ḥayvān** āb-ı ḥayāt **nemīrevīm** gitmeyiz **ʿaşḳ** (2) ifrāṭ-ı muḥabbet **tevekkül** bir işde[769] ʿacz iẓhār idüp ġayra iʿtimād itmek[770] (3) **der-** edāt-ı ẓarf[771] **īn** ism-i işāret **rāh** ṭarīḳ **pīr** mürşid.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Biz İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn gibi āb-ı ḥayāt ṭalebinden içün (5) gitmeyiz bu ṭarīḳde mürşidimiz ʿaşḳdır ve Cenāb-ı Ḫudā'ya iʿtimād u inḳıyādımızdır.

Şükr-i Ḫudā ki tīz çü tīr-i perīveşān
Der-dem resīd her çi güẕeşt ez-żamīr-i mā

(8) **Ḫudā** esmā-i ḥüsnā-yı İlāhiyedendir[772] ṣāḥib ü mālik maʿnāsına (9) **ki** edāt-ı taʿlīl **tīz** serīʿ vü çabuk **çü** gibi[773] **tīr** sehm (10) ü oḳ **perī** ḳanatlı burada maḥbūbdan müsteʿārdır[774] **-veş** (11) edāt-ı teşbīh **-ān** edāt-ı cemʿ **dem** vaḳt **resīd** irişdi (12) **her** edāt-ı ḥaṣr[775] **çi** edāt-ı istifhām **güẕeşt** geçdi **żamīr** (13) derūnda ızmār olunan sırra ve dāḫil-i ḫāṭıra dinür.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḫudā'ya şükr ki perī gibileriñ yaʿnī maḥbūblarıñ ġamzesi (15) oḳı gibi ḫāṭırımızdan güẕer iden her ne ise der-ḥāl irişdi yaʿnī (16) göñülde taṣavvur u tefekkür itdigimiz maḳāṣıdıñ ḥuṣūlini fī'l-ḥāl Cenāb-ı Ḥaḳ (17) müyesser eyledi.

Der-ḥüsn egerçi yār nedāred naẓīr-i ḫ'īş
Der-mülk-i ʿaşḳ nīz nebāşed naẓīr-i mā

---

[768] gelmedi pey taʿlīl içündür: gelmedi ez- edāt-ı ibtidā pey edāt-ı taʿlīl B, C, D
[769] işde: şeyʾde B, C
[770] itmek: itmek -[e]st edāt-ı ḫaber B, C, D
[771] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[772] esmā-i ḥüsnā-yı İlāhiyedendir: -B, -C, -D
[773] gibi: edāt-ı teşbīh D
[774] maḥbūbdan müsteʿārdır: maḥbūb maḳāmında īrād olunmuşdur B, C, D
[775] edāt-ı ḥaṣr: edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi D

(20) **ḥüsn** güzellik **yār** dost **nedāred** ṭutmaz **naẕīr** (21) miṯl ü mānend **ḫ'īş** kendi **mülk** memleket **nīz** daḫi **nebāşed**

75

(1) olmaz.

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Güzellikde cānānıň egerçi miṯāl ü mānendi yoḳdur ʿaşḳ (3) memleketinde bizim daḫi miṯl ü şebīhimiz yoḳdur yaʿnī cānān ḥüsn ü melāḥatde (4) nice ki münferid ü bī-hemtā ise bizim daḫi ʿaşḳ memleketinde emṯāl ü aḳrānımız (5) yoḳdur ṭarīk-i muḥabbetde teferrüd itmişim.

Ber-levḥ-i pāk ṭabʿ-ı Selīmest ez-ezel
Ḥarfī ki naḳş best be-kilk-i debīr-i mā

(8) **levḥ** ṣaḥīfe **pāk** ṭāhir **ṭabʿ** insānıň mecbūl ü meftūr oldıġı (9) seciyeye dinür ki sirişt ü ḫalīḳasıdır **ezel** evveli olmayan (10) zamāna dirler **ḥarf** söz **-ī** edāt-ı vaḥdet **ki** edāt-ı rabṭ (11) **naḳş** bir nesneyi iki yāḫūd birḳaç renkler ile alaca eylemek (12) maʿnāsınadır **best** baġladı **be-** edāt-ı muṣāḥabet **kilk** ḳalem (13) ḫāme daḫi dirler **debīr** kātib.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Tā ezelden bir kelime ki bizim kātibimiziň ḳalemiyle naḳş baġladı (15) Selīm'iň ṭāhir ṭabīʿatiniň ṣaḥīfesi üzeredir yaʿnī kātib-i ezel yazdıġı (16) maʿlūmāt Selīm'iň tabʿında mündericdir hīç bir kelime ḫāric ḳalmamışdır.

Ġazel 6

Mefūlü/ fāilātü/ mefāīlü/ fāilün

Āhest ü nāle ez-sipeh-i ġam nefīr-i mā
Ey türk-i şūḫ-çeşm ḥaẕer kün zi-tīr-i mā

(20) **nāle** zārī vü iñlemek[776] **sipeh** ʿasker **ġam** ġuṣṣa vü endūh[777] **nefīr** (21) borı vü sūrnā **türk** maḥbūb **şūḫ-çeşm** yüzi gözi açılmış

76

(1) bī-şerm ü ḥayā ve küstāḫ maʿnāsına nite ki Ḫ'āce Ḥāfıẓ dimişdir.

Beyt: *Gerçi gird-ālūd faḳrem şerm bād ez-himmetem*

Şūḫ-çeşmem[778] *ger naẓar der-çeşme-i ḥayvān*[779] *künem*[780][781]

(3) **ḥaẕer** iḫtirāz u[782] ṣaḳınmaḳ **kün** eyle **tīr** sehm ü oḳ, nāvek ü ḫadeng (4) daḫi dirler[783] **mā** biz ʿArabīde[784] naḫnü gibi.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Derūnumı istilā iden ġuṣṣa vü endūh ʿaskerinden āh u zārdır (6) bizim borı vü sūrnāmız ey bī-şerm ü ḥayā olan maḥbūb[785] bizim āh (7) oḳumuzdan iḫtirāz eyle yaʿnī ʿuşşāḳıñı rencīde itme zīrā göñül inkisārı (8) teʾsīr idüp seni ḳahr u tedmīr ider.

Ḳullāb-ı māh-ı nev büved u dār-ı āsumān
Rūz-ı ḳażā be-maʿreke dārū-gīr-i mā

(11) **ḳullāb** mübālaġa ṣiġası üzere bir nesneyi ḫulḳī yā ṭabīʿī yā caʿlī (12) cihetinden çevirüp döndürüci ʿaks ü taḥvīl idici maʿnāsınadır (13) **māh-ı nev** yeñi ay ki hilāl

[776] iñlemek: iñlemek ez- edāt-ı ibtidā B, C, D
[777] ġuṣṣa vü endūh: ġuṣṣa D
[778] Hâfız Dîvânı'nda bu ibare teng-çeşmem şeklindedir.
[779] Hâfız Dîvânı'nda bu sözcük Kevşer şeklindedir.
[780] Hâfız Dîvânı'ndan kontrol ettiğimizde bu beytin aynı gazeldeki farklı mısralar olduğunu gördük. Birinci mısra alıntı yapılan gazelin onuncu beyitinin ilk mısrası iken, ikinci mısra alıntı yapılan gazelin on birinci beyitin ikinci mısrasıdır. Dîvân-ı Hâfız, s. 275.
[781] Her ne kadar fakra bulanmış isem de himmetimden utansınlar…/ Hayat çeşmesine bakarsam gözüm açılsın.
[782] iḫtirāz ve: -C
[783] daḫi dirler: -B, -C
[784] ʿArabīde: -B, -C
[785] olan maḥbūb: maḥbūb B, C, D

taʿbīr olunur[786] **büved** olur **dār** ādem (14) ṣalb itdikleri aġaca dirler ve ṭutmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdar (15) olur **āsumān** semā vü gök **rūz** gündüz **ḳażā** ḳaṭʿ u faṣl (16) maʿnāsınadır **be-** edāt-ı ẓarf[787] **maʿreke** meydān-ı muḥārebe **dārū-gīr** (17) ʿarbede vü ceng.

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Bizim ʿarbedemiz meydān-ı muḥārebede ḳaṭʿ u faṣl güni (19) felegiñ ṭutması ve hilāliñ ʿaks ü taḥvīl itmesi olur (20) yaʿnī biz her ne ḳadar esbāb-ı ẓāhiriyeye[788] teşebbüṣ ider isek de ʿadāya (21) ġalebe ḫalıḳ-ı semānıñ nuṣret u imdād u iʿānesiyle olur.

77

(1) Bu beytde hilāl şemşīre teşbīh olunmuşdur.

Gerdūn be-gūş-i ḫ'īş küned penbe-i ufuḳ
Ger bi'şneved be-ṣubḥ fiġān u ṣafīr-i mā

(4) **gerdūn** felek **be-** edāt-ı ilṣāḳ **gūş** ḳulaḳ **ḫ'īş** kendi **küned** (5) ider **penbe** pamuḳ **ufḳ** felekiñ cevānib ü eṭrāfından ẓāhir ü merī' (6) olan ḳıyısına ve etegine dinür **ger** edāt-ı şarṭ **bi-** te'kīd ü taḥsīn[789] (7) içündür **şineved** diñler **be-** edāt-ı ẓarf[790] **ṣubḥ** fecr-i ṣādıḳ (8) ki tañ yeri aġarup şafaḳ sökdigi vaḳtden ʿibāretdir **fiġān** (9) feryād **ṣafīr** ṣıṣlıġa[791] dinür ki dudaḳ ile çalarlar düdük (10) sesi gibi ses çıḳarırlar ʿArabīdir Fārsīde huşpulek dirler.

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Felek kendi ḳulaġına etki pamuġunı vażʿ ider (12) eger fecr-i ṣādıḳda bizim ṣıṣlıġımızı[792] ve feryādımızı diñler ise yaʿnī ey cānān (13) encümen-i

[786] olunur: iderler B, C, D
[787] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[788] ẓāhiriyeye: ẓāhireye C
[789] taḥsīn: taḥsīn-i lafẓ D
[790] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarf D
[791] ṣıṣlıġa: ışlıġa D
[792] ṣıṣlıġımızı: ışlıġımızı D

vuṣlatıñızdan dūr ve bezm-i muḥabbetiñizden mehcūr oldıġım[793] cihetle ṣabāḥ (14) vaḳtleri ol ḳadar sūznāk āh u enīn eylerim ki eger felek diñlese (15) işitmemek içün ḳulaġına pamuḳ vaż‘ ider idi.

Ber-mā egerçi mülk-i cihān ‘arże dāştend
Cüz derd-i ‘aşḳ-ı yār neşüd dil-peẕīr-i mā

(18) **ber-mā** bize **egerçi** her ne ḳadar **mülk** memleket **cihān** dünyā **‘arże** (19) bir nesneyi bir kimseye göstermek **dāştend** ṭutdılar **cüz** (20) ġayr **derd** veca‘ vü aġrı **yār** dost **neşüd** olmadı (21) **dil-peẕīr** vaṣf-ı terkībī göñül ḳabūl idici.

78

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Bize her ne ḳadar dünyā memleketini ‘arż eylediler ise de dostuñ (2) ‘aşḳından ġayrı bir şey maḳbūlümüz olmadı zīrā bā‘iṣ-i īcād-ı ‘ālem ve (3) bādī-i ḫilḳat-i ādem ‘aşḳdır iki cihān ana ḳıymet olmaz mertebe-i ‘aşḳ (4) andan berterdir ki ‘aḳl, per ü bāl-i fehm ü ḫayāl[794] ile anıñ pīrāmen-i serā-perde-i (5) celāline pervāz ide ve yāḫūd pāy-ı taṣavvur u tefekkür ile ol meydāna (6) gide.

Tā muḳbilī zi-bendegi-i ‘aşḳ yāftīm
Ḫūrşid u meh şüdend zi-gerdūn esīr-i mā

(9) **tā** edāt-ı tevḳīt **muḳbil** maḳbūl ü merġūb **-ī** edāt-ı maṣdar[795] **bendegī** (10) ḳulluḳ **yāftīm** bulduḳ **ḫūrşid** şems u güneş[796] **meh** (11) ḳamer u ay[797] **şüdend** oldılar **gerdūn** āsumān u gök.[798]

[793] dūr ve bezm-i muḥabbetiñizden mehcūr oldıġım: mehcūr ve meclis-i muḥabbetiñizden dūr D
[794] fehm ü ḫayāl: vehm ü ḫayāl D
[795] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[796] ve güneş: -D
[797] ve ay: -D
[798] gök: gök esīr ma‘lūm B, C ma‘lūmdur D

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿAşḳ ḳulluġında[799] maḳbūliyet buldığımız vaḳtde felekden (13) ay u güneş bizim esīrimiz oldı yaʿnī *eṭ-ṭuruḳu ile'llāhi bi-ʿadedi enfāsi'l- (14) ḫalāyıḳ*[800] feḥvāsınca Allahu Teʿālā cānibine ṭarīḳ çoḳdur velākin ʿaşḳdan (15) aḳreb bir ṭarīk yoḳdur dimek olur ki ʿāşıḳ vāṣıl-ı ila'llāhdır bu (16) ṣūretde Ḥaḳḳ'a vāṣıl olana her şey esīr ü musaḫḫar olacaġı bī-iştibāhdır.

Dīdīm nūr-ı vaṣl feşāndīm cān ber-ū
Pervāne şüd zi-meclis-i ʿuşşāk pīr-i mā

(19) **dīdīm** gördük **nūr** ziyā **vaṣl** bir nesneyi bir nesneye[801] (20) ulaşdırup bitişdirmek ve eklemek maʿnāsınā **feşāndīm** (21) ṣaçdık **ū** żamīri[802] nūra rāciʿ **pervāne** maʿrūf kelebekdir

79

(1) ki gice şemʿe dolaşur ve delīl ü reh-ber ü ḳāṣid maʿnāsınadır[803] (2) **şüd** oldı **meclis** bezm ü encümen **ʿuşşāḳ** ʿāşıḳıň cemʿi (3) muḥib **pīr** mürşid.[804]

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Vuṣlat nūrunı gördük ana cānımızı niṣār iyledik (5) ʿuşşāḳ encümeninden[805] pervāne bizim mürşidimiz oldı pervāne nice ki kendini (6) şemʿe ṣalup yanup[806] cānını fedā ider ise biz daḫi revānımızı nūr-ı (7) vuṣlata fedā eyledik şu beytde nāẓım[807] cezbeye işāret ider ʿuşşāḳ-ı (8) İlāhī Cenāb-ı Ḫudā'yı ẕikr iderek tecellī ẓuhūr ider yaʿnī dīde-i baṣiretine (9) beyāż nūr görinüp vecd gelüp *ceẕbetun*

[799] ḳulluġında: ḳulluġından B, C, D
[800] Allaha giden yollar yaratılanların adedi kadardır.
[801] bir nesneye: -B, -C
[802] żamīri: żamīrdir B, C, D
[803] maʿnāsınadır: maʿnālarınadır D
[804] C nüshasında bu sözcükten sonra "Maḥṣūl-i beyt" denilip bir önceki beytin açıklaması tekrar yapılmış ardından açıklanması gereken beyit açıklanmıştır.
[805] encümeninden: encümeninde D
[806] yanup: yaḳup B, C
[807] nāẓım: nāẓım-ı taḥrīr B, C, D

min ceẕebāti'l-ḥaḳḳi tuvāzī (10) ʿamele's-ṣeḳaleyn[808] mażmununca ḳaṭʿ-ı menāẕil ile bār-gāh-ı Cenāb-ı Kibriyāya vāṣıl olur.

Der-pāy-ı ġam fütād Selīmī vü zerd şüd
Vaḳtest ey perī ki şevī dest-gīr-i mā

(13) **der-** ṣıla **pāy** ḳadem ü ayaḳ[809] **ġam** ġuṣṣa vü endūh **fütād**[810] düşdi (14) **zerd** ṣarı **şüd** oldı **vaḳt** zamān **perī** maʿrūf (15) bir maḥlūḳdur müsellim ü muvaḥḥiddirler uçduḳları ecilden ḳanatlı tesmiye (16) olunmuşdur[811] ve āfitāb maʿnāsına gelür lākin eşʿārda maḥbūbdan müsteʿārdır (17) **ki** ḥarf-i rābıt[812]**şevī** olursın **dest-gīr** vaṣf-ı terkībī (18) el ṭuṭucı yaʿnī muʿīn ü ẓahīr.[813]

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Selīm ġam ayaġına[814] düşüp ṣarı oldı ey maḥbūb (20) vaḳtidir ki bizim muʿīnimiz olasın yaʿnī her ne ḳadar vuṣlatda isek de (21) firḳat vuḳūʿunuň mülaḥẓasıyla yüzümüz ṣarardı zīrā ʿāşıḳıň

80

(1) ʿalāmeti ṣufret-i sīmāsıdır ḫulāṣa-i kelām müʾmin-i muvaḥḥid beyne'l-ḫavf (2) ve'r-recā oldıġından recā zamānında feraḥlanur ise de ḫavf vaḳtinde (3) derdnāk oldıġından imdād[815] u iʿāne-i Kibriyāya muḥtācdır.

Ġazel 7

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

[808] Hak için yapılan bir cezbe insanların ve cinlerin amellerine müsavidir.
[809] pāy ḳadem ü ayaḳ: ḳadem pāy ü ayaḳ C
[810] ġam ġuṣṣa vü endūh fütād: ġam ġuṣṣa fütād B, C fütād D
[811] olunmuşdur: olunur C
[812] ḥarf-i rābıt: edāt-ı rabṭ B, C
[813] muʿīn ü ẓahīr: muʿīn maʿnāsına D
[814] ġam ayaġına: ġam-ı firḳat ayaġına B, C, D
[815] imdād: imdād-ı Ḫudāya B, C

Der-sefer geşten u īn bī-ser ü sāmāni-i mā
Behr-i cemʿiyet-i dil-hāst perīşāni-i mā

(7) **sefer** bir semte irtiḥāl içün mekānından ḫurūc iylemek maʿnāsınadır (8) **geşten** kāf-ı Fārsiyle inḳılāb u dönmek maʿnāsına[816] **īn** bu (9) **bī-** edāt-ı nefy **ser** baş **sāmān** ḳarār u ārām **behr** edāt-ı taʿlīl (10) **cemʿiyet** dağınıḳ nesneyi birikdirmek **dil** göñül **-hā** edāt-ı cemʿ (11) **-[e]st** edāt-ı haber **perīşān** perākende vü dağınıḳ **-ī** edāt-ı maṣdar.[817]

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Seferde dönüp dolaşmaḳ ile bizim bī-ārām ü bī-ḳarār (13) oldığımız ve perīşānlıġımız perākende göñülleriñ cemʿiyetī içündür yaʿnī (14) tebaʿamıñ istirāḥatı içün meşāk-ı seferiye ve meşāġil-i ḥarbiyeyi (15) irtikāb itmişim meʾālindedir.

Kūh feryād ber-āred pey-i āhū rānden
Der-şikār er şineved nevbet-i sulṭāni-i mā

(18) **kūh** kāf-ı ʿArabiyle cebel ü daġ **feryād** fiġān u āvāz-ı bülend[818] (19) **ber-āred** ḳaldırır **pey** taʿlīl içündür[819] **āhū** ceyrān[820] u geyik (20) ḳaracanıñ nevʿidir **rānden** sürmek **şikār** ṣayd u av (21) **er** edāt-ı şarṭ **şineved** diñler **nevbet** neḳḳare vü kös.

81

(1) zamān-ı İskender'de günde üç nevbet çalunur idi ḫaylī zamāndan beri metrūkdur (2) şimdi Mūsıḳa-i Hümāyūn çalunur Cenāb-ı Ḥaḳ metbūʿ-i müfaḫḫam

[816] maʿnāsına: maʿnāsına u edāt-ı ʿaṭf B, C, D
[817] maṣdar: maṣdar mā biz B, C maṣdariye mā biz D
[818] ve āvāz-ı bülend: -B, -C, -D
[819] taʿlīl içündür: edāt-ı taʿlīl B, C, D
[820] Moğolcadan Türkçeye geçmiş

Efendimiz'i[821] mesrūr (3) ve mülküni maʿmūr ve ile'n-nihāye muẓaffer ü menṣūr ve āʿdāsını müdemmer ü maḳhūr (4) eyleye, āmīn **sulṭān** ḳudret ü saṭvete[822] ıṭlāk olunur **-ī** edāt-ı maṣdar.[823]

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Cebel ceyrān[824] sürmek içün āvāz-ı bülend ḳaldırır ṣaydda (6) bizim sulṭānlıḳ neḳḳaremizi işidir ise ḫulāṣa-i kelām bāng u sedā (7) cāmiʿ ḳubbelerinde ve daġlarda ʿaks ider ki ana Türkīde yanḳu taʿbīr iderler (8) bu ṣūretde nāẓım-ı taḥrīr buyurur ki biz āʿdā-yı dīni ṣayd u şikāra çıḳdığımız (9) vaḳtde ṭop u tüfeňg ṣadāsından ve atlarıň kişnemesinden ve ġāzīlerin (10) Cenāb-ı Ḫudā'yı tekbīrinden ve āʿnāḳ-ı āʿdāya ḍarb-ı şemşīrinden taḥaṣṣul iden (11) āvāz-ı bülend cibāl-i şāmiḫaya ʿaks idüp ceyrān ve sāʾir ḥayvān işitdikde (12) ḫavf u dehşetlerinden süri süri daġdan aşaġı nüzūl iderler.

Kerde der-sāye-i mā naḫl-i felekrā hurrem
Ṣāniʿ-i ṣunʿ ki mībūd be-dihḳāni-i mā

(15) **kerde** eylemiş **sāye** ẓıll u gölge **naḫl** ʿArabīde ḫurmā aġacı Fārsīde (16) naḳl ki mumdan ve kaġıddan ve mevsim-i bahārda gülden daḫi iderler[825] **-rā** (17) edāt-ı mefʿūl **ḫurrem** her mekān ki āb-ı revān ü sebze-zār ü şükūfe-ārā vü (18) çemen-pīrā ola aňa ḫurrem dinilür ʿArabīde mekān-ı nüzhet didikleri maʿnāyadır (19) **ṣunʿ** iş yapmaḳ ve iş düzmek maʿnāsınadır ki Fārsīde sāḫte[826] (20) mürādifidir **ki** edāt-ı rabt

[821] metbūʿ-i müfaḫḫam Efendimiz'i: ṣāḥibini B, C, D
[822] ḳudret u saṭvete: pādişāh-ı ʿālem-penāhıň ḳudret u saṭvetine B, C, D
[823] -ī edāt-ı maṣdar: -D
[824] ceyrān: ceylān D
[825] iderler: iderler felek mim B, C, D
[826] sāḫte: sāḫten B, C, D

mī edāt-ı ḥikāye **būd** oldı **be-** (21) edāt-ı ẓarf[827] **dihḳān** köy reʾisi keşret-i istiʿmāl ile köylü

82

(1) ve renc-ber ü çiftci maʿnāsına olmuşdur.[828]

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Bizim renc-berligimizde olan ṣunʿ-ı İlāhī sāyemizde felegiň (3) ḫurmā aġacını bahār çiçegiyle tezyīn eylemişdir bizim sāyemizde taʿbīrindeň (4) maḳsūd insān eşref-i maḫlūḳātdır insān maḫlūḳ olmasa idi (5) cemīʿ-i eşyā ketm-i ʿademe ḳalur idi ve naḫli felege nisbet eylemesinden (6) maṭlūb eger felek eşcār ü nebātı tezyīn itmese rū-yı zemīnde bir şey[829] ḥāṣıl olmaz idi.

Kişver-i dehr giriftīm be-himmet āsān
Gerçi düşvār nümāyed be-tü āsāni-i mā

(9) **kişver** iḳlīm **dehr** zamān **giriftīm** ṭutduḳ **himmet** ḳaṣd u irāde (10) **āsān** ḳolay **düşvār** ṣaʿb u güç **nümāyed** görinür **be-tü** (11) saňa **-ī** edāt-ı maṣdar.[830]

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Zamānıň iḳlīmini suhūletle żabṭ eyleyüb tāḥt-ı taṣarrufa (13) aldıḳ[831] egerçi bizim suhūletimiz saňa güç görinür yaʿnī rūʾyet-i umūr (14) erbābına maḫṣūṣdur her bir iş ehline ḳolay nā-ehline güçdür (15) ḫuṣūṣiyle kişver-güşālıḳ kār-ı ʿaẓīm oldıġından ʿaẓīmü'l-iḳtidār ẕāta maḫṣūṣdur.

Türk-i ḫūrşīd ki çevgān-ı zereş māh şüde

[827] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[828] maʿnāsına olmuşdur: maʿnāsınadır D

[829] bir şey: hīç bir şey B, C, D

[830] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[831] suhūletle żabṭ eyleyüb tāḥt-ı taṣarrufa aldıḳ: suhūletle tāḥt-ı taṣarrufa alup żabṭ eyledik D

Hest lāyıḳ ki büved bende-i derbāni-i mā

(18) **Türk** Ḫıṭā vü Ḫoten ve deşt-i Ḳıpçaḳ ḫalḳına dirler ki ʿādetleri (19) ġāret ü yaġmadır **ḫūrşīd** güneş mihr ü āfitāb daḫi o maʿnāyadır[832] (20) **ki** edāt-ı rabṭ **çevgān** maʿrūf başı egri bir aġaçdır ki anıñla (21) meydānda ṭop ururlar güy u çevgān müteʿārif oyundur be-ġāyet

83

(1) süvārī vü silāḥşör olanlar oynarlar her bir ādem ol meydānda at süremez ol (2) aġaca Türkīde ṣavlecān dirler **zer** zeheb ü altun -**[e]ş** żamīr-i ġāʾib Türke rāciʿ (3) **māh** ḳamer u ay **şüde** olmuş **hest** edāt-ı rabṭ lāyıḳa merbūṭdur (4) taḳdīri lāyıḳestdir[833] **büved** olur **bende** ḳul u köle **derbān** bevvāb (5) u ḳapucı -**ī** edāt-ı maṣdar.[834]

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Güneşiñ Türki ki anıñ altun ṣavlecānı ḳamer olmuşdur bizim bāb-ı (7) ʿālīmiz bevvāblıġına köle olmaġa lāyıḳdır yaʿnī güneş gibi maḳām-ı ʿulyāda bulunsa (8) bile yine bize taʿẓīmen ser-fürū itmesi lāzımdır zīrā bizde emānet-i İlāhī vardır (9) ki anı taḥammülden semāvāt ü zemīn ʿācizdir.

Cism-i mā geşt be-peykān-ı belā cevşen pūş
Ger büved hıfẓ-ı İlāhī be-nigehbāni-i mā

(12) **cism** beden **geşt** oldı **be-** edāt-ı ilṣāḳ **peykān** oḳ demreni (13) ve nīze ḥarbesi **belā** ġam u muṣībet **cevşen** cübbe vü zırh maʿnāsınadır (14) demirden maṣnūʿ bir libāsdır ki mübārizler hengām-ı muḥārebede telebbüs (15) iderler **pūş** ört ve setr eyle bu ṣūretde[835] cevşen-pūş (16) vaṣf-ı terkībī olaraḳ cübbe ile örtünüci maʿnāsınadır **ger**

[832] o maʿnāyadır: dirler D
[833] merbūṭdur taḳdīri lāyıḳestdir: maṣrūfdur taḳdīri lāyıḳestdir B, C maṣrūfdur lāyıḳest taḳdīrindedir D
[834] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[835] bu ṣūretde: -D

edāt-ı (17) şarṭ **büved** olur **ḥıfẓ** görüp gözetmek ve ṣaḳlamaḳ maʿnāsınadır (18) **İlāh** maʿbūd **-ī** edāt-ı nisbet **be-** zāʾid **nigehbān** ḥāfıẓ.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Bizim bedenimiz ġam u muṣibet demrenine cübbe örtüci oldı (20) eger maʿbūd-ı Muṭlaḳ'ıň[836] ḥāfıẓlıġınıň ḥıfẓı olursa yaʿnī insān defʿ-i belānıň (21) elden geldigi mertebe çāresine baḳup irāde-i cüzʾiyesini ṣarf itmelidir

84

(1) ancaḳ yalňız[837] kifāyet itmez belki ḥāfıẓ-ı ḥaḳīḳīniň ḥıfẓ u ḥimāyesiniň inżimāmı lāzımdır.

Ḫ'ān-ı ʿaşḳest Selīmī felek u cümle cihān
Kāş āyend heme-i ḫalḳ be-mihmāni-i mā

(4) **ḫ'ān** simāṭ u sofra **ʿaşḳ** ifrāṭ-ı muḥabbet **-[e]st** edāt-ı ḫaber **felek** (5) āsumān u gök **cümle** cemiʿan **cihān** dünyā **kāş** kāşki ʿArabīde leyte (6) maʿnāsına **heme** cemīʿan **ḫalḳ** maḫlūḳ **be-** edāt-ı ilṣāḳ (7) **mihmānī** żiyāfet ki ʿArabīde meʾdübe maʿnāsına.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm āsumān u cümle cihān ʿaşḳıň sofrasıdır (9) kāşki cemīʿ-i maḫlūḳāt bizim żiyāfetimize geleler biz Cenāb-ı Rezzāḳ'ıň rızḳını (10) tenāvül itdigimiz gibi anlar daḫi bizim ʿindimizde tenāvül eylesünler *raḥmetu'llāhi ʿaleyh.* [838]

Ġazel 8

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Raḥm deh ber-ḥāl-i zārem yā Rab ān dil-dār-rā
Yā ḳarār u ṣabr u teskīnī dil-efgār-rā

[836] maʿbūd-ı Muṭlaḳıň: cenāb-ı maʿbūd-ı Muṭlaḳıň B, C, D
[837] yalňız: yalňız bu ḳadar B, C, D
[838] Allahın rahmeti onun üzerine olsun.

(13) **raḥm** şefḳat **deh** vir **zār** iñleyici vü zebūn **ān** ism-i işāret (14) baʿīde mevżūʿdur **dil-dār** vaṣf-ı terkībī göñül ṭutucı ki maḥbūb (15) dimekdir zīrā göñül ṭutan maḥbūbdur -**rā** edāt-ı mefʿūl **yā** terdīd (16) içündür[839] **ḳarār** ārām **ṣabr** şekīb **teskīn** sükūnet virmek[840] (17) **-ī** edāt-ı vaḥdet yāḫūd tenkīr içündür[841] **dil** göñül **efgār** mecrūḥ.

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Yā Rab ol maḥbūba żaʿīf ü zebūn ḥālim üzerine yā şefḳat vir (19) ve yāḫūd mecrūḥ göñlüme ṣabr u sükūnet ve ārām vir zīrā cevr ü cefāsına ṣabr u taḥammül ḳalmadı.

Pīş-i merdüm leb tüvān besten zi-feryād u fiġān
Menʿ netüvān kerd lākin dīde-i ḫūn-bār-rā

85

(1) **pīş** öñ **merdüm** ādem ü maḫlūḳ **leb** şefe vü dudaḳ **tüvān besten** bağlamaḳ (2) mümkündür **feryād** āvāz-ı bülend **fiġān** āh u enīn **menʿ** nehy **netüvān kerden** itmek (3) mümkün degildir **lākin** istidrāk içündür **dīde** göz **ḫūn-bār** vaṣf-ı terkībī (4) ḳan yaġdırıcı maʿnāsına -**rā** edāt-ı mefʿūl.[842]

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿĀṣıḳ ḫalḳıñ öñünde feryād u fiġāndan dudaġını bağlamaḳ (6) mümkündür lākin ḳan yaġdırıcı gözi menʿ eylemek mümkün degildir yaʿnī insān (7) āvāz-ı bülend ve āh u enīn eylemeyüp ḳābildir ki derd-i derūnunı ızmār ider lākin (8) gözleri ḳanlı yaşlar aḳıdup sūziş-i ʿaşḳı iẓhār eyler bunı ketm eylemek ḳabil degildir.

Hem be-canān ḫ'āhem āḫir güft şerh-i ḥāl-i ḫod
Gerçi ne'tvān kerd ẓāhir bā-kes īn esrār-rā

[839] terdīd içündür: edāt-ı terdīd D
[840] virmek: -B, -C, -D
[841] içündür: -B, -C, -D
[842] edāt-ı mefʿūl: ʿalāmet-i mefʿūl B, C

(11) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **cānān** maʿşūḳ **ḫ'ahem** isterim **āḫir** feṯḥ-i ḫā ile (12) dīger[843] ve kesr-i ḫā ile taʿaccüb ü taʿarruż maʿnāsına **güft** ism-i maṣdar söylemek (13) **şerḥ** īżāḥ u beyān u keşf **ḫod** kendi **netüvān kerd** itmek (14) mümkün degildir **ẓāhir** āşikār **bā-** edāt-ı ilṣāḳ **kes** kimse **īn** (15) bu **esrār** sırrıň cemʿi rāz.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Daḫi maʿşūḳa kendi ḥālimi keşf ü īżāḥ itmek isterim (17) egerçi kimseye bu esrārı āşiḳār itmek mümkün degildir zīrā ʿaşḳ ḥāl (18) iledir ḳāl ile degildir niteki dimişlerdir.

Beyt: *Teʿāle'l-ʿışḳu ʿan fehmi'r-ricāl*
Ve ʿan vaṣfi'l-firāḳi evi'l-viṣāl[844]

Kem ṣabūrī āyed ez-men baʿde-zīn ey dostān
Men ki ʿādet kerdeem nālīden-i bisyār-rā

86

(1) **kem** az[845] **ṣabūrī** ṣabr idicilik **āyed** gelür **men** ben **baʿd** ṣoňra (2) **ez-īn** bundan **kerdeem** eylemişim **nālīden** āh u enīn itmek **bisyār** çoḳ.[846]
(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey dostlar bundan soňra benden az ṣabr idicilik gelür[847] (4) ben ki çoḳ āh u enīn itmegi ʿādet eylemişim zīrā insān meʾlūf oldığı ve (5) muʿtād idindiği şeyʾi terk itmek müşkildir.

Ṣad hezārān vaʿde fermūd u neşüd yek ḳavl rāst
Yād deh ey bād ān şūḫ-i ferāmuş-kār-rā

[843] dīger: dīger ü ġayrı D
[844] Aşk insanların anlayışından daha yukarılarda bir şeydir / Kavuşmak ve ayrılmaktan da başka bir şeydir.
[845] az: az hīçden kināyedir B, C
[846] çoḳ: çoḳ -rā edāt-ı mefʿūl B, C, D
[847] benden az ṣabr idicilik gelür: benden ṣabr idicilik az gelür D

(8) **ṣad** yüz **hezār** biñ **-ān** edāt-ı cemʿ **vaʿde** söz virmek (9) **neşüd** olmadı **yek** bir **ḳavl** söz **rāst** doġrı **yād** aňmaḳ (10) **deh** vir **bād** rüzgār **ān** ol **şūḫ** açıḳ meşrebli maḥbūb (11) **ferāmuş-kār** vaṣf-ı terkībī işini unudıcı **-rā** edāt-ı mefʿūl.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Yüz biñlerce vaʿd buyurdı ve bir sözi doġrı olmadı (13) ey rüzgār ol işini unuducı açıḳ meşrebli maḥbūba iḫtār eyle vaʿdini (14) yerine getürsin bizi intiẓārda bıraḳmasun.

Veh çi ḥālest īn ki ez-her kes vefā kerdem ṭamaʿ
Ez-cefā ū mīküşed āḫir men-i bīmār-rā

(17) **veh** hayf ü teʾessüf **çi** ne[848] **īn** bu[849] **her** edāt-ı ḥaṣr **kes** kimse (18) **vefā** ʿahd ü peymānı naḳż eylemeyüp muḥāfaẓa itmek[850] (19) **kerdem** eyledim **ṭamaʿ** ḥırṣ **cefā** bir kimseyi āzürde eylemek ve incitmek (20) **mīküşed** ḳatl ider **āḫir** girü vü soňra **bīmār** ḫasta.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Teʾessüf bu ne ḥāldir ki ben her kimseden ki vefā ṭamaʿ itdim

87

(1) o kimse ṣoňra ben ḫastayı āzürde itmekle ḳatl ider[851] bu ne ḥikmetdir ki meʾmūlümüň (2) ḫilāfı ẓuhūr eyler.

Sūḫt ez-ḥasret Selīmī raḥm kün ber-ḥāl-i ū
Māh-ı men tā key fürūzī āteş-i ruḫsār-rā

(5) **sūḫt** yandı **ḥasret** fevt olmuş nesneye kemāl-i ārzūdan (6) dirīġ ü teʾessüf eylemek maʿnāsınadır **raḥm** şefkaṭ **kün** eyle **māh** (7) ḳamer u ay **men** ben **tā** intihāʾ-i

[848] ne: edāt-ı istifhām B, C
[849] bu: ism-i işāret B, C
[850] itmek: eylemek B, C
[851] āzürde itmekle ḳatl ider: āzürde ider D

ġāyet içündür[852] **key** edāt-ı istifhām (8) ḳaçan maʿnāsına **fürūzī** żīyālandırırsın ve rūşen ḳılarsın (9) **ruḫsār** yaňaḳ ʿārıż daḫi dirler.[853]

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān Selīm kemāl-i ārzūdan yandı anıň ḥāline şefḳat eyle (11) ey benim ay yüzli maḥbūbum ḳaçanadek yaňak āteşini żiyālandırırsın da beni (12) bir būseye nāʾil ḳılmazsın.

Ġazel 9

Müfteilün/ mefāilün/ müfteilün/ mefāilün

Tā zi-ʿaraḳ tehī küned ān ruḫ-i hemçü sīm-rā
Şāne şeved zi-sünbület rişte-i cān nesīm-rā

(16) **tā** edāt-ı taʿlīl **ʿaraḳ** ter **tehī** ḫālī vü boş **küned** ider **ān** (17) ism-i işāret **ruḫ** ʿiẕār u yaňaḳ **hemçü** edāt-ı teşbīh **sīm** fıḍḍa (18) vü gümüş **şāne** muşṭ u ṭaraḳ **şeved** olur **sünbül** maʿrūf (19) çiçek zülfden müsteʿārdır **rişte** iplik **cān** rūḥ-ı ḥayvānī[854] (20) **nesīm** laṭīf yel.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Tā ki ol gümüş gibi yaňaġı terden ḫālī idersin laṭīf

88

(1) yele[855] cān ipligi seniň zülfüňden içün ṭaraḳ olur yaʿnī yaňaġıňdan ter geçüp (2) bād-ı ṣabā zülfüňi ṭaradıġı vaḳtde rāyiḥa-ı ṭayyibesi ʿuşşāḳıň meşāmına (3) ṭoḳandıḳda cānları ṣap ṣap olup üzülmek ve fersūde olmaḳ derecesine gelür.

Dūzaḫi-i melāmetem sūy-ı cinān çisān revem
Belki zi-pūseş-i tenem neng büved caḥīm-rā

[852] içündür: içün B, C, D
[853] ʿārıż daḫi dirler: -D
[854] cān rūḥ-ı ḥayvānī: -D
[855] yele: -D

(6) **dūzaḫ** cehennem **-ī** edāt-ı nisbet **melāmet** ʿitāb u serzeniş itmek (7) **sūy** cihet ü ṭaraf **cinān** cimiň kesriyle cennetiň cemʿi **çisān** (8) nice **revem** giderim[856] **pūseş** ism-i maṣdar çürümek maʿnāsına (9) **ten** beden **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i vaḥde[857] **neng** ʿār **büved** olur **caḥīm** cehennem.

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿİtāb ü serzeniş cehennemine mensūbum cennetler ṭarafına nice giderim (11) belki bedenimiň çürümesinden cehenneme ʿār gelür de beni yaḳmaz yaʿnī (12) āteş-i ʿaşḳ ile bedenim yanup fersūde oldığından dīger āteş yaḳamaz[858] (13) zīrā āteş-i ʿaşḳ, kübrā cehennem āteşi suġrādır niteki Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a cehennem (14) sūāl itmiş ki beni niçün ḫalḳ itdiň ṭaraf-ı Ḫudā'dan cevāb virilmiş (15) ki ʿāṣīlere ʿaẕāb içün yaratdım cehennem dimiş ki ya ben ʿiṣyān (16) ider isem baňa neyle ʿaẕāb idersin[859] cānib-i İlāhiyeden cevāb virilmiş ki (17) nār-ı kübrāyı musallaṭ iderim cehennem ṣormuş ki nār-ı kübrā nedir Ḥaḳ Teʿālā (18) ḥażretleri buyurmuş ki ʿaşḳ āteşidir dimek olur ki āteş-i ʿaşḳa (19) yanan cehennemden pervāsı yoḳdur.

Baḫt-ı bedem çü tīre şüd vaṣl çisān ṭamaʿ künem
Ṣubḥ-ı viṣāl key dehed merd-i siyah-gilīm-rā

89

(1) **baḫt** ṭaliʿ **bed** fenā vü kötü **çü** edāt-ı taʿlīl **tīre** müteġayyir ü ḳara **şüd** (2) oldı **vaṣl** viṣāl **çisān** nice **ṭamaʿ** ḥırṣ **künem** iderim (3) **ṣubḥ** fecr-i ṣādıḳ **key** ḳaçan **dehed** virir yaʿnī müyesser olur **merd** (4) ādem **siyeh gilīm** bed-baḫt ü bed-aḥvāl.

[856] giderim: giderim zi- edāt-ı ibtidā B, C, D
[857] edāt-ı mütekellim-i vaḥde: maʿlūm yaʿnī edāt-ı mütekellim-i vaḥde D
[858] yaḳamaz: yaḳmaz B, C, D
[859] neyle ʿaẕāb idersin: ne ile ʿaẕāb eylersin B, C, D

(5) **Maḥsūl-i beyt:** Bed[860] çünki benim ṭāliʿim müteġayyir oldı viṣāl-i cānānı nice (6) ṭamaʿ iderim vuṣlat ṣabāḥı bed-baḫt ādeme ḳaçan müyesser olur (7) yaʿnī ṭāliʿ-i nā-sāzımdan cānān encümen-i vuṣlatına ḳabūl eylemez.[861]

Gerçi şehīd-i ʿāşıḳem nīst be-çeşm-i men firāḳ
Z'ānki be-bād dāḍeem fāʾide-i naʿīm-rā

(10) **şehīd** ʿörf-i şerʿde fī-sebīli'llāh maḳtūl olana dirler **nīst** (11) yoḳdur **be-** edāt-ı ẓarf[862] **çeşm** göz dīde daḫi dirler **men** ben (12) **firāḳ** ayrılıḳ **z'ānki** ol sebebden ki **be-** edāt-ı ilṣāḳ (13) **bāḍ** hevā[863] **dādeem** virmişim **fāʾide** sūd[864] **naʿīm** (14) niʿmet[865] ü naʿīm-i İlāhī Ḫudā-yı müteʿāliñ maḫlūḳa iḥsān eyledigi ʿaṭiyeden ʿibāretdir.

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Egerçi şehīd-i ʿaşıḳım benim gözümde firāḳ yoḳdur (16) ol sebebden ki niʿmet fāʾidesini hevāya[866] virmişim yaʿnī terk-i hestī itmişim (17) men ve mādan geçmişim faḳr-ı ḥaḳīḳīyi bulmuşum fenāfi'llāh mertebesine nāʾil[867] olmuşum.

Ey ki berāy-ı derd-i men fikr-i ʿilāc kerdeī
Mürdenem ez-Ḫudā ṭaleb rence mekün ḥekīm-rā

(20) **ki** kimse **berāy** taʿlīl içün[868] **derd** vecaʿ vü aġrı **men** ben (21) **fikr** endīşe vü düşünmek **ʿilāc** devā **kerdeī** eylemişsin

90

[860] bed: -B, -C, -D.
[861] eylemez: itmez B, C, D
[862] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[863] hevā: rūzgār D
[864] sūd: sūd mürādifidir D
[865] niʿmet: niʿmet maʿnasına B, C niʿmet maʿnasınadır D
[866] hevāya: rūzgāra D
[867] nāʾil: vāṣıl B, C, D
[868] taʿlīl içün: edāt-ı taʿlīl B, C, D

(1) **mürden** ölmek **-[e]m** żamīr-i mütekellim-i vaḥde[869] **Ḫudā** ṣāḥib ü mālik **ṭaleb** (2) iste **rence** zaḥmet **mekün** eyleme **ḥekīm** ṭabīb.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey kimse ki benim derdim içün ʿilāc endīşesi idersin (4) Allahu Teʿālādan benim vefātımı iste tedāvī ḫuṣūṣunda ṭabībe zahmet (5) virme zīrā ṣadāḳat mevti temennī iledir nite ki *fe-temennevu'l-mevte in kuntum (6) ṣādıḳīn*[870] naẓm-ı celīlī müddeʿāmıň delīlidir.

Nī be-viṣāl ḫoş büved nī zi-firāk dil ḥazīn
Ān-ki nihād yek ṭaraf yād-ı ümīd u bīm-rā

(9) **nī** edāt-ı nefydir leyse maʿnāsına **be-** edāt-ı ilṣāḳ **viṣāl** vuṣlat (10) **ḫoş** güzel **büved** olur **firāḳ** ayrılıḳ[871] **dil** göňül **ḥazīn** (11) maḥzūn **ānki** ol kimse **nihād** ḳodı **yek** bir **ṭaraf** cihet (12) **yād** ẕikr ü aňmaḳ **ümīd** recā[872] **bīm** ḫavf u ḳorḳı.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ne vuṣlatla ḫoş olur ne firḳatden göňli maḥzūn (14) olur ol kimse ki ḫavf u recā ẕikrini bir ṭarafa ḳodı yaʿnī ʿāşıḳ (15) ʿālem-i ġaybdan ẓuhūra gelen umūra rāżı vü ḫoşnūd olur ʿaḳla (16) muḫālif ne şey görse[873] ve her ne ḥāl müşāhede ḳılsa[874] Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a (17) teslīm ü inḳıyād ider ḳaṭʿā iʿtirāż eylemez ve perākende-ḫāṭır olmaz.

Men zi-tü mīkünem ḥayā tü zi-cefā-yı ḫ'īş nī
Gerçi neāgehī velī sūḫtei-i Selīm-rā

[869] -[e]m żamīr-i mütekellim-i vaḥde: -D

[870] Kur'ān-ı Kerīm (2/94), Eğer samimiyseniz ölümü isteyiniz.

[871] büved olur firāḳ ayrılıḳ: büved olur zi- min maʿnāsına firāḳ firḳat u ayrılıḳ B, C büved olur firāḳ firḳat u ayrılıḳ D

[872] recā: recā vü ārzū D

[873] görse: görür ise B, C

[874] ḳılsa: itse D

(20) **men** ben **zi-tü**[875] senden **mīkünem** iderim **ḥayā** şerm ü utanmaḳ (21) **cefā** āzürde eylemek ve incitmek **ḫ'īş** kendi **nī** degil

91

(1) **ne** nefy içündür **āgeh** āgāhdan muḫaffef vāḳıf u ḫaber-dār **velī** istidrāk (2) içündür lākin maʿnāsına **sūḫtei** yaḳmışsın.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān ben senden ḥayā iderim sen kendi cefā vü cevriňden (4) degil egerçi ḫaber-dār degilsin lākin Selīmi āteş-i ʿaşḳa yaḳmışsın (5) yaʿnī ʿāşıḳa niyāz u recā, maʿşūḳa nāz u istiġnā virildiginden (6) ʿāşıḳıň feryād u fiġānından ve dil-i sūzānından ve dīde-i giryānından (7) maʿşūkuň ḫaberi olmayup bī-pervā ve kemāl-i ẕevḳ u ṣāfā üzeredir[876] (8) bülbülüň işi yoḳ ise vaḳt-i seḥerde fiġān idedursun gül (9) pister-ı nāzından başını ḳaldırup bir defʿa olsun naẓar itmez ve merḥamet yoluna gitmez.

Ġazel 10

Mefūlü/ mefāīlü/ mefāīlü/ feūlün

Efgend be-şūḫī pes[877]-i ser yār küleh-rā[878]
Tā fitnei ebrū küned ān zülf-i siyeh-rā

(13) **efgend** bıraḳdı **şūḫ** güşāde-rūy u laṭīfe-gūy **-ī** edāt-ı (14) maṣdar[879] **tā** edāt-ı taʿlīl **fitne** bir nesne ḳalbe ḫoş (15) u pesendīde gelmek ve bir nesneyi āteşle yaḳmaḳ niteki *yevmehum ʿale'n-nāri (16) yuftenūn*[880] āyetinde *yuhrikūne*[881] maʿnāsınadır **ebrū** ḳaş **küned** ider (17) **ān** ol **zülf** cebhe üzerinde olan ṣaç **siyeh** esved.[882]

---

[875] zi tü: B ve C nüshalarında ez-tü yazılmıştır

[876] üzeredir: üzerinedir C

[877] arḳa

[878] baş kisvesi

[879] maṣdar: maṣdar pes arḳa ser baş yār dost küleh maʿrūf külāh ki baş kisvesi -rā edāt-ı mefʿūl B, C, D

[880] Kur'ān-ı Kerīm, (51/13) Onlar o gün ateşte azap görecekler.

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānān leṭāfet ü nezāketle külāhı başınıň arḳasına (19) ḳodı ṭā ki ol siyāh zülfe ḳaş fitnesi eyleye yaʿnī muḳaddem zülfleri (20) külāh ile mestūr olup görünmez idi şimdi mekşūf oldı (21) bu ṣūretde ḳaşları ʿuşşāḳı āteş-i ʿaşḳa nice yaḳar[883] idiyse şimdi

92

(1) zülfleri daḫi nār-ı muḥabbete yaḳacaḳlar hemān[884] Cenāb-ı Ḥaḳ ʿuşşāḳa ṣabr u taḥammül virsün.

Hüsneş besi efzūd ez-ān gīsu-yı pür-tāb
Z'ān rū ki Şeb-i Ḳadr büved pertev-i meh-rā

(4) **ḥüsn** güzellik **-[e]ş** żamīr-i ġāʾib cānāna rāciʿ **besī** çoḳ (5) **efzūd** teraḳḳī itdi ve artdı **ez-** edāt-ı ibtidā **ān** ism-i işāret (6) **gīsū** ṣaç bölügi[885] **pür-tāb** ziyāde żiyā ve fürūġ **rū** cihet (7) **Şeb- i Ḳadr** Leyle-i Ḳadr ki Ramażān-ı Şerīf'iň yigirmi yedinci gicesidir (8) **büved** olur **pertev** rūşenāyī **meh** ay.

(9) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānıň güzelligi fürūġ u żiyālı gīsūsundan çoḳ teraḳḳī (10) itdi ol cihetden ki Leyle-i Ḳadr (11) ḳameriň rūşenālıġı olur yaʿnī Leyle-i Ḳadr'den ḳamere rūşenālıḳ geldigi gibi cānānıň siyāh zülfi daḫi ḳamer-ṭalʿatiniň ḥüsnüni (12) ziyāde eyledi şu beytde cānānıň cemāli ḳurṣ-ı ḳamere ve gīsūları Leyle-i Ḳadr'e (13) teşbīh olundı.

Ḫ'āhed seḥerī reft be-seyrān şeh-i ḫūbān
Ey dīde meḫ'āb āb zen imşeb heme reh-rā

---

[881] yanacaklar.

[882] esved: esved ü ḳara B, C, D

[883] ḳaşları ʿuşşāḳı āteş-i ʿaşḳa nice yaḳar: ḳaşları nice ʿuşşāḳı āteş-i ʿaşḳa yaḳar B, C, D

[884] yaḳacaḳlar: yaḳacaḳlardır hemān B, C, D

[885] gīsū ṣaç bölügi: gīsū maʿrūf B, C maʿlūm D

(16) **ḫ’āhed** ister **seḥer** ṣabāḥdan yaʿnī ṭaň yeri açılmazdan muḳaddemce (17) olan[886] vaḳte dinür **reft** ism-i maṣdar gitmek **be-** edāt-ı ilṣāk (18) **seyr** gezmek ve geşt ü güẕār itmek **şeh** şehriyār[887] **ḫūb** güzel (19) **-ān** edāt-ı cemʿ **dīde** göz **meḫ’āb** uyuma **āb** ṣu **zen** ur (20) **imşeb** bu gice **heme** cemīʿan **reh** yol **-rā** edāt-ı mefʿūl.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Ol güzeller şehriyārı[888] seḥer vaḳti gezmege gitmek ister.

93

(1) Ey göz uyuma bütün ṭarīḳe bu gice ṣu ur tā ki ġubār ḳalḳup (2) cānānıň elbisesi tozlanmasun.

Her nāle nefīrī şevedem vaḳt-i süvārīş
Bāşed ki ḫaber-dār künem cümle sipeh-rā

(5) **her** edāt-ı haṣr **nāle** āh u enīn **nefīr** borı vü sūrnā yāḫūd (6) anlardan ḥāṣıl olan ṣadā **şeved** olur **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i vāhde (7) **vaḳt** zamān **süvārī** rükūb u binicilik **-[e]ş** żamīr cānāna rāciʿ (8) **bāşed ki** ola ki **ḫaber-dār** vaṣf-ı terkībī ḫaber ṭutıcı **künem** iderim (9) **sipeh** leşker ü [889] ʿasker.

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānım ata süvār olacaġı zamānda her āh u enīnim (11) baňa bir borı vü sūrnā olur ola ki cümle ʿaskeri vāḳıf u muṭṭaliʿ (12) ideyim tā ki yol üzerine çıḳup cānānımı istiḳbāl ideler ve āġyār-ı (13) bed-kirdārıň hücūmuna[890] māniʿ vü ḥāʾil olmaġla[891] taḳarrüblerine iḥtimāl ḳalmasun.

Dīden suy-ı ān meh edeb-i ʿaşḳ ne-bāşed
Zinhār Selīmī ki edeb dār nigeh-rā

[886] olan: -D
[887] şehriyār: şāh B, C, D
[888] şehriyārı: şāhı B, C, D
[889] leşker ü: -B, -C, -D
[890] hücūmuna: hücūmlarına B, C, D nüshasında hücūmuna kelimesinin üstüne sonradan temāşālarına kelimesi eklenmiş.
[891] olmaġla: olmaḳ ile B, C, D

(16) **dīden** görmek ve baḳmaḳ **sūy** cihet ü ṭaraf **ān** ol **meh** (17) ḳamer u ay maḥbūbdan müsteʿārdır **edeb** ẓarāfet ü uṣluluḳ (18) **nebāşed** olmaz **zinhār** el-ḥaẕer ü ṣaḳın **dār** ṭut **nigeh** naẓar

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Ol ḳamer-ṭalʿat maḥbūbuñ ṭarafına baḳmaḳ ʿaşkıñ ẓarāfeti (20) olmaz. Ey Selīm ṣaḳın, naẓarı müʾeddeb ṭut zīrā ki ekābir ḥużūrunda (21) öñüne baḳup eṭrāf ü eknāfa[892] naẓar itmemek şīve-i edebdir.

94

Ġazel 11

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Büt çi germī mīdehī ḫūrşīd-i ruḫsār merā
Tā-be-key sūzī der-āteş cān-ı bīmār-ı merā

(3) **büt** ṣanem ki[893] maḥbūbdan müsteʿārdır **çi** ne **germī** ḥarāret (4) ü issilik **mīdehī** virirsin **ḫūrşīd** güneş **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i (5) vaḥde[894] **-rā** edāt-ı taḫṣīṣ büte maṣrūfdur büt-i merā taḳdīrindedir (6) **tā** intihāʾ-i ġāyet içündür **be-** teʾkīd içün **key** ḳaçan[895] (7) **sūzī** yaḳarsın **cān** rūḥ-ı ḥayvānī **bīmār** ḫasta.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey benim maḥbūbum yaňaġıňı ḳızartmaḳla niçün ḥarāret (9) virirsin ḳaçanadek benim ḫasta cānımı āteşde yaḳarsın (10) yaʿnī seniň al[896] yaňaḳlarıňı gördükçe derūnumda āteş-i ʿaşḳ ʿalev-ḫīz olur.

Der-ten-i cānān çü kerd āsīb-i bimārī eṣer
Nīz der-ʿālem berāy-ı hicr āṣār-ı merā

[892] eṭrāf ü eknāfa: eṭrāfa B, C
[893] ṣanem: veṣen ü ṣanem D
[894] -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde: -D
[895] teʾkīd içün key ḳaçan: teʾkīd içündür key edāt-ı istifhām B, C
[896] al: ḳırmızı B, C, D

(13) **ten** beden **cānān** maʿşūḳ **çü** edāt-ı taʿlīl **kerd** eyledi (14) **āsīb** vücūd-ı insāna yāḫūd bir heyʾet-i müşaḫḫaṣaya ḳatı bir nesne (15) zor ile doḳunmaḳ ki ʿArabīde ṣadme dirler **bīmār** ḫasta (16) **-ī** edāt-ı maṣdar **nīz** daḫi **ʿālem** mā-sivāʾllāh cemīʿ-i kāʾināt (17) **berāy** taʿlīl içün[897] **hicr** bir ādemden dostlıġı ve ülfeti kesmek (18) maʿnāsına **āṣār** eṣeriñ cemʿi bir nesneniñ yerinde ḳalan baḳıyesine dinür.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Maʿşūkuñ bedeninde çünki ḫastalıḳ ṣadmesi (20) teʾṣīr itdi daḫi ʿālemde benimle ülfeti kesdiginiñ eṣerleri var yaʿnī (21) cānānda görinen żaʿf yalñız nā-mizāclıġından degildir beynimizde vuḳūʿ bulan

95

(1) hicrānıñ daḫi teʾṣīri vardır ve'l-ḥāṣıl benim āh u enīnim ve dil-i ḥazīnim (2) cānāna ʿaks itmişdir.

Rāst āver ān ḳadar tā cān-ı ḫod sāzem fedāş
Ey ḳażā tā çend ber-hemm mīzenī ḳār-i merā

(5) **rāst** doġrı **āver** getür **ān** ol **ḳadr** miḳdār (6) **tā** edāt-ı taʿlīl **cān** nefs-i nāṭıḳa **ḫod** kendi **sāzem** (7) düzerim **fedā** esīr ü giriftār maḳūlesini ḳurtarmaḳ **-[e]ş** żamīr (8) cānāna rāci **ḳażā** ḥükm ü faṣl ü ḳaṭʿ maʿnāsınadır **tā** (9) intihāʾ-i ġāyet içün **çend** miḳdār-ı ʿadedde ve ġayrıda istiʿmāl olunur (10) **hemm** ġam u ġussa **mīzenī** ursun **kār** ʿamel ü iş.

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey ḥükm-i İlāhī umūrumı ol ḳadar doġrı getür tā ki (12) kendi cānımı cānānıma fedā ideyim ne miḳdara dek benim işimi ġuṣṣa (13) üzerine ursun yaʿnī umūrum muḫtel ü mükedder oldıġından cānımı maʿşūḳuma (14) fedā eylemege vaḳt bulamıyorum.

Ḥayf k'āncā behr-i cān dāden me-rā ḫod rāh nīst

[897] taʿlīl içün: edāt-ı taʿlīl B, C, D

Kes be-sūyeş hem nebürd ez-neng īṣār-ı merā

(17) **ḥayf** teʾessüf ü telehhüf[898] **ki** edāt-ı taʿlīl **āncā** o maḥale **behr** (18) taʿlīl içün[899] **cān** rūḥ-ı ḥayvānī **dāden** virmek **merā** baña **ḫod** (19) burada taḥsīn-i lafẓ içündür **rāh** ṭarīḳ **nīst** yoḳdur **be-** (20) edāt-ı ilṣāḳ **ṣūy** cihet ü ṭaraf **-[e]ş** żamīr-i ġāʾib cānāna rāciʿ (21) **hem** daḫi **nebürd** getürmedi **neng** ʿār u nāmūs **īṣār** bir nesneyi iḫtiyār eylemek.[900]

96

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Teʾessüf ki cān virmek içün o maḥale baña ṭarīḳ yoḳdur (2) bir kimse daḫi ʿār u nāmūsundan benim iḫtiyār itdigim şeyʾi cānānıň cihetine (3) götürmedi yaʿnī baña ṭarīḳ yoḳdur ve bir vāsıṭa bulup da intiḫāb (4) eyledigim şeyʾi taḳdīm idemem ḫulāṣa-i maḳāl cānānıň ʿulüvv-i şānına (5) nisbetle metāʿ-ı cān bī-ḳıymet oldıġından her kimse ʿarża[901] ḥayā eyledigiňden[902] (6) bir vāsıṭa tedārik idemem.

Ger nekerdem pürsiş-i ān meh Selīmī dūr nīst
Z'ānki ḳadr-i pürseş-i ū nīst miḳdār-ı merā

(9) **ger** edāt-ı şarṭ **nekerdem** eylemedim **pürsiş** ism-i maṣdar ṣormaḳ (10) **ān** ism-i işāret **meh** ḳamer u ay cānāndan müsteʿārdır (11) **dūr** baʿīd ü uzaḳ **nīst** degildir **z'ānçe** ol sebebden (12) **ḳadr** meblaġ u ṭāb u ṭāḳat **ū** żamīr-i ġāʾib cānāna rāciʿ (13) **nīst** yoḳdur **miḳdār** bir nesneniň meblaġ u endāzesine dinür (14) **merā** benim.

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger cānānıň ḥāl ü ḫāṭrını sūāl itmedim ise (16) baʿīd degildir ol sebebden ki anı sūāl itmek tāb u ṭāḳatı (17) benim meblaġ u endāzemde yoḳdur yaʿnī

[898] teʾessüf ü telehhüf: telehhüf ü teʾessüf D
[899] taʿlīl içün: edāt-ı taʿlīl B, C, D
[900] bir nesneyi iḫtiyār eylemek: iḫtiyār B, C
[901] ʿarża: ʿarż u taḳdīme D
[902] eyledigiňden: eyler şu cihetden B, C

insān aḳrān u emṣāl[903] ü (18) mādūnunuň ḫāṭrını sūāl idebilür mā-fevḳiniň aḥvālini (19) ṣormaḳ sū ʾ-i edebdir cānānım ʿālī-cenāb ben daḫi anıň bende-i (20) bī-tābı oldıġımdan ḥaddimi bilüp ḥużūruňda sükūt iderim.

Ġazel 12

97

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Ez-tebessüm pür-nemek kerdī derūn-ı rīş-rā
Küşti ey sulṭān-ı meh-rūyān men dervīş-rā

(3) **tebessüm** āheste vü nāzikāne gülmek **pür** dolu **nemek** ṭuz **kerdī** (4) eyleďiň **derūn** içerü[904] **rīş** mecrūḥ -**rā** edāt-ı mefʿūl **küşti** (5) ḳatl itdiň[905] **sulṭān** ḳudret ü saṭvet ṣāḥibi şehriyāra[906] ıṭlāḳ olunur (6) **meh** ḳamer u[907] ay **rūy** vech ü yüz -**ān** edāt-ı cemʿ **men** ben **dervīş** (7) cihet-i dünyeviyeden bir şey ʾe mālik olmayan kimseye dinür.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān mecrūḥ derūnumı[908] dolu ṭuz eyleďiň ey ay yüzlileriň (9) sulṭānı ben miskīňi ḳatl[909] itdiň yaʿnī nāzikāne gülmeňiz derūnumuň yarasına (10) ṭuz ekdiginden ṣabr u taḥammülsüz ḳalup helāk olmaḳ derecesine geldim (11) ḥālā merḥamet ü mürüvvetiňize şāyān buyurmayacak mısıňız?

Her zamān ber-men raḳībī-rā musallaṭ mīkünī
Çend ḫāk-i rāh sāzī nā-murād-ı ḫ'īş-rā

[903] aḳrān u emṣāl: emṣāl ü aḳrānınıň D
[904] içerü: iç D
[905] ḳatl itdiň: kafın żammıyla ḳatl itdiňB, C, D
[906] ḳudret u saṭvet ṣāḥibi şehriyāra: pādişāhıň ḳudret u saṭvetine B, C, D
[907] ḳamer ve: -D.
[908] mecrūḥ derūnumı: āheste gülmekden mecrūh gönlümi B, C āheste gülmekden mecrūh derūnumı D
[909] D nüshasında bu kelimenin üzerine sonradan helāk sözcüğü eklenmiş.

(14) **her** edāt-ı ḥaṣr **zamān** vaḳt **ber-** edāt-ı istiʿlā **men** ben (15) **raḳīb** muntaẓır u gözedici **-rā** eḍat-ı mefʿūl **musallaṭ** bir kimse (16) āḫer üzere[910] ḳahr u ḳudretle ġālib ü müstevlī ḳılıcı **mīkünī** idersiň (17) **çend** miḳdār-ı ʿadedde ve ġayrıda istiʿmāl olunur **ḫāk** türāb u ṭopraḳ (18) **rāh** ṭarīḳ **sāzī** düzersiň **nā-murād** meʾyūs u nā-ümīd **ḫ'īş** kendi.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān her vaḳt benim üzerime bir raḳībi ḥavāle eylersin (20) ne miḳdāra dek kendi nā-ümīdiňi yol ṭopraġı idersin yaʿnī[911] ben saňa ṣādıḳ (21) bir ʿāşıḳ-ı muvāfıḳ iken niçün āġyārıň pāymāli idüp ẕelīl ü ḥaḳīr ḳılarsın?

98

Derd-i ʿaşḳ-ı ḫūb-rūyān-rā devā ḫod kemterest
Men çisān sāzem devā īn derd-i bīş ez-bīş-rā

(3) **derd** vecaʿ vü aġrı **ḫūb** güzel **rūy** yüz **-ān** edāt-ı cemʿ **-rā** (4) edāt-ı mefʿūl **devā** ʿilāc yaʿnī dermān[912] içün olan nesneye dinür (5) **ḫod** taḫsīn-i lafẓ içün **kem** az hīçden kināyedir **-ter** edāt-ı tafḍīl (6) **-[e]st** edāt-ı ḫaber **men** ben **çisān** nice **sāzem** düzerim **īn** (7) bu **bīş** ziyāde **ez-** edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Güzel yüzlileriň ʿaşḳı vecaʿına ʿilāc pek azdır yaʿnī hīçdir (9) bu ziyādeden ziyāde olan ʿaşḳ vecaʿına nice ʿilāc düzeyim ve tertīb (10) ideyim yaʿnī ʿāşıḳ ne viṣālde ve ne firāḳde derd-i ʿaşḳdan ḫalāṣ (11) olabilür iki ṣūretde daḫi mużṭarib ü bī-ḳarārdır vuṣlat zamānında (12) firḳat ḥaylūlet itmesi ġāʾilesinden ḥayrān u ser-gerdān olup hīç (13) rāḥatı yoḳdur firḳat vaḳtinde daḫi dāʾimā[913] cānānıňň cemālini ḫayālinde ṭutup (14) gezdigi ve geşt ü güẕār itdigi yeri bilmeyüp öyle serserī gider ve dehānına (15) ṭaʿām u şarāb ve giceleri dīdelerine ḫ'āb

[910] bir kimse āḫer üzere: bir kimseyi āḫer üzere: B, C bir kimse āḫer kimse üzerine D
[911] yaʿnī: imdi D
[912] ʿilāc yaʿnī dermān: ʿilāc u dermān B, C, D
[913] dāʾimā: -B, -C

girmeyüp giryān u āh u efġān (16) itmeden ḫālī ḳalmaz faḳaṭ ṣonuňda bir iyülik var ki[914] *el-mecāzu cisru'l-ḥaḳīḳa*[915] (17) mūcibince ʿaşḳ-ı mecāzīyi ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳate taḥvīl ile Mecnūn,[916] Leylā Leylā diyerek (18) vāṣıl-ı Mevlā oldıġı gibi ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ daḫi cānān cānān diyerek nāʾil-i Yezdān olur.

ʿAḳl mīgūyed ki ez-ʿaşḳ u cünūn bīgāne bāş
Āşinā kes çün şeved īn ʿaḳl-ı dūr-endīş-rā

(21) **ʿaḳl** ʿilm ü idrāk maʿnāsınadır ki zihnde ḥāṣıl olan ṣūretden

(1) ʿibāretdir **mīġūyed** söyler **ki** edāt-ı beyān **cünūn** bir nesneyi setr (2) ü nihān eylemek maʿnāsınadır dīvānelige cünūn didikleri[917] ʿaḳlıň mestūrlıġı (3) sebeb oldıġından içündür **bīgāne** ecnebī **bāş** ol **āşinā** (4) ṣāḥib ü dost **çün** nice ʿArabīde keyfe maʿnāsına **şeved** olur (5) **īn** bu **dūr-endīş** vaṣf-ı terkībīdir uzaḳ düşünüci

(6) Maḥṣūl-i beyt: ʿAḳl söyler ki ʿaşḳ u dīvāneliginden ecnebī ol bu uzaḳ (7) düşünüci ʿaḳla kim dost olur yaʿnī ʿaşḳ ʿaḳlıň mā-verāsında oldıġından (8) ʿulüvv-ı ḳadrini fehm ü idrāk idemez bu sebebden ʿāşıḳı ṭarīḳ-i ʿaşḳdan (9) menʿ itmek sevdāsında bulunur zīrā ʿaşḳıň sırrına erbāb-ı küşūf ʿārifdir (10) aṣḥāb-ı ʿuḳūl vāḳıf degildir.

Ey Selīmī ki tü ṣad efsāne mīḫ'ānī ezīn
Yek ser-i mū nīst raḥmān türk-i kāfir-kīş-rā

[914] bir iyülük var ki: -B, -C

[915] Mecaz hakikatin köprüsüdür.

[916] ile Mecnūn: idüp Mecnūn-ı ʿĀmirī D

[917] didikleri: dinildiġi D

(13) **tü** sen **ṣad** yüz **efsāne** ḥikāyet ü bī-fāʾide kelimāt **miḫ'ānī** (14) oḳursın **ez-īn** bundan **yek** bir **ser-i mū** ḳıl ucı **nīst** (15) yoḳdur **raḥm** şefḳat **ān** ol **türk** maḥbūb **kāfir-kīş** (16) cefākār maʿnā-yı luġavīsi kāfir milletli.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm sen bundan yaʿnī ʿaşḳa dāʾir olan sözlerden (18) yüz ḥikāye oḳursın bir ḳıl ucı ḳadar ol cefākār maḥbūbda merḥamet yoḳdur (19) yaʿnī senden müstaġnī oldıġından söylediġiň sözlere ḳulaḳ aşmaz ve ḳaṭʿā teʾşīr itmez.

Ġazel 13

Mefūlü/ mefāīlü/ mefāīlü/ feūlün

Ger hemçü men iẓhār künī cilve-gerī-rā

100

Bīnī tü zi-mā ġāyet-i ṣāḥib-naẓarī-rā

(2) **ger** edāt-ı şarṭ **hemçü** edāt-ı teşbīh **men** ben **iẓhār** āşikār **künī** (3) idersin **cilve** şīve vü naz u ʿişve **ger** edāt-ı ism-i fāʿil **-ī** (4) edāt-ı maṣdar[918] **-rā** edāt-ı mefʿūl[919] **bīnī** görürsin **tü** sen **zi-mā** (5) bizden[920] **ġāyet** nihāyet **ṣāḥib-naẓar** ʿāşıḳ.

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger ben ʿaşḳı āşikār[921] itdigim gibi sen daḫi ey maʿşūḳ (7) cilvekārlıġı iẓhār ider iseň benden ʿāşıḳlıġıň nihāyetini görürsin (8) yaʿnī seniň ḥużūruňda cānımı fedā iderim zīrā ʿaşḳıň kemāli vü ġāyeti maʿşūḳ (9) uġrunda fedā-yı cāndır ki ʿaşḳıň ṣıdḳına delīl ü bürhāndır.

Ān bih ki küned tīr tü mesken be-dil-i men

[918] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[919] edāt-ı mefʿūl: ʿalāmet-i mefʿūl B, C

[920] bizden: benden B, C

[921] āşikār: iẓhār B, C

Der- şehr çü ḥürmet nebüved reh-güzerī-rā

(12) **bih** iyü[922] **küned** ider **tīr** oḳ ḫadeng daḫi dirler[923] **tü** sen **mesken** (13) maḳar u maḳām **be-** edāt-ı ẓarf[924] **dil** göñül **men** ben **şehr** ḳaṣaba (14) **çü** edāt-ı taʿlīl **ḥürmet** taʿẓīm **nebüved** olmaz **reh-güzer** yol uġraġı (15) ve ṣu geçidi maʿnāsına **-ī** edāt-ı nisbet -**rā** edāt-ı mefʿūl.[925]

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Ol iyüdir ki ġamzeň oḳı benim göñlümde maḳar eyleye çünki (17) geçḳoncuya şehrde taʿẓīm yoḳdur[926] yaʿnī ġamzeň oḳı sīnemden gelüp (18) geçmesün orasını mesken ittiḫāẕ eylesün tā ki seniň yādigārıňı görerek imrār-ı rūzgār[927] ideyim.

Ger tuḥfe dehem cān be-ḫayālet zi-reh-i ṣıdḳ
Ey cān-ı cihān redd mekün īn mā-ḥażarī-rā

(21) **tuḥfe** hediye vü peşkeş **dehem** viririm **be-** edāt-ı ilṣāḳ **ḫayāl**

101

(1) ṣūret ü şekldir ki bi-ġayr-ı müşāhede, bāṭında heyʾet u şaḫṣiyetin taṣavvur eyleye (2) ḥavās-ı bāṭınadan ḳuvvet-i müteḫayyile didikleri maḥalde olur **-e[t]** edāt-ı ḫiṭāb **reh** (3) ṭarīḳ u yol **ṣıdḳ** doġruluḳ **redd mekün** çevirme **īn** bu **mā-ḥażar** (4) ḥāżır olan şey **-ī** edāt-ı nisbet.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḳuvvet-i müteḫayyilede teşekkül iden seniň ṣūretiňe eger cānımı (6) hediye virir isem ey cihānıň cānı şu ḥāżır olan şeyʾi çevirme yaʿnī (7) ẕāt-ı

[922] iyü: iyü ve evlā D

[923] oḳ ḫadeng daḫi dirler: sehm ü oḳ B, C, D

[924] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[925] edāt-ı mefʿūl: ʿalāmet-i mefʿūl B, C

[926] yoḳdur: olmaz B, C, D

[927] imrār-ı rūzgār: imrār-ı rūzgār ve emṣālime mübāhāt u iftiḫār B, C imrār-ı rūzgār ve emṣāl ü aḳrānıma mübāhāt u iftiḫār D

ʿulyāña nisbetle hediye ednā ise de ḥāżır bulundıġına bināen keremiñizden (8) şeref-i ḳabūl ile[928] müşerref ḳıl.

Kes hīç vücūdī nenihed der-heme āfāḳ
Bī-ḫāk-i ser-i kūy-i tü bād-ı seherī-rā

(11) **kes** kimse **hīç** maʿdūm u endek[929] **vücūd**[930] variyet **nenihed** (12) ḳomaz **der-** edāt-ı ẓarf[931] **heme** cemīʿan **āfāḳ** eṭrāf ü nevāḥī **bī-** (13) edāt-ı nefy ʿArabīde lā gibi **ḫāk** ṭopraḳ **ser** uç **kūy** maḥalle (14) **bād** yel[932] **seḥer** ṣabāḥdan yaʿnī ṭaň yeri açılmazdan muḳaddemce olan vaḳte (15) dinür **-ī** edāt-ı nisbet[933] **-rā** edāt-ı mefʿūl.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Seḥer yeline seniň maḥalleň ucı ṭopraġı olmaḳsızın cemīʿ-i eṭrāf (17) ü nevāḥīde hīç kimse vücūd virmez idi yaʿnī seḥer yeliniň iʿtibārı seniň (18) maḥalleň ṭopraġına gelüp tevāżuʿla yüzini gözini sürdiginden içündür (19) yoksa ḥadd-i ẕātında iʿtibārı yoḳdur dimek oldı ki seniň maḥalleň (20) ṭopraġından ḳıymet ü iʿtibār kesb[934] itdi.

Ruḫsār nümūdī be-heme-i ḫalḳ çü ḫurşīd

102

Der-ʿālem eger ḥüsn-i tü mībūd perī-rā
(2) **ruḫsār** yaňaḳ mecāzen bütün vech maḳṣūddur **nümūdī** gösterdiň[935] (3) **heme** cemīʿan **ḫalḳ** maḫlūḳ **çü** edāt-ı teşbīh **ḫūrşīd** āfitāb (4) u güneş **ʿālem** mā-sivā'llāh cemīʿ-i kāʾināt **ḥüsn** güzellik **tü** sen[936] (5) **mī** edāt-ı ḥikāye **būd** oldı **perī** ḳanatlı.[937]

[928] ile: -B, -C.
[929] maʿdūm u endek: maʿdūm-ı muṭlaḳ D
[930] vücūd: vücūdī B, C, D
[931] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[932] yel: yel ü rūzgār B, C
[933] -ī edāt-ı nisbet: -B, -C, -D
[934] kesb: iktisāb B, C, D
[935] gösterdiň: gösterdi B, C

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān güneş gibi cemīʿ-i ḫalḳa cemāliñi gösterdiñ ʿālemde (7) seniñ güzelligiñ perīye ola idi şāyed ki ʿuşşāḳ[938] viṣāle çāre (8) bulur idi sen bālā-pervāz ve müstaġnī vü bī-niyāz[939] oldıġıñdan (9) encümen-i vuṣlata duḫūle[940] üftāde-i bī-çāreyi ḳabūlüñ ġayr-i ḳābil bu ṣūretde (10) ʿarż-ı cemāliñizden ne ḥāṣıldır.

Her çend müsellem şevedet dehr Selīmī
Der-dīde meyāver tü çünīn muḫtaṣarī-rā

(13) **her çend** her ne ḳadar **müsellem** teslīm olunıcı **şeved** olur **-[e]t** edāt-ı (14) ḫiṭāb **dehr** dünyā **dīde** göz **meyāver** getürme **tü** sen (15) **çünīn** böyle **muḫtaṣar** mūciz **-ī** edāt-ı vaḥdet.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm dünyā saña her ne ḳadar müsellem olur ise de böyle (17) bir muḫtaṣarı gözüñe getürme yaʿnī mülk-i āḫirete nisbetle bir şey degildir bunuñla (18) berāber serīʿ'üz-zevāldir[941] meyl ü raġbete şāyān olmaz hemān saʿādet-i uḫreviyeniñ (19) taḥṣīline saʿy ü ġayret eyle ki cennet-i ebediye ve niʿmet-i sermediyeye[942] nā'il olasın.

Ġazel 14

Mefūlü/ mefāīlü/ mefāīlü/ feūlün

Çün ney zi-men ey şūḫ nigeh dār nefes-rā

103

Bi'şnev süḫan-ı men meşinev güfte-i kes-rā

---

[936] tü sen: -D

[937] ḳanatlı: maʿrūf ḳanatlı B, C maʿrūf D

[938] ʿuşşāḳ: ʿuşşāḳa B, C

[939] müstaġnī vü bī-niyāz: müstaġnī-i bī-niyāz D

[940] duḫūle: duḫūl ve B, C, D

[941] serīʿ'üz-zevāldir: serīʿ'üz-zevāl oldıġından B, C, D

[942] cennet-i ebediye ve niʿmet-i sermediyeye: niʿmet-i ebediye ve cennet-i sermediyeye B, C, D

(2) **çün** edāt-ı teşbīh **ney** maʿrūf sāz ki mevlevī-ḫānede mevlevī dervīşleri (3) üfürürler bunuň daḫı envāʿı var şāh, manṣūr ve[943] curā ve[944] ḳız nāyı dirler (4) **zi-men** benden **şūḫ** güşāde-rūy u laṭīfe-gūy u ḥāżır-cevāb **nefes** (5) ṣoluḳ u kelām-ı ṭavīl **bişinev** diňle **süḫan** söz **meşinev** diňleme (6) **güfte** söylenmiş **kes** kimse.

(7) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey laṭīfe-gū ḫūb-rū ney[945] gibi benden kelām-ı ṭavīli hıfẓ (8) eyle benim sözümi diňle kimseniň maḳūlüni diňleme zīrā benim kelāmımıň taḥtında (9) fevāʾid-i külliye mündericdir taṭvīl ider isem de bī-sūd olmadıġından (10) istimāʿndan rāżı vü ḫoşnūd ol ḫulāṣa-i kelām[946] nāy neyzeniň nefesini ḥıfẓ (11) itdigi gibi sen daḫi benim enfāsımı ḥıfẓ eyle tā ki mündericātından müstefīd olasın.

Rāz-ı dil-i ḫod-rā men u āvāze-i ḫalḳān
K'ān derd-i ciger ez-dil-i ḫ'īşest ceres-rā

(14) **rāz** sır **dil** göňül **ḫod** kendi -**rā** edāt-ı taḫṣīṣ **u** maʿa (15) maʿnāsına **āvāze** pek ṣadā **ḫalḳ** maḫlūḳ **-ān** edāt-ı cemʿ **ki** edāt-ı (16) taʿlīl **ān** ism-i işāret **derd** vecaʿ vü aġrı **ciger** maʿrūf ʿArabīde (17) kebed dirler[947] **dil** göňül **ḫ'īş** kendi **ceres** nāḳūs u çāň -**rā** edāt-ı taḫṣīs.[948]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Kendi göňlümüň sırrı maḫlūḳātıň āvāzıyla berāberdir nākūsuň (19) derd-i derūnı kendi göňlündendir yaʿnī ʿāşıḳ ne ḳadar saʿy eylese esrār-ı (20) ʿaşḳı ketm ḳābil degildir niteki

Beyt[949]**:** *Lāle dāġ-ı siyehiň ṣaḳlayamaz bir hafta*
ʿĀşıḳ elbette ider rāz-ı derūnuň[950] *iẓhār*[951] dimişlerdir[952] nāḳūsuň daḫi

[943] ve: -B, -C, -D
[944] ve: -B, -C, -D
[945] ney: nāy B, C, D
[946] ḫulāṣa-i kelām: ḫulāṣa B, C, D
[947] dirler: mürādifidir B, C
[948] -rā edāt-ı taḫṣīs: -B, -C, -D
[949] Beyt: dimişlerdir B, C

(1) āvāz u ṣadā virmesi kendi istiʿdādındır ḥacer ü şecere ḍarb itseň (2) ẓāhirdir ki öyle ṣadā virmez.

Ḳıṣṣa: Faḫreddīn-i ʿIrāḳī ḥażretleri[953] ḫalvetde (3) iken vecd gelüp şu ḳıṭʿayı oḳudı:

Naẓm: *Neḫostīn bāde k'ender cām kerdend*
Zi- çeşm-i mest-i sāḳī vām kerdend
Çü ḫod kerdend sırr-ı ḫ'işten fāş
ʿIraḳī-rā çirā bednām kerdend[954955]

ve bunı āvāz-ı bülend ile oḳuyup aġlar[956] idi (6) çün ehl-i ḫanḳāh anı gördiler ve ṭarīḳ-i şeyḫe muḫālif bildiler zīrā anlarıň (7) ṭarīḳi ẕikru'llāh yā murāḳabeye iştiġāl olup andan ġayrı degil idi[957]ol ḥāli (8) inkār yüzünden mürşidleri olan Şeyḫ Bahāʾeddīn semʿine irişdirdiler (9) Şeyḫ buyurdı ki bunlardan menʿ sizedir aňa degildir birḳaç gün geçdi Şeyḫ'īň (10) muḳarreblerinden biri ittifāḳen ḫarābāt ṭarīḳinden güzer eyledi işitdi ki ol (11) ḳıṭʾayı ḫarābāt ehli çeng ü çeġāne ile oḳurlar Şeyḫ'iň öňüne gelüp (12) ṣūret-i ḥāli iʿlām itdi Şeyḫ sūʾāl itdi[958] ki ne işitdiň söyle (13) çün bu beyti oḳudı ki

---

[950] Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı'nda bu terkip *sūz-ı derūnuň* şeklindedir.

[951] Hasan Kavruk, **Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı Tenkitli Metin**, Ankara, Miili Eğitim Bakanlığı, 2001, s. 76.

[952] dimişlerdir: -B, -C

[953] ḥażretleri: ḥażretlerine B, C, D

[954] Saʿîd Nefîsî, **Külliyât-ı ʿIrâkî**, Tahran, İntişârât-ı Ketabhâne-i Senāʾî, 1338hş., s. 193.

[955] Kadehe dökülen ilk bâdeyi sâkinin mest gözünden borç aldılar. Kendileri sırlarını ifşâ edince Irâkî'nin adını neden kötüye çıkardılar.

[956] oḳuyup aġlar: oḳur ve aġlar B, C, D

[957] anlarıň ṭarīḳi ẕikru'llāh yā murāḳabeye iştiġāl olup andan ġayrı degil idi: anlarıň ṭarīḳinde ḫalvetde ẕikru'llāh yā murāḳabeye iştiġālden ġayrı yoḳ idi B, C anlar ṭarīḳi ḫalvetde ẕikru'llāh yā murāḳabeye iştiġālden ġayrı degil idi D

[958] Şeyḫ sūʾāl itdi: -D

Beyt[959]: *Çü ḫod kerdend sırr-ı ḫ'işten fāş*

ʿIraḳī-rā çirā bednām kerdend[960]

Şeyḫ buyurdı anıň işi tamām oldı (15) ḳalḳup ʿIrāḳī'niň ḫalveti ḳapusına geldi ve didi ʿIrāḳī münācātı (16) ḫarābātda mı eylersin ṭaşra çıḳ ʿIrāḳī ṭaşra çıḳup başın (17) Şeyḫiniň ḳademinde ḳodı Şeyḫ mübārek eliyle anıň başını ṭopraḳdan (18) ḳaldırdı ve bir daḫa anı ḫalvete ḳomadı[961] ve kendi ḫırḳasını aňa giydirdi bu ḳıṣṣadan münfehim (19) oldı ki esrār-ı ʿaşḳ ṣaḳlanmaz misk rāyiḥası gibi ʿāḳıbet eṭrāfa münteşir olur.

Me'gzār ki ḫaṭ ez-leb-i laʿl-i tü ber-āyed
Ber-sükker-i ḫod cāy medeh pāy-ı meges-rā

105

(1) **megüẕār** ḳoma **ḫaṭ** henüz görünmüş ṣaḳala ve tāze bitmiş bıyıġa dirler (2) **leb** dudaḳ **laʿl** maʿrūf ḳıymetlü cevherdir aʿlāsı Bedaḫşān daġlarında (3) ḥāṣıl olandır[962] şuʿārā leb-i maḥbūbı aňa teşbīh iderler **tü** sen (4) **ber-āyed** çıḳar **sükker** şeker **ḫod** kendi **cāy** yer **medeh** virme (5) **pāy** ḳadem ü ayaḳ **meges** siňek.

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň laʿl dudaġıňdan tāze bıyıḳ çıḳsun ḳoma (7) kendi şekeriň üzerine siňek ayaġına yer virme zīrā siňek miʿdeyi (8) bulandırır tāze bıyıḳ daḫi ʿuṣṣāḳıň derūnunı derdnāk ider.

Ger māh küned şeb ʿasesī ber-ser-i kūyet
Be'nmā ruḫ u şermende-i ḫod sāzʿases-rā

[959] Beyt: -B, -C, -D

[960] Kendileri sırlarını ifşâ edince Irâkî'nin adını neden kötüye çıkardılar.

[961] Şeyḫ mübārek eliyle anıň başını ṭopraḳdan ḳaldırdı ve bir daḫi anı ḫalvete ḳomadı: -C

[962] olandır: olan C

(11) **māh** ḳamer u ay **şeb** gice **ʿases** pāsbān u gice bekçisi (12) **-ī** edāt-ı maṣdar[963] **ser** uç[964] **kūy** maḥalle **binümā** göster **ruḫ** (13) ʿiẕār u yaňaḳ[965] **şermende** maḥcūb u ḫacīl ü utanıcı **ḫod** kendi (14) **sāz** düz ve yap.[966]

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger ḳamer seniň maḥalleňde gice pāsbānlıḳ ider ise (16) cemāliňi göster ve ʿasesi ḫacīl ü utanıcı eyle yaʿnī ṭalʿat-ı tābnākini (17) gördigi vaḳtde kendi bī-cemāl oldıġını aňlayup bir daha ʿarż-ı cemāl (18) eylemez ve ʿaseslikden ferāġat eyler ḫulāṣa-i kelām[967] kemāl-i ḥicābından ḫusūfa (19) dūçār olup zemīne pertev ṣalamaz.

Eşkem ki büved rişte-keş ez ḫalḳa-i dīde
Ez-behr-i seget sāḫt çünīn ḥalḳa meres-rā

106

Eşkem ki büved rişte-keş ez-ḫalḳa-i dīde
Ez behr-i seget sāḫt çünīn ḥalḳa meres-rā

(3) **eşk** gözyaşı sirişk daḫi dirler[968] **büved** olur **rişte-keş** (4) vaṣf-ı terkībī iplik çekici dimekdir zīrā rişte iplik maʿnāsınadır (5) **ḫalḳa** dāʾire **dīde** göz **behr** taʿlīl içün[969] **seg** kelb **-[e]t** (6) edāt-ı ḫitāb **sāḫt** düzdi **çünīn** böyle **meres** rīsmān u sicim.[970]

(7) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim gözyaşım ki gözlerimiň dāʾiresinden iplik çekici (8) olur ey cānān seniň kelbiň içün böyle[971] sicim ḥalḳa düzdi (9) yaʿnī böyle iplik gibi

[963] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D
[964] uç: baş u uç u heves maʿnālarınadır D
[965] ʿiẕār u yaňaḳ: yaňaḳ uʿiẕār D
[966] ve yap: -B, -C, -D
[967] ḫulāṣa-i kelām: ḫulāṣa B, C
[968] eşk gözyaşı sirişk daḫi dirler: eşk gözyaşı-[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde ki edāt-ı beyān D
[969] taʿlīl içün: edāt-ı taʿlīl B, C, D
[970] rīsmān u sicim: rīsmān u sicim maʿnāsına B, C, D
[971] böyle: -D

gözyaşlarımı pey-der-pey[972]akıtmaḳdan maḳṣūdum (10) bir sicim ḥalḳa peydā idüp kelbiňe ḥiẕmet ideyim içündür şu ḥiẕmetle (11) ümīd iderim ki ẕāt-ı vālāňıza taḳarrüb eylerim.[973]

Mürġ-i dil-i rem-kerde be-ten üns ezān yāft
K'ez tīr-i tüeş taʿbiye kerdīm ḳafes-rā

(14) **mürg** ḳuş **dil** göňül **rem-kerde** ürkmüş **be-** edāt-ı ẓarf[974] **ten** (15) cism u beden[975] **üns** ünsiyet **ez-ān** andan **yāft** buldı **ki** (16) edāt-ı taʿlīl **tīr** oḳ **tü** sen **-[e]ş** żamīri mürġe rāciʿ dir[976] (17) **taʿbiye** tehyiʾe ve ḥāżır itmek ve yaşamaḳ[977] **kerdīm** eyledik **ḳafes** (18) Fārsīdir ʿArabīde ṣād ile ḳafaṣ dirler.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Ürkmüş ve āvāre olmuş göňül ḳuşı ol sebebden (20) bedende ünsiyet buldı ki seniň kirpikleriň oḳundan ḳafeṣi ḥāżır eyledim (21) yaʿnī kirpikleriň oḳları atıldıḳça birer birer ṭopladım göňül ḳuşuna bir ḳafes tertīb itdim.[978]

107

Cāy-ı ʿabeşest īn heves-i dehr Selīmī
Bü'gẕār be-himmet heves-i fikr-i ʿabes-rā

(3) **cāy** yer **ʿabeş** luʿb u lehv eylemek maʿnāsınadır ki bī-fāʾide ʿamelden ʿibāretdir (4) **īn** bu **heves** ārzū **dehr** zamān **bigüẕār** terk it **himmet** ḳaṣd (5) u irāde vü teveccüh-i ḳalb **fikr** endīşe **ʿabes** bī-ḥużūrluḳdan yüz burtılup (6) ekşimek maʿnāsınadır.

(7) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm dünyāya ārzū vü muḥabbet bī-fāʾidedir bu yüz (8) burtarıcı yaʿnī keder virici endīşeyi terk itmege ḳaṣd u irāde eyle (9) ḥadīṣ-i şerīfde

[972] gözyaşlarımı pey-der-pey: pey-der-pey gözyaşlarımı B, C gözyaşlarımı D
[973] eylerim: iderim D
[974] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[975] cism u beden: beden u cism D
[976] żamīri mürġe rāciʿ dir: żamīr mürġe rāciʿ D
[977] yaşamaḳ: -D
[978] itdim: eyledim B, C, D

himmetu'l-mer'i ḳıymetuhū[979] vārid olmuşdur bu ṣūretde insān (10) teveccüh-i ḳalbini Ḥażret-i Mevlā'ya eylesün ki dünyā vü mā-fī-hā aňa[980] ḳıymet olmaz.

Ġazel 15

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Der-cihān zībā nigārī vü mey-i nābī me-rā
Ez-behişt u ḥūr-i Kevṯer bih be-her bābī me-rā

(14) **zībā** yaraşıḳlu yaḳışıḳlu **nigār** maḥbūb u naḳş maʿnāsınadır (15) **mey** bāde **nāb** ḫāliṣ ü ṣāfī **-ī** edāt-ı vaḥdet **behişt** (16) cennet **ḥūr** siyāh-çeşm maḥbūba dinür **Kevṯer** cennetde maḫṣūṣ (17) bir nehr[981] adıdır ki cemīʿ-i enhār-ı cinān andan münfecir ü münşaʿib olur (18) **bih** evlā **be-** edāt-ı ẓarf[982] **her** edāt-ı ḥaṣr **bāb** ḳapu **-ī** edāt-ı maṣdar.[983]

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Dünyāda yaraşıḳlu bir maḥbūb ve ḫāliṣ bāde cennetden ve siyāh-çeşm (20) maḥbūbdan ve Kevṯer ṣuyundan[984] her ḳapuda baňa evlādır ḳapu ẕikri cennet (21) münāsebetiyledir zīrā cennetiň sekiz ḳapusı vardır şu beytde ẓāhirdir ki

108

(1) maḥbūbdan maḥbūb-ı ḥaḳīḳī ve bādeden ʿaşḳı ḳaṣd ider ḫulāṣa-i kelām[985] (2) maḥbūb-ı ḥaḳīḳiye ʿāşıḳ olmaḳ baňa iki cihāndan evlādır dimek olur (3) zīrā dünyāda tecellī leẕẕetine[986] ʿuḳbāda viṣāl devletine bir şey ḳıyās olmaz.[987]

---

[979] Kişinin kararlılığı (azmi) onun değeridir.
[980] dünyā vü mā-fī-hā aňa: dünyā vü mā-fī-hā ʿulüvv-i ḳadrine nisbetle aňa B, C
[981] nehr: nehriň B, C
[982] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[983] -ī edāt-ı maṣdar: -ī edāt-ı vaḥdet B, C, D
[984] ve siyāh-çeşm maḥbūbdan ve Kevṯer ṣuyundan: ve ḥūri dil-berinden ve Kevṯer'den D
[985] ḫulāṣa-i kelām: ḫulāṣaşı B, C, D
[986] leẕẕetine: leẕẕetine ve B, C leẕẕetine daḫi D
[987] olmaz: olamaz C

Secde ger pīş-i büt ārem ver be-mescid baʿ de-zīn
Ġayr-ı ṭāḳ-ı ebru-yı ū nīst miḥrābī me-rā

(6) **secde** ḫużūʿ vü tevāżuʿ vü teẕellül ile ser-fürū ḳılmaḳ maʿnāsınadır (7) rükn-i namāz olan sücūd ıṭlāḳāt-ı şerʿīyedendir zīrā zemīne vażʿ-ı cebheden (8) aʿẓam, ḫużūʿ vü meskenet olmaz **pīş** öñ **büt** veṣen ü[988] ṣanem **ārem** (9) getürdüm[989] **ver** ger gibi edāt-ı şarṭ **be-** edāt-ı ẓarf[990] **baʿ de-zīn** bundan (10) soñra **ṭāḳ** kemer **ebrū** ḥācib ü ḳaş **ū** żamīr cānāna rāciʿ (11) **nīst** yoḳdur **miḥrāb** mescidde imām durdığı maḳāma dinür **me-rā** baña.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger mescid[991] ve eger ṣanem öñünde secde ider isem bundan ṣoñra (13) cānānıñ ebrūsı kemerinden ġayrı baña miḥrāb yoḳdur yaʿnī her şeyden ṣarf-ı naẓar idüp (14) teveccüh-i küllī ile cānānıma teveccüh idecegim zīrā feyż u selāmetim anıñ luṭf u keremiyledir.

Āteşem der-cān girift u bā-çünīn sūz-ı derūn
Nīst cüz-i eşk ānki ber-āteş zened ābī me-rā

(17) **girift** ṭutdı **bā-**edāt-ı muṣāḥabet **çünīn** böyle **sūz** ism-i (18) maṣdar yanmaḳ **derūn** içeri **nīst** yoḳdur **cüz** ġayr **eşk** (19) demʿ ü göz yaşı sirişk daḫi bu maʿnāyadır **ānki** ism-i mevṣūl ẕevī'l (20) ʿuḳūlda müstaʿmeldir **zened** urur **āb** māʾ u[992] ṣu.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Āteş cānımı ṭutdı böyle içeri yanġınıla göz yaşımdan ġayrı

109

(1) baña bir kimse yoḳdur ki ṣu ura yaʿnī āteş-i ʿaşḳ cism-i naḥīfimi yaḳup ḫarāb (2) itdiginden ṣoñra derūnuma daḫi sirāyet idüp cānımı yaḳdı[993] göz yaşımdan (3) ġayrı

[988] veṣen ve: -B, -C, -D
[989] getürdüm: getüririm D
[990] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[991] mescid: mescidde B, C, D
[992] māʾ ve: -B, -C

imdād idenim yoḳdur o daḫi iṭfā idemedigiden başḳa daha zīyāde (4) ʿalev-ḫīz olmasına sebeb oluyor.

Rūz u şeb der-nāleem çün bülbül ez-ʿaşḳ-ı gülī
Men ne ān mürġem ki bāşed ḫordi vü ḫ'ābī me-rā

(7) **rūz u şeb** gice vü gündüz **nāle** ah u enīn **-e** müctelibe **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i (8) vaḥde **çün** edāt-ı teşbīh **bülbül** maʿrūf ḳuşdur hezār-destān (9) daḫi dirler ʿArabīde ʿandelīb mürādifidir **gül** maʿrūf çiçekdir ʿArabīde (10) verd dirler **men** ben **ne** edāt-ı nefy **mürġ** ḳuş **bāşed** olur (11) **ḫordī** yemek **ḫ'āb** uyḳu.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Bir gülüň ʿaşḳından bülbül gibi gice gündüz feryād u fiġāndayım (13) ben ol ḳuş degilim ki baňa yemek ü uyumaḳ ola yaʿnī muḳteżā-yı ʿaşḳ (14) ṭaʿām u niyāmı terk ile leyl ü nehār maʿşūkuň[994] ẕikr u fikrinde bulunmaḳdır.

Şām-ı zülfeş-rā nesīm-i ṣubḥ ezān ruḫ dūr kerd
Būd ezīn ẓulmāt-ı ġam ümmīd-i meh-tābī me-rā

(17) **şām** akşām **zülf** cebhede olan ṣaç **-[e]ş** żamīri[995] cānāna (18) rāciʿ **nesīm** laṭīf yel **ṣubḥ** fecr-i ṣādıḳ **ruḫ** ʿiẕār u yaňaḳ (19) **dūr** baʿīd ü uzaḳ **kerd** eyledi **būd** oldı **ẓulmāt** ẓulmetiň (20) cemʿī ḳaranlıḳ **ġam** ġuṣṣa vü endūh **ümīd** emel ü recā vü tevaḳḳuʿ[996] (21) **meh-tāb** ay aydınlıġı ḍavʾ-ı ḳamer maʿnāsına.

110

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānıň siyāh zülfüni ṣabāḥıň laṭīf yeli yaňaġından uzaḳ (2) itdi bu ġuṣṣa vü endūh ḳaranlıḳlarından baňa ay aydınlıġı recāsı oldı (3) şu beytde cānānıň zülfi siyāhlıḳda gice ḳaranlıġına ve yaňaġı ḳurṣ-ı ḳamere (4) ve rūşenālıġı

[993] derūnuma daḫi sirāyet idüp cānımı yaḳdı: derūnuma sirāyet idüp cānımı daḫi yaḳdı B, C
[994] maʿşūkuň: cānānıň B, C, D
[995] żamīri: żamīr B, C, D
[996] recā vü tevaḳḳuʿ: recā vü ārzū B, C recā D

meh-tāba teşbīh olundı yaʿnī cānānıň zülfüni laṭīf yel ḳaldırup (5) cemālini müşāhede ile ġam u miḥnet ẓulmātı benden baʿīd olup memnūn u mesrūr oldum.

Sünbüleş ber-ḫ’īş tā pīçīd ez-dūd-ı dilem
Rişteʾ-i cān dād ez-her mūy-ı ū tābī me-rā

(8) **sünbül** maʿrūf çiçekdir cānānıň zülfünden müsteʿārdır **ḫ’īş** (9) kendi **tā** edāt-ı taʿlīl **pīçīd** bükdi **dūd** tütün **dil** göňül (10) **rişte** iplik **dād** virdi **mūy** ḳıl **ū** żamīr-i ġāʾib[997] (11) cānāna rāciʿ **tāb** renc ü ıżṭırāb **-ī** tenkīr içün.[998]

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānım benim göňlümüň tütününden kendi üzerine zülfüni (13) bükdiginden içün her ḳılından olan cān ipligi baňa renc (14) ü ıżṭırāb virdi yaʿnī cānānıň zülfleri ki siyāhdır anları (15) göňül tütününden boyayınca ne zaḥmetler ve ne miḥnetlere dūçār oldum (16) zīrā tel tel boyamaḳ ḫaylī meşaḳḳat oldıġı ẓāhirdir.

Cān be-leb āmed me-rā güftī ki āyem ber-seret
Zūd ber-āy ḳāṣıd-ı cānhā ki der-yābī me-rā

(19) **cān** rūḥ-ı ḥayvānī **leb** şefe vü dudaḳ[999] **āmed** geldi (20) **me-rā** baňa **güft** didi **-ī** edāt-ı ḫikāye **ki** edāt-ı beyān **āyem** (21) gelürüm **ser** baş u uç[1000] **zūd** ʿacele vü tīz ü çabuk

111

(1) **ber-āy** çıḳ maʿnā-yı luġavīsi yuḳarı gel **ḳāṣıd** murād idici (2) **-hā** edāt-ı cemʿ[1001] **der-yābī** bulursın.

[997] żamīr-i ġāʾib: żamīr B, C, D

[998] tenkīr içün:edāt-ı tenkīr B, C, D

[999] rūḥ-ı ḥayvānī leb şefe vü dudaḳ: rūḥ-ı ḥayvānī be- edāt-ı ilṣāḳ leb dudaḳ ʿArabīde şefe mürādifidir D

[1000] uç: uç u heves D

[1001] edāt-ı cemʿ: edāt-ı cemʿ ki edāt-ı taʿlīl D

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Cān dudaġa gelüp dir idi ki bāşıň üzerine (4) geleyim mi çabuk çıḳ ey cānları ḳaṣd idici ki[1002] beni bulasın[1003] didim (5) yaʿnī firāḳ-ı yāre dūçār oldığımdan cān dudaġa gelüp çıḳmaḳ (6) istiyor[1004] bu gidişle cismim maḥv u nā-būd olacağından bārī (7) cānımı ḳābıż-ı ervāḥa teslīm ideyim de bu firḳat beliyesinden (8) ḫalāṣ olurum mülāḥaẓasıyla mevt u helāke rāżı oldum.

Ez-ney-i kilk ey Selīmī dem-be-dem ṭūṭī-i ṭabʿ
Mīdehed der-vaṣf-ı ān leb sükker-i nābī me-rā

(11) **ney** ḳamış **kilk** ḳalem **dem-be-dem** dāʾimā **ṭūṭī** maʿrūf (12) u meşhūr[1005] ḳuşdur taʿlīm ü terbiye ḫuṣūṣunda Fużūlī-i Baġdādī (13) güzel bir beyt söylemişdir:

Eyleseň ṭūṭiye taʿlīm-i edā-yı kelimāt
Sözi[1006] *insān olur ammā özi insān olmaz*[1007]

ṭabʿ ḫilḳat (15) u sirişt **mīdehed** virir **vaṣf** bir nesneyi ṣıfatlamaḳ (16) maʿnāsınadır ki ḫalḳan u ḫulḳan ʿalāyimini taʿdād u beyān eylemekden ʿibāretdir (17) **leb** dudaḳ **sükker** şeker **nāb** ḫāliṣ **-ī** edāt-ı nisbet.

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm ṭabīʿat ṭūṭīsi dāʾimā ḳalem ḳamışından (19) ḫāliṣ şekere mensūb olan dudaġıň vaṣfını baňa viriyor (20) yaʿnī ḳalemim dāʾimā cānānımıň leb-i laʿlini vaṣf ider dimekdir.

Ġazel 16

112

[1002] ki: zīrā D
[1003] bulasın: bulursın D
[1004] istiyor: istiyor yaʿnī B, C, D
[1005] ve meşhūr: -D
[1006] Fuzûlî Dîvânı'nda bu sözcük *nuṭḳu* şeklindedir.
[1007] Ali Nihad Tarlan, **Fuzulî Divanı Gazel, Musammat, Mukatta' ve Ruba'î kısmı (Edisyon kritik ve Transkripsiyon)**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1950, s. 216.

Mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün

Tenem efgār şüd ez-tīġ-i ġamem efgārter bādā
Belā vü miḥnetem bisyār şüd bisyārter bādā

(3) **ten** beden[1008] **efgār** mecrūḥ **şüd** oldı **tīġ** seyf ü ḳılıç (4) şemşīr daḫi dirler -**ter** edāt-ı tafḍīl **belā** ġam u muṣībet **miḥnet** (5) zaḥmet **bisyār** keṯīr ü çoḳ **bādā** olsun.

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Bedenim ġuṣṣa vü endūh ḳılıcından mecrūḥ oldı ziyāde mecrūḥ (7) olsun muṣībet ü zaḥmetim ziyāde oldı daha ziyāde olsun şu beytiñ (8) mażmūnı duʿā-i ʿaleyh degildir duʿā-i lehdir zīrā ẓāhir ü müşāheddir ki (9) bir binā bütün bütün ḫarāb ve ḫāk ile yeksān olmadan ber-vech-i dil-ḫā'h (10) maʿmūr olmaz ḫulāṣa vücūduñ ḫarāblıġı ābādānlıġa delālet ider (11) ol sebebden nāẓım-ı taḥrīr ziyāde mecrūḥ olmasını istidʿā eyler.

Duʿā-yı ḫayr eger gūyī me-rā ey hem-nişīn ān gūy
Ki çeşm-i şūḫ-i ān ebrū-kemān ḫūn-ḫ'ārter bādā

(14) **duʿā** niyāz u ibtihāl ile Ḥaḳ Teʿālā dergāhından ḫayr u raḥmet recāsından (15) ʿibāretdir duʿā ʿArabīdir Fārsīde dürūd mürādifidir **gūyī** söylersin (16) **me-rā** baña **hem-nişīn** vaṣf-ı terkībīdir berāber oturıcı maʿnāsına (17) ki[1009] muṣāḥib dimekdir **gūy** söyle **ki** edāt-ı beyān **çeşm** (18) ʿayn u göz **şūḫ** güşāde-rū vü laṭīfe-gūy u ḥāżır-cevāb[1010] (19) **ebrū** ḳaş **kemān** yay **ḫ'ūn-ḫ'ār** vaṣf-ı terkībī ḳan içici maʿnāsına.[1011]

(20) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey muṣāḥib eger baña ḫayr duʿā söyler iseñ anı söyle ki (21) ol kemān ḳaşlı cānānıñ laṭīfe-gū gözi[1012] ziyāde ḳan içici olsun

113

[1008] beden: cism ü beden D
[1009] ki: -B, -C
[1010] ḥāżır-cevāb: ḥāżır-cevāb ve şāṭır-kār maʿnālarınadır B, C
[1011] ḳan içici: ḳan içici maʿnāsına B, C
[1012] laṭīfe-gū gözi: şāṭır gözi B, C, D

(1) şu beytiň mażmūnundan maḳṣūd maḥbūbuň dāʾimā naẓarı ve ʿuṣṣāḳa teveccühidir (2) yaʿnī bīgāne muʿāmelesi eylemesün ve üftādesiniň[1013] encümeninden dūr olmasun.

Ġam-ı ʿaşḳet keşīden tā nebāşed ber-kesī āsān
Çünīn k'imrūz düşvārest ezīn düşvārter bādā

(5) **ġam** ġuṣṣa vü endūh[1014] **keşīden** çekmek **tā** edāt-ı taʿlīl **nebāşed** (6) olmaz **āsān** sehl ü ḳolay **çünīn** böyle **ki** edāt-ı beyān **imrūz** (7) bugün **düşvār** ṣaʿb u güç **-[e]st** edāt-ı ḫaber **ez-īn** bundan **-ter** edāt-ı (8) tafḍīl.

(9) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň ġam-ı ʿaşḳıňı çekmek bir kimseye ḳolay (10) olmasun içün şimdi ki böyle güçdür[1015] daha zīyāde güç olsun yaʿnī (11) ġam-ı ʿaşḳıň ziyāde güç oldıġı vaḳtde kimse taḥammül idemez bu ṣūretde (12) ben teferrüd iderim ve aġyār mezāḥimesinden vā-reste olurum.

Çirā ne'şnīd pend ü pey-rev-i dil şüd be-rüsvāyī
Siyeh dil dīde-i men dem-be-dem ḫūn-bārter bādā

(15) **çirā** niçün **neşinīd** diňlemedi **pend** naṣīḥat **pey-rev** vaṣf-ı terkībīdir (16) iz gidici maʿnāsına tābiʿ dimekdir **dil** göňül **şüd** oldı **be-** (17) edāt-ı ẓarf[1016] **rüsvā** şāyiʿ **-ī** edāt-ı maṣdar[1017] **siyeh** ḳara **dīde** göz (18) **dem-be-dem** dāʾimā **ḫūn-bār** vaṣf-ı terkībīdir ḳan yaġdırıcı maʿnāsına.

[1013] üftādesiniň: ʿuṣṣāḳınıň D
[1014] ġuṣṣa vü endūh: hemm B, C ġuṣṣa D
[1015] güçdür: güçdür bundan B, C, D
[1016] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1017] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Niçün naṣīḥat diñlemedi ve rüsvālıḳda göñle tābiʿ oldı (20) benim ḳara göñülli gözüm dāʾimā ziyāde ḳan yaġdırıcı olsun yaʿnī *el-cezāu (21) min cinsi'l-ʿamel*[1018] mūcibince gözümüñ çekdigi cezā-yı ʿamelīdir dāʾimā

114

(1) naṣīḥat iderdim ki ḫūbāna naẓar itme zīrā mübtelā olup zaḥmet çekersin naṣīḥatimle (2) ʿāmil olmayup ṭarīḳ-i naẓardan ʿaşḳa giriftār oldı şimdi ḳan (3) aġlasun, cezāsıdır çeksün.[1019]

Selīm ez-kūy-ı ū bāz er raḳīb āvāre gerdāned
Hemīşe hemçü dāmen dīde-i aġyārter bādā

(6) **kūy** maḥalle **bāz** tekrār[1020] **raḳīb** muntaẓır u gözedici **āvere** vaṭan (7) u meskeninden dūr olmuş **hemīşe** dāʾimā **hemçü** edāt-ı teşbīh **dāmen** (8) zeyl ü etek **dīde** göz **ter** yaş.

(9) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm eger cānānıñ maḥallesinden tekrār[1021] raḳīb dūr ider (10) ise dāʾimā etek gibi gözi yaş olsun yaʿnī derd-i ʿaşḳ ile aġlayup (11) nice ki benim etegim yaş ise aġyār-ı bed-kirdārıñ gözi öyle yaş olsun (12) aġlamaḳdan ebedī ḫālī olmasun.

Ġazel 17

Mefūlü/ fāilātü/ mefāīlü/ fāilün

Ḫā'hī ki genc-i ʿaşḳ künī levḥ-i sīne-rā
Ez-dil be-şūy āyinesān gerd-i kīne-rā

[1018] Mükafat işin cinsine göredir.
[1019] çeksün: -B, -C, -D
[1020] tekrār: yine B, C, D
[1021] tekrār: -B, -C yine D

(16) **ḫa'hī** istersin **ki** edāt-ı beyān **genc** ḫazīne **künī** idersin (17) **levḥ** ṣaḥīfe **sīne** ṣadr u gögüs[1022] **dil** göñül **be-** taḥsīn-i lafẓ (18) içün evā'il-i müştaḳḳāta dāḫil olur[1023] **şūy** yıḳā **āyine** mir'āt **sān** (19) edāt-ı teşbīh **gerd** kāf-ı Fārsīniñ fetḥiyle toz[1024] **kīne** gizlü ġażab.

(20) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger ister iseñ ṣaḥīfe-i sīneñi ʿaşḳ ḫazīnesi idesin (21) göñülden āyine gibi ġażab tozını yıḳa yaʿnī ḳalbiñde kimseye ġażab

115

(1) ve derūnuñda ġıll u ġışş olmasun herkesi kendi nefsiñ gibi bil nite ki Şeyḫ Saʿdī

(2) **Beyt[1025]:** *Benī ādem aʿżā-yı yek-dīgerend*

Ki der-āferīniş zi-yek gevherend[1026][1027] dimişdir.

Ger āverend rū be-tü mecmūʿ-ı kā'ināt
Āyīnevār gīr ber-i her kemīne-rā

(5) **ger** edāt-ı şarṭ **āverend** getürürler **rū** yüz **be-tü** saña **mecmūʿ** (6) bi'l-cümle **kā'ināt** maḫlūḳāt **āyīne** mir'āt[1028] **-vār** edāt-ı teşbīh (7) **gīr** ṭut **ber** ṣadr u sīne vü gögüs **her** edāt-ı ḥaṣr **kemīne** (8) eksikli zīrā kem eksik maʿnāsınadır[1029] yā' daḫi nisbet içün[1030] nūn nisbeti (9) mü'ekked hā' daḫi[1031] resmiyedir **-rā** edāt-ı mefʿūl.[1032]

[1022] gögüs: gögüs -rā edāt-ı mefʿūl D

[1023] taḥsīn-i lafẓ içün evā'il-i müştaḳḳāta dāḫil olur: taḥsīn-i lafẓ içün evā'il-i müştaḳḳāta dāḫil olan bādır B, C te'kīd ü taḥsīn-i lafẓ içün evā'il-i müştaḳḳāta dāḫil olan bādır D

[1024] toz: toz u ġubār D

[1025] Beyt: -B, -C

[1026] Gulâm Huseyin Yûsufî, **Gülistân-ı Saʿdî**, Tahran, İntişârât-ı Hârezmî, 1373hş., s. 66.

[1027] İnsanoğlu birbirinin azası gibidir çünkü aynı cevherden yaratılmışlardır.

[1028] mir'āt: mim D

[1029] maʿnāsınadır: maʿnāsına B, C

[1030] nisbet içün: edāt-ı nisbet B, C

[1031] daḫi: -D

[1032] edāt-ı mefʿūl: ʿalāmet-i mefʿūl B, C

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger bi'l-cümle kā'ināt saña yüz getürürler ise sen āyīne gibi (11) her eksikli kimseniň sīnesini ẕikr-i cüz', irāde-i küll ṭarīḳiyle cemī'-i bedenini (12) ṭut ya'nī farażā cemī'-i 'ālem bende-i fermānıň olup saña teveccüh iderler (13) ise nefsiňde kibr u 'aẓamet peydā itme eksikli olan kimseleri yine (14) iltifātıňdan maḥrūm eyleme nice ki āyīne muḳābelesinde naṣıl kimse olur (15) ise olsun ḳabūl idüp ṣūret-nümā olur ve ḳaṭ'ā[1033] rūşenālığına (16) ḫalel gelmez sen daḫi ednā olan kimseleri luṭfuňa maẓhar eylediğiň (17) vaḳtde 'ālī-cenāblığına bir żarar getürmez.

Çeşmem münevverest zi-miḥrāb-ı ebruyet
Ez-ṭāḳ ziynetest belī āb-gīne-rā

(20) **çeşm** göz **münevver** żiyālanmış **miḥrāb** mescidde imāmıň durdığı (21) maḥal **ebrū** ḳaş **ṭāḳ** 'Arabīde ḳapu kemeri ve eyvān kemeri ma'nāsınadır.

116

(1) ve maḥbūbuň ḳaşı, kemer gibi egri oldığından ṭāḳ-ı ebrū dirler **ziynet** (2) ārāyiş ü yaraşıḳ **belī** ne'ām **āb-gīne** ṣırça.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň ḳaşıň miḥrābından benim gözüm żiyālanmışdır (4) belī eyvān kemerinden ṣırçaya ārāyiş ü pīrāyiş vardır ya'nī eyvānıň (5) kemeri ṣırçaya 'aks idüp nice ki laṭīf görinür ise seniň (6) ḳaşlarıň daḫi[1034] gözüme 'aks idüp münevver ḳılmışdır.

Her cā ki hest Ka'be-i cānhā muḳīm-i üst
Be'gẕār ṭavf-ı Ḳuds-ı Ḫalīl u Medīne-rā

[1033] ḳaṭ'ā: ḳaṭ'ā anıň B, C, D
[1034] daḫi: -D

(9) **cā** maḥal **hest** vardır **Kaʿbe** Beytu'llāh **muḳīm** ṣābit ü müdāvim (10) **bigüẕār** terk eyle **ṭavf** dolaşmaḳ **Ḳudüs** Beytü'l-Muḳaddes'iñ ismidir (11) **Ḫalīl** Ḥażret-i İbrāhīm[1035] ʿaleyhi's-selām **Medīne** Medīne-i Münevvere.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Her maḥalde ki cānlar Kaʿbesi vardır cānān orada ṣābit ü müdāvimdir (13) sen Ḥażret-i İbrāhīm'iñ Beytü'l-Muḳaddes'iyle Medīne-i Münevvere'ye dolaşmayı terk eyle (14) yaʿnī ibtidā bir mürşid-i kāmile intisāb idüp ḥaḳīḳat-i insāniyetiñi añla baʿdehu (15) Beytü'l- Muḳaddes ü Medīne'yi[1036] ṭavāf eyle tā ki[1037] ṣāḥiblerine vāṣıl olasın (16) ve eger ḥaḳīḳatiñi fehm ü idrāk itmeden ve cānlar Kaʿbesini bulmadan gider iseñ (17) ḥacer ü şecer ziyāret idersin egerçi bu daḫi fāʾideden ḫālī degildir ammā (18) mürşid-i kāmile intisābdan soñra ziyāret fevāʾid-i maʿneviye-i külliyeyi müntec (19) olacaġı bī-iştibāhdır.

Der-dürc-i ġayb gevher-i ḫod dāşt̄ nihān
Āḫir be-ḥarf bāz nümūdī defīne-rā

117

(1) **dürc** ḥoḳḳa **ġayb** belürsüz ve nā-bedīd olmaḳ **gevher** cevher **ḫod** kendi (2) **dāşt̄** ṭutduñ **nihān** gizli **āḫir** soñra **ḥarf** kelime **bāz** açıḳ (3) **nümūdī** gösterdiñ **defīne** defn olunmuş ve gömülmüş nesneye dinür kenz maʿnāsına.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Ġayb ḥoḳḳasında kendi cevheriñi gizli ṭutduñ soñra bir kelime ile (5) gömülmüş olan nesneyi açıḳ gösterdiñ yaʿnī ey cānān-ı ḥaḳīḳī cevher-i (6) rūḥı bir müddet ʿālem-i ġaybda nihān ṭutdıñ[1038] soñra bir kün kelimesiyle ketm-i (7) ʿademden ṣaḥrā-yı vücūda getürüp açıḳ gösterdiñ.

Ez-behr-i dürr ki hemçü meh ārī be-keff Selīm

[1035] Ḥażret-i İbrāhīm: İbrāhīm D
[1036] Medīne'yi: Medīne-i Münevvere'yi D
[1037] tā ki: tā ki anlarıñ B, C
[1038] ṭutdıñ: itdiñ D

Dāʾim be-baḥr-i fikr revān kün sefīne-rā

(10) **behr** taʿlīl içün[1039] **dürr** lüʾlüʾ vü incü **hemçü** edāt-ı teşbīh **meh** (11) ḳamer u ay **ārī** getürürsin **keff** avuç **dāʾim** hemīşe **baḥr** deryā (12) vü deñiz **fikr** endīşe **revān** gidici **kün** eyle **sefīne** gemi Fārsīde keştī (13) mürādifidir.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm ḳamer gibi ẓiyā-dār bir incüden içün ki avuca getürürsin (15) dāʾimā endīşe deryāsına sefīne-i ʿaḳlı gidici eyle yaʿnī bir naẓm incüsi (16) ki eline getürürsin anıñla iktifā itme dāʾim fikr deryāsında keştī-i ʿaklı (17) dolandır tā ki dīger naẓm incüleri bulasın ki görenler leṭāfetine ḥayrān (18) olsunlar ve istifāde itsünler sen dahi himmetiñle meʾcūr olursın.

Ġazel 18

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Gāh mītābed zi-men rūy-ı çü māh-ı ḫ’īş-rā
Gāh mīpīçed ser-i zülf-i siyāh-ı ḫ’īş-rā

118

(1) **gāh** vaḳt **mītābed** çevirir ve[1040] döndürür **zi-men** benden **rūy** (2) vech ü[1041] yüz **çü** edāt-ı teşbīh **māh** ḳamer u ay[1042] **ḫ’īş** kendi (3) **mīpīçed** büker **ser** uç **zülf** cebhedeki ṣaç[1043] **siyāh** ḳara **-rā** edāt-ı mefʿūl.[1044]

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānım bir vaḳt ay gibi yüzini benden döndürür ve bir vaḳt (5) kendi siyāh zülfini büker yaʿnī maḥbūbum benden yüz çevirüp iltifāt itmez (6) kendi zülflerini tesviye ile eglenür ʿacabā ne günāh itdüm ki bu muʿāmelede bulunur.

[1039] taʿlīl içün: edāt-ı taʿlīl B, C, D

[1040] çevirir ve: -B, -C, -D

[1041] vech ü: -B, -C, -D

[1042] u ay: -B, -C, -D

[1043] cebhedeki ṣaç: cebhe üzerindeli ṣaç B, C

[1044] edāt-ı mefʿūl: ʿalāmet-i mefʿūl B, C

Ey segān-ı kūy-ı ān raʿnā merānīd ez-derem
Key çünīn dārend merdüm āşinā-yı ḫʿīş-rā

(9) **seg** kelb **-ān** edāt-ı cemʿ **kūy** maḥalle **ān** ol[1045] **raʿnā** ol maḥbūba (10) dirler ki maḥbūblıġını nāz ile gösterir **merānīd** sürmeyiñiz **der** ḳapu[1046] (11) **key** edāt-ı istifhām ḳaçan maʿnāsına **çünīn** böyle **merdüm** ḫalḳ (12) u ādem **āşinā** dost.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey ol nāzlı maḥbūbuñ maḥallesi kelbleri[1047] beni ḳapudan (14) sürmeyiñiz ḫalḳ kendi dostlarını ḳaçan böyle ṭutarlar yaʿnī ben size (15) ḳapu yoldaşıyım niçün beni ṭard idersiñiz cānānıñ āsitānesine başımı (16) vażʿ ideyim bıraḳmazsıñız.

Der- perīşān ḥāli eknūn derd u ġam bürdem füzūd
Bā-ki gūyem ḥāl-i derd-i bī-devā-yı ḫ'īş-rā

(19) **perīşān** perākende vü dağınıḳ **ḥāl** insānıñ nefs ve bedeni ve vaṣfı (20) olan umūr-ı müteġayireden muḫtaṣ olan heyʾet u keyfiyete ıṭlāḳ olunur (21) **eknūn** şimdi **derd** vecaʿ vü aġrı **ġam** ġuṣṣa[1048] **bürdem** iletdim

119

(1) **füzūd** artdı ve ziyāde oldı[1049] **bā-ki** kime **gūyem** söylerim **bī-** edāt-ı nefy (2) **devā** ʿilāc **ḫ'īş** kendi.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Şimdi perākende ḥāletde derd u ġuṣṣam ziyāde oldı (4) bu ʿilācsız kendi derdimiñ ḥālini kime söyleyeyim yaʿnī bir derde mübtelā (5) oldum ki devā[1050] ḳabūl itmez bu ḥālimi kime söyleyeyim ki kimse taṣdīḳ eylemez.[1051]

[1045] ol: ism-i işāret D
[1046] ḳapu: bāb u ḳapu B, C, D
[1047] Ey ol nāzlı maḥbūbuñ maḥallesi kelbleri: Ol nāzlı maḥbūbuñ maḥallesiniñ ey kelbleri B, C, D
[1048] ġuṣṣa: ġuṣṣa vü endūh B, C
[1049] artdı ve ziyāde oldı: ziyāde oldı ve artdı B, C, D
[1050] devā: tedāvi B, C, D

Ger güneh būd ānçe rūz-i vaṣl mī̇kerdem neşāṭ
Dī̇dem ī̇nek der-şeb-i hicrān sezā-yı ḫ’ī̇ş-rā

(8) **güneh** cürm ü ẕenb **ānçe** ism-i mevṣūl ẕevī̇’l-ʿuḳūlüň ġayrıda müstaʿmeldir (9) **rūz** gündüz **vaṣl** vuṣlat **mī̇kerdem** eyler idim **neşāṭ** sürür (10) **dī̇dem** gördüm[1052] **ī̇nek** işte **şeb** gice **hicrān** firāḳ (11) u ayrılıḳ **sezā** revā vü lāyıḳ.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Vuṣlat gününde sürür eyledigim eger günāh oldıysa işte (13) firḳat gicesinde kendi lāyıḳımı gördüm yaʿnī̇ dünyāda sürür u neşāṭ (14) olmadıġından bir gün mesrūr oldum aňa muḳābil bir gice firāḳ-ı cānāna (15) mübtelā olup maḫzūn ḳaldım.

Bī̇-dilī̇ çendān Selī̇mī̇ ān perī̇-rū ḥākimest
Ger biḫ’āned ver birāned bī̇-nevā-yi ḫ’ī̇ş-rā

(18) **bī̇-dil** ʿāşıḳ **-ī̇** edāt-ı ḫiṭāb **çendān** ol ḳadar **ān** ism-i işāret **perī̇** (19) maʿrūf **rū** yüz **ḥākim** ḥükm idici **biḫ’āned** daʿvet ider **ver** edāt-ı (20) şarṭ **birāned** sürer **bī̇-** edāt-ı nefy **nevā** naṣī̇b.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selī̇m ol ḳadar ʿāşıḳsın ol perī̇ yüzli kendi naṣī̇bsiz

120

(1) olan ʿāşıḳını eger daʿvet iderse ve eger sürer ise ḥākimdir diledigi (2) gibi ḥükm ider[1053] yaʿnī̇ cānān keyfe mā yeşāʾ mutaṣarrıfdır sen her ne ḳadar (3) ʿāşıḳ iseň de anıň işine müdāḫele idemezsin farāżā itseň (4) teʾsī̇r eylemez zī̇rā reʾyinde müstebid ü müstaḳildir.

(5) **Ġazel 19**

[1051] eylemez: itmez B, C
[1052] dī̇dem gördüm: -B, -C
[1053] diledigi gibi ḥükm ider: diledigiňi ḥükm ider B, C

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Mihribān nā-kerde māh-ı dil-sitān-ı ḫ’īş-rā
Veh ki kerdem mübtelā-yı derd cān-ı ḫ’īş-rā

(8) **mihribān** merḥametli **nā-kerde** eylemeyüp hāʾ terettüb içün oldığı vaḳtde (9) böyle taʿ bīr olunur **māh** ḳamer **dil-sitān** vaṣf-ı terkībī göñül alıcı (10) maʿnāsınadır[1054] **veh** ḥayf ü teʾessüf **kerdem** eyledim **mübtelā** giriftār (11) u dūçār **derd** vecaʿ vü aġrı.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Kendi göñül alıcı maḥbūbı merḥametli eylemeyüp teʾessüf ki cānımı (13) derde giriftār eyledim yaʿnī niyāz u recā ile maḥbūbı şefḳatli vü merḥametli (14) eylemeden ʿalāḳa idüp derd-i ʿaşḳa mübtelā oldum.

Ānçünān geştem żaʿīf ez-ġam ki çün servī der-āb
Mītüvānem dīd maġz-ı üstüḫʿān-ı ḫīş-rā

(17) **ānçünān** anıñ gibi **geştem** oldum **żaʿīf** naḥīf ü zebūn **ġam** ġuṣṣa[1055] (18) **çün** edāt-ı teşbīh **serv** maʿrūf[1056] **āb** ṣu **mītüvānem** ḳādirim (19) **dīd** görmek ism-i maṣdardır[1057] **maġz** leb ü iç maġz-ı bādām gibi ve beyini[1058] (20) maʿnāsınadır **üstüḫ’ān** ʿaẓm u[1059] kemik.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Ġuṣṣa-i ʿaşḳdan anıñ gibi żaʿīf ü zebūn oldum ki ṣuda

[1054] maʿnāsınadır: dimekdir B, C, D
[1055] ġuṣṣa: ġuṣṣa vü endūh C
[1056] maʿrūf: maʿrūf aġaçdır B, C
[1057] görmek ism-i maṣdardır: ism-i maṣdar görmek B, C, D
[1058] leb ü iç maġz-ı bādām gibi ve beyini: leb ü iç maġz-ı bādām gibi ve beyini ve sin B, C leb ü iç maġz-ı bādem gibi bādem içi dimekdir ve beyini D
[1059] ʿaẓm u: -B, -C

(1) servi[1060] aġacı gibi kendi kemigimiň içini görmege ḳādirim yaʿnī serviniň (2) kökünüň damarları nice ki ṣuda görinür ben daḫi ʿ ızāmımıň içini görebilürüm.

Mībered nām-ı tü u āteş be-cānem mīzened
Ḫ’āhem ez-ġayret bisūzānem zebān-ı ḫ’īş-rā

(5) **mībered** götürür **nām** ism **tü** sen **mīzened** urur **ḫ’āhem** isterim (6) **ġayret** nām u nāmūsa ḫalel virecek ḥāletden ḥamiyet eylemek maʿnāsınadır ki (7) ḳısḳanmaḳ taʿbīr olunur **bisūzānem** yaḳarım **zebān** lisān u dil.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň nāmıňı alup aġzına götürdiginden cānıma (9) āteş urur ḳısḳanmaḳdan isterim ki kendi dilimi yaḳayım yaʿnī seniň (10) nām-ı mübārekini[1061] kendi lisānım aňdıġı vaḳtde ḳısḳanırım aġyār-ı bed-kirdār (11) seniň ismiňi ẕikr iderler ise bundan ḳıyās eyle ki ḥālim nice olur.

Ḫusrev-i ḫūbān kerem kerdī ki ḫūnem rīḫtī
Sāḫtī ez-gerd ḫālī āsitān-ı ḫ’īş-rā

(14) **ḫusrev** melik[1062] **ḫūb** güzel **-ān** edāt-ı cemʿ **kerem** nefāset (15) ü ʿizzet ü şeref **kerdī** eyleḍiň **ki** edāt-ı taʿlīl **ḫūn** ḳan (16) **-[e]m** żamīr-i mütekellim-i vaḥde **rīḫtī** dökdüň **saḫtī** düzdüň **gerd** (17) kāf-ı Fārsīniň fetḥiyle toz maʿnāsınadır[1063] **ḫālī** boş **āsitān** eşik.[1064]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey güzeller pādişāhı kerem eyleḍiň zīrā ḳanımı dökdüň kendi (19) āsitān-ı ʿulyāňı tozdan pāk eyleḍiň yaʿnī seniň āsitāneňde yatup toz u ṭoprāḳ (20) ḳaldırır idim[1065] ḳanımı dökmekle tozdan temīzleḍiň.

[1060] servi: serv B, C

[1061] nām-ı mübārekini: nāmıňı D

[1062] melik: pādişāh B, C, D

[1063] toz maʿnāsınadır: toz maʿnāsına B, C toz u ġubār maʿnāsına D

[1064] eşik: ʿatebe vü eşik B, C eşik ki ʿArabīde ʿatebe dirler D

[1065] toz u ṭoprāḳ ḳaldırır idim: toz ṭoprāḳ ḳaldırdım B, C toz u ṭoprāḳ ḳaldırdım D

Çün peşīmān geşti ez-ḳatlem meger raḥm āmeden

122

Yā nedādī zaḥmetī tīr ü kemān-ı ḫʿīş-rā

(2) **çün** keyfe maʿnāsına **peşīmān** nādim **geştī** olduň **ḳatl** öldürmek (3) **raḥm** şefḳat **āmeden** gelmek **yā** terdīd içündür[1066] **nedādī** virmediň (4) **zaḥmet** meşaḳḳat **-ī** tenkīr içündür[1067] **tīr** oḳ **kemān** yay.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Ne keyfiyetle benim ḳatlimden peşīmān olduň ? Şefḳat gelmekden yāḫūd (6) kendi[1068] oḳuňa ve yayıňa zaḥmet virmediň yaʿnī baňa merḥamet mi itdiň yāḫūd (7) ḳatlimde[1069] zaḥmet çekmek istemediň.

Ger füted āteş Selīmī ber-dilet ez-ġam revāst
Tā zi-dīger ġayr ber-bendī dehān-ı ḫ'īş-rā

(10) **füted** düşer **dil** göňül **revā** sezā vü lāyıḳ **tā** edāt-ı taʿlīl (11) **dīger** ġayrı **ġayr** raḳīb **ber-** taḥsīn-i lafẓ içün[1070] **bendī** bağladıň (12) **dehān** fem ü ağız.[1071]

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm eger göňlüňe ġuṣṣadan āteş düşer ise sezādır (14) tā ki ġayrı raḳībden ağzın[1072] bāğlayasın yaʿnī ağyāra keşf-i esrār (15) itmekle gūnagūn miḥnetlere dūçār olduň bārī göňlüňe bir ġam āteşi (16) düşsün tā ki nedāmet gelüp raḳībe keşf-i sır itmeden[1073] ağzıňı bağlayasın.

Ġazel 20

[1066] terdīd içündür: edāt-ı terdīd D
[1067] tenkīr içündür: edāt-ı tenkīr D
[1068] kendi: -D
[1069] baňa merḥamet mi itdiň yāḫūd ḳatlimde: merḥameti itdiň yāḫūd ḳatlimden D
[1070] içün: içündür D
[1071] fem ü ağız: ağız u fem B, C
[1072] ağzın: ağzını B, C, D
[1073] itmeden: itmekden B, C

Mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün

Be-rāh-ı ġam güẕer ne’bved be-ḫod her bī-ser ü pā-rā
Delīl-i ‘aşḳ der-kūy-ı melāmet mīkeşed mā-rā

(20) **rāh** ṭarīḳ u yol **ġam** ġuṣṣa vü endūh **güẕer** çekmek **nebüved** olmaz (21) **ḫod** kendi **her** edāt-ı ḥaṣr **bī-** edāt-ı nefy **ser** baş **pā** ayaḳ

123

(1) **-rā** edāt-ı mefʿūl **delīl** reh-nümā vü ḳulaġuz **kūy** maḥalle **melāmet** ʿitāb (2) u serzeniş ve ṭʿan u teşnīʿ **mīkeşed** çeker **mā-rā** bizi.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Her bir başsız ve ayaḳsıza reʾy-i ḫodıyla ġam ṭarīḳine geçmek yoḳdur (4) ʿaşḳ delīli ʿitāb u serzeniş maḥallene beni çeker[1074] yaʿnī ṭarīḳ-i ʿaşḳa sülūk (5) idene ṭʿan u teşnīʿ olunmaḳ vardır bir ʿāciz ü dermānde reʾy-i ḫodıyla gidemez (6) mürşid-i kāmiliň delīl olmasına muḥtācdır.

Be-ser-mestān çi mīgūyī ḥadīṣ-i dīni ey zāhid
Der-ān menzil ki bāşed ḥāl ḳadrī nīst dünyārā

(9) **ser-mest** ser-ḫoş **çi** ne, edāt-ı istifhāmdır **mīgūyī** söylersin (10) **ḥadīṣ** kelām **zāhid** tārik-i dünyā dimekdir ve zühdüň üç derecesi (11) vardır ʿavāmıň zühdi ḥarāmı terk itmekdir ḫavāṣıň zühdi ḥavāyīc-i (12) żarūriyeden faẕla olan şeyʾi terk itmekdir ʿārifleriň zühdi (13) mā-sivā’llāhı terk eylemekdir **der-** edāt-ı ẓarf[1075] **ān** ism-i işāret (14) **menzil** ḳonaḳ **ḳadr** miḳdār u meblaġ **nīst** yoḳdur **-rā** edāt-ı taḫṣīṣ.

[1074] maḥallene beni: maḥallesine bizi B, C, D
[1075] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

(15) Maḥṣūl-i beyt: Ey zāhid bāde-i ʿaşḳ ile ser-ḫoş olanlara dünyā kelāmı ne söylersin (16) ol menzildeki ḥāl ola dünyānıň vezn ü miḳdārı yoḳdur yaʿnī mesāʾil-i ʿaşḳ (17) ḥālīdir ḳālī degildir ki lisān ile[1076] andan baḥş olunsun.

Mefigen kār bā-ferdā be-devr āver ḳadeḥ sāḳī
Ki farḳī nīst pīş-i bāde-nūş imrūz u ferdā-rā

(20) **mefigen** bıraḳma **kār** iş **bā-** edāt-ı ilṣāḳ **devr** dönmek (21) ve dolanmaḳ **āver** getür **ḳadeḥ** sāġar u peymāne **sāḳī** ṣuvarıcıya

124

(1) dinür **ki** edāt-ı taʿlīl **farḳ** tefāvüt[1077] **-ī** edāt-ı vaḥdet **pīş** öň (2) **bāde-nūş** şarāb içici **imrūz** bugün **ferdā** yarın.

(3) Maḥṣūl-i beyt: Ey sāḳī peymāneyi devrāna getür işi yarın ki güne bıraḳma (4) zīrā ser-ḫoşuň öňünde bugün ile yarınki günüň bir farḳı yoḳdur zīrā[1078] (5) mest olanlar ibn-i vaḳtdir māżī vü müstaḳbel fikrinde degildir nite ki dimişlerdir:

(6) **Beyt**[1079]: *Geç geçenden ibn-i vaḳt ol gözle ḥāl*
Hem daḫı ferdā ġamıň ferdāya ṣal

İcāzet şüd ḥarīfān çeşm-i sāḳī geşt ḫ'āb-ālūd
Be-meclis yek işāret bes büved rindān dānā-rā

(9) **icāzet** iẕn ü ruḫṣat **şüd** oldı **ḥarīf** bir ādemiň hem-kār (10) u hem-ṣanʿatına dinür burada bāde muṣāḥibi dimekdir[1080] **geşt** oldı (11) **ḫ'āb** nevm ü uyḳu **ālūd** bulaşmaḳ ve bulaşdırmaḳ **be-** (12) edāt-ı ẓarf[1081] **meclis** encümen **yek** bir **işāret** īmā **bes** kāfi (13)

[1076] lisān ile: -D
[1077] ḳadeḥ sāġar u peymāne sāḳī ṣuvarıcıya dinür ki edāt-ı taʿlīl farḳ tefāvüt: -C
[1078] zīrā: anıňçünki D
[1079] Beyt: -B, -C, -D
[1080] dimekdir: dimekdir çeşm ʿayn u göz B, C, D
[1081] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

vü yeter **büved** olur **rind** laubāli vü bāde-nūş u ẓarīf ve kārında (14) müteyaḳḳız **-ān** edāt-ı cemʿ **dānā** ʿālim ü ʿāḳil.

(15) Maḥṣūl-i beyt: Ey bāde muṣāḥibleri sāḳīniň gözüne uyḳu bulaşdıġından (16) icāzet oldı meclisde bir īmā ʿuḳalādan olan ẓürefāya kāfīdir yaʿnī (17) sāḳī uyudıġı ḥālde meclisiň leṭāfeti ḳalmaz herkes maḳāmına gitsün (18) ve istirāḥat itsün.

Selīmī der-müderris-ḫāne mey nūşīd ez-maşrab
Revānī kerd mey bālā-yı ser destār-ı Monlā-rā

(21) **müderris-ḫāne** ders-ḫāne **mey**bāde **nūşīd** içdi **maşrab**

125

(1) maşraba ki ṣu içecek ḳaba[1082] dinür **revān** gidici **-ī** tenkīr içündür[1083] (2) **kerd** eyledi **mey** bāde **bālā-yı ser** baş üsti **destār** ṣarıḳ.

(3) Maḥṣūl-i beyt: Selīm ders-ḫānede ṣu ḳadeḥinden bāde içdi ser-ḫoş (4) olup bādeniň ḥiddeti[1084] baş üzerinde olan monlā[1085] ṣarığını gidici (5) eyledi yaʿnī ziyāde mest oldıġından başında ṣarıḳ ṭutamadı (6) öyle açıḳ baş ḳaldı.

Ġazel 21

Mefāilün/ feilātün/ mefāilün/ feilün

Zihī zi-zülf bipeyvend rişte-i cānhā
Be-bād refte zi-her mūy dīn ü īmānhā

(10) **zihī** kelime-i taḥṣīn ü eżdād ḳabīlindendir medḥde ve ẕemmde istiʿmāl (11) olunur nite ki

[1082] ḳaba: ẓarfa D
[1083] tenkīr içündür: edāt-ı tenkīr B, C
[1084] ḥiddeti: ḥiddeti ve keyfiyeti D
[1085] monlā: monlānıň D

Beyt[1086]**:** *Çü dīdem ān perī-çehre teʿālāllāh zihī rūyī*

Naẓar kerde ġazabnāk u be-güftār u zihī rūyī[1087]

beyti müddeʿāmızı taṣdīḳ ider **zülf** (13) cebhede olan ṣaç **bi-** teʾkīd ü taḥsīn-i lafẓ[1088] içündür **peyvend** ittiṣāl (14) ü ḳayd u taʿalluḳāt maʿnālarınadır **rişte** iplik **cān** nefs-i nāṭıḳa (15) **-hā** edāt-ı cemʿ[1089] **be-** edāt-ı ilṣāḳ **bād** rūzgār **refte** gitmiş (16) **her** edāt-ı ḥaṣr **mūy** ḳıl **dīn** şerīʿat **īmān** Cenāb-ı Kibriyā'nıň[1090] (17) vaḥdāniyetini ve Ḥabīb-i Ḫudā'nıň nübüvvetini[1091] taṣdīḳ eylemek.

(18) Maḥṣūl-i beyt: Ey cānān zülfüňden taʿaccüb ki her tārına cānlar ipligini baġladı (19) ve her ḳılından dīn ü īmānları rūzgāra virdi ḫulāṣa-i maḳṣad ehlu'llāh (20) lisānlarında zülf ü gīsūdan ḳaṣdları tecelliyāt-ı İlāhiyedir bu ṣūretde (21) maʿnā ʿuṣṣāḳa tecelliyāt-i İlāhiye[1092] vuḳūʿ buldıġı vaḳtde ġayba olan īmānları

126

(1) rūzgāra gidüp īmān-ı ʿayānī ile müʾmin olurlar tecellī zāʾil olduḳda (2) yine īmān-ı ġaybī ile ṭaraf-ı risāletden meʾmūr oldıḳları eşyāyı (3) taṣdīḳ ile icrāya saʿy idüp ser-i mū terk itmezler.

Zi-bes ki tīr-i tü ber-sīne āyedem her-dem
Be- ḫūn nihān şüde dil der-miyān-ı peykānhā

[1086] Beyt: -B, -C, -D

[1087] O peri yüzlüyü gördüğümde (dedim ki) aman Allahım ne güzel bir yüz / (o peri yüzlü) kızarak ve konuşarak baktı, ne güzel bir yüz.

[1088] ü taḥsīn lafẓ: -B, -C, -D

[1089] maʿnālarınadır rişte iplik cān nefs-i nāṭıḳa -hā edāt-ı cemʿ: -D

[1090] Cenāb-ı Kibriyā'nıň: Cenāb-ı Ḫudā'nıň B, C, D

[1091] Ḥabīb-i Ḫudā'nıň nübüvvetini: Ḥabīb-i Kibriyā'nıň nübüvvetini B, C Ḥabīb-i Kibriyā'nıň nübüvvetini ve sāʾir maʿlūm şeyleri D

[1092] tecelliyāt-i İlāhiye: tecelliyāt-i İlāhī B, C

(6) **zi-bes** çoḳdan **tīr** oḳ **tü** sen[1093] **sīne** ṣadr u gögüs (7) **āyed** gelür **-[e]m** żamīr-i mütekellim-i vaḥde[1094] **her-dem** her vaḳt **ḫūn** dem ü ḳan (8) **nihān** gizli **şüde** olmuş **dil** göñül **miyān** vasaṭ u orta (9) **peykān** oḳ demreni.

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Çoḳdandır ki seniñ ġamzeñ oḳı her vaḳt benim sīneme (11) gelür ve oḳ demrenleri beyninde göñlüm ḳan içinde gizli olmuşdur yaʿnī (12) atılan oḳlar ziyāde ḳan dökdüklerinden göñlüm ḳan ortasında[1095] ḳalmışdır.

Be-ṣad dehān zi-ṭarab ḫande mīzened cismem
Ki dāred ez-seg-i kūy-ı tü zaḫm dendānhā

(15) **ṣad** yüz **dehān** fem ü aġız **ṭarab** sürūr u feraḥ **ḫande** ḍıḥk u gülmek (16) **mīzened** urur **cism** beden **ki** edāt-ı taʿlīl **dāred** ṭutar (17) **seg** kelb **kūy** maḥalle **tü** sen **zaḫm** cürḥ ü yara **dendān** (18) diş ʿArabīde sīn mürādifidir.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniñ maḥalleñ kelbinden bedenim yara ṭutdıġından (20) içün feraḥ u sürūrundan yüz dehān ile ḫandān oluyor yaʿnī ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ (21) maḥbūbunuñ müteʿallikātına ḥürmet ü taʿẓīm idüp farażā bir cefā görür ise

127

(1) ḥüsn-i telaḳḳī ile ḳabūl eyler şu taḳdīrce ʿāşıḳ-ı Ḫudā olanlar Cenāb-ı Mevlā'nıñ (2) maḫlūḳātına ḫoş naẓar itmelidir, bir cevr görür ise ʿafv ile muʿāmele (3) idüp intiḳām sevdāsında bulunmamalıdır.

Menem çü sāye-i ebr-i belā-yı ten bī-cān
Nihāde ser be-hevā-yi tü der-beyābānhā

(6) **men** ben **çü** edāt-ı teşbīh **sāye** ẓıll u gölge **ebr** seḥāb (7) u bulut **belā** köhne vü fersūde olmaḳ ve çürümek ve muṣībet maʿnāsınadır[1096] (8) **ten** beden **bī** edāt-ı nefy

[1093] tīr oḳ tü sen: tīr sehm ü oḳ B, C
[1094] -[e]m żamīr-i mütekellim-i vaḥde: -D
[1095] ortasında: ortasında mestūr B, C, D

nihāde ḳomuş **ser** reʾs ü baş (9) **hevā** bir nesneye meftūnlıġa dinür ʿaşḳ maʿnāsına[1097] **beyābān** (10) deşt ü ṣaḥrā vü çöl ve[1098] ʿimāretden ḫālī arāżī.

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Belā seḥābınıň gölgesi gibi cānsız beden benim ki[1099] (12) seniň ʿaşḳıňla ʿimāretden ḫālī ṣaḥrālara baş ḳomuşum yaʿnī ey cānān (13) ʿaşḳıň benim sükūn u ārāmımı yaġma eylediginden ṣaḥralarda Mecnūn miṣāli (14) serserī gezerim ḫālā luṭf u keremiňe[1100] maẓhar olamıyorum.

Çi cāy dāmen-i cān-ı Selīm câme-i ten
Ki hest çāk be-bezm-i ġamet girībānhā

(17) **çi** ne **cāy** yer **dāmen** etek ʿArabīde zeyl mürādifidir **câme** (18) ṣevb ü libās **ten** beden **ki** edāt-ı taʿlīl **hest** edāt-ı rabṭ (19) çāke maṣrūfdur çākest taḳdīrindedir **çāk** yırtıḳ u yarıḳ[1101] (20) **be-** edāt-ı ẓarf[1102] **bezm** meclis ü encümen **girībān** yaḳa **-hā** edāt-ı cemʿ.[1103]

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Selīmiň bedeni libāsıyla cānı eteginiň ne yeridir zīrā

128

(1) ey cānān seniň ġamıň meclisinde nice yaḳalar yırtıḳdır yaʿnī ey maʿṣūḳ (2) ġam-ı ʿaşḳıňa ʿuşşāḳıň tāb u taḥammüli ḳalmadığından yaḳalarını yırtarlar (3) bu ṣūretde Selīm beden libāsını ve cān etegini yırtar ise bir şey degildir (4) ḫulāṣa-i kelām yaḳa yırtıldığı ḥālde etek yırtmaḳ bi-ṭarīḳi'l-evlādır.

(5) Ġazel 22

[1096] köhne vü fersūde olmaḳ ve çürümek ve muṣībet maʿnāsınadır: ġam u muṣībet B, C, D
[1097] maʿnāsına: maʿnāsınadır tü sen B, C, D
[1098] çöl ve: -B, -C, -D
[1099] beden benim ki: beden ki benim B, C
[1100] keremiňe: keremiňize D
[1101] yırtıḳ u yarıḳ: yarıḳ u yırtıḳ D
[1102] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1103] edāt-ı cemʿ: edāt-ı cemʿ ẕevī'l-ʿuḳūlüň ġayrıda müstaʿmeldir D

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Efgened tāc-ı nemed ān meh pes-i ser çün seḥāb
Tā büved ber-gerden-i ū sāyebānī ez-niḳāb

(8) **efgened** bıraḳır **nemed** keçe maʿnāsınadır ki ʿArabīde libād dirler **meh** (9) ay **pes** arḳa **ser** baş **çün** edāt-ı teşbīh **seḥāb** bulut **tā** (10) edāt-ı taʿlīl **büved** olur **gerden** boyun ʿArabīde reḳabe vü ʿunḳ (11) daḫi cīd dirler[1104] **sāyebān** gölgelik **-ī** tenkīr içündür[1105] (12) **niḳāb** ḫatunlar yüzlerine ṭutduḳları perdeye dirler.[1106]

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ol ḳamer yüzli cānān keçeden maṣnūʿ olan[1107] tācı (14) bulut gibi başınıň arḳasına vażʿ ider tā ki anıň reḳabesi (15) üzerine perdeden gölgelik ola gümüş ibriḳ gibi beyāż[1108] (16) olan boyunı şemsiň teʾṣīriyle[1109] siyāh olmaya.

Hemçü kevkeb ez-pey-i ū mīdeved eşkem revān
Miṣl-i meh der-ebr her geh mīreved der-ıżṭırāb

(19) **hemçü** edāt-ı teşbīh **kevkeb** necm ü aḫter **ez-** edāt-ı ibtidā **pey** (20) iz[1110] **mīdeved** sürʿatle gider **eşk** göz yaşı[1111] **revān** aḳıcı (21) **miṣl** mānend[1112] **meh** ay **ebr** bulut **her** edāt-ı ḥaṣr **geh**

129

[1104] boyun ʿArabīde reḳabe vü ʿunḳ daḫi cīd dirler: boyun reḳabe vü ʿunḳ mürādifidir B, C boyun reḳabe ve ʿunḳ u cīd mürādifidir D

[1105] tenkīr içündür: edāt-ı tenkīr B, C, D

[1106] ḫatunlar yüzlerine ṭutdıḳları perdeye dirler: peçe yaʿnī ḫatunlar yüzlerine örtdükleri perdeye dirler D

[1107] keçeden maṣnūʿ olan: keçeden maṣnūʿ B, C keçe maṣnūʿ D

[1108] beyāż: beyān D

[1109] teʾṣīriyle: teʾṣīrinden D

[1110] iz: iz maʿnāsına B, C, D

[1111] göz yaşı: göz yaşı sirişk daḫi dirler D

[1112] mānend: mānend ü gibi D

(1) gāhdan muḫaffef vaḳt maʿnāsına **mīreved** gider **ıżṭırāb** çalḳanmaḳ (2) maʿnāsınadır deryānıň çalḳanması gibi ve bir emriň niẓām u rābıṭası (3) münʿadim olup muḫtel ü müşevveş olmaḳ maʿnāsınadır.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Göz yaşlarım[1113] aḫter gibi cānānıň izinden sürʿatle gider (5) ḳamer miṣāli bulut içinde her vaḳt çalḳanmaḳda ve taḥarrükdedir[1114] yaʿnī ḳamer seḥāb (6) içinde gitdigi vaḳtde nice ki nūr u żiyāsı görünmez ise benim daḫı (7) cānānıň cevrinden gözüm yaşı aḳup göňlümde sürūr u ṣafā bulunmaz.

Āfetī gerded ki kevkebhā be-rūy-ı meh revend
Ez-ʿaraḳ çün ber-gül-i rūyeş şeved peydā gül-āb

(10) **āfet** dāhiye vü helāk[1115] **gerded** olur **kevkeb** aḫter ü necm **-hā** (11) edāt-ı cemʿ[1116] **rūy** yüz **meh** ḳamer u ay[1117] **revend** giderler **ʿaraḳ** ter (12) **çün** edāt-ı taʿlīl **gül** maʿrūf çiçek kiʿArabīde vāvıň fetḥiyle verd dirler (13) **-[e]ş** żamīri[1118] cānāna rāciʿ **şeved** olur **peydā** āşikār **gül-āb** gül ṣuyı.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānān bir dāhiye olur ki ay yüzüne yıldıẓlar giderler (15) çünki terden gül yüzi üzerine gül ṣuyı peydā olur şu beytde (16) maḥbūbuň vechi[1119] ḳurṣ-ı ḳamere ve ḫālleri aḫterlere teşbīh olunmuşdur bu ṣūretde (17) maʿnā maḥbūbuň terden gül yüzi üzerine gül ṣuyı peydā olup ḳamer (18) cemālinde olan benleri daḫı ʿaraḳnāk olduḳda ʿuṣṣāḳ temāşā eyleyince (19) bir dāhīyeye mübtelā oldıġını bilür ve ḥayretden helāk olmaġa ḳarīb olur.

Ber-ḫadengeş beski pīçed rişte-i cān der-fiġān

[1113] göz yaşlarım: gözlerim D
[1114] taḥarrükdedir: taḥarrükde gider B, C taḥarrükde seyr ider D
[1115] helāk: helāk -ī edāt-ı vaḥdet D
[1116] cemʿ: cemʿ be- edāt-ı ilṣāḳ D
[1117] ḳamer u ay: ay ve ḳamer D
[1118] żamīri: żamīr B, C, D
[1119] vechi: yüzi B, C

Sīneem z’āmed u şüd tīreş şüde hemçü ẕübāb

130

(1) **ḫadeng** sehm ü oḳ**-[e]ş** żamīr-i ġāʾib cānāna rāciʿ[1120] **beski** çoḳdan (2) **pīçed** büker **rişte** iplik **fiġān** ah u enīn **sīne** ṣadr u gögüs (3) **-e** müctelibe **-[m]** żamīr-i mütekelim-i vaḥde[1121] **āmed** geldi **şüd** gitdi (4) **tīr** oḳ **şüde** olmuş **hemçü** edāt-ı teşbīh **ẕübāb** siñek.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānıñ oḳı üzerine çoḳdan ki cān ipligi bükülür (6) cānānıñ siñek gibi ġamze oḳı gelüp gitmekden sīnem āh u fiġāndadır (7) yaʿnī maḥbūbuñ ġamzesi oḳundaki kiriş ʿuşşāḳıñ cānı ipliginden bukülmüşdür (8) ġamze oḳları siñek gibi gelüp gitdiginden sīne-i üftāde āh u enīndedir.

(9) **Fāʾide:** Bāʿiṣ-i īcād-i kāʾināt ʿaleyhi efḍalüʾṣ-ṣalavāt veʾt-teslīmāt (10) Efendimizʾiñ maḥż-ı nūr olan vücūd-ı hümāyūnlarından ẕübāb dūr oldıġı (11) yaʿnī aṣla ḳonmadıġı[1122] ḫaṣāiṣ-i nebeviyelerindendir ḥadīṣ-i şerīfde *ʿömrüʾẕ-ẕübābu (12) erbaʿūne leyleten veʿẕ-ẕubābu kulluhu fiʾn-nāri ileʾn-naḥli*[1123] vārid olmuşdur (13) yaʾnī arıdan mā-ʿadā olan siñegiñ nāra duḫūli[1124] ẕübāba ʿaẕāb içün (14) olmayup ancaḳ ehl-i nār üzerlerine[1125] taʿẕiben ḳonmaları içündür.

Bā-ḫadeng-i ḫʾīş çün peykān-ı ḫūnīn der-şikār
Sūḫte dilhā-yı ġamgīn-rā ki mīsāzed kebāb

[1120] ḫadeng sehm ü oḳ -[e]ş żamīr-i ġāʾib cānāna rāciʿ: ber- edāt-ı istiʿlā ḫadeng sehm ü oḳ -[e]ş żamīr cānāna rāciʿ B, C

[1121] -e müctelibe -[m] żamīr-i mütekelim-i vaḥde: -e müctelibe -[m] żamīr-i mütekelim-i vaḥde zi-edāt-ı ibtidā B, C -e müctelibe D

[1122] ḳonmadıġı: ḳonmadıḳları D

[1123] Sineklerin ömrü kırk gecedir ve tüm sinekler ateşin içindedir, arı hariç.

[1124] siñegiñ nāra duḫūli: siñek nāra dāḫil olmaḳ B, C

[1125] üzerlerine: üzerine B, C, D

(17) **bā-** edāt-ı muṣāḥabet ʿArabīde maʿa gibi[1126] **ḫadeng** oḳ **ḫ'īş** kendi (18) **çün** edāt-ı taʿlīl **peykān** demren **ḫūn** ḳan **-ī** edāt-ı nisbet (19) **-n** nisbeti müʾekked **şikār** ṣayd u av **sūḫte** yaḳmış (20) **dil** göñül **ġamgīn** ġuṣṣanāk **-rā** edāt-ı mefʿūl **ki** edāt-ı taʿlīl (21) **mīsāzed** düzer **kebāb** biryān.

131

(1) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānān kendi ġamze oḳıyla çünki ḳanlı demreni ṣayd u şīkārda[1127] (2) ġuṣṣanāk göñülleri yaḳmış zīrā kebāb düzer yaʿnī göñülleri yaḳmaḳdan maḳṣūdı (3) kebāb yapmaḳdır ḫulāṣası[1128] böyle cefākār u bī-raḥm bir nigārdır.

Nīst ān meh-rā Selīmī şīve-i mihr u vefā
Gerçi mīdāned be-her mūyeş dü-ṣad nāz ü ʿitāb

(6) **nīst** yoḳdur **ān** ol **meh** ḳamer u[1129] ay cānāndan müsteʿārdır **-rā** (7) ʿalāmet-i mefʿūl[1130] **şīve** ṭarz u reviş **mihr** merḥamet **vefā** ʿahd (8) ü peymānı naḳż eylemeyüp muḥāfaẓa eylemek maʿnāsınadır[1131] **mīdāned** bilür (9) **her** edāt-ı ḥaṣr **mūy** ḳıl **-[e]ş** żamīri cānāna rāciʿ **dü** iki (10) **ṣad** yüz **nāz** cilve vü istiġnā **ʿitāb** serzeniş ü tevbīḫ.[1132]

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm ol meh-ṭalʿat maḥbūba merḥamet daḫi vefā ṭarz (12) u revişi yoḳdur egerçi vücūdunda her ḳılı ikiyüz istiġnā vü serzeniş (13) bilür yaʿnī vefāya rāġıb degildir ammā cefāsı pek mükemmeldir.

Ġazel 23

Feilātün/ mefāilün/ feilün

[1126] ʿArabīde maʿa gibi: -B, -C
[1127] ṣayd u şīkārda: avda D
[1128] ḫulāṣası: ḫulāṣa D
[1129] ḳamer u: -D
[1130] ʿalāmet-i mefʿūl: edāt-ı mefʿūl D
[1131] maʿnāsınadır: -D
[1132] serzeniş ü tevbīḫ: tevbīḫ ü serzeniş D

Būse ey cān çeşm medār ez-leb

Yaʿni ez-bī nişān nişān me’ṭleb

(17) **būse** ḳuble vü öpmek **çeşm** ümīd **medār** ṭutma **leb** dudaḳ (18) **bī-** edāt-ı nefy **nişān** ʿalāmet **meṭaleb** isteme.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān maḥbūbuň dudaġından būse ümīd ṭutma yaʿnī (20) nişānsız olan şeyden nişān isteme ḫulāṣa cānānıň aġzı (21) ziyāde küçük oldığından noḳṭa-i mevhūme gibidir bu ṣūretde dudaḳlarını[1133]

132

(1) ḳande bulup taḳbīl ideceksin böyle vāhī vü ʿabeş sevdāda bulunma.

Nā-çeşīdest şerbet-i ġam-ı tü

Dil be-teng āmede zi-ʿayş u ṭarab

(4) **nā-çeşīdest** ṭatmamışdır **ġam** ġuṣṣa vü endūh **tü** sen **dil** (5) göňül **teng** dar u mużṭarib **āmede** gelmiş **zi-** edāt-ı ibtidā[1134] **ʿayş** (6) zindegānī vü dirlik[1135] **ṭarab** sürūr u feraḥ.[1136]

(7) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān göňül seniň ġamıň şerbetini ṭatmamışdır maʿa-mā-fih (8) zindegānīden ve sürūr u feraḥdan darlıġa gelmişdir yaʿnī ey maḥbūb seniň (9) ġamıňı ṭatmadan muḳaddem göňül mużṭaribdir ṭatdıḳdan soňra ʿacabā ne ḥāl kesb idecekdir.

Beski ḥayrān-ı zülf u rūy-ı tü’m

Neşināsem ṣabāh-rā ez-şeb

[1133] dudaḳlarını: -D

[1134] edāt-ı ibtidā: min maʿnāsına B, C

[1135] vü dirlik: -B, -C

[1136] sürūr u feraḥ: feraḥ u sürūr D

(12) **beski** çoḳdan **ḥayrān** mütaḥayyir **zülf** cebhe üzerinde olan ṣaç (13) **rūy** vech ü yüz[1137] **tü** sen **neşināsem** aňlamam **ṣabāḥ** fecr-i ṣādıḳ (14) **-rā** edāt-ı mefʿūl **şeb** gice.

(15) Maḥṣūl-i beyt: Ey cānān çoḳdan seniň zülfünüň ve yüzünüň ḥayrānıyım (16) fecr-i ṣādıḳı giceden aňlamam yaʿnī derd-i ʿaşkıňla ol derece ḥayrān (17) u sergerdānım ki giceyi gündüzden farḳ u temyīze iḳtidārım yoḳdur.

Türk-i çeşmet çi fitnehā efgend
Hem be-mülk-i ʿIrāḳ hem be-ʿArab

(20) **Türk** Ḫıṭā vü Ḫoten ve deşt-i Ḳıpçaḳ ḫalḳına dinür ki[1138] anlarıň ʿādetleri (21) ġāret ü yaġmādır[1139] bu münāsebetle şu makāmda Türk yaġmacı maʿnāsınadır.

133

(1) **çeşm** göz **fitne** fesād **efgend** bıraḳdı[1140] **mülk** memleket **ʿIrāḳ** ikidir (2) ʿIrāḳ-ı ʿArab, Baġdād ʿIrāḳ-ı ʿAcem, Iṣfahān burada maḳṣūd ṣānīdir **hem** daḫi (3) **ʿArab** maʿrūf.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň yaġmacı gözüň ne fitneler bıraḳdı hem Iṣfahān (5) hem ʿArabistān'a[1141] yaʿnī ʿuṣṣāḳıň bir naẓarda ʿaḳl u sāmānını yaġmā ile[1142] gūnāgūn (6) fesādlar ilḳā eylediň.[1143]

Tāc ez-terk-i cāh cūy Selīm
Mekün ammā be-terk-i ʿaşḳ v'edeb

[1137] vech u yüz: yüz u vech C

[1138] dinür ki: dirler ki B, C, D

[1139] ġāret ü yaġmādır: ticāret ü yaġmādır D

[1140] bıraḳdı: bıraḳdı be- edāt-ı ilṣāḳ yāḫūd ẓarf B, C

[1141] hem Iṣfahān hem ʿArabistāna: hem ʿIrāḳ hem ʿArab memleketine B, C hem Iṣfahān hem ʿArab memleketine D

[1142] sāmānını yaġmā ile: sāmānını alup yaġmā itdi B, C

[1143] eylediň: eyledi B, C

(9) **tāc** mülūk-i ḳadīme[1144] maḫṣūṣ başa giyilen nesnedir ki muraṣṣaʿ vü mücevher (10) ü müzeyyen idi **cāh** manṣıb **cūy** ṭaleb eyle ve iste **mekün** (11) eyleme **edeb** ẓarāfet ü uṣluluḳ ḫulḳ ile ḥüsn-i muʿāmele ve luṭf-ı mücāmele.[1145]

(12) Maḥṣūl-i beyt: Ey Selīm tācı manṣıb[1146] terkinden ṭaleb eyle ammā ʿaşḳ u edebiñ (13) terkini eyleme.

Ḳıṣṣa: Ḫulefā-yı ʿAbbāsiyeden Harūnu'r-Reşīd geşt ü güẕār (14) ider iken deryā kenārında birāderi Behlūl-i Dānā'yı görmüş ki köhne libāsına (15) yama vaż' ider dimiş ki ey Behlūl nedir bu ḥāl ḫulefā yanında beni maḥcūb (16) itdiñ Behlūl elinde olan igneyi[1147] deryāya atar balıḳlara ḫiṭāben (17) benim sūzenimi[1148] getürüñ dir derḥāl deñiz ḳarışup bir balıḳ igneyi[1149] (18) aġzına alup Behlūl'üñ öñüne getürüp bıraḳır ol vaḳt Behlūl dir ki[1150] (19) sen beni evliyā nezdinde şermsār itdiñ ki ḥayvānata emriñ nāfiẕ degildir (20) ḫulāṣa-i kelām ṣāḥib-i dīvān Selīm Ḫān[1151] ḥażretlerine salṭanat-ı ẓāhiriyeden (21) istiġnā[1152] gelüp salṭanat-ı bāṭıniyeye daḫi nā'il olmaḳ ile leẕẕetini ṭatmaḳ[1153]

134

(1) ister ancaḳ bu leẕẕetden daḫi ṭatdığı cenāzesi yıḳanır iken iki defʿa (2) ṣaġ eliyle setr-i ʿavret itdigi meşhūr u mütevātir olan kerāmetinden (3) münfehim olmuşdur *raḥmetu'llāhi ʿaleyhi raḥmeten vāsiʿaten.*[1154]

[1144] mülūk-ı ḳadīme: pādişāhān-ı ḳadīme B, C pādişāhdan ḳadīme D

[1145] luṭf-ı mücāmele: luṭf-ı münāveleden ʿibāretdir B, C

[1146] tācı manṣıb: tāc-ı manṣıb B, C, D

[1147] igneyi: sūzeni B, C, D

[1148] sūzenimi: ignemi B, C, D

[1149] igneyi: sūzeni B, C, D

[1150] dir ki: dirler ki B, C, D

[1151] ṣāḥib-i dīvān Selīm Ḫān: ṣāḥib-i dīvānB, C ṣāḥib-i dīvān sulṭān Selīm Ḫān D

[1152] istiġnā: ġınā B, C, D

[1153] ile leẕẕetini ṭatmaḳ: -D

[1154] Allahın onun üzerine pek çok rahmeti vardır.

Ġazel 24

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Fikr mīkerdem şebī k'ān māh-rā bīnem be-ḫāb
Men derīn būdem ki nā-geh şüd ṭulūʿ-ı āfitāb

(7) **fikr** endīşe **mī** edāt-ı ḥikāye **kerdem** eyledim **şebī** bir gice **ki** edāt-ı (8) beyān **ān** ism-i işāret[1155] **māh** ḳamer u ay[1156] **-rā** edāt-ı mefʿūl **bīnem** görürüm (9) **be-** edāt-ı ẓarf[1157] **ḫ'āb** rūʾyā **men** ben **der-** edāt-ı ẓarf[1158] **īn** ism-i (10) işāret ḳarībe mevżūʿ **būdem** idim[1159] **nā-geh** nā-gāhdan muḫaffef[1160] aňsızın (11) **şüd** oldı **ṭulūʿ** doġmaḳ **āfitāb** güneş.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Ben fikr iderdim ki ol ḳamer-talʿat maḥbūbı bir gice rūʾyāda göreyim (13) ben bu fikrde idim ki aňsızın güneş ṭulūʿ itdi.

Veh çi ḥālest īn ki ān kāfir zi-istiġnā-yi ḥüsn
Ṣad süḫan ger pürsemeş hergiz nemīgüyed cevāb

(16) **veh** ḥayf ü teʾessüf **çi** ne **ḥāl** insānıň nefsi ve bedeni ve vaṣfı (17) olan umūr-ı müteġayireden muḫtaṣ olan heyʾet u keyfiyete ıṭlāḳ olunur (18) **īn** bu **ki** edāt-ı taʿlīl **kāfir** sātir[1161] **istiġnā** iḥtiyacsız u bī-niyāz (19) **ḥüsn** güzellik **süḫan** söz **pürsem** suāl iderim **hergiz** aṣla **nemīgüyed** söylemez.

(20) **Maḥṣūl-i beyt:** Teʾessüf bu ne keyfiyetdir ki ol cefākār maḥbūb güzellik bī-niyāzlıgından (21) eger yüz söz sūal ider isem aṣla cevāb virmez yaʿnī benden müstaġnī

[1155] ism-i işāret: ism-i işāret baʿīde mevżūʿ B, C
[1156] u ay: -D
[1157] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1158] der- edāt-ı ẓarf: -B, -C, -D
[1159] idim: idim ki edāt-ı rabṭ D
[1160] nā-gāhdan muḫaffef: -B, -C, -D
[1161] sātir: sātir ü cefākār D

(1) oldığından cevāb virmege tenezzül eylemez.[1162]

Baʿde-zīn elḳāb ber-nām-ı perī rūyān künend
Ānçe mīgūyend şāhān-rā kes-i ʿālī-cenāb

(4) **baʿde-zīn** bundan soñra **elḳāb** laḳabıñ cemʿidir bir ādemiñ ism-i aṣlīsinden (5) ġayrı müsemmaʿ oldığı ismdir bu daḫi üç güne olur laḳab-ı teşrīf (6) ve laḳab-ı taʿrīf ve laḳab-ı tasḫīfdir. Maḫlaṣ-ı şuʿarā nevʿ-i ṣānīdendir ve menhī (7) olan nevʿ-i ṣālisdir **nām** ism **perī** maʿrūf bir maḫlūḳdur müsellim ü muvaḥḥiddirler (8) uçduḳları ecilden ḳanatlı tesmiye olunmuşdur zīrā perī ḳanatlı dimekdir (9) ve āfitāb maʿnāsına da geldigi[1163] muʿteber luġat kitāblarında mesṭūrdur **rūy** (10) yüz **-ān** edāt-ı cemʿ **künend** iderler **ānçe** ol nesne **mīgūyend** (11) söylerler **şāhān** şāhıñ cemʿidir şehriyār[1164] **kes** kimse.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Bundan ṣoñra āfitāb yüzli maḥbūblarıñ ism-i aṣlīleri üzere (13) laḳab vażʿ ideler ol nesneyi ki şāhlara ʿālī-cenāb kimse söylerler (14) yaʿnī bu perī çehreli maḥbūblar ḥüsnlerine şehriyārları[1165] daḫi meftūn (15) eylediklerinden şehriyārlara[1166] ʿālī-cenāb didikleri gibi bunlara daḫi (16) ʿālī-cenāblıġı[1167] telḳīb ideler.

Bih ki ḫūn kerded dilem ez-gül-ruḫān tā key keşed
Geh belā gāhī cefā geh ḫışm u geh nāz u ʿitāb

[1162] eylemez: itmez D
[1163] maʿnāsına da geldigi: maʿnāsına daḫi geldigi B, C maʿnāsına geldigi D
[1164] şāhıñ cemʿīdir şehriyār: şāhıñ cemʿī şehriyār B, C pādişāhıñ cemʿīdir D
[1165] şehriyārları: şāhları B, C, D
[1166] şehriyārlara: şāhlara B, C, D
[1167] ʿālī-cenāblıġı: ʿālī-cenāb B, C

(19) **bih** evlā vü iyü **ḫūn** ḳan **kerded** olur **dil** göñül **gül-ruḫ** gül yaňaḳlı (20) **tā key** ḳaçana dek **keşed** çeker şu beytiň mıṣrāʿ-ı ṯānīsinde üç ʿaded (21) geh kelimesi vardır üçi daḫi kāfıň fetḥiyle gāhdan muḫaffef ve vaḳt maʿnāsınadır.

136

(1) **belā** ġam u muṣībet **cefā** cevr **ḫışm** ġażab **nāz** ʿişve **ʿitāb** (2) tevbīḫ ü serzeniş.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Gül yaňaḳlı maḥbūblardan göňlümüň ḳan olması evlādır ḳaçana dek (4) ġāh muṣībet[1168]gāh cevr gāh ġażab gāh cilve[1169] ve gāh serzeniş çeke yaʿnī (5) göňül türli ḥālleri çekmekden ise bārī ḳana bulansun otursun.

Ey Selīm ez-ʿaşḳ der-her zerre ẓāhir dān viṣāl
Nīst ḥarfī baʿde-zīn vāllāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

(8) **ʿaşḳ** ifrāt-ı muḥabbet **her** edāt-ı ḥaṣr **zerre** ḫurde ḳarıncaya ve şuʿāʿ-i (9) şems sebebiyle pencere vü bacalar içre hevāda müselsel toza zerre dirler (10) **ẓāhir** āşikār **dān** bil **viṣāl** vuṣlat **nīst** yoḳdur **ḥarf** (11) her nesneniň ucuna ve kenārına ve sivri ve keskin yerine ve ḥurūf-ı tehecciden (12) birine dinür **baʿde-zīn** bundan soňra **aʿlem** ziyāde bilici **ṣavāb** doġrı.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm ʿaşḳdan her zerrede viṣāli āşikār bil bundan soňra (14) bir ḥarf yoḳdur ki ʿaşḳdan ḫālī olsun daḫi Allahu Teʿālā doġrıya ziyāde (15) ʿālimdir yaʿnīʿaşḳ her zerreye sārīdir ve ḫilḳat-ı ʿāleme bādīdir ādemi (16) maʿmūr ve ʿālemi pür-nūr iden ʿaşḳdır.

Ġazel 25

Müfteilün/ fāilün/ müfteilün/ fāilün

Ey ruḫ-i gül-nāriyet reşk-i meh u āfitāb

[1168] muṣībet: ġam B, C
[1169] cilve: ʿişve B, C

Ḥayf çünān ʿārıż rūz u şeb ender-niḳāb

(20) **ruḫ** ʿiẕār u yaňaḳ[1170] **gül-nār** kiras didikleri mīvedir ve bir aġaç çiçegidir (21) ʿArabīde cülnār ve şevketü'l-Mıṣrī ve Ṣīrāzīler gül-i ṣad-berg dirler.

137

(1) **-ī** edāt-ı nisbet **reşk** ġayret ü ḳısḳanmaḳ maʿnāsınadır **meh** ay **āfitāb** (2) güneş **ḥayf** teʾessüf ü yazıḳ **çünān** öyle **ʿārıż** yaňaḳ **rūz** (3) gündüz **şeb** gice **ender** edāt-ı ẓarf **niḳāb** perde vü peçe.[1171]

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān ki şems u ḳameriň ġayret itdigi ve ḳısḳandıġı (5) ṣad-berg gülüne mensūb olan yaňaġıň gice vü gündüz peçe içinde olmaḳ (6) yazıḳdır yaʿnī ʿarż-ı cemāl it[1172] ʿuşşāḳ ṣafā-yāb olsunlar böyle mestūr ṭurmaḳda ne fāʾide var.

Ḥüsn ruḫet gülsitān zülf ber-ū sāyebān
Hemçü murabbā-yı cān ʿaks-i lebet der-şarāb

(9) **ḥüsn** güzellik **ruḫ** yaňaḳ **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **gül** maʿrūf çiçek (10) **-sitān** edāt-ı ism-i mekāndır bu ṣūretde gülistān gül mekānı maʿnāsına[1173] olur (11) **zülf** cebhede olan ṣaç **ber-** edāt-ı istiʿlā **ū** żamīri[1174] ruḫa rāciʿ (12) **sāyebān** gölgelik **hemçü** edāt-ı teşbīh **murabbā** ḫulāsa **cān** rūḥ-ı ḥayvānī (13) **ʿaks** ḳalb eylemek ve çevirmek[1175] **leb** şefe vü dudaḳ **şarāb** bāde vü ṣahbā.[1176]

[1170] ʿiẕār u yaňaḳ: ʿiẕār u yaňaḳ ʿārıż daḫi dirler B, C
[1171] edāt-ı ẓarf niḳāb perde vü peçe: ẓarfiyet içün niḳāb ʿavretler yüzlerine ṭutduḳları perde vü peçeye dirler B, C
[1172] it: it ki B, C
[1173] maʿnāsına: dimek B, C
[1174] żamīri: żamīr B, C
[1175] çevirmek: çevirmek maʿnāsınadır B, C
[1176] bāde vü ṣahbā: ṣahbā vü bāde B, C

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň yaňaġıň gül mekānıdır anıň üzerine zülf (15) gölgelikdir lebleriň şarābı ʿaks itmesi cān ḫulāṣasıdır yaʿnī̇ şarāb (16) lebleriň[1177] ḳızıllığından renk almışdır o sebebden rūḥ-i ḥayvānī̇ gibi laṭī̇f olmuşdur.

Çarḫ-zenānest cān ke'z dehenet bürde kām
V'ez leb-i laʿlet müdām āteş-i ter geşte āb

(19) **çarḫ-zenān** vaṣf-ı terkī̇bī̇dir[1178] çarḫ urıcı dimekdir çarḫ ḥareket-i devriye maʿnāsınadır[1179] (20) **ki** edāt-ı taʿlī̇l **dehen** fem ü aġız **bürde** almış **kām** maḳṣūd u merām (21) **leb** dudaḳ **laʿl** maʿrūf ḳıymetlü cevherdir aʿlāsı Bedaḫşān

138

(1) daġlarında ḥāṣıl olandır şuʿarā leb-i maḥbūbı aňa teşbī̇h iderler **müdām** her vaḳt (2) ve dāʾimā ve muttaṣıl şarāb içmege dirler **ter** yaş **geşte** olmuş **āb** ṣu.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Cān, çarḫ urucı vü devrān idicidir zī̇rā ki seniň femiňden (4) maṭlūbını aldı[1180] daḫi seniň laʿl dudaġıňdan yaş āteş ṣu olmuş yaʿnī̇ (5) dudaġıň şarāba ʿaks idüp hem renk virmiş ve hem de kemāl-i teʾsī̇rinden (6) ṣu gibi eriyüp yaş āteş olmuş.

Nī̇st der-āb gill cüz-i ġam-ı dil ḥāṣılem
Bürde zi-cān u dilem ʿaşḳ-ı tü ārām u ḫ'āb

(9) **nī̇st** yoḳdur **āb** ṣu[1181] **gil** ḳafın kesriyle çamur **cüz** ġayr (10) **ġam** ġuṣṣa vü endūh **ḥāṣıl** her şeyʿiň birazı gitdikden soňra yerinde (11) bāḳī̇ vü ṣābit olanından ʿibāretdir **bürde** götürmüş **dil** göňül (12) **tü** sen **ārām** sükūn u ḳarār **ḫ'āb** uyḳu.

[1177] lebleriň: lebleriniň B, C
[1178] vaṣf-ı terkī̇bī̇dir: vaṣf-ı terkī̇bī̇ B, C
[1179] maʿnāsınadır: maʿnāsına B, C
[1180] aldı: aldım D
[1181] nī̇st yoḳdur āb ṣu: nī̇st yoḳdur der- edāt-ı ẓarfiye āb ṣu D

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim ṣuyumda ve balçığımda göñül ġamından ġayrı bir ḥāṣılım yoḳdur (14) ey cānān seniň ʿaşḳıň cānımdan ve göñlümden sükūn u ḳarārı ve uyḳuyı (15) götürmüşdür yaʿnī saña mübtelā olalı ḫ'āb u rāḥatım münselib olup (16) ʿanāṣırımda hümūm ü ġumūmdan[1182] ġayrı bir şey ḥāṣıl degildir.

Dūr zi-kūyet muḳīm reşk bered ber nesīm
ʿÖmr çünīn-rā Selīm key küned ender-ḥisāb

(19) **dūr** baʿīd ü uzaḳ **kūy** maḥalle **muḳīm** bir yerde durıcı **reşk** (20) ġayret ü ḳısḳanmaḳ **bered** iledir **nesīm** rūzgārıň nefeslenmesine dinür (21) ki ḫoş ve āheste vü mülāyim esmesinden ʿibāretdir **ʿömr** müddet-i ḥayāt

139

(1) **çünīn** böyle **key** ḳaçan[1183] **küned** ider.

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň maḥalleňde muḳīm olmaḳdan uzaḳ olan rūzgārıň (3) āheste[1184] esmesine ḥased ider böyle ʿömri Selīm ḳaçan ʿadd u ḥisāb (4) eyler[1185] yaʿnī rūzgār maḥalleň ḫākine yüzini sürerek mülāyim hübūb itmesine (5) iḳāmetden dūr olan ʿāşıḳ ḳısḳanır ben ki bu şerefden mehcūrum böyle (6) ʿömri ʿömrden taʿdād eylemem.[1186]

Ġazel 26

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

Dil-i pür-ḥasret-i men ābile-i çeşm-i belāst
Ki pür ez-neşter-i ḫār u ġam ḫūn-āb-ı belāst

[1182] hümūm ü ġumūmdan: ġumūm u hümūmdan D
[1183] ḳaçan: edāt-ı istifhām ḳaçan maʿnāsına B, C
[1184] āheste: -B, -C
[1185] eyler: -D
[1186] eylemem: itmem D

(10) **dil** göñül **pür** dolu **ḥasret** fevt olmuş nesneye kemāl-i ārzūdan (11) dirīġ ü teʾessüf eylemek maʿnāsınadır **men** ben **ābile** ḳabarcıḳ ki vücūd-ı (12) ādemīde ẓāhir olur daḫi çiçek ki eṭfāl ü ṣıbyānda çıḳar ʿArabīde (13) cüderī dirler **çeşm** dīde vü göz **belā** ġam u muṣībet **ki** edāt-ı taʿlīl[1187] (14) **neşter** maʿrūf cerrāḥlarıñ ḳan aldıḳları ālet ki Türkīde daḫi neşter (15) dirler **ḫār** diken ki ʿArabīde şevk mürādifidir **ḫūn-āb** ḳanlı ṣu.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim teʾesssüf dolu göñlüm ġam u muṣībet gözünüñ ḳabarcığıdır (17) zīrā ki ġam dikeni neşterinden belā ḳanlı ṣuyı doludur yaʿnī göñlümde firāḳ-ı (18) cānān ġamı neşterinden ḳanlı ṣular dolu ve teʾessüf ziyāde oldığından (19) gözüme ḳabarcıḳ meṣābesindedir ki açılup da göñlümi göremiyor zīrā (20) güşāde olmaġa ḳabarcıḳ mānīʿ oluyor.

Nī zi-dūzaḫ büvedem bīm ne ez-merg elem

140

İn heme sūḫtegi vü ġam u miḥnet ki me-rāst

(2) **nī** edāt-ı nefydir leyse maʿnāsına **dūzaḫ** cehennem **büved** olur **bīm** (3) ḫavf u ḳorḳu **ne** nefy-i ẕevāt ve selb-i ṣıfāt içündür **merg** vefāt (4) **elem** zaḥmet **in** bu **heme** cemīʿan **sūḫtegī** yanmaḳlıḳ sūḫte (5) ism-i mefʿūldür yāʾ maṣdariye lāḥiḳ oldığından maṣdar maʿnāsı virilür (6) **miḥnet** meşaḳḳat **ki** edāt-ı beyān **me-rā** baña maḫṣūṣ.

(7) **Maḥṣūl-i beyt:** Bu yanmaḳlıḳ ve ġam u meşaḳḳat ki baña maḫṣūṣdur ne vefātdan (8) elemim ve ne cehennemden ḫavf u ġamım vardır yaʿnī nār-ı ʿaşḳa yanmaḳ ʿaẕāb-ı şedīd (9) oldığından ḥālet-i nezʿdeki[1188] ıżṭırābdan ve cehennemde olan[1189] ʿaẕabdan ḫavf (10) itmem zīrā ki[1190] nār-ı ʿaşḳa nisbetle cehennem āteşi bir şey degildir.

[1187] edāt-ı taʿlīl: edāt-ı taʿlīl ez- edāt-ı ibtidāmin maʿnāsına B, C edāt-ı taʿlīl ez- edāt-ı ibtidā ʿArabīde min maʿnāsına D

[1188] nezʿdeki: nezʿde olan B, C, D

Der-dilem rāz-ı firāvān velī der-ʿālem
Ehl-i derdī ki be-ū-rā bitüvān güft kücāst

(13) **dil** gönül **rāz** sır **firāvān** ziyāde vü keşīr **velī** lākin **ʿālem** (14) mā-sivā-yı İlāhī mecmūʿ-ı maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur **ehl** ṣāḥib **derd** (15) vecaʿ vü aġrı **ki** edāt-ı istifhām kim dimekdir ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir (16) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **ū** żamīri[1191] ehle rāciʿ **-rā** edāt-ı mefʿūl **bi-** (17) teʾkīd içündür **tüvāngüft** söylemek mümkündür **kücā** ḳande.[1192]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim göñlümde çoḳ sır var lākin ʿālemde derd ṣāḥibi kimdir ki (19) aña söylemek mümkün ola ḳandedir yaʿnī esrār-ı ʿaşḳ nā-cinse söylemek[1193] (20) olmaz farażā söyleseñ kendi ḥāli olmadıġından ḳabūl itmeyüp inkār eyler (21) nite ki Ḥażret-i Mevlānā *yaʿrifunā men kāne min cinsinā ve sāʾiru'n-nāsi le-na munkirūn*[1194] buyurmuşdur.

141

Der-reh-i ʿaşḳ eger ḫāk şüdem men ġam nīst
Cesed-i ḫākī-i men ber-güẕered bād-ı ṣabāst

(3) **reh** ṭarīḳ u yol **ḫāk** türāb u ṭopraḳ **şüdem** oldum **men** ben **ġam** (4) ġuṣṣa vü endūh[1195] **nīst** yoḳdur **cesed** beden **ḫākī** türāba mensūb (5) **ber-güẕered** mürūr ider ve[1196] uġrar **bād** yel **ṣabā** cānib-i şarḳdan seher vaḳti hübūb ider.[1197]

[1189] cehennemde olan: cehennemdeki B, C, D
[1190] ki: -B, -C
[1191] żamīri: żamīr B, C, D
[1192] ḳande: edāt-ı istifhām ḳande B, C edāt-ı istifhām ḳande maʿnāsına D
[1193] esrār-ı ʿaşḳ söylemek: esrār-ı ʿaşḳ söylenmek B, C esrār-ı ʿaşḳı söylemek D
[1194] Bizi kendi cinsimizden olanlar bilir, diğer insanlar bizi inkâr eder.
[1195] ġuṣṣa vü endūh: ġuṣṣa vü keder D
[1196] mürūr ider ve: -B, -C, -D
[1197] hübūb ider: hübūb iden yele dirler B, C

(6) Maḥṣūl-i beyt: Ṭarīḳ-i ʿaşḳda eger ṭopraḳ oldum ise ġam yoḳdur benim türāba mensūb (7) olan bedenime bād-ı ṣabā uġrar yaʿnī ḫāk ile yeksān oldığım cihetle cānān (8) ṭarafından esen ṣabā yeli benim ṭarafıma güẕer ider eger mütekebbir ü ḫodbīn ola idim (9) bād-ı ṣabā gelüp benim ḥālimi teftīş itmez idi.

Serv-i men ez-tü Selīmī be-cefā dil n'ebred
Ber-ser-i kūh-i ġam ān sūḫte-dil ehl-i vefāst

(12) **serv** maʿrūf aġaçdır ki yaz u ḳış yapraġını dökmez burada cānāndan (13) müsteʿārdır **men** ben **tü** sen **cefā** cevr **dil** göñül **nebered** (14) ḳaṭʿ eylemez ve kesmez **ser** baş **kūh** kāf-ı ʿArabiyle cebel ü daġ **ġam** ġuṣṣa (15) vü endūh[1198] **ān** ol **sūḫte** yanmış **ehl** ṣāḥib **vefā** ʿahd (16) ü peymānı naḳż itmeyüp muḥāfaẓa eylemek maʿnāsına.[1199]

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey benim maḥbūbum senden vuḳūʿ bulan cevr ile Selīm (18) göñlüni ḳaṭʿ itmez ol yanmış göñülli ʿāşıḳıñ ġam cebeliniñ[1200] üzerinde (19) vefā ṣāḥibidir yaʿnī *ḍarbu'l-ḥabībi zebībun*[1201] didikleri gibi seniñ ṭarafıñdan (20) cevr ü cefā[1202] maḥż-ı ṣafādır vefā-dār oldığımı herkes görüp bilsün içün (21) cebel gibi mürtefiʿ maḥalde oturup ṭarīḳ-i ʿaşḳda ṣābit-ḳadem[1203] oldığımı

142

(1) ḫalḳa irāʾe ile iʿlām ü[1204] iʿlān iderim.

Ġazel 27

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

[1198] ġam ġuṣṣa vü endūh: -D
[1199] maʿnāsına: maʿnāsınadır B, C, D
[1200] cebeliniñ: cebeli B, C
[1201] Sevgiliden gelen eza ve cefa safadır.
[1202] cefā: cefā baña B, C, D
[1203] ṣābit-ḳadem: ṣābit B, C
[1204] iʿlām ü: -B, -C

Be-tekellüm neküşāyī leb u müşkil ḥālīst
Yek süḫan gū ki der-īn daġdaġa mā-rā fālīst

(5) **tekellüm** söz söylemek **neküşāyī** açmazsın **leb** dudaḳ **müşkil** (6) mültebis ü müştebeh **yek** bir **süḫan** söz **gū** söyle **ki** (7) edāt-ı taʿlīl **der-īn** bunda **daġdaġa** bir ādeme ḳocunacaḳ sözler ile (8) ṭaʿn eylemek ve ġıcıḳlanmaḳ[1205] maʿnāsınadır **mā-rā** bize **fāl** ṭīre muḳābilidir (9) ki lisānımızda daḫi fal dirler uġur ṭutmaḳ maʿnāsına.

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān söz söylemege dudaḳ açmazsın mültebis (11) bir ḥāldir bir söz söyle zīrā bu ḳocunmaḳda bize uġur ṭutmaḳdır (12) yaʿnī hemān söyle ḳocunacaḳ söz olur ise bile[1206] bize uġurlıdır.

Naʿl ger bürdem ü ṣad dāġ biyābī çi ʿaceb
Ki be-pāy-i dilem īn hem zi-ġamet ḫalḫālīst

(15) **naʿl** ayaḳ ḳabı **bürdem** götürdüm **ṣad** yüz **dāġ** insānıň ve ḥayvānıň (16) cesedine āteş ve yāḫūd ḳızmış demür ile yaḳdıḳları dāġ ki[1207] ʿArabīde (17) key dirler ol vāsıṭa ile nişāna da dāġ dinür[1208] **biyābī** bulursın (18) **çi** ne **ʿaceb** taʿaccüb olunacaḳ şey **ki** edāt-ı taʿlīl **pāy** ḳadem ü ayaḳ (19) **dil** göňül **īn** bu **hem** daḫi **ġam** ġuṣṣa vü keder[1209] **ḫalḫāl** ayaḳ (20) bilezikleridir ki[1210] ʿArabīstānda müteʿārifdir gümüşden düzilür.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Ayaḳ ḳabını iledir isem ve yüz nişān bulur iseň taʿacccüb

143

(1) olunacaḳ nedir zīrā göňlümüň ayaġında bu daḫi seniň ġam-ı ʿaşḳıňdan bir bilezikdir (2) yaʿnī ey cānān seni celb içün bunca zamān ṭabankeş gezdigimden

[1205] Metinde gayın harfiyle yazılan sözcük kaf harfiyle kıcıklanmak şekliyle de yazılır.
[1206] ḳocunacaḳ söz olur ise bile: ḳocunacaḳ söz bile olur ise B, C, D
[1207] ki: -B, -C
[1208] dinür: dirler B, C, D
[1209] ġuṣṣa vü keder: ġuṣṣa vü endūh B, C ġuṣṣa D
[1210] bilezikleridir ki: bilezikleri B, C bilezikleri ki D

ayaġımda (3) ḥāṣıl olan yanığı nişānelerini ayaḳ ḳabını çıḳardığımda[1211] bulur iseñ (4) taʿaccüb olunacaḳ şey degildir zīrā seniñ ġam-ı ʿaşḳıñdan bu yanığı nişāneleri (5) göñlümüñ ayaġında daḫi bir bilezikdir ki benim iftiḫarımı mūcibdir zīrā seniñ ṭarīḳīñde[1212] (6) iktisāb itdim.

Z'āteş ʿārıż u ʿaks-i lebet ey ḫusrev-i çīn
Ḫaṭṭ-ı ser-sebz-i tü gūyā ki nişān-ı ʿālīst

(9) **āteş** Fārsīdir Türkīde od ʿArabīde nār dirler **ʿārıż** yañaḳ (10) **ʿaks** ḳalb itmek ve çevirmek **leb** dudaḳ **ḫusrev** şehriyār[1213] (11) **Çīn** meşhūr memleket adıdır **ḫaṭ** henüz görünmüş ṣaḳal ve tāze (12) bitmiş bıyıḳ **ser-sebz** devlet ü niʿmet **tü** sen **gūyā** meṣelā **nişān** ʿalāmet.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Çīn şāhı seniñ dudaġınıñ ʿaksinden ve yañaġınıñ (14) āteşinden devletli tāze[1214] bitmiş bıyıġıñ gūyā ki nişān-ı ʿālīdir yaʿnī henüz (15) görünmüş ṣaḳalıñ ile tāze[1215] bıyıḳlarıñ güzeller şāhı oldığıña bir ʿalāmetdir (16) niteki dimişlerdir.

Beyt[1216]: *Çār-deh sāle gerçi maḥbūbest*
Bīst sāle civān maṭlūbest[1217]

(17) yaʿnī on dört yaşında daḫi egerçi[1218] maḥbūbdur ancaḳ yigirmi yaşında dört ḳaşlı (18) oldığı vaḳtde civān maṭlūbdur.

Raġbet-i küşten-i ʿuşşāḳ büved çeşm-i türā

[1211] çıḳardığımda: çıḳardığım vaḳt D
[1212] ṭarīḳīñde: ṭarīḳ-i ʿaşḳıñda D
[1213] şehriyār: şāh B, C, D
[1214] devletli tāze: devletli ve niʿmetli yeni B, C
[1215] tāze: yeñi B, C
[1216] Beyt: -B, -C, -D
[1217] Her ne kadar on dört yaşındaki (güzel) sevilse de/ Yirmi yaşındaki genç talep edilir.
[1218] egerçi: -B, -C, -D

ʿAceb īnest ki der-ḳatl-i menet ihmālīst

(21) **raġbet** meyl **küşten** ḳatl itmek **büved** olur **çeşm** göz **türā**

144

(1) seniň **ʿaceb** taʿaccüb **īnest** budur **ki** edāt-ı taʿlīl **ḳatl** öldürmek[1219](2) **ihmāl** bir nesneyi raġbet ü iltifāt eylemeyüp boşlamaḳ maʿnāsına.[1220]

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān ʿuşşāḳı ḳatl eylemege seniň gözüniň meyli vardır (4) taʿaccüb budur ki benim ḳatlimde ihmāl ider yaʿnī[1221] mādām ki ʿuşşāḳı ḳatle maʾildir (5) ʿacabā benim ḳatlimi niçün teʾḫīr ider buňa sebeb nedir bilemem.[1222]

Hīç dānī ki Selīmī ki büved der-reh-i ʿaşḳ
Derdmendī be-ser-i kūy-i belā abdālīst

(8) **hīç** maʿdūm u endek **dānī** bilür misin[1223] **ki** edāt-ı beyān **ki** (9) edāt-ı istifhām **büved** olur **reh** ṭarīḳ **derd** vecaʿ vü aġrı **-mend** (10) edāt-ı nisbetdir dāʾimā āḫir kelimeye[1224] lāḥiḳ olur **-ī** edāt-ı vaḥdet **be-** (11) edāt-ı ẓarf[1225] **ser** baş **kūy** maḥalle **belā** ġam u muṣībet **abdāl** (12) evliyāu'llāh zümresinden[1226] bir cemāʿatdir ki Ḥażret-i Ḥaḳ celle ve ʿalā anları (13) arzında iḳāmet yaʿnī baʿż-ı taṣarruf-ı ḫalḳ[1227] żımnında iẕn-i maʿnevī ile maẓhar-ı (14) ḫilāfet ider ve anlar dāʾimā yetmiş nefer olurlar ḳırḳ

[1219] öldürmek: öldürmek men ben B, C, D
[1220] maʿnāsına: maʿnāsınadır B, C
[1221] yaʿnī: -D
[1222] bilemem: bilmem D
[1223] bilür misin: bilürsin B, C, D
[1224] āḫir kelimeye: āḫire B, C
[1225] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1226] evliyāu'llāh zümresinden: evliyāu'llāh zümresinde B, C evliyāu'llāhdan D
[1227] baʿż-ı taṣarruf-ı ḫalḳ: baʿż-ı taṣarruf-ı meṣāliḥ-i ḫalḳ B, C, D

neferi arż-ı Şām'da (15) ve otuzı bilād-ı sā'irede olur içlerinden birisi intiḳāl eyledikde (16) sā'ir nāsdan birini intiḫāb ile anıň yerine iḳāme vü iclās[1228] iderler.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān hīç bilür misin ki ṭarīḳ-i ʿaşḳda Selīm kimdir belā (18) maḥallesi başında bir derdmend[1229] abdāldır yaʿnī Selīm'i bilmek ister iseň (19) belā vü muṣībete mübtelā bir derdli[1230] abdāldır.

Ġazel 28

Müfteilün/ fāilün/ müfteilün/ fāilün

Ḫāk-i reh-i miḥnetem hicr günāh-ı menest

145

Ebr-i belā ber-serem çetr-i siyāh-ı menest

(2) **ḫāk** türāb u ṭopraḳ[1231] **reh** ṭarīḳ **miḥnet** zaḥmet **hicr** bir ādemden (3) dostlıġı ve ülfeti kesmek maʿnāsınadır **günāh** cürm ü ẕenb **men** ben (4) **ebr** seḥāb u bulut **ser** baş **çetr** ḫayme vü çadır **siyāh** ḳara.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Zaḥmet ü meşaḳḳat ṭarīḳiniň türābıyım hicrān benim günāhımdır (6) başım üzerine belā bulutı benim ḳara çadırımdır yaʿnī hicrān-ı yārāna (7) mübtelā olup ṭarīḳ-i miḥnet türābı oldıġıma bāʿiṣ benim günāhımdır bu ḥāl (8) min-ṭarafi'llāh baňa terbiyedir ve ḫayme-nişīn olanlarıň niçe ki[1232] dā'imā çadır (9) başları üzerine ise benim daḫi belā seḥābı başım üzerinden eksik olmaz.

Ravża-i Rıḍvān tamām ʿaks-i gül-i ʿaşḳ-ı men

[1228] iclās: iḳʿād B, C. D nüshasında iclās sözcüğünün üstüne iḳʿād yazılmış.

[1229] derdmend: derdli D

[1230] derdli: derdmend D

[1231] ve ṭopraḳ: -B, -C, -D

[1232] oldıġıma bāʿiṣ benim günāhımdır bu ḥāl min-ṭarafi'llāh baňa terbiyedir ve ḫayme-nişīn olanlarıň niçe ki: -C

Germi-i nār-ı cahīm z’āteş-i āḫ-ı menest

(12) **ravża** ça’irlik ü çimenlik ü[1233] cā-be-cā şulu olan yere dinür ki[1234] (13) mürġ-zār taʿbīr olunur burada Rıḍvān ḳarīnesiyle maḳṣūd cennetdir (14) **Rıḍvān** cennetiñ bevvābı **ʿaks** ḳalb itmek ve çevirmek **gül** (15) maʿrūf çiçekdir ʿArabīde verd mürādifidir[1235] **men** ben **germī** ḥarāret (16) **nār** āteş **cahīm** cehennem.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Rıḍvān’ıñ cenneti benim ʿaşḳım gülünüñ ʿaksidir daḫi (18) cehennem āteşiniñ ḥarāreti benim āhımıñ āteşindendir yaʿnī hengām-ı vuṣlatda gül (19) gibi şen ve rūşenligimden cennet daḫi rūşen olur eyyām-ı firḳatde derūnumuñ (20) āteşi cehenneme teʾsīr idüp ḥarāretini teksīr eyler.

(21) Ġam büvedem kūh kūh līk negūyem be-kes

146

(1) Belki belā vü sitem püşt-i penāh-ı menest

(2) **ġam** ġuṣṣa vü endūh **büved** olur **kūh** kāf-ı ʿArabiyle cebel ü daġ (3) **līk** lākin **negūyem** söylemem **belā** ġam u muṣībet **sitem** ẓulm (4) **püşt** ẓahr u arḳa **penāh** ḥimāye vü ḥıfẓ.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Baña daġlar ṣıḳletinde ġam olur lākin kimseye söylemem (6) belki belā vü ẓulm benim arḳa[1236] vü ḥimāyemdir yaʿnī ṭarīḳ-i ʿaşḳda gūnāgūn (7) derd ü ġam ve envāʿ-ı cevr ü sitem vardır bunlara ṣabr u taḥammül itmeyen ʿaşḳ (8) yoluna sülūk eylemesün zīrā cān virmeden cānān ele girmez.

Ger dehem ez-ġuṣṣa cān ser neküşāyem zi-ʿaşḳ
Mertebe-i ʿāşıḳī sırr-ı İlāh-i menest

[1233] çimenlik ü: çimenlikden B, C, D
[1234] ki: ki Farsīde D
[1235] ʿArabīde verd mürādifidir: ʿArabīde vāvıñ fetḥiyle verd dirler B, C, D
[1236] arḳa: arḳam B, C, D

(11) **dehem** viririm **ġuṣṣa** ġam [1237] **ser** baş **neküşāyem** açmam **mertebe** mesned (12) **sır** rāz **İlāh** esmā-yı ḥüsnādandır Maʿbūd maʿnāsına.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger ġam u endūhdan cān virir isem ʿaşḳdan başımı (14) açmam ʿāşıḳlıḳ mertebesi benim sırr-ı İlāhī'mdir yaʿnī türlü ġam u miḥnete dūçār (15) olsam ʿaşḳ-ı cānāndan ferāġat eylemem ʿāşıḳlıḳ mesnedi mevhibe-i (16) İlāhī'dir saʿy ü kesb ile degildir her kimseye naṣīb ü müyesser olmaz.

Ez-ġam-ı māh-ı ruḫeş geşte çü kāhī tenem
V'īn eşer-i Kehkeşān ez-ten-i kāh-ı menest

(19) **māh** ay **ruḫ** yañaḳ **geşte** olmuş **çü** edāt-ı teşbīh (20) **kāh** şaman **-ī** edāt-ı vaḥdet **īn** bu **kehkeşān** rū-yı semāda (21) çekilmiş uzun nesne ki ḥacılar yolı ve şaman uġrısı[1238] dirler be-ġayet

147

(1) ḫurde kevkeblerdir[1239] birbirine ḳarīb vāḳiʿ olmaḳ ile bulut gibi görinür (2) ʿArabīde ehl-i heyʾet mecerre taʿbīr iderler **ten** beden **kāh** şaman **men** ben.

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānıñ yañaġı ayınıñ ġamından bedenim bir şaman gibi olmuşdur (4) felekde görinen şaman uġrısı benim şaman bedenimdendir yaʿnī ḳamer- (5) ṭalʿatiñ sitemi ġamından cismim şaman gibi naḥīf ü żaʿīfdir ḥattā felege (6) ʿaks idüp şaman uġrısı peydā olmuşdur.

Yār güẕeşt ez-Selīm bāz biyāmed be-nāz
Güft Selīmī henūz ber-ser-i rāh-ı menest

(9) **yār** dost **güẕeşt** geçdi **bāz** tekrār[1240] **biyāmed** geldi (10) **nāz** ʿişve vü cilve **güft** didi **henūz** el'ān **ser** baş (11) **rāh** ṭarīḳ u yol.[1241]

[1237] ġam: endūh B, C, D
[1238] uġrısı: uġrısı daḥi B, C
[1239] kevkeblerdir: yıldızlardır B, C, D

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Dost Selīm'den geçdi yine cilve ile geldi didi ki (13) Selīm el'ān benim ṭarīḳim başındadır yaʿnī cānān Selīm'den vazgeçüp (14) yine nāz u istiġnā ile gelüp didi ki ʿāşıḳım Selīm el'ān benim ṭarīk-i (15) ʿaşḳımdadır benim andan vazgeçdigimden içün benden farāġat eylememiş (16) ʿaşḳında s̱ābit-ḳademdir.

Ġazel 29

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Cevr-i ān meh bā-men-i bī-iʿtibār ez-ḥadd güz̲eşt
Cān bideh ey dil ki bi'llāh luṭf-ı yār ez-ḥadd güz̲eşt

(20) **cevr** cefā **ān** ism-i işāret **meh** ḳamer u ay **bā-** edāt-ı ilṣāḳ (21) **men** ben **bī-** edāt-ı nefy **iʿtibār** taʿaccüb eylemek maʿnāsına[1242] **ḥadd**

148

(1) bir şeyʾiñ ġāyet ü müntehāsına dinür **güz̲eşt** geçdi **cān** (2) rūḥ-ı ḥayvānī **bideh** vir **ey** ḥarf-i nidā **dil** göñül **ki** edāt-ı taʿlīl (3) **bi'llāh** Allah'a ḳasem iderim **luṭf** rıfḳ ü mülāyemet ü nevāziş (4) üzere muʿāmele eylemek **yār** dost.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Ol ḳamer-ṭalʿat maḥbūbuñ ben iʿtibārsıza cefāsı (6) ġāyetden geçdi ey göñül cān vir zīrā Allah'a ḳasem iderim ki dostuñ (7) nevāziş ile muʿāmelesi ġāyetden geçdi yaʿnī ʿuşşāḳıñ maḳṣūdı (8) maʿşūḳundan teġāfül ü tecāhül ṭarīḳiyle muʿāmele görmesün de cevr (9) ü cefāsı luṭf u ṣafāsı ikisi de birdir tek ʿāşıḳı ferāmūş eylemesün.[1243]

Nā-demīde mī nümāyed ḫaṭ mirāt-ı ruḫeş
Nāzīkhā-yı ruḫ-ı ān gül-ʿiz̲ār ez-ḥadd güz̲eşt

[1240] tekrār: yine B, C, D
[1241] u yol:-B, -C, -D
[1242] maʿnāsına: maʿnāsınadır ez- edāt-ı ibtidā B, C, D
[1243] eylemesün: itmesün B, C, D

(12) **nā-demīde** bütün büyümemiş **mīnümāyed** görinür **ḫaṭ** henüz görünmüş[1244] (13) ṣaḳala dinür **mirʾāt** āyīne **ruḫ** yaňaḳ **-[e]ş** żamīri cānāna rāciʿ (14) **nāzik** nezāket **-hā** edāt-ı cemʿ **ruḫ** yaňaḳ ʿārıż daḫi dirler **ān** ol (15) **gül-ʿiẕār** gül yaňaḳlı zīrā ʿiẕār ʿArabīde yaňaḳ maʿnāsınadır **güẕeşt** geçdi.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānıň yaňaġı āyīnesinde tāze ṣaḳal bütün büyümemiş (17) görinür ol gül yaňaḳlı maḥbūbuň yaňaġınıň nezāketi ġāyetden geçdi yaʿnī (18) maʿṣūḳumuň yaňaġı henüz tüylenmemişdir kāh gül gibi ḳızarır kāh güneş (19) gibi parlar nezāket ü leṭāfeti nihāyetdedir.

Ṣādmānem kün be-yek ḥarf ey ser-efrāz-ı bütān
Z'ānki endūh u ġam-ı īn ḫāksār ez-ḥadd güẕeşt

149

(1) **ṣādmān** mesrūr **kün** eyle **yek** bir **ḥarf** kelime **ser-efrāz** (2) ser-keş **büt** veṣen ü ṣanem[1245] maḥbūbdan müsteʿārdır **z'ānki** ol sebebden (3) **endūh** ġuṣṣa **ġam** ʿaṭf-ı tefsīridir yaʿnī bu daḫi ġuṣṣa maʿnāsınadır (4) **īn** bu **ḫāksār** ṭopraġa mensūb zīrā ḫāk ṭopraḳ sār daḫi edāt-ı nisbetdir.[1246]

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey maḥbūblarıň ser-keş ü ser-bülendi beni bir kelime ile mesrūr eyle (6) ol sebebden ki bu ṭopraġa mensūbuň ġam u ġuṣṣası ġāyetden geçdi yaʿnī (7) vuṣlat vaʿdine dāʾir bir kelām söyle de ḫāk ile yeksān olan (8) ʿāṣıḳ-ı bī-çāreň memnūn olsun.

Ṣad cefā güftī bibīn ez-men ki bīnī yek vefā
Bī-vefā-yi men cefā-rā ḫod şümār ez-ḥadd güẕeşt

[1244] görünmüş: görünmüş tāze B, C

[1245] veṣen ü ṣanem: ṣanem ki B, C, D

[1246] ṭopraġa mensūb zīrā ḫāk ṭopraḳ sār daḫi edāt-ı nisbetdir: ḫāḳ ṭopraḳ ve sār edāt-ı nisbet bu ṣūretde maʿnā ṭopraġa mensūb B, C ḫāḳ ṭopraḳ ve sār edāt-ı nisbet bu ṣūretde ṭopraġa mensūbdimekdir D

(11) **ṣad** yüz **cefā** cevr **güftī** söyledin **bi-** teʾkīd içündür (12) **bīn** gör **men** ben **bīnī** görürsin **yek** bir **vefā** ʿahd (13) ü peymānı naḳż itmeyüp muḥāfaẓa eylemek **bī-** edāt-ı nefy **ḥod** taḥsīn-i lafẓ (14) içün **şümār** taʿdād u ṣaymaḳ.

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān benden yüz cefā gör ki bir vefā göresin söyledin (16) benim bī-vefā maḥbūbum cefānıň taʿdād u ṣayısı ġāyetden geçdi yaʿnī ey (17) maʿşūḳ yüz cefādan soňra bir vefā idecegini vaʿd eyledin maʿa-mā-fīh (18) vaʿdiňde ṣebāt itmediň zīrā itdigiň cefālarıň taʿdāddan tecāvüz itdi.[1247]

Cüz fiġān u nāle vü zārī nedārem hīç kār
Kārsāzā kārsāzī kün ki kār zi-ḥadd güẕeşt

(21) **cüz** ġayr **fiġān** feryād **nāle** āh u enīn **zārī** iňlemek **nedārem**

150

(1) tuṭmam **hīç** maʿdūm u endek **kār** iş **kārsāz** muvāfıḳ (2) u iş düzici **-ā** nidā içündür **kārsāzī** muvāfaḳat **kün** eyle (3) **ki** edāt-ı taʿlīl **ez-** min maʿnāsına[1248] **ḥadd** bir şeyʾiň ġāyet ü müntehāsına dinür.[1249]

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Āh u enīn ü feryāddan ġayrı hīç işim yoḳdur ey iş (5) düzici baňa muvāfaḳat eyle zīrā iş ġāyetden geçdi yaʿnī ey cānān (6) baňa muḫālefetiň sebebiyle rūz u şeb feryād u fiġān iderim muvāfaḳat eyle (7) zīrā ki feryādım müntehādan geçdi.

Nīst mā-rā fitne ġayr ez-nergis-i yār ey Selīm
Gerçi āşūb u belā-yı rūzgār ez-ḥadd güẕeşt

(10) **nīst** yoḳdur **mā-rā** bize **fitne** ʿaẕāb u miḥnet ü beliyye (11) ve şūriş ü ḳavġa maʿnālarında müstaʿmeldir **nergis** maʿrūf çiçekdir (12) ki[1250] cānānıň dīdesinden

[1247] tecāvüz itdi: tecāvüz itdi yaʿnī ṣayısızdır B, C, D
[1248] min maʿnāsına: edāt-ı ibtidā B, C
[1249] dinür: dirler B, C

müsteʿārdır **yār** dost **āşūb** (13) fitne vü ḳavġa ve her şeyʾiñ ḳarışmasına dirler[1251] **belā** ġam u muṣībet (14) **rūzgār** zamān u cihān ve müddet ü fırṣat maʿnālarınadır.[1252]

(15) **Maḥṣūl-i beyt:** Yāriñ gözünden ġayrı bize ʿaẕāb u miḥnet yoḳdur egerçi (16) zamānıñ belā vü ḳavġası ġāyetden geçdi yaʿnī cihānda muṣībet ü belā ve fitne (17) vü ḳavġa eksik degil ise de[1253] bize teʾṣīr itmez cānānıñ çeşm-i nergisinden (18) ġayrı ḫ'āb u rāḥatımızı selb iden yoḳdur.

Ġazel 30

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

Der-cihān beski be-ġam ṣoḥbet-i men der-peyvest
Bāverem nīst ki cüz-i ġam be-cihān çīzī hest

151

(1) **cihān** dünyā **beski** çoḳdan **ġam** ġuṣṣa vü endūh **ṣoḥbet** ülfet **der-** (2) taḥsīn-i lafẓ içündür[1254] **peyvest** muṭṭaṣıl oldı **bāver** inanmaḳ[1255] **ki** edāt-ı (3) beyān **cüz** ġayr **be-** edāt-ı ẓarf[1256] **çīzī** bir nesne **hest** vardır.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Cihānda çoḳdan benim ülfetim ġama muṭṭaṣıl oldı ġamdan ġayrı (5) cihānda bir nesne oldıġına baña inanmaḳ yoḳdur yaʿnī ben dāʾimā ġam ile ālüfte (6) oldıġımdan cihānıñ ġamdan ġayrı bir sermāyesi oldıġını taṣdīḳ itmem.

Dil pür ez-ḫūn-ı heves kūy-ı selāmet çi künem
Ḳısmet-i mā ki belā āmede ez-rūz-ı elest

[1250] ki: -D
[1251] ḳarışmasına dirler: ḳarışmasınadır D
[1252] maʿnālarınadır: -D
[1253] degil ise de: degilse de B, C
[1254] taḥsīn lafẓ içündür: edāt-ı taḥsīn B, C
[1255] inanmaḳ: inanmaḳ -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde B, C
[1256] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

(9) **dil** göñül **pür** dolu[1257] **ḫūn** dem ü ḳan **heves** ārzū **kūy** maḥalle (10) **selāmet** ʿuyūb u āfātdan berī vü sālim olmaḳ **çi künem** ne iderim **ḳısmet** (11) behre vü naṣīb **mā** biz **ki** edāt-ı taʿlīl **belā** köhne vü fersūde olmaḳ (12) ve çürümek ve ġam u muṣībet maʿnālarınadır[1258] **āmede** gelmiş **rūz** (13) gün **elest** ezel.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Göñül hevā vü ārzūdan ḳan doludur selāmet maḥallesini (15) ne ideyim zīrā ki ezel gününden bizim naṣībimiz ġam u muṣībet gelmişdir yaʿnī (16) göñlümi ḳandan ḫalāṣ itmege ve selāmet bulmaġa saʿy ider isem bī-fāʾidedir (17) zīrā bizim içün belā vü muṣībet taḳsīm-i ezelīdir tebdīl ü taġyīrine çāremiz yoḳdur.

Tā şüd ez-sīne dem-i tīġ-i türā dānistem
Ki diger hicr be-rūyem der-i şādī der-best

(20) **tā** edāt-ı tevḳīt yāḫūd mādām maʿnāsına[1259] **şüd** gitdi **sīne** ṣadr (21) u gögüs **dem** ḳan **tīġ** seyf ü ḳılıç şemşīr daḫi dirler **türā** seniñ

152

(1) **dānistem** bildim **ki** edāt-ı beyān **diger** ġayrı **hicr** bir ādemden dostlıġı ve ülfeti (2) kesmek **be-** edāt-ı ilṣāḳ **rū** yüz[1260] **der** bāb u ḳapu **şādī** sürūr (3) **der-** taḫsīn-i lafẓ içün[1261] **best** baġladı.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim ṣadrımdan seniñ ḳılıcınıñ ḳanı gitdigi vaḳtde bildim ki firḳat (5) benim yüzüme sürūr ḳapusını ḳapadı yaʿnī firḳat ḳılıcı sīnemden ḥasret

[1257] dolu: dolu ez- edāt-ı ibtidā ʿArabīde min maʿnāsına B, C dolu ez- edāt-ı ibtidā ʿArabīde min gibi D

[1258] köhne vü fersūde olmaḳ ve çürümek ve ġam u muṣībet maʿnālarınadır: ġam u muṣībet B, C, D

[1259] yāḫūd mādām maʿnāsına: -D

[1260] yüz: yüz -[e]m edāt-ı mütekellim B, C

[1261] içün: içündür B, C, D

ḳanını (6) aḳıtdığını gördigimde bildim ki ġayrı ʿālemde benim içün sürūr yoḳdur zīrā (7) sürūr seniň viṣāliňledir firāḳ ile olmaḳ mutaṣavver[1262] degildir.

Naḫl-i ümmīd şüd u mihr u vefā bār āverd
Her ḫadengeş ki be-pehlū-yı men-i zār nişest

(10) **naḫl** ḫurmā aġacı **ümīd** emel ü recā vü tevaḳḳuʿ[1263] **şüd** oldı **mihr** merḥamet (11) **bār** mīve **āverd** getürdi **her** edāt-ı ḥaṣr[1264] **ḫadeng** sehm ü oḳ (12) **-[e]ş** żamīri[1265] cānāna rāciʿ **ki** edāt-ı rabṭ[1266] **be-** edāt-ı ilṣāḳ **pehlū** (13) cenb ü yan **men** ben **zār** żaʿīf ü zebūn **nişest** oturdı.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Cānānıň her[1267] ġamze oḳı ki ben żaʿīf ü zebūnuň canibinde (15) oturdı ümīd ḫurmā aġacı oldı ki merḥamet ü vefāyı mīve virdi (16) yaʿnī cānānım ġamze oḳıyla baňa atdığından viṣāle ümīdim tāzelenüp[1268] (17) gūyā derūnumda bir fidan oldı da vefā mīvesini virdi ḫulāṣası (18) bu ḳadar cefāsını vefāya taḥvīl eylemesi meʾmūldür.[1269]

Ey Selīm ez-dil u cān ṭālib-i yārend heme
Ger muḳīm-i ḥarem-i zühd u eger bāde-perest

(21) **dil** göňül **cān** nefs-i nāṭıḳa **ṭālib** isteyici **yār** dost

153

[1262] mutaṣavver: melḥūẓ u mutaṣavver B, C
[1263] vü tevaḳḳuʿ: -B, -C, -D
[1264] edāt-ı ḥaṣr: edāt-ı ḥaṣr Arabīde küll gibi B, C
[1265] żamīri: żamīr B, C, D
[1266] edāt-ı rabṭ: ḥarf-i rabṭ B, C
[1267] her: -B, -C
[1268] tāzelenüp: tāzelendi B, C
[1269] meʾmūldür: meʾmūl-i ḳavīdir B, C, D

(1) **-[e]nd** edāt-ı ḫaber ve cemʿ dir **heme** cemiʿ an **muḳīm** ayaḳ üzere[1270] durıcı **ḥarem** (2) bir nesne bir kimse üzerine memnūʿ[1271] olmaḳ maʿnāsınadır **zühd** bir nesneye (3) raġbetsiz olmaḳ ṣūfīleriñ dünyāya meyl ü raġbetleri olmadığından zāhid (4) dirler **bāde-perest** vaṣf-ı terkībīdir bādeye ṭapıcı ki ser-ḫoş dimekdir.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm cān u göñülden cemīʿ-i ʿālem dostuñ ṭālibidir gerek (6) ṣūfīliḳ ḥareminde durıcı ve gerek bādeye ṭapıcıdır yaʿnī ḫānḳāhda (7) ḥalḳa-i ẕikr-i Hüda olanlar ve ḫarābātda naʿra-i mestāne ile güft ü gūda bulunanlar (8) her biri cānān-ı ḥaḳīḳīyi ṭalebdedir.

Ġazel 31

Mefāilün/ feilātün/ mefāilün/ feilün

Şeh-i memālik-i derdem belā penāh-ı menest
Ġamem ki bī-ḥadd ü pāyān büved sipāh-i men-est

(12) **memālik** memleketiñ cemʿidir bir nesneye istiḳlāl vechi üzere żabṭ (13) eylemege ḳādir olaraḳ ẓafer bulup zīr-i dest-i istīlāya almaḳ maʿnālarınadır (14) ki mālik olmaḳ taʿbīr olunur **derd** vecaʿ vü aġrı **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i vaḥde (15) **belā** muṣībet[1272] **penāh** ḥıfẓ u ḥimāye **men** ben **ki** edāt-ı rabṭ **bī-** (16) edāt-ı nefy **ḥadd** ġāyet ü sınur **pāyān** nihāyet **büved** olur[1273] **sipāh** ʿasker.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Derd memleketiniñ şāhıyım belā benim ḥıfẓ u ḥimāyemdir ġamım ki (18) ġāyet ü nihāyeti yoḳdur benim ʿaskerimdir yaʿnī ʿālemde sıġınacaḳ ve ilticā idecek (19) belādan ġayrı bir yerim yoḳdur ve ġumūm u hümūm alay alay eṭrāfımı iḥāṭa (20) idüp ʿaskerimdir dīger-i muʿīn ve feryād-resim yoḳdur.

[1270] üzere: üzerinde C

[1271] memnūʿ: memnūn C

[1272] muṣībet: ġam u muṣībet D

[1273] büved olur: -D

Şebem zi-revzen eger māh-ı āsumān āyed

154

Cehem zi-cāy taṣavvur künem ki māh-ı menest

(2) **şeb** gice **revzen** pencere **māh** ay[1274] **āsumān** semā vü gök **āyed** (3) gelür **cehem** ṣıçrarım **cāy** yer **taṣavvur** teşekkül **künem** iderim **ki** (4) edāt-ı beyān **māh** ḳamer[1275] cānāndan müsteʿārdır.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Baña eger pencereden felekiñ ayı gelür ise yerimden ṣıçrarım (6) ve teşekkül iderim ki benim ay yüzli mabūbumdur yaʿnī cānānıñ ḥüsn (7) ü melāḥatde ḳamerden farḳı olmadığından pencereden māhıñ ṭulūʿını gördigimde (8) öyle taṣavvur iderim ki benim maʿşūḳumdur.

Dem ez-muḥabbet-i zülfeş zedem ḫaṭāyi şüd
Velīk ʿafv-ı tü efzūnter ez-günāh-ı menest

(11) **dem** nefes **muḥabbet** ṣohbet **zülf** cebhede olan ṣaç **zedem** ururum (12) **dem zedem** tekelllüm itdim maʿnāsınadır[1276] **ḫaṭā** ʿArabīde ṣavābıñ żıddı (13) yaʿnī yañlış maʿnāsına[1277] Fārsīde bir memleket adıdır ki bī-miṯl maḥbūbları (14) vardır[1278] ve ṣaḥrāsında āhu-yı müşg olur dirler[1279] **-i** edāt-ı vaḥdet (15) yāḫūd tenkīr içündür **şüd** oldı **līk** lākin[1280] **ʿafv** maḥv (16) u ṭams ve terk-i ʿuḳūbet **tü** sen **efzūn** ziyāde **-ter** edāt-ı (17) tafḍīl **günāh** cürm ü ẕenb.

[1274] ay: ḳamer u ay B, C ḳamer D
[1275] ḳamer: ay B, C
[1276] maʿnāsınadır: dimekdir B, C, D
[1277] maʿnāsına: maʿnāsına ve B, C
[1278] vardır: olur B, C, D
[1279] olur dirler: olur imiş dirler B, C var imiş dirler D
[1280] lākin: istidrāk içündür B, C, D

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān, seniň zülfünüň muḥabbetinden tekellüm itdim bir ḫaṭādır (19) oldı lākin seniň ʿafvıň benim günāhımdan ziyāde[1281] yaʿnī sen bir ʿālī-cenāb (20) oldığıňdan seniň ḥāliňden baḥṣ itmek benim ḥaddim degildir bu beytde ḫaṭā (21) taʿbīrinde īhām vardır[1282] yaʿnī seniň zülfüň Ḫaṭā[1283] memleketinde müşk āhūsuna

155

(1) mensūbdur göbek miskiniň[1284] rāyiḥası laṭīf ise seniň elṭāfdır.

Zi-dūd-ı dil varakī nakş kerdeem sūyet
Ḳabūl sāz ki ser-nāme-i siyāh-ı menest

(4) **dūd** tütün **dil** göňül **varaḳ** kaġıd **nakş** bir nesneyi iki (5) yāḫūd birḳaç renkler ile alaca eylemek maʿnāsınadır **kerdeem** eylemişim (6) **sūy** cihet ü ṭaraf **sāz** düz ve eyle[1285] **ki** edāt-ı taʿlīl (7) **ser-nāme** mektūb **siyāh** ḳara.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň ṭarafıňa bir kaġıd ki göňül tütününden naḳş (9) eylemişim ḳabūl eyle zīrā benim ḳara mektūbumdur yaʿnī sāʾir mektūblar gibi (10) mürekkeb ile yazılmamışdır göňlümüň[1286] tütünüyle naḳş olunup cānib-i ʿālīňize (11) taḳdīm olunmuşdur benim baḫt-ı siyāhımıň mektūbı oldığından luṭf-ı celīliňiz[1287] ile ḳabūl eyle.

Be-rāh-ı ʿaşḳ-ı tü cānān besī belā dīdem
Henūz tā zi-firāket çihā be-rāh-ı menest

[1281] ziyāde: ziyādedir B, C daha ziyādedir D
[1282] vardır: var D
[1283] Bu kelime metinlerde "Hıta" olarak da geçmektedir
[1284] göbek miskiniň: misk göbeginiň B, C, D
[1285] eyle: yap B, C
[1286] göňlümüň: göňlüm B, C
[1287] luṭf-ı celīliňiz: luṭfuňuz D

(14) **be-** edāt-ı ẓarf[1288] **rāh** ṭarīḳ u yol **tü** sen[1289] **bes** çoḳ **belā** muṣībet[1290] (15) **dīdem** gördüm **henūz** el'ān **tā** edāt-ı ʿarż **zi-** edāt-ı ibtidā[1291] **firāḳ** (16) hicrān u ayrılıḳ **çihā** neler çi edāt-ı istifhām hāʾ daḫi edāt-ı cemʿ dir.[1292]

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň ʿaşḳıň ṭarīḳinde neler gördüm seniň (18) firāḳıňdan el'ān benim yolumda[1293] neler vardır yaʿnī ṭarīḳ-i ʿaşḳ ġamlı ve belālı (19) bir yoldur her kimse ṣabr u taḥammül idemez bu ṭarīḳe sülūk iden kimseye (20) ṣabr-ı Eyyūb[1294] lāzımdır tā ki āyīne-i maṭlūb, rū-nümā olsun.

Selīm ber-ser-i rāheş be-hāk yeksān şüd[1295]

156

Revā büved ki negūyed ki ḫāk-i rāh-ı menest

(2) **ser** baş **rāh** ṭarīḳ u yol **-[e]ş** żamīr cānāna rāciʿ **ḫāk** türāb u ṭopraḳ (3) **yeksān** berāber **şüd** oldı **revā** lāyıḳ u sezā **büved** olur **ki** edāt-ı beyān (4) **negūyed** söylemez.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Selīm cānānıň yolı başında ṭopraḳ ile berāber oldı lāyıḳ (6) olur mı ki benim yolumuň ṭoprağıdır söylemeye yaʿnī cānāna ḥürmeten ü taʿẓīmen (7) yolı üzerinde yatup türāb ile berāber oldı şu ʿāṣıḳım benim ṭarīḳ-i ʿaşḳımıň (8) ṭoprağıdır dimez ki şu luṭf u iltifātına dünyā vü mā-fī-hā ḳıymet olmaya.

Ġazel 32

Mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün/ mefāīlün

[1288] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[1289] sen: sen cān cānān -e nidā içündür B, C

[1290] muṣībet: ġam u muṣībet B, C, D

[1291] edāt-ı ibtidā: min maʿnāsına D

[1292] neler çi edāt-ı istifhām hā daḫi edāt-ı cemʿ dir: neler çi edāt-ı istifhāmdır hā edāt-ı cemʿ B, C

[1293] yolumda: yolumdadır B, C

[1294] ṣabr-ı Eyyūb: ṣabr-ı Eyyūb ʿaleyhi's-selām D

[1295] A nüshasında şev şeklinde yanlış yazılmıştır. Diğer nüshalarda şüd şeklindedir.

Egerçi ḫaste Mecnūn şıḥne-i derd ü belā būdest
Ne hemçün men be-ʿaşḳ-ı māh rūyān mübtelā būdest

(12) **ḫaste** marīż ü bīmār **Mecnūn** Mecnūn-ı ʿAmirī ki Leylā'ya ʿāşıḳ olmuş (13) idi **şıḫne** şehri iṣābet-i isāʾetden muḥāfaẓa idene dirler (14) Emīrü'l-müʾminīn ʿAlī bin Ebū Ṭālib *raḍıya'llāhu ʿanh*[1296]ıň menḳabetinde Monlā Cāmī (15) dimişdir.

Beyt[1297]**:** *Aṣbaḥtu zāʾirān leke yā şıḥnete'n-Necef*[298]
Behr-i niṣār-i maḳdem-i tü naḳd-ı cān be-kef[299]

(16) **derd** vecaʿ vü aġrı[1300] **belā** ġam u muṣībet **būdest** olmuşdur **ne** edāt-ı (17) nefy **hemçün** edāt-ı teşbīhdir **men** ben **māh** ḳamer u ay **rūy** vech ü yüz (18) **-ān** edāt-ı cemʿ **mübtelā** dūçār.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Her ne ḳadar ḫasta Mecnūn vecaʿ vü muṣībet żābiṭı olmuş ise de (20) benim gibi ay yüzli maḥbūblarıň ʿaşḳına mübtelā olmamışdır yaʿnī Mecnūn'uň ʿaşḳına (21) benim ʿaşḳım ġālibdir zīrā anıň yalňız siyāh-çerde bir Leylā'sı var idi.

157

(1) benim ise ḳamer-ṭalʿatli bu ḳadar maḥbūblarım vardır elbette benim ʿaşḳım ziyādedir.

Me-rā nāyed ḥased ber-hīç çīzī līk bürdem reşk
Ki resm-i ʿaşḳ pīş ez-men derīn ʿālem çi-rā būdest

(4) **me-rā** baňa **nāyed** gelmez **ḥased** ḳısḳanmaḳ **hīç** maʿdūm u endek **-ī** (5) edāt-ı vaḥdet **bürdem** getürürüm **reşk** ġayret ü ġıbṭa **ki** edāt-ı beyān (6) **resm** eṣer ü nişān ve

[1296] Allah ondan razı olsun.
[1297] Beyt: -B, -C, -D
[1298] Ey Necef'in hâmisi sana ziyaretçi oldum.
[1299] Senin gelişine can nakdini saçmak için.
[1300] vü aġrı: -D

şīve vü ʿādet maʿnālarınadır[1301] **pīş** muḳaddem ü ilerü (7) **men** ben **ʿālem** mā-sivā'llāh[1302] cemīʿ-i kāʾināt **çirā** niçün **būdest** olmuşdur.

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Baňa hīç bir nesne[1303] üzerine ḳısḳanmaḳ gelmez lākin ġayret iledirim[1304] (9) ki benden muḳaddem[1305] niçün ʿaşḳ şīvesi olmuşdur yaʿnī evvelki zamānda ʿaşḳ (10) nāḳış idi şimdi ʿaşḳıň kemāli var ki ben o yoluň ser-firāzıyım bu ṣūretde (11) öyle noḳṣān olan şey niçün bize yādigār olsun bu zamānda anlarıň (12) ʿaşḳı hīç yād olunmamaḳ iḳtiżā ider idi zīrā kemāl yanında noḳṣānıň (13) ẕikrine lüzūm yoḳdur.

Derā ḫūbā cefā kün z'ānki der-ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbān
Vefā dībāce-i hicrest u ḥālet der-cefā būdest

(16) **derā** gel **ḫūbā** ey güzel[1306] **cefā** cevr **kün** eyle **z'ānki** ol sebebden (17) ki **ḫaṭ** yazı[1307] ve henüz görünmüş ṣaḳal ve tāze bıyıḳ **ruḫ** yaňaḳ (18) **ḫūb** güzel **-ān** edāt-ı cemʿ[1308] **vefā** ʿahd ü peymānı naḳż itmeyüp (19) muḥāfaẓa eylemek **dībāce** naḳş u tezyīn **hicr** firḳat u ayrılıḳ **ḥāl** (20) insana maḫṣūṣ olan heyʾet u keyfiyete dinür **būdest** olmuşdur.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Gel ey güzel cefā eyle ol sebebden ki güzelleriň yaňaġı ḫaṭṭında

[1301] maʿnālarınadır: maʿnālarına D
[1302] mā-sivā'llah: mā-sivā-yı İlāhī D
[1303] nesne: şey D
[1304] iledirim: iderim D
[1305] muḳaddem: muḳaddem bu ʿālemde B, C, D
[1306] ḫūbā ey güzel: ḫūb güzel -ā nidā içündür D
[1307] yazı: yazı vü çizgi D
[1308] ḫūb güzel -ān edāt-ı cemʿ: ḫūbān güzeller D

158

(1) vefā firḳatiñ naḳş u tezyīnidir ve seniñ ḥāliñ cefāda olmuşdur yaʿnī ʿuşşāḳa (2) cefā vefādan daha maḳbūldür zīrā ʿāşıḳ bed-baḫt oldıġından maʿşūḳunda[1309] azacıḳ (3) vefā görse[1310] derḥāl firāḳa mübtelā olur bu ṣūretde vefā ile firāḳa mübtelā (4) olmadan ise viṣālde olsun da maḥbūbdan dāʾimā cevr ü cefā çeksün evlādır.

Serem ey kāş refte ver negeşte fāş sırr-ı ʿaşḳ
Be-ḫūbān kerden iẓhār-ı muḥabbet bes belā būdest

(7) **ser** baş **kāş** kāşki **refte** gide idi **ver** edāt-ı şarṭ (8) **negeşte** olmaya idi **fāş** şāyiʿ **sır** rāz **ḫūbān** güzeller **kerden** (9) eylemek **iẓhār** āşikār **muḥabbet** sevmek **bes** çoḳ[1311] **būdest** olmuşdur.
(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Kāşki başım gide idi eger rāz-ı ʿaşḳ şāyiʿ olmaya idi (11) güzellere muḥabbet iẓhār itmek ziyāde belā olmuşdur zīrā baʿż-ı ẓālim maḥbūb (12) vardır ki[1312] bir kimseniñ ʿalāḳasını kendine[1313] añladıġı vaḳtde zavallı ʿāşıḳı (13) türlü belālara dūçār ider hīç inṣāf itmez.

Selīm ez-vādi-i ġam ger be-taḫt-ı şāhi üftādī
Çi rencī ez-ezel īn tūġ taḳdīr-i Ḫudā būdest

(16) **vādī** iki daġ arası ki Fārsīde dere Türkīde yar dirler **taḫt** (17) serīr[1314] **üftādī** düşdüñ **çi** edāt-ı istifhām **renc** zaḥmet (18) **-ī** tenkīr içündür[1315] **ezel** evveli olmayan

[1309] maʿşūḳunda: maʿşūḳundan B, C, D
[1310] görse: görür ise B, C
[1311] çoḳ: çoḳ belā ġam u muṣībet B, C, D
[1312] baʿż-ı ẓālim maḥbūb vardır ki: baʿż-ı maḥbūb var ki D
[1313] ʿalāḳasını kendine: kendine ʿalāḳasını B, C kendine ʿalāḳa itdigini D
[1314] serīr: serīr-i mülūk D
[1315] tenkīr içündür: edāt-ı tenkīr B, C

zamāna niteki ebed āḫiri (19) olmayan vaḳte dirler **īn** bu **tūġ** maʿrūf alaca ḳıldır ki[1316] (20) nīze başına naṣb iderler **taḳdīr** ḳażā vü ḥükm itmek **Ḫudā** ṣāḥib ü mālik.

(21) Maḥṣūl-i beyt: Ey Selīm ġam vādīsinde serīr-i şāhāneye düşdüñ ise de[1317]

159

(1) ne zaḥmet var bu tūġ ezelden Cenāb-ı Ḫudā'nıñ ḥükm ü ḳażā itmesidir yaʿnī mādām ki (2) bu taḫta cülūsuñ, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḥükm ü[1318] ḳażāsıyladır saña imdād u iʿāne (3) ider hīç bir ḫuṣūṣda zaḥmet ü miḥnet çekmezsin.

Ġazel 33

Mefāilün/ feilātün/ mefāilün/ feilün

Çünān belā-yı tü ber-cān-ı mübtelā-yı menest
Ki vaṣl nīz derīn ibtilā belā-yı menest

(7) **çünān** öyle **belā** fersūde olmaḳ ve çürümek[1319] **tü** sen **ber-** (8) edāt-ı istiʿlā **cān** rūḥ-ı ḥayvānī **mübtelā** beliyyeye dūçār olmuş (9) ve fersūdeleşmiş ve eskimiş[1320] **ki** edāt-ı beyān **vaṣl** bir nesneyi bir nesneye (10) ulaşdırup bitişdirmek ve eklemek maʿnāsınadır **nīz** daḫi (11) **ibtilā** imtiḥān u iḫtibār maʿnāsınadır.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniñ ġam u muṣībet iñ benim beliyyeye dūçār olmuş (13) cānıma öyledir ki bu imtiḥāndan[1321] vuṣlat daḫi benim muṣībetimdir yaʿnī seniñ (14) derd-i ʿaşḳıñla[1322] bir ḥāl kesb itdim ki vuṣlatıñ ile daḫi müsterīḥ olamam.

Me-rā cefāst murād ez-tü z'ānki mīdānem

[1316] ki: -D
[1317] de: -B, -C, -D
[1318] ḥükm ü: -B, -C
[1319] fersūde olmaḳ ve çürümek: ġam u muṣībet B, C, D
[1320] eskimiş: eskimiş men ben B, C, D
[1321] imtiḥāndan: imtiḥānda B, C, D
[1322] derd-i ʿaşḳıñla: ʿaşḳıñla D

Ki iʿtimād-ı cefā-yı tü ber vefā-yı menest

(17) **me-rā** baňa **cefā** cevr **murād** maḳṣūd **zi-tü** senden **z'ānki** (18) ol sebebden ki **mī̇dānem** bilürüm **ki** edāt-ı beyān **iʿtimād** istinād (19) u dayanmaḳ **tü** sen **vefā** ʿahd ü peymānı naḳż itmeyüp muḥāfaẓa eylemek maʿnāsına.[1323]

(20) **Maḥṣūl-i beyt:** Senden maḳṣūd baňa cevr itmeňdir ol sebebden bilürüm ki[1324] benim (21) vefām üzerinedir seniň iʿtimādıň yaʿnī̇ ne türlü cefā itseň vefā-dārlığım

160

(1) cihetiyle senden ferāġat itmeyecegimi bilmeňizedir itimādıňız o sebebden dāʾimā (2) cevr ü cefāda bulunursuňuz.

Vefā vü mihr-i tü bā-ehl-i ʿayş erzānī̇
Me-rā bes īn ki ġamet ḫāṣṣa ez-berāy-ı menest

(5) **mihr** merḥamet[1325] **ʿayş** ḥayāt u zindegānī̇ ve geçinmek maʿnāsına **erzānī̇** (6) lāyıḳ **me-rā** baňa **bes** yeter **īn** bu **ġam** ġuṣṣa vü endūh **ḫāṣṣa** (7) maḫṣūṣ **berāy** taʿlīl içündür.[1326]

(8) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň vefā vü merḥametiň ehl-i maʿīşetine lāyıḳ baňa (9) bu yeter ki ġuṣṣa vü endūhuň baňa maḫṣūṣdur yaʿnī̇ seniň luṭf u merḥāmetiň (10) ehl-i maʿīşete lāyıḳdır ġam-ı ʿaşḳıň[1327] baňa maḫṣūṣ oldığından ben anıňla (11) eglenüp mütesellī̇ olurum.

Be-bezm-i derd zi-bes kʾez ġamet hemī̇ mürdem
Künem ḫayāl ki her laḥẓa der-ʿazā-yi menest

[1323] vefā ʿahd ü peymānı naḳż itmeyüp muḥāfaẓa eylemek maʿnāsına: -D
[1324] ol sebebden bilürüm ki: ol sebebden ki bilirüm C
[1325] mihr merḥamet : vefā mim mihr merḥamet B, C
[1326] içündür: içün B, C
[1327] ehl-i maʿīşete lāyıḳdır ġam-ı ʿaşḳıň: aṣḥāb-ı maʿīşete sezādır ʿaşḳıň ġamı B, C aṣḥāb-ı maʿīşete lāyıḳdır ġam-ı ʿaşḳıň D

(14) **be-** edāt-ı ẓarf[1328] **bezm** encümen ü meclis **derd** vecaʿ vü aġrı[1329] **zi-bes** (15) çoḳdan **hemī** edāt-ı ḥikāye[1330] **mürdem** öldüm[1331] **künem** iderim **ḫayāl** taṣavvur (16) **her** edāt-ı ḥaṣr **laḥẓa** bir nesneye[1332] göz ḳuyruġıyla baḳmaḳ **ʿazā** (17) ḥüsn-i ṣabr ve taḥammül-i maḳbūl maʿnāsınadır.[1333]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Derd meclisindeki seniň ġamıňdan helāk oldum idi[1334] taṣavvur (19) iderim ki her naẓarda[1335] benim ṣabr u taḥammülümdedir yaʿnī seniň ġam u endūhuň keşretine (20) nisbetle benim helākım iḳtiżā ider idi her naẓarda taṣavvur iderim ki benim (21) helāk olmadıġım ṣabr u taḥammülümden neş'et itmişdir.

161

Be-tāc-ı çarḫ Selīmī fürū neyāred ser
Eger zi-luṭf bigūyī ki ū gedā-yı menest

(3) **tāc** mülūk-i ḳadīme[1336] maḫṣūṣ başa giyilen nesnedir ki muraṣṣaʿ vü mücevher (4) ü müzeyyen idi **çarḫ** felek-i aʿẓam ki bir gün ve bir gicede devrini tamām[1337] idüp (5) merkezine varır **fürū** aşaġı **neyāred** getürmez **ser** baş **luṭf** (6) iḥsān **bigūyī** söylersin **ki** edāt-ı beyān **gedā** yoksul u dilenci.[1338]

[1328] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1329] meclis derd vecaʿ vü aġrı: meclis derd veca B, C meclis D
[1330] edāt-ı ḥikāye: hikāye-i ḥāl-i māżī içün B, C edāt-ı ḥikāye-i ḥāl-i māżī D
[1331] öldüm: öldüm ve helāk oldum B, C
[1332] nesneye: nesneyi B, C
[1333] ḥüsn-i ṣabr ve taḥammül-i maḳbūl maʿnāsınadır: ḥüsn-i sabr u taḥammül maʿnāsına C
[1334] helāk oldum idi: fevt oldum idi B, C öldüm idi D
[1335] naẓarda: laḥẓada D
[1336] mülūk-ı ḳadīme: şāhān-ı ḳadīme B, C, D
[1337] devrini tamām: tamām bir devre B, C tamām bir devr D
[1338] yoḥsul u dilenci: yoḥsul u dilenci maʿnāsına B, C, D

(7) **Maḥṣūl-i beyt:** Felek-i aʿẓamıň tācına Selīm başını aşaġı getürmez eger (8) iḥsānıňdan benim faḳīrimdir dir iseň yaʿnī sen benimsin taʿbīriyle şu (9) luṭf u iltifātıňız baňa tāc-ı şehriyārīden[1339] daha maḳbūldür.

Ġazel 34

Mefāilün/ feilātün/ mefāilün/ feilün

Ne sāyeest ki hem-rāh-ı ḳadd-i yār-i menest
Men ez-vefā şüdeem ḫāk u ū ġubār-i menest

(13) **ne** nefy-i ẕevāt ve selb-i ṣıfāt içündür **sāye** ẓıll u gölge **-[e]st** (14) edāt-ı ḫaber **ki** edāt-ı taʿlīl **hem-rāh** yoldaş **ḳadd** ḳāmet ü boy (15) **yār** dost **men** ben[1340] **vefā** ʿahd ü peymānı naḳż eylemeyüp muḥāfaẓa (16) itmek[1341] **şüdeem** olmuşum **ḫāk** ṭoprak **ū** żamīr[1342] sāyeye rāciʿdir **ġubār** toz.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim maḥbūbumuň[1343] ḳāmet-i bālāsınıň yoldaşıdır gölge degildir (18) ben vefādan maḥbūbumuň yolunda türāb olmuşum ve o görinen gölge benim türābımdan (19) ḳalḳan tozdur ḫulāṣası[1344] maʿşūḳum ʿayn-ı nūr oldıġından gölgesi (20) yoḳdur anıň ṭarīḳ-i ʿaşḳında maḥv-ı vücūd itdigimden gölge gibi görinen (21) şey ġubār-ı vücūdumuň baḳiyesidir ki aňa müteʿalliḳ oldıġından anıňla dāʾimā berāberdir.

162

Bedīn ṣıfat ki zi-ser tā-be-pā ġam u derdem
Be-bezm-i ʿişret-i cānān çi iʿtibār-ı menest

[1339] şehriyārīden: şāhīden B, C, D
[1340] ben: ben ez- edāt-ı ibtidā B, C
[1341] itmek: eylemek maʿnāsınadır B, C, D
[1342] żamīr: żamīr-i ġāʾib B, C, D
[1343] maḥbūbumuň: cānānım C cānanımıň B, D
[1344] ḫulāṣası: ḫulāṣa-i kelām B, C

(3) **be-** edāt-ı muṣāḥabet **īn** ism-i işāret **ṣıfat** bir nesneniň ġalḳan (4) u ġulḳan ʿalāyimini taʿdād u beyān eylemek **ki** edāt-ı beyān **ser** baş **tā** (5) intihāʾ-i ġāyet içün[1345] **pā** ayaḳ **ġam** ġuṣṣa vü endūh **derd** vecaʿ vü aġrı (6) **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i vaḥde[1346] **be-** edāt-ı ẓarf [1347] **bezm** meclis ü encümen (7) **ʿişret** ülfet ü ḫılṭat u hoş geçinmek **cānān** maʿşūḳ (8) **çi** edāt-ı istifhām **iʿtibār** ḳadr u ḥayṣiyet **men** ben.[1348]

(9) **Maḥṣūl-i beyt:** Bu ṣıfatla ki başdan ayaġa ḳadar miḥnet ü endūhum cānānıň (10) ülfeti meclisinde benim ne ḳadr u ḥayṣiyetim vardır[1349] yaʿnī encümen-i cānānda olan (11) yārān bi'l-cümle ḫandān iken benim derd ü ġam ile giryān ve nār-ı ʿaşḳ ile sūzān (12) olan vech-i ʿabūsuma naẓar-ı merḥametle kim baḳar[1350] daḫi *eṣ-ṣoḥbetu müʾeṯṯiratun ve'ṭ-ṭabiʿatu (13) sāriḳatun*[1351] mażmūnunca[1352] sūʾ-i ḥālim teʾsīr idecegi cihetle ẓevḳ u ṣafāları (14) münaḳḳaż olacaġından baňa iʿtibār itmezler.

Şebī ki ebr-i siyeh āteş-i belā bāred
Nişān-ı baḫt-ı bed u rūz-ı rūzgār-ı menest

(17) **şeb** leyl ü gice **-ī** edāt-ı vaḥdet **ki** edāt-ı rabṭ **ebr** seḥāb (18) u bulut **belā** eskimek ve yıpranmaḳ ve fersūde olmaḳ **bāred** yaġdırır (19) **nişān** ʿalāmet **baḫt** ṭāliʿ **bed** fenā **rūz** burada ṭāliʿ vü ḳuvvet (20) maʿnāsınadır niteki bed-baḫta bed rūz dirler.

Beyt[1353]: *Güẕeşte rūz-ı ʿömrem çün şeb-i tār*
Çi bed rūzem ki ṣubḥem şām geşte[1354]

[1345] içün: içündür D
[1346] pā ayaḳ ġam ġuṣṣa vü endūh derd vecaʿ vü aġrı -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde: -D
[1347] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1348] ben: ben -[e]st edāt-ı ḫaber B, C, D
[1349] vardır: var D
[1350] ʿabūsuma naẓar-ı merḥametle kim baḳar: ʿabūsuma kim naẓar-ı merḥametle baḳar B, C, D
[1351] Sohbet etkilidir insan tabiatı da hırsızdır (alıcıdır, ondan etkilenicidir)
[1352] mażmūnunca: mażmūnunca anlara da B, C, D
[1353] Beyt: -B, -C, -D
[1354] Ömrümün günleri karanlık gece gibi geçti / Ne kadar kötü talihliyim ki sabahım akşama döndü.

beytindeki bed-rūz

163

(1) bed baḫt maʿnāsınadır **rūzgār** ʿaṣr u zamān u cihān **men** ben.

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Bir gice ki siyāh bulut belā āteşini yaġdırır benim zamānımıň ṭāliʿi (3) ve fenā baḫtımıň ʿalāmetidir yaʿnī semādan nüzūl iden belāya ṭāliʿ-i bed-meṭāliʿimdir hep (4) baňa maḫṣūṣdur beni fersūde ider dīger kimseler āsūdedir niteki Enverī merḥūm (5) dimişdir.

Ḳıṭʿa: *Her belāyī k'ez āsumān āyed*
Gerçi ber-dīgerī ḳażā bāşed
Ber-zemīn-i nā-resīde mīpürsed
Ḫāne-i Enverī kücā bāşed[1355]

Kücā revem men-i mehcūr cüz be-rāh-ı ʿadem
Berāy-ı men çü hemīn muntaẓır mezār-ı menest

(9) **kücā** ḳande **revem** giderim **men** ben **mehcūr** bir ādemden dostluḳ (10) ve ülfet kesilmiş ve terk olunmuş **cüz** ġayr **be-** edāt-ı ilṣāḳ **rāh** (11) ṭarīḳ **ʿadem** yoḳluḳ **berāy** taʿlīl içün[1356] **çü** edāt-ı ʿillet **hemīn** (12) ancaḳ ve şöyle maʿnālarınadır **muntaẓır** bir nesneye naẓar diküp teraḳḳub (13) idici **mezār** ḳabr ki Fārsīde gūr dirler.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** Ben ki cānāndan dostlıġı ve ülfeti kesmişim yoḳluḳ ṭarīḳinden (15) ġayrı ḳande giderim zīrā ki benim içün ḳabrim müteraḳḳıbdır yaʿnī benim ḥayātım viṣāl-i (16) cānān iledir cānān beni terk idince helāk olmaḳ[1357] ve ḳabre

[1355] Gökten gelen her bela her ne kadar başkalarına göre kaza ise de yeryüzüne inmeden Enverî'nin evi nerede diye sorar.
[1356] taʿlīl içün: edāt-ı taʿlīl B, C
[1357] olmaḳ: -B, -C, -D

girmekden ġayrı (17) benim içün çāre yoḳdur ḫulāṣa[1358] ʿadem-ābāda gitmek mecbūrī vü żarūrīdir iḫtiyārī degildir.

Selīm ger be-ġameş zinde māndeī çi ʿaceb
Ki zinde būden u mürden ne iḫtiyār-i menest

(20) **ger** edāt-ı şarṭ **be-** edāt-ı muṣāḥabet[1359] **ġam** ġuṣṣa vü endūh **-[e]ş** (21) żamīr-i ġāʾib[1360] cānāna rāciʿ **zinde** ḥayy u diri **māndeī** ḳalmışsın

164

(1) **çi** edāt-ı istifhām[1361] **ʿaceb** taʿaccüb olunacaḳ ve şaşılacaḳ[1362] şey **ki** (2) edāt-ı taʿlīl **būden** olmaḳ **mürden** ölmek **ne** edāt-ı nefy **iḫtiyār** (3) intiḫāb u ügürtlemek.

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm eger cānānıň ġuṣṣa vü endūhıyla diri ḳalmış iseň (5) taʿacüüb olunacaḳ şey nedir zīrā ki diri olmaḳ ve ölmek benim iḫtiyārımla degildir (6) yaʿnī ḥayāt u memātım cānānımıň irāde-i ʿaliyesine menūṭdur[1363] diledigi vaḳtde (7) luṭf ile iḥyā ve ḳahr ile imāte ider[1364] kimseniň çün ü çerāya ḳudreti[1365] yoḳdur.

Ġazel 35

Fāilātün/ fāilātün/ fāilātün/ fāilün

Her zamān ber-dergeh-i yārest ez-aġyār baḥṣ
Nīst cān-rā īnçünīn hergiz be-kūy-i yār baḥṣ

[1358] ḫulāṣa: ḫulāṣa-i kelām B, C
[1359] edāt-ı muṣāḥabet: edāt-ı muṣāḥabet ʿArabīde maʿa maʿnāsına D
[1360] ġam ġuṣṣa vü endūh -[e]ş żamīr-i ġāʾib: ġam ġuṣṣa -[e]ş żamīr B, C -[e]ş żamīr D
[1361] edāt-ı istifhām: ne D
[1362] ve şaşılacaḳ: -D
[1363] cānānımıň irāde-i ʿaliyesine menūṭdur: cānānıň irāde-i ʿaliyesine müteʿalliḳdir B, C cānānımıň irāde-i ʿaliyesine müteʿalliḳdir D
[1364] ider: idebilür D
[1365] ḳudreti: ḳudret ü ṭāḳati B, C

(11) **her** edāt-ı ḥaṣr **zamān** vaḳt **ber-** edāt-ı istiʿlā **dergeh** dergāhdan (12) muḫaffef āsitāne-i mülūk **yār** dost **-[e]st** edāt-ı ḫaber aġyāra maṣrūfdur (13) yaʿnī aġyārest taḳdīrindedir[1366] **aġyār** ġayrıň cemʿi raḳīb **baḥş** bir nesneniň (14) ġavr u ḥaḳīḳatine ıṭṭılāʿ içün ṣorup araşdırmaḳ maʿnāsına[1367] **nīst** (15) yoḳdur **cān** rūḥ-ı ḥayvānī **-rā** edāt-ı mefʿūl **īnçünīn** bunuň gibi (16) **hergiz** aṣla **be-** edāt-ı ẓarf [1368] **kūy** maḥalle.

(17) **Maḥṣūl-i beyt:** Her vaḳt[1369] cānānıň āsitāne-i ʿaliyesinde ṣorup araşdırmaḳ (18) raḳīblerdendir dostuň maḥallesinde bunuň gibi hīç bir şeyden rūḥa baḫş (19) itmek[1370] yoḳdur yaʿnī dāʾimā raḳīb nerden geldi ne yere gidecekdir ʿacabā ne fesād (20) idecekdir[1371] gibi kelāmlardır müẕākere[1372] bundan ġayrı bir muḥāveremiz yoḳdur.

Rūz-i meydān ez-zebān-ı tīġ bāşed baḫş-ı ʿaşḳ

165

Kār-ı ṭıflānest kerden ber-ser-i her kār baḫş

(2) **rūz** gün **meydān** ceng **zebān** lisān u dil **tīġ** şemşīr ü ḳılıç[1373] (3) **bāşed** olur **baḫş** ṣorup araşdırmaḳ **ʿaşḳ** ifrāṭ-ı muḥabbet (4) **kār** ʿamel ü iş **ṭıfl** çocuḳ **-ān** edāt-ı cemʿdir[1374] **kerden** eylemek (5) **ber-** edāt-ı istiʿlā **ser** baş u uç u heves maʿnālarınadır.[1375]

[1366] taḳdīrindedir: taḳdīrindedir ez- edāt-ı ibtidā B, C, D

[1367] maʿnāsına: maʿnāsınadır B, C, D

[1368] aṣla be- edāt-ı ẓarf: hīç bir vaḳtde be- edāt-ı ẓarfiye D

[1369] her vaḳt: -C

[1370] itmek: -D

[1371] ne yere gidecekdir ʿacabā ne fesād idecekdir: nereye gidecek ne ifsād idecek B, C, D

[1372] müẕākere: mükāleme vü müẕākerimiz D

[1373] şemşīr ü ḳılıç: seyf ü ḳılıç şemşīr daḫi dirler B, C

[1374] cemʿdir: cemʿ -[e]st edāt-ı ḫaber B, C

[1375] maʿnālarınadır: maʿnālarınadır her edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi B, C

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Ceng güni ʿaşḳdan baḥs̱ itmek ḳılıç lisānından olur (7) her iş heves üzerine ṣorup araşdırmaḳ çocuḳlar işidir (8) yaʿnī̄ ʿaşḳ kār-ı merdān oldıġından[1376] ṣıbyān aňa taḳarrüb idemez nite ki (9) dimişlerdir.

Beyt[1377]: *Ḳıyamazsaň baş u cāna ıraḳ*[1378] *dur girme meydāna*

Bu meydānda nice başlar[1379] *kesilür hīç ṣorar olmaz*[1380]

Ḥāsidī̄ der-ġıybetem ṣad ḥarf eger gūyed dürūġ

Men neḫā'hem kerd bā-ān nevʿ-i bed-güftār baḥs̱

(13) **ḥāsid** ḳısḳanıcı **-ī̄** edāt-ı vaḥdet yāḫūd tenkīr içündür[1381] **der-** edāt-ı (14) ẓarf[1382] **ġıybet** bir kimseyi arḳasından ḳubḥiyāt u mesāvī̄ ile ẕikr (15) eylemek[1383] **ṣad** yüz **ḥarf** kelime **eger** edāt-ı şarṭ **gūyed** söyler (16) **dürūġ** kiẕb ü yalan **men** ben **neḫā'hem** istemem **kerd** ism-i (17) maṣdar itmek **bā-** edāt-ı muṣāḥabet **ān** ism-i işāret **nevʿ** dürlü (18) **bed-güftār** fenā söyleyici yalňız güftār ism-i maṣdardır söylemek maʿnāsına.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** Eger baňa ḥased idici beni ġıybetde yüz kelime yalan söyler (20) ise ben o türlü[1384] fenā söyleyici ile baḥs̱ eylemek istemem yaʿnī̄ (21) *ve lā-yaġteb baʿḍukum baʿḍan*[1385] āyet-ī̄ kerīmesi ġıybeti nehy itdiginden

[1376] kār-ı merdān oldıġından: kār-ı merdāndır B, C

[1377] Beyt: -B, -C

[1378] Seyyid Seyfullah Dîvânı'nda bu sözcük *uzaḳ* şeklindedir.

[1379] başlar: baş C

[1380] Arzu Meral, **Seyyid Seyfullah Külliyâtı I Manzum Eserler**, İstanbul, Revak Kitabevi, 2014, s. 199.

[1381] yāḫūd tenkīr içündür: tenkīr B, C, D

[1382] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[1383] eylemek: eylemek -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde B, C itmek -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde D

[1384] fenā söyleyici yalňız güftār ism-i maṣdardır söylemek maʿnāsına Maḥṣūl-i beyt: Eger baňa ḥased idici beni ġıybetde yüz kelime yalan söyler ise ben o türlü -C

[1385] Kur'ān-ı Kerīm, (49/12) Birbirinizin gıybetini etmeyin.

(1) ben o ḥāsid-i muġtāba ġıybetde şerīk olmam Cenāb-ı Ḫudā'nıň nehy itdigi (2) şeyde bulunmam.

ʿAşıḳem Mecnūn ṣıfat üftāde der-vīrāneī
Geh künem bā-ḫod süḫan geh bā-der u dīvār baḫş

(5) **ʿāşıḳ** muḥib[1386] **Mecnūn** muṭlaḳā dīvāne yāḫūd Leylā'nıň ʿāşıḳı olan (6) Mecnūn-ı ʿAmirī **ṣıfat** bir nesneniň ḫalḳan u ḥulḳan ʿalāyimini taʿdād (7) u beyān eylemek **üftāde** düşmüş **der-** edāt-ı ẓarf[1387] **vīrāne** ḫarābe (8) **geh** gāhdan muḫaffef vaḳt maʿnāsına **künem** iderim **bā-** edāt-ı muṣāḥabet (9) **ḫod** kendi **süḫan** söz **geh** bu daḫi gāhdan muḫaffef vaḳt (10) maʿnāsınadır[1388] **bā-** edāt-ı muṣāḥabet **der** bāb u ḳapu **dīvār** cidār.[1389]

(11) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿĀşıḳım,[1390] Mecnūn-ı ʿAmirī gibi bir ḫarābede düşmüşüm gāh (12) kendi kendime söz söylerim ve gāh bāb u dīvār ile mübāḥaṣe eylerim (13) yaʿnī ey cānān seniň ʿaşḳıň benim[1391] ṣabr u sükūnumı ve ʿaḳl u şuʿūrūmı (14) ġāret ü yaġma itdiginden ḥarekāt u sekenātım dīvāneler gibidir ḥālā seniň (15) naẓar-ı iltifātıňa maẓhar olmayacaḳ mıyım yoksa ile'l-ebed bu ḥāl-i perīşān- (16) meʾal ile imrār-ı eyyām u leyāl idecegim.

Ey Selīm ez-şāhi-i ʿālem ġaraż āvāzeest
Key büved mā-rā pey-i īn dünyā-i murdār baḫş

[1386] muḥib: muḥib -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde B, C
[1387] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1388] maʿnāsınadır: maʿnāsınadır B maʿnāsına künem iderim C, D
[1389] ḳapu dīvār cidār: ḳapu u ʿātıfe dīvār cidār B, C ḳapu u edāt-ı ʿaṭf dīvār cidār Fārsīde lād dirler D
[1390] ʿāşıḳım: ʿāşıḳ D
[1391] benim: -B, -C, -D

(19) **şāh** ḫusrev ü şehriyār[1392] **-ī** edāt-ı maṣdar[1393] **ʿālem** mā-sivā-yı İlāhī (20) cemīʿ-i maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur **ġaraż** maḳṣūd **āvāze** ṣīt ü şöhret (21) **key** ḳaçan edāt-ı istifhāmdır[1394] **büved** olur **mā** biz[1395] **-rā** edāt-ı

167

(1) mefʿūl **pey** taʿlīl içündür[1396] **īn** ism-i işāret **dünyā** cihān **murdār** lāşe.[1397]

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm ʿālemiñ şehriyārlıġından maḳṣūd bir şöhretdir bu cīfe-i (3) dünyā içün bize ḳaçan baḫṣ olur yaʿnī olmaz ḫulāṣası biz ki ṭarīḳ-i ʿaşḳa (4) sülūk ile lā-yezāl olan salṭanat-ı bāṭıniye-i ebediyeye nāʾil olduḳ şöhretden[1398] (5) ʿibāret olan dehr-i denī şehriyārlıġına raġbet ü muḥabbet itmem.

Ġazel 36

Mefāīlün/ mefāīlün/ feūlün

Be-cānem ʿaşḳ-ı cānān geşt bāʿiṣ
Ki āsūd ez-beliyyāt-ı ḥavādiṣ

(9) **be-** edāt-ı ilṣāḳ **cān** rūḥ-ı ḥayvānī[1399] ki her zindede olur **-[e]m** edāt-ı (10) mütekellim-i vaḥde[1400] **ʿaşḳ** ifrāṭ-ı muḥabbet **cānān** maḥbūb u maʿşūḳ[1401] (11) nite ki dimişlerdir.

[1392] şāh ḫusrev ü şehriyār: ez- edāt-ı ibtidā şāh ḫusrev ü şehriyār B, C, D

[1393] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[1394] şöhret keyḳaçan edāt-ı istifhāmdır: şöhret-ī edāt-ı vaḥdet -[e]st edāt-ı ḫaber keyedāt-ı istifhām ḳaçan maʿnāsına B, C

[1395] biz: biz ʿArabīde naḫnü gibi B, C, D

[1396] taʿlīl içündür: edāt-ı taʿlīl B, C, D

[1397] lāşe: lāşe vü cīfe B, C, D

[1398] şöhretden: ḳurı bir şöhretden B, C, D

[1399] ḥayvānī: ḥayvānīdir B, C

[1400] -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde: -B, -C, -D

[1401] maḥbūb u maʿşūḳ: maḥbūb u maʿşūḳ maʿnāsınadır B, C, D

Beyt[1402]**:** *Eger cān ḫāhedet cānān bideh minnet be-gīr ez-cān*

Ne-bāşed ḫūbter ez-cān ki cān dāden be-cānān-rā[1403]

geşt oldı **bāʿiş** (13) bādī vü sebeb **ki** edāt-ı beyān **āsūd** rāḥat itdi[1404] **beliyyāt** (14) belānıň cemʿi köhne vü fersūde olmaḳ ve yıpranmaḳ ve çürümek **ḥavādiş** (15) ḥādişeniň cemʿi vāḳıʿa vü nāzile.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim cānıma cānānıň ʿaşḳı sebeb oldı ki vuḳūʿāt belālarından (17) rāḥat itdi zīrā

Beyt[1405]**:** *ʿAşıḳ ādem*[1406] *dāʾimā yek-sū olur*

Yek-dil ü yek-ḳıble vü yek-rū olur[1407]

mażmūnunca ʿāşıḳ dāʾimā maʿşūḳını taṣavvur (19) u teẕekkürdedir ḳıblesi cānān oldığından dāʾimā teveccühi aňadır ḳıyāmet (20) ḳopsa ḫaberi yoḳdur.

Bered seyl-i mey ez-herkes ḫabāʾiş

168

Çirā güfte faḳīh ümmü'l-ḫabāʾiş

(2) **bered** gider ü izāle ider **seyl** keşret-i bārān u ḳar mużmaḥil oldığı (3) maḥallerde vāḳiʿ olan āb-ı revān maʿnāsınadır **mey** bāde vü şarāb[1408] **kes** (4) ẕevī'lʿuḳūlden bir şaḫṣ **ḫabā'iş** ḫabīsiň cemʿi murdār u nā-ḫoş (5) nesneye dinür ki ṭayyibiň muḳābilidir

[1402] Beyt: -B, -C, -D

[1403] Eğer sana can lazımsa cananı cana minnet bil / Canı canan için vermekten daha güzeli yoktur.

[1404] itdi: itdi ez- edāt-ı ibtidā ʿArabīde min maʿnāsına B, C

[1405] Beyt: -B, -C, -D

[1406] Tazarru'nâme'de bu sözcük *olan* şeklindedir. Tazarru'-nâme Yakarışlar Kitabı, s. 547

[1407] Mertol Tulum, **Tazarru'-nâme Yakarışlar Kitabı**, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014, s. 547.

[1408] şarāb: şarābher edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi B, C, D

çirā niçün **güfte** söylemiş (6) **faḳīh** ʿilm-i fıḳhıň ʿālimi **ümm** vālide ki Fārsīde māder dirler.[1409]

(7) **Maḥṣūl-i beyt:** Bādeniň seyli her kimseden murdārlıġı ve nā-ḫoşluġı izāle (8) ider bu ṣūretde niçün ʿilm-i fıḳha āşinā olan[1410] bādeye murdārlarıň (9) vālidesi dimiş yaʿnī murdārlar andan tevellüd ider söylemiş fī'l-ḥaḳīḳa (10) ẓāhirdeki bādeye mübtelā olup ehl-i ʿişret olanlardan türlü nā-ḫoşluḳ[1411] (11) müşāhede olunur faḳaṭ şu beytde nāẓım-ı taḥrīriň bādeden[1412] maḳṣūdı (12) ʿaşḳdır dimek olur ki ʿaşḳ insānı terbiye itdigi ẓāhir iken (13) bir ṭaḳım zāhid-i ḫuşk olanlar inkār ile[1413] cünūna ve baʿżen ḍalālete ḥaml (14) ü nisbet iderler bu ḫūṣūṣda ḳaṭʿā ḥaḳları yoḳdur zīrā[1414] maḥbūblara (15) ān mürde dillere cān cemāllere zīnet güzellere ʿizzet viren ʿaşḳdır[1415] (16) ṭarīḳ-i ʿaşḳı ṭaʿn idenler cehlleri ile maʿẕūrdur nite ki dimişlerdir:

Teʿāle'l-ʿışḳu ʿan fehmi'r-ricāl
Ve ʿan vaṣfi'l-firāḳi evi'l-viṣāl
Metā mā celle şeyʾun ʿan ḫayāl
Yecullu ʿani'l-iḥaṭāti ve'l-miṣāl[1416]

Zi-Ādem tā bedīn dem baḥṣ-ı ʿaşḳest
Neşüd āgeh kes ez-vaṣl mebāḥiṣ

(21) **Ādem** ebū'l-beşer ʿaleyhis-selām[1417] **tā** intihāʾ-i ġāyet içündür **īn** bu

[1409] ki Farsīde māder dirler: -B, -C
[1410] ʿilm-i fıḳha āşinā olan: ʿilm-i fıḳh ʿālimi B, C, D
[1411] nā-ḫoşluḳ: nā-ḫoşluḳ ẓuhūrı B, C, D
[1412] nāẓım-ı taḥrīriň bādeden: bādeden nāẓım-ı taḥrīriň B, C, D
[1413] inkār ile: inkār ile ʿuşşāḳı B, C
[1414] zīrā: zīrā ki B, C
[1415] ʿaşḳdır: ʿaşḳdır faḳaṭ B, C, D
[1416] Aşk insanların anlayışından daha yukarılarda bir şeydir / Kavuşmak ve ayrılmaktan da başka bir şeydir/ Bir şey hayalde ne kadar yücelirse/ Kavramaktan ve örneklemeden de o kadar yücedir.

169

(1) **dem** vaḳt **baḥs** ṣorup araşdırmaḳ[1418] **neşüd** olmadı (2) **āgeh** āgāhdan muḫaffef ḫaber-dār u muṭṭaliʿ **kes** ẕevī'l-ʿuḳūlden (3) bir şaḫṣ **vaṣl** bir nesneyi bir nesneye ulaşdırup bitişdirmek (4) **mebāḥiṣ** mebḥaṣıň cemʿi baḥṣ maḥali dimekdir.

(5) **Maḥṣūl-i beyt:** Ḥażret-i Ādem ʿaleyhis'-selāmdan bu vaḳte gelince ʿaşḳ baḥṣi (6) var bir kimse baḥṣ maḥallerini biri birine ulaşdırup bitişdirmekden (7) āgāh[1419] olmadı zīrā ki

Beyt[1420]: *Cevher-i ʿaşḳ oldı bī-ẕāt ü ṣıfat*
Eylemez idrāk ʿaḳl u maʿrifet

mażmūnunca[1421] ʿaşḳ ḥāl ile bilinür (9) ḳāle gelmez ki taʿrīf ü tavṣīf oluna ḫulāṣa-ı kelām emr-i maʿnevīdir[1422] (10) *men lem yeẕuḳ lem yaʿrif*[1423] mefhūmunca leẕẕetini tatmayan bilmez merāḳı olan (11) bir mürşid-i kāmile intisāb ile ṭarīḳ-i ʿaşḳa sülūk idüp girān-māye-i (12) ʿaşḳ u şevḳi iktisāb eylesün ṣoňra esrār-ı ʿaşḳı söyleyebilürse[1424] (13) söylesün.

Be-rāh-ı ʿaşḳ menzil bī-şümārest
Nebāşed vāḥid ü iṣnā vü ṣāliṣ

[1417] Ādem ebū'l-beşer ʿaleyhis-selām: Ādem ebū'l-beşer ʿaleyhis-selāmʿaşḳ ifrāṭ-ı muḥabbet B, C zi-edāt-ı ibtidā Ādem ebū'l-beşer ʿaleyhis-selām

[1418] araşdırmaḳ: araşdırmaḳ ʿaşḳ ifrāṭ-ı muḥabbet -e[st] edāt-ı ḫaber D

[1419] āgāh: ḫaber-dār B, C, D

[1420] Beyt: -B, -C, -D

[1421] mażmūnunca: beytiniň mażmūnunca B, C, D

[1422] emr-i maʿnevīdir: bir emr-i maʿnevīdir B, C, D

[1423] Tatmayan bilmez.

[1424] söyleyebilürse: söyleyebilür ise B, C

(16) **be-** edāt-ı ẓarf[1425] **rāh** ṭarīḳ u yol **menzil** ḳonaḳ **bī-** edāt-ı nefy (17) **şümār** ṣayı **nebāşed** olmaz **vāḥid** bir **işnā** iki **şāliş** üçünci.

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ḳonaḳ ṣayısızdır bir ve iki ve üçünci (19) olmaz yaʿnī ṭarīḳ-i ʿaşḳ ṭarīḳ-i ḥaḳdır bu ṣuretde *eṭ-ṭuruḳ ile'llāhi teʿālā (20) biʿadedi enfāsi'l- ḫalāyıḳ*[1426] feḥvāsınca cenāb-ı Ḥaḳḳ'a mūṣil ṭarīḳ çoḳdur (21) maḫlūḳātıň nefsleriniň taʿdādı mūḥāl oldıġı gibi cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıň[1427]

170

(1) yollarını daḫi ṣaymaḳ ʿadīmü'l-iḥtimāldir zīrā merātib-i ẓāhirī birden (2) yigirmiye ḳadar ancaḳ olabilür merātib-i bāṭınī ise Şeyḫ-i Ekber'iň (3) Fütūḥāt-ı Mekkiyye'siniň bir maḥalinde,[1428] derecāt-ı velāyet ḳırḳ sekiz biň (4) derecedir dimiş ki[1429] ʿaḳl-ı maʿāş ile idrāk olunamaz buňa (5) vuḳūf u ıṭṭılāʿ, ʿaḳl-ı maʿādıň imdādına mevḳūfdur bu sebebden (6) nāẓım-ı taḥrīr ʿaşḳıň[1430] menzilleri ṣayısızdır didi zīrā ki ʿaşḳ (7) baʿde't-terbiye rütbe-i velāyete nāʾil eyler soňra ʿāşıḳ istiʿdādı (8) nisbetinde merātib-i velāyeti menzil-be-menzil ḳaṭʿ ider.

Ġam-ı Ferhād u Mecnūnrā der-eyyām
Kes ez-ġayr-ı Selīmī nīst vāriş

(11) **ġam** ġuṣṣa vü endūh[1431] **Ferhād** bir ʿāşıḳıň ismidir ki Şīrīn nāmında (12) bir maḥbūbeye taʿaşşuḳ itmiş idi Şīrīn'e viṣāl ümīdiyle kūh-ı (13) Bīsutūn'ı

[1425] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[1426] Allaha giden yollar yaratılanların adedi kadardır.

[1427] cenāb-ı Ḥaḳḳıň: cenāb-ı Ḫudānıň B, C

[1428] şeyḫ-i ekberiň Fütūḥāt-ı Mekkiyye'siniň bir maḥalinde: Fütūḥāt-ı Mekkiyye'niň bir maḥalinde şeyḫ-i ekberiň beyānına göre B, C şeyḫ-i ekber ḥażretleriniň Fütūḥāt-ı Mekkiyye'niň bir maḥalinde beyānına göre D

[1429] ki: ki bu B, C, D

[1430] buňa vuḳūf u ıṭṭılāʿ ʿaḳl-ı maʿādıň imdādına mevḳūfdur bu sebebden nāẓım-ı taḥrīr ʿaşḳıň: -C

[1431] ġam ġuṣṣa vü endūh: ġam ġuṣṣa vü endūh -B, -C ġam ġuṣṣa D

ḳazdığından[1432] kūh-ken dirler **Mecnūn** bu daḫi bir ʿāşıḳdır (14) ki Leylā nāmında bir maḥbūbeye ʿalāḳa eylemiş idi[1433] fī'l-aṣl ismi (15) Ḳays'dır maḥbūblığı ġalebe-i ʿaşḳ ile ḳazanmışdır **-rā** edāt-ı (16) taḫṣīṣ **der-** edāt-ı ẓarf[1434] **eyyām** zamāne **kes** kimse **nīst** (17) yoḳdur yāḫūd degildir **vāriṣ** mīrāṣ ṣāḥibi.[1435]

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Zamānede Mecnūn ile Ferhād'ıň ġam-ı ʿaşḳına Selīm'den (19) ġayrı vāriṣ yoḳdur yaʿnī anlar dünyāda iken çille-i ʿaşḳı geregi gibi (20) çekdiler terk-i daġdaġa-i ḥayāt, müsteʿār idüp ġumūm-ı ʿaşḳ baňa (21) mīrāṣ ḳaldı ḥulāṣa-i kelām[1436] ṭarīḳ-i feyż-i refīḳ-i ʿaşḳda Mecnūn ile

171

(1) Ferhād'ıň mertebesine benden ġayrı bir kimse vāṣıl olamadı.[1437]

Beyt[1438]: *Gitdi Mecnūn ḫāne-i dehrī baňa ışmarladı*

Bir ḫarāb evdir ḳalur dīvāneden[1439] *dīvāneye*

mażmūnunca mīrāṣa ben nāʾil oldum.

Ġazel 37

Mefāilün/ feilātün/ mefāilün/ feilün

Be-mülk-i ʿaşḳ giriftem zi-şarḳ u ġarb ḫarāc
Şeh-i sipāh-ı ġamem nīst bākem ez-Leylāc

[1432] ḳazdığından: ḳazdığından içün B, C, D
[1433] eylemiş idi: itmiş idi B, C
[1434] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1435] vāriṣ mīrāṣ ṣāḥibi: -D
[1436] ḥulāṣā-i kelām: ḥulāṣā D
[1437] olamadı: olmadı B, C, D
[1438] Beyt: -B, -C, -D
[1439] dīvāneden: -C

(7) **be-** edāt-ı ẓarf[1440] **mülk** bir nesneye istiḳlāl vechi üzere (8) żabṭ eylemege ḳādir olaraḳ ẓafer bulup zīr-i dest-i istīlāya almaḳ (9) maʿnāsınadır **giriftem** ṭutdum ve żabṭ eyledim **şarḳ** güneş işrāḳ (10) itdigi maḥale dinür ki gün doġrısı semtinde olan emkineden ʿibāretdir (11) bu diyārlara nisbet Çīn ve Īrān ülkeleridir **ġarb** güneş batdıġı (12) cihet ki şarḳ muḳābilidir **ḫarāc** cizye vü itāve maʿnāsınadır ki[1441] (13) emvāl-i nāsdan cibāyet olunan meblaġdır **şeh** ḫusrev ü melik (14) **sipāh** ʿasker **ġam** ġuṣṣa vü endūh[1442] **nīst** yoḳdur **bāk** (15) ḫavf u ḳorḳı[1443] **Leylāc** bir meşhūr ḳumārbāz adıdır ki nerd yaʿnī ṭavla (16) taʿbīr olunan oyun ki iki zar ve otuz pul ile oynarlar Leylāc (17) merḳūm īcād u iḫtirāʿ itmiş bundan fehm olundı ki çoḳ[1444] ʿāḳil imiş (18) çi fāʾide ki ʿaḳlını nā-bemehal ṣarf itmiş ve aña Liclāc daḫi dirler.

(19) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿAşḳ memleketini żabṭ eyleyüp maşrıḳdan ve maġribden (20) cizye aldım ġam ʿaskeriniň şehriyārıyım Leylāc'dan ḫavfım yoḳdur (21) yaʿnī derd-i ʿaşḳa giriftār olup çille çekerim ṣaġīr ü kebīrden

172

(1) ḫavf u telāşım yoḳdur ḫulāṣa ʿaşḳ ġalebe itdiginden nīk ü bedī (2) tefekkür ü endīşeye māniʿ dir serīr-i göňülde oturup dilediği gibi (3) ḥükümrānlıḳ ider umūrunda müstebid ü müstaḳildir kimse müdāḫale idemez.[1445]

Resīde ez-kerem-i ʿaşḳ devletem cāyī
Ki himmetem zi-eḳālīm-i sebʿa gīred bāc

[1440] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[1441] ki: -B, -C

[1442] ġam ġuṣṣa vü endūh: -D

[1443] ḳorḳı: ḳorḳı -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde ez- edāt-ı ibtidā B, C

[1444] çoḳ: -B, -C, -D

[1445] umūrunda müstebid ü müstaḳildir kimse müdāḫale idemez: müstaḳil ü müstebiddir umūrunda kimseye müdāḫale itdirmez B, C, D

(6) **resīde** irişmiş **kerem** nefāset ü ʿizzet ü şeref maʿnāsınadır (7) **devlet** inḳılāb-ı zamān maʿnāsınadır ki zamānıň ḥālden ḥāle (8) taġayyür ü inḳılābından ʿibāretdir **cāy** maḥal u yer **-ī** edāt-ı vaḥdet (9) **ki** edāt-ı beyān **himmet** ḳaṣd u irāde **eḳālīm** iḳlimiň cemʿi iḳlīm (10) küre-i arżdan taḳdīr olunan[1446] bir ḥiṣṣe-i maḳṭūʿadır Fārsīde kişver (11) dirler **sebʿa** yedi **gīred** ṭutar **bāc** ol māl u eṣvāb (12) ve zer ü sīme dirler ki ẕī-ḳuvvet şehriyāra kendüden ednā olan (13) ḥükümdārlar ve begler[1447] ve memleket żābiṭleri virirler.

(14) **Maḥṣūl-i beyt:** ʿAşḳıň ʿizzet ü şerefinden benim devletim bir maḥale irişmişdir ki (15) ḳaṣd u irādem yedi iḳlīmden bāc alur yaʿnī yedi iḳlīm ahālīsini (16) zīr-i ḥimāyeme alup baňa taʿẓīmen ser-fürū iderler.

Berāy-ı taḫt-ı cihān-ı fenā çi fikr künem
Me-rā ki baḫt büved taḫt u fetḥ u nuṣret u tāc

(19) **berāy** taʿlīl içündür[1448] **taḫt** serīr-i mülūk **cihān** dünyā (20) **fenā** bir nesne yoḳ olmaḳ **çi** ne[1449] **fikr** endīşe **künem** iderim (21) **me-rā** baňa **ki** edāt-ı beyān **baḫt** ṭāliʿ **büved** olur **fetḥ.**

173

(1) küffārdan ḳahr ile ülke vü memālik almaḳ maʿnāsında[1450] müstaʿmeldir **nuṣret** ḥüsn-i (2) maʿūne yaʿnī güzel yardım ve meded itmek **tāc** mülūk-i ḳadīme maḫṣūṣ (3) başa giyilen nesne ki muraṣṣaʿ vü mücevher ü müzeyyendir.

[1446] iḳlimiň cemʿi iḳlīm küre-i arżdan taḳdīr olunan: iḳlimiň cemʿi küre-i arżdan taḳdīr olunan B, C iḳlimiň cemʿi taḳdīr olunan kürre-i arżdan D

[1447] ve begler: -D

[1448] taʿlīl içündür: edāt-ı taʿlīl B, C, D

[1449] ne: ne edāt-ı istifhāmdır B, C, D

[1450] maʿnāsında: maʿnāsına D

(4) **Maḥṣūl-i beyt:** Fānī vü zāʾil olan cihān taḫtı içün ne endīşe iderim (5) baña ki ṭāliʿ, mesʿūd u müsāʿid olur serīr-i mülūk ve fetḥ u ẓafer ve tāc-ı (6) şāhī cümlesi berāberdir yek-dīgerinden infikāk itmez.

Büved zi-gevher-i deryā tiġ-i leşker-i men
Neyem be-himmet-i ʿālī be-hīç kes muḥtāc

(9) **büved** olur **gevher** cevher **deryā** baḥr u deñiz **tīġ** seyf ü şemşīr[1451] (10) **leşker** ʿasker **men** ben **neyem** degilim **be-** edāt-ı muṣāḥabet **himmet** (11) ḳaṣd u irāde **ʿālī** bülend ü yüce **be-** edāt-ı ilṣāḳ **hīç** maʿdūm (12) u endek **muḥtāc** ʿarż ḥācet idici.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Benim ʿaskerimiñ ḳılıcı deryānıñ cevherinden olur bülend-himmet (14) ile hīç kimseye muḥtāc degilim yaʿnī ʿaskerimiñ ḳılıçları[1452] sāde ḥadīd (15) degildir incü vü cevāhir[1453] ile müzeyyendir ḫulāṣa-i kelām ʿaskerimiñ ẓāhir (16) ü bāṭınlarını bülend-himmetimle maʿmūr itdigimden uġrumda cān u baş fedā iderler (17) aʿdāya ġalebede ecānibden istimdād u istiʿāneye muḥtāc degilim.

Neyāyedem süḫan-ı mīr bā-vezīr pesend
Zi-ḥīle gerçi nikū ḥarf mīzened be-ḫarāc

(20) **neyāyed** gelmez[1454] **süḫan** kelām u söz **mīr** beg **bā-** edāt-ı muṣāḥabet (21) **pesend** maḳbūl **ḥīle** mekr u ḫudʿa **gerçi** ʿArabīde levv vaṣliye

174

(1) maʿnāsına **niḳū** iyü vü güzel **ḥarf** kelime **mīzened** urur **be-** edāt-ı (2) ilṣāḳ **ḫarāc** ṭaşra çıḳmaḳ.

[1451] şemşīr: ḳılıç B, C, D
[1452] ḳılıçları: şemşīrleri B, C, D
[1453] cevāhir: cevher D
[1454] gelmez: gelmez -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde B, C, D

(3) **Maḥṣūl-i beyt:** Baña begiñ ve vezīriñ kelāmı maḳbūl gelmez mekr u ḫudʿadan (4) her ne ḳadar ṭaşra güzel kelime çıḳarır ise de[1455] yaʿnī tekellüm eṣnāsında dudaḳlarını (5) biri birine urup aġzından ṭaşra güzel kelime iḫrāc ider[1456] ise de ben (6) ḳabūl itmem ḫulāṣası[1457] vüzerā biri biriniñ lehinde ve ʿaleyhinde söyledikleri (7) sözleri[1458] ḳaṭʿā ışġā eylemem meʾmūr oldıġı vaẓīfeyi[1459] ṣūret-i icrāsından (8) nīk u bedī kendim tecrübe iderim ve'l-ḥāṣıl aḳvāle baḳmam aʿmāle naẓar eylerim.[1460]

Be-derdmendi vü endūh ḫū girifte dilem
Belā vü derd be-her-i kūh-ken ṭabīb u ʿilāc

(11) **derd** vecaʿ vü aġrı **-mend** edāt-ı nisbet **endūh** ġuṣṣa **ḫū** ḫulḳ (12) u şīme **girifte** ṭutmuş **dil** göñül **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i vaḥde[1461] **belā** (13) fersūde olmaḳ ve yıpranmaḳ **be-** edāt-ı ilṣāḳ **her** edāt-ı ḥaṣr **kūh-ken** (14) vaṣf-ı terkībī daġ ve ḳazıcı dimekdir[1462] Şīrīn'iñ ʿāşıḳı Ferhād kūh-ı Bīsūtun'ı (15) ḳazdıġından kūh-ken Ferhād maʿnāsınadır[1463] **ṭabīb** ḥekīm **ʿilāc** devā.

(16) **Maḥṣūl-i beyt:** Derdliliḳ ve ġuṣṣa ile göñlüm ḫuy ṭutmuşdur her bir Ferhād'a (17) belā vü derd, ṭabīb ü devā meṣābesindedir yaʿnī derd-i ʿaşḳ ile göñül (18) ālüfte oldıġından zevālini ṭaleb itmem ḫulāṣa çoḳ kimseler görülmüşdür (19) ki ʿaşḳa giriftār olup envāʿ-ı miḥnet ü zaḥmet çeker maʿa-mā-fīh bu ḥālinden (20) rāżı vü ḫoşnūddur ʿaşḳdan fāriġ olmasını ḳaṭʿā ārzū itmez.

Selīm kūh-ı belā vü ḥasūd u şīşe-i ḥırş

[1455] de: -D

[1456] aġzından ṭaşra güzel kelime iḫrāc ider: aġzından güzel göñlüme ider B aġzından güzel kelime iḫrāc ider B

[1457] ḫulāṣası: ḫulāṣa B, C

[1458] sözleri: sözi B, C

[1459] Metinde dat ile yazılmış.

[1460] eylerim: iderim B, C

[1461] -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde: -B, -C, -D

[1462] dimekdir: -B, -C.

[1463] ḳazdıġından kūh-ken Ferhād maʿnāsınadır: ḳazdıġından içün kūh-kenden maḳṣūd Ferhāddır D

175

Muʿayyenest çi bāşed be-pīş-i kūh zücāc

(2) **kūh** kāf-ı ʿArabiyle daġ **belā** muṣībet **ḥasūd** ḳısḳanıcı[1464] **şīşe** (3) şırça **ḥırş** bir nesneyi raġbet-i meẕmūme vechi üzere[1465] lüzūmundan ziyāde (4) şiddetle ṭaleb ü ārzū ḳılmaḳ maʿnāsına **muʿayyen** āşikār[1466] **çi** edāt-ı istifhām (5) **bāşed** olur **be-** edāt-ı ẓarf[1467] **pīş** öň ü ilerü **zücāc** şırça.

(6) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey Selīm cebel-i belāya muḳābil, ḥased idici ḥırṣ şīşesidir (7) āşikārdır ki cebeliň önüňde şırça ne olur yaʿnī cebele şırça muḳābele (8) itdigi vaḳtde inkisārdan ve şikestelikden ġayrı bir şey eline geçmedigi (9) gibi baňa ḳarşı duran ḥasūduň daḫi şīşe-i ʿırż u nāmūsunı kūh-ı belāya (10) çarpup[1468] zīr ü zeber ve ḫāk ile berāber eylerim.

Ġazel 38

Feilātün/ feilātün/ feilātün/ feilün

Sākin-i kūy-ı tü ne’bved be-gülistān muḥtāc
Nīst müştāḳ-ı tü bā-ravża-i Rıḍvān muḥtāc

(14) **sākin** ḳarār u ārām eyleyici **kūy** maḥalle **tü** sen **ne’bved** olmaz **be-** (15) edāt-ı ilṣāḳ **gülistān** gül baġçesi **muḥtāc** ʿarż ḥācet idici (16) ḥācet ḫā’hiş ü istek maʿnāsınadır **nīst** degildir **müştāḳ** (17) ʿāşıḳ **bā-** edāt-ı ilṣāḳ **ravża** baġçe **Rıḍvān** bevvāb-ı cennet.

[1464] kāf-ı ʿArabiyle daġ belā muṣībet ḥasūd ḳısḳanıcı : kāf-ı ʿArabiyle cebel ü daġ belā muṣībet ḥasūd ḳısḳanıcı B, C kāf-ı ʿArabiyle daġ ḥasūd ḳısḳanıcı D

[1465] üzere: üzere ve B, C, D

[1466] maʿnāsına muʿayyen āşikār: maʿnāsınadır muʿayyen āşikār -[e]st edāt-ı ḫaber B, C, D

[1467] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[1468] çarpup: -C

(18) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň maḥalleňde sākin olan gül baġçesine muḥtāc (19) degildir ve seniň ʿāşıḳıň bevvāb-ı cennetiň baġçesine muḥtāc[1469] degildir yaʿnī (20) seniň maḥalleňde ḳarār u ārām iden ne gül baġçesine ve ne de cennete iḫtiyācı (21) var ikisiniň daḫi seniň ʿāşıḳıň[1470] naẓarında peşīz-i nāçīz ḳadar ḳıymeti[1471] yoḳdur.

176

Kāfir-i ʿaşḳ ki der-kākül ü zülfet dil best
Nebe-cānest muḳayyed ne be-īmān muḥtāc

(3) **kāfir** sātir ü münkir[1472] **ʿaşḳ** ifrāṭ-ı muḥabbet **ki** edāt-ı beyān **der-** edāt-ı ẓarf[1473] (4) **kākül** gīsū **zülf** cebhe üzerinde olan şaç **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb (5) **dil** göňül **best** baġladı **ne** edāt-ı nefy **be-** edāt-ı muṣāḥabet **cān** (6) rūḥ-ı ḥayvānī ki her zindede olur **-[e]st** edāt-ı ḫaber muḳayyede maṣrūfdur (7) muḳayyedest taḳdīrindedir **muḳayyed** baġlanmış **be-** edāt-ı ilṣāḳ (8) **īmān** Cenāb-ı Ḫudā'nıň vaḥdāniyetini ve Ḥażret-i Ḫātemü'l-Enbiyā'nıň[1474] nübüvvetini (9) ḳalben taṣdīḳ ve lisānen iḳrārdan ʿibāretdir.

(10) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň ʿaşḳıňı münkir olan kimse ki zülf (11) ü gīsūlarıňa göňül baġladı ne cānına muḳayyeddir ve ne īmāna muḥtācdır (12) ḥāṣıl-ı kelām zülf ü gīsūdan tecellī-i İlāhiye murād olunmuşdur bu ṣūretde (13) maʿnā ey cānān-ı ḥaḳīḳī seniň tecellī-i cemāliňe vāṣıl olan ʿāşıḳ, īmān-ı (14) ʿayānīye nāʾil oldıġından īmān-ı ġaybe iḫtiyācı ḳalmaz ve o ẕevḳ u leẕẕete[1475] (15) maẓhar olan cānıyla muḳayyed olmaz yaʿnī o leẕẕete nisbetle cān bī-ḳıymet ḳalur.[1476]

Her şeb ez-fikr ser-i zülf-i tü der-kūşe-i ġam

[1469] muḥtāc: ʿarż ḥācet idici B, C
[1470] seniň ʿāşıḳıň: ʿāşıḳınıň B, C, D
[1471] ḳıymeti: ḳadr ü ḳıymeti B, C
[1472] sātir ü münkir: münkir ü sātir ü cefākār D
[1473] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D
[1474] Ḥażret-i Ḫātemü'l-Enbiyā'nıň: Ḥabīb-i Kibriyā'nıň D
[1475] leẕẕete: leẕẕet-i bī-ġāyeye B, C, D
[1476] bī-ḳıymet ḳalur: bī-ḳıymetdir D

Be-meh u mihr nebāşem men-i ḥayrān muḥtāc

(18) **her** edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi **şeb** gice **ez-** edāt-ı ibtidā **fikr** (19) endīşe vü düşünmek[1477] **ser** uç **zülf** cebhe üzerinde olan ṣaç (20) **der-** edāt-ı ẓarf[1478] **küşe** zāviye vü peyġūle vü bucaḳ **ġam** ġuṣṣa (21) vü endūh[1479] **be-** edāt-ı ilṣāḳ **meh** ḳamer u ay[1480] **mihr** şems u güneş

177

(1) **nebāşem** olmam **men** ben **ḥayrān** şeydā ve ʿaḳlı ġalebe-i ʿaşḳ ile[1481] dağılmış.

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān her gice ġuṣṣa zāviyesinde[1482] seniň zülfünüň ucunı (3) tefekkürden ben şeydā şems u ḳamere muḥtāc olmam yaʿnī zülfünüň ucunda olan (4) cemāl-i bā-kemāliňi taṣavvur u mülāḥaẓa iderim güneşi ve ayı görmekden beni müstaġnī (5) ḳılar zīrā anlarıň nūrı[1483] żiyā-yı cemāliňe nisbetle bir şey degildir.

Ey ḫoş ān ʿāşıḳ-ı dervīş ki der-silk-i cünūn
Sāḫt bā-derd ü ġamet nīst be-dermān muḥtāc

(8) **ḫoş** laṭīf ü güzel **ān** ol **ʿāşıḳ** muḥib **dervīş** faḳīr **ki** (9) edāt-ı beyān **der-** edāt-ı ẓarf[1484] **silk** iplik **cünūn** dīvānelik[1485] (10) **sāḫt** düzüldi ve yapıldı **bā-** edāt-ı muṣāḥabet

[1477] her edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi şeb gice ez- edāt-ı ibtidā fikr endīşe vü düşünmek: her edāt-ı ḥaṣr şeb gice fikr endīşe B, C her edāt-ı ḥaṣr ʿArabīde küll gibi şeb gice fikr endīşe D

[1478] edāt-ı ẓarf: edāt-ı ẓarfiye D

[1479] zāviye vü peyġūle vü bucaḳ ġam ġuṣṣa vü endūh: zāviye vü bucaḳ u peyġūle ġam ġuṣṣa B, C zāviye vü peyġūle vü bucaḳ D

[1480] ve ay: -D

[1481] ʿaḳlı ġalebe-i ʿaşḳ ile: ġalebe-i ʿaşḳ ile ʿaḳlı D

[1482] her gice ġuṣṣa zāviyesinde: ġuṣṣa zāviyesinde her gice D

[1483] nūrı: nūrı seniň B, C, D

[1484] edāt-ı ẓarf: ẓarfiyet içün B, C edāt-ı ẓarfiye D

[1485] dīvānelik: dīvānelik cinnetden meʾḫūz cinnet setr maʿnāsınadır B, C

derd vecaʿ vü aġrı (11) **ġam** ġuṣṣa vü endūh[1486] **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **nīst** degildir **be-** edāt-ı (12) ilṣāḳ **dermān** devā.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān ol faḳīr ʿāşıḳ ne ḫoşdur ki dīvānelik (14) ipliginde seniň derd ü ġam-ı ʿaşḳıňla yapılup devāya muḥtāc degildir (15) zīrā seniň ʿaşḳıňla derdli olmaġı bī-derd olmaġa tercīḥ ider nite ki (16) dimişlerdir.

Beyt[1487]: *Ḳul olmaḳ dergehiňde*[1488] *dehre sulṭān olmadan yegdir*

Ġamıňla aġlamaḳ şādān u ḫandān[14891490] *olmadan yegdir*[14911492]

Ḫusrev-i leşker-i ʿaşḳest Selīmī imrūz

Ne be-cānest muḳayyed ne be-cānān muḥtāc

(20) **ḫusrev** melik ü[1493] şehriyār **leşker** ʿasker[1494] **imrūz** bugün (21) **ne** edāt-ı nefy **be-** edāt-ı muṣāḥabet **cān** rūḥ-ı ḥayvānī[1495] **muḳayyed**

178

(1) bağlanmış **be-** edāt-ı ilṣāḳ **cānān** maʿşūḳ u maḥbūb.[1496]

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Selīm bugün ʿaşḳ ʿaskeriniň şehriyārıdır ne cānıyla muḳayyeddir (3) ve ne de cānāna muḥtācdır zīrā ʿaşḳ bir cevher-i bī-ḳıymetdir ki anıň maʿdenī (4)

[1486] vü endūh: -B, -C

[1487] Beyt: -B, -C, -D

[1488] Nev'î Dîvânı'nda bu ifade *işigüňde ḳul olmaḳ* şeklindedir.

[1489] şādān u ḫandān: yıllarca ḫandān B, C, D

[1490] Nev'î Dîvânı'nda bu ifade *illerle ḫandān* şeklindedir.

[1491] Nev'î Dîvânı'ndan kontrol ettiğimizde bu beytin aynı gazeldeki farklı mısralar olduğunu gördük. Birinci mısra; alıntı yapılan gazelin ikinci beyitinin ikinci mısrası iken, ikinci mısra alıntı yapılan gazelin birinci beyitin ikinci mısrasıdır. Nev'î Divan, s. 309

[1492] Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, **Nev'î Divan Tenkidli Basım**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977, s. 309.

[1493] melik ü: -B, -C.

[1494] ʿasker: ʿaskerʿaşḳ ifrāṭ-ı muḥabbet -[e]st edāt-ı ḫaber B, C

[1495] cān rūḥ-ı ḥayvānī: -D

[1496] u maḥbūb: -D

kāne'llāhu ve lem yekun meʿahū şeyʾun[1497]dur bu ṣūretde şu mertebeye nāʾil olanıň (5) dünyā vü mā-fī-hā pīş-i naẓarında olmayacaġı ẓāhirdir.[1498]

Ġazel 39

Feilātün/ mefāilün/ feilün

Ey ḫaṭet medḥ-i ʿaşḳ-rā memdūḥ
Nüsḫa-i ḫūbi ez-ruḫet meşrūḥ

(9) **ḫaṭ** henüz görünmüş ṣaḳala ve tāze bitmiş bıyıġa dirler **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb (10) **medḥ** ṣenā vü ögmek **-rā** edāt-ı taḫṣīṣ **memdūḥ** medḥ olunucı **nüsḫa** (11) kitāb **ḫūb** güzel **-ī** edāt-ı maṣdar[1499] **ruḫ** ʿiẕār u yaňaḳ **meşrūḥ** (12) īżāḥ u beyān olunucı.

(13) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň taze bitmiş bıyıġıň ʿaşḳıň medḥ olunucısıdır (14) güzellik kitābı seniň ruḫsārından īżāḥ u beyān olunucıdır yaʿnī yanagıň (15) ḥüsne meʾḫaẕdır ʿālemde ne ḳadar güzellik var ise oradan aḫẕ olunmuşdur.

Nīstem bī-ḫayāl zülf ruḫet
Ḫā'h der-şāmgāh u ḫā'h ṣabūḥ

(18) **nīstem** degilim **bī-** edāt-ı nefy ʿArabīde lā gibi **ḫayāl** insānıň (19) müteḫayyilesinde yaḳaẓa vü rūʾyā ḥāllerinde mürtesem ü müteşebbih yaʿnī (20) ṣūret-peẕīr olan şaḫṣ u timṯāle dinür **zülf** cebhe üzerinde (21) olan ṣaç[1500] **ruḫ** yaňaḳ **-[e]t** edāt-ı ḫiṭāb **ḫa'h** istemek

179

(1) ṭaleb maʿnāsına **şāmgāh** akşām vaḳti **ṣabūḥ** ṣabāḥ vaḳti.

[1497] Sadece Allah vardı onun beraberinde hiçbir şey yoktu.

[1498] dünyā vü mā-fī-hā pīş-i naẓarında olmayacaġı ẓāhirdir: pīş-i naẓarında dünyā vü mā-fī-hā olmayacaġı ẓāhirdir B, C, D

[1499] edāt-ı maṣdar: edāt-ı maṣdariye D

[1500] cebhe üzerinde olan ṣaç: mim D

(2) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň zülfüňi ve yaňaġıňı taḫayyülden ḫālī degilim isterse (3) akşām vaḳti isterse[1501] ṣabāḥ vaḳti yaʿnī gice vü gündüz cemāliňi ve zülf-i bī-miṣāliňi (4) taṣavvur u taḫayyül iderim bundan ġayrı bir kār ile iştiġālim yoḳdur ẕihnimi seniň[1502] (5) ẕikr ü fikriňe ḥaṣr itmişim.

Derd-i ʿaşḳet devā-yı ḫaste dilān
Zaḫm-ı tīġ-i ġam-ı tü rāḥat-ı rūḥ

(8) **derd** vecaʿ vü aġrı[1503] **devā** ʿilāc **ḫaste** marīż ü bīmār[1504] **dil** göňül (9) **-ān** edāt-ı cemʿ **zaḫm** yara[1505] **tīġ** seyf ü ḳılıç **ġam** ġuṣṣa vü endūh[1506] (10) **tü** sen **rāḥat** āsāyiş **rūḥ** madde-i ḥayāt olan vedīʿa-i İlāhiyeye (11) dinür ki cān taʿbīr olunur ḥükemā aňa nefs-i nāṭıḳa ıṭlāḳ iderler.

(12) **Maḥṣūl-i beyt:** Ey cānān seniň ʿaşḳınıň derdi ḫasta göňülleriň ʿilācıdır (13) ve seniň ġamınıň ḳılıç yarası nefs-i nāṭıḳanıň rāḥatıdır yaʿnī ʿāşıḳ-ı (14) ṣādıḳa ġamıň niʿmet ve sitemiň āsāyiş ü rāḥatdır.

Dem-be-dem ez-ḫadeng-i cān-sūzān
Ṣad der-i feyż ber-dilem meftūḥ

(17) **dem-be-dem** vaḳt vaḳt **ḫadeng** sehm ü oḳ **cān-sūzān** vaṣf-ı (18) terkībi cān yaḳıcı[1507] **ṣad** yüz **der** bāb u ḳapu **feyż** ṣu (19) keşretinden çay gibi aḳup ṭaşmaḳ[1508] ve

[1501] isterse akşām vaḳti isterse: ister ise akşām vaḳti ister ise B, C, D
[1502] seniň: -D
[1503] derd vecaʿ vü aġrı: -B, -C, -D
[1504] marīż ü bīmār: bīmār u marīż D
[1505] yara: cürḥ ü yara D
[1506] ḳılıç ġam ġuṣṣa vü endūh: ḳılıç ġam endūhB, C ḳılıç D
[1507] oḳ cān-sūzān vaṣf-ı terkībī cān yaḳıcı: oḳ cān-sūzān vaṣf-ı terkībī cān yaḳıcı yāḫūd sūzān sıfaṭ-ı müşebbehe B, C oḳ cān rūḥ-i ḥayvānī sūzān sıfaṭ-ı müşebbehe yaḳıcı maʿnāsına D
[1508] aḳup ṭaşmaḳ: ṭaşup aḳmaḳ B, C, D

bir nesne çoġalmaḳ maʿnāsına[1509] **ber-** (20) edāt-ı istiʿlā **dil** göñül **-[e]m** edāt-ı mütekellim-i vaḥde[1510] **meftūḥ** güşāde vü açılmış.

(21) **Maḥṣūl-i beyt:** Vaḳt vaḳt cānānıñ cān yaḳıcı ġamze oḳundan göñlüm

180

(1) üzerine yine yüz feyż ḳapusı güşādedir[1511] yaʿnī çille-i ʿaşḳı çekdigim hebāya (2) gitmez derd ü miḥnete ṣabr u taḥammül itdikçe dem-be-dem ḳaṭʿ-ı menāzil-i maʿneviye itmekle (3) tefeyyüż eyleyüp[1512] merātib-i ʿāliyeye nāʾil olmaḳdayım.

Dil-i bī-çāre-i Selīmīrā
Be-ḫayāl-i tü ṣad hezār fütūḥ

(6) **dil** göñül **bī-çāre** çāresiz **-rā** edāt-ı taḫṣīṣ **ḫayāl** zihnde (7) mürtesem olan timṯāl **tü** sen **ṣad** yüz **hezār** biñ **fütūḥ** (8) fetḥiñ cemʿi ḳapalu nesneyi[1513] açmaḳ.

(9) **Maḥṣūl-i beyt:** Bī-çāre Selīm'iñ göñlüne seniñ timṯāl u ṣūretiñi[1514] taḫayyül ile (10) yüz biñ fetḥler ve ḳapalu nesneleri[1515] açmaḳlar vardır ḫulāṣa ey cānān seni (11) taṣavvur itdikçe ʿilm-i ledünnī semtine ḳalbimden birer bāb güşāde oldıġından (12) göñlümde biñlerce ḳapular açılmışdır.

[1509] maʿnāsına: maʿnāsınadır D
[1510] -[e]m edāt-ı mütekellim-i vaḥde: -B, -C, -D
[1511] güşādedir: güşāde B, C, D
[1512] eyleyüp: idüp B, C, D
[1513] ḳapalu nesneyi: -D
[1514] timṯāl u ṣūretiñi: ṣūret-i timṯāliñi C ṣūret ü timṯāliñi B
[1515] nesneleri: nesneyi B, C, D

B. SÖZLÜK – DİZİN

A

ābād: çend-i maʿnāyı mutażammın ise de bu maḳāmda ṣaḥrā maʿnāsınadır saʿd-ābād ve ḫurrem-ābād didikleri gibi (6/1-2)

abdāl: evliyāu'llāh zümresinden bir cemāʿatdır ki ki Ḥażret-i Ḥaḳ celle ve ʿalā anları arżında iḳāmet yaʿnī baʿż-ı taṣarruf-ı ḫalḳ żımnında iẕn-i maʿnevī ile maẓhar-ı ḫilāfet ider ve anlar dāʾimā yetmiş nefer olurlar ḳırḳ neferi arż-ı Şām'da ve otuzı bilād-ı sāʾirede olur içlerinden birisi intiḳāl eyledikde sāʾir nāsdan birini intiḫāb ile anıň yerine iḳāme vü iclās iderler (144/11-16)

ʿabes: bī-ḥużūrluḳdan yüz burtılup ekşimek maʿnāsınadır (107/5-6)

ābile: ḳabarcıḳ ki vücūd-ı ādemīde ẓāhir olur daḫi çiçek ki eṭfāl ü ṣıbyānda çıḳar ʿArabīde cüderī dirler (139/11-13)

ʿaceb: 1. taʿaccüb olunacaḳ şeyʾe dinür (59/5-6)

2. taʿaccüb olunacaḳ şey (142/18)

3. taʿaccüb (144/1)

4. taʿaccüb olunacaḳ ve şaşılacaḳ şey (164/1)

ʿadem: 1. yavı ḳılmaḳ fıḳdān maʿnāsına yoḳluḳ dimekdir (5-6/ 21-1)

2. yoḳluḳ (70/17), (163/11)

āfāḳ: 1. eṭrāf ü nevāḥī (67/19), (101/12)

2. eṭrāf ü eknāf (72/2)

āfet: dāhiye vü helāk (129/10)

āfitāb: güneş (35/10), (134/11), (137/1-2)

ʿafv: maḥv u ṭams ve terk-i ʿuḳūbet (154/15-16)

āġāz: evvel ü ibtidā (47/20)

āgeh: 1. āgāhdan muḫaffef ḫaber-dār u muṭṭaliʿ (45/1), (169-2)

2. āgāhdan muḫaffef vāḳıf u ḫaber-dār (91/1)

aġyār: ġayrıň cemʿi raḳīb (164/13)

āh: maʿlūl ü mecrūḥuň derūnundan çıḳan ṣadā (60/15-16)

āḫir: 1. soňra (21/5), (117/2)

2. feṯḥ-i ḫāʾ ile dīger maʿnāsına ve kesr-i ḫāʾ ile taʿaccüb ü taʿarruż maʿnāsınadır (36/1), (52/9-10)

3. feṯḥ-i ḫāʾ ile dīger ve kesr-i ḫāʾ ile taʿaccüb ü taʿarruż maʿnāsına (85/11-12)

4. girü vü soňra (86/20)

āhū: ceyrān u geyik ḳaracanıň nevʿidir (80/19-20)

ʿaḳl: ʿilm ü idrāk maʿnāsınadır ki zihnde ḥāṣıl olan ṣūretden ʿibāretdir (98-99/21-1)

ʿaks: 1. ḳalb eylemek (30/11)

2. ḳalb eylemek ve çevirmek (137/13)

3. ḳalb itmek ve çevirmek (143/10)

ālā[y]: medd-i hemze ile niʿām maʿnāsınadır ki niʿmetiň cemʿidir müfredi ilādır (8/20-21)

aʿlem: ziyāde bilici (136-12)

ʿālem: 1. mā-sivā-yı İlahī mecmūʿ-ı maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur ve ʿalā ḳavlin baṭn-ı felekiň ḥāvī oldıġı yaʿnī zīr-i felek ḳamerde mevcūd olan cümle-i cevāhir ü aʿrāża dinür (27/16-18)

2. mecmūʿ-ı maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur (39/20)

3. maḫlūḳātıň her birisidir ki cemʿi ʿavālim gelür ve bir maʿnāsı bāde meclisi ki ʿālem-i āb dirler (60/13-15)

4. mā-sivāʾllāh cemīʿ-i kāʾināt (94/16), (102/4), (157/7)

5. mā-sivā-yı İlahī mecmūʿ-ı maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur (140/13-14)

6. mā-sivā-yı İlahī cemīʿ-i maḫlūḳāta ıṭlāḳ olunur (166/19-20)

ʿalem: 1. nişān u damġa ve cebel ü sancaḳ ve bir ḳavmiň seyyid ü ẕī-şānına dinür (1/7-8)

2. sancaḳ maʿnāsınadır Ḥabīb-i Ekrem efendimiziň murabbaʿ vü büyük ʿuḳāb nāmında bir sancaḳları var idi ki ġazā-yı cennet-sezālarında ekṣeri Ḥażret-i ʿAlī *kerrema'llāhu vechehu*ya virir idi ve beyāż birḳaç ʿalemleri var idi ki biriniň üstüne kelime-i şehādet yazılmış idi bunları daḫi ġazavātında seriyye reʾislerine iʿṭā buyurur idi ve āḫiretde livāʾü'l-ḥamd ismiyle müsemmaʿ bir sancaġı vardır ki cemīʿ-i enbiyā ve ümmet-i merḥūme anıň altında tecemmuʿ idüp ʿAraṣāt meydānınıň dehşetini görmeyecekledir (18-19/17-2)

ʿalīm: bilici maʿnāsına (64/18)

ālūd: bulaşmaḳ ve bulaşdırmaḳ (124/11)

ān: 1. ol (18/4), (40/12), (69/15), (91/17), (93/16), (95/5), (99/15), (131/6), (141/15), (148/14), (177/8)

2. ism-i işāret (66/10), (87/16-17), (92/5), (96/10), (119/18), (123/13), (147/20), (165/17)

3. ism-i işāret baʿīde mevżūʿdur (12/17), (84/13-14)

āncā: 1. o maḥale (95/17)

2. ol nesne (135/10)

ānçe: ism-i mevṣūl ẕevī'l-ʿuḳūlüñ ġayrıda müstaʿmeldir (119/8)

ānçünān: anıñ gibi (120/17)

āngeh: andan soñra (52/11)

ānki: 1. ism-i mevṣūl müfred içündür ve ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir (32/20-21)

2. ol kimse (90/11)

3. ism-i mevṣūl ẕevī'l-ʿuḳūlda müstaʿmeldir (108/19-20)

ārā: ṣıfat-ı müşebbehe tezyīn idici (12/19-20)

ʿaraḳ: ter (87/16), (129/11)

ārām: sükūn u ḳarār (138/12)

ʿārıż: 1. ʿiẕār u yaňaḳ (66/11)

2. yaňaḳ (143/9)

ʿarş: ferş vezninde ʿarş-ı İlahī'dir ki taḥdīd ü taḳdīri ʿuḳūl-i beşeriyeden ḫāricdir ḥaḳīḳati ve miḳdārı ʿilm-i İlahī'ye menūṭdur yāḫūd ḥaḳīḳati

bir yāḳūt-ı aḥmerdir ki nūr-ı Ḥażret-i Cebbār'dan mütelālī' vü tābāndar Fārsīde kerzemān dirler ve ḥükemā ʿindinde ʿarş felek-i aʿẓamdır ki muḥaddedü'l-cihātdır ve kürsī-i felek ṣevābitdir ki felek-i ṣāmindir ʿarş fī'l-aṣl saḳf maʿnāsına mevżūʿdur ve ʿarş cümle felegiñ ḫuṣūṣā cennetiñ saḳfı menzilesindedir ʿinde'l-ḥükemā seyri ol ḳadar serīʿdir ki yigirmi dört sāʿatde devresin tamām idüp merkezine varır eflāk sebʿayı kendi ḥareketine uydırır her biriniñ maḫṣūṣ ḥareketi var iken kimi ġarbdan şarḳa ve kimi reḥāvī ve kimi ḥamā'ilī ve kimi dolābī devr ider felekü'l-eflāk yaʿnī ʿarş şarḳdan ġarba devr ider anıñ süʿat ve şiddet-i ḥareketinden sā'ir eflākiñ ḥareketi müşāhede olunmaz ancaḳ anıñ ḥareketi görinür meṣelā degirmen ṣaġdan ṣola döner iken üzerinde bir ḳarınca ṣoldan ṣaġa gitse ẓāhirde ḳarıncanıñ ḥareketi görinmeyüp degirmeniñ ḥareketi görinür sā'ir eflāk aña nisbeten baṭī'u'l-ḥareke olduḳlarından ḥareketleri müşāhed degildir felekü'l-eflāk ol mertebe serīʿü'l-ḥarekedir ki rivāyet olunur bir gün Ḫāce-i Kā'ināt ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavat ve ekmelü't-taḥiyyāt efendimiz Ḥażret-i peyk-i celīl Cebrā'il ʿaleyhi's-selāma vaḳt-i ẓuhr dāḫil oldı mı diyü sūāl buyurdılar lā vü neʿam diyü cevāb virdi Ḥażret-i Peyġamber ʿaleyhi's-selām bu nice cevābdır didiklerinde Cebrā'il ʿaleyhi's-selām buyurdı ki sūaliñizde henüz şems ẓuhr maḥaline varmamış idi lā vü neʿām mā-beyninde bin beşyüz mīl ḳaṭʿ idüp neʿam deyince dek ẓuhr maḥaline vardı didiler süʿat-ı seyrini bundan ḳıyās eyle va'llāhu aʿlem bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl (22-23/12-14)

āsā: miṣl ü mānend ve gibi (55/12-13)

ʿaṣā: çūb-ı destī yaʿnī degnek (12/13)

āsān: 1. ḳolay (82/10)

2. sehl ü ḳolay (113/6)

āṣār: eṣeriñ cemʿi bir nesneniñ yerinde ḳalan baḳıyesine dinür (94/18)

ʿases: pāsbān u gice bekçisi (105/11)

āsīb: vücūd-ı insāna yāḫūd bir heyʾet-i müşaḫḫaṣaya ḳatı bir nesne zor ile doḳunmaḳ ki ʿArabīde ṣadme dirler (94/14-15)

āsitān: eşik (121/17)

āsitāne: eşik ki ʿArabīde ʿatebe dirler (61/16-17)

āsumān: semā vü gök (76/15), (154/2)

ʿāşıḳ: 1. ʿaşḳa giriftār ādeme dinür ʿaşḳ bir kimseniñ sevdigi maḥbūbdan ġayrı naẓarında dil-ber ü maḥbūb olmayup naẓarını aña ḥaṣr eylemek ʿalā ḳavlin ifrāṭ üzere muḥabbet eylemekden ʿibāretdir (8/7-9)

2. muḥib (38/10), (166/5), (177/8)

3. ʿaşḳ bir keyfiyet-i muḥriḳadır ki ḳalb-i ʿāşıḳda vāḳiʿ olur ʿalāmeti maʿşūḳını görmek içün dāʾimā mużṭaribdir görmeği ārzū ider ve gördükde dehşet el virüp ḫafaḳān-ı ḳalb u raʿşe ve lisānında inʿiḳād olup söylemege iḳtidārı ḳalmaz. (45-46/ 18-3)

āşinā: 1. ṣāḥib ü dost (99/3-4)

2. dost (118/12)

ʿaşḳ: 1. ifrāṭ-ı muḥabbet (38/10), (52/12), (54/7-8), (55/18), (59/20), (65/11), (74/1-2), (84/4), (136/8), (165/3), (167/10), (176/3), (177/20)

2. bir kimseniň sevdigi maḥbūbdan ġayrı naẓarında dil-ber ü maḥbūb olmayup naẓarı ana ḥaṣr eylemek ve ʿaşḳ ġalīẓü'ṭ-ṭabʿ ve fāsidü'l-mizāc ve vażīʿu'l-himmet olan eşḫāsa ʿārıż olmaz didiler (41/9-12)

3. ifrāt-ı muḥabbet maʿnāsına ise de ḥaḳīḳatde ʿaşḳ bir cevher-i tābnākdir ki anıň kānı *kāne'llāhu ve-lem yekun meʿahū şeyʾun'*dur (62/8)

āşūb: fitne vü ḳavġa ve her şeyʾiň ḳarışmasına dirler (150/12-13)

āteş: 1. nār (59/1)

2. Fārsīdir Türkīde od ʿArabīde nār dirler (143/9)

āvere: vaṭan u meskeninden dūr olmuş (114/6-7)

āvāze: 1. pek ṣadā (103/15)

2. ṣīt ü şöhret (166/20)

āyine: mirʾāt (30/11-12), (114/18), (115/6)

ʿayş: 1. zindegānī vü dirlik (132/5-6)

2. ḥayāt u zindegānī ve geçinmek maʿnāsına (160/5)

ʿazā: ḥüsn-i ṣabr ve taḥammül-i maḳbūl maʿnāsınadır (160/16-17)

ʿaẓamet: büyüklük (19/20)

B

bāb: ḳapu (107/18)

bāc: ol māl u eṣvāb ve zer ü sīme dirler ki ẕī-ḳuvvet şehriyāra kendüden ednā olan ḥükümdārlar ve begler ve memleket żābiṭleri virirler (172/11-13)

bād: 1. rūzgār (86/10), (125/15)

2. hevā (89/13)

3. yel (101/14), (141/5)

baʿd: ṣoňra (86/1)

bāde-nūş: şarāb içici (124/2)

bāde-perest: vaṣf-ı terkibīdir bādeye ṭāpıcı ki ser-ḫoş dimekdir (153/4)

baʿde-zīn: bundan soňra (108/9-10), (135/4), (136/12)

baḥr: deryā vü deňiz (43/10), (69/4), (117/11-12)

baḥṣ: 1. bir nesneniň ġavr u ḥaḳīḳatine ıṭṭılāʿ içün ṣorup araşdırmaḳ maʿnāsına (164/13-14)

2. ṣorup araşdırmaḳ (165/3)

baḫt: ṭāliʿ (89/1), (162/19), (172/21)

bāʿiṣ: bādī vü sebeb (167/13)

bāk: ḫavf u ḳorḳı (171/15)

bā-ki: kime (119/1)

bālā: bülend ü yüce (19/3), (44/15-16)

bālā-yı ser: baş üsti (125/2)

bār: mīve (152/11)

bāṭıl: ḥaḳ muḳābilidir (57/21)

bāz: 1. tekrār (70/8), (114/6), (147/9)

2. açıḳ (117/2)

bed: 1. fenā vü kötü (89/1)

2. fenā (162/19)

bed-güftār: fenā söyleyici yalñız güftār ism-i maṣdardır söylemek maʿnāsına (165/18)

bedr: ayıñ on dördüncü gicesinde olan ḳamere dirler (37/13)

behişt: cennet (34-35/21-1), (107/15-16)

belā: 1. ġam u muṣībet fī'l-aṣl eskimek ve fersūde olmaḳ ve çürümek maʿnālarınadır (47/8-9

2. ġam u muṣībet (83/13), (112/4), (136/1), (139/13), (144/11), (146/3), (150/13), (156/16)

3. köhne vü fersūde olmaḳ ve çürümek ve muṣībet maʿnāsınadır (127/7)

4. köhne vü fersūde olmaḳ (151/11)

5. muṣībet (153/15), (175/2)

6. fersūde olmaḳ ve çürümek (159/7)

7. eskimek ve yıpranmaḳ ve fersūde olmaḳ (162/18)

8. fersūde olmaḳ ve yıpranmaḳ (174/12-13)

belā-perver: vaṣf-ı terkībīdir ġam u muṣibetle terbiye olıcı (55/14-15)

belī: neʿām (116/2)

beliyyāt: belānıň cemʿi köhne vü fersūde olmaḳ ve yıpranmaḳ ve çürümek (167/13-14)

bende: 1. ḳul u köle ʿArabīde ʿabd gibi (2/10)

2. ʿabd u çāker (5/8)

3. ʿabd u ḳul (40/20)

4. ḳul u köle (83/4)

bendegī: ḳulluḳ (78/9-10)

ber: ṣadr u sīne vü gögüs (115/7)

berāber: müsāvī (59/7)

berḳ: şimşeke dinür ḥaḳīḳat-i şerʿiyesi seḥāb üzere müvekkil olan ferişteniň, emṭārı meʾmūr olan maḥale sevḳi içün seḥābı şiddetle ḍarb u taḥrīkinden tevekkün iden āteşlerdir ki lemeʿan ider (59/2-5)

bernā: bahādır u yigit maʿnāsına (16/6)

bes: 1. yeter (60/15), (160/6)

2. kāfi vü yeter (124/12-13)

3. çoḳ (155/14), (158/9)

besī: çoḳ (28/14), (92/4)

beski: çoḳdan (130/1), (132/12), (151/1)

beyābān: deşt ü ṣaḥrā vü çöl ve ʿimāretden ḫālī arāżī (127/9-10)

bezm: meclis ü encümen (62/8), (127/20), (160/14), (162/6)

bī-çāre: çāresiz (180/6)

bī-dil: ʿāşıḳ (119/18)

bīgāne: ecnebī (99/3)

bih: 1. iyü (100/12)

2. evlā (107/18)

3. evlā vü iyü (135/19)

bī-huş: medhūş u lāyaʿḳıl (8/19)

bi'llāh: Allah'a ḳasem iderim (148/3)

bīm: 1. ḫavf u ḳorḳı (90/12)

2. ḫavf u ḳorḳu (140/3)

bīmār: ḫasta (94/7), (94/15), (86/20)

bisyār: 1. çoḳ (86/2)

2. keşīr ü çoḳ (112/5)

būse: ḳuble vü öpmek (131/17)

bülbül: maʿrūf ḳuşdur hezārdestān daḫi dirler ʿArabīde ʿandelīb mürādifidir (109/8-9)

büt: 1. ṣanem ki maḥbūbdan müsteʿārdır (94/3)

2. veşen ü ṣanem (108/8)

3. veṣen ü ṣanem maḥbūbdan müsteʿārdır (149/2)

büt-perest: vaṣf-ı terkīb̄īdir büte ṭapıcı dimekdir büt müşrikīniň perestiş eyledikleri veṣen ü ṣanem maʿnāsınadır (25/10-11)

C

cā: 1. yer ü arż (4/17)

2.maḥal (116/9)

cāh: manṣıb (133/10)

cahīm: cehennem (88/9), (145/16)

cām: ḳadeḥ ü peymnāne (50/16-17)

cāme: 1. libās (44/13)

2. ṣevb ü libās (127/17-18)

cān: 1. rūḥ-ı ḥayvānīdir ki her zindede olur (32/16-17)

2. rūḥ-ı ḥayvānī (49/6), (52/12-13), (87/19), (94/7), (95/18), (110/19), (148/1-2), (159/8), (164/15), (177/21)

3. revān (70/7)

4. nefs-i nāṭıḳa (95/6), (125/14), (152/21)

5. cānān (155/14)

6. rūh-ı ḥayvānī ki her zindede olur (167/9), (176/5-6)

cānān: 1. maʿşūḳ (56/18-19), (68/12), (85/11), (94/13), (162/7)

2. maḥbūb u maʿşūḳ (167/10)

3. maʿşūḳ u maḥbūb (178/1)

cān-baḫş: vaṣf-ı terkībī cān bağışlayıcı (38/10-11)

cān-sūzān: vaṣf-ı terkībī cān yaḳıcı yāḫūd sūzān sıfaṭ-ı müşebbehe (179/17-18)

cāy: 1. yer (105/4), (107/3), (127/17), (154/3)

2. maḥal u yer (172/8)

cefā: 1. bir kimseyi āzürde eylemek ve incitmek (86/19)

2. āzürde eylemek ve incitmek (90/21)

3. cevr (136/1), (141/13), (149/11), (157/16), (159/17)

cemʿiyet: dağınıḳ nesneyi birikdirmek (80/10)

ceres: nāḳūs u çāň (103/17)

cesed: beden (141/4)

cevr: cefā (147/20)

cevşen: cübbe vü zırh maʿnāsınadır demirden maṣnūʿ bir libāsdır ki mübārizler hengām-ı muḥārebede telebbüs iderler (83/13-15)

ciger: maʿrūf ʿArabīde kebed dirler (103/16-17)

cihān: 1. ʿālem-i kevn ü fesād yaʿnī dünyā (33/16-17)

2. dünyā (31/21), (77/18), (84/5), (151/1), (172/19)

cihān-peymā: vaṣf-ı terkībī olaraḳ seyyāḥ maʿnāsına ıṣṭılāḥāt-ı ʿAcem'dendir maʿnā- yı luġavīsi cihānı ölçüci (6/9)

cilve: 1. bir nesneyi keşf ü ʿayān eylemek ve bir şeyʾe naẓar ṣalmaḳ maʿnāsınadır (2-3/21-1)

2. şīve vü naz u ʿişve (100/3)

cinān: cimiň kesriyle cennetiň cemʿi (88/7)

cism: 1. cesed ü beden ki Türkīde gövde taʿbīr olunur (27/10-11)

2. beden (83/12), (126/16)

cüdāyī: firḳat u ayrılıḳ (68/11)

cümle: cemīʿan (34/9), (57/21), (84/5)

cünūn: 1. bir nesneyi setr ü nihān eylemek maʿnāsınadır dīvānelige cünūn didikeri ʿaḳlıň mestūrlığı sebeb oldığından içündür (99/1-3)

2. dīvānelik (177/9)

cüz: 1. ġayr u başḳa (25/12)

2. ġayr (28/11), (77/19-20), (108/18), (138/9), (149/21), (151/3), (163/10)

Ç

çāk: yırtıḳ u yarıḳ (127/19)

çarḫ: 1. felek-i aʿẓam ki bir gün ve gicede devrini tamām idüp merkezine varır (42/18-19), (46/9-10)

2. felek-i aʿẓam (59/6)

3. felek-i aʿẓam ki bir gün ve bir gicede devrini tamām idüp merkezine varır (161/4-5)

çarḫ-zenān: vaṣf-ı terkībīdir çarḫ urıcı dimekdir çarḫ ḥareket-i devriye maʿnāsınadır (137/19)

çend: miḳḍār-ı ʿadedde ve ġayrıda istiʿmāl olunur (95/9), (97/17)

çendān: ol ḳadar (119/18)

çendīn: bu ḳadar (36/10)

çeşm: 1. göz dīde daḫi dirler (89/11)

2. ʿayn u göz (112/17-18)

3. göz (115/20), (133/1), (143/21)

4. ümīd (131/17)

5. dīde vü göz (139/13)

çeşme: pınar u ayazma bu ḥavālīde ḳaynaḳ dirler ʿArabīde ʿayn maʿnāsına (50/1-2)

çetr: ḫayme vü çadır (145/4)

çevgān: maʿrūf başı egri bir aġaçdır ki anıñla meydānda ṭop ururlar gūy u çevgān müteʿārif oyundur be-ġāyet süvārī vü silāḥşör olanlar oynarlar her bir ādem ol meydānda at süremez ol aġaca Türkīde ṣavlecān dirler (82-83/20-2)

çi: ne (73/5), (94/3), (127/17), (142/18), (172/20)

çirā: niçün (51/17), (113/15), (157/7), (168/5)

çisān: nice (88/7-8), (89/2), (98/6)

çīzī: bir nesne (151/3)

çü: gibi (74/9)

çün: 1. nice ʿArabīde keyfe maʿnāsına (99/4)

2. keyfe maʿnāsına (122/2)

çünān: öyle (16/6), (137/2), (159/7)

çünīn: böyle (102/15), (106/6), (108/17), (113/6), (118/11), (139/1)

D

dāġ: insānıň ve ḥayvānıň cesedine āteş ve yāḫūd ḳızmış demür ile yaḳdıḳları dāġ ki ʿArabīde key dirler ol vāsıṭa ile nişāna da dāġ dinür (142/15-17)

dā'im: 1. peyveste (47/4)

2. hemīşe (117/11)

dāmān: etek maʿnāsınā ʿArabīde zeyl gibi (35/12)

dāmen: 1. zeyl ü etek (114/7-8)

2. etek ʿArabīde zeyl mürādifidir (127/17)

dānā: 1. ṣıfat-ı müşebbehe bilici (17/2-3)

2. bilici ki ʿArabīde ʿalīm ü ʿallām maʿnāsınadır ammā ʿāḳil maʿnāsına istiʿmāli şāyiʿdir (44/3-4)

3. ʿālim ü ʿāḳil (124/14)

dāniş: ʿilm ü istiʿdād (16-17/21-1)

dār: ādem ṣalb itdikleri aġaca dirler ve ṭutmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdar olur (76/13-15)

dārū-gīr: ʿarbede vü ceng (76/16-17)

debīr: kātib (75/13)

defʿ: zor ile öte ṣavmaḳ ve ḳaḳıvirmeḳ maʿnāsınadır (35/19-20)

dehān: fem ü aġız (122/12), (126/15)

dehen: fem ü aġız (137/20)

dehr: 1. zamān maʿnāsına ve bi'l-külliye müddet-i dünyāya ıṭlāḳ olunur *lā-tesubbu'd-dehre fe-inne'd-dehre huve'llāh* ḥadīṯ-i şerīfinde vāḳiʿ dehr ʿinde'l-baʿż esmā-i ḥüsnādan ʿadd olunur (18/1-3)

2. zamān (82/9), (107/4)

3. dünyā (102/14)

delīl: reh-nümā vü ḳulaġuz (123/1)

dem: 1. vaḳt (74/11), (169/1)

2. ḳan (151/21)

3. nefes (154/11)

dembedem: 1. dāʾimā (111/11), (113/18)

2. vaḳt vaḳt (179/17)

dendān: 1. diş ʿArabīde sīn gibi (31/11)

2. diş ʿArabīde sīn mürādifidir (127/17-18)

der: 1. bāb u ḳapu (2/9), (16/21), (43/7), (58/9), (65/19), (152/2), (179/18)

2. ḳapu (118/10)

derbān: bevvāb u ḳapucı (83/4-5)

derd: 1. renc ü zaḥmet ü aġrı (54/4)

2. vecaʿ vü aġrı (77/20), (89/20), (98/3), (103/16), (118/21), (120/11), (140/14-15), (144/9), (153/14), (156/16), (160/14), (162/5), (174/11), (177/10), (179/8)

dergeh: dergāhdan muḫaffef āsitāne-i mülūk (164/11-12)

derīn: bunda (142/7)

dermān: devā (177/12)

derūn: 1. içerü (97/4), içeri (108/18)

dervīş: 1. cihet-i dünyeviyeden bir şeyʾe mālik olmayan kimseye dirler (45/18)

2. cihet-i dünyeviyeden bir şeyʾe mālik olmayan kimseye dinür (97/6-7)

3. faḳīr (177/8)

deryā: baḥr u deñiz (173/9)

dest: yed ü el (35/10), (42/1)

destār: ṣarıḳ (125/2)

dest-gīr: vaṣf-ı terkībī el ṭuṭucı yaʿnī muʿīn ü ẓahīr (79/17-18)

devā: 1. ʿilāc yaʿnī dermān içün olan nesneye dinür (98/4)

2. ʿilāc (119/2), (179/8)

devlet: inḳılāb-ı zamān maʿnāsınadır ki zamānıň ḥālden ḥāle taġayyür ü inḳılābından ʿibāretdir (172/7-8)

devr: dönmek ve dolanmaḳ (62/6), (123/20-21)

dībāce: 1. naḳş u tezyīn fī'l-aṣl erş ve arġacı ḥarīr olan ḳumaş maʿnāsınadır (65/8-9)

2. naḳş u tezyīn (157/19)

dīdār: vech ü cemāl (40/5)

dīde: 1. çeşm ü göz ʿArabīde ʿayn dirler (55/13-14)

2. göz (85/3), (92/19), (102/14), (106/5), (113/17), (114/8)

dīger: ġayrı (122/11)

dihḳān: köy reʾisi keşret-i istiʿmāl ile köylü ve renc-ber ü çiftçi maʿnāsına olmuşdur (81-82/21-1)

dil: göňül (32/16), (44/3), (47/4), (47/16), (54/7), (59/1), (61/16), (62/19), (68/12), (80/10), (84/17), (90/10), (100/13), (103/14), (106/14), (110/9), (113/16), (114/17), (122/10), (126/8), (130/20), (132/4-5), (135/19), (138/11), (139/10), (140/13), (141/13), (142/19), (148/2), (151/9), (152/21), (155/4), (174/12), (176/5), (179/8), (179/20), (180/6)

dil-ārā: vaṣf-ı terkībī göňül tezyīn idici (45/4-5)

dil-dār: vaṣf-ı terkībī göňül ṭutucı ki maḥbūb dimekdir zīrā göňül ṭutan maḥbūbdur (84/14-15)

dil-nüvāz: bu daḫi vaṣf-ı terkībīdir göñül okşayıcı (38/11-12)

dil-peẕīr: vaṣf-ı terkībī göñül ḳabūl idici (77/21)

dil-sitān: vaṣf-ı terkībī göñül alıcı maʿnāsınadır (120/9-10)

dīn: şerīʿat (125/16)

dīvān: umūr-ı devlet rūʾyet olunur maḳām-ı valā-yı ḥükūmetdir (65/12)

dīvār: cidār (166/10)

dost: maḥbūb (61/17)

duʿā: niyāz u ibtihāl ile Ḥaḳ Teʿālā dergāhından ḫayr u raḥmet recāsından ʿibāretdir duʿāʿ Arabīdir Farsīde dürūd mürādifidir (112/14-15)

dūd: tütün (110/9), (155/4)

ḍuḥā: irtifāʿ-ı nehār maʿnāsınadır ki ḳaba ḳuşluḳ taʿbīr olunur ki ṣalāt-ı işrāḳ hengāmīdir (45/3)

dūr: baʿīd ü uzaḳ (65/19), (96/11), (109/19), (138/19)

dūr-endīş: vaṣf-ı terkībīdir uzaḳ düşünüci (99/5)

dūzaḫ: cehennem (88/6), (140/2)

dü: iki (30/14), (49/7), (65/5), (131/9)

dünyā: cihān (167/1)

dürc: ḥoḳḳa (117/1)

dürr: lüʾlüʾ vü incü (117/10)

düşvār: ṣaʿb u güç (82/10), (113/7)

E

ebed: āhiri olmayan zamāna niteki ezel evveli olamayan vaḳte dirler (66/9)

ebr: 1. bulut seḥāb u ġamām maʿnāsına (19/18)

2. seḥāb u bulut (127/6-7), (145/4), (162/17-18)

3. bulut (128/21)

ebrū: 1. ḳaş (91/16), (112/19), (115/21)

2. ḥācib ü ḳaş (108/10)

edeb: ẓarāfet ü uṣluluḳ (93/17), (133/11)

efgār: mecrūḥ (84/17), (112/3)

eflāk: felekiň cemʿi semāʾ vü āsūmān (58/11), (72/9)

efrāşte: refʿ eylemiş ve yüksek ḳaldırmış (18/16-17)

efsāne: ḥikāyet ü bī-fāʾide kelimāt (99/13)

efsūn: ḥīle vü mekr süḫana mużāfdır (67/3-4)

efzūn: ziyāde (17/2), (154/16)

egerçi: her ne ḳadar (77/18)

ehl: ṣāḥib (51/15), (140/14), (141/15)

eknūn: şimdi (118/21)

elem: zaḫmet (140/4)

elest: ezel (151/13)

elḳāb: laḳabıň cemʿidir bir ādemiň ism-i aṣlīsinden ġayrı müsemmaʿ oldıġı ismdir bu daḫi üç güne olur laḳab-ı teşrīf ve laḳab-ı taʿrīf ve laḳab-ı tashīfdir maḫlaṣ-ı şuʿarā, nevʿ-i ṣānīdendir ve menhī olan nevʿ-i ṣāliṣdir (135/4-7)

emr: 1. buyurmaḳ maʿnāsına ki nehy muḳābilidir Fārsīde fermān dirler (5/6-7)

2. ḥāl ü şān (5/8)

3. fermān (14/14)

encām: intihā vü ṣoň (47/21)

endūh: ġuṣṣa (149/3), (174/11)

engüşt: parmaḳ ki ʿArabīde ıṣbıʿ mürādifidir (37/15)

envār: nūruň cemʿi żiyā vü pertev (40/4), (41/13-14)

erzānī: lāyıḳ (160/5-6)

esrār: 1. sırrıň cemʿi derūnda ketm u iḫfā olunan rāza dinür (44/1-2)

2. sırrıň cemʿi rāz (85/15)

eşk: 1. gözyaşı sirişk daḫi dirler (106/3)

2. demʿ ü göz yaşı sirişk daḫi bu maʿnāyadır (108/18-19)

3. göz yaşı (128/20)

evvel: ibtidā (21/2-3)

eyyām: zemāne (66/1), (170/16)

ezel: 1. ḳıdem maʿnāsınadır ki şeyʾiñ evvel ü ibtidāsı olmamaḳdır yaʿnī vücūduñ cānib-i māżīde muʿteber, ezmine-i muḳaddere-i ġayr-ı mütenāhīyede istimrārından ʿibāretdir nite ki ebed cānib-i müstaḳbelde müstemir olmaḳdır (6/3-6)

2. evveli olmayan zamāna dirler (75/9-10)

3. evveli olmayan zamāna niteki ebed āḫiri olmayan vaḳte dirler (158/18-19)

F

faḳīh: 1. ʿilm-i fıḳha āşinā (56/7)

2. ʿilm-i fıḳhıñ ʿālimi (168/6)

fāl: ṭīre muḳābilidir ki lisānımızda daḫi fal dirler uġur ṭutmaḳ maʿnāsına (142/8-9)

farḳ: tefāvüt (124/1)

fāş: şāyiʿ (158/8)

fedā: esīr ü giriftār maḳūlesini ḳurtarmaḳ (95/7)

felek: 1. medārü'n-nücūm ismidir ki kevākibiñ dāʾir oldığı gök olmuş olur (7/5-6)

2. āsumān u gök (19/4), (84/4-5)

3. āsumān (71/14)

fenā: bir nesne yoḳ olmaḳ (172/20)

ferāmuş-kār: vaṣf-ı terkībī işini unudıcı (86/11)

ferdā: yarın (124/2)

feryād: 1. fiġān u āvāz-ı bülend (80/18)

2. āvāz-ı bülend (85/2)

feṯḥ: 1. ḳapalu nesneyi açmaḳ ve ġālib olmaḳ (63/3)

2. küffārdan ḳahr ile ülke vü memālik almaḳ maʿnāsında müstaʿmeldir (172-173/21-1)

feyż: ṣu keşretinden çay gibi aḳup ṭaşmaḳ ve bir nesne çoġalmaḳ maʿnāsına (179/18-19)

fiġān: 1. feryād (43/8), (77/8-9), (149/21)

2. āh u enīn (85/2), (130/2)

fikr: 1. endīşe vü düşünmek (89/21), (176/18-19)

2. endīşe (107/5), (117/12), (134/7), (172/20)

firāḳ: 1. ayrılıġa dinür (54/4)

2. ayrılıḳ (69/4), (89/12)

3. firḳat u ayrılıḳ (90/10)

4. hicrān u ayrılıḳ (155/15-16)

firāvān: ziyāde vü keşīr (140/13)

fitne: 1. bir nesne ḳalbe ḫoş u pesendīde gelmek ve bir nesneyi āteşle yaḳmaḳ niteki *yevmehum ʿale'n-nāri yuftenūn* āyetinde *yuhrikūne* maʿnāsınadır (91/14-16)

2. fesād (133/1)

3. ʿaẕāb u miḥnet ü beliyye ve şūriş ü ḳavġa maʿnālarında müstaʿmeldir (150/10-11)

fürū: aşaġı (43/19), (161/5)

fürūġ: żiyā vü rūşenī maʿnāsına ʿArabīde cevzā burcuna dirler (46/13-14)

fütūḥ: fetḥiň cemʿi ḳapalu nesneyi açmaḳ (180/7-8)

G

gāh: vaḳt (118/1)

ġam: 1. ġuṣṣa vü endūh (43/10), (54/7), (63/21), (66/11), (75/20), (79/13), (109/20), (113/5), (122/20), (132/4), (138/10), (141/3-4), (141/14-15), (146/2), (151/1), (160/6), (162/5), (163/20), (170/11), (171/14), (176/20-21), (177/11), (179/9)

2. ġuṣṣa (70/19)

3. ġuṣṣa vü keder (142/19)

4. ʿaṭf-ı tefsīridir yaʿnī bu daḫi ġuṣṣa maʿnāsınadır (149/3)

ġamgīn: ġuṣṣanāk (130/20)

ġaraż: maḳṣūd (166/20)

ġarb: güneş batdığı cihet ki şarḳ muḳābilidir (171/11-12)

ġayb: 1. belürsüz ġāʾib ve nā-bedīd olmaḳ (44/2-3)

2. belürsüz ve nā-bedīd olmaḳ (117/1)

ġāyet: nihāyet (100/5)

ġayr: 1. dīger (4/18)

2. raḳīb (122/11)

ġayret: nām u nāmūsa ḫalel virecek ḥāletden ḥamiyet eylemek maʿnāsınadır ki ḳısḳanmaḳ taʿbīr olunur (121/6-7)

ġażab: ḥiddet (14/12-13)

gedā: 1. faḳīr (12/12)

2. yoksul u faḳīr (16/20-21)

3. yoksul u dilenci (40/12), (161/6)

geh: 1. gāhdan muḫaffef vaḳt maʿnāsına (128-129/21-1), (166/8)

2. bu daḫi gāhdan muḫaffef vaḳt maʿnāsınadır (166/9-10)

genc: ḫazīne (114/16)

gerd: 1. kāf-ı Fārsīniň fetḥiyle toz (114/19)

2. kāf-ı Fārsīniň fetḥiyle toz maʿnāsınadır (121/16-17)

gerden: boyun ʿArabīde reḳabe vü ʿunḳ daḫi cīd dirler (128/10-11)

gerdūn: 1. āsumān u gök (51/4), (78/11)

2. felek (77/4)

germī: 1. ḥarāret ü issilik (94/3-4)

2. ḥarāret (145/15)

gevher: 1. ṭıynet ü cibilliyet ve aṣl u nejād maʿnāsınadır meṣelā aṣlı pāk olana pāk-cevher ve bed-aṣla bed-gevher dirler ve ḳıymetlü ṭaşa ve incüye gevher dinür muʿarrebi cevherdir (46/14-16)

2. cevher (117/1), (173/9)

ġılāf: bir nesnenin ẓarfına ve ḳabına dinür ḳılıcıň ve ḫançeriň ḳını gibi ki Türkīde taḥrīfle ḳılıf taʿbīr olunur (32/3-4)

ġıybet: bir kimseyi arḳasından ḳubḥiyāt u mesāvī ile ẕikr eylemek (165/14-15)

gil: 1. çamur (70/21)

2. ḳafın kesriyle çamur (138/9)

girdāb: deryāda vāḳiʿ olan çevrindi Baḥr-ı Muḥīṭ'de vardır dirler (69/5-6)

girībān: 1. yaḳa maʿnāsınādır girīb daḫi dirler (36/3)

2. yaḳa (127/20)

girih: dügüm (57/17)

gīsū: 1. omuz üzerine düşen ṣaça dirler leff ü neşr-i ġayr-ı müretteb ṭarīḳiyle meh şāma ve mihr ṣubḥa mensūbdur (31/12-13)

2. ṣaç bölügi (92/6)

ġuṣṣa: ġam (146/11)

güft ü gūy: ḳīl ü ḳāl (51/17), (72/2)

güftār: söz düzmek naẓm-ı kelām maʿnāsına (42-43/21-1)

gül: 1. maʿrūf çiçekdir Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıñ muʿcize-i bāhiresinden olaraḳ aḳṣā-yı Hindistān'da bir ḳızıl gül vardı ki her bir yapraġı üstünde ḳuḍretden aḳ ḫaṭla lā-ilāhe illa'llāh Muḥammedun resūlu'llāh yazılmışdır (39-40/21-3)

2. maʿrūf çiçekdir ʿArabīde verd dirler (109/9-10)

3. maʿrūf çiçek ki ʿArabīde vāvıñ fetḥiyle verd dirler (129/12)

4. maʿrūf çiçek (137/9)

5. maʿrūf çiçekdir ʿArabīde verd mürādifidir (145/15)

gül-āb: gül ṣuyı (129/13)

gül-būy: gül ḳoḳulı (33/20)

gülistān: gül baġçesi (175/15)

gül-ʿiẕār: gül yaňaḳlı zīrā ʿiẕār ʿArabīde yaňaḳ maʿnāsınadır (148/15)

gülnār: kiras didikleri mīvedir ve bir aġaç çiçekidir ʿArabīde cülnār ve şevketü'l-Mıṣrī ve Şīrāzīler gül-i ṣad-berg diler (136/20-21)

gül-ruḫ: gül yaňaḳlı (135/19)

gümān: ẓan (57/18)

gümrāh: ḍāll u azġun ve yolun ve izin yitürmiş kimse maʿnāen ve maḥsūsan nite ki Mevlānā Cāmī buyurur:
Beyt: *Ān nemīgūyem ki būdem sālhā der-rāh-ı tü*
Hestem ān gümreh ki eknūn rū be-rāh āverdeem (28/14-17)

günāh: cürm ü ẕenb (154/17)

güne: nevʿ ü türlü (51/4)

gūş: ḳulaḳ (77/4)

gūyā: meṣelā (143/12)

güneh: 1. ẕenb u ʿ iṣyān (21/3)

2. günāhdan muḥaffef ẕenb u ʿ iṣyān maʿ nāsına (28/19)

3. cürm ü ẕenb (119/8)

güvāhī: şahādet (67/19)

H

ḫ'āb: 1. nevm ü uyḳu (124/11)

2. uyḳu (109/11), (138/12)

3. rūʾyā (134/9)

ḫabāʾiṣ: ḫabīsiň cemʿ i murdār u nā-ḫoş nesneye dinür ki ṭayyibiň muḳābilidir (168/4-5)

ḫaber-dār: vaṣf-ı terkībī ḫaber ṭutıcı (93/8)

ḥac: Kaʿ be-i Muʿ aẓẓama'yı mevsim-i maḫṣūṣda maʿ anniye ziyāret ü ṭavāf ve nüsük-i ḥaccı edā itmek maʿ nāsına (56/4-6)

ḥadd: 1. bir şeyʾiň ġāyet ü müntehāsına dinür (147-148/ 21-1), (150/3)

2. ġāyet ü sınur (153/16)

ḫadeng: 1.sehm ü oḳ (130/1), (152/11), (179/17)

2.oḳ (130/17)

ḥadīṣ: kelām (123/10)

ḥāʾil: māniʿ (68/10)

ḫāk: 1. türāb u ṭopraḳ (40/13), (58/8), (65/19), (97/17), (141/3), (145/1), (156/2)

2. ṭopraḳ (101/13), (161/16)

ḫākī: türāba mensūb (141/4-5)

ḥākim: ḥükm idici (119/19)

ḫāksār: ṭopraġa mensūb zīrā ḫāk ṭopraḳ sār daḫi edāt-ı nisbetdir (149/4)

ḥāl: 1. insānıň nefs ve bedeni ve vaṣfı olan umūr-ı müteġayireden muḫtaṣ olan heyʾet u keyfiyete ıṭlāḳ olunur (118/19-20), (134/16-17)

2. insana maḫṣūṣ olan heyʾet u keyfiyete dinür (157/19-20)

ḥālet: insāna muḫtaṣ olan heyʾet u keyfiyete dinür (62/20)

ḫalḫāl: ayaḳ bilezikleridir ki ʿArabīstān'da müteʿārifdir gümüşden düzilür (142/19)

ḫālī: boş (121/17)

ḫalḳ: maḫlūḳ (84/6), (102/3), (103/15)

ḥalḳa: dāʾire (106/5)

ḥall: çözmek (54/12)

ḫʿān: simāṭ u sofra (37/17), (84/4)

ḫande: ḍıḥk u gülmek (126/15)

ḫār: diken ki ʿArabīde şevk mürādifidir (139/15)

ḫarāc: 1. cizye vü itāve maʿnāsınadır ki emvāl-i nāsdan cibāyet olunan meblaġdır (171/12-13)

2. ṭaşra çıḳmaḳ (174/2)

ḫarem: bir nesne bir kimse üzerine memnūʿ olmaḳ maʿnāsınadır (153/2)

ḫarf: 1. kelime (117/2), (149/1), (165/15), (174/1)

2. söz (75/10)

3. her nesneniň ucuna ve kenārına ve sivri ve keskin yerine ve ḫurūf-ı tehecciden birine dinür (136/10-12)

ḫarīf : bir ādemiň hem-kār u hem-ṣanʿatına dinür burada bāde muṣāḥibi dimekdir (124/9-10)

ḫased: ḳısḳanmaḳ (157/4)

ḫāṣıl: her şeyʾiň birazı gitdikden soňra yerinde bāḳī vü ṣābit olanından ʿibāretdir (56/5-6), (72/2-3), (138/10-11)

ḫāsid: ḳısḳanıcı (165/13)

ḫaṣīr: būrīya maʿnāsına ki ḳamışdan yaparlar (72/12)

ḫaşm: düşman (62/19)

ḫasret: fevt olmuş nesneye kemāl-i ārzūdan dirīġ ü teʾessüf eylemek maʿnāsınadır (87/5-6), (139/10-11)

ḫāṣṣa: maḫṣūṣ (160/6-7)

ḫaste: marīż ü bīmār (156/12), (179/8)

ḫasūd: ḳısḳanıcı (175/2)

ḫāşāk: çör çöp ve süpründi (43/9)

ḫaşmet: 1. ʿıyāl ü ḫışm u aḳrabā ve ʿābid ü ḫademeye ıṭlāḳ olunur (12/17-18)

2. bir ādemiň ehl ü ʿābid ve ḫaṣṣa vü müteʿalliḳātına dinür (63-64/21-1)

ḫaşr: bir cemāʿati maḳar u meʾvālarından nefīr üzere izʿāc u iḫrāc eylemek maʿnāsına (51/9-10)

ḫaṭā: ʿArabīde ṣavābıň żıddı yaʿnī yaňlış maʿnāsına Fārsīde bir memleket adıdır ki bī-miṯl maḥbūbları vardır ve ṣaḥrāsında āhu-yı müşg olur dirler (154/12-14)

ḫāṭır: 1. maḥal-i ḫuṭūr oldıġundan içün mecāzen ḳalb maʿnāsınadır (32/19/20)

2. insānıň derūnuna lāyıḥ olup cevelān iden şeyʾe dinir rāy u fikr ve tedbīr ü vesvese gibi hācis maʿnāsınadır (32-33/21-2)

ḫaṭ: 1. yazı yazmaḳ ve çizgi (65/12)

2. henüz görünmüş ṣaḳal ve tāze bitmiş bıyıḳ (143/11-12)

3. henüz görünmüş tāze ṣaḳala dinür (148/12-13)

4. yazı ve henüz görünmüş ṣaḳal ve tāze bıyıḳ (157/17)

5. henüz görünmüş ṣaḳala ve tāze bitmiş bıyıġa dirler (105/1), (178/9)

ḫavādiṯ: 1. vuḳūʿāt (59/18)

2. ḥādiṯeniň cemʿi vāḳıʿa vü nāzile (167/14-15)

ḫayā: şerm ü utanmaḳ (90/20)

ḫayāl: 1. insānıň ḳuvve-i müteḫayyilesinde yaḳaẓa vü rūʾyā ḥallerinde mürtesem ü müteşebbih yaʿnī ṣūret-peẕīr olan şaḫṣa vü timṯāle dinür (25/13-15)

2. ṣūret ü şekldir ki bi-ġayr-i müşāhede, bāṭında heyʾet u şaḫṣiyetin taṣavvur eyleye ḥavās-ı bāṭınadan ḳuvvet-i müteḫayyile didikleri maḥalde olur (100-101/21-2)

3. taṣavvur (160/15)

4. insānıň müteḫayyilesinde yaḳaẓa vü rūʾyā ḥāllerinde mürtesem ü müteşebbih yaʿnī ṣūret-peẕīr olan şaḫṣ u timṯāle dinür (178/18-20)

5. zihnde mürtesem olan timṯāl (180/6-7)

ḥayāt: zindegānī vü dirlik (47/16)

ḫayf: 1. teʾessüf ü telehhüf (95/17)

2. teʾessüf ü yazıḳ (137/2)

ḫayl: atlu ʿaskere dinür (34/9-10)

ḫayme: çadır (70/20)

ḥayrān: 1. bir nesneye bir düze çoḳ baḳmaḳ sebebiyle gözi donuḳlanmaḳ ve bir ādem ser-geşte olup nireye gidecegini ve ne yapacaġını bilmez olmaḳ ve ḥayret iki ḳısmdır bir ḳısmı memdūḥ ve bir ḳısmı meẕmūmdur ḥayret-i memdūḥe, müşāhede-i ālā vü naʿmādan ẓuhūra gelen ve esmāʾ vü ṣıfāt-ı Ḫudā'dan ḥāṣıl olan ḥayretdir ve ḥayran-ı meẕmūme, dünyā vü mā-fī-hādan ve ḥubb-ı mā-sivādan ve muktežā-yı nefs u hevādan ḥāṣıl olan ḥayretdir (42/3-9)

2. bir ādem ser-geşte olup ne yere gidecegini ve ne yapacağını bilmez olmaḳ (63/19-20)

3. mütaḥayyir (132/12)

4. şeydā ve ʿaḳlı ġalebe-i ʿaşḳ ile dağılmış (177/1)

ḥayvān: āb-ı ḥayāt (74/1)

ḥaẕer: iḥtirāz u ṣaḳınmaḳ (76/3)

ḥazīn: maḥzūn (90/10-11)

ḥekīm: ṭabīb (90/2)

heme: **1.** cemīʿan (4/16-17), (67/19), (72/2), (84/6), (92/20), (101/12), (102/3), (140/4), (153/1)

2. cemīʿan ve hepsi ve bütün (25/16)

hemīn: ancaḳ ve şöyle maʿnālarınadır (163/11-12)

hemīşe: dāʾimā (114/7)

hemm: ġam u ġussa (95/10)

hem-nişīn: vaṣf-ı terkībīdir berāber oturıcı maʿnāsına ki muṣāḥib dimekdir (112/16-17)

hem-rāh: yoldaş (161/14)

hemtā: miṣl ü mānend (1/9)

henūz: el’ān (147/10), (155/15)

her-dem: her vaḳt (126/7)

hergiz: aṣla (134/19), (165/16)

hest: vardır (25/13), (29/10), (35/3), (41/6-7), (62/5), (116/9), (151/3)

hestī: vücūd u variyet (68/9)

hevā: 1. bir nesneye meftūnluġa dinür ʿaşḳ maʿnāsınadır ve nefsiň irāde vü arzū eylediġi şeyʾe ve bir nesneye muḥabbet eylemek maʿnāsına (47/5-7)

2. bir nesneye meftūnlıġa dinür ʿaşḳ maʿnāsına (127/9)

heves: ārzū (151/9), (107/4)

heykel: ṣūret ü şekl ve heyʾet-i vücūd ʿArabīde ve Fārsīde bu maʿnālarda müşterekdir (32/4-5)

hezār: biň (2/10), (86/8), (180/7)

ḥıfẓ: görüp gözetmek ve ṣaḳlamaḳ maʿnāsınadır (83/17)

ḥırṣ: bir nesneyi raġbet-i meẕmūme vechi üzere lüzūmundan ziyāde şiddetle ṭaleb ü ārzū ḳılmaḳ maʿnāsına (175/3-4)

ḫışm: ġażab (136/1)

hicr: 1. ḳaṭʿ u terk maʿnāsından ismdir bir ādemden ve bir maḥalden ayrılup kesilmege dinür (54/5-6)

2. ayrılıḳ (59/19)

3. bir ādemden dostlığı ve ülfeti kesmek maʿnāsına (94/17-18)

4. bir ādemden dostlığı ve ülfeti kesmek maʿnāsınadır (145/2)

5. bir ādemden dostlığı ve ülfeti kesmek (152/1-2)

6. firḳat u ayrılıḳ (157/19)

hicrān: firāḳ u ayrılıḳ (119/10-11)

hīç: maʿdūm u endek (5/6), (44/11), (101/11), (144/8), (150/1), (157/4), (173/11-12)

ḥikāyet: bir söz ḫaberi naḳl ü rivāyet eylemek maʿnāsınadır (36/10)

ḥikmet: ʿadl ü ʿilm ü eşyānıň māhiyetini bilmek ve īcābı üzere īcād itmek ki bu maʿnā ṣıfāt-ı İlahiyedendir (6/20-21)

ḫilʿat: muṭlaḳā kisve ve libās-ı fāḫire dinür (44/11-12)

ḥīle: mekr u ḫudʿa (173/21)

himmet: 1. ḳaṣd u irāde (82/9), (172/9), (173/10-11)

2. ḳaṣd u irāde vü teveccüh-i ḳalb (107/4-5)

ḫʿīş: kendi (74/21), (77/4), (90/20), (97/18), (103/17), (110/8-9), (118/2), (119/2), (130/17)

ḫod: 1. kendi (18/6), (47/9), (52/9), (85/13), (95/6), (103/14), (105/4), (105/13), (117/1), (122/21), (166/9)

2. burada taḥsīn-i lafẓ içündür (95/18-19), (98/5), (149/13)

ḫoş: 1. güzel (69/15), (90/10)

2. ḫūb u güzel ʿArabīde vāv-ı maʿrūfla şīrīn maʿnāsınadır (32/18-19)

3. laṭīf ü güzel (177/8)

ḫū: ḫulḳ u şīme (174/11-12)

ḫūb: güzel (39/20), (67/4), (92/18), (98/3), (121/14), (157/18), (178/11)

ḫūbā: ey güzel (157/16)

ḥūbān: güzeller (158/8)

Ḫudā-şinās: vaṣf-ı terkībīdir Ḫudā'yı aňlayıcı (45/15-16)

ḫūn: 1. dem ü ḳan (43/10-11), (126/7), (151/9)

2. ḳan (121/15), (130/18), (135/19)

ḫūn-āb: ḳanlı ṣu (139/15)

ḫūn-bār: 1. vaṣf-ı terkībī ḳan yaġdırıcı maʿnāsına (85/3-4)

2. vaṣf-ı terkībīdir ḳan yaġdırıcı maʿnāsına (113/18)

ḫ'ūn-ḫ'ār: vaṣf-ı terkībī ḳan içici maʿnāsına (112/19)

ḥūr: siyāh-çeşm maḥbūba dinür (107/16)

ḫurrem: her mekān ki āb-ı revān ü sebze-zār ü şükūfe-ārā vü çemen-pīrā ola aňa ḫurrem dinilür ʿArabīde mekān-ı nüzhet didikleri maʿnāyadır (81/17-18)

ḫūrşīd: 1. güneş, mihr ü āfitāb daḫi dirler ʿArabīde şems gibi (20/3-4)

2. güneş ʿArabīde şems mürādifidir (30/11)

3. şems u güneş (78/10)

4. güneş, mihr ü āfitāb daḫi o maʿnāyadır (82/19)

5. güneş (94/4)

6. āfitāb u güneş (102/3-4)

ḫusrev: 1. her zī-şevket şehriyāra ıṭlāḳ olunur ve Hürmüz-i Tācdār'ıñ oġlı Pervīz'iñ laḳabıdır ki Ḫusrev-i Pervīz dirler (2/10-12)

2. melik (121/14)

3. şehriyār (143/10)

4. melik ü şehriyār (177/20)

ḫuşḳ: ḳurı (37/16)

ḫübāb: ṣuyuñ yüzünde ḥāṣıl olan ḳabarcıḳ (70/18-19)

ḫükm: ḳażā maʿnāsına ismdir (5/20)

ḫürmet: taʿẓīm (100/14)

ḫüsn: 1. cemāl ü güzellige dinür cemʿi maḥāsin gelür (3/1)

2. güzellik (65/9), (74/20), (92/4), (102/4), (134/19), (137/9)

İ

ibtilā: imtiḥān u iḫtibār maʿnāsınadır (159/11)

icāzet: iẕn ü ruḫṣat (124/9)

ihmāl: bir nesneyi raġbet ü iltifāt eylemeyüp boşlamaḳ maʿnāsına (144/2)

iḥsān: 1. iyülik eylemek ve güzel etmek maʿnāsınadır (35/3)

2. iyülük itmek (50/2)

iḫtiyār: intiḫāb u ügürtlemek (164/2-3)

iḳlīm: eḳālīm-i sebʿanıň müfredidir ki yedi iḳlīm taḳdīr olunan kürre-i arżdan bir ḥisse-i maḳṭūʿadır Fārsīde kişver dinür (54/8-10)

ikrām: ḥürmet ü taʿẓīm eylemek (51/10)

ʿilāc: devā (89/21), (174/15)

ilhām: Ḫudā-yı müteʿāl bi-ṭarīḳi'l-feyż ʿabdiň ḳalbine bir nesneyi ilḳā vü telḳīn eylemek maʿnāsınadır (51/18-20)

illā: hemzeniň kesriyle edāt-ı istiṯnā müṯbet ü mevcūd maʿnāsına (9/6-7)

īmān: 1. Cenāb-ı Kibriyā'nıň vaḥdāniyetini ve Ḥabīb-i Ḫudā'nıň nübüvvetini taṣdīḳ eylemek (125/16-17)

2. Cenāb-ı Ḫudā'nıň vaḥdāniyetini ve Ḥażret-i Ḫātemü'l-Enbiyā'nıň nübüvvetini ḳalben taṣdīḳ ve lisānen iḳrārdan ʿibāretdir (176/8-9)

imrūz: bugün (113/6-7), (124/2), (177/20)

imşeb: bu gice (92/20)

īn: 1. bu (3/4), (31/7), (42/19-20), (51/17), (62/20), (65/21), (80/8), (85/14-15), (86/17), (98/6-7), (99/5), (101/3), (107/4), (134/18), (140/4), (142/19), (146/20), (149/4), (158/19), (160/6), (168/21)

2. ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ bu dimekdir (3/8-9)

3. ism-i işāret ḳarībe mevżūʿdur bu maʿnāsını ifāde ider (19/19-20)

4. ism-i işāret (44/13), (74/3), (162/3), (167/1)

5. ism-i işāret ḳarībe mevżūʿ(134/9-10)

inʿām: niʿmet iḥsān itmek ve bir ādemi mesrūr u feraḫnāk eylemek (47/19-20)

īnçünīn: bunuň gibi (59/1), (164/15)

īnek: işte (119/10)

īṣār: bir nesneyi iḫtiyār eylemek (95/21)

iṣnā: iki (169/17)

īstāde: dikilüp durmuş (42/1-2)

istiġnā: iḥtiyacsız u bī-niyāz (134/18)

ʿiṣyān: ẕenb u günāh (35/21)

ʿişret: ülfet ü ḫılṭat u hoş geçinmek (162/7)

ʿitāb: tevbīḫ ü serzeniş (131/10), (136/1-2)

iʿtibār: 1. taʿaccüb eylemek maʿnāsına (147/21)

2. ḳadr u ḥayṣiyet (162/8)

iʿtimād: istinād u dayanmaḳ (159/18-19)

iẓhār: āşikār (100/2), (158/9)

ʿizzet: ḳudret ü ġalebe ve kuvvet ü kerem cihetinden ġayra rücḥān u ziyādet ve nādirü'l-vücūd ve miṣl-i nā-būd olmaḳ maʿnālarınadır (1/5-7)

K

ḳadar: 1. miḳdār (95/5)

2. meblaġ u ṭāb u ṭāḳat (96/12)

ḳadd: ḳāmet ü boy (44/15), (51/5), (161/14)

ḳadeḥ: sāġar u peymāne (123/21)

ḳadem: 1. ayaḳ ki Farsīde pāy dirler (57/1)

2. ayaḳ (72/11)

ḳadr: 1. miḳdār u meblāġ u ḳuvvet ve bir nesneye güç yetmek maʿnāsınadır (24/3-4)

2. miḳdār u meblaġ ve tāb u ṭāḳat maʿnālarınadır (36/12)

3. miḳdār u meblaġ ve tāb u ṭāḳat maʿnāsınadır (73/5)

4. miḳdār u meblaġ (123/14)

ḳafes: Fārsīdir ʿArabīde ṣād ile ḳafaṣ dirler (106/17-18)

kāfir: 1. sātir (134/18)

2. sātir ü münkir (176/3)

kāfir-kīş: cefākār maʿnā-yı luġavīsi kāfir milletli (99/15-16)

kāh: ṣaman (146/20)

ḳahr: bir kimseye ġalebe eylemek maʿnāsınadır ki bi-ṭarīḳi't-tezlīl aḫẕ eylemekden ʿibāretdir (10/6-7)

ḳā'ināt: maḫlūḳat (47/21)

kākül: 1. zülf ü perçem (57/17)

2. gīsū (176/4)

ḳalʿa: ḥiṣār Çaġatāy'da ḳalʿaya ḳorġan dirler (58/10-11)

kām: maḳṣūd u merām (137/20)

ḳāmet: ḳadd u boy (42/9)

kār: 1. iş (123/20), (150/1)

2. ʿamel ü iş (95/10), (165/4)

ḳarār: ārām (84/16)

kārsāz: muvāfıḳ u iş düzici (150/1-2)

kāse: çanaḳ (70/17-18)

ḳāṣıd: 1. teveccüh ü ʿazm ve āhenk eyleyici ve yolı doġrı idici ve iʿtimād ḳılıcı (6/7-8)

2. murād idici (111/1)

ḳaṣr: köşk maʿnāsına ʿArabīdir Fārsīde de eyvān dirler (34/21)

kāş: 1. kāşki ʿArabīde leyte maʿnāsına (84/5-6)

2. kāşki (158/7)

ḳatl: öldürmek (122/2), (144/1)

ḳavl: söz (86/9)

ḳażā: ḳaṭʿ u faṣl maʿnāsınadır (76/15-16)

kebāb: biryān (130/21)

keff: avuç (117/11)

kehkeşān: rū-yı semāda çekilmiş uzun nesne ki ḥacılar yolı ve ṣaman uġrısı dirler be-ġayet ŋurde kevkeblerdir birbirine ḳarīb vāḳiʿ olmaḳ ile bulut gibi görinür ʿArabīde ehl-i heyʾet mecerre taʿbīr iderler (146-147/20-2)

kem: 1. noḳṣān u eksik (16/3)

2. az (86/1)

3. az, hīçden kināyedir (98/5)

kemāl: 1. bir şeyʾiñ cemīʿ-i icrāsı yerlü yeriñde tam u kāfī olmaḳ maʿnāsına (41/8-9)

2. tam u kāfī (44/12)

kemān: yay (112/19), (122/4)

kem-āzār: vaṣf-ı terkībī olaraḳ az incidici hīçden kināyedir (67/17-18)

kemīne: eksikli zīrā kem eksik maʿnāsınadır yāʾ daḫi nisbet içün nūn nisbeti müʾekked hāʾ daḫi resmiye (115/7-9)

kerem: 1. nefāset ü ʿizzet ü şeref (121/14-15)

2. nefāset ü ʿizzet ü şeref maʿnāsınadır (172/6)

kes: 1. kimse (1/8-9), (32/15), (85/14), (86/17), (101/11), (103/6), (135/11), (170/16)

2. ẕevī'l-ʿuḳūlden bir şaḫṣ (168/3-4), (169/2-3)

ketm: gizlemek ve ṣaḳlamaḳ (70/17)

kevkeb: necm ü aḫter (128/19), (129/10)

kevkebe: ṭanṭana ve şöhret-i tām ve ḫadem u ḥaşem maʿnāsına (46/10-11)

kevn: 1. bir nesneniñ ḥudūṯ u vuḳūʿundan ʿibāretdir cihān daḫi ḥādiṯ ve maḥal-i ḥavādiṯ oldıġından burada cihān maʿnāsınadır (30/14-16)

2. ḥudūṯ maʿnāsınadır ki bir nesneniñ ḥudūṯ u vuḳūʿundan ʿibāretdir Fārsīde būden mürādifidir (34/10-11)

3. cihān (40/4-5), (49/7)

key: 1. ḳaçan (89/3), (94/6), (139/1)

2. edāt-ı istifhām ḳaçan maʿnāsına (87/7-8), (118/11)

3. ḳaçan edāt-ı istifhāmdır (166/21)

ḳısmet: behre vü naṣīb (151/10-11)

ki: kimse (89/20)

kilk: 1. ḳalem ḫāme daḫi dirler (75/12-13)

2. ḳalem (111/11)

ḳudret: zor u ḳuvvet ve ġınā vü yesār maʿnālarına (6/18)

kūh: 1. kāf-ı ʿArabiyle cebel ü daġ (60/20), (80/18), (141/14), (146/2)

2. kāf-ı ʿArabiyle daġ (175/2)

kūh-ken: vaṣf-ı terkībī daġ ve ḳazıcı dimekdir (174/13-14)

ḳullāb: mübālaġa ṣiġası üzere bir nesneyi ḫulḳī yā ṭabīʿī yā caʿlī cihetinden çevirüp döndürüci ʿaks ü taḥvīl idici maʿnāsınadır (76/11-12)

ḳulzüm: cebel-i Ṭūr'a ḳarīb Süveys deñizi didikleridir şu deñizde Firʿavn maʿa-cünūduh ġarḳ olundı (55/16-17)

kūş: saʿy eyle (71/21)

kūşe: zāviye vü peyġūle vü bucaḳ (176/20)

kūy: maḥalle (56/18), (63/20), (101/13), (105/12), (114/6), (118/9), (123/1), (126/17), (138/19), (144/11), (151/9), (164/16), (175/14)

kücā: ḳande (140/17), (163/9)

küleh: maʿrūf külāh ki baş kisvesi (91/14)

küngüre: kāf-ı evvelī ʿArabī ve kāf-ı ṣāniye Fārsī ikisi daḫi mażmūm ve nūn sākin rāʾ meftūḥdur ḥiṣār dīvārı üzerine olan beden ve ṭāḳ-ı eyvān kenārında olan cuft didikleri nesne maʿnāsınadır nite ki Ḫāce Selmān. Beyt: *Ez īn ḫarebe-i kongor maḳām eger be-berī*

Firāz-i küngüre-i ʿarş müstaḳarr yābī dimişdir (23/15-17)

L

lā: maʿdūm u mefḳūd maʿnāsını ifāde ider (9/5)

lākin: istidrāk içündür (85/3)

laʿl: maʿrūf ḳıymetlü cevherdir aʿlāsı Bedaḫşān dağlarında ḥāṣıl olandır şuʿarā leb-i maḥbūbı aña teşbīh iderler (105/2-3), (137-138/21-1)

lāne: bu maḳāmda ṣadā vü nidā ve naġme-perdāzī maʿnāsınadır nite ki Ḥażret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhū* buyurur:

Ḫod gülşen-i vaḳtest īn
Yā Rab çi dıraḫtest īn
Ṣad bülbül-i mest īncā
Her laḥẓa küned lāne (8/16-17)

lāyıḳ: sezā (72/9)

leb: 1. dudaḳ (57/16), (105/2), (111/17), (131/17), (137/21), (142/5), (143/10)

2. şefe vü dudaḳ (85/1), (110/19), (137/13)

lenger: geminiň çatal demüri ki gemi ḳarār itmek içün deryāya bıraḳup gemiyi ṭutarlar (59-60/21-1)

leşker: ʿasker (46/11), (63/3), (72/20), (173/10), (177/20)

levḥ: ṣaḥīfe (75/8), (114/17)

līk: lākin (146/3), (154/15)

luṭf: 1. rıfḳ ü nevāziş ü mülāyemet üzere muʿāmele eylemek maʿnāsına (12/15-16)

2. rıfḳ ü mülāyemet ü nevāziş üzere muʿāmele eylemek (148/3-4)

3. iḥsān (161/5-6)

M

maġz: leb ü iç maġz-ı bādām gibi ve beyini maʿnāsınadır (120/19)

māh: 1. ḳamer u ay (45/4), (62/7), (83/3), (87/6-7), (105/11), (118/2), (134/8), (156/17)

2. ay (146/19), (154/2)

3. ḳamer (120/9)

mā-ḥażar: ḥāżır olan şey (101/3-4)

maḥmil: maḥfe (69/16)

māh-nev: yeňi ay ki hilāl taʿbīr olunur (76/13)

maḥv: bir nesneniň eṣerini izāle eylemek maʿnāsınadır ki bütün bütün nā-bedīd eylemekden ʿibāretdir (42/2-3)

māʾil: raġbet idici (61/15-16)

maḳṣūd: maṭlūb (34/10)

maʿreke: meydān-ı muḥārebe (76/16)

maşrab: maşraba ki şu içecek ḳaba dinür (124-125/21-1)

maṭlaʿ: doğacaḳ maḥal ve bir nesneye vāḳıf olup bilmek ve nā-gehānī çıḳa gelmek maʿnālarınadır (65/6-7)

mebāḥiş: mebḥaşıň cemʿi baḥş maḥali dimekdir (169/4)

meclis: 1. bezm ü encümen (79/2)

2. encümen (124/12)

mecmūʿ: bi'l-cümle (115/5-6)

medār: dönecek ve dolanacaḳ maḥal ve zamān (31-32/21-1)

medḥ: şenā vü ögmek (178/10)

meftūḥ: güşāde vü açılmış (179/20)

meges: siňek (105/5)

meh: 1. ḳamer u ay (31/8), (67/5-6), (78/10-11), (97/6), (117/10-11), (129/11), (147/20), (176/21)

2. ay (92/8), (128/8-9), (128/21), (137/1)

3. ḳamer u ay maḥbūbdan müsteʿārdır (93/16-17)

4. ḳamer u ay cānāndan müsteʿārdır (96/10), (131/6)

mehcūr: bir ādemden dostluḳ ve ülfet kesilmiş ve terk olunmuş (163/9-10)

meh-tāb: ay aydınlığı ḍavʾ-ı ḳamer maʿnāsına (109/21)

mekān: maḥal-i kevn ü ḥuṣūl (34/11-12)

melāmet: 1. ʿitāb u serzeniş itmek (88/6)

2. ʿitāb u serzeniş ve ṭʿan u teşnīʿ (123/1-2)

memālik: memleketiň cemʿidir bir nesneye istiḳlāl vechi üzere żabṭ eylmege ḳādir olaraḳ ẓafer bulup zīr-i dest-i istīlāya almaḳ maʿnālarınadır ki mālik olmaḳ taʿbīr olunur (153/12-14)

memdūḥ: medḥ olunucı (178/10)

menʿ: nehy (85/2)

mensūb: ṣāḥib-i nisbet ü iżāfet kimseye dinür (28/18)

menzil: ḳonaḳ (57/2), (70/9), (169/16), (123/14)

merd: ādem (55/14), (56/19), (89/3-4)

merdüm: 1. ādem ü maḫlūḳ (85/1)

2. ḫalḳ u ādem (118/11-12)

merg: vefāt (140/3)

mertebe: mesned (146/11)

mesken: maḳar u maḳām (100/12-13)

meşrūḥ: īżāḥ u beyān olunucı (178/11-12)

mevc: dalġa (59/18)

mey: 1. bāde (107/15), (124/21)

2. bāde vü şarāb (168/3)

meydān: ceng (165/2)

mezār: ḳabr ki Fārsīde gūr dirler (163/13)

mihmānī: żiyāfet ki ʿArabīde meʾdübe maʿnāsına (84/7)

miḥnet: 1. zaḥmet (112/4-5), (145/2)

2. meşaḳḳat (140/6)

mihr: 1. muḥabbet (25/12)

2. şems u güneş (31/8-9), (62/6-7), (73/6-7), (176/21)

3. muḥabbet ü şefḳat (32/17)

4. güneş (35/10), (67/6)

5. merḥamet (131/7), (152/10), (160/5)

miḥrāb: 1. mescidde imām durdıġı maḳāma dinür (108/11)

2. mescidde imāmıň durdıġı maḥal (115/20-21)

mihribān: merḥametli (120/8)

miḳdār: bir nesneniň meblaġ u endāzesine dinür (96/13)

milket: bir nesneye istiḳlāl vechi üzere żabṭ eylemeğe ḳādir olaraḳ ẓafer bulup zīr-i dest-i istīlāya almaḳ maʿnāsınadır (1/10-12)

mīnā: lāciverdī ṣırçaya dinür (7/6-7)

minnet: niʿmet virmek ve bir ādeme iyülik eylemek maʿnāsınadır (49/8)

mīr: beg (173/20)

miʿrāc: luġatde nerdbāna dinür süllem maʿnāsına maʿnā-yı ıṣṭılāḥīsi maʿlūmdur (24/2-3)

mirāt: āyīne (148/13)

misk: ʿArabīdir Fārsīde şīn-i muʿceme ile müşk dirler (64/14)

miṣl: 1. mānend ü gibi (7/13)

2. mānend (128/21)

miyān: vasaṭ u orta (126/8)

muʿayyen: āşikār (175/4)

muḥabbet: 1. ḳalb ve rūḥuň bir şeyʾe meyl eylemesidir ol şeyde kemāl-i idrāk eyledigi içün (54/10-12)

2. ṣohbet (154/11)

3. sevmek (158/9)

muḥib: sevici (35/1)

muḥtāc: 1. ʿarż ḥācet idici (173/12)

2. ʿarż ḥācet idici ḥācet ḫā'hiş ü istek maʿnāsınadır (175/15-16)

muḫtaṣar: mūciz (102/15)

muḳarrer: ṣābit (71/7)

muḳayyed: baġlanmış (60/13), (176/7), (177-178/ 21-1)

muḳbil: maḳbūl ü merġūb (78/9)

muḳīm: 1. ṣābit ü müdāvim (116/9)

2. bir yerde durıcı (138/19)

3. ayaḳ üzere durıcı (153/1)

muntaẓır: bir nesneye naẓar diküp teraḳḳub idici (163/12-13)

murabbā: ḫulāsa (137/12)

murād: maḳṣūd (159/17)

murdār: lāşe (167/1)

musaḫḫar: rām muṭīʿ vü münḳād (58/11)

musallaṭ: bir kimse āḫer üzere ḳahr u ḳudretle ġālib ü müstevlī ḳılıcı (97/15-16)

mūy: 1. şaʿr u ḳıl (30/16)

2. ḳıl ʿ Arabīde şaʿr dirler (36/15)

3. ḳıl (110/10), (125/16), (131/9)

mübtelā: 1. imtiḥān u iḫtibār olancı (47/9-10)

2. giriftār u dūçār (120/10-11)

3. dūçār (156/18)

4. beliyyeye dūçār olmuş ve fersūdeleşmiş ve eskimiş (159/8-9)

mücerred: ṣoyunup cıblanmış (27/11)

müdām: her vaḳt ve dāʾimā ve muttaṣıl şarāb içmege dirler (138/1-2)

müderris-ḫāne: ders-ḫāne (124/21)

mülk: 1. mülkiyet üzere żabṭ ve taṣarruf olunacaḳ nesneye dinür (12/18-19)

2. memleket (74/21), (77/18), (133/1)

3. bir nesneye istiḳlāl vechi üzere żabṭ eylemeğe ḳādir olaraḳ ẓafer bulup zīr-i dest-i istīlāya almaḳ maʿnāsınadır (171/7-9)

mülk-ārā: vaṣf-ı terkībī olaraḳ taḥt iḳtidārında olan şeyʾi tezyīn idici dimekdir (12/20-21)

münevver: żiyālanmış (115/20)

münīr: 1. rūşen ü aydın idici (37/13-14)

2. żiyā virici (73/7)

münkir: bilmeyici (51/15)

mürġ: ḳuş (109/10), (106/14)

müselmān: müʾmin (67/20)

müşkil: 1. bir nesne müştebeh ü mültebis olmaḳ (54/12-13)

2. mültebis ü müştebeh (142/5-6)

müştāḳ: ʿāşıḳ (175/16-17)

müyesser: āsān u ḳolay (61/18)

N

nāb: 1. ḫāliṣ ü ṣāfī (107/15)

2. ḫāliṣ (111/17)

nā-geh: nā-gāhdan muḫaffef aňsızın (134/10)

naḫl: 1. ḫurmā aġacına dinür (42/9)

2. ʿArabīde ḫurmā aġacı Fārsīde naḳl ki mumdan ve kaġıddan ve mevsim-i bahārda gülden daḫi iderler (81/15-16)

3. ḫurmā aġacı (152/10)

naʿīm: 1. niʿmet ü ʿatiye (52/11)

2. niʿmet ü naʿīm-i ilahī Ḫudā-yı müteʿāliñ maḫlūḳa iḥsān eyledigi ʿaṭiyeden ʿibāretdir (89/13-14)

naḳş: bir nesneyi iki yāḫūd birḳaç renkler ile alaca eylemek maʿnāsınadır (75/11-12), (155/4-5)

naʿl: ayaḳ ḳabı (142/15)

nāle: 1. zārī vü iñlemek (75/20)

2. āh u enīn (93/5), (109/7), (149/21)

nām: ism (121/5), (135/7)

nā-murād: meʾyūs u nā-ümīd (97/18)

nār: āteş (145/16)

nāz: 1. cilve vü istiġnā (131/10)

2.ʿişve (136/1)

3. ʿişve vü cilve (147/10)

nāzik: nezāket (148/14)

naẓīr: miṣl ü mānend (74/20-21)

nefes: ṣoluḳ u kelām-ı ṭavīl (103/4-5)

nefīr: 1. borı vü sūrnā (75/20-21)

2. borı vü sūrnā yāḫūd anlardan ḥāṣıl olan ṣadā (93/5-6)

neheng: timsāḥ didikleri balıḳdır ḫuṣūṣā ve cümle iri balıġa dirler ʿumūmā mezbūr timsāḥ Nīl ṣuyuna maḫṣūṣdur rivāyet olunur ki ṣuda gezdigi gibi ḳarada daḫi gezer ve ḳum üzerinde çiftleşür ve yavrı çıḳardıḳda ṣuda doġurur ise timsāḥ olur ḳumda doġurur ise saḳanḳur olur ve cemīʿ-i cānveriñ alt çeñesi ḥareket ider illā nehengiñ üst çeñesi ḥareket eyler nite ki *kullu ḥayevānun yuḥarriku fekkehu'l-esfele illā't-timsāḥ* ʿibāresi meşhūrdur ḳaḳnūsuñ daḫi üst çeñesi ḥareket ider dirler (55/6-12)

neī: degilsin (9/6)

nemed: keçe maʿnāsınadır ki ʿArabīde libād dirler (128/8)

nemek: ṭuz (97/3)

neng: 1. ʿār (88/9)

2. ʿār u nāmūs (95/21)

nergis: maʿrūf çiçekdir ki cānānıñ dīdesinden müsteʿārdır (150/11-12)

nesīm: 1. ḫoş u laṭīf rūzgāra dinür (67/17)

2. laṭīf yel (87/20), (109/18)

3. rūzgārıñ nefeslenmesine dinür ki ḫoş ve āheste vü mülāyim esmesinden ʿibāretdir (138/20-21)

neşāṭ: sürūr (119/9)

neşter: maʿrūf cerrāḥlarıñ ḳan aldıḳları ālet ki Türkīde daḫi neşter dirler (139/14-15)

nevʿ: türlü (165/17)

nevā: naṣīb (119/20)

nī: degil: (90/21)

nigār: maḥbūb u naḳş maʿnāsınadır (107/14)

nigeh: naẓar (93/18)

nigehbān: ḥāfıẓ (83/18)

niger: naẓar eyle (46/9)

nihān: gizli (4/15), (66/8), (117/2), (126/8)

niḳāb: 1. ḫatunlar yüzlerine ṭutdıḳları perdeye dirler (128/12)

2. ʿavretler yüzlerine ṭutduḳları perde vü peçeye dirler (137/3)

niḳū: iyü vü güzel (174/1)

nīst: 1. yoḳdur (66/1), (89/10-11), (95/19), (96/13), (99/14-15), (108/18), (108/11), (123/14), (131/6), (136/10), (138/9), (141/4), (150/10), (164/14-15), (171/14)

2. degildir (61/15), (72/9), (96/11), (175/16), (177/11)

3. yoḳdur yāḫūd degildir (170/16-17)

nīstem: degilim (178/18)

nişān: ʿalāmet (131/18), (143/12), (162/19)

nīz: daḫi (74/21), (94/16), (159/10)

nūr: 1. āydınlıġa dinür ḍavʾ u ẓiyāʾ maʿnāsına Fārsīde rūşenāyī dirler ki ẓulmetiň żıddıdır (4/15-16)

2. aydınlıġa dinür żiyā vü pertev maʿnāsına Fārsīde rūşenāyī dirler (31/7-8)

3. żiyā vü pertev (35/19)

4. żiyā (71/8), (78/19)

nuṣret: ḥüsn-i maʿūne yaʿnī güzel yardım ve meded itmek (173/1-2)

nuṭḳ: maʿānī fehm olunur ḥurūf u eṣvātla söz söylemek (57/16-17)

nücūm: necmiň cemʿi aḫter (46/11-12)

nüh: nūnuň żammıyla doḳuz (7/5), (19/4)

nüsḫa: kitāb (178/10-11)

O-Ö

ʿömr: 1. çoḳ zamān yaşayup ḳalmaḳ maʿnāsınadır (64/16-17)

2. müddet-i ḥayāt (138/21)

P

pā: 1. ḳadem ü ayaḳ (35/9)

2. ayaḳ (122/21), (162/5)

pādişāh: maʿrūf lafẓ-ı mürekkebdir bir cüzʾi pāddır dāfiʿ-i żarar ve muṣliḥ-i fesād maʿnāsına ve bir cüzʾi şāhdır ki ulu yaʿnī büyük maʿnāsına bi-ḥasebi'l-ʿörf ıṭlāḳı üzere istiʿmāl olunduḳda sulṭān dimek olur (16/15-17)

pāk: ṭāhir (75/8)

pāre: ḳıṭʿa vü parça (37/16)

pāy: ḳadem ü ayaḳ (79/13), (105/5), (142/18)

pāyān: nihāyet (153/16)

pehlū: cenb ü yan (152/12-13)

penāh: 1. ḥimāye vü ḥıfẓ (146/4)

2. ḥıfẓ u ḥimāye (153/15)

penbe: pamuḳ (77/5)

pençe: pārmaḳlar ile ele ıṭlāḳ olunur (64/16)

pend: naṣīḥat (113/15)

perde: hicāb u niḳāb (1/5)

perī: 1. maʿrūf bir maḫlūḳdur müsellim ü muvaḥḥiddirler uçduḳları ecilden ḳanatlı tesmiye olunmuşdur zīrā perī ḳanatlı dimekdir (67/6-7)

2. ḳanatlı burada maḥbūbdan müsteʿārdır (74/10)

3. maʿrūf bir maḫlūḳdur müsellim ü muvaḥḥiddirler uçduḳları ecilden ḳanatlı tesmiye olunmuşdur ve āfitāb maʿnāsına gelür lākin eşʿārda maḥbūbdan müsteʿārdır (79/14-16)

4. ḳanatlı (102/5)

5. maʿrūf (119/18-19)

6. maʿrūf bir maḫlūḳdur müsellim ü muvaḥḥiddir uçduḳları ecilden ḳanatlı tesmiye olunmuşdur zīrā perī ḳanatlı dimekdir ve āfitāb maʿnāsına da geldigi muʿteber luġat kitāblarında mesṭūrdur (135/7-9)

perī-ḫ'ān: vaṣf-ı terkībī olaraḳ perī oḳuyucı maʿnāsını ifāde ider (67/8)

perīşān: 1. dağılmış (36/16)

2. perākende vü dağınık (64/18-19), (80/11), (118/19)

pertev: rūşenāyī (92/8)

pervāz: uçmaḳ (10/8)

pes: arḳa (91/14)

pesend: maḳbūl (173/21)

peşīmān: nādim (122/2)

peşīmānī: nedāmet (66/1)

peşşe: sivri siňek (10/9-10)

pey: iz (128/19-20)

peydā: 1. ẓāhir ü āşikār (4/18-19)

2. āşikār (69/7), (129/13)

peykān: 1. oḳ demrenī ve nīze ḥarbesi (83/12-13)

2. oḳ demreni (126/9)

3. demren (130/18)

peymā: ṣıfat-ı müşebbehe ölçüci (6/8)

pey-rev: vaṣf-ı terkīb̄īdir iz gidici maʿnāsına tābiʿ dimekdir (113/15-16)

peyvend: ittiṣāl ü ḳayd u taʿalluḳāt maʿnālarınadır (30/13), (125/13-14)

peyvest: muṭṭaṣıl oldı (151/2)

pinhān: gizli (66/12)

pīr: mürşid (74/3), (79/3)

pīrezen: ḳoca ḳarı (16/2)

pīş: 1. öñ (85/1), (108/8), (124/1)

2. ziyāde (98/7)

3. muḳaddem ü ilerü (157/6)

4. öñ ü ilerü (175/5)

pür: dolu (97/3), (139/10), (151/9)

pür-dil: bahādır u şecīʿ (32/15)

pür-tāb: ziyāde żiyā ve fürūġ (92/6)

püser: oġul (14/11)

püşt: 1. arḳa ki ʿArabīde ẓahr diler (16/5)

2. ẓahr u arḳa (146/4)

R

raġbet: meyl (143/21)

rāh: 1. ṭarīḳ u yol (18/5), (40/13), (58/8), (122/20), (147/11), (155/14), (156/2), (169/16)

2. ṭarīḳ (74/3), (95/19), (97/18), (163/10-11)

rāḥat: āsāyiş (54/6-7), (179/10)

raḥm: şefḳat (87/6), (99/15), (122/3)

raḥmet: esirgemek ve riḳḳat ve şefḳat ü taʿaṭṭuf maʿnāsına (50/2-3)

raḳīb: muntaẓır u gözedici (97/15), (114/6)

rām: muṭīʿ (49/10)

raʿnā: ol maḥbūba dirler ki maḥbūblıġını nāz ile gösterir (118/9-10)

rāst: 1. lafẓ-ı mürekkebdir rāʾ ile estden meşelā felā nedir diyecek yerde felā ne-rāst dirler (44/13-14)

2. müstaḳīm ü doġrı (51/4-5)

3. doġrı (86/9), (95/5)

ravża: 1. ravża çaʾirlik ü çimenlik ü cā-be-cā şulu olan yere dinür ki mürġ-zār taʿbīr olunur burada Rıḍvān ḳarīnesiyle maḳṣūd cennetdir (145/12-13)

2. bağçe (175/17)

rāz: sır (103/14), (140/13)

redd: girü döndürmek (43/7)

reh: 1. ṭarīḳ u yol (28/11), (34/12-13), (45/16), (69/14), (70/6), (101/2-3), (141/3)

2. yol (92/21)

3. ṭarīḳ (144/9), (145/2)

reh-güzer: yol uġrağı (100/14)

rehī: bende vü köle (28/21)

remīde: ürkmüş (49/7)

rem-kerde: ürkmüş (106/14)

renc: zaḥmet (158/17)

rence: zaḥmet (90/2)

resm: eṣer ü nişān ve şīve vü ʿādet maʿnālarınadır (157/6)

reşk: 1. ġayret ü ḥased ü ġıbṭa maʿnāsınadır ḥased ile ġıbṭanıň farḳı şudur ki ḥased āḫeriň niʿmeti zevālini istemek ve ġıbṭa āheriň niʿmeti gibi kendünün daḫi olduġuň istemekdir (19-20/20-2)

2. ġayret ü ḳısḳanmaḳ maʿnāsınadır (137/1)

3. ġayret ü ḳısḳanmaḳ (138/19-20)

4. ġayret ü ġıbṭa (157/5)

revā: 1. sezā vü lāyıḳ (122/10)

2. lāyıḳ u sezā (156/3)

revān: 1. ṣıfat-ı müşebbehedir gidici maʿnāsına (5/20-21)

2. gidici (125/1), (117/12)

3. aḳıcı (128/20)

revnaḳ: leṭāfet ü yaraşıḳ ve ḥüsn ü zīnet maʿnāsına (65/19-20)

revzen: pencere (154/2)

Rıḍvān: 1. cennetiñ bevvābı (145/14)

2. bevvāb-ı cennet (175/17)

rind: laubāli vü bāde-nūş u ẓarīf ve kārında müteyaḳḳıẓ (124/13-14)

rīş: mecrūḥ (97/4)

rişte: iplik (87/19), (110/10), (125/14), (130/2)

rişte-keş: vaṣf-ı terkībī iplik çekici dimekdir zīrā rişte iplik maʿnāsınadır (106/3-4)

rū: 1. vech ü yüz (55/15)

2. yüz (115/5), (152/2)

rūḥ: 1. mādde-i ḥayāt olan vedīʿa-i İlahiyeye dinür ki cān taʿbīr olunur ḥükemā aña nefs-i nāṭıḳa ıṭlāḳ iderler rūḥuñ ḥaḳīḳati bir laṭīfe-i Rabbāniye ve ʿanāṣır-ı ʿālem-i ʿulvīden bir ʿunṣūr-ı şerīfdir ki meded-i İlahī ile ʿālem-i süflīye muttaṣıl ve derecāt-ı ḥayvānāt ve tefāvüt-i ḥālāt ḥasebiyle ḥayvān ḳısmına müteʿallik olur ve insān nevʿi ṣūretde ve maʿnā vü ṣıfatda ekmel-i cins-i ḥayvān olmaġla aña muttaṣıl olan rūḥ efḍal-i ervāḥ olur ve ol laṭīfeniñ ḥaḳīḳatine vuḳūf ṭavr-ı ʿuḳūl-i beşeriyeniñ mā-verāsıdır nihāyet ʿavārıż-ı mümeyyizesiyle idrāk ḥadd-i imkāndadır ve üç nevʿ ile mütenevviʿdir ḥayvānī vü ṭabīʿī vü

nefsānīdir rūḥ-ı ḥayvānīniň merkezi ḳalbdir ve ṭabīʿīniň merkezi demdir ve nefsānīniň merkezi dimāġdır (27/1-10)

2. madde-i ḥayāt olan vedīʿa-i İlahiyeye dinür ki cān taʿbīr olunur ḥükemā aňa nefs-i nāṭıḳa ıṭlāḳ iderler ve ʿinde'l-mütekellimīn bir cism-i laṭīf ve şeffāfdır ki bi'ẕ-ẕāt zindedir bedene sirāyeti gül-ābıň güle sirāyeti gibidir (47/16-19)

3. cān (56/17)

4. madde-i ḥayāt olan vedīʿa-i İlahiyeye dinür ki cān taʿbīr olunur ḥükemā aňa nefs-i nāṭıḳa ıṭlāḳ iderler (179/10-11)

ruḫ: 1. yaňaḳ (3/2), (137/9), (146/19), (148/13), (157/17), (178/21)

2. ʿiẕār u yaňaḳ (105/12-13), (109/18), (178/11)

3. ʿiẕār u yaňaḳ ʿārıż daḫi dirler (136/20)

4. yaňaḳ ʿārıż daḫi dirler (148/14)

rūḥānī: kendi de rūḥ u ḥayāt olan şeydir ki cānlu dimekdir rūḥa mensūbdur melāʾikeye ve cin ṭāʾifesine nisbetde keẕālik rūḥānī dinür bilā-cesed rūḥ olduḳları içün ki cismānī muḳābilidir cemʿi rūḥāniyūn gelür (27/13-16)

ruḫsār: 1. yaňaḳ maʿnāsına ʿArabīde ʿiẕār dirler (40/3-4)

2. yaňaḳ ʿārıż daḫi dirler (87/9)

3. yaňaḳ mecāzen bütün vech maḳṣūddur (102/2)

rūşen: aydın (41/6)

rūy: 1. yüz (4/17), (98/3), (129/11), (135/9-10)

2. vech ü yüz (30/12), (45/4), (97/6), (118/1-2), (132/13), (156/17)

rūz: 1. gündüz (6/6), (31/21), (51/9), (76/15), (119/9), (137/2-3)

2. gün (69/16), (151/12-13), (165/2)

3. burada ṭāliʿ vü ḳuvvet maʿnāsınadır niteki bed-baḫta bed-rūz dirler (162/19-20)

rūzgār: 1. zamān u cihān ve müddet ü fırṣat maʿnālarınadır (150/14)

2. ʿaṣr u zamān u cihān (163/1)

rūz u şeb: gice vü gündüz (109/7)

rüsvā: 1. reẕīl ü ẕelīl (14/13)

2. luġatde şāyiʿ maʿnāsına ise de ḥayāsızlıḳ u terbiyesizliḳ maḳāmında istiʿmāl olunur (28-29/21-1)

3. şāyiʿ (113/17)

S

saʿādet: ḳutlu vü ferḫūnde vü mübārek olmaḳ (56/21)

ṣabā: 1. ol yeldir ki cānib-i şarḳdan seher vaḳtinde vezān olur ve ʿinde'l-baʿż Kaʿbe ṭarafından esen yel ki Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selāmıň pīrāheni ḳoḳusunı Ḥażret-i Yaʿḳūb ʿaleyhi's-selāma irişdirmişdir nite ki Ḫ'āce Ḥāfıẓ şu maʿnāya telmīḥ ile Beyt:

Ey ṣabā nükhetī ez-būy-ı fülānī be-men ār
Zār u bīmār-ı gamem rāḥat-ı cānī be-men ār beytini naẓm itmişdir. (33/11-14)

2. cānib-i şarḳdan seher vaḳti hübūb ider (141/5)

ṣabāḥ: fecr-i ṣādıḳ (132/3)

ṣābit: muḥkem ü üstüvār (57/20-21)

ṣabr: şekīb (84/16)

ṣabūḥ: ṣabāḥ vaḳti (179/1)

ṣad: yüz (8/6-7), (86/8), (99/13), (126/15), (131/10), (142/15), (149/11), (165/15), (179/18), (180/7)

ṣafīr: ṣışlıġa dinür ki dudaḳ ile çalarlar düdük sesi gibi ses çıḳarırlar ʿArabīdir Fārsīde huşpulek dirler (77/9-10)

sāġar: ḳadeḥ ü peymāne (62/10)

ṣāḥib-naẓar: ʿāşıḳ (100/5)

sāḥil: 1. deñiz yalısına dinür (55/18)

2. deñiz yalısı (69/7)

sā'il: gedā vü dilenci (71/14)

sāḳī: ṣuvarıcıya dinür (123-124/21-1)

sākin: ḳarār u ārām eyleyici (175/14)

ṣāliṣ: üçünci (169/17)

salṭanat: 1. ḳudret-i ʿaẓīme ve saṭvet-i cesīme maʿnāsınadır (17/21)

2. sulṭanlıḳ (71/7)

sancaḳ: ʿalem maʿnāsına (60/16-17)

ṣavāb: doġrı (136/12)

ṣayd: şikār ü av (67/3)

sāye: 1. gölge ʿArabīde ẓıll gibi (19/3)

2. ẓıll u gölge (19/16), (81/15), (127/6), (161/13)

sāyebān: gölgelik (128/11), (137/12)

sebʿa: yedi (172/11)

sebük: ḫafīf (56/17)

secde: ḫużūʿ vü tevāżuʿ vü teẕellül ile ser-fürū ḳılmaḳ maʿnāsınadır rükn-i namāz olan sücūd ıṭlāḳāt-ı şerʿīyedendir zīrā zemīne vażʿ-ı cebheden aʿẓam, ḫużūʿ vü meskenet olmaz (108/6-8)

sefer: bir semte irtiḥāl içün mekānından ḫurūc iylemek maʿnāsınadır (80/7)

sefīne: gemi Fārsīde keştī mürādifidir (117/12-13)

seg: kelb (58/8), (106/5), (118/9), (126/17)

seḥāb: bulut (128/9)

seḥer: ṣabāḥdan yaʿnī ṭaň yeri açılmazdan muḳaddemce olan vaḳte dinür (92/16-17), (101/14-15)

sehl: āsān u ḳolay (70/6)

selāmet: ʿuyūb u āfātdan berī vü sālim olmaḳ (151/10)

ser: 1. baş u uç u heves maʿnālarınadır (8/2), (63/17-18), (165/5)

2. baş ʿArabīde reʾs mürādifidir (19/17)

3. baş (20/4), (70/6), (70/18), (80/9), (91/14), (122/21), (128/9), (141/14), (144/11), (145/4), (146/11), (147/10), (156/2), (158/7), (161/5), (162/4)

4. uç (101/13), (105/12), (118/3), (176/19)

5. baş u uç (110/21)

6. reʾs ü baş (42/1), (127/8)

serā-perde: ḥarem ḳapusunda ve mülūk ü vüzerā vü kibārıň ḫāṣ-ḫāneleri ḳapusunda olan perde maʿnāsına ʿArabīde serādiḳ dirler (68/7-8)

ser-efrāz: ser-keş (149/1-2)

ser-geşte: müteḥayyir (69/6-7)

ser-ḫaṭ: ser baş ve ḫaṭ yazı yazmaḳ ve çizgi maʿnāsına ise de ıṣṭılāḥāt-ı ʿAcem'den olaraḳ ser-ḫaṭ, manṣıb u mesned maʿnāsında müstaʿmeldir (65/9-11)

serīr: taḫtıň ʿaṭf-ı tefsīridir (72/10)

ser-mest: ser-ḫoş (123/9)

ser-nāme: mektūb (155/7)

ser-sebz: devlet ü niʿmet (143/12)

serv: 1. maʿrūf (120/18)

2. maʿrūf aġaçdır ki yaz u ḳış yapraġını dökmez burada cānāndan müsteʿārdır (141/12-13)

ṣevāb: ecr u cezā (56/4)

sevdā: 1. aḫlāṭ-ı erbāʿanıň ḫılṭ-ı süflīsidir ki aġdiyeden miʿdede baʿde'n-nażc ḥāṣıl olan āb-ı ṣāfī cigere vāṣıl olduḳda anda tekrār nażc ve inṭiyāḫdan ṣoňra ġāyet laṭīfī dem ve nā-puhte vü ḫāmī balġam ve köpükī ṣafrā ve derdī yaʿnī eṣḳali sevdā olur ve maḥal-i ḳarārı ṭıḥāl yaʿnī dalaḳdır ve bu sevdā ġalebe itdigi vaḳtde vesvese ve mālīḫūlyā vü cünūna bādī olur eftīmon u sināmeki maṭbūḫiyle taʿdīl itmek gerekdir ʿArabīde sevdā esved lafẓından müʾenneṯ olup ḥabbetü'l-ḳalb maʿnāsınadır (25-26/17-2)

2. siyāh olan şeyʾe dinür (63/17)

seyl: keṯret-i bārān u ḳar mużmaḥil oldıġı maḥallerde vāḳiʿ olan āb-ı revān maʿnāsınadır (168/2-3)

seyr: gezmek ve geşt ü güẕār itmek (92/18)

seyyāre: kārbāna ıṭlāḳ olunur ḳāfile maʿnāsına nite ki *cāʾet seyyāratun* müddeʿāmızı müʾeyyiddir maʿnā-yı luġavīsi zīyāde gezici ve geşt ü güẕār idici şu beytde kevkeb ḳarīnesiyle maḳṣūd sebʿa-i seyyāredir ki baʿż-ı ʿulemā nücūm-ı seyyāreyi eflākī tertībi üzere naẓm idüp dimişlerdir:

Sebʿa -i seyyāre ez-nücūm-ı semā
Bā-vifāḳ müneccimīn-i milel
Ḳamerest u ʿUṭārid u Zühre
Şems u Mīrriḫ u Müşterī vü Zuḥal (72-73/20-3)

sezā: revā vü lāyıḳ (119/11)

ṣıdḳ: doġruluḳ (101/3)

ṣıfat: bir nesneniň ḫalḳan u ḫulḳan ʿalāyimini taʿdād u beyān eylemek (162/3-4), (166/6-7)

sır: rāz (66/9), (146/12), (158/8)

silk: iplik (177/9)

sīm: fıḍḍa vü gümüş (60/12),(87/17-18)

sīne: ṣadr u gögüs (114/17), (126/6), (130/2), (151/20-21)

sipāh: ʿasker (153/16), (171/14)

sipeh: 1. ʿasker (75/20)

2. leşker ü ʿasker (93/9)

siper: ḳalḳan (58/9)

sipihr: 1. āsumān u gök ʿArabīde semā dirler (35/9-10)

2. gök u āsumān (72/1)

sitem: ẓulm (146/3)

siyāh: ḳara (118/3), (145/4), (155/7)

siyeh: 1. esved (91/17)

2. ḳara (113/17)

ṣoḥbet: 1. ülfet ü ünsiyet (68/12)

2. ülfet (151/1)

ṣubḥ: 1. fecr vaḳtine dinür ki ṭaň yeri aġarup şafaḳ sökdiği vaḳtden ʿibāretdir ki maḳṣūd fecr-i ṣādıḳdır (31/9-10)

2. fecr-i ṣādıḳ taň yeri aġarup şafaḳ sökdigi vaḳtden ʿibāretdir (43/20)

3. fecr-i ṣādıḳ ki taň yeri aġarup şafaḳ sökdigi vaḳtden ʿibāretdir (77/7-8)

4. fecr-i ṣādıḳ (89/3), (109/18)

sūḫtegī: yanmaḳlıḳ sūḫte ism-i mefʿūldür yāʾ maṣdariye lāḥiḳ oldıġından maṣdar maʿnāsı virilür (140/4-5)

sulṭān: 1. ḳudret ü saṭvet ṣāḥibi şehriyāra ıṭlāḳ olunur (97/5)

2. şehriyāra ve ḳudret ü saṭvetine ıṭlāḳ olunur (64/1-2)

3. ḳudret ü saṭvete ıṭlāk olunur (81/4)

ṣunʿ: iş yapmaḳ ve iş düzmek maʿnāsınadır ki Fārsīde sāḫte mürādifidir (81/19-20)

ṣūy: cihet ü ṭaraf (55/16), (88/7), (93/16), (95/20), (155/6)

süfl: alçaḳ u ḫasīs ü nāçīz olmaḳ (27/18-19)

süḫan: 1. söz (51/15), (67/4), (71/21), (103/5), (134/19), (142/6), (166/9)

2. kelām u söz (173/20)

sükker: şeker (105/4), (111/17)

sünbül: 1. maʿrūf çiçekdir Ḥażret-i Resūlu'llāh'ıň mübārek saçlarından müsteʿārdır (33/19-20)

2. maʿrūf çiçekdir ki zülfden müsteʿārdır misk (64/13-14)

3. maʿrūf çiçek zülfden müsteʿārdır (87/18-19)

4. maʿrūf çiçekdir cānānıň zülfünden müsteʿārdır (110/8)

süvārī: rükūb u binicilik (93/7)

sūy: 1. cihet ü ṭaraf (18/5-6), (55/16), (88/7), (93/16), (155/6)

2. cānib ü ṭaraf (33/3)

Ş

şādī: sürūr (152/2)

şādmān: mesrūr (149/1)

şāh: 1. üç maʿnāyadır evvel ol nesneye dirler ki emṣālinden bihter ü büzürgter ola meṣelā ḳaṣīdede beytiň aʿlāsına şāh bety ve iyü atluya şāhsüvār ve işlek ü vāsiʿ yola şāhrāh ve ḳuşlarıň cümlesinden büyük bir ḳuş vardır şāhruḫ[1516] dirler ṣānī dāmād maʿnāsınadır ṣāliṣ aṣl u ṣāḥib maʿnāsınadır imdi ismiň şerefiyeti ẓāhirdir ve ḥaseb ü nesebde sāʾir ḫalḳdan mümtāz u ser-efrāzdır (17/15-20)

2. aṣl u ṣāḥib ve āḳrān u emṣālinden mümtāz u ser-efrāz olmaḳ maʿnālarınadır (34/4-5)

3. melik ü şehriyār (65/20)

4. ḫusrev ü şehriyār (166/19)

şāhān: şāhıň cemʿidir şehrīyār (135/11)

şāhenşeh: melikü'l-mülūk (40/12)

şāhīn: serīʿ ü'ṭ-ṭayrān bir yırtıcı ḳuşuň ismidir (10/8-9)

şaḳḳ: yarmaḳ (37/16)

şām: akşām (31/10), (109/17)

[1516]şāḫruḫ: şāhruḫ, B

şāmgāh: akşām vaḳti (179/1)

şāne: 1. ṭaraḳ ʿArabīde muşṭ dirler (31/11)

2. ṭaraḳ ki ʿArabīde muşṭ dirler (64/13)

3. muşṭ u ṭaraḳ (87/18)

şarāb: 1. şerbet (52/12)

2. bāde vü ṣahbā (137/13)

şeb: 1. gice (6/6), (24/2), (31/21), (105/11), (119/10), (132/14), (137/3), (154/2), (176/18)

2. giceʿ Arabīde leyl mürādifidir (36/11)

3. leyl ü gice (162/17)

şebī: bir gice (134/7)

şeh: 1. şāhdan muḫaffef melik ü şehrīyār maʿnāsına ki maḳṣūd Ḥabīb-i Ekrem efendimizdir (52/5-6)

2. şehriyār (92/18)

3. ḫusrev ü melik (171/13)

şehīd: ʿörf-i şerʿde fī-sebīli'llāh maḳtūl olana dirler (89/10)

şehinşāh: melikü'l-mülūk (29/13)

şehr: ḳaṣaba (100/13)

şek: şübhe (45/15)

şerʿ: Ḥaḳ celle ve ʿalā ḥażretleriniň ʿibādetine vażʿ u taʿyīn eyledigi dīn ü āyīne dinür tā ki aňa sülūk eyleyeler ve doġrı açıḳ yola dirler (28/11-13)

şeref: mecd ve büzürgī vü ululuḳ maʿnāsınadır (29/17)

şerḥ: 1. keşf ü iẓhār eylemek (36/13)

2. īżāḥ u beyān u keşf (85/13)

şermende: maḥcūb u ḫacīl ü utanıcı (105/13)

şermsār: ḫacīl ü utanıcı (42/21)

şıḫne: şehri iṣābet-i isāʾetden muḥāfaẓa idene dirler (156/13)

şihāb: sāṭıʿ vü dıraḫşān olan āteş şuʿlesine dinür (72/19-20)

şikār: ṣayd u av (80/20), (130/19)

şikeste: münkesir ü ḳırılmış (47/4)

şināsāy: ṣıfat-ı müşebbehe aňlayıcı (46/1)

şīşe: 1. ṣırçadan yapılmış ẓarf boş olsun dolu olsun içinde ṣu olana āb-gīne dirler ve istiʿāre ṭarīḳiyle eflāke de şīşe ıṭlāḳ olunur (7/2-4)

2. ṣırça (175/3)

şīve: ṭarz u reviş (131/7)

şūḫ: 1. güşāde-rūy u laṭīfe-gūy (91/13)

2. açıḳ meşrebli maḥbūb (86/10)

3. güşāde-rūy u laṭīfe-gūy u ḥāżır-cevāb (103/4), (112/18)

şūḫ-çeşm: yüzi gözi açılmış bī-şerm ü ḥayā ve küstāḫ maʿnāsına nite ki Ḫ'āce Ḥāfıẓ dimişdir. Beyt:

Gerçi gird-ālūd faḳrem şerm bād ez-himmetem

Şūḫ-çeşmem ger naẓar der-çeşme-i ḥayvān künem (75-76/21-1)

şuʿle: āteş ʿalevine dirler (31/7)

şūy: yıḳa (114/18)

şümār: 1. taʿdād u şaymaḳ (149/14)

2. şayı (169/17)

T

tāb: renc ü ıżṭırāb (110/11)

ṭabʿ: 1. insānıň mecbūl ü meftūr oldığı seciyeye dinür ki sirişt ü ḫalīḳasıdır (75/8)

2. ḫilḳat u sirişt (111/14-15)

ṭabīb: ḥekīm (174/15)

tābūt: naʿaş-ı meyyit (69/16)

tāc: 1. mülūk-i ḳadīme maḫṣūṣ başa giyilen nesnedir ki muraṣṣaʿ vü mücevher ü müzeyyen idi (133/9-10), (161/3-4)

2. mülūk-i ḳadīme maḫṣūṣ başa giyilen nesne ki muraṣṣaʿ vü mücevher ü müzeyyendir (173/3)

taḫt: 1. serīr-i mülūk (61/5), (172/19)

2. maʿrūf (72/10)

3. serīr (158/16-17)

ṭāḳ: 1. ḳubbe vü kemer maʿnāsına mabūbuň ḳaşı, kemer gibi egri oldıġından ṭāḳ-ı ebrū dirler (7/1-2)

2. ʿArabīde ḳapu kemeri ve eyvān kemeri maʿnāsına ve maḥbūbuň ḳaşı, kemer gibi egri oldıġından ṭāḳ-ı ebrū dirler (115-116/ 21-1)

3. kemer (108/10)

tā key: ḳaçana dek (135/20)

ṭalʿat: Fārsīde dīdār ve ʿArabīde rūʾyet yaʿnī görmek maʿnāsınadır (43-44/ 21-1)

ṭaleb: 1. istemek (44/11)

2. iste (90/1-2)

ṭāliʿ: doġucu (73/6)

ṭālib: isteyici (152/21)

ṭamaʿ: ḥırş (86/19), (89/2)

ṭarab: sürūr u feraḥ (126/15), (132/6)

ṭaraf: cihet (90/11)

taʿrīf: taʿlīm (45/3-4)

taṣavvur: teşekkül (154/3)

ṭavf: 1.bir nesneniň çevresini dolanmaḳ (33/15-16), (56/18)

2. dolaşmaḳ (116/10)

ṭayy: bir nesneyi dürmek ve ṭoplamaḳ (56/1-2)

tebessüm: āheste vü nāzikāne gülmek (97/3)

tehī: ḫālī vü boş (87/16)

tekellüm: söz söylemek (142/5)

ten: 1. beden (88/9), (94/13), (112/3), (127/8), (127/18), (147/2)

2. cism u beden (106/14-15)

teng: dar u mużṭarib (132/5)

ter: yaş (114/8), (138/2)

teskīn: sükūnet virmek (84/16)

teşaʿşuʿ: intişār u teferruḳ ve dağılup perākende olmaḳ (41/12-13)

tevekkül: bir işde ʿacz iẓhār idüp ġayra iʿtimād itmek (74/2)

ṭıfl: çocuḳ (165/4)

tīġ: 1. seyf ü ḳılıç şemşīr daḫi dirler (112/3-4), (151/21)

2. şemşīr ü ḳılıç (165/2)

3. seyf ü şemşīr (173/9)

4. seyf ü ḳılıç (179/9)

tīr: 1. sehm ü oḳ (74/9-10), (126/6)

2. sehm ü oḳ, nāvek ü ḫadeng daḫi dirler (76/3-4)

3. oḳ ḫadeng daḫi dirler (100/12)

4. oḳ (106/16), (122/4), (130/4)

tīre: müteġayyir ü ḳara (89/1)

tīz: serīʿ vü çabuk (74/9)

ṭufeyl: ʿArabīde vāriş ve Fārisīde kaselīs ve Türkīde oyuntı didikleridir ki velīmelere vü żiyāfetlere daʿvetsiz bī-tekellüf gider burada tābiʿ maʿnāsınadır (34/13-15)

tūġ: 1. maʿrūf (72/19)

2. maʿrūf alaca ḳıldır ki nīze başına naṣb iderler (158/19-20)

tuḥfe: hediye vü peşkeş (100/21)

ṭulūʿ: 1. ẓuhūr eylemek ve dogmaḳ maʿnāsınadır (36/2)

2. doġmaḳ (134/11)

ṭūṭī: maʿrūf u meşhūr ḳuşdur taʿlīm ü terbīye ḫuṣūṣunda Fużūlī-i Baġdādī güzel bir beyt söylemişdir:
Eyleseň ṭūṭīye taʿlīm-i edā-yı kelimāt
Sözi insān olur ammā özi insān olmaz (111/11-14)

tutuḳ: perde (4/15)

Türk: 1. maḥbūb maʿnāsınadır maḥbūblar şīve vü nāz ile ṣabr u ḳarār-ı ʿuşşāḳı ġāret itdikleri içün Türk tesmiye olunmuş zīrā fī'l-aṣl Türk Ḫıṭā vü Ḫoten ve deşt-i Ḳıpçaḳ ḫalḳına dirler ki ʿādetleri ġāret ü yaġmadır (71/9-12)

2. maḥbūb (75/21), (99/15)

3. Ḫıṭā vü Ḫoten ve deşt-i Ḳıpçaḳ ḫalḳına dirler ki ʿādetleri ġāret ü yaġmadır (82/18-19)

4. Ḫıṭā vü Ḫoten ve deşt-i Ḳıpçaḳ ḫalḳına dinür ki anlarıñ ʿādetleri ġāret ü yaġmādır bu münāsebetle şu makāmda Türk yaġmacı maʿnāsınadır (132/20-21)

U-Ü

ufḳ: felekiñ cevānib ü eṭrāfından ẓāhir ü meriʾ olan ḳıyısına ve etegine dinür (77/5-6)

üftāde: düşmüş (166/7)

ümm: vālide ki Farsīde māder dirler (168/6)

ümmet: kendilere peyġamber gönderilen cemāʿate dinür gerek īmān eylesünler ki ümmet-i icābet ıṭlaḳ olunur gerek īmān eylemesünler ki ümmet-i daʿvet ıṭlāḳ olunur (52/6-8)

ümmīd: 1. recā vü tevaḳḳuʿ (29/10)

2. emel ü recā vü ārzū (35/10), (43/21)

3. emel ü recā vü tevaḳḳuʿ u ārzū (62/5)

4. emel ü recā (69/15)

5. recā (90/12)

6. emel ü recā vü tevaḳḳuʿ (109/20), (152/10)

üns: ünsiyet (106/15)

üstüḫ'ān: ʿaẓm u kemik (120/20)

V

vādī: iki daġ arası ki Fārsīde dere Türkīde yar dirler (56/20-21), (158/16)

vaʿde: söz virmek (86/8)

vāh: ḥayf ü teʾessüf (69/4)

vāḥid: bir (169/17)

vaḳt: zamān (79/14), (93/7)

vālā: 1. bülend-ḳadr u ʿālī-şān u bi-ḥasebi'l-mertebe büzürgvār maʿnāsına (19/4-5)

2. bülend- ḳadr u ʿālī-şān u bi-ḥasebi'l-mertebe büzürgvār maʿnāsınadır (46/16-17)

varaḳ: kaġıd (155/4)

vā-reste: ḫalāṣ olmuş ve ḳurtulmuş (47/7-8)

vāriṯ: mīrāṯ ṣāḥibi (170/17)

vaṣf: 1. bir nesneyi sıfaṭlamaḳ yaʿnī ḫalḳan u ḫulḳan ʿalāyimini taʿdad u beyān eylemekden ʿibāretdir (36/14-15)

2. bir nesneyi ṣıfatlamaḳ maʿnāsınadır ki ḫalḳan u ḫulḳan ʿalāyimini taʿdād u beyān eylemekden ʿibāretdir (111/15-16)

vaṣl: 1. viṣāl (89/2)

2. bir nesneyi bir nesneye ulaşdırup bitişdirmek ve eklemek maʿnāsına (78/19-20)

3. vuṣlat (119/9)

4. bir nesneyi bir nesneye ulaşdırup bitişdirmek (169/3)

5. bir nesneyi bir nesneye ulaşdırup bitişdirmek ve eklemek maʿnāsınadır (159/9-10)

vefā: 1. ʿahd ü peymānı naḳż eylemeyüp muḥāfaẓa itmek (86/18), (161/15-16)

2. ʿahd ü peymānı naḳż eylemeyüp muḥāfaẓa eylemek maʿnāsınadır (131/7-8)

3. ʿahd ü peymānı naḳż itmeyüp muḥāfaẓa eylemek maʿnāsına (141/15-16), (159/19)

4. ʿahd ü peymānı naḳż itmeyüp muḥāfaẓa eylemek (149/12-13), (157/18-19)

veh: ḥayf ü teʾessüf (86/17), (120/10), (134/16)

velī: 1. istidrāk içündür lākin maʿnāsına (91/1-2)

2. lākin (140/13)

viṣāl: 1. muḥib maḥbūbuna vāṣıl olmaḳ maʿnāsınadır gerek ʿafāf u ʿişmet ve gerek ḫabṣ ü şenāʿat cihetiyle olsun (29/15-17)

2. vuṣlat (69/15), (90/9), (136/10)

vücūd: variyet (72/1), (101/11)

Y

yād: 1. aňmaḳ (86/9)

2. ẕikr ü aňmaḳ (90/12)

yaḳīn: 1. bir nesneyi iʿtiḳād-ı ṣaḥīḥle bilmege dinür ki ʿilmiň ṣıfātındandır (45/17)

2. bir nesneyi şek u şübhesiz iʿtiḳād-ı ṣaḥīḥ ile bilmege dinür (57/19-20)

yār: dost (57/15), (74/20), (77/20), (91/14), (147/9), (148/4), (150/12), (152/21), (161/15), (164/12)

yek: bir (7/2), (12/12), (16/2), (30/16), (37/16), (41/12), (72/12), (86/9), (90/11), (99/14), (124/12), (142/6), (149/1), (149/12)

yeksān: berāber (156/3)

yektā: yalňız u bir ḳat (1/8)

Z

zāhid: tārik-i dünyā dimekdir ve zühdüň üç derecesi vardır ʿavāmıň zühdi ḥarāmı terk itmekdir ḫavāṣıň zühdi ḥavāyīc-i żarūriyeden fażla olan şeyʾi terk itmekdir ʿārifleriň zühdi mā-sivā'llāhı terk eylemekdir (123/10-13)

ẓāhir: āşikār (3/2), (85/14), (136/10)

zaḫm: 1. cürḥ ü yara (126/17)

2. yara (179/9)

zaḥmet: meşaḳḳat (122/4)

żaʿīf: naḥīf ü zebūn (120/17)

zamān: vaḳt (42/20), (97/14), (164/11)

zamāne: vaḳt (32/1)

żamīr: derūnda ızmār olunan sırra ve dāḫil-i ḫāṭıra dinür (74/12-13)

z'ān: andan (23/15), (42/18)

z'ānçe: ol sebebden (96/11)

z'ānki: ol sebebden (89/12), (149/2), (157/16), (159/17), (159/18)

zār: 1. iñleyici vü zebūn (84/13)

2. żaʿīf ü zebūn (152/13)

zārī: iñlemek (149/21)

ẕāt: mim (18/17)

zebān: 1. ālet-i tekellüm olan ʿużv-ı maḫṣūṣdur ki ʿArabīde lisān dinülür ve bir ḳavmiñ istiʿmāl itdigi luġate daḫi zebān dirler meṣelā luġat-i Türkī'ye zebān-ı Türkī ve Fārsī'ye zebān-ı Fārsī söylerler Türkīde dil ve ʿArabīde lisān zebān gibi iki maʿnāya şāmildir hem ālet-i tekellüm ve hem luġat maʿnāsını mutażammındır niteki ḥadīṯ-i şerīfde *lisānu ehli'l-cenneti fī'l-cenneti ʿArabī ve Derī* buyuruldıġı lisān taʿbīri müddeʿāmıza şāhiddir (8/10-16)

2. lisān u dil (121/7), (165/2)

zemīn: arż u yer (58/10)

zenbīl: ʿArabī ve Fārsīde ve Türkīde müşterekdir ḫurmā yaprāġından ururlar ve ʿalā ḳavlin dağarcıġa dirler (12/14-15)

zer: zeheb ü altun (60/12), (83/2)

zerd: ṣarı (79/14)

zerre: ẖurde ḳarıncaya ve şuʿāʿ-i şems sebebiyle pencere vü bacalar içre hevāda müselsel toza zerre dirler (136/8-10)

zeyne: zānıň fethiyle beze vü ārāyiş maʿnāsına (23/20)

zībā: 1. ārāste vü zīnetli vü yaraşıḳlı (3/4)

2. güzel ü yaraşıḳlu (44/1)

3. yaraşıḳlu yaḳışıḳlu (107/14)

zībende: güzel ü yaraşıḳlı (2/13)

zihī: 1. ne güzel (54/4)

2. kelime-i taḥsīn ü eżdād ḳabīlindendir medḥde ve ẕemmde istiʿmāl olunur nite ki Beyt:

Çü dīdem ān perī-çehre teʿalāllāh zihī rūyī

Naẓar kerde ġazabnāk u be-güftār u zihī rūyī beyti müddeʿāmızı taṣdīḳ ider (125/10-12)

zinde: ḥayy u diri (163/21)

zīnet: ārāyiş ü yaraşıḳ (116/1-2)

zinhār: el-ḥaẕer ü ṣaḳın (93/18)

zīr: alt ʿArabīde taḥt gibi (72/10-11)

ẓuhūr: 1. āşikār olmaḳ (3/6), (41/7-8)

2. bir nesne rūşen u ʿayān olmaḳ ve bir ādeme yardım ve derecesini t erfīʿ ve ʿālī rütbeye işʿād eylemek maʿnālarınadır (62-63/21-1)

ẓulmāt: ẓulmetiň cemʿi ḳaranlıḳ (109/19-20)

ẓulmet: ḳaranlıḳ Fārsīde tarīḳī gibi (35/20-21)

ẕübāb: siňek (130/4)

zücāc: ṣırça (175/5)

zühd: bir nesneye raġbetsiz olmaḳ ṣūfīleriň dünyāya meyl ü raġbetleri olmadıġından zāhid dirler (153/2-3)

zülf: 1. ʿArabīde ṭurra dirler (63/18)

2. cebhe üzerinde olan ṣaçlara dinür (65/5)

3. cebhe üzerinde olan ṣaç (91/17), (132/12), (176/4), (176/19), (178/20-21)

4. cebhede olan ṣaç (109/17), (125/12-13), (137/11), (154/11)

5. cebhedeki ṣaç (118/3)

1. Özel Adlar Dizini

A

ʿAbbāsiye: (133/13)

Ādem: (21/2, 10,12,16,21), (22/1,3), (33/10), (48/21), (71/3), (168/19, 21), (169/5)

Aġustūs: (61/6)

Aḥmed (hz.) : (38/9, 13, 19, 21)

ʿĀīşe (hz.) : (28/7)

ʿAlī (hz.) : (18/19), (156/14)

ʿAnḳā: (10/6, 14, 21), (11/4, 6, 10, 16)

ʿArab: (132/19), (133/3)

ʿArabistān: (133/5), (142/20)

ʿArafāt: (22/5)

Āsiye: (7/18)

Āyāz: (38/9, 20)

Aẕerbāycān: (14/15)

B

Bābil: (61/11)

Baġdād: (133/2)

Baḥīrā-yı Rāhib: (20/17)

Baḥr-ı Muḥīṭ: (69/6)

Bāyezīd: (4/2)

Bedaḫşān: (105/2), (137/21)

Behlūl-i Dānā: (133/14, 15, 16, 18)

Belḫ: (61/10)

Beytü'l- Muḳaddes: (116/15)

Bilāl (hz.) : (28/3)

Bīsutūn: (170/13), (174/14)

Buraḳ: (24/16), (36/20)

C-Ç

Cābir bin ʿAbdullāh (hz.) : (48/3)

Cebel-i Ṭūr: (9/12), (55/16)

Cebrāʾil (a.s.) : (15/7), (24/15)

Cibrīl (a.s.) : (42/14, 16)

Cibril-i Emīn (a.s.) : (36/20)

Cidde: (22/2)

Çīn: (143/11, 13), (171/11)

D

Dārā: (2/4, 5, 9, 14, 16)

Dārāb: (2/7)

Dāvud (hz.) : (13/3, 18), (61/14)

E

Ebū'l-Ḥasan Ḫaraḳanī: (59/11, 12)

Ebū'l-Ḫayr Tīnānī: (57/6, 8)

Ebū Ṭālib (hz.) : (20/16, 20)

Enverī: (163/4)

Ermen: (14/10, 20)

Eyyūb (hz.) : (4/1), (155/20)

F

Faḫreddīn-i ʿIrāḳī: (104/2, 5, 14, 15, 16)

Faṭma (hz.) : (37/8)

Ferhād: (170/9, 18), (171/1, 11), (174/14, 15, 16)

Firʿavn: (7/15, 16, 17), (10/3), (55/17)

Firdevsī-i Tūsī: (38/16)

Fużūlī-i Baġdādī: (111/12)

Fütūḥāt-ı Mekkiyye: (170/3)

H

Ḥabeşī: (57/9)

Ḥabīb-i Ekrem: (17/9), (18/17), (19/6), (20/10), (26/19), (28/2), (31/5,17), (36/7, 21), (37/9), (40/7), (43/3, 17), (44/7), (45/9), (46/20), (48/2), (49/4, 18), (50/18), (51/13), (52/2, 5), (63/6, 8), (68/2)

Ḫ'āce Ḫāfiż: (11/15), (33/13), (71/ 12), (76/1)

Ḫ'āce Selmān: (23/18)

Ḫ'āce Ḥasan Meymendī: (38/15)

Ḥallāc-ı Manṣūr: (4/3)

Harūnu'r-Reşīd: (133/13)

Ḥasan Cān Beg: (53/5, 6)

Ḥavvā (hz.) : (21/16, 21), (22/1,5)

Ḫıṭā: (71/11), (82/18), (132/20)

Ḥıżır (hz.) : (50/11), (73/20)

Hind: (22/1)

Hindistān: (22/4), (40/1)

Ḫoten: (71/11), (82/18), (132/20)

Ḫusrev-i Pervīz: (2/12), (14/15, 16)

Hürmüz-i Tācdār: (2/11)

I-İ

ʿIrāḳ: (133/1), (132/19)

ʿIrāḳ-ı ʿArab: (133/12)

ʿIrāḳ-ı ʿAcem: (133/2)

Iṣfahān: (133/2)

Iṣṭılāḥāt-ı ʿAcem: (6/9), (65/10)

İbrāhīm (hz.) : (12/1, 3), (116/13)

İrān: (2/6), (15/19), (171/11)

ʿİsā (hz.) : (3/16), (8/1), (14/10, 17, 21), (61/10)

İskender: (10/19), (73/18), (81/1)

İskender-i Ẕü'l-Ḳarneyn (hz.) : (2/6-7), (10/19), (50/4), (74/4)

K

Kaʿbe: (22/4), (33/12), (56/4), (57/11), (69/12, 14, 17, 19), (116/7, 9, 12, 16)

Kaʿbe-i Muʿaẓẓama: (56/4)

Kaʿbe-i Mükerreme: (57/10)

Ḳāf: (11/15)

Kāvūs: (10/13), (61/ 19)

Ḳays: (170/15)

Ḳayṣer: (61/3, 5, 8, 9, 19)

Kenʿān: (14/19), (15/15, 17)

Kevṣer: (49/15, 17, 18), (50/18, 21), (107/13, 16, 20)

Keyāniyān: (2/6), (10/13)

Keyḳubād: (2/8)

Ḳıpçaḳ: (71/11), (132/20)

Ḳudüs: (24/16), (36/21), (116/10)

Ḳurʾān: (37/21)

Ḳureyş: (38/4)

L

Leylāc: (171/6, 15, 16, 20)

Leylā: (40/18), (58/14), (98/17), (156/12 ,21), (166/5), (170/14)

Leyle-i Ḳadr: (92/10, 11, 12)

Leyle-i Mirʿāc: (36/17)

Leyle-i Mübāreke: (37/9)

Līclāc: (171/18)

Loḳmān Ḥekīm (hz.) : (61/15)

M

Maḥmūd: (38/9, 13, 19, 21)

Mecnūn: (98/17), (127/13), (166/3, 5), (156/10, 12, 19, 20), (170/9, 13, 18, 21), (171/2)

Mecnūn-ı ʿĀmirī: (40/16), (58/14), (166/6, 11)

Medārik: (73/17)

Medīne: (166/8,15)

Medīne-i Münevvere: (116/11, 13)

Medyen: (8/3, 4)

Mekke: (22/1), (24/16), (38/4)

Meryem: (3/20)

Mevlānā Cāmī: (28/15), (156/14)

Mevlānā (hz.) : (8/17), (64/9), (140/21)

Muḥammed Muṣṭafā (hz.) : (30/17), (31/2, 3, 15), (32/9), (34/1), (35/5, 13), (36/4, 18), (37/19), (40/6), (41/15, 16), (42/11), (43/3), (44/5, 18), (45/7), (46/4, 19), (48/1), (49/12), (50/19), (51/12), (52/1)

Mūsā (hz.) : (7/12, 13, 14, 20), (8/6), (9/2, 11, 14, 15, 19)

Mūşā: (7/19)

Mūsıḳa-i Hümāyūn: (51/6), (81/2)

Muṣṭafā (hz.) : (22/7), (30/10, 11, 12), (31/6, 20), (32/6, 14), (33/9), (34/20), (35/8, 18), (36/9), (37/12), (39/19), (40/11), (41/5, 18), (42/15), (43/19), (44/10, 21), (45/12, 14), (46/8), (47/15), (49/5, 16), (51/3, 14)

N

Necmü’d-dīn-i Kübrā: (39/8)

Nīl: (7/16), (55/7)

Nömrūd: (10/5, 10), (11/18, 19, 21), (12/1, 2, 4, 6)

Nūḥ (hz.) : (14/10, 11, 19), (15/2, 12, 15, 16)

R

Rıḍvān: (145/10, 14, 13, 17), (175/13, 17)

Rüstem-i Destān: (15/20)

Rüstem-i Zāl: (15/20), (16/9)

Rüstem: (15/18, 19, 20), (16/11)

S

Sebüktegīn: (38/13)

Selīm: (16/14, 20), (17/5), (29/9, 10, 11, 19), (52/4, 13, 16, 17), (54/1), (57/13, 15), (58/1), (62/17), (63/4), (67/15, 21), (71/19), (75/6, 15, 16), (79/11, 19), (84/2, 8), (87/3, 10), (90/19), (91/4), (93/15, 20), (96/7), (99/11, 17), (102/11, 16), (107/1, 7), (111/9, 18), (114/4, 9), (117/8, 14), (119/16 ,21), (122/8, 13), (124/19), (125/3), (127/15 ,21), (128/3), (131/4, 11), (133/7, 12, 20), (136/6, 13), (138/18), (139/3), (141/10, 17), (144/6, 17), (147/7, 12, 13, 14), (150/8), (152/19), (153/5), (155/21), (156/5), (158/14, 21), (161/1, 7), (163/18), (164/4), (166/17), (167/1), (170/10, 18), (174/21), (175/6), (177/18), (178/2), (180/4, 9)

Sidre: (24/21), (37/4)

Sikender: (73/14)

Sīmurġ: (11/8, 11, 12, 15), (49/5, 6)

Süleymān (hz.) : (10/15, 17, 21), (11/11, 14), (12/11, 12), (13/1, 5, 8, 17, 19), (14/3), (61/15)

Süveyş: (8/4), (55/17)

Ş

Şaḳḳ-ı Ḳamer: (37/20, 21), (38/1)

Şām: (8/3, 5), (20/16), (144/14)

Şeb-i Ḳadr: (92/ 7)

Şehnāme: (15/19), (38/17)

Şeyḫ Bahāʾeddīn: (104/8, 9 ,11, 12, 14, 17)

Şeyḫ ʿAttār: (25/2)

Şeyḫ-i Ekber: (170/2)

Şeyḫ Saʿdī: (115/1)

Şīrāzī: (136/21)

Şīrīn: (14/16), (170/11, 12), (174/14)

T

Ṭūbā: (41/18, 19, 20), (42/12)

Tūr: (7/12), (8/2, 4)

Ṭūr-ı Sīnā: (8/ 3, 5), (9/ 1)

Ṭūvā: (9/ 11)

Ṭrāblusī: (57/9)

Y

Yenbuʿ: (8/4)

Yūsuf (hz.) : (33/12)

Yaʿḳūb (hz.) : (33/13)

Z

Zāl: (15/20, 21), (16/1)

Ẓulmāt: (50/9, 11)

SONUÇ

Osmanlı coğrafyasında ilk olarak XIV. yüzyılda başlayan şerh faaliyetleri XVI. yüzyılda büyük bir gelişme göstermiştir. Çeşitli tür ve muhtevalarda çoğunluğu Arapça olmak üzere Farsça ve Türkçe eserlere yapılan bu şerhler, Osmanlı Edebiyatı'nda klâsik şerh edebiyatı olarak adlandırılabilecek bir geleneği oluşturmuştur. Bir metinde anlaşılması güç yerlerin ortadan kaldırılıp metni muhatabı için daha açık hale getirme gayesiyle yazılan şerhler, bir tıp metnini anlamak için de bir edebiyat metninin müşküllerini çözmek için de yapılabilir.

Bu çalışmaya konu olan *Destâvîz-i Dâniş* XIX. yüzyılda Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından kaleme alınmış bir şerh metnidir. XVI. yüzyılın şâir padişahlarından Yavuz Sultan Selîm'in Fars diliyle kaleme aldığı Divanı'nı şerh eden eser, Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi'nin mukaddimedeki ifadelerine göre Farsçaya hevesi olanların faydalanması amacıyla yazılmıştır. Bu durum şerh faaliyetlerinin temel amacının, hangi yüzyılda olursa olsun "anlama" ve "anlatma" ihtiyacından doğduğu sonucunu bir kez daha göstermektedir.

Hakkında çok az bilgi bulunan Dâniş Ahmed Efendi'nin babasının ismi kaynaklarda Mehmed olarak geçmektedir. Yapmış olduğumuz çalışma esnasında bu bilginin yanlış ya da eksik olduğu sonucuna ulaşılmıştır çünkü müellif hattı olduğunu düşündüğümüz nüshalardan birinde bu isim Salih olarak geçmektedir.

Destâvîz-i Dâniş'in tespit edebildiğimiz 4 nüshası tarafımızca okunmuş ve eserin nüshaları arasında ciddi farklılıkların olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada, şârihin şerhi esnasında kullandığı yöntem, şerh metninin içinde yer alan edebi, tarihi, mitolojik, dini vb. unsurlar ve bu unsurların kullanımının değerlendirilmesi, şarihin kullandığı gramer terimleri başlıklar halinde ortaya konulmuştur. Bunlar incelendiğinde Klâsik Edebiyat için geç sayılabilecek bir dönem olan XIX. yüzyılda yapılmış bir şerhin, şerh geleneğinin klâsikleşmeye başladığı XVI. yüzyılda yapılmış bir şerhten usul bakımından farklı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın sonuna şârihin şerh esnasında izahını verdiği kelimeler eklenmiştir. Bu kelimeler metinde geçen sayfa ve satır numaralarıyla verilip metnin kendi sözlüğü oluşturulmuştur. Bu bölüm incelendiğinde şârihin genellikle bir kelimeye birden fazla anlam verip aynı manayı kullanmaktan kaçındığı görülmüştür. XVI. yüzyılda kaleme alınmış bir Divan'daki kelimelerin XIX. yüzyılda yaşayan bir şârih tarafından anlamlandırılması, bu yüzyıllarla ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Yurtdışı ve yurtiçindeki kütüphanelerde şerh edebiyatı başlığı altında incelenebilecek çok ciddi bir malzeme bulunmaktadır. Bu malzemenin sınıflandırılıp değerlendirilebilmesi için öncelikle şerh metinlerinin doğru olarak ortaya konması gerekmektedir. Çalışmada, bir şerh metni olan *Destâvîz-i Dâniş*'in muhtevası çeşitli yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa: **Medhal-i Kavâ'id**, yayına hazırlayan: Nevzat Özkan, Ankara, TDK, 2000.

Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa: **Kavâi'd-i Osmâniyye**, Haz. Nevzat Özkan, Ankara, TDK, 2000.

Aydın, Seda: "**Destâvîz-i Dâniş (Yavuz Sultan Selîm Dîvânı'nın Şerhi) Tenkitli Metin ve İnceleme (s. 180- 360)"**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Aydemir, Yaşar: **Makedonya Kütüphaneleri Türkçe Yazma Eserler Kataloğu**, TİKA, Ankara, 2007.

Aysan, Emin: **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selîm'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri,** C: III, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1990.

Banarlı, Nihat Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C: I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Bangi, İsmail: **Farsça Dil Bilgisi (Grameri)**, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1972.

Birışık, Abdülhamit: "Şerh (Tefsir)", **DİA**, C: XXXVIII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010.

Bilgin, Azmi: "Eski Türk Edebiyatında Şerh", **Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001)**, C: I, Haz. Prof. Dr. Mustafa Argunşah v. dğr., Kayseri, Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, 2001, s. 169-173.

Bolelli, Nusrettin: **Farsça Dilbilgisi (Nahiv ve Sarf)**, İstanbul, İFAV, 2012.

Arapça Dilbilgisi Nahiv Sarf ve Terimleri, İstanbul, Yasin yayınevi, 2006.

Bursalı M. Tâhir: **Osmanlı Müellifleri**, C: I, Haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul, Meral Yayınları, t. y.

Canım, Rıdvan: **Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000.

Cemil Paşa, Esad Bey: **Sicill-i Osmanî Zeyli**, C: V, Haz. Özen Tok, Ankara, TTK, , 2008.

Ceylan, Ömür: **Böyle Buyurdu Sûfî**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2005.

Tasavvufî Şiir Şerhleri, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2000.

"Şerh (Türk Edebiyatı)", **DİA**, C: XXXVIII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010.

Çabuk, Vahid: **Solak-Zâde Tarihi**, **C: II**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Çavuşoğlu, Mehmet: **Dîvanlar Arasında**, Ankara, Umran Yayınları, 1981.

Dehkurdî, Rızâ Kâkâî: **Dîvân-ı Hâfız**, Tahran, İntişârât-ı Kaknûs, 1380 hş.

Değirmençay, Veyis: **Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2010.

Develi, Hayati: **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2015.

18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine", **Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi**, S. 1, Gazimağusa, 1998, s. 27-36.

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 21. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, 2004.

Doğan, Muhammet Nur: **Eski Şiirin Bahçesinde**, İstanbul, Yelkenli Yayınevi, 2009.

Dilçin, Cem: "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", **Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler**, Ankara, Kabalcı, 2010, s. 9 - 61.

Efendioğlu, Mehmed: "Şerh (Hadîs)", **DİA**, C: XXXVIII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010.

Emecen, Feridun: Mercidâbık Muharebesi", **DİA**, C: XXIX, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2004.

"Ridâniye Savaşı", **DİA,** C: XXXV, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2008.

"Selîm I", **DİA**, C: XXXVI, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2009.

Eminer, Feryal: **Mülk Suresi Tefsiri (1b - 31a)**, İ.Ü. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

Emre, Ahmet Cevat: **Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv** Haz. Gülden Sağol v.dğr. Ankara, TDK, 2004.

Gevherîn, Sâdık: **Esrârnâme,** Tahran, Kitâbfurûşi-yi Zevvâr, 1361hş.

Gökmen, Gökhan: **Bârika Yavuz Sultan Selîm'in Farsça Seçme Şiirleri ve Türkçe Tercümeleri,** İstanbul, Büyüyenay, 2015.

Güleç, İsmail: **Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerh Geleneği**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2008.

"Dağılmış İncileri Toplamaya" Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", **Turkish Studies**,, S. 4/6, Güz, 2009, s. 214 - 230.

"Klâsik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli ?", **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XLII, S. 42, İstanbul, 2010, s.83 - 111.

Gündüz, Tufan: "Şah İsmâil", **DİA**, C: XXXVIII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010.

Hamit, Furkan: **Şemseddin Sami ve Nev-usûl Sarf-ı Türkî**, Ankara, TDK, 2009.

Hüsnü, Hüseyin: **Divan-ı Yavuz Sultan Selîm**, İstanbul, Kitapçı Arakel, 1306.

İpekten, Haluk: **Divan Edebiyatında Edebi Muhitler**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

İsen, Mustafa: **Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,** Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994.

Kalyon, Filiz: **Yavuz Sultan Selîm'in Şiirlerinden Seçmeler Bârika**, Ankara, Berikan, 2015.

Kartallıoğlu, Yavuz: "Tanzimat Gramerlerinde Bazı Eklerin İmlası ve Dudak Uyumu ile İlgili Uyarılar", **Bilig**, S. 43, 2007, s. 85 - 104.

Kavruk, Hasan: **Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı Tenkitli Metin**, Ankara, Miili Eğitim Bakanlığı, 2001.

Ken'an, Tahir: **Kavâi'd-i Lisân-ı Türkî**, yayına hazırlayan: Leyla Karahan, Ülkü Gürsoy, Ankara, TDK, 2004.

Kılıç, Atabey: "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi", **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (12-13 Nisan 2007)**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ty., s. 363 - 369.

"Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler", **Turkish Studies**, S. 4/6, Güz, 2009, s. 326 - 334.

Kılıç, Hulûsi: "el-Makâmât", **DİA**, C: XXVII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2003.

Kortantamer, Tunca: "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C: VII, İzmir, 1994, s. 1 - 10.

Kurnaz, Cemal; Tatçı, Mustafa: **Türk Edebiyatında Şathiyye**, Ankara, Akçağ, 2001.

Kut, Günay: **Heşt Bihişt The Tezkire By Sehî Beg**, Cambridge, Harvard Üniversitesi, 1978.

Kutluk, İbrahim: **Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şuarâ,** Ankara, TTK Basımevi, 1989.

Beyâni Mustafa Bin Carullah Tezkiretü'ş-Şuarâ, Ankara, TTK Basımevi, 1997.

Mehmet Rifat, Manastırlı: **Mükemmel Osmanlı Sarfı**, yayına hazırlayan: Ferhat Tamkoç, Ankara, TDK, 2013.

Mengi, Mine: "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara, Akçağ, 2010, s. 75 - 84.

Meral, Arzu: **Seyyid Seyfullah Külliyâtı I Manzum Eserler**, İstanbul, Revak Kitabevi, 2014.

Most, W. Gelnn: "Şerhlere Kuramsal Bir Bakış", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlıda Telif, Tercüme ve Şerh**, Çev. Murat Umut İnan, Haz. Hatice Aynur v. dğr., İstanbul, Klâsik, 2014, s. 452 - 473.

Mütercim Âsım: **Kâmûs-ı Okyânûs**, C: I, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1304.

Nefîsî, Sa'îd: **Külliyât-ı 'Irâkî**, Tahran, İntişârât-ı Ketabhâne-i Senâ'î, 1338 hş.

Öztürk, Mürsel: **Farsça Dilbilgisi**, Ankara, TTK Basımevi, 1988.

Redhouse, Sir James: **A Turkish and English Lexicon**, Beirut, Librairie Du Liban, 1890.

Subaşı, Hüsrev: **"Yavuz Sultan Selîm'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazireler"**, Marmara Üniversitesi Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul, 1982.

Şensoy, Sedat: "Şerh", **DİA**, C: XXXVIII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010.

Tabaklar, Özcan: **Amme Cüz'ü Tefsîri**, İ.Ü. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.

Tarlan, Ali Nihad: **Fuzulî Divanı Gazel, Musammat, Mukatta' ve Ruba'î kısmı (Edisyon kritik ve Transkripsiyon)**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1950.

"Metinler Şerhi", **Edebiyat Meseleleri**, İstanbul, Ötüken, 1981, s. 190 - 202.

Yavuz Sultan Selîm Divanı, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1946.

Toparlı, Recep: **İkinci Seneye Mahsus Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî**, Ankara, TDK, 2003.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü: "Hâşiye", **DİA**, C: XVI, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 1997.

Tulum, Mertol - Tanyeri, M. Ali: **Nevi'î Divan Tenkidli Basım**, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977.

Tulum, Metrol: **Tazarru'-nâme Yakarışlar Kitabı**, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.

Uludağ, Süleyman: "Şathiye", **DİA**, C: XXXVIII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2010.

Uğur, Ahmet: "Selîmnâme" maddesi, **DİA**, C: XXXVI, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 2009.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, Ankara, TTK, C: II, 4. Baskı, 1983.

Vasfi, Şeyh: **Bârika,** İstanbul, Kitapçı Arakel, 1308.

Yıldırım, Nimet: **Farsça Cümle Bilgisi**, Ankara, Fenomen Yayıncılık, 2005.

Farsça Dilbilgisi, Ankara, Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi, 1997.

Farsçada Fiiller Kipler ve Zamanlar, Erzurum, Altınsoy Yayınları, t. y.

Yazar, Sadık: **Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı

Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

Yekbaş, Hakan: "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", **S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 23, Bahar 2008, s. 189 - 217.

Yılmaz, Ozan: "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: V, S. IX, 2007, s. 271- 303.

Gülistân Şerhi: Sûdî-i Bosnevî, İstanbul, Çamlıca, 2012.

Yûsufî, Gulâm Huseyin: **Gülistân-ı Sa'dî**, Tahran, İntişârât-ı Hârezmî, 1373 hş.

Varlık, Mustafa Çetin: "Çaldıran Savaşı", **DİA**, C: VIII, İstanbul, Diyanet Vakfı Neşriyatı, 1993.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http:// www.ganjoor.net/

http:// mushaf.diyanet.gov.tr/

http: // www.teded.org.tr/

http:// www.vajeyab.com

http:// www.yazmalar.gov.tr/

EKLER

1. A Nüshasından Örnekler

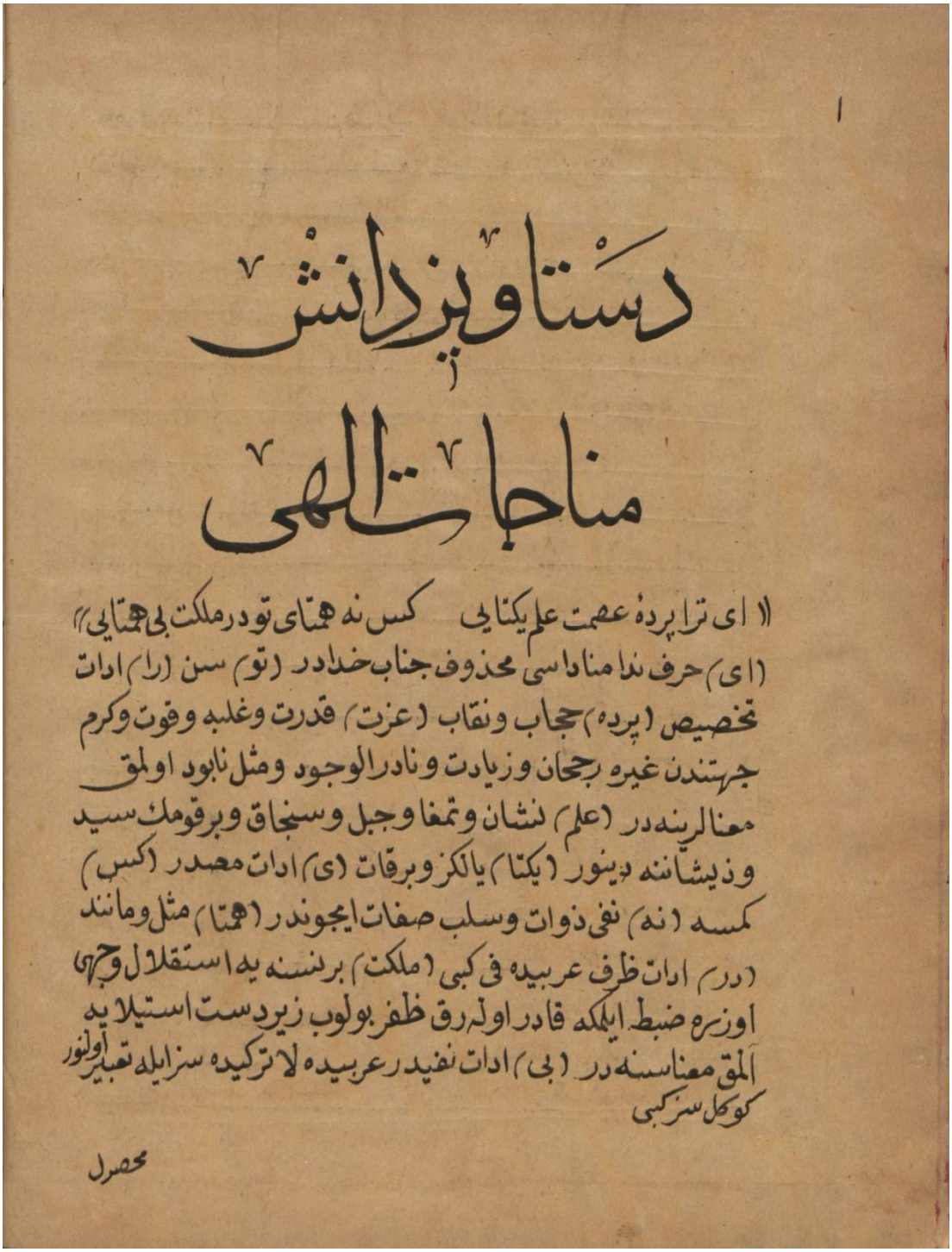

دستاویز دانش

مناجات الهی

ای ترا پردهٔ عصمت علم یکتایی کس نه همتای تو در ملکت بی همتایی

(ای) حرف ندا مناداسی محذوف جناب خدادر (تو) سن (را) ادات
تخصیص (پرده) حجاب ونقاب (عزت) قدرت وغلبه وقوت وکرم
جرهتندن غیره رجحان وزیادت ونادرالوجود ومثل نابود اولمق
معنالرینه در (علم) نشان وتمغا وجبل وسنجاق وبرقومك سید
وذیشانه دینور (یکتا) یالکز وبرقات (ی) ادات مصدر (کس)
کمسه (نه) نفی ذوات وسلب صفات ایجوندر (همتا) مثل ومانند
(در) ادات ظرف عربیده فی کبی (ملکت) برنسنه یه استقلال وجهی
اوزره ضبط ایلمکه قادر اولمق ظفر بولوب زیردست استیلا یه
المق معناسنه در (بی) ادات نفیدر عربیده لاترکیده سزایله تعبیر اولنور
کوکل سرکبی

محصل

اوزرینه یوز فیض قپوسی کشاده در یعنی جلهٔ عشقی چکدیکم هبایه
کتمز درد و محنته صبر و تحمل ایتدکجه دمبدم قطع منازل معنویه ایتمکله
تفیض ایلیوب مراتب عالیه یه نائل اولمقده یم

دل بیچارهٔ سلیمی را
بخیال تو صد هزار فتوح

(دل) کوکل (بیچاره) چاره سز (را) ادات تخصیص (خیال) ذهنده
مرتسم اولان تمثال (تو) سن (صد) یوز (هزار) بیك (فتوح)
فتحك جمعی قپالو نسنه یی آچمق

محصول بیت بیچاره سلیمك کوکلنه سنك تمثال وصورتکی تخیل ایله
یوز بیك فتحلر وقپالو نسنه لری آچمقلر واردر خلاصه ای جانان سنی
تصور ایتدکجه علم لدنی سمتنه قلبمدن بر رباب کشاده اولدیغندن
کوکلمده بیکلرچه قپولر آچیلمشدر

غزل ٤٠

ساقی می شبانه بیاور دم صبوح
کز سر برد خمار دهد صد فرح بروح

(ساقی) بزم عشرتده باده نوشلره پیمانه ویرن محبوبه دیرلر (می)
باده (شبان) شبك جمعی کیجه (ان) ادات جمع (ه) ادات لیاقت
(بیاور) کتور (دم) وقت (صبوح) صباح وقتنده باده ایچمکه دیرلر
(که) ادات تعلیل (سر) باش (برد) کیده رر وازاله ایدر (خمار) باده نك
نشئه وکیفیتی کچدکدنصکره عارض اولان خمیازه یه وثقلت وسرکرانلغه
دینور (دهد) ویرر (صد) یوز (فرح) سرور (ب) ادات الصاق (روح) جان

2. B Nüshasından Örnekler

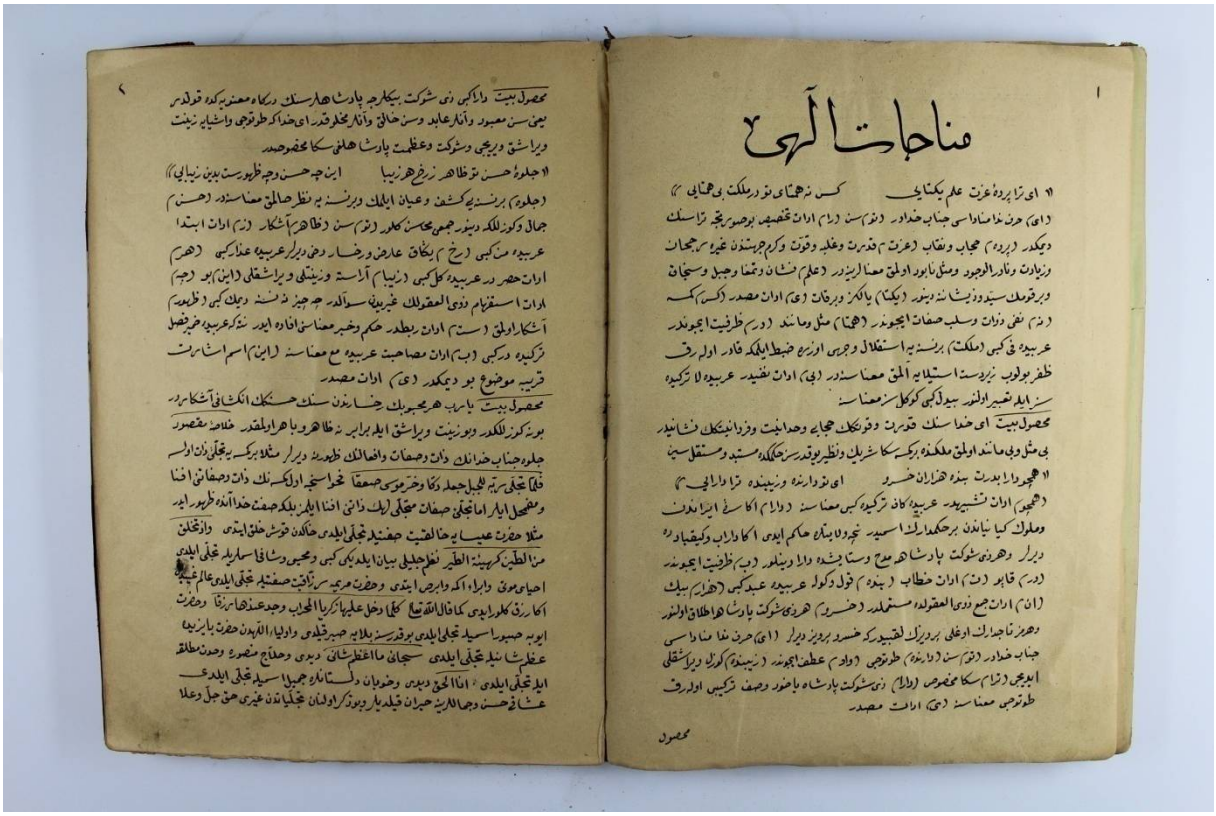

١

مناجات الهی

« ای ترا پردهٔ عزت علم یکتایی کس نه همتای تو در ملکت بی همتایی »

(ای) حرف ندا مناداسی جناب خدادر (تو) سن (را) ادات تخصیص بو صورتجه تراسنك دیمکدر (پرده) حجاب ونقاب (عزت) قدرت وغلبه وقوت وکرم جهتندن غیره رجحان وزیادت ونادر الوجود ومثل نابود اولمق معنالرینه در (علم) نشان وتمغا وجبل وسنجاق وبرقومك سیدوذیشانه دینور (یکتا) یالکز وبرفات (ی) ادات مصدر (کس) کمسه (نه) نفی ذوات وسلب صفات ایچوندر (همتا) مثل ومانند (در) ظرفیت ایچوندر عربیده فی کبی (ملکت) برنسنه یه استقلال وجرمی اوزره ضبط ایلمکه قادر اوله رق ظفر بولوب زیردست استیلایه المق معناسنه در (بی) ادات نفیدر عربیده لا ترکیده سز ایله تعبیر اولنور بیدل کبی کوکل سز معناسنه

محصول بیت ای خدا سنك قدرت وقوتکك حجابی وحدانیت وفردانیتکك نشانیدر بی مثل وبی مانند اولمق ملکنده برکمسه سکا شریك ونظیر یوقدر سن حکمکده مستبد ومستقل سین

« همچو دارا بدرت بنده هزاران خسرو ای تو دارنده وزیبنده ترا دارایی »

(همچو) ادات تشبیهدر عربیده کاف ترکیده کبی معناسنه (دارا) اکاسنی ایراندن وملوك کیانیاندن برحکمدارك اسمیدر نیجه ولایتلره حاکم ایدی اکا داراب وکیقباد ده دیرلر وهر ذی شوکت پادشاهه مدح وستایشده دارا دینلور (ب) ظرفیت ایچوندر (در) قاپو (ت) ادات خطاب (بنده) قول وکوله عربیده عبد کبی (هزار) بیك (ان) ادات جمع ذوی العقولده مستعملدر (خسرو) هر ذی شوکت پادشاهه اطلاق اولنور وهرمز تاجدارك اوغلی بردیزك لقبیدر که خسرو پرویز دیرلر (ای) حرف ندا مناداسی جناب خدادر (تو) سن (دارنده) طوتوجی (واو) عطف ایچوندر (زیبنده) کوزل ویراشقلی ایدیجی (ترا) سکا مخصوص (دارا) ذی شوکت پادشاه یاخود وصف ترکیبی اوله رق طوتوجی معناسنه (ی) ادات مصدر

محصول

٢

محصول بیت دارا کبی ذی شوکت بیکلرجه پادشاهلر سنك درکاه معنویه کده قولدر یعنی سن معبود وآنلر عابد وسن خالق وآنلر مخلوقدر ای خدا که طوتوجی واشیایه زینت ویراشق ویریجی وشوکت وعظمت پادشاهلغی سکا مخصوصدر

« جلوهٔ حسن تو ظاهر ز رخ هر زیبا این چه حسن وچه ظهورست بدین زیبایی »

(جلوه) برنسنه یی کشف وعیان ایلمك وبرنسنه یه نظر صالمق معناسنه در (حسن) جمال وکوزللکه دینور جمعی محاسن کلور (تو) سن (ظاهر) آشکار (ز) ادات ابتدا عربیده من کبی (رخ) یکاق عارض ورخسار دخی دیرلر عربیده عذار کبی (هر) ادات حصر در عربیده کل کبی (زیبا) آراسته وزینتلی ویراشقلی (این) بو (چه) ادات استفهام ذوی العقولك غیریدن سوالدر چه چیز نه نسنه دیمك کبی (ظهور) آشکار اولمق (ست) ادات ربطدر حکم وخبر معناسنی افاده ایدر نته که عربیده خبر فصل ترکیده در کبی (ب) ادات مصاحبت عربیده مع معناسنه (این) اسم اشارت قریبه موضوع بو دیمکدر (ی) ادات مصدر

محصول بیت یارب هر محبوبك رخسارندن سنك حسنکك انکشافی آشکاردر بونه کوزللکدر وبو زینت ویراشق ایله برابر نه ظاهر وباهر اولمقدر خلاصهٔ مقصود جلوه جناب خدانك ذات وصفات وافعالنك ظهورنه دیرلر مثلا برکمسه یه تجلی ذات اولسه فلما تجلی ربه للجبل جعله دکا وخر موسی صعقا فحواسنجه اول کمسه نك ذات وصفاتنی افنا ومضمحل ایلر اما تجلی صفات متجلی لهك ذاتنی افنا ایلمز بلکه صفت خدا آنده ظهور ایدر مثلا حضرت عیسایه خالقیت صفتیله تجلی ایلدی خاکدن قوش خلق ایتدی واذ تخلق من الطین کهیئة الطیر نظم جلیلی بیان ایلدیکی کبی ومحیی وشافی اسملریله تجلی ایلدی احیای موتی وابراء اکمه وابرص ایتدی وحضرت مریمه رزاقیت صفتیله تجلی ایلدی عالم غیبدن اکا رزق کلور ایدی کما قال الله تعالی کلما دخل علیها زکریا المحراب وجد عندها رزقا وحضرت ایوبه صبور اسمیله تجلی ایلدی بو قدر سنه بلایه صبر قیلدی واولیاء اللهدن حضرت بایزیده عظمت شانیله تجلی ایلدی سبحانی ما اعظم شانی دیدی وحلاج منصوره وحدت مطلقه ایله تجلی ایلدی انا الحق دیدی وخوبان دلستانده جمیل اسمیله تجلی ایلدی عشاقی حسن وجمالرینه حیران قیلدیلر وبو ذکر اولنان تجلیاتدن غیری حق جل وعلا

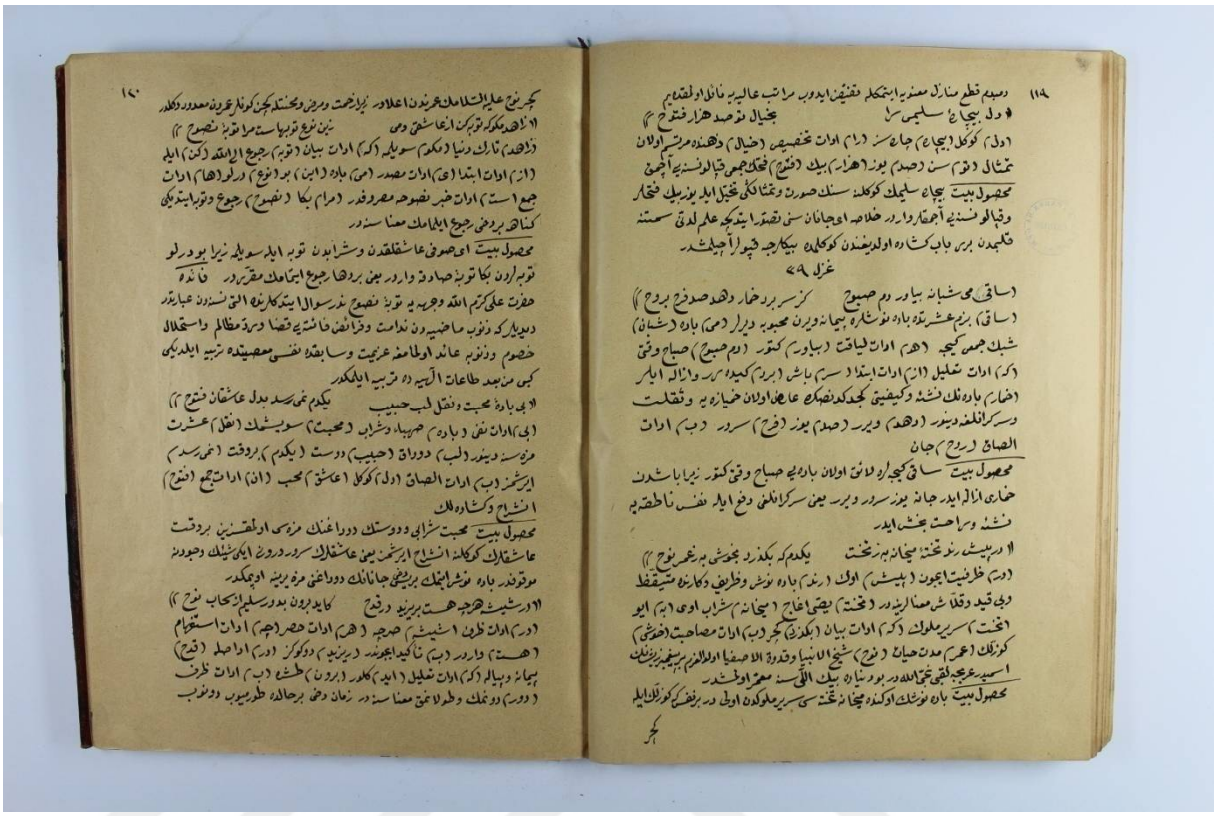

وصیم قطع منازل معنویه ایتمکلر مقتضیٰ ایدوب مراتب عالیه یه نائل اولمقلریم

(ولی بیجاغ سلیمی سز) بخیال نوصد هزار فتح (؟)

(اولم) کوکل (بیجاغ) جاغ سز (ام) اوات تخصیص (خیال) وهنده مرتسم اولان تمثالی (نوم سن (صمد) یوز (هزار) بیک (فتح) فتحلر جمعی قبالونسنیه آچمق

محصول بیت بیجاغ سلیملک کوکلده سنک صورت وتمثالکی تخیل ایدوب یزبیک فتحلر وقبالونسنیه آچمقدیر دیمکدر خلاصه ای جانان سنی قصد ایتدکجه علم لدنی سحستنه فکلمدن برر باب کشاده اولدیغندن کوکلمده بیکلرجه شیوه آچیلیشدر

غزل ٩٧

(ساقی) می شبانه بیاور دم صبوح کز سر برد خمار وهد صدفتح بروح (؟)

(ساقی) بزم عشرتده باده نوشلره بیمانه ویرن محبوبه دیرلر (می) باده (شبانه) شبلک جمعی کیجه (هم) اوات لیاقت (بیاور) کتور (دم صبوح) صباح وقتی (کم) اوات تعلیل (از) اوات ابتدا (سر) باش (برد) کیدرمک وازاله ایلمک (خمار) باده لك نشه سنه دیکیلیق کجدکده انسانک عاجز اولان حیازه یه وثقلت وسر کرانلغه دینور (وهد) ویرر (صمد) یوز (فتح) سرور (ب) اوات الصاق (روح) جان

محصول بیت ساقی کیجه لرو لائق اولان باده یی صباح وقتی کتور زیرا باشدن خماری ازاله ایدر جانه یوز سرور ویرر یعنی سرکرانلغی دفع ایلر نفس ناطقه یه نشه وسراحت بخش ایدر

(ا درمیش رند تخته بیمانه بزم تخت یکدم که بکذرد بخوشی بر غم نوح (؟)

(در) ظرفیت ایچون (بیشی) اولک (رند) باده نوش وظریف وکارنده متیقظ دیلی قید وقلاش معنالرینه در (تخته) یعنی اغاج (بیمانه) شراب اوی (ایم) ایچ (تخت) سریر ملوك (کم) اوات بیان (یکدم) کچر (ب) اوات مصاحبت (خوشی) کونلك (غم) مدن حیاتی (نوح) شیخ الانبیا وقدوة الاصفیا اولوالعزم پیغمبرینك اسمیدر غرجه لقی تحیة الله در بورسنه بیك الی سنه معمر اولمشدر

محصول بیت باده نوشلك اوکنده بیمانه تخته سی سریر ملوکدن اولی در برفرکن کورلك ایله

کچرمق علیالسلام بخرندن اعلاوه نیز اخست ورزیل وبخشنده کچن کونلر عزیز معدود وکلدر

(ا ناهد مکوکه توبه کن انعاشقی ومن زین نوع توبه پیاست مرا توبه نصوح (؟)

(ناهد) تارك دنیا (مکوکم سویله (کم) اوات بیان (توبه) رجوع الی الله (کن) ایله (از) اوات ابتدا (ع) اوات مصدر (من) باده (این) بو (نوع) وزلو (ها) اوات جمع (است) اوات خبر نصوحه مصروفدر (مرام بکا (نصوح) رجوع توبه ابتدیکی کناهه برمغی رجوع ایلمامك معنا سنه در

محصول بیت ای صوفی عاشقلقدن وشرابدن توبه ایلدیکه نیزیا یورلو توبه لرون بکا توبه صعادة وارور یعنی بردها رجوع ایتمامك مقرردر فائده حضرت علی کرم الله وجهه یه توبه نصوح نذر سوال ایتدکلرنده التی نسنه دن عبارتدر دیدیلر که ذنوب ماضیه دن ندامت وقرائض فائته یه قضا وسرقة مظالم واستحلال خصوم وذنوب عائده اولمامه عزیمت وسابقده نفسی معصیتده تربیه ایلدیکی کبی من بعد طاعات آلیسنه تربیه ایلمکدر

(ا بی باده محبت ونقل لب حبیب یکدم نمی رسد بدل عاشقان فتح (؟)

(بی) اوات نفی (باده) هربیاه وشراب (محبت) سویشمك (نقل) عشرت مزه سنه دینور (لب) دوداق (حبیب) دوست (یکدم) بروقت (نمی رسد) ایرشمز (ب) اوات الصاق (ول) کوکل (عاشق) محب (ان) اوات جمع (فتح) انشراح وکشاده لك

محصول بیت محبت شرابی ودوستك دوداغنك مزه سی اولمقسزین بروقت عاشقلرك کوکللرینه انشراح ایرشمز یعنی عاشقلرك سرور وروح ایلی شیلك وجودنه موقوفدر باده نوشلر ایچمکی بریضی جانانك دوداغنی مزه بریرمی اوچمکدر

(ا درشیشه چرخ هشت بریزید درفتح کاید برون بدور سلیم از سحاب نوح (؟)

(در) اوات ظرفیت (شیشه) صرچه (هم) اوات حصر (چه) اوات استفهام (هشت) وارور (ب) تاکید ایچون (بریزید) دوکوکز (در) اوات صله (فتح) بیمانه وپیاله (کم) اوات تعلیل (اید) کلور (برون) طشره (ب) اوات ظرف (در) دونمك وطوفان معنا سنه در زمان دفع برحالده طوریور دونوب

3. C Nüshasından Örnekler

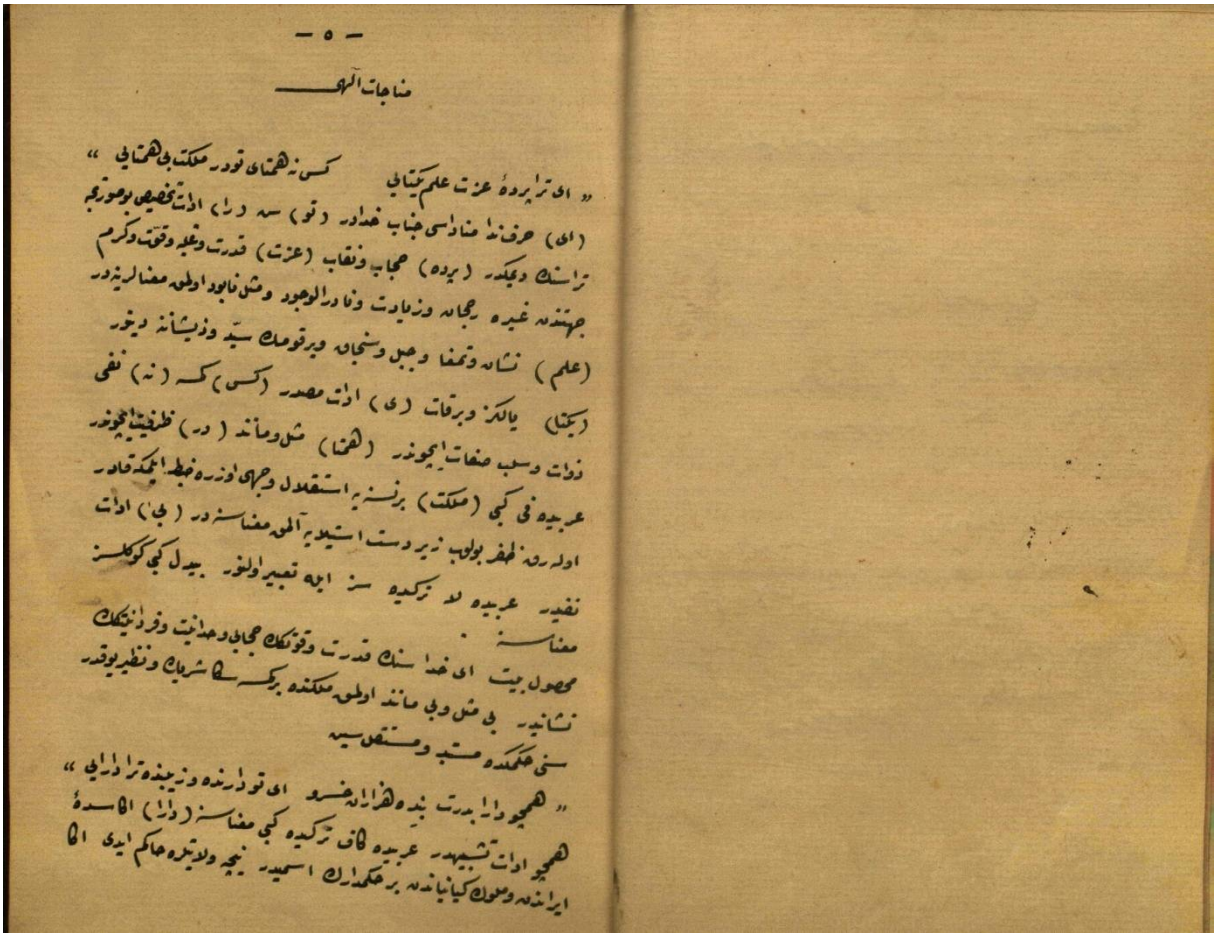

بنمجو عشقه چکدیکم جفایه تحمل ده محنت جور و جفایه تحمل ایتدیکجه دمبدم قطع خارزار محنت ایتمکله نقیضه‌یدن

مراتب عالیه‌یه نائل اولمشدرم

«دل بیچارهٔ سلیم ا[له]   بخیال لب و خط عذار فتوح»

(دل) کوکل (بیچاره) چاره‌سز (را) اداة تخصیص (خیال) ذهنده مرتسم اولان تمثال (لب)

سه (خط) یوز (عذار) یاناق (فتوح) فتحک جمعی قپالو نسنه‌یی آچمق

محصول بیت: بیچاره سلیمک کوکلی سنک حوریه تمثالکه تجلی ایدیور. بیاض فتحد و قپالو نسنه‌یی آچمقد

دادر خلاصه‌سی جانانه‌سنی تصور ایتدیکجه عالم لدنی سمته قلبنده بر باب کشاده اولیه یعنی‌ده

کوکلی بیکلرجه قاپولر آچیلمشدر.

غزل
۲۹

«ساقیا می شبانه باده دم صبوح   کز سر برد خمار دهد صد فتوح بروح»

(ساقی) بزم عشرتده باده‌یی نوشنده‌لره ویرن محبوبه دیرلر (می) باده (شبانه) شبه منسوب

کیجه (دم) اداة ظرفیه (باده) کتور (دم صبوح) صباح وقتی (کز) اداة تعلیل (از) اداة

ابتدا (سر) باش (برد) کیدرر و ازاله ایلر (خمار) باده‌نک نشئه و کیفیتی کچدکدنصکره

عارض اولان خمار و بیوقتیه ترکانلغه دینور (دهد) ویرر (صد) یوز (فتوح) سرور

(ب) اداة الصاقیه (روح) جان

محصول بیت: ساقی کیجه‌دن صاقلیه‌یوب اولان باده‌یی صباح وقتی کتور. زیرا باشده‌کی خماری

ازاله ایدر جانه یوز سرور ویرر. یعنی ترکانلق رفع ایله نفس طبیعه نشئه و راحت بخش ایدر

«در بسته رند تخته میخانه به ز تخت   یکدم که بکذرد بخوشی به ز عمر نوح»

(در) ظرفیت ایچون (پیشه) اوک (رند) باده نوشه و ظریف و کارنده متقلط دیجیه

دقلاسه مقابله‌یه در (تخته) یصی آغاج (میخانه) شراب اوی (به) ایو (تخت) سریر ملوک

کرسیه باد (بکذرد) کچر (ب) اداة مصاحبت (خوشی) خوشلق (ز) ... (عمر) مدت حیات

(نوح) شیخ الانبیا و قدوة اولوالعزم پیغمبر ذیشانک کبیر عرب لقبی نجی الله‌در

بو دنیاده بیک اللی سنه عمر اولمشدر.

محصول بیت: باده نوشانک اوکنده‌کی یصی تخته سریر ملوکه اولادر. بر نفس کوکل ایله کچن

نوح علیه السلامک عمرینه اعلادر. زیرا ذوق و صفا ایله کچمیه‌ن زمان عمردن معدود دکلدر

«زاهد مکو که توبه کن از عاشقی و می   زین نوع توبه ست مرا توبهٔ نصوح»

(زاهد) تارک دنیا (مکو) سویلمه (که) اداة بیان (توبه) رجوع الی الله (کن) ایله (از)

اداة ابتدا (ی) اداة مصدر (می) باده (این) بو (نوع) درلو (ها) اداة جمع (ست)

4. D Nüshasından Örnekler

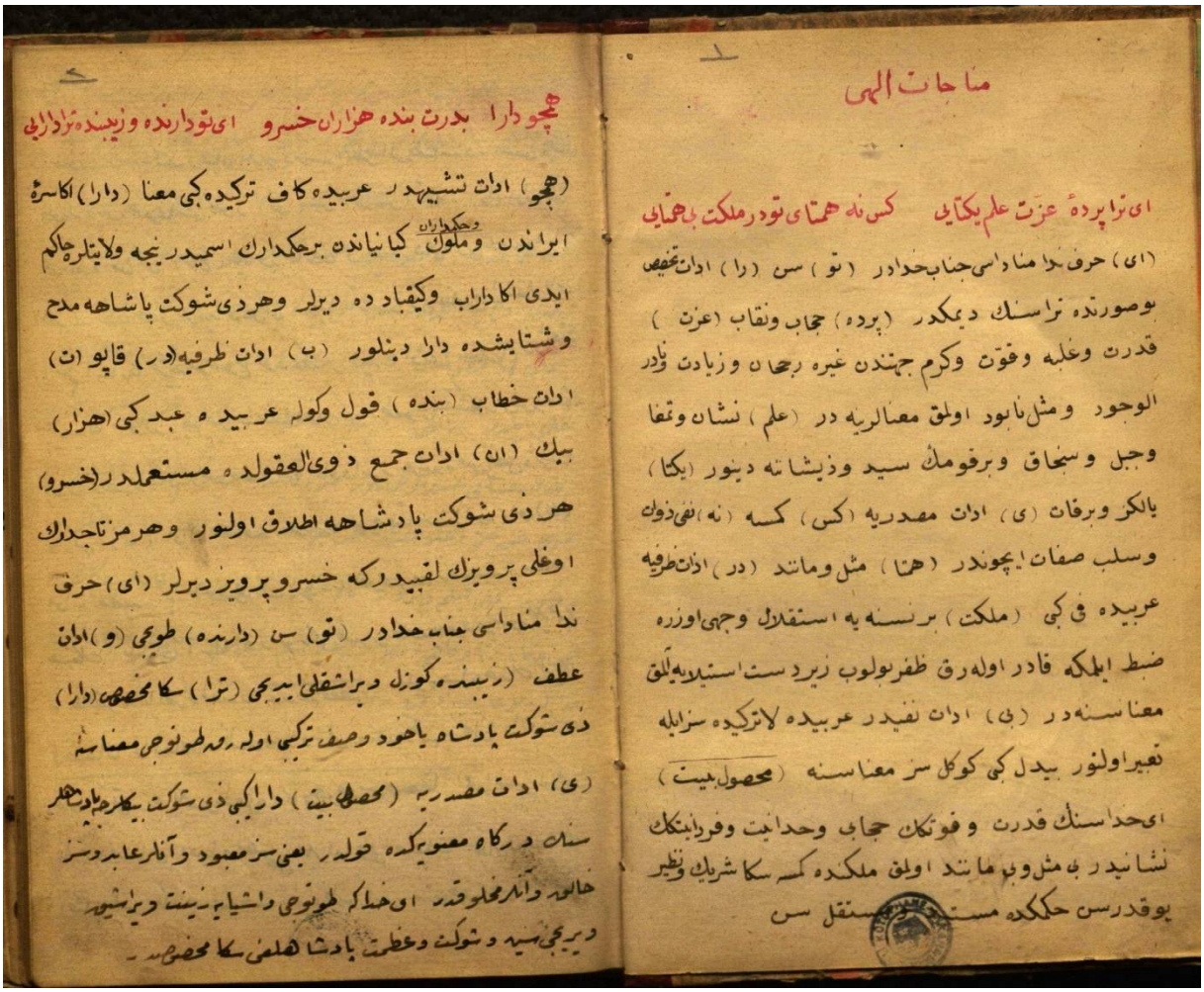

مناجات الهی

ای ترا پردهٔ عزت علم یکتایی کس نه همتای تو در ملکت بی همتایی

(ای) حرف ندا مناداسی جناب خدادر (تو) سن (را) ادات تخصیص
بو صورتده تراسنك دیمکدر (پرده) حجاب ونقاب (عزت)
قدرت وغلبه وقوت وکرم جهتندن غیره رجحان وزیادت ونادر
الوجود ومثل نابود اولمق معنالرینه در (علم) نشان وتمغا
وجبل وسنجاق وبرقومك سید وذیشانه دینور (یکتا)
یالکز وبرقات (ی) ادات مصدریه (کس) کسه (نه) نفی ذوات
وسلب صفات ایچوندر (همتا) مثل ومانند (در) ادات ظرفیه
عربیده فی کبی (ملکت) برنسنه یه استقلال وجهی اوزره
ضبط ایلمکه قادر اوله رق ظفر بولوب زیردست استیلایه آلمق
معناسنه در (بی) ادات نفیدر عربیده لا ترکیده سز ایله
تعبیر اولنور بیدل کبی کوکل سز معناسنه (محصول بیت)
ای خداسنك قدرت وقوتك حجابی وحدانیت وفردانیتك
نشانیدر بی مثل وبی مانند اولمق ملکنده کمسه سکا شریك ونظیر
یوقدر سن حکمکده مستبد ومستقل سن

همچو دارا بدرت بنده هزاران خسرو ای تو دارنده وزیبنده ترا دارایی

(همچو) ادات تشبیهدر عربیده کاف ترکیده کبی معنا (دارا) اکاسرهٔ
ایراندن وملوك وحکمداران کیانیاندن برحکمدارك اسمیدر نیجه ولایتلره حاکم
ایدی اکا داراب وکیقباد ده دیرلر وهر ذی شوکت پاشاهه مدح
وشتایشده دارا دینلور (ب) ادات ظرفیه (در) قاپو (ت)
ادات خطاب (بنده) قول وکوله عربیده عبد کبی (هزار)
بیك (ان) ادات جمع ذوی العقولده مستعملدر (خسرو)
هر ذی شوکت پادشاهه اطلاق اولنور وهرمز تاجدارك
اوغلی پرویزك لقبیدرکه خسرو پرویز دیرلر (ای) حرف
ندا مناداسی جناب خدادر (تو) سن (دارنده) طوتیجی (و) ادات
عطف (زیبنده) کوزل ویراشقلی ایدیجی (ترا) سکا مخصوص (دارا)
ذی شوکت پادشاه یاخود وصف ترکیبی اوله رق طوتوجی معناسنه
(ی) ادات مصدریه (محصول بیت) دارا کبی ذی شوکت بیکلرجه پادشاهلر
سنك درکاه معنویه کده قولدر یعنی سز معبود وآنلر عابد وسز
خالق وآنلر مخلوقدر ای خدا که طوتوجی واشیایه زینت ویراشیق
ویریجی سین وشوکت وعظمت پادشاهلغی سکا مخصوصدر

۱۹٤

(مدح) ثنا واوکمك (را) ادات تخصیص (ممدوح) مدح اولنجی (نسخه) کتابه
(خوب) کوزل (ی) ادات مصدریه (رخ) عذار ویاناغه (مشروح) ایضاح
وبیان اولنجی (محصول بیت)

ای جانان سنك تازه بحسبه نسخه‌سی عشقك مدح اولنجی نسخه‌سیدر ـ کوزللك کتابی سنك
رخسارندن ایضاح وبیان اولنجیدر ـ یعنی یاناغك حسنه مأخذدر ـ عالمده
نه قدر کوزللك وار ایسه اورادن اخذ اولنمشدر

«نیستم بی خیال زلف ورخت   خواه در شامگاه وخواه صبوح»

(نیستم) دکلم (بی) ادات نفی عربیده لا کبی (خیال) انسانك متخیله سنده ویقظه
ورؤیا حاللرنده مرتسم ومتشبه یعنی صورت پذیر اولان شخص وتمثال دیرلر
(زلف) م (رخ) یاناغه (ت) ادات خطاب (خواه) ایسه کرك طلبه معناسنه
(شامگاه) اخشام وقتی (صبوح) صباح وقتی (محصول بیت)

ای جانان سنك زلفك ویاناغك تخیلدن خالی دکلم ایستر ایسه اخشام وقتی
ایستر ایسه صباح وقتی یعنی کیجه وکوندوز جمالك وزلف بیمثالك تصور وتخیل
ایدر بوندن غیری برکار ایله اشتغالم یوقدر ذهنمی ذکر وفکرك احاطه ایتمشدر

«درد عشقت دوای خسته دلان   زخم تیغ غم تو راحت روح»

(دوا) علاج (خسته) بیمار ومریض (دل) کوکل (ان) ادات جمع (زخم)
جرح ویاره (تیغ) سیف وقلیج (تو) سن (راحت) آسایش (روح) مادهٔ
حیات اولان ودیعهٔ الهیه‌یه دیرلر که جان تعبیر اولنور وحکما آکا نفس
ناطقه اصطلاح ایدرلر (محصول بیت)

۱۹٥

ای جانان سنك عشقکك دردی خسته کوکللرك علاجیدر ـ وسنك غمکله قلیج
یاره‌سی نفس ناطقه‌نك راحتیدر ـ یعنی عاشق صادقه غمك نعمت وسنك آسایش
وراحتدر

«دم بدم از خدنك جانسوزان   صد در خسته بر دلم مفتوح»

(دمبدم) وقت وقت (خدنك) سهم واوق (جان) روح حیوانی (سوزان)
صفت مشبهه یاقیجی معناسنه (صد) یوز (در) باب وقاپو (خسته) صوکرشندن
جان کبی طاشوب آقمور وبرنسنه‌یه چوغالمق معناسنه‌در (بر) ادات استعلا (دل)
کوکل (مفتوح) کشاده آچیلمش (محصول بیت)

وقت وقت جانانك جان یاقیجی غمزه اوقندن کوکلم اوزرینه یوز خسته قاپوسی
کشاده‌در یعنی جملهٔ عشقی چکدیکم هبایه کیتمز درد ومحنته صبر وتحمل ایتدیکجه دمبدم
قطع منازل معنویه ایتمکله تفیضه ایدوب مراتب عالیه‌یه نائل اولمقده‌یم

«دل بیچارهٔ سلیمی را   بخیال تو صد هزار فتوح»

(دل) کوکل (بیچاره) چاره‌سز (را) ادات تخصیص (خیال) ذهنده مرتسم اولان
تمثال (تو) سن (صد) یوز (هزار) بیك (فتوح) فتحك جمعی آچمه
(محصول بیت)

بیچاره سلیمینك کوکلنه سنك تمثال وصورتکی تخیل ایله یوز بیك فتحلر وخیالا الوهیته
آچمقلر واردر خلاصه ای جانان سنی تصور ایتدیکجه علم لدنی سمتنه قلبمده بر باب
کشاده اولدیغندن کوکلمده بیکلرجه قاپولر آچیلمشدر

غزل

(٤٠)

«ساقیا می شبانه بیاور دم صبوح   کز سر برد خمار ودهد صد فرح بروح»